

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ & ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ
Ἵφηγηταὶ

Ἵπεύθυνος συντάξεως

ΕΛ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ
Θεολόγος

ΕΠΕ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

9

ΙΣΤΟΡΙΚΟΔΟΓΜΑΤΙΚΑ Β'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπό

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΥ

Διδάκτορος Θεολογίας

Ἐπιμελητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ παρῶν τόμος περιέχει ἔργα τοῦ Μ. Ἀθανασίου σχετιζόμενα μὲ τὴν πολεμικὴν του κατὰ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως γραφέντα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ πολυκυμάντου ἐπισκοπικοῦ βίου του. Τὰ ἔργα διαφέρουν ὡς πρὸς τὸν συγκεκριμένον ἱστορικὸν σκοπὸν, ὡς πρὸς τοὺς ἀποδέκτας καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον. Ἐχουν ὁμως κοινὰ τὸ νευρῶδες καὶ ζῶν ὕφος, τὴν ἀγωνιστικὴν πνοήν, τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα, τὸ ἦθος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου, τὴν βιβλικὴν βάσιν, τὴν ὑψηλὴν διαλεκτικὴν. Πάντα ταῦτα καὶ ἐπὶ πλεόν ἢ ἐνάργεια, μὲ τὴν ὁποίαν ζωντανεύουν τὴν πολυτάραχον ἐποχὴν τοῦ μεγάλου πατρὸς, καθιστοῦν τὴν ἀνάγνωσίν των εὐκολωτέραν ἀπὸ ὅσον ἐπιτρέπει τὸ ἐνίοτε λόγιον καὶ ἀσαφὲς τῆς φράσεως.

1. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἡ πραγματεία αὕτη τοῦ Μ. Ἀθανασίου συνετάγη ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸ 350 - 352, ὅταν ὁ ἱερός πατήρ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον διὰ δευτέραν φοράν. Ἀφορμὴν διὰ τὴν σύνταξίν της ἔδωκεν ἡ ἐπιστολὴ ἑνὸς φίλου του, πιθανῶς ἐπισκόπου, ἀναφερομένη εἰς τὰς καθημερινὰς πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἐριδας.

Τὸ κύριον ἐπιχείρημα τῶν αἵρετικῶν ἐστρέφετο κατὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ὄρων μὴ περιεχομένων εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν πρὸς δήλωσιν τῶν σχέσεων Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τόσον εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὅσον καὶ τοὺς ἐπισυναφθέντας εἰς αὐτὸ ἀφορισμούς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι μετὰ τόσα θαύματα τοῦ Κυρίου ἐζήτουν «σημεῖον» διὰ νὰ πιστεύσουν(1).

Ἐνῶ ὁμως διὰ τῆς καταδίκης των οἱ Ἀρειανοὶ εὐρέθησαν ἐκτὸς Ἐκκλησίας, ἀκολουθήσαντες καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τὴν πορείαν τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, ἀντὶ νὰ ἀπολογοῦνται, ἐπιχειροῦν παραλόγως νὰ μεταβληθοῦν εἰς κατηγορούς(2). Τὸ πρᾶγμα ὁμως δὲν εἶναι νέον, διότι παρομοίαν τακτικὴν ἠκολούθησαν καὶ εἰς σύνοδον τῆς Νικαίας τὸ 325 ἔχοντες ὡς πρόμαχον τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας. Ὅταν δηλαδὴ ἀπεδείχθη τὸ ἀσύστατον τῶν ἰσχυρισμῶν των, ἀφοῦ ματαίως προσεπάθησαν νὰ ἀμφισβητήσουν τὸ δόκιμον τῶν ὄρων «ὁμοῦσιος» καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας», ὑπέγραψαν τελικῶς. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας μάλιστα, ἀφοῦ συνεφώνησε, ἀπέστειλε καὶ ἐγκύκλιον πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν μεταβολὴν του(3).

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀποτελεῖ ἤδη καθ' ἑαυτὴν ἀδίκημα. Τὸ κακὸν ἐπιτείνεται ὁμως, διότι ἡ παλινοῦσα καὶ ἡ ἀσυμφωνία παλαιῶν καὶ νεωτέρων αἰρετικῶν ἀποδεικνύει τὸ ψευδὲς τῆς διδασκαλίας. Ἡ συμφωνία τῶν πατέρων εἶναι κριτήριον ἀληθείας, ὅπως διδάσκει ἡ Γραφή καὶ ἡ Παράδοσις. Ἐντεῦθεν ἀρκεῖ ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἀρειανῶν μεταξύ των καὶ ἡ ἀντίφασσις πρὸς ἑαυτοὺς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς κακοδοξίας των(4-5).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὑποβάλλει εἰς κριτικὸν ἔλεγχον τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Ἀρειανῶν. Ἐντυπωσιάζει τὸν ἀναγνώστην ἡ μεθοδικότης, ὁ κριτικὸς νοῦς, ἡ ἀκριβολογία, ἡ φιλολογικὴ ἐνημέρωσις καὶ ἡ λεπτὴ καὶ ὀξύμους διαλεκτικὴ του.

Κατ' ἀρχὴν ἀναλύει διὰ μακρῶν τὴν σημασίαν τοῦ ὄρου «υἱός» καὶ τὴν χρῆσιν του πρὸς δήλωσιν τοῦ Λόγου καὶ τῶν πιστῶν(6). Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἐπιστημάνῃ τὸ ἐπικίνδυνον καὶ ἄτοπον τῆς κατὰ γράμμα ἐρμηνείας τῶν ἀνθρωπομορφικῶν ἐκφράσεων τῆς Γραφῆς διὰ τὸν Θεόν, ἀναφέρεται εἰς τὴν διαφορὰν τῆς δημιουργίας τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς(7-10). Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι τὸ «ἕκτι-

σε» τοῦ χωρίου Παροιμ. 8, 22 ἔχει διάφορον σημασίαν προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ. *Ἄλλωστε καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος δὲν γεννᾶται διὰ μερισμοῦ· πολλῶ μᾶλλον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ(11). Τὸ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προαιωνία γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἀποδεικνύουν τὴν θεότητα τοῦ τελευταίου(12).

Ἡ αἰρετικὴ ἔρμηνεία τοῦ Παροιμ. 8, 22 ἔχει ἤδη ἀνατραπῆ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας, κατανοοῦμενον βάσει τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Λόγου(13-14), ὥστε νὰ περιττεύουν περαιτέρω ἐπιχειρήματα.

Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιῶν ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐκθέτει τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, εἰς τὰ πλάισια πάντοτε τῆς ἀντιαιρετικῆς πολεμικῆς. Προσάγει ἀγιογραφικὰ χωρία δικαιοῦντα τὴν χρῆσιν τῶν ὄρων «Υἱός», «Λόγος» καὶ «Σοφία» πρὸς δῆλωσιν τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος(15-17). Ἡ ἀντίρρησης τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τῶν μὴ βιβλικῶν ὄρων «ὁμοούσιος» καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας» ἐξετάζεται ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πατρός, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ κατ' ἀρχὴν ὅτι ἐξ ἴσου μὴ βιβλικαὶ εἶναι καὶ αἱ χρησιμοποιοῦμεναι ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ἐκφράσεις(18).

Ὅσον διὰ τὰς ἐκφράσεις τῆς συνόδου τῆς Νικαίας, αὗται κατέστησαν ἀναγκαῖαι διὰ ν' ἀποφευχθοῦν κακόδοξοι ἐρμηνεῖαι τῶν βιβλικῶν ἐκφράσεων(19). Τὸ «ὁμοούσιος» εἰδικώτερον εἰσήχθη εἰς τὴν ὀρολογίαν τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας, ὅταν οἱ Ἀρειανοὶ ἠρμήνευσαν τὸ «ὅμοιος» ὡς ἀναφερόμενον ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀκολουθοῦντες τὰς κακοδόξους ἀπόψεις τοῦ Ἀρείου. Πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῆς τῆς παρερμηνείας ἐγένετο χρῆσις τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος»(20). Ὁ ὄρος ἀποδίδει τὸ ἀληθὲς νόημα τῆς Γραφῆς(21), ἡ δὲ περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἀποψις εἶναι οὐ μόνον αἰρετικὴ ἀλλὰ καὶ παράλογος, ὡς ἀποδεικνύει ἐνδελεχῆς ἐξέτασις τῶν σχετικῶν χωρίων καὶ τῆς ἀρειανικῆς ἐρμηνείας των(22-24).

Ὁ ὄρος «ὁμοούσιος» δὲν εἰσήχθη ἄλλωστε τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἦτο ἤδη ἐν χρήσει εἰς τὴν θεο

λογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος προσάγει πρὸς ἀπόδειξιν χωρία ἐκ συγγραφῶν τῶν ἀλεξανδρινῶν θεολόγων Θεογνώστου, Διονυσίου καὶ Ὠριγένους καὶ ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ρώμης Διονυσίου(25-27). Οὕτως ὁ ὅρος κατοχυρώνεται ἐκκλησιολογικῶς, διότι ἡ συμφωνία τῶν πατέρων ἐκφράζει τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας.

Μὴ βιβλικὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ ὅρος «ἀγένητος» διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ἀρειανοὶ προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν τὸ γενητὸν τοῦ Υἱοῦ περιορίζοντες τὸ εὖρος τῆς ἐννοίας, ἢ ὅποια ὡς ἀρνητικὴ, οὕτως ἢ ἄλλως δὲν προσδιορίζει σαφῶς τὸν Θεόν. Ἀντὶ τοῦ ἀδοκίμου αὐτοῦ ὅρου ὀρθότερον εἶναι νὰ προσδιορίζεται ὁ Θεὸς ὄχι ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα του, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀποκαλούμενος Πατὴρ(28-31). Ἄν ὁμως οἱ αἵρετικοὶ ἐπιμένουν ὅτι προτιμώτερον εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦνται βιβλικοὶ ὅροι, οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ἔχουν ἀντίρρησην —ἀρκεῖ οἱ χρησιμοποιοῦντες τοὺς ὅρους νὰ ἔχουν ὀρθόδοξον φρόνημα, τονίζει προσφυῶς ὁ ἱερός πατήρ.

Ὅπωςδὴποτε ὁ ἀποδέκτης τῆς πραγματείας δὲν πρέπει νὰ ἀναμένῃ ὅτι θὰ μεταβάλουν γνώμην οἱ αἵρετικοί(32), ἐπιλέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος.

Εἰς τὸ ἔργον ἐπισυνάπτονται ὠρισμένα ἔγγραφα σχετιζόμενα πρὸς τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος, ὡς ἔπεται.

α. Ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του

Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη συνώδευε πάντοτε τὸ ἔργον τοῦ Μ. Ἀθανασίου, διότι μνημονεύεται ρητῶς(3). Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ὁ Εὐσέβιος ὑπεραμύνεται τῆς ἀλλαγῆς τῆς θέσεώς του διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιχειρημάτων. Κατ' ἀρχὴν τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας εἶναι ταυτόσημον σχεδὸν πρὸς τὴν ἀναγνωσθεῖσαν κατὰ τὴν σύνοδον ὁμολογίαν του. Ἐπειτα εἶχε ρητὴν τὴν συμφω-

νίαν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τρίτον αἰ δοθεῖσαι ἐξηγήσεις ὡς πρὸς τοὺς ὄρους «ὁμοούσιος» καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας» τὸν εὖρον σύμφωνον.

*Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ὁ Εὐσέβιος ὑπογραμμίζει περισσότερο τὴν συμφωνίαν του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα παρά τὰ θεολογικὰ ἐπιχειρήματα. Εἶναι καὶ τοῦτο δείγμα τῆς προσκολλήσεως τῶν αἰρετικῶν καὶ ἡμιαιρετικῶν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν . . .

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου ἐγράφη μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας, ὀλίγον μετὰ τὸ 325.

β. Καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας μετὰ τοῦ σχετικοῦ πρακτικοῦ τῆς πρὸς τοῦτο συγκληθείσης συνόδου

Προτάσσεται σύντομον πρακτικὸν τῆς συνόδου καὶ ἀκολουθῶς παρατίθεται ἡ ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας γνωστοποιεῖται ἡ καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Τὴν ἐγκύκλιον ὑπογράφουν οἱ παρευρεθέντες κληρικοί.

Ἡ ἐγκύκλιος ἀναιρεῖ διὰ θεολογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ διὰ προσαγωγῆς βιβλικῶν χωρίων τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ στηλιτεύει τὴν στάσιν τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας, ὁ ὁποῖος παντοιοτρόπως ὑποστηρίζει τὸν Ἀρειον.

Τὰ κείμενα εἶναι συντεταγμένα εἰς γλῶσσαν λογίαν, ὕφος ὁμαλὸν καὶ ἔχουν ὅλην τὴν ζωντάνειαν τοῦ πολεμικοῦ λόγου. Ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα συνετάγησαν τὸ 318.

γ. Ἐπιστολὴ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας πρὸς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, συνταχθεῖσα τὸ 325.

Πρόκειται περὶ ἐγκυκλίου, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀπο-

φάσεις τῆς συνόδου, κυρίως δὲ εἰς ὅσας σχετίζονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὰς παραληπτρίας Ἐκκλησίας. Πλὴν τῆς καταδίκης τοῦ Ἀρείου ἡ ἐγκύκλιος ἀναφέρεται εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος καὶ εἰς τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα.

δ. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῆς Νικαίας.

ε. Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, εἰς τὴν ὁποίαν προτρέπονται ν' ἀποδειχθῶν τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου.

ς. Ἐγγραφον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ τοῦ ὁποίου γνωστοποιεῖται ἡ καταδίκη τοῦ Ἀρείου καὶ ἀπαγορεύεται ἡ κτῆσις καὶ ἀπόκρυψις τῶν συγγραμμάτων του. Τόσον τὸ ἔγγραφον αὐτό, ὅσον καὶ τὸ προηγούμενον, πρέπει νὰ ἐξεδόθησαν ὀλίγον μετὰ τὸ 325 εἰς ἐνίσχυσιν τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων.

ζ. Λόγος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, γραφεὶς μᾶλλον εὐθύς μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ αἰρεσιάρχου, ὅπως δὲ πρὸ τοῦ 327. Τὸ ὕφος τοῦ λόγου εἶναι στομφῶδες ἐνθυμίζον ρητορικὸν γύμνασμα, αἱ λέξεις ἐνίοτε ἐξεζητημέναι, ἡ τάσις ἐπιδειξέως προφανῆς εἰς πλείστα σημεῖα, ἡ θεολογία ἰδιάζουσα εἰς τὴν προσπάθειάν της νὰ στηρίξη τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προηγούμενα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα φέρουν τὴν σφραγίδα τῶν αὐτοκρατορικῶν γραμματέων, φαίνεται ὅτι ὁ λόγος συνετάγη ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

η. Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Νικομηδέων, γραφεῖσα κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν πρὸς τὸ προηγούμενον ἔγγραφον. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν προτρέπονται οἱ Νικομηδεῖς ν' ἀποδεχθῶν τὴν ἀπόφασιν τῆς Νικαίας καὶ ἀνακοινοῦνται εἰς αὐτοὺς ἡ καθαιρέσις καὶ ἐκτόπισις τῶν δύο ἀρειανῶν ἐπισκόπων.

θ. Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Θεόδοτον Λαοδικείας. Ἐγγράφη μετὰ τὴν προηγουμένην καὶ προειδοποιεῖ τὸν παραλήπτην νὰ παύσῃ τῆρῶν ἐπαμφοτερίζουσας στάσιν.

2. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δὲν ἤρπασεν, ὡς ἤτο φυσικόν, εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Ἐπεδίωξαν, λοιπόν, πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀπομακρύνουν τὸν ὀρθόδοξον ἡγέτην. Ἐπικαλούμενοι τὰς ἀποφάσεις τῆς ψευδοσυνόδου τῆς Τύρου (335) ἐξέλεξαν ὡς ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας τὸν Πιστόν. Ὁ Ἀθανάσιος ἀντέδρασε σθεναρῶς, ἀπέστειλε μάλιστα καὶ ἀντιπροσώπους εἰς Ρώμην διὰ ν' ἀντικρούσουν τὰς κατηγορίας τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι τελικῶς ἐγκατέλειψαν τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν προφασιζόμενοι τὸ δύσκολον τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι διεπίστωσαν ὅτι τυχὸν σύγκλησις συνόδου θὰ ἐδικαίω-νε τὸν Ἀθανάσιον.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας νὰ παρασύρουν τὴν Ρώμην εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἀγῶνα ἐστράφησαν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Ἐπέτυχαν νὰ σταλῆ ἑπαρχος Αἰγύπτου ὁ καππαδόκης Φιλάγριος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξέλεξαν τὸν συμπατριώτην του Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας εἰς σύνοδον συνελθοῦσαν εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 339. Ὁ Φιλάγριος ἀνέλαβε, συναινοῦντος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Κωνσταντίου νὰ ἐπιβάλη τὸν νέον ἀρειανὸν ἐπίσκοπον, ὁ ὅποιος ἐγκατεστάθη τὴν 22αν Μαρτίου τοῦ 339, ἀφοῦ τέσσαρας ἡμέρας πρότερον ἠναγκάσθη ὁ Ἀθανάσιος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν, κρυπτόμενος εἰς τὰ περίξ μέ-χρι τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ Ρώμην.

Εἰς τὰ συμβάντα κατὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς εἰσόδου τοῦ Γρηγορίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀναφέρεται ἡ Ἐγκύκλιος,

τὴν ὁποῖαν ἐξαπέλυσεν ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκόπους εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του, πιθανῶς ἐντὸς τοῦ 339. Ἡ Ἐγκύκλιος εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ἀντι-αρειανὴ συγγραφὴ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς. Ἡ παραστατικότητα, ἡ ἐνάργεια, τὸ νευρῶδες ὕφος, ἡ ἀμεσότης τῆς περιγραφῆς, τὸ πάθος διὰ τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καθιστοῦν τὸ ἔργον πρότυπον ἀντιρρητικῆς συγγραφῆς. Δὲν εἶναι συνεπῶς περίεργον ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος ἀνεγινώσκετο κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τὴν 2αν Μαΐου, ὡς πληροφορεῖ ἀρχαῖος ἀντιγραφεὺς τοῦ ἔργου, διότι ἡ Ἐπιστολὴ ἀντιπροσωπεύει τὸ φρόνημα τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας κατ' ἄριστον τρόπον.

Ἡ Ἐγκύκλιος ἄρχεται διὰ συντόμου ἀναφορᾶς εἰς τὰ γεγονότα περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τὸ Κριτῶν 17, διὰ νὰ φανῆ ὅτι ὑπὲρ τὴν συγγένειαν εὔρηται ἡ κατὰ τῶν ἀδικούντων ἀγανάκτησις καὶ ἡ βοήθεια πρὸς τοὺς ἀδικουμένους. Οἱ ἐπίσκοποι —παραλήπται καλοῦνται νὰ δεῖξουν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ συμβάντα εἰς Ἀλεξανδρείαν, διότι ἀφοροῦν εἰς σύνολον τὴν Ἐκκλησίαν(1).

Ἀκολουθεῖ ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Τὸ διάταγμα περὶ ἀποστολῆς τοῦ Γρηγορίου ὡς ἐπισκόπου ἀρχικῶς μὲν κατέπληξε τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Ἀλεξανδρείας(2) ἐν συνεχείᾳ δὲ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ λάβουν μέτρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν(3). Ὁ ἑπαρχος Φιλάγριος ὁμῶς ἀπέστειλε κατὰ τῶν ἐγκλεισθέντων εἰς τοὺς ναοὺς ὀρθοδόξων ἄτακτον πλῆθος ἐθνικῶν, Ἰουδαίων καὶ ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς ἐπιτρέψας εἰς αὐτοὺς τὴν λεηλασίαν(3-4). Οἱ Ἀρειανοὶ δὲ ἐσεβάσθησαν τὴν περίοδον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ συνέχισαν ἀπτόητοι τὰς βιαιοπραγίας ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἐν τῷ μεταξύ ἐλθόντος Γρηγορίου. Κατὰ τὰς ταραχὰς ἐπυρπολήθη ἡ ἐκκλησία τοῦ Διονυσίου καὶ τὸ παρακείμενον βαπτιστήριον, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι ὑπέστησαν παντοῖα δεινὰ κατὰ Κυριακὴν ἡμέραν μάλιστα(4-5).

Ἐπειδὴ οἱ ἄτακτοι ὄχλοι ἐστράφησαν ἐν συνεχείᾳ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεωνᾶ, ὅπου ἐκρύπτετο ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Οἱ Ἀρειανοὶ συνέχισαν ὅμως τὰς παραχᾶς, ἕως ὅτου κατέλαβαν ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως. Ἐπεξέτειναν μάλιστα τὴν δρᾶσίν των καὶ εἰς τὰς θαλασσίας μεταφοράς, ὑποχρεώσαντες τοὺς ναυτικούς νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸν Γρηγόριον. Εἰς τὰ πλαίσια τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως ἐφρόντισαν νὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἀρειανῶν ψήφισμα πρὸς τὸν Κωνστάντιον, στρεφόμενον κατὰ τοῦ Ἀθανασίου(5).

Ἡ παροῦσα κατάστασις τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι οἰκτρά. Ὁ Γρηγόριος προσπαθεῖ παντὶ τρόπῳ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν ἀρειανισμόν, ἀκολουθῶν τὰς ὁδηγίας τῆς αἰρετικῆς ὁμάδος τοῦ Εὐσεβίου(6). Πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς εἰς πάντας ἀρειανικῆς τακτικῆς, ὁμοίας πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπιδειχθεῖσαν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα εἰρηνεύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπαιτεῖται, λοιπόν, ἐπαγρύπνησις καὶ ἐνεργὸς ἀντίστασις τῶν ἐπισκόπων, διὰ νὰ μὴ ἀλωθῇ ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν(7).

3. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ

Αὕτη συνετάγη κατὰ τὸ 358 μετὰ τοῦ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερομένου ἔργου. Ἡ ἐπιστολὴ δικαιολογεῖ τὴν σύνταξιν, τὰς ἀδυναμίας καὶ τὸ ὕφος, ἀλλὰ καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἀναγκαιότητα ἐκδόσεως τοῦ ἀκολουθοῦντος ἔργου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ Μ. Ἀθανάσιος κατανοεῖ ἐνταῦθα τὴν εὐσεβῆ γνῶσιν ὡς ἐνσυνείδητον καταδίκην τῆς ἀσεβείας(3), ἀποδεχόμενος —πιθανῶς ἐκ λόγων τακτικῆς— τὴν ἀποκήρυξιν τῆς αἰρέσεως ὡς ἐπαρκὲς δεῖγμα ὀρθοδοξίας.

4. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Ἡ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεκράτησε νὰ λέγεται οὕτω ὑπὸ τοῦ λατινικοῦ τίτλου. Τὸ ἔργον ἀπευθύνεται «πρὸς ἀπανταχοῦ μοναχούς», εἶναι δὲ τὸ μνημονευόμενον εἰς τὴν προηγουμένην Ἐπιστολήν. Διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἀκέφαλον, ὡς ὀρθῶς παρετήρησαν οἱ ἐκδότες. Ἀρχικῶς περιελάμβανεν ὅλην τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου (326 ἢ 327) μέχρι τοῦ ἔτους συγγραφῆς ἤτοι τοῦ 358. Εἰς τὴν παροῦσαν μορφήν του ἄρχεται ἀπὸ τῶν συμβάντων εὐθύς μετὰ τὴν ἀρειανὴν σύνοδον τῆς Τύρου τοῦ 335, ἣ ὁποία κατεδίκασε τὸν Μ. Ἀθανάσιον. Περὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ποιεῖται λόγον ὅτε μὲν εἰς α' ὅτε δὲ εἰς γ' πρόσωπον. Τοῦτο σημαίνει ἢ ὅτι τὸ ἔργον ἐγράφη καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ τινος γραμματέως, ὁ ὁποῖος διεμόρφωσεν ἐνιαχοῦ ἐλευθέρως τὸ κείμενον, ἢ ὅτι συνετάγη μὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἱεροῦ πατρὸς ἀλλ' εἰς διάστημα πολλῶν μηνῶν καὶ μὲ παρεμβαλλομένας διακοπὰς ἕνεκα τῆς καταστάσεώς του, ἀφοῦ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἔρημον κρυπτόμενος. Ὅπωςδὴποτε πρέπει νὰ θεωρηθῇ γνήσιον ἔργον τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, διότι φέρει ἐμφανῆ τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικῆς μετοχῆς τοῦ γράφοντος εἰς τὰ περιγραφόμενα γεγονότα. Τὸ σκληρὸν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους εἰς ὠρισμένα σημεῖα δικαιολογεῖται ἀπὸ τὰς περιπετείας τοῦ Μ. Ἀθανασίου, αἱ ὁποῖαι δὲν τοῦ ἄφηναν περιθώριον διαλλακτικωτέρων ἐκφράσεων.

Τὸ ἔργον ἄρχεται διὰ τῶν συμβάντων εὐθύς μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Τύρου τοῦ 335. Οἱ Ἀρειανοὶ ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Κωνσταντίου ἤρχισαν τοὺς διωγμοὺς τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν των διὰ φίλα πρὸς αὐτοὺς προσκειμένων, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ θέλησις τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας(1-2). Ὁ διωγμὸς ὁμως ἄνευ οἰουδήποτε προσχήματος, μὲ μόνον κριτήριον τὴν ἀποδοχὴν ἢ μὴ τῆς αἰρέσεως, ἀπο-

δεικνύει ἐμμέσως καὶ τὸ ἀσύστατον τῶν κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατηγοριῶν(3).

Ὁ διωγμὸς εἶχε πολλὰ θύματα, πρῶτον τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ὁμολογητὴς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Εὐστάθιος, ἐξορισθεὶς μαζί με πολλοὺς ὀρθόδοξους κληρικούς(4). Ἠκολούθησεν ὁ διωγμὸς τῶν Ἀδριανουπόλεως Εὐτροπίου καὶ πλήθους ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους ἀντικατέστησαν ἀρειανόφρονες(5). Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις οἱ ὀρθόδοξοι κατηγοροῦντο ὡς αἰρετικοί, ὡς λ.χ. ὁ Γαλατίας Μάρκελλος(6), ἐνῶ δι' ἄλλους ὡς λ.χ. τὸν Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον ἀνεσύρθησαν ἀνυπόστατοι ἀποδεδειγμένως παλαιότεραι κατηγορίαι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν Παῦλον διεδέχθη ὁ Εὐσέβιος Νικομηδείας (338), ἐνῶ ὁ γέρον ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Κουκουσόν, ὅπου εἶχε μεταφερθῆ, ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν(6-7).

Ἐν τῷ μεταξύ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (Πεντηκοστῇ 337) ὁ υἱὸς του Κωνσταντίνος, ἐκτελῶν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς του, ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸν ἐξόριστον εἰς Τρέβηρα Ἀθανάσιον καὶ ἀπέστειλεν ἐπίσημον σχετικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς(8), εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδεικνύονται αἱ σκευωρίαι τῶν Ἀρειανῶν.

Οἱ Ἀρειανοὶ ἔχοντες ὡς ἀρχηγὸν τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας, ἄνθρωπον γνωρίζοντα νὰ κολακεύη τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς Κωνσταντίου, ἐπεχείρησαν ἀρχικῶς νὰ κατηγορήσουν τὸν Ἀθανάσιον εἰς τοὺς δύο ἀδελφούς του καὶ τὸν πάπαν. Ἀποτυχόντες εἰς τὰ διαβήματά των ἐστράφησαν ὀριστικῶς πρὸς τὸν Κωνσταντίου, τὸν ὁποῖον ἔπεισαν νὰ ἀποστείλῃ ὡς ἐπίσκοπον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὸν ἀρειανὸν Γρηγόριον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐπάρχου Φιλαργίου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπέβαλλε τὴν ἀπόφασιν διὰ τῶν ὄπλων(9). Τὰ αἰματηρὰ γεγονότα τοῦ 339 εἶναι γνωστὰ καὶ ἐκ τῆς Ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐντεῦθεν ὁ ἱερὸς πατὴρ περιορίζεται εἰς συνοπτικὴν ἔκθεσιν ἐνταῦθα(10).

Εἰς τὴν νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐπενέβη, ὡς

ἦτο φυσικόν, ὁ πάπας'Ιούλιος, ὁ ὁποῖος δι' ἀπεσταλμένων ἐπρότεινε σύγκλησιν συνόδου πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Οἱ Ἀρειανοὶ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν διὰ διαφόρων προφάσεων(11), συνέχισαν δὲ τὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου διωγμὸν(12-14).

Ὁ Ἀθανάσιος μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τιμῆς ὑπὸ τοῦ πάπα καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς πρὸς τοῦτο συνελεύσεως τοπικῆς συνόδου. Μετὰ τινα χρόνον οἱ δύο πλέον αὐτοκράτορες (ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε τὸ 340), Κώνστας καὶ Κωνσταντῖος συνεφώνησαν διὰ τὴν σύγκλησιν συνόδου εἰς Σαρδικὴν (Σόφιαν), ἣ ὁποία θὰ ἐπελαμβάνετο τῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων(343). Εἰς τὴν σύνοδον μετέσχον 170 περίπου ἐπίσκοποι. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅταν διεπίστωσαν ὅτι δὲν εἶχαν δυνατότητα νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των, παρὰ τὰς παραστάσεις τοῦ Ὁσίου Κορδοῦης, εὔρον κάποιαν ἀσύστατον δικαιολογίαν καὶ ἀπεχώρησαν(15-16). Ἡ σύνοδος συνέχισεν ὁμως τὰς ἐργασίας τῆς, ἀποκατέστησε πλήρως τὸν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς λοιποὺς ὀρθοδόξους καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἐφωδιασμένους μὲ εἰρηνικὰ γράμματα εἰς τὰς ἐπαρχίας των(17). Οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τῷ μεταξύ χρησιμοποιοῦντες τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐξηκολούθουν τοὺς διωγμοὺς τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὴν Ἀνατολήν, διαπράξαντες μάλιστα ἀήθεις σκευωρίας καὶ κατὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς συνόδου πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον(18-20). Ὁ τελευταῖος τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἀδελφοῦ του Κώνσταντος ἐδέχθη τελικῶς νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἀποφάσεις ὡς πρὸς τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀλεξάνδρειαν, παρασχὼν μάλιστα καὶ ἐγγυήσεις διὰ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἠκύρωσε προηγουμένης διαταγᾶς(21-23).

Ὁ Ἀθανάσιος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 346. Ἐπί τινα ἔτη ἐφαίνετο ὅτι ὁ Κωνσταντῖος μετέβαλε γνώμην, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ ἐπιστολῆς τὴν ὁποίαν ἔστειλε μετὰ τὸν κατὰ τὸ 350 ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ Κώνσταντος πρὸς τὸν Ἀθανάσιον(24). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οὐ μόνον ἀπλοῖ πι-

στοί, αλλά και επίσκοποι πολέμιοι τοῦ Ἀθανασίου ὡς ὁ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης μετενόησαν διὰ τὴν προτέραν κατὰ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς διαγωγὴν των(25-27).

Οἱ Ἀρειανοὶ ὁμως ἤρχισαν νὰ ἀνασυντάσσωνται, χρησιμοποιοῦντες τοὺς εὐνούχους τῆς αὐλῆς. Ἐπεισαν τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλεντα νὰ ἀναιρέσουν τὴν μετάνοιάν των καὶ κατώρθωσαν νὰ κάμουν τὸν Κωνστάντιον νὰ μεταβάλῃ πολιτικὴν(28-30). Πράγματι ἀπὸ τοῦ ἔτους 355 ἤρχισε νέος διωγμὸς τῶν ὀρθοδόξων, τὴν φορὰν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ἡ μῆνις των ἐστρέφετο ὁμως κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ Κωνστάντιος ἤρχισεν ἐκδίδων ἀλλεπάλληλα διατάγματα κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἐνῶ συγχρόνως δι' ὑποσχέσεων ἢ διὰ τῆς βίας οἱ αἵρετικοὶ προσεπάθουν νὰ προσελκύσουν ἐπισκόπους καὶ λαϊκοὺς ὑπὲρ τοῦ ἀρειανισμοῦ(31-33).

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίου συνήνητησεν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου πλῆθος ἐπισκόπων ἀντέστη εἰς τὸν καισαρισμὸν του(34). Ἐτσι ἔφθασεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν πάπαν Λιβέριον, ἀρνούμενον νὰ ὑπογράψῃ τὴν καταδίκην τοῦ Ἀθανασίου κατὰ τὴν τὸ 355 συνελθούσαν εἰς Μεδιόλανα ἀρειανικὴν σύνοδον, καὶ τελικῶς τὸν ἐξώρισεν(35-40). Ὁ Λιβέριος βεβαίως μετὰ δύο ἔτη ὑπέκυψεν εἰς τὴν βίαν καὶ ὑπέγραψε. Αὐτὸ ὁμως δὲν ἐκφράζει τὴν ἀληθῆ βούλησίν του ὡς προῖον βίας(41).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Κωνστάντιος προσεπάθησε νὰ μεταστρέψῃ τὸν γέροντα ἐπίσκοπον Κορδοῦης Ὅσιον, ὁ ὁποῖος ἀντέστη σθεναρῶς ἔγραψε μάλιστα καὶ μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα συμβουλευὼν αὐτὸν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν αἵρετικῶν. Τελικῶς ὁ Ὅσιος δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὸν Κωνστάντιον νὰ ὑπογράψῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἀπόφασιν, γενόμενος σύμβολον διὰ πλῆθος ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν παντοῖα δεινὰ(42-46).

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀρειανοὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, προσεταιριζόμενοι διὰ ποικίλων

τρόπων ἐπισκόπους καὶ λαϊκοὺς(47). Μετὰ ταῦτα ὁ Κωνσταντῖος ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἔναντι τοῦ Ἀθανασίου στάσεώς του καὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς του διὰ τοῦ αἰρετικοῦ Γεωργίου, ἐπικαλούμενος τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντος. Τὰ λεγόμενα ἦσαν βεβαίως ἀσύστατα καὶ ἀπετέλουν μόνον πρόφασιν(38-51).

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Μ. Ἀθανάσιος διαμαρτύρεται ἐντόμως διὰ τὴν ἀνάμειξιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ τασσόμενος ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτήτου, ἐλευθέρως καὶ ἀπηλλαγμένης πάσης πολιτειακῆς ἀναμείξεως πορείας τῆς Ἐκκλησίας (52). Οἱ Ἀρειανοὶ διὰ τῆς κολακείας των ἀνέμειξαν τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας, προκαλέσαντες φοβερὰ καὶ δεινὰ(53).

Ἀπτόητοι οἱ Ἀρειανοὶ ἐσυνέχισαν τὴν καταπίεσιν τῶν ὀρθοδόξων, ἐκβιάζοντες λαϊκοὺς καὶ κληρικούς, ἀπειλοῦντες καὶ ἐξορίζοντες τοὺς ἀντιτιθεμένους. Τελικῶς ἐξήγειραν νεαροὺς εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν ὀρθοδόξων καὶ προέβησαν εἰς ὀχλοκρατικὰς ἐκδηλώσεις, ὕψιστον σημεῖον τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἐπίθεσις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεωνᾶ, καταληφθεῖσαν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς 9ην Φεβρουαρίου τοῦ 356 (54-58). Αἱ βιαιοπραγίαι ἐσυνεχίσθησαν ἐπὶ πολὺ διάστημα ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀναζητήσεως τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἡ ζωηρὰ περιγραφή τῶν βιαιοτήτων προκαλεῖ κατάπληξιν εἰς τὸν ἀναγνώστην(59-65).

Ἡ τακτικὴ αὕτη τῶν Ἀρειανῶν εἶναι πρωτοφανής, ἀποδεικνύει δὲ τὴν ἰδιόζουσαν αὐτῶν θρασύτητα, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ἔχουν νὰ ἀντιτάξουν αἱ προηγούμεναι αἰρέσεις (66-67). Συνυπεύθυνος πρὸς τοὺς αἰρετικούς εἶναι καὶ ὁ Κωνσταντῖος, ἄνθρωπος σκληρός, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς του διαγωγῆς του. Τὸ ἄστατον τοῦ χαρακτήρος του καὶ ἡ ροπὴ του πρὸς ἀποδοχὴν τῆς κολακείας τὸν κατέστησαν δέσμιον τῶν εὐνούχων καὶ λοιπῶν αἰρετικῶν ἀν-

θρώπων τοῦ περιβάλλοντός του (68-70).

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀθανασίου ἐπηκολούθησε διωγμὸς τῶν φίλων καὶ ὄπαδῶν του. Ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ἐξωρίσθησαν, ἐστάλησαν εἰς ἀναγκαστικά ἔργα καὶ ἐδιώχθησαν παντοιοτρόπως (71-72). Ἡ πρὸς τοὺς πιστοὺς λαϊκοὺς συμπεριφορὰ τῶν αἰρετικῶν δὲν ἦτο βεβαίως καλλιτέρα (73).

Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις θέτει ἐπιτακτικὸν τὸ ἐρώτημα, ἂν δὲν εὐρίσκεται ἡ Ἐκκλησία ἀντιμέτωπος τοῦ ἀντιχρίστου ἢ τοῦλάχιστον τοῦ προδρόμου του, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Κωνσταντῖος. Τὰ πράγματα, τόσον ὁ διωγμὸς τῶν ὀρθοδόξων ὅσον καὶ ἄλλα περιστατικά τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως, ὁδηγοῦν πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν· ὁ αὐτοκράτωρ προετοιμάζει ποικιλοτρόπως τὴν ὁδὸν τοῦ ἀντιχρίστου (74-77).

Αἱ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐνέργειαι εἰς Αἴγυπτον περιελάμβανον καὶ τὴν ἐγκατάστασιν νέων, ἀρειανῶν ἐπισκόπων· Οὗτοι ἦσαν Ἀρειανοὶ ἐξ ἄλλων τόπων, νεόφυτοι ἐξ ἔθνῶν καὶ σχισματικοὶ Μελιτιανοί, ἐνδιαφερόμενοι μόνον διὰ τὸ ἀξίωμα, πολλάκις δὲ καὶ ἀγοράζοντες αὐτὸ (78). Κατ' ἀντίθεσιν ὁμως πρὸς τοὺς ψευδεπισκόπους αὐτοὺς οἱ πλεῖστοι ὀρθόδοξοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἀνθίστανται εἰς τὰς πιέσεις τοῦ προδρόμου τοῦ ἀντιχρίστου Κωνσταντίου (79-80).

Εἰς τὸ ἔργον ἐπισυνάπτεται ἡ δευτέρα ἔγγραφος διαμαρτυρία τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν συμβάντων κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν (81). Ἡ διαμαρτυρία συντάγη τὴν 12ην Φεβρουαρίου τοῦ 356, ἀλλ' ἔμεινε, ὡς γνωστόν, ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι ὁ Κωνσταντῖος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐπιβάλλῃ παντὶ σθένει τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν του.

Τὸ κείμενον εἶναι τὸ τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τῆς Βερολινίου Ἀκαδημίας, ὅπου τὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου ἐξέδωκεν ὁ H. G. Opitz. Εἰς ἐλάχιστα σημεία μόνον ἐπροτιμήθη διάφορος γρα-

φή. Εἰς τὴν ἀρίθμησιν κεφαλαίων ἠκολουθήσαμεν ἐπίσης τὴν ἔκδοσιν τοῦ Opitz.

Ἡ μετάφρασις εἶναι πιστὴ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου καί, ὅσον ἦτο δυνατόν, καὶ εἰς τὴν λέξιν. Εἰς πολλὰ σημεῖα ὁμοῦ κατ' ἀνάγκην ἠκολουθήθη ἡ μέθοδος τῆς ἐλευθέρως ἀποδόσεως τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ἰδίᾳ ὅπου ἡ μακροπερίοδος σύνταξις δὲν ἐπέτρεπε τὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν.

Τὰ σχόλια περιωρίσθησαν, πλὴν τῶν παραπομπῶν εἰς τὴν Γραφήν, εἰς τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον ἐλάχιστον ὄριον διὰ νὰ μὴ διογκωθῇ ὁ τόμος.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΩΡΑΚΥΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΝ
ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΞΕΘΕΤΟ ΠΡΕΠΟΝΤΩΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΩΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΕΙΑΝΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΑ ΟΡΙΣΘΕΝΤΑ

5 Καλῶς ἐποίησας δηλώσας μοι τὴν γενομένην παρὰ σοῦ
ζήτησιν πρὸς τοὺς τὰ Ἄρειον πρεσβεύοντας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ
τῶν Εὐσεβίου τινὲς ἐταίρων καὶ πλεῖστοι δὲ τῶν τὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας φρονούντων ἀδελφῶν. Τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆ-
ψιν ἀπεδεξάμεν καλῶς διελέγξασαν τὴν τῆς αἵρέσεως ἀσε-
10 βειαν, τὴν δ' ἐκείνων ἀναισχυντίαν τεθαύμακα, ὅτι καίτοι τῶν
Ἄρειανῶν λογισμῶν δειχθέντων σαθρῶν τε καὶ ματαίων, ἀλ-
λὰ καὶ παρὰ πάντων αὐτοὶ καταγνωσθέντες ἐπὶ πάσῃ κακο-
φροσύνῃ, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διεγόγγυζον κατὰ τοὺς Ἰου-
δαίους λέγοντες· διατί οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν
15 ἀγράφους λέξεις τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον; Σὺ μὲν
οὖν, ὡς λόγιος ἀνὴρ καὶ οὕτως αὐτοὺς σχηματιζομένους οὐδὲν
ἤττον ἀπέδειξας κενολογοῦντας. Ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τῆς
ἐαντῶν κακονοίας πράττουσι πλαττόμενοι προφάσεις. Εἰσι
γὰρ ποικίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς γνώμας ὡς οἱ χαμαιλέοντες
20 ἐν τοῖς χρώμασι καὶ ἐλεγγόμενοι μὲν ἐρυθριῶσιν, ἀνακρινό-
μενοι δὲ ἀποροῦσι καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προφασίζονται.
Ἄν δέ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κάμνουσιν ἕως ἄν
ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον λογίζωνται
μάταια, ἵνα μόνον διαμείνωσιν ἀσεβοῦντες. Τὸ δὲ τοιοῦτον

1. Πρβλ. Λουκ. 15, 2. 19, 7.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΟΥΣΑ ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΒΛΕΠΟΥΣΑ ΤΗΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΝ ΤΩΝ ΟΠΑΔΩΝ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΞΕΘΕΣΕΝ ΟΡΘΩΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΩΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΡΕΙΑΝΙΣΜΟΥ ΟΡΟΥΣ

1. Καλῶς ἔπραξες καὶ μοῦ ἐγνωστοποίησες τὴν συζήτησίν σου μετὰ τοῦ ὀπαδοῦ τοῦ Ἀρείου, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρίσκοντο μερικοὶ ἐκ τῶν φίλων τοῦ Εὐσεβίου καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδελφοὶ μετὰ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα. Μετὰ χαρᾶς ἐπληροφορήθην τὴν φιλόχριστον ἐτοιμότητά σου, μετὰ τὴν ὁποίαν ἤλεγξες τὴν αἰρετικὴν ἀσέβειαν. ἠπόρησα ὁμως καὶ διὰ τὴν ἀδιαντροπίαν ἐκείνων, διότι, ἐνῶ ἀπεδείχθη τὸ σαθρὸν καὶ μάταιον τῶν ἀρειανῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἐνῶ κατεδικάσθη ὑπὸ πάντων ἡ παχυλὴ ἀπερισκεψία των, ἐξακολουθοῦν νὰ γογγύζουν, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι¹, λέγοντες· «Διατὶ οἱ συνοδικοὶ τῆς Νικαίας ἐχρησιμοποίησαν μὴ ἀγιογραφικοὺς ὄρους, τὸ ἔκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον»; Σὺ, βεβαίως, ὡς λόγιος, ἀπέδειξες ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματά των εἶναι κενοὶ λόγοι. Ἐκεῖνοι ὁμως παραμένουν εἰς τὴν κακόβουλον τακτικὴν των καὶ ἐπινοοῦν προφάσεις, διότι εἶναι ἄστατοι καὶ εὐμετάβλητοι εἰς τὴν σκέψιν των, ὅπως οἱ χαμαιλέοντες εἰς τὰ χρώματα· ἔτσι, ὅταν μὲν ἐλέγχωνται, κοκκινίζουν, ὅταν δὲ ἐρωτῶνται, περιπίπτουν εἰς ἀσυναιμίαν ἀπαντήσεως, ἐν συνεχείᾳ δὲ καταλαμβάνονται ἀπὸ ἀναίδειαν καὶ εὐρίσκουν προφάσεις. Ἄν δὲ ἐλεχθοῦν καὶ αὐταὶ ὡς ἄσυστατοι, τότε καταπονοῦνται νὰ ἐπινοήσουν ἀνύπαρκτα πράγματα καὶ νὰ κάμουν, κατὰ τὴν γραφικὴν ρῆσιν, ματαίους συλλογισμούς², ἀρκεῖ νὰ παραμείνουν εἰς τὴν ἀσέβειαν

2. Πρβλ. Ἦσ. 32, 6.

ἐπιχείρημα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γνώρισμα μὲν ἀντικρως τῆς ἀλογίας αὐτῶν, μίμησις δὲ, καθὰ προεῖπον, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. Καὶ γὰρ ἐλεγχόμενοι κάκεινοι παρὰ τῆς ἀληθείας καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν ἀντιβλέπειν ἐπροφασίζοντο λέγοντες· «Τι ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεῦσωμέν σοι; Τι ἐργάζῃ;». Καίτοι σημεῖων τοσοῦτων γενομένων, ὥστε λέγειν καὶ αὐτούς· «Τι ποιῶμεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα;» — νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο, χωλοὶ περιεπάτουν, τυφλοὶ ἀνέβλεπον, λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο, καὶ τὸ ὕδωρ, οἶνος

10 ἐγίνετο, καὶ ἀπὸ πέντε ἄρτων ἐκορέσθησαν πεντακισχίλιοι. Καὶ οἱ μὲν πάντες ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν Κύριον, ὁμολογοῦντες ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας καὶ αὐτὸν εἶναι Θεὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν. Μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι, εἰ καὶ λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα ἦν τὰ σημεῖα, ὁμως πάλιν ἐγόγγυζον ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἔλεγον· «Διατὶ σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν;» Ἐφρονες καὶ τῷ ὄντι τυφλοὶ τὴν διάνοιαν. Δέον τὸ ἔμπαλιν αὐτούς λέγειν· «Διατὶ σὺ Θεὸς ὢν ἄνθρωπος γέγονας;». Τὰ γὰρ ἔργα Θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυνεν, ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς προσκυνήσωσι, τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμάσωσι. Τοῦτο μὲν οὔτε ἔλεγον, ἀλλ' οὔτε τὰ γινόμενα βλέπειν ἐβούλοντο. Ἡ ἐβλεπον μὲν—ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ὁρᾶν αὐτὰ — πάλιν δὲ ἐγόγγυζον μεταβαλλόμενοι διατὶ ἐν τῷ Σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παραλυτικόν, καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν τότε ποιεῖς ἀναβλέπειν; Τοῦτο δὲ πρόσφασις πάλιν ἦν

25 καὶ μόνον γογγυσμός. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις θερα-

. Ἰω. 6, 30.

. Ἰω. 11, 47.

3. Πρβλ. Ματθ. 11, 5.

4. Πρβλ. Ἰω. 2, 1 κ. ἐξ.

των! Τὸ προλεχθὲν ἐπιχείρημά των δὲ εἶναι ὀλοφάνερον μὲν γνώρισμα τῆς ἀφροσύνης των, ἀπομίμησις δέ, ὅπως ἤδη εἶπα, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. Πράγματι, καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἠλέγχοντο ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν εὕρισκαν προφάσεις, ὡς ἡ ἀκόλουθος· «Τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεῦσωμέν σοι; Τί ἐργάζῃ;»¹. Καὶ ὁμως εἶχον γίνεи τόσα πολλὰ σημεῖα, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι ἔλεγον· «Τί ποιοῦμεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα;»²—διότι ἀνίσταντο νεκροί, περιεπάτουν χωλοί, ἀνέκτων τὴν ὄρασιν τυφλοί, ἐκαθαρίζοντο λεπροί³, τὸ ὕδωρ ἐγένετο οἶνος⁴ καὶ πέντε χιλιάδες ἄνδρες ἐχόρταιναν μὲ πέντε ἄρτους⁵. Ὅλοι ἐθαύμαζαν καὶ προσεκύνουν τὸν Κύριον καὶ ὠμολόγουν ὅτι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπληρώθησαν αἱ προφητεῖαι⁶ καὶ ὅτι αὐτὸς ἦτο Θεός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Μόνοι οἱ Φαρισαῖοι ὁμως, παρ' ὅτι τὰ σημεῖα ἐφαίνοντο καθαρῶτερα ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἐγόγγυζον πάλιν ὡς ἀνεπίδεικτοι μαθήσεως καὶ ἔλεγον· «Διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν;»⁷. Ἀνόητοι καὶ πράγματι τυφλοὶ διανοητικῶς. Ἐπρεπε, ἀντιθέτως, νὰ λέγουν· «Διατί σὺ, ἐνῶ εἶσαι Θεός, ἐγίνες ἄνθρωπος;». Διότι τὰ ἔργα του ἀποδεικνύουν ὅτι ἦτο Θεός, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν φροντίδα του δι' ἡμᾶς. Ἄλλ' ὁμως οὔτε αὐτὸ ἔλεγον οὔτε ἤθελαν νὰ ἴδουν ὅσα ἐγίνοντο. Ἡ τὰ ἐβλεπαν μὲν—διότι ἀναγκαστικῶς τὰ ἐβλεπαν—ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ ἐγόγγυζαν προσπαθοῦντες νὰ τὰ διαστρεβλώσουν· διατί θεραπεύεις κατὰ τὸ Σάββατον τὸν παράλυτον καὶ τότε κάμνεις τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν νὰ ἴδῃ καὶ πάλιν;⁸. Αὐτὸ δὲ ἦτο καὶ πάλιν πρόφασις, γογγυσμὸς μόνον. Διότι καὶ ὅταν ὁ Κύριος ἐθεράπευε κατ' ἄλλας ἡμέρας πάσης φύσεως νόσους

5. Πρβλ. Ματθ. 14, 21.

6. Πρβλ. Ἰω. 6, 14.

7. Ἰω. 10, 33.

8. Πρβλ. Ἰω. 5, 16 καὶ 9, 1 κ. ἐξ.

- πένοντος τοῦ Κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐκεῖνοι
 συνήθως ἐμέμφοντο καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν ὑπό-
 νοιαν τὸν Βεελζεβούλ ὀνομάζοντες ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν
 5 πονηρίαν. Ἄλλὰ καὶ οὕτω τοῦ Σωτῆρος πολυμερῶς καὶ πο-
 λυτρόπως δεικνύοντος ἑαυτοῦ τὴν θεότητα καὶ εὐαγγελίζο-
 μένου πᾶσι τὸν Πατέρα οὐδὲν ἤττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτί-
 ζοντες ἀντέλεγον ἐκεῖνοι μωρολογοῦντες, ἵνα μόνον κατὰ τὴν
 θείαν παροιμίαν προφάσεις ἐφευρίσκοντες χωρίσωσιν ἑαυ-
 τοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας.
- 10 2. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι καὶ ἀρ-
 νούμενοι τὸν Κύριον εἰκότως τῶν τε νόμων καὶ τῆς πρὸς τοὺς
 πατέρας ἐπαγγελίας ἔξω γεγόνασι. Καὶ Ἀρειανοὶ δὲ νῦν Ἰου-
 δαῖζοντες ταῦτόν μοι δοκοῦσι πάσχειν τῷ Καϊάφα καὶ τοῖς
 τότε Φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ ὀρθῶντες εὐλογον ἔχουσαν ἑαυτῶν
 15 τὴν αἴρεσιν προφάσεις ἐπινοοῦσι, διατὶ τοῦτο καὶ μὴ τοῦτο
 γέγραπται· Καὶ μὴ τοι θαυμάσης, εἰ τοιαῦτα νῦν μηχανῶνται,
 μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται καὶ μετὰ ταῦτα
 τὴν σπεῖραν καὶ τὸν χιλιάρχον ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις γὰρ
 ἐστὶν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύστασις τῆς κακοδοξίας. Τὸν γὰρ
 20 τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀρνούμενοι εἰκότως καὶ λόγον παντός εἰσιν
 ἔρημοι. Ταῦτα γοῦν εἰδὼς οὐδὲν ἂν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν
 ἐκεῖνοις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γινῶναι τὰ ἐν τῇ
 συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην, ἀλλ' εὐθύς, ὡς τότε γέ-
 γονε, δεδήλωκα δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως
 25 ἡ ἀρειανὴ αἴρεσις ἐστέρηται καὶ μόνον προφάσεις πλάττονται.

1. Βλ. Μαρκ. 3, 22.

2. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 1.

3. Πρβλ. Πραξ. 26, 14.

4. Πρβλ. Παροιμ. 18, 1.

5. Πρβλ. Πραξ. 13, 32.

6. Πρβλ. Πραξ. 15, 5.

καὶ ἀσθενείας, ἐκεῖνοι τὸν ἐμέμφοντο συνήθως καὶ προετίμων νὰ τὸν κατηγορήσουν δι' ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν Βεελζεβούλ¹ παρὰ νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν κακίαν των. Γενικῶς δὲ ἐνῶ ὁ Σωτὴρ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους² ἀπεδείκνυε τὴν θεότητα καὶ εὐηγγελίζετο εἰς ὅλους τὸν Πατέρα, παρὰ ταῦτα ἐκεῖνοι, οἷονεὶ λακτίζοντες βούκεντρα³, προέβαλον ἀνοήτους ἀντιλογίας, μετὰ μόνον ἀποτέλεσμα νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς ἐφευρέσεως προφάσεων, ὡς λέγει τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν⁴.

2. Οἱ Ἰουδαῖοι, λοιπόν, οἱ ὅποιοι τότε διέπραττον τοιαύτας πονηρίας καὶ ἠρνοῦντο τὸν Κύριον, εὐλόγως εὐρέθησαν ἐκτὸς τῶν νόμων καὶ τῆς ἐπαγγελίας⁵ πρὸς τοὺς πατέρας. Ὁμοίως καὶ οἱ Ἀρειανοί, οἱ τωρινοὶ Ἰουδαίζοντες, νομίζω ὅτι πᾶσχουν ὅ,τι τότε ὁ Καϊάφας καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐνῶ δηλαδὴ βλέπουν ὅτι ἡ αἵρεσις των δὲν στηρίζεται εἰς τὴν λογικὴν⁶, ἐπινοοῦν προφάσεις, (ὅπως λ.χ.) διατὶ ἐγράφη αὐτὸ καὶ ὄχι ἐκεῖνο; Διὰ τοῦτο μὴ ἀπορήσης, ἂν μηχανῶνται τώρα τοιούτου εἶδους πράγματα, διότι μετ' ὀλίγον θὰ ἐτραποῦν εἰς ὕβρεις, καὶ ἔπειτα θὰ ἀπειλήσουν μετὰ τὸ ἀπόσπασμα καὶ τὸν Χιλιάρχον⁷, ἀφοῦ εἰς αὐτὰ εὐρίσκεται ἡ συστατικὴ ἀφετηρία τῆς κακοδοξίας των. Ἀφοῦ ὅμως ἠρνήθησαν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, εὐλόγως στεροῦνται παντὸς λόγου⁸. Ἐπειδὴ, λοιπόν, τὰ γνωρίζω, δὲν θὰ ἔδιδά κἂν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ἐκείνων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ καλὴ σου διάθεσις ἐζήτησε νὰ μάθῃ ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν σύνοδον, δὲν ἀνέβαλα τὴν ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀμέσως, ὅπως ἔγινε καὶ τότε, κατέστησα σαφὲς διὰ βραχέων ἀποδείξεων ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις στερεῖται παντελῶς εὐσεβοῦς φρονήματος καὶ ὅτι μόνον ἐφευρίσκονται προφάσεις ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς.

7. Πρβλ. Ἰω. 18, 12.

8. Ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐνταῦθα ἡ διήκουσα εἰς πάντα ἀρχὴ τῶν στωϊκῶν, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Τὸ λεγόμενον τονίζει ἀπλῶς ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Λόγου ὡς Θεοῦ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ ἀποτελεῖ τεκμήριον ὑγείας τοῦ ἀνθρώπινου λόγου.

Σκόπει δὲ καὶ σύ, ἀγαπητέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. Εἰ θαρροῦσιν οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς ἐπισπεύραντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὴν καταφροσύνην, ἀπολογεῖσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί, καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ δύ-
 5 νανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὀρισθέντα. Οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς ἐπὶ φόνῳ καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος αἰτιάσθαι, διατὶ μὴ οὕτως ἀλλὰ ἐκείνως ἐλάλη-
 σε. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἐγκλημα διὰ τὴν προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαν-
 10 ξάνει. Οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δεικνύτωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν εὐσεβῆς—κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, οὐ μεμφάμενοι πρότερον· καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι—ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ἔνταρτον καὶ συνορῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἃ ἀγνοοῦσιν,
 15 ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν ἀσεβείας ἐγκλημα καὶ ἀπαιδευσίας ἀπενέγκωνται μέμφιν. Ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς, ἵν' ἐπιγνόντες ἢ πρότερον ἠγνόουν, ἀπονίφωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς τῷ τῆς ἀληθείας νόματι καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας νόμοις. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς
 20 περὶ Εὐσέβιον.

3. Ὡς ἐφιλονείκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν· τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστὰ, οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι—ἦσαν δὲ πλεόν ἢ ἕλαττον τριακόσιοι—πρῶτως

1. Ὁ Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Βηρυτοῦ ἐπίσκοπος Νικομηδείας ἦτο ὁ οὐριαστικὸς ἡγέτης τῶν Ἀρειανῶν, ἐπιτυχῶν διὰ τῶν ραδιουργιῶν του καὶ τῶν στενῶν σχέσεων του πρὸς τὴν αὐλὴν νὰ ταλαιπωρήσῃ τοὺς πρωταθλητὰς τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐν Τύρῳ (335) καταδίκην τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ ἐπέτυχε τὸ 338 νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ὀρθόδοξον Παῦλον καὶ

Ἐξέτασε καὶ σύ, ἀγαπητέ, ἂν ἔχουν οὕτω τὰ πράγματα. Ἄν ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς ὅσα κακὰ ἐφεῦρον, ἀφ' ἧς ὁ διάβολος ἔσπειρεν ἐντὸς αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην, ἃς ἀπολογηθοῦν δι' ὅσα σημεῖα κατηγορήθησαν καὶ ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί, καὶ μετὰ ταῦτα, ἂν δύνανται, ἃς κατηγορήσουν τὰς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεις. Διότι οὐδεὶς καταδικασθεὶς διὰ φόνον καὶ μοιχείαν δύναται νὰ κατακρίνη μετὰ τὴν δίκην τὴν ἀπόφασιν τοῦ κριτοῦ, διατὶ περιέχει αὐτὰς καὶ ὄχι ἐκείνας τὰς λέξεις. Τοιοῦτόν τι ὄχι μόνον δὲν ἀπαλλάσσει τὸν καταδικασθέντα, ἀλλὰ καὶ ἐπαυξάνει ἔτι μᾶλλον τὴν κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ μετὰ τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν ἰταμότητα. Καὶ αὐτοί, λοιπόν, πρέπει ἢ ν' ἀποδείξουν τὸ εὐσεβὲς φρόνημά των —διότι δὲν ἤρχισαν αὐτοὶ νὰ κατακρίνουν, ἀλλὰ κατηγορήθησαν καὶ ἀπεδείχθη ὀρθὴ ἡ κατηγορία· εἶναι δὲ σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον οἱ κατηγορούμενοι ν' ἀπολογοῦνται καὶ ὄχι νὰ πράττουν ἄλλα πράγματα— ἢ, ἂν δὲν ἔχουν καθαρὰν τὴν συνειδησιν καὶ αἰσθάνωνται ὅτι εἶναι ἀσεβεῖς, νὰ μὴ κατηγοροῦν δι' ὅσα ἀγνοοῦν, διότι ἄλλως θὰ ἐπισύρουν διπλῆν κατηγορίαν δι' ἀσεβειαν καὶ θὰ κατακριθοῦν ὡς ἀμαθεῖς. Τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ ἐρευνήσουν μετὰ φιλομάθειαν, ὥστε νὰ μάθουν ὅσα ἡγνόουν προηγουμένως· ἔτσι θὰ ἀποπλύνουν τὰς ἀσεβεῖς ἀκοάς των μετὰ τὸ ὕδωρ τῆς ἀληθείας καὶ μετὰ τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας. Διότι οὕτω συνέβη καὶ εἰς τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου¹.

3. Ἐφιλονεῖκουν ὑποστηρίζοντες ἀσεβείας δηλαδὴ (οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου) καὶ ἐπεχείρουν νὰ πολεμήσουν τὸν Θεόν· ἀλλὰ οἱ μὲν λόγοι των ἦσαν κατάμεστοι ἀπὸ ἀσεβειαν, οἱ δὲ συνοδικοὶ ἐπίσκοποι —ἦσαν δὲ πάνω-κάτω τριακόσιοι² — ἀπτή-

νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέθανε τὸ 341/342. Δικαίως οἱ Ὀρθόδοξοι τὸν θεωροῦν πρωταγωνιστὴν τοῦ Ἀρειανισμοῦ.

2. Ὁ καθορισμὸς τῶν συνοδικῶν πατέρων εἰς 318 ὀφείλεται εἰς τὸ βιβλικὸν τοῦ ἀριθμοῦ —318 ἦσαν οἱ «οἰκογενεῖς» τοῦ Ἀβραάμ (Γεν. 14, 14. 17, 23· πρβλ. Ἐπ. Βαρνάβα 9, 8).

καὶ φιλανθρωπῶς ἀπήτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι
 λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. Ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι
 κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο πολλὴν ὀρῶντες
 τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἔμενον οὗτοι
 5 καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὠμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν
 αἰσχύνῃ. Οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες τὰ παρ' αὐτῶν
 ἐπινοηθέντα ῥήματα οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαί-
 νουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Πάντων τε ὑπογραψάντων
 ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν, οἷς
 10 αἰτιῶνται νῦν οὗτοι. Λέγω δὴ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῷ ὁμοου-
 σίῳ, καὶ ὅτι μήτε κτίσμα ἢ ποίημα μήτε τῶν γενητῶν ἐστὶν
 ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶν
 ὁ Λόγος. Καὶ τό γε παράδοξον, Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας
 τῆς Παλαιστίνης, καίτοι πρὸ μιᾶς ἀρνούμενος, ὅμως ὕστερον
 15 ὑπογράψας ἐπέστειλε τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ, λέγων ταύτην
 εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν καὶ τῶν πατέρων τὴν παρὰ-
 δοσιν, πᾶσί τε φανερώς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοντο καὶ
 μάτην ἐφιλονεῖκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ ἠσχύνθη
 τότε ταύταις ταῖς λέξεσι γράψαι καὶ ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς ἀπε-
 20 λογήσατο τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὁμοου-
 σιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος φανερώς τοῦτο ση-
 μᾶναι βούλεται. Καὶ πέπονθέ τι δεινόν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος
 κατηγορήσε λοιπὸν τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες ὅκ ἦν ὁ
 Υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι ὅκ ἠθέλον αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς κατὰ
 25 σάρκα γεννήσεως. Καὶ τοῦτο οἶδε καὶ Ἀκάκιος, ἂν μὴ καὶ

1. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης (265 - 340) εἶναι γνωστὸς ὡς ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας. Εἰς τὰς ἀρειανικὰς ἐριδας ἀνεδείχθη ἐκ τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ αἰρεσιάρχου, ὑπεχώρει δὲ μόνον ὅταν ἔβλεπεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων. Οἱ ὀρθόδοξοι τὸν ἀπεκάλουν διὰ τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν στάσιν του δίγλωσσον (βλ. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 23).

2. Ἡ ἐπιστολὴ ἐπισυνάπτεται εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

του ἀπὸ αὐτοῦς μὲ πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν ν' ἀπολογηθῶν δι' ὅσα ἔλεγον καὶ ν' ἀποδείξουν τὴν ὀρθοδοξίαν των. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ μόνον μὲ τοὺς λόγους των κατεκρίνοντο καὶ ἤρχοντο εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτοὺς, διότι ἔβλεπαν τὸ ἀτεκμηρίωτον τῆς αἰρέσεώς των, παρέμεναν ἄφωνοι καὶ ὠμολόγουν διὰ τῆς σιωπῆς τὴν ἐντροπὴν τῆς ματαιοδοξίας των. Οἱ ἐπίσκοποι δὲ ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἀνήρεσαν ὅσα ἐπιχειρήματα ἐπένοησαν αὐτοί, ἐξέθεσαν ἐναντίον των τὴν ὑγιᾶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Καὶ ἀφοῦ ὑπέγραψαν οἱ πάντες, ὑπέγραψε καὶ ἡ ὁμὰς τοῦ Εὐσεβίου αὐτὰ τὰ λόγια, διὰ τὰ ὁποῖα διαμαρτύρονται τώρα αὐτοί. Ἐννοῶ δὲ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιον» καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα οὔτε τι ἐκ τῶν γενητῶν, ἀλλ' ὅτι ὁ Λόγος εἶναι γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Τὸ πλεόν παράδοξον δὲ ὁ Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης¹, ἐνῶ μέχρι τῆς προηγουμένης ἡμέρας ἤρνεϊτο, ἀφοῦ ὑπέγραψε μετὰ ταῦτα, ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν² πρὸς τὴν ἐκκλησίαν του, λέγων ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ παράδοσις τῶν πατέρων, ἀπέδειξε δὲ τρανῶς εἰς ὅλους ὅτι προηγουμένως ἔσφαλαν καὶ κακῶς ἀντεμάχοντο πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διότι, ναὶ μὲν δὲν ἔγραφεν ἀπὸ ἐντροπῆν τότε αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ ἀπελογήθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅπως ἔθεώρησε καλόν, πλην ὅμως μὲ τὴν ἐπιστολὴν του, ὅπου δὲν ἀρνεῖται τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας», θέλει νὰ δηλώσῃ τοῦτο σαφῶς. Καὶ τοῦ συνέβη καὶ τοῦτο τὸ παράδοξον· κατὰ τὴν ἀπολογία του δηλαδὴ κατηγόρησε τοὺς Ἀρειανούς ὅτι διὰ τῆς φράσεώς των 'δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι' δὲν ἐδέχοντο οὐδὲ τὴν πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως ὑπαρξίν του. Αὐτὸ δὲ εἶναι καλῶς γνωστὸν καὶ εἰς τὸν Ἀκάκιον³, ἐκτὸς ἂν φοβηθῆ καὶ

3. Ὁ μονόφθαλμος Ἀκάκιος διεδέχθη τὸν Εὐσέβιον εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Καισαρείας Παλαιστίνης (340-385). Ἀνὴρ δίβουλος ὑπεκρίνετο ἐνίστοε τὸν ὀρθόδοξον, οὐσιαστικῶς ὅμως ἦτο ὁ ἐν Ἀνατολῇ ἀρχηγὸς τῆς ἀρειανικῆς ὁμάδος τῶν λεγομένων «Ὁμοίων», οἱ ὅποιοι ἐδέχοντο ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο ὁμοῖος πρὸς τὸν Πατέρα μόνον ὡς πρὸς τὴν βούλησιν.

αὐτὸς φοβηθεὶς νῦν διὰ τὸν καιρὸν ὑποκρίνηται καὶ ἀρνήσῃται τὴν ἀλήθειαν. Ὑπέταξα γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν ἐπιστολὴν Εὐσεβίου, ἵνα ἐκ ταύτης γνῶς τῶν τε χριστομάχων καὶ κατὰ περιττὸν τὴν Ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμοσύνην.

- 5 4. Πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι κἂν ἐνθυμούμενοι μόνον ἀντιλέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; Πῶς οὐ παρανομοῦσι τολμῶντες ἀντιβλέπειν τοῖς καλῶς ὀρισθεῖσι κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτοῦς πρότερον ἀσεβεῖν διδασκάντων; Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ ὑπογράψαι
- 10 μετεβάλοντο οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέρομα τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους οἱ νῦν ἀντιλέγοντες· ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες τούτους καὶ καθηγεμόνας τῆς αἵρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν, ἀνθρώπους, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος· «Δι-
- 15 ψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν», καὶ μὴ μίαν μὲν ἔχοντας γνώμην, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλομένους, καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντας ὁ λέγουσι, μετ' ὀλίγον δὲ φέροντας ὅπερ εἰρήκασι, καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας ὅπερ πρὸ μικροῦ διέβαλλον. Τοῦτο δέ, ὡς ὁ Ποιμὴν εἶρηκεν, ἔκγονόν ἐστι δια-
- 20 βόλου καὶ καπήλων δὲ μᾶλλον καὶ οὐ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα. Ἔστι γάρ, ὡς οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ὄντως διδασκαλία καὶ διδασκάλων ἀληθῶν τοῦτο τεκμήριον τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν μήτε πρὸς ἑαυτοὺς μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας. Οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι
- 25 τὸν τρόπον μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθεῖς ἂν καλοῖντο διδάσκαλοι. Ἐλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτά, ἀλλὰ

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

2. Ἰακ. 1, 8.

αὐτὸς τῶρα τὰς περιστάσεις καὶ ὑποκριθῆ ἄρνούμενος τὴν ἀλήθειαν. Ἐπισυνάπτω, λοιπόν, εἰς τὸ τέλος τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐσεβίου, διὰ νὰ διαπιστώσῃς ἔτσι τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν χριστομάχων, ὅλως δ' ἰδιαίτερος τοῦ Ἀκακίου πρὸς τοὺς διδασκάλους των.

4. Πῶς, λοιπόν, δὲν διαπράττουν ἀδίκημα αὐτοί, ὅταν, ἔστω, μόνον σκέπτονται νὰ ἀντεῖπουν πρὸς τὴν τόσον μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον; Πῶς δὲν παρανομοῦν, ὅταν τολμοῦν νὰ φέρουν ἀντιρρήσεις πρὸς ὅσα καλῶς ὠρίσθησαν κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως, ἀφοῦ μάλιστα ἔχουν τὴν μαρτυρίαν καὶ τῶν προηγουμένων διδασκάλων των εἰς τὴν ἀσέβειαν; Ἄν δὲ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου μετέβαλαν γνώμην μετὰ τὴν ὑπογραφήν καὶ ἐπέστρεψαν ὡς κύνες εἰς τὸ ἐξέραμα¹ τῆς ἀσεβείας των, πολλῶ μᾶλλον εἶναι ἀξιοκατάκριτοι ὅσοι τῶρα φέρουν ἀντιρρήσεις· διότι παρέδωσαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς των εἰς ἄλλους καὶ θέλουν νὰ ἔχουν αὐτοὺς καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς αἵρέσεώς των, ἀνθρώπους, ὅπως λέγει ὁ Ἰάκωβος· «Διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν²», οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν μίαν γνώμην, ἀλλὰ τὴν μεταβάλλουν συνεχῶς καὶ τῶρα μὲν ἐπαινοῦν τὰ λεγόμενά των, μετ' ὀλίγον δὲ κατακρίνουν τὰ λεχθέντα καὶ πάλιν ἐπαινοῦν ὅ,τι πρὸ ὀλίγου κατέκριναν. Αὐτὸ ὅμως, ὅπως λέγει ὁ Ποιμὴν, εἶναι γέννημα τοῦ διαβόλου³, ἀποτελεῖ δὲ γνώρισμα καπηλῶν μᾶλλον καὶ ὄχι διδασκάλων. Διότι, ὅπως παρέδωσαν οἱ πατέρες, ὑπάρχει ἀληθῶς διδασκαλία καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῶν ἀληθῶν διδασκάλων, νὰ συμφωνοῦν δηλαδὴ μεταξύ των καὶ νὰ μὴ διαφωνοῦν μεταξύ των οὔτε πρὸς τοὺς πατέρας των. Ὅσοι δὲ δὲν συμπεριφέρονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠδύναντο ν' ἀποκληθοῦν μοχθηροὶ καὶ ψευδεῖς διδάσκαλοι. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ

3. Βλ. Ἑρμᾶ, Ποιμὴν, Ἐντολὴ θ', 9· «ἡ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου» (Β Ε Π 3, 61).

καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι καὶ οὐ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς. Εἰ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ' εἰς ταῦτὸν ἀλλή-
 5 λοις ὁρμῶσιν ἑνὸς ὄντες τοῦ Θεοῦ προφητῆται καὶ τὸν αὐτὸν συμφώνως εὐαγγελιζόμενοι Λόγον.

5. Ἄ γοῦν Μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦτ' Ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ Ἀβραὰμ ἐφύλαττε, ταῦτα Νῶε καὶ Ἐνὼχ ἐγίνωσκον δακρύ-
 ναντες καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ Θεῷ.
 10 Καὶ γὰρ καὶ Ἀβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν ἐπιστάμενος ταῦτα, ἅπερ ἦν μαθὼν παρὰ τοῦ Ἀδὰμ τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος παρὰ Κυρίου· ὃς καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγεν· «Οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 15 παρ' αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ διατυπῶν οὐδὲ διακόνους ἠθέλησεν εἶναι διλόγους, μήτι γε ἐπισκόπους· τοῖς δὲ Γαλάταις ἐπιπλήττων ἀπεφήνατο καθόλου λέγων· «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν λέ-
 20 γω· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσῃται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». Τοῦ τοίνυν ἀποστόλου ταῦτα λέγοντος ἢ καὶ οὗτοι τοὺς περὶ Εὐσέβιον μεταβαλλομένους καὶ λέγοντας ἕτερα παρὰ τὰ ὑπέγραψαν ἀνάθεμα ποιείτωσαν, ἢ εἰ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογράψαντας,
 25 μὴ γογγυζέτωσαν κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. Εἰ δὲ μήτε τοῦτο μὴτ' ἐκεῖνο ποιοῦσι, δηλοῖ εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι περιφερόμενοι καὶ μὴ ταῖς ἰδίαις ἀλλὰ ἀλλοτρίαις

1. Α' Ἰω. 2, 7. Ἡ ἀπόδοσις εἰς τὸν Κύριον τῶν λόγων τοῦ Ἰωάννου, ἂν δὲν πρόκειται περὶ μνημονικοῦ λάθους, εἶναι δυνατὴ, διότι τὸ λεγόμενον συνοψίζει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

παραδείγματι, οἱ ὅποιοι δὲν συμφωνοῦν μὲ μᾶς, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ των διαφωνοῦν, δὲν κατέχουν τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν· ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ἅγιοι καὶ πράγματι κήρυκες τῆς ἀληθείας καὶ μεταξὺ των συμφωνοῦν καὶ δὲν ἀντιφάσκουν πρὸς ἑαυτοὺς. Διότι ἔζησαν βεβαίως κατὰ διαφοροὺς ἐποχάς, ἀλλ' ἀπολήγουν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ὅλοι, διότι εἶναι προφητῆται τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ εὐαγγελίζονται συμφῶνως τὸν αὐτὸν Λόγον.

5. Ὅσα, λοιπόν, ἐδίδασκεν ὁ Μωϋσῆς, αὐτὰ ἐφύλαττεν ὁ Ἀβραάμ· ὅσα δὲ ἐφύλαττεν ὁ Ἀβραάμ, αὐτὰ ἐγνώριζαν ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἐνώχ, οἱ ὅποιοι διέκριναν καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ εὐηρέστον εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλωστε ἀκόμη καὶ ὁ Ἄβελ μαρτυρεῖ περὶ τούτου, διότι ἐγνώριζεν αὐτὰ, τὰ ὅποια ἔμαθε ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τὸν Κύριον· ὁ Κύριος ἐντεῦθεν ἔλεγεν, ὅταν ἦλθεν κατὰ τὴν συντέλειαν τῶν αἰώνων διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἁμαρτίαν· «Οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς»¹. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μαθητῆς του, ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καθώρισεν νὰ μὴ εἶναι διπρόσωποι οἱ διάκονοι καὶ οἱ ἐπίσκοποι²· ἐπιπλήττων δὲ τοὺς Γαλάτας ἀπεφάνθη γενικῶς διὰ τῶν ἐξῆς λόγων· «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν λέγω· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω»³. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔτσι λέγει ὁ ἀπόστολος, καὶ αὐτοὶ ἢ ἄς ἀναθεματήσουν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου, διότι μετέβαλαν γνώμην καὶ λέγουν διάφορα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ὑπέγραψαν, ἢ, ἂν δέχονται ὅτι ἐκεῖνοι καλῶς ὑπέγραψαν, ἄς μὴ γογγύζουν ἐναντίον αὐτῆς τῆς τόσον μεγάλης συνόδου. Ἄν ὅμως οὔτε αὐτὸ οὔτε ἐκεῖνο πράττουν, ἀποδεικνύονται ὅτι παρασύρονται οἱ ἴδιοι ἀπὸ καθένα ἄνεμον καὶ ἀναμοστρόβιλον⁴ καὶ ἀκολουθοῦν ὄχι τὰς ἰδικὰς των ἀλλὰ

2. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 8.

3. Γαλ. 1, 8-9.

4. Πρβλ. Ἐφ. 4, 14.

ἐλκόμενοι γνώμαις. Τοιοῦτοι δὲ ὄντες οὐδὲ νῦν τοιαύτας προ-
 βαλλόμενοι προφάσεις ἀξιοπίστοι εἰσιν· ἀλλὰ καὶ πανέσθωσαν
 αἰτιώμενοι ἂ μὴ γινώσκουσι. Τάχα δὲ οὐδὲ διακρίνειν εἰδότες
 ἀπλῶς· «Τὸ μὲν πονηρὸν λέγουσι καλόν, τὸ δὲ καλὸν πονηρὸν,
 5 καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκὺ, τὸ δὲ γλυκὸν πικρὸν».
 Ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα κρατεῖν
 ἐθέλουσι, τὰ δὲ καλῶς ὀρισθέντα βιάζονται διαβάλλειν. Ἐδει
 μὲν ὄν μὴθ' ἡμᾶς ἔτι τινὰ τούτων ἀπόλογον ποιεῖσθαι καὶ
 πρὸς τὰς ματαίας αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνεσθαι μὴτ' ἐκεί-
 10 νους ἔτι φιλονεικεῖν, ἀλλὰ συντίθεσθαι, οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγε-
 μόνες τῆς αἵρέσεως αὐτῶν. Εἰδότας ὡς ἡ μὲν μετὰ ταῦτα
 μεταβολὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ὑποπίτος ἐστὶ καὶ κακοήθης. Τὸ
 δὲ ὑπογράψαι μετὰ τὸ δινηθῆναι κἂν τὸ βραχύτατον ἀπολο-
 γήσασθαι τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν.
 15 Καὶ γὰρ οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς·
 καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες
 ἠσχύνθησαν. Ὡστε τὸ μεταβάλλεσθαι τῆς εἰς ἀσέβειαν φιλο-
 νεικίας ἔλεγχός ἐστι. Διὸ ἔδει μὲν, καθάπερ εἴρηται, καὶ τού-
 τος ἡρεμεῖν. Ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσὶ, καὶ
 20 νομίζουσι ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων δύνασθαι προστήναι
 τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας. Εἰ καὶ ἔφθασα διὰ τῆς προ-
 τέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ γραφείσης πλατυτέρῳ τῷ κατ'
 αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχωρημένος· ὁμως φέρε καὶ νῦν τούτους ὥσπερ
 ἐκείνους καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν.
 25 Δειχθήσεται γὰρ οὐδὲν ἥττον καὶ νῦν οὐχ ὑγίης, ἀλλὰ τις δαι-
 μονιώδης αὐτῶν ἢ αἵρεσις.

6. Φασὶ τοίνυν, ὥσπερ καὶ ἐκείνοις ἐδόκει, καὶ τετολμήκασιν

ξένας γνώμας. Ἄφοῦ, λοιπόν, εἶναι τοιοῦτου φυράματος ἄνθρωποι, δὲν εἶναι ἀξιόπιστοι οὔτε ὅταν προβάλλουν τὰς τωρινὰς προφάσεις δι' αὐτὸ ἄς παύσουν νὰ κατηγοροῦν πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν. Ἴσως ἐπειδὴ στεροῦνται τῆς ἱκανότητος νὰ διακρίνουν τὰ πράγματα γενικῶς· «Τὸ μὲν πονηρὸν λέγουσι καλόν, τὸ δὲ καλὸν πονηρὸν, καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκὺ, τὸ δὲ γλυκὺ πικρὸν»¹. Ἐπίσης ἔκουσίως μὲν ἐμμένουν εἰς ὅσα ἐκρίθησαν ὡς κακὰ καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν, ἀγωνίζονται δὲ νὰ διαβάλλουν ὅσα καλῶς ὠρίσθησαν. Τὸ ὀρθὸν θὰ ἦτο οὔτε ἡμεῖς νὰ ἀναφερώμεθ' ἄπως εἰς αὐτὰ καὶ ν' ἀπαντῶμεν εἰς τὰς ἀσεβεῖς προφάσεις των, οὔτε ἐκεῖνοι νὰ συνεχίζουσι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλὰ νὰ συμφωνήσουσι πρὸς ὅσα ὑπέγραψαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς αἰρέσεώς των. Γνωρίζουσι ἄλλωστε ὅτι ἢ μετὰ ταῦτα μεταστροφή τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου εἶναι ὑποπίτος καὶ κακοήθης. Ἡ ὑπογραφή μετὰ τὴν δυνατότητα τῆς συντομωτάτης, ἔστω, ἀπολογίας ἀποδεικνύει, μόνη αὐτή, πράγματι ὅτι ἡ ἄρειανὴ αἵρεσις εἶναι ἀσεβής. Διότι ὑπέγραψαν τότε μόνον, ἀφοῦ τὴν κατεδίκασαν· τὴν κατεδίκασαν δὲ τότε μόνον, ἀφοῦ κατεντροπιάσθησαν ἀπὸ παντελῆ ἔλλειψιν ἐπιχειρημάτων. Συνεπῶς ἡ μεταστροφή ἐλέγχει τὴν ἀσεβῆ φιλονεικίαν. Ἐντεῦθεν θὰ ἦτο ὀρθόν, ὡς ἤδη ἐλέγχθη, νὰ ἡρεμήσουσι καὶ αὐτοί. Ἐπειδὴ ὁμως ἔχουσι φοβερὴν ἀναισχυντίαν, συνεχίζουσι τὴν φιλονεικίαν καὶ νομίζουσι ὅτι ἴσως θὰ δυνηθοῦν νὰ ὑπερασπισθοῦν αὐτοὶ καλλίτερον ἀπὸ ἐκείνους τὴν διαβολικὴν αὐτὴν ἀσέβειαν. Βεβαίως πρὸ ὀλίγου χρόνου, εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν, τὴν ὁποῖαν σοῦ ἔγραψα², ἔχω ἐλέγξει διὰ μακρῶν αὐτούς· παρὰ ταῦτα ὁμως ἄς ἐξετάσωμεν τώρα καὶ τούτους ὅπως ἐκείνους, βλέποντες ἕκαστον τῶν ἐπιχειρημάτων των, θ' ἀποδειχθῆ δὲ ἐξ ἴσου καὶ τώρα ὅτι ἡ αἵρεσις των δὲν εἶναι ὑγιής, ἀλλὰ δαιμονική.

6. Λέγουσι, λοιπόν, ὅπως ὑπεστήριζαν καὶ ἐκεῖνοι, καὶ τολμοῦν

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν.

λέγειν· Ὁὐκ αἰεὶ Πατήρ, οὐκ αἰεὶ Υἱός· οὐκ ἦν γὰρ ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ αἰεὶ Πατήρ ὁ Θεὸς γέγονε τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ Υἱός, τότε καὶ ὁ Θεὸς ἐκλήθη Πατήρ αὐτοῦ. Κτίσμα γὰρ
5 ἔστι καὶ ποίημα ὁ Λόγος καὶ ξένος καὶ ἀνόμιος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ἔστιν. Οὐτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς ἔστιν ὁ Υἱός, οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἔστιν, ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἷς τῶν ποιημάτων ὄν, καταχρηστικῶς λέγεται Λόγος καὶ σοφία. Λόγῳ γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ Θεῷ γέγονε
10 καὶ αὐτὸς ὡσπερ καὶ τὰ πάντα. Διὸ οὐδὲ ἀληθινὸς Θεὸς ἔστιν ὁ Υἱός'. Ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ τούτους ἐρωτῆσαι βούλομαι, τί ἔστιν ὄλως Υἱός, καὶ τίνας ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν, ἵν' οὕτως αὐτοὶ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν κἂν οὕτως νοῆσαι δυνηθῶσιν. Ἡ μὲν γὰρ θεία Γραφή διπλῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος
15 τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει, μίαν μὲν περὶ ὄν Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησὶν· («Ἐὰν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, υἱοὶ ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»). Κα-
20 θὼς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Ἰωάννης· («Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»). Ἐτέραν δὲ διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἔστιν υἱός καὶ ὁ Ἰακώβ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. Αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων νομίσαντες εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν
25 τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν; Εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν εἶδ' οἶδ' ὅτι συνδραμοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην, οἱοί εἰσιν οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν, ἵνα υἱοὶ Θεοῦ γένωνται (τοῦτο γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι), οὐδὲν διαφέρειν

1. Δευτ. 13, 19 - 14, 1 με μερικός παραλλαγὰς τοῦ κειμένου.

2. Ἰω. 1, 12.

νὰ ἰσχυρισθοῦν τὰ ἐξῆς· Ἐν ἦτο πάντοτε Πατήρ, οὔτε πάντοτε Υἱός· διότι ὁ Υἱός δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἔγινε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μηδενός· ἐντεῦθεν ὁ Θεὸς δὲν ὑπῆρξε πάντοτε Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅταν ἔγινε καὶ ἐδημιουργήθη ὁ Υἱός, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὠνομάσθη Πατήρ αὐτοῦ. Διότι ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ξένος καὶ ἀνόμοιος πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς. Ὁ Υἱός δὲν εἶναι φύσει καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινή σοφία του, ἀλλὰ κτίσμα· ἀφοῦ δὲ εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, καταχρηστικῶς λέγεται Λόγος καὶ σοφία. Διότι ἔγινε καὶ αὐτός, ὅπως τὰ πάντα, διὰ τοῦ ἐντὸς τοῦ Θεοῦ Λόγου. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Υἱός'. Ἐγὼ δὲ θέλω κατὰ πρῶτον νὰ τοὺς ἐρωτήσω τοῦτο, τί εἶναι γενικῶς Υἱός καὶ τί σημαίνει αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὥστε νὰ δυνηθοῦν ἔτσι ἴσως νὰ καταλάβουν ὅσα αὐτοὶ λέγουν. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἀγία Γραφή μᾶς παρέχει διπλὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου ὡς πρὸς τὴν σημασίαν· μίαν μὲν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Μωϋσέως εἰς τὸν Νόμον· «Ἐὰν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, υἱοὶ ἔστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»¹. Ὁμοίως λέγει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἰωάννης· «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»². Ὑπάρχει δὲ καὶ χρῆσις κατ' ἄλλην ἔννοιαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰσαὰκ εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Ἰακώβ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. Ποίαν ἐξ αὐτῶν τῶν σημασιῶν δέχονται αὐτοὶ διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ διηγοῦνται τοιοῦτους μύθους περὶ αὐτοῦ; Διότι γνωρίζω βεβαίως ὅτι θ' ἀκολουθήσουν τὴν αὐτὴν ἀσεβῆ ὁδὸν πρὸς τοὺς ὄπαδους τοῦ Εὐσεβίου. Ἄν λοιπὸν δέχωνται τὴν πρώτην σημασίαν, ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται εἰς ὅσους βελτιώσουν τὴν διαγωγὴν καὶ ἀποκτήσουν ἔτσι τὴν τιμὴν τῆς προσωνυμίας καὶ λάβουν τὴν ἐξουσίαν νὰ γίνουν υἱοὶ Θεοῦ (διότι αὐτὸ ἔλεγαν καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου), θὰ δώσῃ ὁ Υἱός τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν διαφέρει ἀπὸ ἡ-

ἡμῶν δόξειεν οὐδὲ μονογενῆς ἂν εἶη ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχη-
κῶς τὴν τοῦ Υἱὸς προσηγορίαν. Κἂν γάρ, ὡς φασι, προγνωσθεῖς
ἔσσεσθαι τοιοῦτος προλαμβάνη καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι δέχεται τό-
τε ὄνομα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ' οὐδὲν διοίσει τῶν
5 μετὰ τὰς πράξεις λαμβανόντων τὸ ὄνομα, ἕως οὕτω καὶ αὐτὸς
Υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται. Καὶ γὰρ Ἄδὰμ προλαμβάνων τὴν
χάριν καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲν διή-
νεγκεν οὔτε τοῦ Ἐνώχ, ὃς μετὰ χρόνον τῆς γενέσεως εὐαρεστή-
σας μετετέθη, οὔτε τοῦ ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ μετὰ τὰς πράξεις
10 ἀρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ποτε ληστοῦ, ὃς
διὰ τὴν ὁμολογίαν ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθὺς εἰς τὸν παράδεισον
ἔσσεσθαι.

7. Ἄλλ' ἐν τούτοις διωκόμενοι λέξουσιν ἴσως, ὃ πολλάκις
λέγοντες ἠσχύνθησαν. Ὅπως νομίζομεν τὸν Υἱὸν πλέον ἔχειν
15 παρὰ τὰ ἄλλα καὶ διὰ τοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόνος μὲν
αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα πάντα παρὰ τοῦ
Θεοῦ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθη. Τίς ἄρα ταύτην ὑμῖν τὴν μωρὰν
καὶ καινὴν ἐπίνοιαν ὑπέβαλεν, ἵνα εἶπητε Ἐὐὸν μὲν Υἱὸν μόνον
μόνος ὁ Πατὴρ αὐτούργησε, τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γέ-
20 γονεν ὡς δι' ὑπουργοῦ. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη
μόνον αὐτούργησαι τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, τὰ δ' ἄλλα οὐκέτι, ἀσεβὲς
τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι μάλιστα τοὺς ἀκούσαντας
Ἡσαίου λέγοντος· «Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ
ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιᾷσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξεύρεσις
25 τῆς φρονήσεως αὐτοῦ». Καὶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινώσι

1. Βλ. Γεν. 5, 24.

2. Βλ. Β' Κορ. 12, 4.

3. Βλ. Λουκ. 23, 43.

μᾶς, ὅτι δὲν εἶναι μονογενῆς καὶ ὅτι ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὴν προσηγορίαν τοῦ Υἱοῦ ἕνεκα τῆς ἀρετῆς του. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη, ὅπως αὐτοὶ λέγουν, ἐπειδὴ ἦτο γνωστὸν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ γίνῃ ἐνάρετος, λαμβάνῃ ἐκ τῶν προτέρων καὶ δέχεται κατὰ τὴν γένεσίν του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος, καὶ πάλιν δὲν διαφέρει ἀπὸ ὅσους λαμβάνουν τὸ ὄνομα μετὰ τὰ πράξεις, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸς ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι Υἱὸς κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Διότι καὶ ὁ Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν χάριν καὶ ταυτοχρόνως πρὸς τὴν γένεσίν του ἐτέθη εἰς τὸν παράδεισον δὲν διαφέρει οὔτε ἀπὸ τὸν Ἐνώχ, ὁ ὁποῖος μετεφέρθη ἐκεῖ μετὰ τὴν γένεσίν του, ἀφοῦ εὐηρέστησεν εἰς τὸν Θεόν¹, οὔτε ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, ὁ ὁποῖος ἀνηρπάγη εἰς τὸν παράδεισον² μετὰ τὰς πράξεις, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τὸν πρῶην ληστήν, ὁ ὁποῖος χάρις εἰς τὴν ὁμολογίαν του ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ εὐρεθῆ ἀμέσως εἰς τὸν παράδεισον³.

7. Κατηγορούμενοι ὁμως οὕτως, ἴσως θὰ εἰποῦν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον πολλάκις εἶπαν καὶ ἐντροπιάσθησαν· Ἐνομίζομεν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπερέχει κατὰ τοῦτο ἔναντι τῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο λέγεται μονογενῆς, ὅτι δηλαδὴ μόνος αὐτὸς ἐγένετο ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ποῖος τάχα σᾶς ἐνέπνευσε αὐτὴν τὴν ἀνόητον καὶ νεόκοπον σκέψιν, νὰ λέγετε· Ἐτὸν μὲν Υἱὸν μόνον ἐδημιούργησε μόνος ὁ Πατὴρ ἰδίαις χερσὶ, ὅλα τὰ ἄλλα ὁμως ἔχουν γίνετο διὰ τοῦ Υἱοῦ ὡς βοηθοῦ. Διότι ἂν ὁ Θεὸς ἠρκέσθη εἰς τὴν δημιουργίαν μόνον τοῦ Υἱοῦ ἰδίαις χερσὶ, ὄχι ὁμως καὶ τῶν ἄλλων, διότι ἐκουράσθη, εἶναι ἀσεβεῖς παρόμοιοι συλλογισμοὶ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἤκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαίου· «Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ»⁴. Ἀντιθέτως μάλιστα, αὐτὸς δίδει

4. Ἡσ. 40, 48.

δίδωσιν ἰσχὺν καὶ διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ τοὺς κάμνοντας ἀνα-
 παύει. Εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ μετὰ τὸν Υἱὸν
 αὐτουργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. Οὐκ ἔστι γὰρ τῷφος ἐν
 τῷ Θεῷ, ὅς γε μετὰ τοῦ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον κατέρχεται, καὶ
 5 διὰ μὲν τὸν Ἀβραάμ διορθοῦται τὸν Ἀβιμέλεχ χάριν τῆς Σάρ-
 ρας, τῷ δὲ Μωυσῆ ἀνθρώπῳ ὄντι στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ,
 καὶ εἰς μὲν τὸ Σινᾶ ὄρος κατέρχεται, τῷ δὲ λαῷ συνεπολέμει
 κρυφαῖα χάριτι τὸν Ἀμαλήκ. Ψεύδεσθε δὲ ὁμῶς καὶ τοῦτο λέ-
 γοντες· «Αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς». Αὐτὸς τέ
 10 ἔστιν ὁ διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ τὰ πάντα τὰ τε μικρὰ καὶ τὰ μεγά-
 λα ποιήσας, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τὴν κτίσιν, ὥστε εἰπεῖν τοῦτο
 μὲν τοῦ Πατρὸς, τοῦτο δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐνός ἐστι Θεοῦ ὡς χειρὶ
 χρωμένον τῷ ἰδίῳ Λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα. Καὶ
 τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε
 15 ταῦτα πάντα». Ὁ δὲ Παῦλος τοῦτο μαθὼν ἐδίδασκεν· «Εἰς
 Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ
 τὰ πάντα». Αὐτὸς γοῦν ἀεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ καὶ ἀνα-
 τέλλει, ταῖς δὲ νεφέλαις ἐντέλλεται καὶ βρέχει ἐπὶ μίαν μερίδα,
 ἐφ' ἣν δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνεται· καὶ τὴν γῆν κελεύει τοὺς καρ-
 20 πούς ἀποδιδόναι, τὸν δὲ Ἰερεμίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει. Εἰ δὲ
 ταῦτα νῦν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν
 ἀρχὴν οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου ποιῆσαι·
 μέρη δὲ τῶν ὄλων ἐστὶ ταῦτα.
 8. Εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδύνατο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκράτου χει-
 25 ρὸς τοῦ ἀγενήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ Υἱὸς ὑπὸ μό-
 νου τοῦ Θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς δι' ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ
 τοῦ Υἱοῦ γέγονε. Καὶ τοῦτο γὰρ Ἀστέριος ὁ θύσας ἔγραψεν, ὁ

1. Βλ. Γεν. 46, 4.

2. Βλ. Γεν. 20, 1 κ. ἐξ.

3. Βλ. Ἔξ. 19, 18.

4. Βλ. Ἔξ. 17, 1 κ. ἐξ.

5. Ψαλμ. 99, 3.

6. Ἦσ. 66, 2.

δύναμιν εἰς τοὺς πεινῶντας καὶ ἀνακουφίζει διὰ τοῦ Λόγου τοὺς κουρασμένους. Ἐξ ἴσου ἀσεβὲς εἶναι ὅτι ἀπηξίωσε νὰ δημιουργήσῃ τὰ μετὰ τὸν Υἱὸν ὁ ἴδιος ὡς εὐτελεῖ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀλαζονείαν, ἀφοῦ κατέρχεται εἰς τὴν Αἴγυπτον μὲ τὸν Ἰακώβ¹, ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν Ἀβραάμ διορθώνει τὸν Ἀβιμέλεχ ἔναντι τῆς Σάρρας², ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Μωϋσῆ, παρ' ὅτι ἄνθρωπον, στόμα πρὸς στόμα, κατέρχεται εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ³ καὶ πολεμεῖ διὰ τῆς μυστικῆς χάριτός του μὲ τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Ἀμαλή⁴. Ψεύδεσθε ὅμως καὶ ὅταν προσάγετε τὸ χωρίον· «Αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς»⁵. Αὐτὸς εἶναι ὁ διὰ τοῦ Λόγου του δημιουργήσας τὰ πάντα, μεγάλα καὶ μικρά, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαιρέσωμεν τὴν κτίσιν καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι αὐτὸ μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς, αὐτὸ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶναι ἑνὸς Θεοῦ, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοεῖ ὡς χεῖρα τὸν Λόγον του καὶ δι' αὐτοῦ δημιουργεῖ τὰ πάντα. Αὐτὸ ἀπεκάλυψεν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς λέγων· «Ἡ χεῖρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα»⁶. Ὁ Παῦλος δὲ τὸ ἔμαθε καὶ εἶπε· «Εἷς Θεὸς ἔξ οὔ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὔ τὰ πάντα»⁷. Αὐτός, λοιπόν, πάντοτε καὶ τώρα λέγει εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἀνατέλλει, διατάσσει τὰ σύννεφα καὶ βρέχουν εἰς ἓνα τόπον, ὅπου δὲ δὲν πίπτει βροχὴ ξηραίνεται ἡ γῆ· ἐπίσης προστάσσει τὴν γῆν νὰ παράγῃ καρπούς καὶ πλάσσει τὸν Ἰερειάν εἰς τὰ μητρικὰ σπλάγχνα⁸. Ἄν λοιπόν τώρα πράττῃ ὁ ἴδιος ὅλα αὐτά, ἀναμφιβόλως δὲν ἀπηξίωσε νὰ πράξῃ τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου του καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν· διότι τὰ ἀναφερθέντα εἶναι μέρη τοῦ συνόλου.

8. Ἐκτὸς ἂν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο τὰ ὑπόλοιπα δημιουργήματα νὰ βαστάξουν τὴν ἐργασίαν τῆς παντοδυνάμου χειρὸς τοῦ ἀγενήτου, ἔγινε μόνος ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἔγιναν ἀπὸ τὸν συμπαραστάτην καὶ βοηθὸν Υἱόν. Πράγματι δὲ ὁ Ἀστέριος, ὁ ὁποῖος ἐθυσίασε κατὰ τὸν

7. Α' Κορ. 8, 6.

8. Βλ. Ἰερ. 1, 5.

δὲ Ἄρειος μεταγράψας δέδωκε τοῖς ἰδίοις· καὶ λοιπὸν ὡς
καλάμῳ τεθραυσμένῳ χρώνται τῷ ῥηματίῳ τούτῳ ἀγνοοῦντες
τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ παράφρονες. Εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν τὰ γε-
νητὰ βαστάζει τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ—ἔστι δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ Υἱὸς
5 εἰς τῶν γενητῶν—πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι παρὰ μόνου
τοῦ Θεοῦ; Καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται, μεσίτου γέγονε χρεῖα,
γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἔστιν ὁ Υἱός, ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον
τινὰ εἶναι, ἵνα πισθῇ. Τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτοῦ κτίσμα-
τος τυγχάνοντος ἄραρεν ὅτι κάκεινος ἐδέετο μεσίτου ἑτέρου
10 πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν. Κἂν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσῃ
τὸν ἐκείνου μεσίτην, ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν. Οὕτω δὲ
αἰεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου οὐδὲ ἡ κτίσις συστήναι δυνήσεται
διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ὡς λέγετε, μηδένα τῶν γενητῶν βαστάζει
τὴν ἄκρατον χεῖρα τοῦ ἀγενήτου. Εἰ δὲ τὸ ἄτοπον συνορῶντες
15 ἄρχεσθε λέγειν, ὅτι ὁ Υἱὸς κτίσμα ὢν ἱκανὸς γέγονεν, ὥστε
ὑπὸ τοῦ ἀγενήτου γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα
γενητὰ ὄντα δυνατὰ ἦν παρὰ τοῦ ἀγενήτου ὑπουργηθῆναι—κτί-
σμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κάκεινος ὥσπερ οὖν καὶ ταῦτα πάντα ἐστί.
Καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ Λόγου ἡ γένεσις κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ
20 μωρὰν ὑμῶν ἐπίνοιαν, αὐτάρκους ὄντος τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα
αὐτουργεῖν πάντων τε τῶν γενητῶν δυναμένων τὴν ἄκρατον
χεῖρα βαστάζει τοῦ Θεοῦ. Ἐνοήτου δὲ οὕσης αὐτῶν τῆς τοιαύ-
της φρενοβλαβείας, ἴδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν
ἀσεβῶν τὸ σοφισμα πλεον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀνα-
25 φανείη. Ἄδὰμ μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγο-
νεν· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ πάλιν τὸν Ἄδὰμ πλεον τι τῶν πάντων ἀν-
θρώπων ἔχειν ἢ διαφέρειν τῶν μετ' αὐτὸν ἂν τις φήσειεν, εἰ

1. Ὁ Ἄστέριος ὁ σοφιστὴς ἡ Καππαδόκης ὑπῆρξε συμμαθητὴς τοῦ Ἄρειου (συλλουκιανιστῆς). Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ (303/4) ἔβησεν εἰς τὰ εἰδωλα, ἀλλὰ μετανοήσας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μετάσχῃ εἰς τὴν ἀρειανικὴν ἔριδα ἐνεργῶς ὑποστηρίζων τὰς θέσεις τῶν μετριοπαθῶν Ἀρειανῶν. Ἀπέθανε τὸ 341.

διωγμόν¹, ἔγραψε καὶ αὐτό, ὁ δὲ Ἄρειος τὸ ἀντέγραψε καὶ τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του· ἔτσι λοιπὸν χρησιμοποιοῦν αὐτὸ τὸ ὅμοιον μὲ σπασμένον κάλαμον φρασίδιον οἱ ἀνόητοι, χωρὶς νὰ ἐννοοῦν τὴν σαθρότητά του. Διότι, ἂν ἦτο ἀδύνατον νὰ βαστάξουν τὰ δημιουργήματα τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ—εἶναι δὲ κατὰ τὴν ἄποψίν σας καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα—πῶς ἠδυνήθη αὐτὸς νὰ γίνῃ ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν; Καὶ ἂν, διὰ νὰ γίνουν τὰ δημιουργήματα, ὑπῆρξεν ἀνάγκη μεσίτου, εἶναι δὲ δημιούργημα κατὰ τὴν ἄποψίν σας ὁ Υἱός, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐν μέσον, διὰ νὰ δημιουργηθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μεσίτης θὰ ἦτο πάλιν καὶ αὐτὸς κτίσμα, προφανῶς καὶ ἐκεῖνος θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἄλλου μεσίτου διὰ τὴν ἰδικὴν του ὑπαρξιν. Καὶ ἂν δεχθῇ τις τὴν ὑπαρξιν ἄλλου, θὰ δεχθῇ ἐπὶ πλέον τὸν μεσίτην ἐκείνου, ὥστε τελικῶς νὰ συνεχίσῃ οὕτως ἐπ' ἄπειρον. Ἐτσι μὲ τὴν ἀέναον ἀναζήτησιν τοῦ μεσίτου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ ὑπόστασιν ἢ κτίσις, ἀφοῦ δὲν δύναται, ὅπως λέγετε, οὐδὲν κτίσμα νὰ βαστάξῃ τὴν παντοδύναμον χεῖρα τοῦ ἀγενήτου. Ἄν δὲ ἀντιληφθῆτε τὸ ἄτοπον καὶ ἀρχίσετε νὰ λέγετε ὅτι ὁ Υἱός, παρ' ὅτι κτίσμα, εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν ἀγένητον, θὰ ἀντιτείνω ὅτι κατ' ἀνάγκην καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα κτίσματα εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀγένητον—διότι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι κατὰ τὴν ἄποψίν σας κτίσμα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅλα αὐτά. Συνεπῶς θὰ ἦτο περιττὴ ἡ γένεσις τοῦ Λόγου κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ ἀνόητον θεωρίαν σας, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι αὐτάρκης καὶ δύναται μόνος νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, ὅλα δὲ τὰ δημιουργήματα δύναται νὰ βαστάξουν τὴν παντοδύναμον χεῖρα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀνόητος αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁ παραλογισμὸς τῶν αἰρετικῶν· ἄς ἴδωμεν ὁμως μήπως αὐτὸ τὸ σόφισμα τῶν ἀσεβῶν ἀποδειχθῇ πλέον παράλογον ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ὁ Ἀδὰμ μόνος ἐγίνε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν διὰ τοῦ λόγου· αὐτὸ ὁμως δὲν δίδει εἰς τὸν Ἀδὰμ πλεονέκτημα ἢ διαφορὰν ἕναντι ὅλων τῶν μεταγενεστέρων ἀνθρώπων, θὰ ἔλεγε τις·

μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ πεποιήται καὶ πέπλασται, ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ Ἰαδὰμ γεννώμεθα καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους συνιστάμεθα, ἕως μόνου καὶ αὐτὸς ἐκ γῆς ἐπλάσθη, καὶ μὴ ὧν πρότερον, ὕστερον γέγονεν.

- 5 9. Εἰ δὲ καὶ πλεον τὶς τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ κατη-
 ξιωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐν τιμῇ καὶ μὴ τῇ φύσει
 τὸ πλεον εἰς αὐτόν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω. Ἐκ γῆς γὰρ γέγονεν,
 ὡσπερ καὶ πάντες, καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν Ἰαδὰμ
 αὐτὴ καὶ νῦν καὶ ἀεὶ τοὺς μετ' ἐκείνον πάλιν πλάττει καὶ δια-
 10 συνίστησι. Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸς τῷ μὲν Ἰερεμῖα, ὡς προ-
 εῖπον, φησὶν· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε». *Περὶ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάν-
 τα».* Καὶ πάλιν διὰ Ἰησαίου φησὶν· «Οὐτῷ λέγει Κύριος ὁ
 λυτρούμενός σε καὶ πλάσσω σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ Κύριος ὁ συν-
 15 τελῶν πάντα ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν
 γῆν». Ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο γινώσκων ἔφαλλεν· «Αἱ χεῖρές σου
 ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με». Καὶ ὁ ἐν τῷ Ἰησαῖα λέγων·
 «Οὐτῷ λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαντῶ»
 τοῦτο σημαίνει. Οὐκοῦν κατὰ τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει,
 20 κὰν προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ συνιστάμεθα καὶ
 κτιζόμεθα πάντες. Εἰ τοίνυν οὕτως, ὧ Ἀρειανοί, καὶ περὶ
 τοῦ Θεοῦ φρονεῖτε, ὅτι οὕτω καὶ αὐτὸς ὑπέστη καὶ γέγονεν,
 οὐδὲν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν διοίσει, ἕως καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ γέγονε καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ συνεκτίσθη
 25 τοῦ ὀνόματος ἢ χάρις. Εἰς γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτός, ἀφ' ὧν λέγετε,
 περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς τὸ Πνεῦμά φησιν· «Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγε-
 νήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν». Τίς τοίνυν ἐστίν,

1. Ἰερ. 1, 5.

2. Ἰσ. 66, 2.

3. Ἰσ. 44, 24.

4. Ψαλμ. 118, 73.

5. Ἰσ. 49, 5.

βεβαίως μόνος αὐτὸς ἐδημιουργήθη καὶ ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἐνῶ ἡμεῖς ὅλοι γεννώμεθα ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ ὑπάρχομεν διὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους· ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι μόνον αὐτὸς ἐπλάσθη ἀπὸ χῶμα καὶ ἐνῶ προηγουμένως δὲν ὑπῆρχε, μετὰ ταῦτα ἀπέκτησεν ὕπαρξιν.

9. Ἄν δὲ κανεὶς θέλῃ νὰ προσδώσῃ κάποιον πλεονέκτημα εἰς τὸν πρωτόπλαστον, ἐπειδὴ κατηξιώθη νὰ πλασθῆ ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἄς ἀναγάγῃ τὸ πλεονέκτημα εἰς τὴν τιμὴν καὶ ὄχι εἰς τὴν φύσιν. Διότι ἔγινε καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως ὅλοι, καὶ ἡ χεὶρ ἢ ὁποῖα ἐπλάσε τότε τὸν Ἀδὰμ, πλάττει τώρα καὶ πάντοτε τοὺς ἀπογόνους καὶ χορηγεῖ εἰς αὐτοὺς τὴν ὕπαρξιν. Αὐτὸ δέ, ὡς ἤδη εἶπα, λέγει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἱερεμίαν· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι, ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε»¹. Ὁμοίως διὰ τὸ σύμπαν εἶπεν· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε πάντα ταῦτα»². Ὁμοίως λέγει πάλιν εἰς τὸν Ἡσαΐαν· «Οὕτω λέγει Κύριος, ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσσων σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ Κύριος ὁ συντελῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν»³. Ὁ Δαυὶδ δὲ γνωρίζων αὐτὸ ἔψαλλεν· «Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλάσαν με»⁴. Αὐτὸ σημαίνει ἐπίσης ὁ λόγος τοῦ Ἡσαΐου· «Οὕτω λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαυτῶ»⁵. Συνεπῶς οὐδόλως διαφέρει ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ τὴν φύσιν, ἔστω καὶ ἂν προηγήται χρονικῶς, διότι ὑπὸ τῆς ἰδίας χειρὸς ἀποκτῶμεν ὑπόστασιν καὶ δημιουργούμεθα ὅλοι. Ἄν λοιπόν, Ἀρειανοί, αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχετε καὶ διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέκτησεν ὑπόστασιν καὶ ἔγινεν καὶ αὐτός, οὐδόλως θὰ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἄποψίν σας ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε καὶ ἔγινε καὶ ἀφοῦ ἡ χάρις τοῦ ὀνόματος ἐδημιουργήθη καὶ δι' αὐτὸν ἕνεκα τῆς ἀρετῆς του. Διότι, κατὰ τοὺς λόγους σας, εἶναι καὶ αὐτὸς ἕνας ἐξ ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων λέγει τὸ Πνεῦμα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς· «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν»⁶. Εἰς ποῖον ὁμως ἔδωσεν ἐντολήν ὁ Θεός, διὰ

6. Ψαλμ. 32, 9.

ὧ ὁ Θεὸς ἐνετείλατο, ἵνα καὶ οὗτος κτισθῆ; Εἶναι γὰρ δεῖ Λόγον, ὧ ἐντέλλεται ὁ Θεὸς καὶ ἐν ὧ τὰ ποιήματα κτίζεται. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε δεῖξαι ἕτερον παρὰ τὸν ἀρνεῖσθε Λόγον, εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἐννοίαν ἐπινοήσητε. **Ναὶ γάρ, φήσουσιν, εὐρο-**
5 **μεν ἦν ποτε λεγόντων καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἤκουσα· Ἐπὶ**
τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχει τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ λέγεσθαι
μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν, ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς μετέχει
τοῦ Πατρὸς, τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ Υἱοῦ μετέχει· Κεκμηκάσι
ἤδη μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα ὡς τὰ
10 **χρώματα, δειχθήσονται δὲ ὁμοῦ καὶ οὕτως ὡς οἱ ἐκ τῆς γῆς**
κενολογοῦντες καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἰδίαις ἐν-
νοίαις.

10. **Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἡμεῖς δὲ τοῦ Υἱοῦ**
υἱοὶ καλούμεθα, πιθανὸν ἦν αὐτῶν τὸ πλάσμα· εἰ δὲ τοῦ Θεοῦ
15 **καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα, οὗ καὶ αὐτὸς ἐστὶν Υἱός, δηλονότι**
καὶ ἡμεῖς τοῦ Πατρὸς μετέχομεν τοῦ λέγοντος· «Υἱὸς ἐ-
γέννησα καὶ ὑψωσα». **Εἰ μὴ γὰρ μετείχομεν αὐτοῦ, οὐκ ἔλε-**
γεν ἔγέννησα· **εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερος ἀλλ' αὐτὸς**
ἡμῶν ἐστι Πατήρ. **Καὶ οὐ διαφέρει πάλιν, εἰ πλέον ἐκεῖνος**
20 **ἔχει καὶ πρῶτον γέγονεν ἡμεῖς δὲ εἰ ἔλαττον καὶ ὕστερον γε-**
γόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν καὶ τοῦ αὐτοῦ
Πατρὸς υἱοὶ λεγόμεθα. **Τὸ γὰρ πλέον καὶ ἔλαττον οὐ τὴν**
φύσιν ἄλλην δείκνυσιν, ἐκάστῳ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἢ προᾶξις τοῦ-
το προστίθησι καὶ ὁ μὲν ἐπὶ δέκα πόλεων, ὁ δὲ ἐπὶ πέντε
25 **καθίσταται καὶ οἱ μὲν καθέζονται («Ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρι-**
νοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ»), οἱ δὲ ἀκούουσι («Δεῦτε
οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου»)· καὶ· («Ἐὐ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ

1. Πρβλ. Ἰω. 3, 31.

2. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

3. Ἦσ. 1, 2.

4. Βλ. Λουκ. 19, 17 - 19.

νά κτισθῆ καὶ αὐτός; Διότι πρέπει νὰ ὑπάρχη Λόγος, εἰς τὸν ὁποῖον δίδει ἐντολὴν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου κτίζονται τὰ δημιουργήματα. Δὲν δύνασθε ὅμως νὰ παρουσιάσετε Λόγον διάφορον ἀπὸ αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἀρνεῖσθε, ἐκτὸς ἂν πάλιν ἐπινοήσετε κάποιαν ἐννοίαν. Ναί, πράγματι, θὰ εἶπουν, εὐρομεν· ἤκουσα δὲ νὰ τὴν λέγουν ἄλλοτε καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου· 'Νομίζομεν ὅτι κατὰ τοῦτο πλεονεκτεῖ ἐναντι τῶν ἄλλων ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δι' αὐτὸ λέγεται μονογενής, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς μετέχει εἰς τὸν Πατέρα, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα μετέχουν εἰς τὸν Υἱόν'. Ἐχουν βεβαίως ἤδη ἀποκάμει νὰ μεταβάλουν καὶ νὰ παραλλάσουν συνεχῶς τοὺς λόγους των ὡς χρώματα· ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν τακτικὴν θ' ἀποδειχθῆ ὅτι οἱ γῆϊνοὶ¹ λέγουν μάταια πράγματα καὶ κυλῖονται εἰς τὰς ἐννοίας των ὡς εἰς βόρβορον².

10. Ἐὰν βεβαίως ἐκεῖνος μὲν ἀπεκαλεῖτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ υἱοὶ τοῦ Υἱοῦ, θὰ ἦτο ἀληθὴς ὁ ἰσχυρισμὸς των· ἂν ὅμως λεγώμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου εἶναι καὶ αὐτὸς Υἱός, προφανῶς μετέχομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν Πατέρα κατὰ τοὺς λόγους του· «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα³. Διότι, ἂν δὲν μετείχαμεν εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἔλεγεν 'ἐγέννησα'· ἂν ὅμως μᾶς ἐγέννησεν αὐτός, αὐτὸς—καὶ ὄχι κάποιος ἄλλος—εἶναι Πατήρ. Δὲν διαφέρει ὅμως πάλιν, ἂν ἐκεῖνος ἔχη κάτι περισσότερο, ὅτι δηλ. ἔγινε πρῶτος, ἐνῶ ἡμεῖς ὕστεροῦμεν κατὰ τὸ ὅτι ἐγίναμεν μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ μετέχομεν ὅλοι εἰς τὸν αὐτὸν Πατέρα, τοῦ ὁποῖου λεγόμεθα υἱοί. Διότι αὐτὸ τὸ περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον δὲν ἀποδεικνύει διαφορὰν εἰς τὴν φύσιν, ἀφοῦ προστίθεται εἰς καθένα ἀπὸ τὴν ἐνάρετον διαγωγὴν του· καὶ ἄλλος μὲν καθίσταται κύριος ἐπὶ δέκα πόλεων ἄλλος δὲ ἐπὶ πέντε⁴· ἄλλοι πάλιν κάθηνται «Ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ»⁵, ἄλλοι δὲ ἀκούουν τό· «Δεῦτε οἱ εὐλόγημένοι τοῦ Πατρός μου»⁶· καὶ τό· «Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ

5. Ματθ. 19, 28.

6. Ματθ. 25, 34.

- πιστέν). Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦντες εἰκότως φαν-
 τάζονται τοιούτου Υἱοῦ αἰεὶ εἶναι τὸν Θεὸν Πατέρα μηδὲ
 τὸν τοιούτον Υἱὸν αἰεὶ εἶναι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα γε-
 γενῆσθαι καὶ μὴ εἶναι πρὶν γεννηθῆ· ἄλλος γὰρ ἐστὶν οὗτος
 5 παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν
 ἔτι τούτους οὐκ ἔστιν εὐαγές—μᾶλλον γὰρ Σαδδουκαίων καὶ
 τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα—λείπει ἄρα κατὰ
 τὴν ἐτέραν διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστὶν υἱός,
 λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν· τὸ γὰρ ἔκ τινος φύσει
 10 γεννώμενον καὶ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον υἷον οἶδεν ἢ φύσις,
 καὶ τοῦτο τοῦ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαίνόμενον. Ἄρ' οὖν ἀν-
 θρωποπαθῆς ἢ τοῦ Υἱοῦ γέννησις—τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκεί-
 νους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες. Οὐδα-
 μῶς. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός, ἐπεὶ μηδὲ οἱ ἄνθρωποι ὡς
 15 ὁ Θεός. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης καὶ ταύτης οὐσης παθητικῆς
 ἐκτίσθησαν, ὁ δὲ Θεός ἄυλος καὶ ἀσώματος. Εἰ δὲ αἱ αὐταὶ λέ-
 ξεις ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται Γρα-
 φαῖς, ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Παῦ-
 λος, προσέχευ τῇ ἀναγνώσει καὶ οὕτω διακρίνειν καὶ κατὰ τὴν
 20 ἐκάστον τῶν σημαινομένων φύσιν τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν
 καὶ μὴ συγχέειν τὴν διάνοιαν, ὥστε τὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ἀνθρωπί-
 νως νοεῖν μηδὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς περὶ Θεοῦ ποτε λογίζεσθαι.
 Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸν οἶνον ὕδατι μίξαι καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπι-
 βάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῷ θείῳ πυρὶ.
- 25 11. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεός κτίζει, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν
 εἴρηται. Καὶ ὁ μὲν Θεός ὢν ἐστὶ, λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι

1. Ματθ. 25, 23.

2. Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, αἰρετικὸς γενόμενος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τὸ 260 τῇ ὑποστηρίξει τῶν βασιλέων τῆς Παλμύρας. Καθαιρεθεὶς τὸ 268 ἐξεδιώχθη μόλις τὸ 272 τῇ ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ. Διεκρίνετο διὰ τὴν διαλεκτικὴν του δεινότητα. Εἶχεν ἰουδαϊζούσας ἀπόψεις καὶ ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

3. Βλ. Α' Τιμ. 4, 13.

πιστέ»¹. Ἐπειδή, λοιπόν, ἔτσι σκέπτονται οἱ αἰρετικοί, εὐλόγως φαντάζονται ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Πατὴρ τοιοῦτου εἴδους Υἱοῦ αἰωνίως καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Υἱὸς δὲν ὑπάρχει διηνεκῶς, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ὡς κτίσμα καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν, πρὶν γεννηθῆ· διότι εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι ἀσέβεια νὰ ὑποστηρίζουν εἰσέτι παρόμοια πράγματα—διότι αὐταὶ αἱ ἀπόψεις ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τοὺς Σαδδουκαίους καὶ τὸν Σαμοσατέα²—, ἀπομένει συνεπῶς τὸ ἄλλο νόημα τοῦ ὄρου 'υἱός', κατὰ τὸ ὅποιον εἶναι ὁ Ἰσαὰκ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὅταν λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὡς υἱὸν δηλαδὴ ἀναγνωρίζει ἡ φύσις τὸν γεννώμενον ἀπὸ κάποιον καὶ ὄχι τὸν ἀποκτώμενον δι' ἄλλου ἐξωτερικοῦ τρόπου, αὐτὸ δὲ σημαίνει καὶ τὸ ὄνομα 'υἱός'. Εἶναι, λοιπόν, ἀράγε ἀνθρωποπαθῆς ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ;—διότι ἴσως καὶ οἱ τωρινοὶ θελήσουν νὰ ἀντιπαραθέσουν ἐξ ἀγνοίας τὸ ἐπιχείρημα ἐκείνων. Οὐδόλως. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ὅπως ὁ Θεός. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐκτίσθησαν ἀπὸ ὕλην καὶ μάλιστα παθητικὴν, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἄυλος καὶ ἀσώματος. Ἄν δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε αἱ ἴδιαι λέξεις καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι τοῦτο τὸ ἔργον ἀνθρώπων διορατικῶν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Παύλου, νὰ προσέχουν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν³ καὶ νὰ διακρίνουν οὕτως ὥστε καὶ τὰ γραφόμενα νὰ ἀποσαφηνίζονται ἕκαστον κατὰ τὸ νόημα του καὶ νὰ μὴ συγχέωνται αἱ ἔννοιαι· ἔτσι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν Θεὸν δὲν θὰ νοηθοῦν ἀνθρωπίνως, οὔτε τὰ ἀνθρώπινα θὰ ἀναφεροῦν εἰς τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἡ ἀνάμιξις οἴνου καὶ ὕδατος⁴ καὶ ἡ προσθήκη ξένου πυρὸς εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου εὐρισκόμενον θεῖον πῦρ⁵.

11. Πράγματι καὶ ὁ Θεὸς κτίζει καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων λέγεται ὁμοίως ὅτι κτίζουν. Ὅμοίως ὁ μὲν Θεὸς εἶναι ὁ ὢν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄν-

4. Βλ. Ἦσ. 1, 22.

5. Βλ. Λευιτ. 10, 1.

εἶναι παρὰ Θεοῦ καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. Ἄρ' οὖν οὕτως ὁ
 Θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι; Ἡ οὕτως ὢν ἐστὶν ὡς ἄνθρωπος;
 Μὴ γένοιτο. Ἄλλως ἐπὶ Θεοῦ τὰς λέξεις λαμβάνομεν καὶ ἐτέ-
 ρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτας διανοοῦμεθα. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς
 5 κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι οὐδενὸς ἐπιδεόμενος, οἱ δὲ
 ἄνθρωποι τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται ἐξάμενοι πρότερον
 καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ πάντα δη-
 μιουργήσαντος Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Πάλιν τε οἱ μὲν ἄν-
 θρωποι οὐ δυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς εἶναι ἐν τόπῳ τυγχάνοντές
 10 εἰσι περιεχόμενοι καὶ συνεστῶτες ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ὁ δὲ
 Θεὸς ὢν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα καὶ ὑπ' οὐδενὸς
 περιεχόμενος, καὶ ἐν πᾶσι μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα
 καὶ δύναμιν, ἔξω δὲ τῶν πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύ-
 σιν. Ὡσπερ οὖν τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὄν-
 15 περ τρόπον ὁ Θεὸς κτίζει, οὐδ' οὕτως εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι, ὥσπερ
 ἐστὶν ὁ Θεός. Οὕτως ἄλλως ἐστὶν ἢ τῶν ἀνθρώπων γένεσις
 καὶ ἄλλως ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων
 τὰ γεννήματα μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσὶν, ἐπεὶ καὶ αὐτῶν
 τῶν σωμάτων ἢ φύσις οὐχ ἀπλή τις ἐστὶν, ἀλλὰ ὀρεστική, καὶ ἐκ
 20 μερῶν ἔχει τὴν σύνθεσιν. Ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες
 καὶ πάλιν ἐπιρρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· δι-
 ἣν αἰτίαν καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες ὁ
 ἄνθρωποι. Ὁ δὲ Θεὸς ἀμερῆς ὢν ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθῆς
 τοῦ Υἱοῦ Πατῆρ. Οὔτε γὰρ ἀπορροή τοῦ ἀσωμάτου ἐστὶν οὐτ'
 25 ἐπιρροή τις εἰς αὐτὸν γίνεται ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἀπλοῦς δὲ ὢν
 τὴν φύσιν ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ Υἱοῦ Πατῆρ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο γὰρ
 καὶ μονογενῆς ἐστὶ καὶ μόνος ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἐστὶ,

θρωποι λέγεται ὅτι ὑπάρχουν ἀπὸ τὸν Θεὸν λαβόντες καὶ ἔχον-
 τες τὴν ὑπαρξιν. Κτίζει, λοιπόν, μήπως ὁ Θεὸς ὅπως οἱ ἄν-
 θρωποι; Ἡ εἶναι «ὁ ὦν» ὅπως ὁ ἄνθρωπος; Μὴ γένοιτο. Ἄλ-
 λως ἐκλαμβάνομεν τὰς λέξεις, ὅταν ἀναφέρωνται εἰς τὸν Θεόν
 καὶ διαφοροτρόπως τὰς ἀντιλαμβανόμεθα, ὅταν ἀναφέρωνται
 εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ μὲν Θεὸς κτίζει χω-
 ρὶς νὰ ἔχη τὴν ἀνάγκην οὐδενός¹, ὅταν φέρη διὰ τοῦ Λόγου
 τοῦ τὰ ἀνύπαρκτα εἰς τὴν ὑπαρξιν· οἱ ἄνθρωποι ὅμως ἐπεξερ-
 γάζονται τὴν προϋπάρχουσαν ὕλην, ἀφοῦ προηγουμένως
 προσευχηθῶν καὶ λάβουν τὴν τέχνην τῆς δημιουργίας ἀπὸ
 τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου
 του. Ἄλλο παράδειγμα· οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται
 νὰ ἔχουν ὑπαρξιν καθ' ἑαυτούς, εὐρίσκονται εἰς τὸν χῶρον,
 περιέχονται εἰς αὐτὸν καὶ ἔχουν ὑπόστασιν χάρις εἰς τὸν Λό-
 γον τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ὅμως ὑπάρχει καθ' ἑαυτὸν, περιέχει τὰ
 πάντα καὶ εἰς οὐδὲν περιέχεται, κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν
 δυνάμιν του ὑπάρχει εἰς ὅλα, κατὰ τὴν φύσιν του δὲ εὐρίσκε-
 ται πάλιν ἐκτὸς τῶν ὅλων. Ὅπως, λοιπόν, οἱ ἄνθρωποι δὲν
 κτίζουν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον κτίζει ὁ
 Θεός, ἔτσι πάλιν δὲν ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ὑπάρχει
 ὁ Θεός. Κατὰ συνέπειαν εἶναι ἄλλο πρᾶγμα γένεσις τῶν ἀν-
 θρώπων καὶ ἄλλο ἐννοοῦμεν λέγοντες ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ
 Πατρός. Διότι τὰ μὲν ἀνθρώπινα γεννήματα εἶναι κατὰ τινὰ
 τρόπον μέρη τῶν γεννώντων, ἀφοῦ ἄλλωστε τὰ σώματα δὲν
 ἔχουν ἀπλήν φύσιν, ἀλλὰ ρευστήν, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ σύνθεσιν
 τῶν ἐπὶ μέρους. Δι' ἀπορροῆς γεννοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ πάλιν
 δι' εἰσροῆς λαμβάνουν τὰς τροφάς· δι' αὐτὸν τὸν λόγον γίνον-
 ται καὶ πολλῶν τέκνων πατέρες κατὰ καιροὺς οἱ ἄνθρωποι. Ὁ
 Θεὸς ὅμως, ὡς ἀδιαίρετος, εἶναι ἀπαθὴς Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἀμε-
 ρίστως. Διότι οὔτε ἀπορροὴ τοῦ ἀσωμάτου εἶναι δυνατὴ, οὔτε
 εἰσροὴ εἰς αὐτόν, ὅπως εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ὡς ἀπλοῦς δὲ κατὰ
 τὴν φύσιν εἶναι Πατὴρ ἑνὸς καὶ μόνου Υἱοῦ. Δι' αὐτοῦ ἄλλωστε
 εἶναι μονογενὴς καὶ μόνος ὑπάρχει εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πα-

μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν ὁ Πατὴρ λέγων· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα». Λόγος δέ ἐστιν οὗτος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ Πατρὸς νοεῖν δυνατόν. Λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος καὶ μέ-
 5 ρος γεννᾶται, μὴ τι γε ὁ τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ καθέζεται μὲν αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὡς Λόγος· ἔνθα γὰρ ἐστιν ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ τούτου Λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ στήκομεν κρινόμενοι παρ' αὐτοῦ ὡς ποιήματα. Καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ προσκυνητοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν
 10 Κύριον καὶ Θεὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντες διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα καὶ ἄλλους παρ' ἐκεῖνον.

12. Τούτων δὲ οὕτως ὄντων σκοπεῖτω λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν καὶ γενέσθω τις αὐτοὺς ἐντρέπων, εἰ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων ἢ λόγον ἔχει
 15 κἂν εἰς ἐνθύμησίν τινος ὅλως ἐλθεῖν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπη, ὅτι οὐκ ἔστιν αἰεὶ ὁ Υἱός. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξήληθε καὶ ὑπεραναβέβηκεν ἢ τοῦ Υἱοῦ γέννησις. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ
 20 οὐκ ὄντες πρότερον ὕστερον γεγόναμεν· ὁ δὲ Θεὸς αἰεὶ ὢν αἰεὶ τοῦ Υἱοῦ Πατὴρ ἐστι. Καὶ τῶν μὲν ἢ γένεσις ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν· ἐπειδὴ δὲ «Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ», διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν
 25 ὁ Υἱός, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων λέγοντες· «Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ». Καὶ πάλιν· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ὁφόμεθα φῶς». Ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ

1. Βλ. Ἰω. 1, 18.

2. Ματθ. 3, 17.

3. Ματθ. 11, 27.

4. Ἐβρ. 1, 3.

5. Ψαλμ. 35, 10.

τρόσ¹, ὁ δὲ Πατήρ ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ μόνος αὐτὸς εἶναι ἐξ αὐτοῦ, λέγων· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα»². Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀπάθειαν καὶ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ Πατρὸς. Ἄλλωστε οὐδὲ ὁ ἀνθρώπινος λόγος γεννᾶται με πάθος καὶ μερισμόν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν αὐτὸς μὲν κάθηται ὡς Λόγος εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς· διότι ὅπου ὑπάρχει ὁ Πατήρ, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὁ Λόγος του· ἡμεῖς δὲ ἰστάμεθα διὰ νὰ κριθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ ὡς δημιουργήματα. Ἐπίσης, αὐτὸς μὲν προσκυνεῖται, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ προσκυνητοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ ὁμολογοῦμεν καὶ προσκυνοῦμεν αὐτὸν ὡς Κύριον καὶ Θεόν, ἐπειδὴ εἴμεθα κτίσματα καὶ διαφορετικοὶ ἀπὸ ἐκεῖνον.

12. Ἄφου ἔτσι, λοιπόν, τίθενται τὰ πράγματα, ἃς ἐξετάσῃ ὁποῖος θέλει ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἃς βρεθῆ κάποιος νὰ τοὺς ἐλέγξῃ, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδικόν του γέννημα ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ ἂν εἶναι λογικόν καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ἀκόμη ὅτι ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησις ἐπισυνέβη μετὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν καὶ ἔτσι ν' ἀποτολήμῃ νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει αἰωνίως ὁ Υἱός. Διότι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ὑπερηκόντισε καὶ ὑπερέβη τὰς ἀνθρωπίνας ἐννοίας. Διότι ἡμεῖς μὲν γινόμεθα πατέρες τῶν τέκνων μας ἐν χρόνῳ, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀνύπαρκτοι προηγουμένως, ἀπεκτήσαμεν ὕστερον ὕπαρξιν· ὁ Θεὸς ὅμως, ὑπάρχων αἰωνίως, εἶναι Πατήρ τοῦ Υἱοῦ αἰωνίως. Ἐξ ἄλλου ἡ μὲν γένεσις τῶν ἀνθρώπων πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς γεννήτορας· ἐπειδὴ ὅμως «Οὐδεὶς εἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ»³, διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεκάλυψεν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, μᾶς ἔδωσαν μίαν ἰδέαν δι' ὅσα εἶδον λέγοντες· «Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»⁴. Ἄλλοῦ πάλιν λέγουν· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ὁψόμεθα φῶς»⁵. Ἄλλοῦ δὲ μεμ-

ὁ Λόγος φησίν· «Ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»· αὕτη δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἢ λέγουσα· «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος». Καὶ μικρὸν μὲν ἐστὶ τὸ παράδειγμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ ποθοῦμενον, δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον τῆς ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν καὶ μὴ νομίζειν ἴσην τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Τίς γὰρ δύναται κἂν λογίσασθαι μὴ εἶναι ποτε τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἶπη μὴ εἶναι ἀεὶ τὸν Υἱόν, ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ; Ἡ τίς ἰκανὸς διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαι ποτε τῆς ζωῆς ἔρημον, ἵνα καὶ μανεῖς εἶπη, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή», ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ λέγων· «Ὁ ἐμὲ ἐωρακῶς ἐώρακε τὸν Πατέρα»; Οὕτω γὰρ ἡμᾶς οἱ ἅγιοι βουλόμενοι νοεῖν τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασι, καὶ ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβὲς τοιαύτας ἐχούσας τῆς Γραφῆς τὰς εἰκόνας ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ Κυρίου διανοεῖσθαι τῶν μήτε γεγραμμένων μήτε τινὰ διάνοιαν εἰς εὐσέβειαν ἐχόντων.

13. Οὐκοῦν λοιπὸν λεγέτωσαν, πόθεν ἄρα καὶ οὗτοι μαθόντες ἢ τίνας αὐτοῖς παραδεδοκότος τοιαῦτα περὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπονοεῖν ἤρξαντο. Ἀνέγνωμεν, φήσουσιν, ἐν ταῖς Παροιμίαις· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῦτο λέγειν ἐδόκουν, καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας, ὅτι διὰ πολλῶν μὲν ἀποδείξεων ἀνατρεπόμενοι καὶ οὗτοι κατεγινώσκοντο, τοῦτο δὲ ὅμως αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες ἐν τῶν κτισμάτων τὸν Υἱὸν εἶναι ἔλεγον καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ καὶ λίαν ὀρθήν, ἣν εἰ καὶ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς

1. Βαρ. 3, 12.

2. Ἱερ. 2, 13.

3. Ἱω. 14, 6.

4. Ἱω. 14, 9.

φόμενος τὸν Ἰσραὴλ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ λέγει· «Ἐγκατέλειψες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»¹. πηγὴ δὲ εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος»². Τὸ παράδειγμα βεβαίως εἶναι μικρὸν καὶ δὲν ἀντιστοιχεῖ πλήρως πρὸς τὰ πράγματα, δύναται ὅμως νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πέραν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὥστε νὰ μὴ θεωρῶμεν ὁμοίαν τὴν ἰδικὴν μας καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ. Διότι ποῖος θὰ ἠδύνατο ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῆ ὅτι ἡ ἀκτινοβολία κάποτε δὲν ὑπῆρχε, καὶ ἔτσι νὰ τολμήσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι αἰώνιος ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν πρὶν γεννηθῆ; Ποῖος δὲ ἀποτολμᾷ νὰ διαχωρίσῃ τὴν ἀκτινοβολίαν ἀπὸ τὸν ἥλιον ἢ νὰ φαντασθῆ τὴν πηγὴν χωρὶς τρεχούμενον ὕδωρ, ὥστε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν τρελλὴν ἄποψιν ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· «Ἐγὼ εἶμι ἡ ζωὴ»³ ἢ ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ὁ λέγων· «Ὁ ἐμὲ ἐώρακώς, ἐώρακε τὸν Πατέρα»⁴; Οἱ ἅγιοι, λοιπόν, μᾶς ἔδωσαν τὰ παραδείγματα, ἐπειδὴ ἠθελαν νὰ κατανοῶμεν ὀρθῶς· εἶναι συνεπῶς ἄτοπον καὶ ἀσεβέστατον, ἀφοῦ ἡ Γραφή χρησιμοποιεῖ αὐτὰς τὰς εἰκόνας, νὰ ἐπινοῶμεν διὰ τὸν Κύριον ἄλλας, αἱ ὁποῖαι οὔτε εἰς τὴν Γραφὴν ἀνήκουν οὔτε συντελοῦν εἰς τὴν εὐσέβειαν.

13. Ἄς μᾶς εἰποῦν, λοιπόν, οἱ αἰρετικοί, ἀπὸ ποῖον τέλος πάντων ἔμαθαν ἢ ποῖος τοὺς παρέδωσε νὰ λέγουν ὅσα ἤρχισαν νὰ ὑποστηρίζουν διὰ τὸν Σωτῆρα. Θὰ εἰποῦν· ἐδιαβάσαμεν εἰς τὰς Παροιμίας· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁵. Ἄλλωστε καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου αὐτὸ ἔλεγον καὶ σὺ μοῦ ἀνέφερες εἰς τὴν ἐπιστολὴν σου ὅτι, ὅταν καὶ οἱ τωρινοὶ μετὰ τὴν κατάρριψιν τῶν ἀπόψεών των διὰ πολλῶν ἀποδείξεων ἠσθάνοντο ὅτι ἔχουν γίνεи καταγέλαστοι, ἀναφέροντες συνεχῶς αὐτὸ τὸ ρητὸν ὑπεστήριζαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἕν ἀπὸ τὰ κτίσματα καὶ τὸν συγκατέλεγον εἰς τὰ δημιουργήματα. Νομίζω ὅμως ὅτι οὔτε αὐτὸ τὸ ρητὸν ἔχουν κατανοήσει ὀρθῶς· διότι τὸ νόημά του εἶναι εὐσεβὲς καὶ ὀρθότατον· ἂν,

5. Παροιμ. 8, 22.

δόξης ἐβλασφήμησαν. Τὰ γὰρ προειρημένα εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο
 συμβαλλέτωσαν, καὶ ὄφονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν δια-
 φοράν. Τίς γὰρ οὐ συνορᾷ διάνοιαν ἔχων ὀρθήν, ὅτι τὰ μὲν κτι-
 ζόμενα καὶ ποιούμενα ἐξωθεν τοῦ ποιούντος, ὁ δὲ Υἱός, ὡς ἐν
 5 τοῖς ἔμπροσθεν ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἐξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γεν-
 νῶντος Πατρὸς ὑπάρχει; Καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν,
 γεννᾷ δὲ υἱόν, καὶ οὐκ ἂν τις ἀναστρέφων εἴποι τὴν μὲν οἰκίαν
 καὶ τὴν ναῦν γενᾶσθαι παρὰ τοῦ κατασκευάζοντος, τὸν δὲ
 υἱὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ πάλιν τὴν
 10 μὲν οἰκίαν εἰκόνα τοῦ κτίζοντος, τὸν δὲ υἱὸν ἀνόμοιον τοῦ γεν-
 νῶντος. Ἀλλὰ μᾶλλον τὸν μὲν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολο-
 γήσει, τὴν δὲ οἰκίαν τέχνης εἶναι δημιούργημα, εἰ μὴ τις ἄρα
 τὴν διάνοιαν νοσοίη καὶ τὰς φρένας παρεξεστηκῶς τυγχάνοι.
 Ἀμέλει πάντων μᾶλλον ἢ θεία Γραφή γνώσκουσα τὴν ἐκά-
 15 στου φύσιν περὶ μὲν τῶν κτιζομένων διὰ Μωυσέως φησὶν («Ἐν
 ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»), περὶ δὲ τοῦ
 Υἱοῦ οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Πατέρα σημαίνει λέγοντα·
 «Ἐκ γαστρὸς τοῦ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε». Καὶ πάλιν· «Υἱός
 μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε». Αὐτὸς τε περὶ ἑαυτοῦ
 20 ὁ Κύριος ἐν Παροιμίαις λέγει· «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ
 με». Καὶ περὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ὁ Ἰωάννης φησί·
 «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», περὶ δὲ τοῦ Κυρίου εὐαγγελιζό-
 μενος λέγει· «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πα-
 τρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». Εἰ τοίνυν Υἱός, οὐ κτίσμα, εἰ δὲ
 25 κτίσμα, οὐχ Υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά. Καὶ οὐκ
 ἂν εἶη αὐτὸς Υἱός καὶ κτίσμα, ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξω-
 θεν τοῦ Θεοῦ ἢ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται.

1. Βλ. Α' Κορ. 2, 8.

2. Γεν. 1, 1.

3. Ψαλμ. 109, 3.

4. Ψαλμ. 2, 7.

5. Παροιμ. 8, 25.

6. Ἰω. 1, 3.

7. Ἰω. 1, 18.

λοιπόν, τὸ εἶχον κατανοήσει καὶ αὐτοί, δὲν θὰ ἐβλασφήμουν τὸν Κύριον τῆς δόξης¹. Ἄς λάβουν ὑπ' ὄψιν ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως διὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ρητοῦ, καὶ θὰ ἀντιληφθοῦν πόσον διαφέρει ἡ ἄποψις των. Διότι, ὅποιος ἔχει λογικὴν σκέψιν, θὰ καταλάβῃ ὅτι ὅσα κτίζονται καὶ δημιουργοῦνται εἶναι ἐκτὸς τοῦ Πλάστου, ἐνῶ ὁ Υἱός, ὅπως ἀπεδείχθη ἀνωτέρω, ὑπάρχει ὄχι ἐκτὸς ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος Πατρός. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἄνθρωπος τὴν μὲν οἰκίαν τὴν κτίζει, τὸν υἱὸν ὁμως τὸν γεννᾷ· δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἀντιστραφοῦν (οἱ ὄροι) καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ οἰκία καὶ τὸ πλοῖον γεννῶνται ἀπὸ τὸν κατασκευαστήν, ὁ υἱὸς δὲ κτίζεται καὶ δημιουργεῖται ἀπὸ αὐτόν· οὔτε πάλιν (δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν) ὅτι ἡ οἰκία εἶναι εἰκὼν τοῦ κτίστου, ἐνῶ ὁ υἱὸς εἶναι ἀνόμοιος κατὰ τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν γεννήτορα. Ἀντιθέτως θὰ συμφωνήσωμεν ὅτι ὁ υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ πατρός, ἐνῶ ἡ οὐσία εἶναι δημιούργημα μιᾶς τέχνης, ἐκτὸς ἂν κανεὶς ἔχη διανοητικὴν ἀσθένειαν καὶ ἔχη χάσει τὰ μυαλά του. Ἄλλωστε, ἡ ἀγία Γραφή, γνωρίζουσα βεβαίως καλλίτερον ἀπὸ ὅλους τὴν φύσιν ἐκάστου πράγματος, διὰ μὲν τὰ κτίσματα λέγει μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Μωϋσέως· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»², ἐνῶ διὰ τὸν Υἱὸν βάζει ὄχι ἄλλον, ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα νὰ λέγῃ· «Ἐκ γαστρὸς, πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε»³. Εἰς ἄλλο δὲ χωρίον· «Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε»⁴. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Κύριος λέγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰς Παροιμίας· «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με»⁵. Ὁμοίως ὁ Ἰωάννης διὰ μὲν τὰ δημιουργήματα καὶ κτιστὰ λέγει· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»⁶, κηρύσσων δὲ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου λέγει· «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»⁷. Ἄν λοιπὸν εἶναι Υἱός, δὲν εἶναι κτίσμα· ἂν ὁμως εἶναι κτίσμα, δὲν εἶναι Υἱός· διότι μεταξύ των ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ Υἱὸς καὶ κτίσμα, διότι ἄλλως ἡ οὐσία του θὰ ἐθεωρεῖτο καὶ θεία καὶ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ.

14. Ἄρ' οὖν μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; Τοῦτο γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν ὡς ἀγέλη κωνόπων. Οὐχί γε, οὐ μάτην γέγραπται, ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως. Καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται, ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ
 5 ἴδιον τοῦτο. Τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην εὐρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις κειμένην ὁ μὴ πάρεργον ἠγούμενος τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν χρεῖαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ
 10 καὶ γνώσεται, ὅτι αἰεὶ ὢν ὁ Κύριος, ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ Υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου. Τὴν δὲ χρεῖαν νοήσειεν· ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῶ Πατρὶ
 15 «Ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦμεν δουλείας». Τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ μὲν Σωτήρος ἐστὶ, τότε δὲ λέγεται, ὅτε λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Ὡς γὰρ Υἱῷ Θεοῦ ὄντι ἀρμόζει καλῶς τὸ αἰδίως εἶναι καὶ ἐν κόλποις
 20 εἶναι τοῦ Πατρὸς, οὕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ πρόπουσα φωνὴ τὸ «Κύριος ἔκτισέ με». Τότε γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ· καὶ ἐπέιασε, καὶ ἐδίησε, καὶ ἐπυθάνετο ποῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ πέπονθε, καὶ ἀνέστη. Καὶ ὡσπερ ἀκούοντες αὐτὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ φῶς ἀληθινὸν νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ Πατρὸς,
 25 οὕτω δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας τὸ, ἔκτισε καὶ τὸ, δοῦλος καὶ τὸ, πέπονθε μὴ τῇ θεότητι λογίζεσθαι—ἀνοίκειον γὰρ—ἀλλὰ τῇ

1. Βλ. Ἑβρ. 2, 14.

2. Ἑβρ. 2, 15. Ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ θανάτου διὰ τῆς Ἐνανθρωπήσεως ἀποτελεῖ βασικὸν ἀξίωμα τῆς Χριστολογίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

3. Παροιμ. 8, 22.

4. Παροιμ. 8, 22.

5. Βλ. Ματθ. 4, 2.

14. Ἐὰρ ἐγράφη, λοιπόν, ἄνευ λόγου αὐτὸ τὸ ρητόν; Διότι ὡς σηῆνος κωνώπων αὐτὸ βομβοῦν πάλιν συνεχῶς οἱ αἰρετικοὶ τριγύρω μας. Ὅχι βεβαίως, δὲν ἐγράφη ἄνευ λόγου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἦτο πολὺ ἀναγκαῖον νὰ γραφῆ. Ὁρθῶς λέγεται ὅτι ἐκτίσθη, ἀλλ' ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος· διότι αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ εὕρη δὲ εὐχερῶς ὅτι τὰ λεγόμενα ἔχουν αὐτὸ τὸ νόημα, ὅποιος δὲν θεωρεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς ὡς πάρεργον, ἀλλ' ἐρευνᾷ καὶ τὴν ἐποχὴν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῶν γεγραμμένων καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διακρίνει ὅσα ἀναγινώσκει καὶ κατανοεῖ τὸ νόημά των. Ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται αὐτὸ τὸ ρητόν θὰ εὕρη καὶ θὰ μάθῃ ὅτι εἶναι ἡ ἐξῆς· πάντοτε ὑπάρχων ὁ Κύριος, γίνεται κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἄνθρωπος καὶ ἐνῶ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γίνεται Υἱὸς ἀνθρώπου. Δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὸν ἀποχρῶντα λόγον· ἐπειδὴ δηλ. ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὸν θάνατον¹, ἔλαβεν ὁ ἴδιος σῶμα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας· αὐτὸ δὲ προσέφερεν θυσίαν ὑπὲρ πάντων εἰς τὸν Πατέρα διὰ νὰ «Ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦμεν δουλείας»². Ὁμιλεῖ δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὁποῖον λέγει αὐτὰ τότε, ὅταν ἐνηθρώπησεν· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»³. Ὅπως λοιπόν ὡς Υἱὸς Θεοῦ ἀρμόζει νὰ ὑπάρχη αἰωνίως καὶ νὰ εὑρίσκεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, ἔτσι ἀκριβῶς ὁ ἐνανθρωπίσας ταιριάζει νὰ ἀναφέρεται μὲ τὸν λόγον· «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν»⁴. Ἀλλωστε διὰ τὸν ἐνανθρωπίσαντα λέγεται ὅτι ἐπείνασεν⁵ καὶ ἐδίψασεν⁶ καὶ ἐζήτησεν νὰ μάθῃ ποῦ ἐτάφη ὁ Λάζαρος⁷ καὶ ὅτι ἔπαθεν καὶ ἀνεστήθη. Καὶ ὅπως ὅταν ἀκούωμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι Κύριος καὶ Θεὸς καὶ Φῶς ἀληθινόν, ἐννοοῦμεν ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἔτσι εἶναι ὀρθόν, ὅταν ἀκούωμεν τὸ «ἔκτισεν» καὶ τὸ «δοῦλος» καὶ τὸ «ἔπαθεν» νὰ μὴ τὰ ἀναφέρωμεν αὐτὰ εἰς τὴν θεότητα

6. Βλ. Ἰω. 19, 28.

7. Βλ. Ἰω. 11, 34.

σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἦν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. Ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ οὐχ ἑτέρου ἀλλὰ τοῦ Λόγου ἐστίν. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρησίμον ἐθέλοι τις μαθεῖν, εὐρήσει καὶ τοῦτο: «Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦ-
 5 το ὑπὲρ πάντων καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν, ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα. Οὕτω γὰρ καὶ ἄνθρωποι Θεοῦ λοιπὸν καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠρξάμεθα. Ἄλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα λαμβάνοντες
 10 οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ Κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σῶμα φορέσας οὐδὲν ἦττον ἦν Θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τοῦτο καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει.

15 15. Ἰκανὰ μὲν οὖν ταῦτα στηλιτεῦσαι τὴν αἴρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. Καὶ γάρ, ὡς ὁ Κύριος δέδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσεβοῦντες. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι. Καιρὸς γάρ ἐστιν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις ἐρωτᾶσθαι λοιπὸν παρ' ἡμῶν τάχα κἄν οὕτως ἐντραπέντες ἀναβλέψωσιν, ὅθεν κατέπεσαν οἱ
 20 κακόφρονες. Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὡς προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς. Ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολός φησι: «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία». Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰρηκῶς: «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἐπήγαγεν εὐθύς: «Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας». Ὡς τοῦ Λόγου ὄντος μονογενοῦς Υἱοῦ ἐν τε τούτῳ τῷ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴ

1. Ἰω. 1, 14.

2. Βλ. Α' Τιμ. 2, 11 καὶ Β' Τιμ. 3, 17.

3. Βλ. Β' Κορ. 12, 2.

4. Α' Κορ. 1, 24.

5. Ἰω. 1, 14.

—διότι δὲν ἀρμόζει—, ἀλλὰ νὰ τὰ συνδέωμεν πρὸς τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν ἐφόρεσε χάριν ἡμῶν. Διότι αὐτὰ προσιδιάζουσι εἰς τὴν σάρκα, ἢ σὰρξ δὲ αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλου τινός, ἀλλὰ τοῦ Λόγου. Ὅποιος δὲ θέλει νὰ μάθῃ τὴν χρησιμότητα τῆς ἐνσαρκώσεως, θὰ τὴν εὕρῃ· διότι «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»¹, διὰ νὰ προσφέρῃ καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα ὑπὲρ ὄλων μας καὶ ἀφοῦ μετασχωμεν εἰς τὸ Πνεῦμά σου, νὰ δυναθῶμεν νὰ θεοποιηθῶμεν καὶ ἡμεῖς· αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο ἄλλως δυνατόν δι' ἡμᾶς, ἂν δὲν ἐνεδύετο ὁ Χριστὸς τὸ κτιστὸν σῶμα μας. Πράγματι, μόνον ἔτσι ἤρχισαμεν νὰ γινώμεθα ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ² καὶ ἄνθρωποι ἀναγεννημένοι ἐν Χριστῷ³. Ἄλλ' ὅπως ἡμεῖς, ὅταν λαμβάνωμεν τὸ Πνεῦμα, δὲν χάνομεν τὴν ἰδιαιτέραν οὐσίαν μας, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος, ὅταν ἐγένετο ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ἐφόρεσε τὸ σῶμα, παρέμεινε Θεός· διότι ὄχι μόνον δὲν ἐστερήθη ἀπὸ τὴν θεότητα διὰ τῆς περιβολῆς τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἐθεοποίησε τὸ σῶμα καὶ τὸ κατέστησεν ἀθάνατον.

15. Εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ διὰ νὰ στιγματίσουν δημοσίως τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. Ἄλλωστε, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου, ἀπεδείχθη ἡ ἀσέβειά των μὲ ὅσα οἱ ἴδιοι λέγουσι. Τώρα ὅμως ἄς εἴπωμεν ἡμεῖς τὰ ἰδικὰ μας ἐπιχειρήματα καὶ ἄς ζητήσωμεν νὰ μᾶς ἀπαντήσουν αὐτοὶ πλέον. Εἶναι καιρὸς νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν, λοιπόν, καὶ ἡμεῖς· ἀφοῦ περιῆλθαν εἰς ἀδιέξοδον μὲ τὰ ἐπιχειρήματά των, διότι ἐνδεχομένως ἔτσι θὰ ἐντραποῦν καὶ θὰ ἴδουν εἰς ποῖον ὀλίστημα ἔπεσαν οἱ ἀπερίσκεπτοι. Ὅπως ἤδη εἴπαμεν, ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἔχομεν μάθει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς. Πράγματι ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία⁴». Ὁ Ἰωάννης πάλιν λέγει· «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», διὰ νὰ προσθέσῃ ἀμέσως· «Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας»⁵. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λόγος εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱός, δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας ἔχουν γίνεαι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὅσα περιέχονται εἰς αὐτά. Ὅτι πηγὴ αὐτῆς τῆς Σο-

εἶναι τὸν Θεὸν ἐν τῷ Βαροῦχ μεμαθήκαμεν, αἰτιαθέντος τοῦ
 Ἰσραήλ, ὅτι «Ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας». Εἰ μὲν
 οὖν ἀρνοῦνται τὰ γεγραμμένα ἀπὸθεν ἀλλότριοι καὶ τοῦ ὀνό-
 ματος ὄντες, οἰκειῶς ἂν καλοῖντο καὶ παρὰ πάντων ἄθεοι καὶ
 5 χριστομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί. Εἰ δὲ
 σνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα,
 τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν, ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν, ὅτι
 ἄλογος καὶ ἄσοφος ἦν ὁ Θεός ποτε, καὶ μανέντες εἰπωσιν· ἦν
 ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ἔτι πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Χριστός¹. Πάλιν τε
 10 ἀποφηνάσθωσαν τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν
 σοφίαν, ἀλλ' ἐξωθεν ἑαυτῆς κεκτῆσθαι ταύτην, ἵνα καὶ τολ-
 μήσωσιν εἰπεῖν· ἔξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ Υἱός². Τοῦτο γὰρ οὐκ
 ἔτι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν, ἀλλὰ τινα λάκκον ὥσπερ ἐξωθεν
 ὕδωρ λαβόντα κεκρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς.
 15 16. Ὁσῆς μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστόν, οὐδένα τῶν κἂν
 βραχεῖαν αἰσθησιν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἠγοῦμαι· ἐπειδὴ δὲ
 τονθορῶζοντες λέγουσιν, ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ Υἱοῦ Λόγος
 καὶ σοφία, ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ
 ταῦτα τοῦ Υἱοῦ, ἄλλος ἂν αὐτὸς εἴη παρὰ ταῦτα. Καὶ εἰ μὲν
 20 βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, οὐχ ὄσιον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν
 βελτίονα σημαίνεσθαι. Εἰ δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάν-
 τως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον προσηγορίας· τοῦτο
 δὲ πάλιν προκοπὴν αὐτοῦ σημαίνει, καὶ οὐ μεῖον ἐστὶ τῶν προ-
 τέρων καὶ οὕτω τὸ ἀσέβημα. Τὸν γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα, ἐν ᾧ,
 25 καὶ ὁ Πατὴρ ἐστὶ, τὸν λέγοντα· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»,
 ὃν καὶ «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», ὀνομάζειν

1. Βαρ. 3, 12.

2. Ἰω. 10, 30.

φίας είναι ὁ Θεός, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Βαρούχ, ὅπου κατηγορεῖται ὁ Ἰσραὴλ ὅτι «Ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»¹. Ἄν βεβαίως ἀρνοῦνται ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν Γραφήν, τότε ἔχουν ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν καὶ θὰ ἠδύναντο εὐλόγως νὰ ἀποκληθοῦν ἀπὸ ὄλους ἄθεοι καὶ χριστομάχοι· ὅπως ἄλλωστε καὶ ὠνομάσθησαν μόνοι των. Ἄν ὁμως συμφωνοῦν μαζί μας ὅτι τὰ λόγια τῆς Γραφῆς εἶναι θεόπνευστα, ἄς ἀποτολήσουν νὰ μᾶς εἴπουν φανερώς, ὅσα σκέπτονται κρυφίως, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς κάποτε δὲν εἶχε σοφίαν· ἄς ἐκφράσουν τὴν παράλογον ἀποψίντων ὅτι ὑπῆρχε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ. Ἄς εἴπουν εὐθέως ὅτι ἡ πηγὴ δὲν ἐγέννησεν ἡ ἴδια τὴν σοφίαν, ἀλλὰ τὴν ἀπέκτησεν ἀπὸ χῶρον ἐκτὸς αὐτῆς, ἄς τολήσουν νὰ εἴπουν ὅτι· ὁ Υἱὸς ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενός. Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πηγὴ, ἀλλὰ εἶδος δεξαμενῆς, ἡ ὁποία, παρ' ὅτι λαμβάνει τὸ ὕδωρ ἀπὸ ἔξω, καταχρηστικῶς ὀνομάζεται πηγὴ.

16. Οὐδεὶς ἔχων ὀλίγον, ἔστω, νοῦν ἀμφιβάλλει, νομίζω, περὶ τοῦ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀποψις εἶναι πλήρης ἀσεβείας. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ αἱρετικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ μουρμουρίζουν ὅτι αἱ λέξεις Ἰσχυρὸς καὶ Ἰσχυρία εἶναι μόνον ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ, ἀναγκαζόμεθα νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν, ἂν αὐτὰ εἶναι μόνον ὀνομασίαι τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸς ὁμως εἶναι κάτι τὸ διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτάς. Ἄν βεβαίως εἶναι ὁ Υἱὸς ἀνώτερος ἀπὸ τὰς ὀνομασίας, εἶναι ἀσεβὲς νὰ ὀνομάζεται ὁ ἀνώτερος μὲ κατωτέρας ὀνομασίας. Ἄν πάλιν εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὰς ὀνομασίας, ὅπωςδὴποτε ὑπάρχει λόγος διὰ τὴν προσαγόρευσίν του μὲ ἀνωτέρας ὀνομασίας· αὐτὸ ὁμως θὰ ἐσήμαινε ὅτι προοδεύει· καὶ αὐτὴ ἡ ἀποψις ὁμως εἶναι ἀσέβεια ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην. Διότι εἶναι ὑψιστος παραλογισμὸς νὰ θεωροῦμεν ὡς πρόοδον τὴν προσθήκην ἐξωτερικῶν ὀνομασιῶν εἰς τὸν εὐρισκόμενον πλησίον τοῦ Πατρὸς, εἰς ἐκεῖνον πλησίον τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ὁ Πατὴρ, εἰς τὸν εἰπόντα· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν»², καὶ «Ὁ ἑωρακῶς ἐμέ

ὑπό τινος ἔξωθεν βελτιοῦσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν. Ἄλ-
 λά τούτων ἐκπίπτοντες καὶ κατὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ πολ-
 λῆς συνεχόμενοι τῆς ἀπορίας ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσιν ὑπολει-
 5 ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· «πολλοὺς λαλεῖ λόγους ὁ Θεός».

Ποῖον αὐτῶν ἄρα λέγομεν ἡμεῖς Υἱὸν καὶ Λόγον μονογενῆ τοῦ

Πατρὸς, ἀνόητοι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοί; Πρῶτον μὲν

γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ Θεοῦ μικροῦ δεῖν ἄνθρωπον τὸν

Θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, οὕτω λαλοῦντα καὶ παραμείβοντα τοὺς

10 προτέρους τοῖς δευτέροις λόγοις, ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντος ἑνὸς
 τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγου πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ Πα-
 τρὸς δημιουργίαν καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν πληρῶσαι. Τὸ μὲν
 γὰρ πολλοὺς αὐτὸν λαλεῖν λόγους ἀσθένεια τῶν πάντων ἐστίν,
 ἐκάστου λειπομένου τῆς τοῦ ἑτέρου χρείας, τὸ δὲ ἐνὶ κεχρησθαι

15 Λόγῳ τὸν Θεόν, ὡς καὶ ἐστὶν ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν
 δύναμιν δείκνυσι καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ Λόγου τὴν τελειότητα καὶ
 τῶν οὕτω φρονούντων τὴν εὐσεβῆ σύνεσιν.

17. Εἴθε δὲ καὶ οὗτοι κἂν ἐξ ὧν λέγουσι νῦν ἐθελήσουσιν ὁμο-
 λογεῖν τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ἅπαξ διδόσαι τὸν Θεὸν προφέροντα

20 λόγους, ἴσασιν ὅλως αὐτὸν Πατέρα. Τοῦτο δὲ γινώσκοντες
 σκοπεῖτωσαν, ὅτι μὴ θέλοντες ἕνα διδοῦναι τοῦ Θεοῦ Λόγον
 πολλῶν αὐτὸν εἶναι Πατέρα φαντάζονται. Καὶ τὸ μὲν ὅλως
 εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγον οὐ θέλουσιν ἀρνεῖσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον
 τοῦ Θεοῦ Υἱὸν οὐχ ὁμολογοῦσιν. Ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀληθείας

25 ἀγνωσία καὶ τῶν θείων Γραφῶν ἀπειρία. Εἰ γὰρ ὅλως ὁ Θεὸς
 Πατὴρ ἐστὶ Λόγον, διατί μὴ καὶ ὁ γεννώμενος Υἱὸς ἐστίν;

1. Ἰω. 14, 9.

2. «Ἰστέον δὲ ὅτι Ἄρειος βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε Θάλειαν. Ἔστι δὲ ὁ χαρακτήρ τοῦ βιβλίου χαῦνος καὶ διαλελυ-
 μένος, τοῖς Σωταδείας ἄσμασι παραπλήσιος· ὅπερ καὶ αὐτὸ τότε ἡ σύνοδος
 ἀπεκήρυξεν» (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 6). Φαίνεται ὅτι ὁ Ἄρειος
 διέγνωσε τὰς εὐρείας δυνατότητας τοῦ ἄσματος διὰ τὴν προπαγάνδισιν
 τῆς αἰρέσεώς του καὶ συνέγραψε παντοειδῆ ἄσματα.

ἑώρακε τὸν Πατέρα»¹. Καταπίπτουν καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν καὶ ὅπως οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ἀπορίαν. Δὲν τοὺς ἀπομένει, λοιπόν, παρὰ μόνον αὐτὸ τὸ ὅποῖον λέγει εἰς τὰ τραγουδάκια τοῦ ὁ *Ἀρειος, τὰ παραμύθια, τὰ ὅποια ἐκφράζει ὡς ἀπορίαν εἰς τὸ ἔργον του «Θάλια»⁸⁸. 'Πολλοὺς λόγους λαλεῖ ὁ Θεός'. Ποῖον, λοιπόν, ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους λέγομεν Υἱὸν καὶ μονογενῆ Λόγον τοῦ Πατρὸς, (ἔρωτᾷ ὁ *Ἀρειος), ἡμεῖς οἱ ἀνόητοι καὶ ὀτιδῆποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ Χριστιανοί; Κατ' ἀρχήν, ὅταν λέγουν οἱ αἵρετικοὶ παρόμοια πράγματα διὰ τὸν Θεόν, θεωροῦν σχεδὸν ἄνθρωπον τὸν Θεόν, ἀφοῦ ὁμιλεῖ καὶ ἀντικαθιστᾷ διὰ τῶν δευτέρων λόγων τοὺς πρώτους, ὡς νὰ μὴ ἦτο ἄρκετὸς ὁ εἰς, ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγος, νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς δημιουργίαν καὶ τὴν πρόνοιάν του. Διότι, ἂν ὁ Θεὸς λαλῇ πολλοὺς λόγους, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅλοι εἶναι ἀδύναμοι, ἀφοῦ ἕκαστος ὑπολείπεται κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν του ἔναντι τοῦ ἐπομένου· ἂν, ἀντιθέτως, ὁ Θεὸς χρησιμοποιοῖ ὅμως ἕναν Λόγον, ὅπως καὶ πράγματι συμβαίνει, αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν τελειότητα τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου Λόγου καὶ τὴν εὐσεβῆ σύνεσιν ὧν σκέπτονται ἔτσι.

17. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ θελήσουν νὰ ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν οἱ αἵρετικοί, ἔστω καὶ βάσει τῶν ὧν λέγουν. Διότι, ἀπᾶς καὶ παραδέχονται ὅτι ὁ Θεὸς προφέρει λόγους, τὸν ἀναγνωρίζουν γενικῶς ὡς Πατέρα. Αὐτὸ τὸ ἀναγνωρίζουν. Ἄς ἀναλογισθοῦν ὅμως ὅτι, ἐνῶ δὲν θέλουν ν' ἀποδειχθοῦν τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς Λόγου τοῦ Θεοῦ, τὸν φαντάζονται Πατέρα πολλῶν λόγων. Ἀπὸ τὴν μίαν δὲν θέλουν νὰ ἀρνηθοῦν τελείως τὴν ὑπαρξιν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως δὲν ὁμολογοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀγνοια τῆς ἀληθείας καὶ ἔλλειψις γνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς. Διότι, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι κατ' ἀρχὴν Πατὴρ Λόγου, διὰ τί νὰ μὴ εἶναι καὶ ὁ γεννώμενος Υἱός; Ἐξ ἄλλου ποῖος ἄλλος θὰ εἶναι

Υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ Θεοῦ τίς ἂν εἶη ἢ ὁ Λόγος αὐτοῦ; Καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ λόγοι, ἵνα μὴ ἕκαστος ἐνδεής, ἀλλὰ εἷς ὁ Λόγος, ἵνα τέλειος μόνος αὐτός. Καὶ ὅτι ἐνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ μίαν ἔδει καὶ τὴν εἰκόνα εἶναι αὐτοῦ, ἣτις ἐστὶν ὁ Υἱός. Καὶ γὰρ ὁ τοῦ

5 Θεοῦ Υἱός, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λογίων ἐστὶ μαθεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εἰκὼν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ἡ δύναμις· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ τοῦ Θεοῦ γέννημα, καὶ ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεώς εἰσι γνωρίσματα. Ἄν τε γὰρ τὸν Υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδήλωκας· ἂν τε τὸν Λόγον ἐνθυμηθῆς, τὸ ἐξ αὐτοῦ

10 πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν σοφίαν δὲ λέγων οὐδὲν ἦττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν Υἱὸν σημαίνει. Τί γὰρ ἂν εἶη ὁμοίον τῷ Θεῷ ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ

15 γέννημα; Ἄμελει ἄπερ διὰ τοῦ Λόγου γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ θεμελιώται καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ θεμελιώται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χεὶρὶ πεποιήται καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ γέγονε. Καὶ τούτων οὐκ ἔξωθεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν Γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτὸς διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγει·

20 «Ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν». Καὶ πάλιν· «Καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε, ἐν ἣ ἔστησα τὸν οὐρανόν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν». Ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο μαθὼν καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτῆν οὕσαν τὴν σοφίαν ἔψαλλε· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου». Ὡς καὶ Σολομών παρὰ Θεοῦ λαβὼν ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν». Ἰωάννης τε γινώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν σοφίαν εἶναι τὸν Λόγον εὐηγγελίζετο· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.

1. Ἦσ. 48, 13.

2. Ἦσ. 51, 16.

3. Ψαλμ. 103, 24.

4. Παροιμ. 3, 19.

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πλήν τοῦ Λόγου του; Ἄλλωστε δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι, ὅποτε θὰ ἦσαν ὅλοι ἀδύναμοι, ἀλλ' εἰς εἶναι ὁ Λόγος, δι' αὐτὸ καὶ εἶναι μόνος αὐτὸς τέλειος. Ἄφου ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας, μία εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν του, δηλαδὴ ὁ Υἱός. Πράγματι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπως δύναται τις νὰ μάθῃ ἀπὸ τὰ λεγόμενα (τῆς Γραφῆς), αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία, ἡ εἰκὼν, ἡ χεὶρ καὶ ἡ δύναμις του· διότι ἕν εἶναι τὸ γέννημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα τῆς γεννήσεως ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι μὲ τὸν ὄρον Υἱὸς καθιστᾷς φανεράν τὴν οὐσίαν· ἂν ἐνθυμηθῆς τὸν ὄρον Λόγος, φέρεις εἰς τὴν σκέψιν σου πάλιν ὅτι προέρχεται ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅτι εἶναι ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα· ὅταν τὸν εἴπης σοφίαν, σκέπτεσαι πάλιν ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ ἕξω, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ· ἂν χρησιμοποίησῃς διὰ τὸν Υἱὸν τοὺς ὄρους δύναμις καὶ χεὶρ, ἀναφέρεσαι εἰς τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας· ἂν δὲ πάλιν ἀναφερθῆς εἰς τὴν εἰκόνα, ἐννοεῖς τὸν Υἱόν. Διότι τί ἄλλο θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸν Θεὸν πλήν τοῦ γεννήματός του; Βεβαίως δὲ ὅσα ἔγιναν διὰ τοῦ Λόγου, αὐτὰ ἐθεμελιώθησαν εἰς τὴν σοφίαν· καὶ ὅσα ἐθεμελιώθησαν εἰς τὴν σοφίαν, ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὅλα αὐτὰ δὲ δὲν τὰ γνωρίζομεν ἀπὸ ἀλλοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς διαβεβαιώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἔτσι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς λέγει διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου· «Ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν»¹. Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον λέγει· «Καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε ἐν ἧ ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν»². Ὁ Δαυὶδ δέ, ὅταν τὸ ἔμαθε καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε ὅτι ἡ χεὶρ αὐτῆ ἦτο ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἔψαλλε· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου»³. Ὁ δὲ Σολομών, ὅταν ἔλαβε τὴν σοφίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν»⁴. Καὶ ὁ Ἰωάννης, γνωρίζων ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἡ χεὶρ καὶ ἡ σοφία (τοῦ Θεοῦ), ἐκήρυττεν τὸ χαροποιὸν μήνυμα· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος

Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν»). Ὁ δὲ ἀπόστολος βλέπων τὴν χεῖρα, τὴν σοφίαν, τὸν Λόγον αὐτὸν ὄντα τὸν Υἱόν, φησί· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονομόν πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας». Καὶ πάλιν· «Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Εἰδὼς δὲ πάλιν τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὸν Υἱὸν αὐτὸν ὄντα τὴν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς φησιν ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῇ· «Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν»). Ὡς γὰρ διὰ τοῦ Λόγου, οὕτως εἰκόνας αὐτοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. Οὕτω δὲ τις περὶ τοῦ Κυρίου διανοούμενος οὐ προσκόψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, ἀλλὰ μᾶλλον πορεύεται πρὸς τὴν λάμπριν κατέναντι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας. Τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τῆς εὐσεβείας τὸ φρόνημα, κἂν διαρραγῶσιν οὗτοι φιλονεικοῦντες μήτε τὸν Θεὸν σεβόμενοι, μήτε τοὺς ἐκ τῶν ἀποδείξεων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι.

18. Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε διὰ πολλῶν καὶ καταγρόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν καὶ

1. Ἰω. 1, 1 - 3.

2. Ἐβρ. 1, 1 - 2.

3. Α' Κορ. 8, 6.

4. Κολ. 1, 12 - 17.

5. Βλ. Ρωμ. 9, 32.

ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν»¹. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος, γνωρίζων ὅτι ἡ χεὶρ, ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, λέγει· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας»². Εἰς ἄλλο δὲ χωρίον λέγει· «Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»³. Γνωρίζων δὲ πάλιν ὅτι ὁ Λόγος, ἡ σοφία, ὁ ἴδιος ὁ Υἱός εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, λέγει εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολήν· «Εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἤξιώσε νὰ ἔχωμεν μερίδιον τῆς κληρονομίας τῶν ἀγίων εἰς τὸ φῶς· αὐτὸς μᾶς ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκότους καὶ μᾶς μετέτόπισεν εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ ἀγαπητοῦ του Υἱοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, δηλαδὴ τὴν συγχώρησιν τῶν ἀμαρτιῶν. Αὐτὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, διότι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι· ὅλα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ τὰ πάντα συνέχονται δι' αὐτοῦ»⁴. Ὅπως δηλαδὴ διὰ τοῦ Λόγου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, ἔτσι καὶ δι' αὐτὸν ἐκτίσθησαν τὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν θὰ σκοντάψῃ εἰς τὸν λίθον τοῦ προσκόμματος⁵ ὁποῖος ἐρευνᾷ διὰ τοῦ νοῦ τὰ κατὰ τὸν Κύριον, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ πορευθῇ πρὸς τὴν λάμπιν τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας. Διότι, πράγματι, ἐκεῖ ὁδηγεῖ τὸ εὐσεβὲς φρόνημα, ἔστω καὶ ἂν σκάσουν ἀπὸ τὸ κακὸν τῶν οἱ αἰρετικοί, οἱ ὁποῖοι φιλονεικοῦν καὶ οὔτε τὸν Θεὸν σέβονται οὔτε τὸν ἔλεγχον τῶν ἀποδείξεων ἐντρέπονται.

18. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου, λοιπόν, ὅταν ὑπέστησαν τὸν ἔλεγχον τῶν πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ συνησθάνθησαν ὅτι εἶχον ἄδικον, ὅπως ἤδη εἶπα, ὑπέγραψαν καί, ἀφοῦ διὰ τῆς

μεταγρόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι νεα-
 νευόμενοι ταῖς ἀσεβείαις καὶ σκοτοδιωῶντες περὶ τὴν ἀλή-
 θειαν οὐδὲν ἕτερον ἢ κατηγορεῖν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν,
 εἰπάτωσαν ἡμῖν, ἐκ ποίων αὐτοὶ Γραφῶν μαθόντες ἢ παρὰ
 5 τίνος τῶν ἁγίων ἀκούσαντες συμπεφορήκασιν ἐαυτοῖς ῥήμα-
 τια, τὸ ἕξ οὐκ ὄντων καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι καὶ τὸ ἦν
 ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ τὸ τρεπτόν καὶ τὸ προὔπαρχεῖν καὶ τὸ
 ἑελίματι, ἐν οἷς κατὰ τοῦ Κυρίου παίζοντες μυθολογοῦσιν.
 Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί·
 10 «Πίστει νοοῦμεν κατηγορεῖσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς
 τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγονέναι». Ἄλλ' οὐδὲν
 κοινὸν τῷ Λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ προὔ-
 παρχων πρὸ τῶν αἰώνων, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγονάσιν. Ἐν
 δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καίτοι μὴ ὄν ἐκ
 15 τοῦ κανόνος προφέρουσι· «Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι
 εἰς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιή-
 σας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα». Ἄλλὰ καὶ τοῦτο
 πάλιν οὐδὲν πρὸς τὸν Υἱὸν ἐστι· περὶ γὰρ τῶν πάντων λέγει
 τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ὧν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός. Οὐ γὰρ
 20 οἷόν τε τὸν δημιουργοῦντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις συγκα-
 ταριθμεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομέ-
 νοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἂν τις παραφρονῶν λέγοι. Διατί
 τοίνυν ἀγράφοις αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσεβείαν ἐφευρόντες, αἰ-
 τιῶνται τοὺς ἀγράφους λέξεσιν εὐσεβοῦντες; Τὸ μὲν γὰρ ἀσε-
 25 βεῖν παντελῶς κεκάλυται, κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς
 σοφίσμασι περιβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβεῖν ὅσιον
 παρὰ πᾶσιν ὁμολόγηται, κἂν ξενιζούσαις λέξεσι τις χρήσεται,
 ἕως μόνον ὁ λέγων εὐσεβεὲς ἔχοι τὸ φρόνημα καὶ δι' αὐτῶν, ὁ

1. Ἑβρ. 11, 3.

2. Βλ. Ἑρμᾶ, Ποιμήν, Ἐντολή α', 1 (ΒΕΠ 3, 52).

μετανοίας ἠρέμησαν, ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τωρινοὶ αἰρετικοί, ὡς νέοι εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ εὐρισκόμενοι εἰς σκότος ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἔχουν ἄλλο ἐπιχείρημα ἀπὸ τὸ νὰ κατηγοροῦν τὴν σύνοδον, ἃς μᾶς εἶπουν ἀπὸ ποίας Γραφᾶς ἔμαθαν ἢ ἀπὸ ποῖον ἅγιον ἤκουσαν τὰ προτασίδια, τὰ ὅποια περιφέρουν μαζί των καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐμπαίζουσι τὸν Κύριον καὶ λέγουσι τέτοια παραμύθια, ὅπως λ.χ. τὸ 'ἐκ μηδενὸς' καὶ τὸ 'δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι' καὶ τὸ 'ὑπῆρξε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε' καὶ τὸ 'τρεπτὸν' καὶ τὸ 'προϋπάρχειν' καὶ τὸ 'θελήματι'. Διότι ὁ μὲν μακάριος Παῦλος λέγει εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους· «Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγονέναι»¹. Οὐδὲν κοινὸν ἔχει ὁμῶς ὁ Λόγος πρὸς τοὺς αἰῶνας· διότι ὁ Λόγος προϋπάρχει πρὸ τῶν αἰώνων, ἀφοῦ δι' αὐτοῦ ἔγιναν οἱ αἰῶνες. Εἰς τὸν Ποιμένα δὲ—ἐπειδὴ προσάγουσι καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον, παρ' ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὸν κανόνα—ἔχει γραφῆ· «Πρῶτον δὲ ἀπὸ ὅλα νὰ πιστεύσῃς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας, αὐτὸς δὲ ἔκτισε τὰ πάντα καὶ τὰ ἐδημιούργησε καὶ ἔφερε τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν εἰς τὴν ὑπαρξιν»². Καὶ αὐτὸ τὸ χωρίον ὁμῶς οὐδόλως σχετίζεται πρὸς τὸν Υἱόν· διότι ἀναφέρεται εἰς τὰ πάντα, ὅσα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁμῶς αὐτὸς διαφέρει. Δὲν εἶναι ἄλλωστε δυνατόν νὰ συγκαταλέγωμεν τὸν Δημιουργὸν εἰς τὰ δημιουργήματά του, ἐκτὸς ἂν κάποιος παραφρονήσῃ καὶ ἰσχυρισθῆναι ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων ταυτίζεται πρὸς ὅσα ἔχει οἰκοδομήσει. Ἐχουν ἐφεύρει λέξεις ἐκτὸς τῆς Γραφῆς οἱ αἰρετικοὶ διὰ νὰ ἐκφράσουσι τὴν ἀσέβειάν των. Διατί, λοιπόν, κατηγοροῦν ὅσους ἐκφράζουσι τὴν εὐσέβειάν των μὲ μὴ ἁγιογραφικὰς λέξεις; Διότι ἡ ἀσέβεια ἀπαγορεύεται τελείως, ἔστω καὶ ἂν ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ τὴν ἐνδύσῃ μὲ διαφόρους λέξεις καὶ ἀληθοφανῆ σοφίσματα· ἡ εὐσέβεια ὁμῶς ἀναγνωρίζεται ὡς εὐλαβῆς ἀπὸ ὅλους, ἀκόμη καὶ ὅταν χρησιμοποιοῖ παραξενὰς λέξεις, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχη ὁ ὁμιλῶν εὐσεβὲς φρόνημα καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ δι' αὐτῶν

νενόηκεν, εὐσεβῶς βούλεται σημαίνειν. Τὰ μὲν οὖν προειρη-
 μένα τῶν χριστομάχων χαμαίζηλα ῥημάτια προαπέδειξεν ὁ
 Λόγος καὶ τότε καὶ νῦν πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστά, τὰ δὲ
 5 παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὀρισθέντα κατ' αὐτῶν ἐὰν
 ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὐρήσει πάντως ἐν αὐτοῖς τὸν τῆς ἀλη-
 θείας νοῦν περιεχόμενον, ἂν μάλιστα καὶ τὴν πρόφασιν τῶν
 τοιούτων λέξεων ἔχουσαν τὸ εὐλογον φιλομαθῶς ἐρωτήσας,
 ἀκούσῃ· ἔστι γὰρ αὕτη.

19. Τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας
 10 λέξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν Γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γρά-
 ψαι, ὅτι τε Υἱὸς ἐστὶν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ
 Λόγος ἐστὶ καὶ σοφία, ἀλλ' οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα, ἴδιον δὲ
 ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα. Οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρο-
 νίου κακοδοξίας ἐαυτῶν ἐλκόμενοι ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ
 15 κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον μηδὲν τε ἐν
 τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτὸν διὰ τὸ γεγράφθαι· «Εἷς Θεὸς ἐξ
 οὗ τὰ πάντα». Καὶ πάλιν· «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε
 τὰ πάντα καινά, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ». Ἄλλ' οἱ πατέρες
 θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας
 20 κακοτεχνίαν ἠραγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ καὶ γράψαι ἕκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν·
 ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε Υἱοῦ καὶ
 τῶν γενητῶν νομίζεσθαι, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κτίσμα, τὸν
 δὲ Λόγον μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς πιστεύεσθαι. Κἂν γὰρ ἐκ τοῦ
 25 Θεοῦ τὰ πάντα λέγηται, ἀλλὰ ἄλλως ἢ ὡς ἐστὶν ὁ Υἱός, εἰρηται.
 Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῆ καὶ ἐκ ταυτομάτου,
 μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν κατὰ τοὺς λέγοντας ἐξ
 ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶν, ἢ ὡς τινες τῶν αἰρετικῶν

1. Α' Κορ. 8, 6.

2. Β' Κορ. 5, 17-18.

τῶν λέξεων τὸ εὐσεβὲς φρόνημά του. Ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῶν λεχθέντων ἀνωτέρω ὅτι τὰ προαναφερθέντα χαμερπῆ φρασίδια τῶν χριστομάχων ἦσαν καὶ τότε καὶ τώρα γεμάτα ἀπὸ ἀσεβείαν. Ἀντιθέτως, ἂν ἐρευνήσῃ κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν ὅσα ἔγραψε καὶ ὤρισεν ἡ σύνοδος κατ' αὐτῶν, θὰ εὔρη ὅτι ὀπωσδήποτε περιέχουν τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὸ νόημα, ἂν μὲ φιλομάθειαν ἐρευνήσῃ καὶ μάθῃ ὅτι εὐλόγως ἐχρησιμοποιήθησαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους (δηλ. αἱ μὴ ἀγιογραφικαί) λέξεις· ἡ αἰτία δὲ τῆς χρησιμοποίησεώς των εἶναι ἡ ἑξῆς.

19. Ἡ σύνοδος ἤθελε νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ἀσεβῆ ὀρολογίαν τῶν Ἀρειανῶν καὶ νὰ γράψῃ χρησιμοποιουῖσα τὰς ὁμολογουμένας λέξεις τῆς Γραφῆς, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἶναι Λόγος καὶ σοφία καὶ ὄχι κτίσμα καὶ δημιουργημα, ἀλλὰ προσωπικὸν γέννημα ἐκ τοῦ Πατρός. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ὁμως, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον κακοδοξίαν των ἤθελαν νὰ γραφῆ ὅτι τὸ ἐκ Θεοῦ τὸ ἔχει κοινὸν μὲ ἡμᾶς ὁ Υἱὸς καὶ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν διαφέρει ἀπὸ ἡμᾶς, διότι λέγει ἡ Γραφή· «Εἷς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα»¹. Καὶ ἀλλαχοῦ· «Τὰ ἀρχαῖα ἐπέρασσαν, ὅλα νὰ, ἔχουν γίνει νέα, ὅλα δὲ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν»². Ὅταν, λοιπόν, οἱ πατέρες εἶδαν τὴν πανουργίαν καὶ τὴν πονηρὰν τέχνην τῆς ἀσεβείας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου, ἠναγκάσθησαν νὰ διατυπώσουν σαφέστερον τὸ 'ἐκ τοῦ Θεοῦ' καὶ νὰ γράψουν ὅτι 'ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ'. Ἐτσι τὸ 'ἐκ τοῦ Θεοῦ' δὲν θὰ ἐνομιζέτο κοινὸν καὶ ἴσον διὰ τὸν Υἱὸν καὶ διὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ θὰ ἐπιστεύετο ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ὅλα ἦσαν δημιουργήματα, μόνος δὲ ὁ Λόγος ἐκ τοῦ Πατρός. Ἐτσι, ὅταν λέγεται ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔχει διάφορον νόημα ἢ φράσις ἀπὸ ἐκείνην, ἡ ὁποία λέγεται διὰ τὸν Υἱόν. Προκειμένου περὶ τῶν κτισμάτων λέγεται τὸ 'ἐκ τοῦ Θεοῦ', διὰ ν' ἀποκρούσῃ ὅσους λέγουν ὅτι ἐγιναν τυχαίως καὶ αὐτομάτως ἢ συμπτωματικῶς ἀπὸ τὴν ἔνωσιν ἀτόμων καὶ μορίων ἢ, ὅπως ὑποστηρίζουν ὠρισμένοι αἵρετικοί, ἀπὸ

- ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν, ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι ὑπό τινων ἀγγέλων λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ Θεοῦ ὄντος τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου οὐκ ὄντα πρότερον εἰς τὸ εἶναι γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.
- 5 Ὁ δὲ Λόγος, ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστίν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ Πατρὸς, τῆς δὲ τοιαύτης διανοίας γνώρισμα τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· οὐδενὶ γὰρ τῶν γενητῶν ὑπάρχει τοῦτο. Ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ Θεοῦ εὐθὺς ἐπήγαγε· «Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα),
- 10 ἵνα δείξη πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μὲν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῶν πάντων τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ γερόμενα διὰ Υἱοῦ γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ Θεοῦ γενομένης ταῦτ' εἴρηκε καὶ οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα ὡς ἔστιν ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὔτε γὰρ τὰ πάντα ὡς ὁ Υἱὸς, οὔτε ὁ Λόγος
- 15 εἰς τῶν πάντων ἐστὶ· τῶν γὰρ πάντων Κύριος καὶ Δημιουργός ἐστι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἅγια σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν ὁ Λόγος εἶναι πιστευθῆ μόνος ὢν ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις πρὸς ἀπάτην ὑπολείπηται
- 20 τοῖς ἀσεβοῦσι. Περὶ μὲν οὖν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας ἡ πρόφασις αὕτη.

20. Τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων δεῖν γραφῆναι δύναμιν ἀληθινὴν καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον ὁμοίον τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ καὶ ἄτρεπτον καὶ

25 αἰεὶ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαίρετως—οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἦν ὁ Λόγος αἰεὶ, ὑπάρχων ἀιδίως παρὰ τῷ Πατρὶ ὡς ἀπαύγασμα φωτός. Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν, κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθορούζοντες καὶ δια-

ἄλλον δημιουργὸν ἢ, ὅπως φρονοῦν ἄλλοι ὅτι ἀπὸ μερικοὺς ἀγγέλους ἔλαβον ὑπόστασιν τὰ πάντα. Τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει ὅτι τὰ πάντα ἀνήκουν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν διὰ τοῦ Λόγου του, ἃν καὶ ἦσαν προηγουμένως ἀνύπαρκτα. Ὁ Λόγος ὅμως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κτίσμα, λέγεται καὶ εἶναι μόνος αὐτὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς· χαρακτηριστικὸν δὲ αὐτῆς τῆς σχέσεως εἶναι ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· αὐτὸ δὲ οὐδὲν τῶν κτισμάτων τὸ ἔχει. Ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπη ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, προσθέτει ἀμέσως: «Καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα»¹, διὰ τὴν δειξῆναι εἰς ὅλους ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐκ τοῦ Θεοῦ· διότι ὅσα ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ· διὰ τὴν τοῖσιν, λοιπόν, τὴν δημιουργίαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὠμίλησεν ἔτσι (ὁ Ἀπόστολος) καὶ ὄχι ἐπειδὴ τὰ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς ὅπως εἶναι ὁ Υἱός. Συνεπῶς οὔτε τὰ πάντα εἶναι ὅπως ὁ Υἱὸς οὔτε ὁ Λόγος εἶναι ἓνας ἀπὸ τὰ πάντα, διότι εἶναι Κύριος καὶ Δημιουργὸς τῶν πάντων. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος εἶπε σαφέστατα ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὥστε τὴν πιστευθῆναι ὁ Λόγος ὡς διάφορος κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἀφοῦ μόνον αὐτὸς εἶναι ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μὴ ὑπολειφθῆναι πλέον πρόφασιν διὰ τοὺς ἄσεβεῖς διὰ τὴν ἀπατοῦν τοὺς πιστοὺς. Ἡ αἰτία, λοιπόν, τῆς καταγραφῆς τοῦ «ἐκ τῆς οὐσίας» ἦτο ἡ ἀναφερθεῖσα.

20. Ἐν συνεχείᾳ οἱ ἐπίσκοποι ἀπεφάσισαν τὴν γράψουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἀληθινὴ δύναμις καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ὁμοῖος καὶ ἀπαράλλακτος κατὰ πάντα πρὸς τὸν Πατέρα, ἄτρεπτος καὶ ὑπάρχων πάντοτε ἀδιαίρετος μετὰ τοῦ Πατρὸς —διότι οὐδέποτε δὲν ὑπῆρξε, ἀλλ' αἰωνίως ὑπῆρχεν ὁ Λόγος πλησίον τοῦ Πατρὸς ὡς ἀκτινοβολία φωτός. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου τὸ ἠνέχθησαν μὲν, διότι δὲν ἐτόλμων τὴν ἀντίπουν ἕνεκα τῆς ἐντροπῆς διὰ τὸν κατ' αὐτῶν ἔλεγχον, ἀλλ' ἤρχισαν εὐθύς πάλιν τὴν μωρομυρίζουσαν καὶ τὴν κάνουσαν νεύματα μετὰ τὰ μάτια ὅτι

νεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ 'ὅμοιον' καὶ τὸ 'ἀεὶ' καὶ τὸ 'τῆς δυνάμεως ὄνομα' καὶ τὸ 'ἐν αὐτῷ' κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὐδὲν λυπεῖ τούτοις ἡμᾶς συνθέσθαι. Τὸ μὲν 'ὅμοιον', ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη: «Εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει», τὸ δὲ 'ἀεὶ', ὅτι γέγραπται: «'Αεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες», τὸ δὲ 'ἐν αὐτῷ', ὅτι («'Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν»), καὶ τὸ 'ἄτρεπτον' δέ, ὅτι γέγραπται: «Οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ». Περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ κάμψη καὶ ὁ βροῦχος μὲν λέγονται δύναμις καὶ δύναμις μεγάλη, πολλακίς δὲ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται, ὡσπερ: «'Ἐξῆλθε πᾶσα ἡ δύναμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου». Καὶ ἄλλαι δὲ οὐράναι δυνάμεις εἰσὶ: «Κύριος γάρ», φησί, «τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Τοιαῦτα γὰρ καὶ Ἄστέριος ὁ λεγόμενος σοφιστῆς παρ' αὐτῶν μαθῶν ἔγραψε καὶ παρ' αὐτοῦ δὲ Ἄρειος μαθῶν, ὡσπερ εἴρηται. Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον: «'Ἐν καρδίαις τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακά». Ἦναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ ἀδθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν Γραφῶν τὴν διάνοιαν καί, ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράφαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ταῦτόν τῃ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι σημαίνωσι καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ Υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δεῖξωσι παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην μίμησιν, ἣν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν ἡμεῖς προσλαμβάνομεν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια πρὸς

1. Α' Κορ. 11, 7.

2. Β' Κορ. 4, 11.

3. Πράξ. 17, 28.

4. Ρωμ. 8, 35.

5. Πρβλ. Ἰωήλ 1, 4. Βροῦχος ἢ βροῦκος καλεῖται εἶδος ἀπτεροῦ ἀκρίδος.

6. Βλ. Ἐξ. 12, 41.

τὸ 'ὅμοιον' καὶ τὸ 'αἰ', ἡ 'δύναμις' καὶ τὸ 'ἐν αὐτῷ' ἀποδίδονται καὶ πάλιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ ὅτι οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ συμφωνήσωμεν ὡς πρὸς τὰ σημεῖα αὐτὰ καὶ ἡμεῖς. Τὸ 'ὅμοιον' εἶναι κοινόν, διότι καὶ δι' ἡμᾶς ἐγράφη· «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ»¹, τὸ 'αἰ', διότι λέγει ἡ Γραφή· «Διότι πάντοτε ἡμεῖς οἱ ζῶντες»². τὸ 'ἐν αὐτῷ', διότι· «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ εἴμεθα»³. τὸ 'ἄτρεπτον' δέ, διότι ἐγράφη· «Οὐδὲν θὰ μᾶς χωρίση ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»⁴. Σχετικῶς πρὸς τὴν δύναμιν ἔλεγον ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις καὶ δύναμις μεγάλη⁵, χρησιμοποιοεῖται δὲ πολλάκις ἡ λέξις καὶ διὰ τὸν λαόν, ὅπως λ.χ. εἰς τὸ χωρίον· «Ἐξῆλθε δὲ ὅλη ἡ δύναμις Κυρίου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον»⁶. Ὑπάρχουν δὲ ἔλεγον καὶ ἄλλαι οὐράνιοι δυνάμεις, ὅπως λέγει ἡ Γραφή· «Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι μαζί μας· βοηθὸς μας εἶναι ὁ Θεὸς Ἰακώβ»⁷. Παρόμοια ἔγραψε καὶ ὁ σοφιστὴς Ἀστέριος, ἀφοῦ τὰ ἔμαθε ἀπὸ αὐτοῦς, ὅπως καὶ ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος τὰ ἔμαθε ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅπως ἤδη ἐλέχθη. Οἱ ἐπίσκοποι ὁμως ἀντελήφθησαν καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ὑποκρισίαν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου καὶ εἶδαν ὅτι ὅπως λέγει ἡ Γραφή· «Εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀσεβῶν ὑπάρχει δόλος, ὁ ὁποῖος μηχανεύεται κακά»⁸. Δι' αὐτὸ ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἀνατρέξουν καὶ πάλιν εἰς τὸ νόημα τῶν ἀγιογραφικῶν χωρίων καί, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, νὰ διατυπώσουν σαφέστερον καὶ νὰ γράψουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἔτσι κατέστησαν σαφὲς ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ὅμοιος πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅτι ἡ ὁμοιότης ἐξικνεῖται μέχρι ταυτότητος τῆς οὐσίας· ἀπέδειξαν ἐπίσης ὅτι ἡ ὁμοίωσις καὶ ἡ ἀτρεψία τοῦ Υἱοῦ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν λεγομένην μίμησίν μας, τὴν ὁποῖαν ἀποκτώμεν με τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν. Διότι ὅσα

7. Ψαλμ. 45, 8.

8. Παροιμ. 12, 20.

- εαντὰ τυγχάνοντα δυνατόν πως δίστασθαι καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι, οἷοί εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ τοὺς γεννησαντας, ὡς γέγραπται περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Σήθ, δς ἦν ὁμοιος αὐτῷ «κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ».
- 5 Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ γέννησις ἄλλη παρὰ τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστί· καὶ οὐ μόνον ὁμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἐν μὲν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν, αἰεὶ δὲ ἐν τῷ Πατρὶ ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Λόγῳ, ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς —τοῦτο γὰρ
- 10 καὶ ἡ λέξις σημαίνει. Διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τοῦτο νοοῦσα καλῶς ὁμοούσιον ἔγραψεν, ἵνα τὴν τε τῶν αἰρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι καὶ δείξωσιν ἄλλον εἶναι τῶν γεννητῶν τὸν Λόγον. Καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες εὐθὺς ἐπήγαγον· «Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ποίημα
- 15 ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία». Ταῦτα δὲ εἰρηκότες ἐδήλωσαν φανερῶς, ὅτι τὸ ἕκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀναιρετικὰ τῶν ἐκ τῆς ἀσεβείας λογαρίων εἰσίν, ἅπερ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γεννητὸν καὶ τρεπτὸν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ. Ὁ γὰρ ταῦτα
- 20 φρονῶν ἀντιλέγει τῇ συνόδῳ, ὃ δὲ τὰ Ἀρείου μὴ φρονῶν ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου φρονεῖ καὶ διανοεῖται καλῶς αὐτὰ βλέπων, ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων.
- 21.** Οὐκοῦν εἰ τὰ ῥήματα καὶ οὗτοι ὡς ξένα προφασίζονται,
- 25 φρονεῖτωσαν τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος οὕτως ἔγραψεν, ἀναθεματίζοντες ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος καὶ λοιπόν, εἰ

1. Πρβλ. Γεν. 5, 3.

2. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

σώματα ὁμοιάζουν μεταξύ των εἶναι δυνατὸν νὰ διαφέρουν κάπως καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅπως συμβαίνει λ.χ. με τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἔναντι τῶν γονέων των· ἔτσι ἀναφέρει ἡ Γραφή διὰ τὸν Ἀδὰμ ὅτι ὁ υἱὸς του Σὴθ ἦτο ὁμοιος πρὸς αὐτὸν «κατὰ τὴν μορφήν του»¹. Ἡ γέννησις ὁμως τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· δι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καί, ὅπως εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν², εἶναι δὲ πάντοτε πλησίον τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος καὶ πλησίον τοῦ Λόγου ὁ Πατὴρ, ὅπως εἶναι ἡ ἀκτινοβολία μετὰ τὸ φῶς—αὐτὸ εἶναι ἄλλωστε τὸ κατὰ λέξιν νόημα. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ σύνοδος, κατανοήσασα ὀρθῶς τὸ θέμα, ἔγραψε τὸ «ὁμοούσιος», ὥστε ν' ἀνατρέψουν οἱ πατέρες τὴν αἰρετικὴν κακοήθειαν καὶ ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε, ἀφοῦ ἔγραψαν τὸ «ὁμοούσιος», εὐθύς συνέχισαν· «Ὅσοι δὲ λέγουσι ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ ὅτι εἶναι κτίσμα ἢ τρεπτὸς ἢ δημιουργήμα ἢ ἀπὸ ἄλλης οὐσίας, αὐτοὺς ἡ ἀγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοὺς ἀναθεματίζει». Δι' αὐτῶν τῶν λόγων κατέστησαν σαφές ὅτι τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιος» ἔχουν ὡς σκοπὸν τὴν ἀναίρεσιν τῶν αἰρετικῶν φληναφημάτων, ὅπως εἶναι τὸ «κτίσμα» καὶ τὸ «ποίημα» καὶ τὸ «γενητὸς» καὶ «τρεπτὸς» καὶ τὸ «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι». Ὅποιος, λοιπόν, φρονεῖ συμφώνως πρὸς αὐτά, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σύνοδον, ἐνῶ ὅποιος δὲν ἔχει ἀρειανικὸν φρόνημα κατ' ἀνάγκην ἔχει τὸ φρόνημα τῆς συνόδου καὶ ὀρθῶς σκέπτεται ὅταν τὰ βλέπη ὅπως εἶναι ἡ ἀκτινοβολία ὡς πρὸς τὸ φῶς, καὶ καλῶς λαμβάνει ἐκ τοῦ παραδείγματος τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας.

21. Ἄν, λοιπόν, οἱ τωρινοὶ αἰρετικοὶ ἀπορρίπτουν τοὺς ὄρους ὡς δῆθεν ξένους πρὸς τὴν Γραφήν, ἃς ἀποδεχθοῦν τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἐξέφρασε γραπτῶς δι' αὐτῶν ἡ σύνοδος, ἃς ἀναθεματίσουν ὅσα ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἂν δύ-

δύνανται, μεμφέσθωσαν τὰς λέξεις. Εὐ δὲ οἶδα, ὅτι φρονήσαντες τὴν διάνοιαν τῆς συνόδου καὶ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέξονται. Ἄν δὲ καὶ ταύτην αἰτιᾶσθαι θελήσωσι, δῆλοι πᾶσιν εἰσι μάτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγοντες καὶ μόνον

5 ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ἐπινοοῦντες. Ἡ μὲν οὖν πρόφασις τῶν τοιούτων λέξεων αὕτη. Εἰ δ' ὅτι καὶ μὴ ἔργοι εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς κενολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες. Ἐαυτοὺς δὲ καὶ ἐν τούτοις αἰτιάσθωσαν, ὅτι πρῶτοι παρασχόντες τὴν

10 τοιαύτην πρόφασιν ἐξ ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο. Γινωσκέτω δὲ ὁμοῦ, εἴ τίς ἐστι φιλομαθής, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς Γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι καὶ ταύτην ἐκφωνοῦμαι σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν ἀκοὴν ὀλόκληρον.

15 Σκοπεῖν δὲ τοῦτό σε μὲν ἔξεστιν—ἐκείνους δὲ κατακούειν τοὺς ἀπαιδεύτους. Δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν—καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀληθὲς πιστεύειν—, τὸν Λόγον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ μόνον ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν νοήσειέ τις τὸν Υἱόν, ὃς ἐστὶν ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος, ἐν ᾧ τὰ

20 πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; Ὅμως δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν, τοῦ μὲν Πατρὸς διὰ τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν». Καί· «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε». Τοῦ δὲ Υἱοῦ περὶ ἑαυτοῦ δεικνύοντος τοῖς Ἰουδαίοις· «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν ἡγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον». Καὶ πάλιν· «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα». Καὶ μὴν καὶ τό· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν». Καί· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πα-

1. Ψαλμ. 44, 2.

2. Ψαλμ. 109, 3.

3. Ἰω. 8, 42.

4. Ἰω. 6, 46.

5. Ἰω. 10, 30.

νανται, ἄς καταδικάσουν τὰς λέξεις. Γνωρίζω ὁμως καλῶς ὅτι, ἂν ἀποδεχθῶν τὸ νόημα τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως, θ' ἀποδεχθῶν ὅπωςδήποτε καὶ τοὺς ἐκφράζοντας τὸ νόημα ὄρους. Ἄν ὁμως θελήσουν νὰ κατακρίνουν καὶ τὸ νόημα τῆς ἀποφάσεως, καθίσταται σαφές εἰς πάντας ὅτι ματαίως ὁμιλοῦν διὰ τοὺς ὄρους καὶ ὅτι ἀπλῶς ἐπινοοῦν ἀφορμὰς διὰ τὴν ἀσέβειάν των. Ἡ αἰτία, λοιπόν, τῶν ὡς ἄνω ὄρων εἶναι ἡ ἀναφερθεῖσα.

Ἄν ἐξακολουθοῦν ὁμως νὰ δυσφοροῦν, διότι (οἱ ὄροι) δὲν περιέχονται εἰς τὴν Γραφήν, ἄς ἐκδιωχθῶν ἀμέσως ὡς ἐμμένοντες εἰς ματαιολογίας καὶ ὡς ἄρρωστοι διανοητικῶς. Πρέπει δὲ νὰ κατηγορήσουν καὶ δι' αὐτὸ ἑαυτοὺς, διότι, ὅταν αὐτοὶ ἀνεκίνησαν τὸ ζήτημα, ἤρχισαν νὰ θεομαχοῦν μὲ ὄρους μὴ περιεχομένους εἰς τὴν Γραφήν. Ὅποιος δὲ εἶναι φιλομαθής, δύναται νὰ μάθῃ ὅτι οἱ ὄροι τῶν πατέρων δὲν εὐρίσκονται μὲν αὐτολεξεῖ εἰς τὴν Γραφήν, ἀποδίδουν ὁμως, ὡς ἐλέχθη προηγουμένως, τὸ νόημα τῆς Γραφῆς· αὐτὸ δὲ τὸ νόημα ἐκφράζουν οἱ ὄροι ὅταν λέγωνται, ἀρκεῖ οἱ ἀκροαταὶ νὰ ἔχουν ὀλόκληρον τὴν ἀκοὴν ἐστραμμένην εἰς τὴν εὐσέβειαν. Ἄξιζει δὲ νὰ ἐξετάσῃς καὶ τὸ ἐξῆς—ἄς τὸ ἀκούουν δὲ οἱ ἀπαιδευτοὶ αἰρετικοί.

Ἄπεδείχθη εἰς τὰ προηγούμενα—καὶ πρέπει νὰ τὸ πιστεύωμεν ὡς ἀληθές—ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι εἶναι τὸ μόνον ἰδικόν του κατὰ φύσιν γέννημα. Ἄπὸ ποίαν ἄλλην πηγὴν ὁμως, πλὴν τοῦ Θεοῦ, δυνάμεθα νὰ μάθωμεν διὰ τὸν Υἱόν, τὴν σοφίαν καὶ τὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα; Πράγματι περὶ αὐτοῦ ἐμάθαμεν ἀπὸ τὴν Γραφήν, ὅπου ὁ Πατὴρ λέγει διὰ τοῦ Δαυΐδ· «Ἡ καρδία μου ἐξεστόμισε λόγον ἀγαθόν»¹. Καὶ «Ἐκ τῆς κοιλίας σὲ ἐγέννησα πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον»². Εἰς τὴν Γραφήν ἐπίσης ὁ Υἱὸς ἀποδεικνύει διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἄν ἦτο Πατὴρ σὰς ὁ Θεός, θὰ μὲ ἠγαπᾶτε, διότι ἐγὼ ἐξῆλθα ἀπὸ τὸν Πατέρα»³. Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον λέγει· «Οὐδεὶς ἔχει ἴδει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὸν Θεόν, αὐτὸς ἔχει ἴδει τὸν Πατέρα»⁴. Τὸ δὲ χωρίον· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁵, καὶ

τῆρ ἐν ἐμοὶν ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰμι καὶ ἀδιαίρετος αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ λέγων· («Ὁ μονογενῆς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»), μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς εἶρηκε. Τὶ γὰρ ἄλλο τὸ ἐν
 5 κόλποις¹ σημαίνει ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν;

22. Εἰ μὲν οὖν τὸν Θεὸν ἡγεῖται τις εἶναι σύνθετον ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ συμβεβηκὸς ἢ ἕξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι ἢ εἶναι τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐ-
 10 σίαν αὐτοῦ, ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν ἢ ὀνομάζοντας Πατέρα μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλὰ τι τῶν περὶ αὐτόν. Μεμφέσθωσαν μὲν τὴν σύνοδον γράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν· κατανοεῖτωσαν δέ, ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν οὕτω διανοούμενοι. Τόν
 15 τε γὰρ Θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι καὶ τὸν Κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτόν εἶναι Υἱὸν καταφεύδονται. Εἰ δὲ ἀπλοῦν τί ἐστὶν ὁ Θεός, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστι, δηλονότι λέγοντες τὸν Θεὸν καὶ ὀνομάζοντας τὸν Πατέρα οὐδὲν τι ὡς περὶ αὐτόν ὀνομάζομεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ση-
 20 μαίνομεν. Κἂν γὰρ καταλαβεῖν ὅ,τι ποτέ ἐστιν ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, μὴ ἢ δυνατόν, ἀλλὰ μόνον νοοῦντες εἶναι τὸν Θεὸν καὶ τῆς Γραφῆς ἐν τούτοις αὐτόν σημαινούσης οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτόν σημεῖναι θέλοντες λέγομεν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ Κύριον. Ὅταν γοῦν λέγῃ· («Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν»), καὶ τό· («Ἐγὼ
 25 εἰμι Κύριος ὁ Θεός»), καὶ ὅπου ποτέ λέγει ἢ Γραφή ὁ Θεός, ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴν τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν καὶ ὅτι ἔστιν ὄνπερ λέγουσιν. Οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ

1. Ἰω. 14, 10.

2. Ἰω. 1, 18.

3. Ἐξ. 3, 14.

4. Ἐξ. 20, 2.

τό· «Ἐγὼ εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατήρ εἰς ἐμὲ»¹ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν φράσιν· ἐγὼ εἶμαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ αὐτόν. Ὅταν δὲ λέγη ὁ Ἰωάννης· «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὑπάρχων εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἀπεκάλυψε τὸν Θεόν»², αὐτὰ τὰ λέγει ἐπειδὴ τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸν Πατέρα. Τὸ δὲ «εἰς τοὺς κόλπους» σημαίνει τὴν γνησίαν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς.

22. Βεβαίως ἂν κάποιος ὑποστηρίξη ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος, ὥστε εἰς τὴν οὐσίαν του νὰ ὑπάρχη τὸ συμβεβηκὸς ἢ νὰ περιβάλλεται ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ καλύπτεται ἐξωτερικῶς ἢ νὰ ὑπάρχουν πράγματα, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὴν οὐσίαν του, αὐτὸς θὰ ἔχη τὴν γνώμην ὅτι ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν ἢ ὀνομάζωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα, δὲν ἀναφερόμεθα εἰς τὴν ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν του, ἀλλ' εἰς κάτι ἀπὸ ὅσα τὸν περιβάλλουν. Βάσει τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δύνανται οἱ αἰρετικοὶ νὰ κατακρίνουν τὴν σύνοδον, διότι ἔγραψεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· ἄς καταλάβουν ὁμως ὅτι σκεπτόμενοι ἔτσι διαπράττουν τὰς ἐξῆς δύο βλασφημίας. Ἄφ' ἑνὸς μὲν παρουσιάζουν ἓνα σωματικὸν Θεὸν ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποστηρίζουν ψευδῶς ὅτι ὁ Κύριος δὲν εἶναι Υἱὸς τοῦ ἰδίου τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἑνὸς τῶν περιβαλλόντων αὐτὸν ὄντων. Ἄν ὁμως ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλοῦν ὄν, ὅπως πράγματι εἶναι, προφανῶς, ἀποκαλοῦντες καὶ ὀνομάζοντες τὸν Θεὸν Πατέρα, δὲν ἀναφερόμεθα εἰς κάτι ὑπάρχον περὶ αὐτόν, ἀλλὰ ἐννοοῦμεν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν του. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταλάβωμεν τι ἀκριβῶς εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· ἐννοοῦμεν μόνον ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ μὲν Γραφή τὸν ἀναφέρει μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις, ἡμεῖς δὲ θέλομεν ν' ἀναφερθῶμεν εἰς αὐτόν καὶ ὄχι εἰς ἄλλον, διὰ τοῦτο τὸν ἀποκαλοῦμεν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ Κύριον. Ὅταν, λοιπόν, λέγη· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων»³ καὶ· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεός»⁴ καὶ ὅποτεδῆποτε λέγει ἡ Γραφή ὁ Θεός, ὅταν τὸ διαβάζωμεν, ἐννοοῦμεν ὅτι ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀκατάληπτον οὐσίαν του καὶ ὅτι ὑπάρχει αὐτός, διὰ

- Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω
 τοὺς πατέρας διακαθάραντας τὸν νοῦν καὶ λευκότερον καὶ ὡς
 ἐκ παραλλήλου τὸ ἕκ τοῦ Θεοῦ γράφαντας τὸ ἕκ τῆς οὐσίας'.
 Ταυτὸν γὰρ ἠγγήσαντο τὸ λέγειν ἕκ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ λέγειν
 5 ἕκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Λόγον, ἐπεὶ καὶ τὸ Ἑὸς',
 καθὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος
 σημαίνει. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ Λόγος, ὡς ἂν
 εἶη Υἱὸς φύσει γνήσιος ἐκ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ
 δεδημιουργῆσθαι λέγεται καὶ αὐτὸς ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ,
 10 οὔτε ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ Πατρὸς οὔτε αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατ'
 οὐσίαν ἐστὶν Υἱὸς, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν
 καλούμενοι υἱοί. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ μόνος ὡς Υἱὸς γνή-
 σιος —ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ—, λεχθείη ἂν εἰκότως καὶ ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς.
- 15 **23.** Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγά-
 σματος τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπτόμενον
 ἐκ τῆς θερμῆς τοῦ ἡλίου πῦρ, ὅπερ καὶ σβέννυσθαι πάλιν εἴωθεν,
 εἰρήκασιν οἱ ἄγιοι εἶναι τὸν Λόγον πρὸς τὸν Θεόν —τοῦτο γὰρ
 ἔργον ἐξωθεν καὶ κτίσμα τοῦ ποιούντος ἦν—, ἀλλὰ ἀπαύγα-
 20 σμα αὐτὸν εὐηγγελίσαντο πάντες, ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον
 καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητα δηλώσωσι.
 Καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον αὐτὸν ἀληθῶς
 εἶναι σωθήσεται πῶς γὰρ ἂν ἄλλως εἶη τοιοῦτος, εἰ μὴ τῆς
 τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστι γέννημα; Ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐν
 25 τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα σφῶζειν. Οὕτω
 δὴ τοῦ Λόγου φανέντος εὐσεβοῦς, ἀκόλουθον ἂν εἶη μηδὲ ἐπὶ
 τῷ ὁμοουσίῳ ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους ἐχούσης καὶ τῆς
 λέξεως ταύτης ὑγιῆ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ δὴ

τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦν τὰ χωρία. Κατὰ συνέπειαν ἄς μὴ παρα-
 ξενεύεται ὅποιος ἀκούει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας
 τοῦ Θεοῦ, διότι πρέπει νὰ τὸ παραδεχθῆ ὅτι οἱ πατέρες ἐξε-
 καθάρισαν τὸ νόημα καὶ ἔγραψαν ὡς σαφέστερον καὶ παράλ-
 ληλον πρὸς τὸ 'ἐκ τοῦ Θεοῦ' τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας'. Διότι ἐθεώρη-
 σαν ὅτι τὸ νὰ εἴπωμεν «ἐκ τοῦ Θεοῦ» εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ
 εἴπωμεν «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Λόγος», ἀφοῦ, ὅπως
 ἤδη εἶπα, καὶ τὸ 'Θεὸς' σημαίνει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος.
 Ἄν ὅμως, ὅπως λέγουν οἱ αἰρετικοὶ, ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐκ τοῦ
 Θεοῦ, ὅπως εἶναι ἕκαστος γνήσιος καὶ κατὰ φύσιν υἱὸς τοῦ
 πατρός, ἀλλὰ λέγεται υἱὸς ὅπως τὰ κτίσματα, διότι ἐδημιουρ-
 γήθη καὶ αὐτός, ὅπως ὅλα, ἀπὸ τὸν Θεόν, τότε οὔτε εἶναι ἐκ
 τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὔτε ὁ Υἱὸς ὁ ἴδιος εἶναι κατ' οὐσίαν
 Υἱός, ἀλλ' εἶναι Υἱὸς ἐκ τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἀποκαλού-
 μενοι υἱοὶ κατὰ χάριν. Ἄν, ἀντιθέτως, μόνος αὐτὸς ὡς γνή-
 σιος Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ—ὅπως πράγματι εἶναι—, εὐλόγως
 δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

23. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἄλλωστε καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἀκτι-
 νοβολίας καὶ τοῦ φωτός. Οἱ πατέρες δὲν εἶπαν ὅτι ὁ Λόγος
 σχετίζεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως τὸ ἀναπτύσσον ἐκ τῆς θερ-
 μότητος τοῦ ἡλίου πῦρ, τὸ ὁποῖον συνήθως σβέννυται μετὰ
 ταῦτα—διότι ἔτσι θὰ ἦτο ἐξωτερικὸν ἔργον καὶ κτίσμα τοῦ
 δημιουργοῦ—, ἀλλ' ὅλοι ἐκήρυξαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀκτινοβο-
 λία, διὰ νὰ φανερώσουν τὸ ἰδιάζον τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας, τὸ ἀδιαι-
 ρετον καὶ τὴν ἐνότητα πρὸς τὸν Πατέρα. Διότι μόνον ἔτσι
 διασώζεται καὶ τὸ ὅτι εἶναι ἀληθῶς ἀτρεπτος καὶ ἀναλλοίω-
 τος· διότι πῶς θὰ ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἔχη αὐτὰς τὰς ιδιότη-
 τας, ἂν δὲν εἶναι γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς; Εἶναι δὲ
 ἀναγκαῖον νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ταυτό-
 τητα πρὸς τὸν Πατέρα του. Ἄφοῦ ἔτσι ἀπεδείχθη, λοιπόν,
 ἡ εὐσεβῆς χρῆσις τοῦ ὄρου οὐσία, θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ παρα-
 ξενεύωνται διὰ τὸ 'ὁμοούσιον' οἱ χριστομάχοι, διότι καὶ αὐτὸς
 ὁ ὄρος ἀποδεικνύεται ὅτι ἐκφράζει ὀρθὸν νόημα. Διότι, ὅταν

φαμεν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Λόγον—λοιπὸν γὰρ
 ἢ λέξεις ὁμολογείσθω καὶ παρ' αὐτῶν—, τί ἂν εἶη τοῦτο ἢ τὸ
 ἀληθῶς καὶ αἰδιον τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; Οὐ γὰρ
 ἕτεροειδές, ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς
 5 ἐπιμιγνῆται, οὐδὲ ἕξωθεν ἀπλῶς ὁμοιος, ἵνα μὴ καθ' ἕτερον
 ἢ ὅλως ἕτεροούσιος φαίνεται, ὥσπερ χαλκὸς στίλβων καὶ χρυ-
 σὸς καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος. Ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἕτερο-
 φυῆ ἀλλήλων καὶ ἀπεσχοιτισμένα τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει
 τυγχάνουσι. Καὶ οὔτε ὁ χαλκὸς ἴδιος τοῦ χρυσοῦ οὔτε ἡ φάσσα
 10 ἐκ τῆς περιστερᾶς, ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι, ἕτεροού-
 σια δὲ ἀλλήλων ἐστίν. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως ἐστίν, ἔστω
 κτίσμα ὥσπερ καὶ ἡμεῖς καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ Υἱὸς ἐστὶ Λό-
 γος, σοφία, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀπαύγασμα, εἰκότως ὁμοού-
 σιος ἂν εἶη. Εἰ μὴ γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον
 15 ἕτεροφυῆς καὶ ἕτεροούσιον δείκνυται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος
 ἔγραψε καὶ νενόηκεν ὁρθῶς.

24. Ἐξηγήσθω δὲ πάλιν ἐν τούτοις πᾶς λογισμὸς σωματικός,
 φαντασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες καθαρᾷ τῇ νοήσει
 καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν Υἱοῦ πρὸς Πατέρα τὸ γνήσιον καὶ Λό-
 20 γου τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἰδιότητα καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιό-
 τητα τοῦ ἀπανγάσματος πρὸς τὸ φῶς. Ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ
 τὸ Υἱὸς οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς Θεῷ πρόπον ἐστίν, εἴρηται
 τε καὶ ἔστι, τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου ἀκού-
 οντες μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμοὺς
 25 καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἀσωμά-
 των διανοούμενοι τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα
 τοῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν. Τοῦτο γὰρ ἴδιον πρὸς Πατέρα καὶ

λέγωμεν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ—ἄς συμφωνήσουν ἐπὶ τέλους διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου καὶ αὐτοί—, τί ἄλλο σημαίνει παρὰ τὸ ἀληθῶς καὶ αἰώνιον τῆς οὐσίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη; Δὲν ἀναφέρεται εἰς ἄλλο εἶδος, διὰ νὰ μὴ ἀναμειχθῇ κάτι ξένον καὶ ἀνόμοιον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς οὔτε λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐξωτερικῶς μόνον ὅμοιος, διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἔχει κατὰ τι ἢ καθ' ὀλοκληρίαν διαφορετικὴν οὐσίαν, ὅπως λ.χ. ὁ ἀστράπτων χαλκός, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος καὶ ὁ κασσίτερος. Πράγματι αὐτὰ τὰ μέταλλα εἶναι ξένα καὶ διάφορα ὡς πρὸς τὴν δομὴν μεταξύ των καὶ διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὴν φύσιν. Ἔτσι οὔτε ὁ χαλκός συγγενεῖ με τὸν χρυσὸν οὔτε ἡ φάσσα γεννᾶται ἀπὸ τὴν περιστερὰν, ἀλλὰ νομίζονται μὲν ὅτι εἶναι ὅμοια, διαφέρουν ὅμως ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν μεταξύ των. Ἄν, λοιπόν, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ Υἱός, τότε εἶναι κτίσμα ὅπως ἡμεῖς καὶ ὄχι ὁμοούσιος· ἂν ὅμως εἶναι πράγματι Υἱός, Λόγος, σοφία, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀκτινοβολία, ὀρθῶς λέγεται ὁμοούσιος. Ἄν ὅμως δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ὄργανον διάφορον ὡς πρὸς τὴν δομὴν καὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, συνάγεται ὅτι καλῶς ἔγραψε καὶ ὀρθῶς ἐφρόνησεν ἡ σύνοδος.

24. Πρέπει ὅμως καὶ πάλιν νὰ ἀποτραπῇ πᾶσα σωματικὴ ἀναλογία, διότι, μόνον ὅταν ὑπερβῶμεν τὰς ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐννοίας, ἐννοοῦμεν διὰ τῆς καθαρᾶς νοήσεως καὶ διὰ μόνου τοῦ νοῦ τὴν γνησίαν καταγωγὴν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν ταυτότητα τοῦ Λόγου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τῆς ἀκτινοβολίας πρὸς τὸ φῶς. Διότι ὅπως τὸ γέννημα καὶ τὸ Υἱὸς λέγονται καὶ εἶναι ὄχι ἀνθρωπίνως, ἀλλ' ὡς ἀρμόζει εἰς τὸν Θεόν, ἔτσι καί, ὅταν ἀκούωμεν τὴν λέξιν ὁμοούσιος, δὲν πρέπει νὰ παρασυρῶμεθα ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνως αἰσθήσεις καὶ νὰ φανταζώμεθα μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναφερόμεθα εἰς ἀσώματα, δὲν πρέπει νὰ διαιρῶμεν τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτός. Αὐτό, πράγματι, προσιδιάζει εἰς τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸ

τοῦτο δείκνυσι τὸν Θεὸν ἀληθῶς ὄντα Πατέρα τοῦ Λόγου.
 Πάλιν γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀπαύγασματος
 ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο. Τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξέ-
 νον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ ἡλίου; Ἡ τίς μᾶλλον ἐνορῶν οὕτω
 5 τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτός
 οὐκ ἂν εἴποι θαρρήσας· ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν
 εἰσι καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ
 ἡλίῳ τυγχάνει ὄν· ὥστε τὸν ὄρῶντα τοῦτο βλέπειν καὶ κείνο.
 Τὴν δὲ τοιαύτην ἐνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα πῶς ἂν οἱ πι-
 10 στεύοντες ὀρθῶς καλέσαιεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα; Τὸ δὲ τοῦ
 Θεοῦ γέννημα τί ἂν τις οικείως καὶ προεπόντως νοήσαιεν ἢ Λό-
 γον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἥπερ οὔτε τοῦ Πατρὸς λέγειν ξέ-
 νην ὀσιόν ἐστιν, οὔτε μὴ αἰδίως εἶναι παρὰ τῷ Πατρὶ κἂν φαν-
 τάζεσθαι θέμις ἐστί. Τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι τὰ πάντα πε-
 15 ποιήκεν ὁ Πατὴρ καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐ-
 τοῦ φιλανθρωπεύεται. Καὶ οὕτως ἐν αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἰσιν,
 ὥσπερ εἰρηται· εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρονες τολμήσαντες πάλιν
 εἴποιεν ἄλλην εἶναι τὴν τοῦ Λόγου οὐσίαν καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς, ἢ ἢ τὸ μὲν ἐν τῷ Υἱῷ φῶς ἐν πρὸς τὸν
 20 Πατέρα, αὐτὸς δὲ ξένος κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα. Ἀλλὰ τοῦτο
 τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἀτεχνῶς ἐστί τὸ φρόνημα,
 ὅπερ ἢ μὲν Ἐκκλησία ἐξέβαλεν, οὗτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται διό
 καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί.
 Εἰ γὰρ ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς φωτός, διατί μὴ μᾶλ-
 25 λον αὐτὸς ἐστί τὸ μετεχόμενον, ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ τι καὶ τοῦ
 Πατρὸς εὐρίσκηται; Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστίν, οὐκέτι δείκνυται
 διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀλλὰ δι' ἐκείνου, οὗ καὶ
 αὐτὸς μετέχει. Εἰ δὲ οὕτως ἐστὶν ὁ Λόγος, ἢ σοφία τοῦ Πα-

ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθῶς Πατὴρ τοῦ Λόγου. Ἐντεῦθεν εἶναι ἀναγκαῖον καὶ πάλιν τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀκτινοβολίας. Ποῖος θ' ἀποτολμήσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ξένη καὶ ἀνομοία πρὸς τὸν ἥλιον; Πολλῶ μᾶλλον ἀντιλαμβανόμενος ὀρθῶς τὴν ἀκτινοβολίαν ὡς πρὸς τὸ ἥλιον θὰ εἴπῃ εὐθαρσῶς περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ φωτός· πράγματι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ἐν καὶ ἡ δευτέρα φανερώνεται εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἡ ἀκτινοβολία εὐρίσκεται εἰς τὸν ἥλιον· ἐντεῦθεν ὅποιος βλέπει τὸ ἐν βλέπει καὶ τὸ ἄλλο. Αὐτὴν δὲ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ταυτότητα ὡς πρὸς τὴν φύσιν οἱ ὀρθόδοξοι δὲν δύνανται νὰ τὴν ἀποκαλέσουν ἄλλως, παρὰ ὁμοούσιον γέννημα. Τὸ γέννημα δὲ τοῦ Θεοῦ δυνάμεθα νὰ τὸ ἐννοήσωμεν κατὰ προσήκοντα καὶ πρέποντα τρόπον μόνον ὡς Λόγον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀσεβὲς νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῶμεν, ἔστω, ὅτι δὲν ὑπάρχει αἰωνίως πλησίον τοῦ Πατρὸς. Διότι δι' αὐτοῦ ἀσκεῖ τὴν φιλόνητον πρόνοιάν του, ἡ ὁποία ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ ὄντα. Ἔτσι, λοιπόν, εἶναι ἐν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ, ὅπως λέγει ἡ Γραφή¹· μόνον οἱ αἵρετικοὶ θ' ἀποτολμήσουν νὰ ἀντιτείνουν πάλιν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι διαφορετικὴ καὶ ὅτι εἶναι διάφορον (πρᾶγμα) τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς εἰς αὐτόν, ὥστε τὸ μὲν φῶς τοῦ Υἱοῦ νὰ εἶναι ἐν μὲ τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ὅμως ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι ξένος πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ τὴν οὐσίαν ὡς κτίσμα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι τὸ ἄλλον φρόνημα τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως, τὸ ὁποῖον ἡ μὲν Ἐκκλησία ἀπέρριψεν, αὐτοὶ ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκπροσωποῦν καὶ τώρα· δι' αὐτὸ ἄλλωστε, ἐπειδὴ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἀπεδείχθησαν αἵρετικοί. Διότι ἂν ὁ Υἱὸς μετέχη καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς, διατὶ νὰ μὴ εἶναι αὐτὸς τὸ μετεχόμενον, ὥστε οὐδὲν νὰ ὑπάρχη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς; Διότι, ἂν δὲν συμβαίνη αὐτό, ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ πάντα δὲν ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου εἰς τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς μετέχει. Ἄν ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁλό-

τρός, ἐν ᾧ ὁ Πατήρ ἀποκαλύπτεται καὶ γινώσκειται καὶ δημιουργεῖ καὶ οὐ ἄνευ οὐδὲν ὁ Πατήρ ποιεῖ, δηλονότι αὐτός ἐστι τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Αὐτοῦ γὰρ καὶ πάντα τὰ γενητὰ μετέχει, μετέχοντα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὕτω δὲ ὢν οὐκ ἔσται
 5 ἐξ οὐκ ὄντων οὔτε ὄλως κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἴδιον γέννημα ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα.

25. Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ταύτην ἔχοντες τὴν διάνοιαν τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν. "Ὅτι δὲ οὐχ ἑαυτοῖς πλάσαντες ἐπενόησαν ταύτας — ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασίζονται—, ἀλλ' ἄνωθεν παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν παραλαβόντες εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγξωμεν, ἵνα μηδὲ αὕτη αὐτοῖς ἢ πρόφασις περιλειπῆται. Μάθετε τοίνυν, ὧ χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι Θεόγνωστος μὲν, ἀνὴρ λόγιος, οὐ παρητήσατο τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας' εἰπεῖν. Γράφων γὰρ περὶ Υἱοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ
 10 τῶν ὑποτυπώσεων οὕτως εἶρηκεν· «Οὐκ ἔξωθέν τις ἐστὶν ἐφευρεθεῖσα ἢ τοῦ Υἱοῦ οὐσία οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισῆχθη, ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔφυ ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα, ὡς ὕδατος ἀτμῖς. Οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε ἡ ἀτμῖς αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐστὶν ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος, οὔτε ἀλλότριον· καὶ οὔτε αὐτός
 15 ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὔτε ἀλλότριος, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, οὐ μερισμὸν ὑπομεινάσης τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Ὡς γὰρ μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς οὐ μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ ἀγααῖς, οὕτως οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν εἰκόνα ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν Υἱόν». Ὁ μὲν οὖν Θεό-
 25 γνωστος τὰ πρότερα ὡς ἐν γυμνασίᾳ ἐξετάσας, ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τιθεὶς οὕτως εἶρηκεν. Διονύσιος δὲ ὁ γενόμενος

1. Ὁ Θεόγνωστος ὑπῆρξε σχολάρχης τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος. Τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου μνημονευόμενον ἔργον του εἶναι τὸ καὶ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου (Μυριόβιβλος, κῶδιξ 106) ἀναφερόμενον ἐξ ἑπτὰ βιβλίων συγκείμενον δογματικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Ὑποτυπώσεις.

γος, ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Πατὴρ ἀποκαλύπτεται καὶ γνωρίζεται καὶ δημιουργεῖ καὶ χωρὶς τὸν ὁποῖον οὐδὲν πράττει ὁ Πατὴρ, προφανῶς αὐτὸς εἶναι τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς. Διότι εἰς αὐτὸν μετέχουν ὅλα τὰ δημιουργήματα διὰ τῆς μετοχῆς των εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἄφοῦ, λοιπόν, ἔτσι ὑπάρχει, δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ μηδενὸς οὔτε εἶναι γενικῶς κτίσμα, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἰδιάζον γέννημα τοῦ Πατρὸς, ὅπως εἶναι ἡ ἀκτινοβολία (γέννημα) τοῦ φωτός.

25. Οἱ συνοδικοὶ τῆς Νικαίας, λοιπόν, αὐτὸ τὸ φρόνημα εἶχαν καὶ ἔγραφαν εἰς ἀνάλογον ὀρολογίαν. Ὅτι δὲ οἱ πατέρες δὲν ἔπλασαν μόνοι των καὶ δὲν ἐπενόησαν αὐτοὺς τοὺς ὄρους —διότι καὶ αὐτὴν τὴν πρόφασιν προβάλλουν οἱ αἰρετικοί—, ἀλλὰ τοὺς ἐχρησιμοποίησαν ἀφοῦ τοὺς παρέλαβαν ἤδη ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, πρέπει νὰ τὸ ἀποδείξωμεν καὶ αὐτό, διὰ νὰ μὴ ὑπολειφθῆ εἰς τοὺς αἰρετικούς αὐτῆ ἡ πρόφασις. Μάθετε, λοιπόν, χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι ὁ Θεόγνωστος¹, ἄνθρωπος λόγιος, δὲν παρέλειψε νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ ἔκ τῆς οὐσίας². Πράγματι, γράφων εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Ὑποτυπώσεων του περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει τὰ ἐξῆς· «Ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δὲν ἐφευρέθη ἀπὸ ἐξωτερικὸν πρᾶγμα οὔτε παρεισήλθεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλ' εἶναι ἐκ φύσεως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία τοῦ φωτός, ὅπως ὁ ἀτμὸς τοῦ ὕδατος. Διότι οὔτε ἡ ἀκτινοβολία καὶ ὁ ἀτμὸς εἶναι τὸ ἴδιον τὸ ὕδωρ ἢ ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος, ἀλλ' οὔτε κάτι ξένον· ἔτσι οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ, ἀλλ' οὔτε ξένος, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑποστῆ μερισμὸν ἢ οὐσία τοῦ Πατρὸς. Διότι ὅπως ὁ ἥλιος, παραμένων ὁ αὐτός, δὲν μειοῦται ἀπὸ τὴν ἐκπεμπομένην ὑπ' αὐτοῦ ἀκτινοβολίαν, ἔτσι οὔτε ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς ὑπέστη ἀλλοίωσιν ἔχουσα ὡς εἰκόνα τῆς τὸν Υἱόν». Ὁ Θεόγνωστος, λοιπόν, ἀφοῦ ἐξήτασε προπαιδευτικῶς τοὺς προηγουμένους ὄρους, ὅταν ἐν συνεχείᾳ ἐξέθεσε τὴν ἀποψίν του ἔτσι ἀπεφάνθη. Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος

ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ Σαβελλίου γράφων τὴν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ πλειόνων ἐξηγουόμενος καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς Σαβελλίζοντας, ὅτι μὴ ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ γενόμενος σάρξ, ἀλλ' ὁ τούτου Λόγος, ὡς εἶπεν ὁ 5 Ἰωάννης. Ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γενητὸν λέγων τὸν Υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀπολογούμενος σνκοφαντίαν εἶναι ταύτην κατ' αὐτοῦ. Μῆτε γὰρ ποιητὸν εἰρηκέναι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβε- 10 βαιώσατο. Ἐχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις οὕτως· «Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραφα, ἐν οἷς ἠλεγξα καὶ ὁ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημι μὴ εὐρηκέναι πον τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἀλλὰ γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ 15 ἐξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. Καὶ γὰρ ἀνθρωπίνην γοιὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἐτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μῆτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχει εἶναι μῆτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς προεῖπον, διὰ 20 τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. Οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα. Καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον

1. Διονύσιος ὁ Μέγας, σχολάρχης τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς καὶ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀποθανὼν μετὰ τὸ 264. Μαθητὴς τοῦ Ὠριγένους, δὲν συνεμερίζετο τὰς διδασκαλίας ἐκείνου, διὸ ὁ Μ. Ἀθανάσιος τὸν ὀνομάζει «τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλον». Αἱ ἀνακρίβειαί του περὶ τὴν ὀρολογίαν προέρχονται ἐκ τῆς πολεμικῆς του φροντίδος πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ Σαβελλιανισμοῦ.

2. Ὁ Σαβέλλιος ἤκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ γ' αἰῶνος καὶ ἔδρα-σεν εἰς τὴν Ῥώμην κυρίως, καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ πάππα Καλλίστου κατόπιν σφοδρᾶς πολεμικῆς τοῦ Ἰππολύτου. Ὁ Σαβέλλιος ἦτο πατροπασχίτης, μὴ διακρίνων Πατέρα καὶ Υἱόν.

Ἀλεξανδρείας¹ ἔγραψεν εἰς τὸ κατὰ Σαβελλίου² καὶ ἡρμήνευσεν ἐν ἐκτάσει τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος, δι' αὐτῆς δὲ ἀπέδειξε κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σαβελλίου ὅτι δὲν ἐσαρκώθη ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὁ Λόγος, ὅπως εἶπεν ὁ Ἰωάννης³. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸν ὑποπτεύθησαν ὅτι θεωρεῖ τὸν Υἱὸν ὡς δημιουργημα καὶ γενητὸν καὶ ὄχι ὁμοούσιον πρὸς τὸν Πατέρα, ἔγραψε πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης⁴ ἀπολογούμενος ὅτι αὐτὰ εἶναι συκοφαντία ἐναντίον του. Τὸν διεβεβαίωσεν ἐπίσης ὄχι μόνον δὲν εἶπεν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐδημιουργήθη, ἀλλὰ ἀπ' ἐναντίας ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ὁμοούσιος. Γράφει δὲ κατὰ λέξιν τὰ ἑξῆς: «Καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἔγραψα, ὅπου ἀπέδειξα ὅτι ἡ κατ' ἐμοῦ προσαπτομένη κατηγορία εἶναι ψευδής, ὅτι δῆθεν δὲν λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεόν. Παραδέχομαι βεβαίως ὅτι τὸν ὄρον αὐτὸν δὲν τὸν εὗρον κάπου εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν, τὰ ἀκόλουθα ἐπιχειρήματά μου ὁμοῦ, τὰ ὅποια ἀπεσιώπησαν οἱ συκοφάνται, δὲν ἀπάδουν πρὸς τὸ νόημα αὐτῆς. Κατ' ἀρχὴν ἐπαρουσίασα τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν, ἡ ὅποια προφανῶς εἶναι ὁμογενής, ὑπομνήσας πάντως ὅτι οἱ γονεῖς εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τὰ τέκνα, ὅτι δὲν εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τὰ τέκνα, διότι ἄλλως κατ' ἀνάγκην δὲν θὰ ὑπῆρχον γονεῖς οὔτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὅπως ἤδη εἶπα, δὲν δύναμαι νὰ τὴν προσκομίσω ἕνεκα τῶν περιστάσεων· ἄλλως θὰ παρέθετα αὐτολεξεί τὰ τότε γραφέντα, μᾶλλον θὰ σοῦ τὴν ἀπέστειλα ὀλόκληρον εἰς ἀντίγραφον· θὰ τὸ πράξω, ὅταν εὐκαιρήσω. Γνωρίζω καλῶς ὁμοῦ καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι προσέθε-

3. Βλ. Ἰω. 1, 14.

4. Διονύσιος ἐπίσκοπος Ρώμης (259 - 268), γνωστὸς ἐκ τῶν σχέσεών του πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας. Τῆς ἐπιστολῆς του τμῆμα παραθέτει εἰς τὴν συνέχειαν ὁ Μ. Ἀθανάσιος. Τὴν ἐνταῦθα μνημονευομένην ἐπιστολὴν—ἀπάντησιν τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἀναφέρει καὶ εἰς τὸ εἰδικὸν ἔργον του (Περὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας) ὁ Μ. Ἀθανάσιος.

ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές. Καὶ ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον ὄνομα μετεκληθέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφοτέρω ὑπάρχειν καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ».

26. Ὅτι δὲ οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν, ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος
 10 Διονύσιος γράφων κατὰ τῶν τὰ Σαβελλίου φρονούντων σχετλιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμώντων λέγειν καὶ φησιν οὕτως·
 «Ἐξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ πρὸς τοὺς διαιροῦντας καὶ κατατέμνοντας καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τὴν μοναρχίαν, εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς
 15 καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητας τρεῖς. Πέπυσμαι γὰρ εἶναι τινὰς τῶν παρ' ὑμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόντων τὸν θεῖον Λόγον ταύτης ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως, οἱ κατὰ διάμετρον, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ἀντίκεινται τῇ Σαβελλίου γνώμῃ.
 Ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν Υἱὸν εἶναι λέγων τὸν Πατέρα
 20 καὶ ἔμπαλιν, οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τρόπον τινὰ κηρύττουσιν, εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ξένας ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας διαιροῦντες τὴν ἁγίαν μονάδα. Ἠνώσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ Θεῷ τῶν ὄλων τὸν θεῖον Λόγον, ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ Θεῷ καὶ ἐνδιδιαιτᾶσθαι δεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἦδη καὶ τὴν θείαν Τριάδα
 25 εἰς ἓνα, ὡσπερ εἰς κορυφὴν τινα, τὸν Θεὸν τῶν ὄλων τὸν παντοκράτορα λέγω, συγκεφαλαιουῖσθαι τε καὶ συνάγεσθαι πᾶσα ἀνάγκη. Μαρκίωνος γὰρ τοῦ ματαιόφρονος δίδαγμα εἰς τρεῖς ἀρχὰς τῆς μοναρχίας τομὴ καὶ διαίρεσις, παίδευμα ὃν διαβολικόν, οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρε-

1. Μαρκίων· αἰρετικὸς τοῦ β' αἰῶνος γνωστικῶν τάσεων, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν ἴδιαν ἐκκλησίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν κυριώτερον ἐχθρὸν τῶν ὀρθοδόξων ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας.

σα πολλά ὅμοια σημεῖα τῶν συγγενῶν. Διότι, ἔλεγα, καὶ τὸ ἀναφυόμενον ἀπὸ σπέρμα ἢ ρίζαν φυτὸν εἶναι μὲν διαφορετικὸν ἐκείνου ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθεν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε εἶναι ὅμοιον ὡς πρὸς τὴν φύσιν μὲ ἐκείνον. Καὶ ὁ ποταμὸς ἔχει διάφορον ὄνομασίαν ἀπὸ τὴν πηγὴν ἐκ τῆς ὁποίας ἀναβλύζει· διότι οὔτε ἡ πηγὴ καλεῖται ποταμὸς οὔτε ὁ ποταμὸς πηγὴ, (ἀλλ' ὅμως) καὶ τὰ δύο ὑπάρχουν καὶ ὁ ποταμὸς εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς (ἀναβλύζον) ὕδωρ».

26. Ὅτι δὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δημιούργημα καὶ κτίσμα, ἀλλὰ ἀδιαίρετον γέννημα αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, ὅπως ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἀποδεικνύεται ἐξ ὧσων γράφει ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Διονύσιος κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σαβελλίου, ὅπου παραπονεῖται κατὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν κακοδοξιῶν αὐτῶν. Ἴδου τί λέγει· «Εὐλόγως θὰ ὁμιλήσω εἰς τὴν συνέχειαν καὶ δι' ὅσους διαιροῦν καὶ κατατεμαχίζουν καὶ ἀναιροῦν τὸ πλεόν σεμνὸν κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τὴν μονοθεῖαν, εἰς τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐπὶ μέρους ὑποστάσεις καὶ τρεῖς θεότητας. Διότι ἐπληροφορήθην ὅτι ὠρισμένοι ἐκ τῶν κατηχητῶν καὶ διδασκάλων τοῦ θείου Λόγου τῆς περιοχῆς σας εἰσηγοῦνται αὐτὴν τὴν ἄποψιν, ἀντιτιθέμενοι διαμετρικῶς, ὅπως λέγομεν, πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σαβελλίου. Πράγματι, αὐτὸς μὲν βλασφημεῖ ὅταν λέγη ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ ἀντιστρόφως, αὐτοὶ δὲ κηρύσσουν τρόπον τινα τρεῖς θεούς, διότι διαιροῦν τὴν ἁγίαν Μονάδα εἰς τρεῖς χωριστάς καὶ ξένας παντελῶς μεταξὺ των ὑποστάσεις. Ὁρθὸν εἶναι ὅτι ὁ θεῖος Λόγος εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐμφιλοχωρεῖ καὶ ἐνδαιιτᾶται εἰς τὸν Θεόν. Κατὰ θεολογικὴν ἀνάγκην, λοιπόν, συγκεφαλαιοῦνται καὶ συνάγεται ἡ θεία Τριάς εἰς ἓνα, ὅπως εἰς μίαν κορυφὴν, ἐννοῶ δὲ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων, τὸν Παντοκράτορα. Διότι ἡ τομὴ καὶ διαίρεσις τῆς Μοναρχίας εἰς τρεῖς ἀρχάς εἶναι δίδαγμα τοῦ ματαιοδόξου Μαρκίωνος¹, ἐφεύρεσις διαβολικὴ καὶ ὄχι πίστις τῶν πραγματικῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι ἱκανοποιοῦνται

σκομένων τοῖς τοῦ Σωτῆρος μαθήμασιν. Οὗτοι γὰρ Τριάδα μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται, τρεῖς δὲ θεοὺς οὔτε Παλαιάν, οὔτε Καινὴν Διαθήκην κηρύττουσαν. Οὐ μείον δ' ἂν τις καταμέμφοιτο καὶ τοὺς ποίημα τὸν

5 Υἱὸν εἶναι δοξάζοντας καὶ γεγονέναι τὸν Κύριον ὡσπερ ἓν τι τῶν ὄντως γενομένων νομίζοντας, τῶν θείων λογίων γέννησιν αὐτῷ τὴν ἀρμόττουσαν καὶ πρέπουσαν, ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν τινὰ καὶ ποίησιν προσμαρτυρούντων. Βλάσφημον οὖν οὐ τὸ τυχόν, μέγιστον μὲν οὖν, χειροποίητον τρόπον τινὰ λέγειν τὸν Κύ-

10 ριον. Εἰ γὰρ γέγονεν Υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· αἰεὶ δὲ ἦν, εἴ γε ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ εἰ Λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ Χριστός. Ταῦτα γὰρ εἶναι τὸν Χριστὸν αἱ θεῖαι λέγουσι Γραφαί, ὡσπερ ἐπίστασθε· ταῦτα δὲ δυνάμεις οὔσαι τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν. Εἰ τοίνυν γέγονεν ὁ Υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν

15 ταῦτα, ἦν ἄρα καιρός, ὅτε χωρὶς τούτων ἦν ὁ Θεός. Ἀποπώτατον δὲ τοῦτο. Καὶ τί ἂν ἐπὶ πλέον περὶ τούτων πρὸς ὑμᾶς διαλεγόμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ ποίημα λέγειν τὸν Υἱὸν ἀνακλυπτούσας; Αἶς μοι δοκοῦσι μὴ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν οἱ καθη-

20 γησάμενοι τῆς δόξης ταύτης καὶ διὰ τοῦτο κομιδῆ τοῦ ἀληθοῦς διημαρτηκέναι, ἐτέρως ἢ βούλεται ταύτῃ ἡ θεία καὶ προφητικὴ Γραφή τὸ 'Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ' ἐκδεξάμενοι. Οὐ μία γὰρ ἡ τοῦ ἔκτισεν, ὡς ἴστε, σημασία· ἔκτισε γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον ἀντὶ τοῦ ἐπέστησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γε-

25 γονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. Οὐχὶ δὲ γε τὸ ἔκτισε νῦν λέγοιτ' ἂν ἐπὶ τοῦ ἐποίησε· διαφέρει γὰρ τοῦ ποιῆσαι τὸ κτίσαι. 'Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου Πατὴρ ἐκτίησά το τε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε;' τῆ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ μεγάλη ᾠδῆ ὁ

1. Βλ. Ἰω. 14, 11.

2. Βλ. Α' Κορ. 1, 24.

3. Παροιμ. 8, 22.

μέ ὅσα ἔμαθαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ γνωρίζουν σαφῶς ὅτι ἡ ἅγια Γραφή κηρύσσει τὴν Τριάδα, ἀλλὰ καὶ ὅτι οὔτε ἡ Παλαιὰ οὔτε ἡ Καινὴ Διαθήκη κηρύσσουν τρεῖς θεούς. Ἐξ ἴσου ὁμως κατακριτέοι εἶναι καὶ ὅσοι ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δημιούργημα καὶ νομίζουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἐν ἀπὸ ὅσα πράγματι ἐδημιουργήθησαν, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρμοζούσης καὶ πρεπούσης γεννήσεώς του καὶ ὄχι περὶ κάποιας πλάσεως καὶ δημιουργίας του. Εἶναι, λοιπόν, βλασφημία ὄχι τυχαία, ἀλλὰ μεγίστη νὰ λέγη κανεὶς ὅτι ὁ Κύριος εἶναι τρόπον τινὰ χειροποίητος. Διότι ἂν ἐγινεν Υἱός, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν· ὑπῆρχεν ὁμως πάντοτε, ἀφοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, ὑπάρχει 'πλησίον τοῦ Πατρὸς'¹ καὶ ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶναι Λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις²· διότι αὐτὰ εἶναι ὁ Χριστός, καθὼς λέγει ἡ ἅγια Γραφή, ὅπως γνωρίζετε βεβαίως· αὐτὰ δὲ εἶναι δυνάμεις τοῦ Θεοῦ. Ἄν λοιπόν ἐδημιουργήθη ὁ Υἱός, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχον αὐτά, ἄρα ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔστερεῖτο τούτων. Αὐτὸ ὁμως εἶναι παντελῶς ἄτοπον. Δὲν ὑπάρχει ὁμως λόγος νὰ σᾶς εἴπω σχετικῶς περισσότερα, διότι εἴσασθε ἄνθρωποι μετ' Ἁγίου Πνεῦμα καὶ γνωρίζετε ἐπακριβῶς ποῖα ἀτοπήματα προκύπτουν ἐκ τῆς φράσεως ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δημιούργημα. Νομίζω ὅτι δὲν ἐπρόσεξαν αὐτὰ τὰ ἀτοπήματα ὅσοι εἰσηγήθησαν τὴν ἄποψιν αὐτὴν καὶ δι' αὐτὸ ἠστόχησαν παντελῶς ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἐξέλαβαν διαφορετικῶς ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς θείας καὶ προφητικῆς Γραφῆς τὸ χωρίον 'ὁ Κύριος μετ' ἐκτίσεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὁδῶν του'³. Ὅπως γνωρίζετε, τὸ ἔκτισε δὲν ἔχει μόνον μίαν σημασίαν· ἐνταῦθα λ.χ. τὸ ἔκτισε ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ 'ἐτοποθέτησεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔργων', τὰ ὁποῖα ὁμως ἐγιναν δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. Ὁπωσδήποτε ἐδῶ τὸ ἔκτισε δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐποίησεν· διότι διαφέρει τὸ ποιῶ ἀπὸ τὸ κτίζω. 'Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Πατήρ σου ὁ ὁποῖος σὲ ἀπέκτησε καὶ σὲ ἔκανε καὶ σὲ ἔκτισε;' λέ-

Μωσῆς φησί. Πρὸς οὓς καὶ εἶποι ἂν τις· ὦ ῥιψοκίνδυνοι ἄνθρωποι, ποίημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως¹, ὁ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεννηθείς, ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· Ἐπὶ πάντων βουνῶν γενῶ με²; Καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν θείων λογίων γεγεννησθαι, ἀλλ' οὐ γεγονέναι τὸν Υἱὸν λεγόμενον εὖροι τις ἄν. Ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ ψεύδη περὶ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες οἱ ποίησιν αὐτοῦ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. Οὐτ' οὖν καταμερίζειν χρὴ εἰς τρεῖς θεότητες τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν μονάδα, οὔτε ποιήσει κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἠγῶσθαι δὲ τῷ Θεῷ τῶν ὄλων τὸν Λόγον· Ἐγὼ γάρ, φησί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν³· καὶ Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί⁴. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ θεία Τριάς καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασώζοιτο».

27. Περὶ δὲ τοῦ αἰδίως συνεῖναι τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ καὶ μὴ ἐξ ἐτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἴδιον γέννημα αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὁριγένους. Ἄ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτοῦ φρονούντος δεχέσθω τις, ἀλλὰ τῶν πρὸς ἔριν φιλονεικούντων ἐν τῷ ζητεῖν· ἃ δὲ ἀδεῶς ὀρίζων ἀποφαίνεται, τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι. Μετὰ γοῦν τὰ ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἰρετικούς εὐθύς αὐτὸς ἐπιφέρει τὰ ἴδια λέγων οὕτως· «Εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἰκὼν

1. Δευτ. 32, 6.

2. Βλ. Κολ. 1, 15.

3. Βλ. Ψαλμ. 109, 3.

4. Παροιμ. 8, 25.

5. Ἰω. 10, 30.

6. Ἰω. 14, 10.

7. Βλ. Ὁριγένους, Περὶ ἀρχῶν 4, 4, 1 (Β Ε Π 16, 347).

γει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν μεγάλην ὥδην τοῦ Δευτερονομίου¹. Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ εἶπη κανεὶς πρὸς αὐτούς· Ῥηξικέλευθοι ἄνθρωποι, δημιούργημα εἶναι ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως², ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῶν σπλάγχχνων τοῦ Θεοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον³, ὁ εἰπὼν διὰ τῆς Γραφῆς· Ῥὲ ἐγέννησε πρὶν ἀπὸ ὄλα τὰ βουνά⁴; Εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα τῆς ἁγίας Γραφῆς δύναται νὰ εὔρη κανεὶς ὅτι λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη καὶ ὄχι ὅτι ἐδημιουργήθη. Αὐτὰ καταδεικνύουν σαφῶς ὅτι ἔχουν ψευδεῖς ἀπόψεις περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ὅσοι ἀποτολμοῦν νὰ ἀποκαλοῦν δημιουργίαν τὴν θεῖαν καὶ ἄρρητον γέννησίν του. Λοιπὸν δὲν πρέπει οὔτε νὰ διαμερίζεται εἰς τρεῖς θεότητες ἢ θαυμαστὴ καὶ θεῖα Μονὰς οὔτε νὰ μεταβάλλεται εἰς δημιουργίαν τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ ὑπερέχουσα μεγαλειότης τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ νὰ πιστεύωμεν εἰς Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν του καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἠνωμένος μετὰ τὸν Θεὸν τῶν ὄλων, διότι λέγει· Ῥὲ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν⁵· καὶ Ῥὲ γὰρ ὑπάρχω εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμέ⁶. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ διασωθοῦν καὶ ἡ ἁγία Τριάς καὶ τὸ θεῖον κήρυγμα τῆς μονοθεΐας».

27. Περὶ τοῦ ὅτι δὲ ὁ Λόγος συνυπῆρχεν αἰωνίως μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν, ἀλλ' ὅτι εἶναι γέννημα αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὅπως εἶπαν οἱ συνοδικοί, ἄς μᾶς ἐπιτρπῆ νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὸν φιλόπονον Ὠριγένη. Διότι ὅσα ἔγραψεν ἐρευνῶν καὶ ἀσκῶν κριτικὴν, αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ δεχώμεθα ὡς ἐκφράζοντα τὴν ἄποψίν του, ἀλλὰ τὴν ἄποψιν ὅσων κατὰ τὴν ἔρευναν ἐκτρέπονται εἰς ξρίδας· δι' ὅσα δὲ ἀποφαίνεται καὶ ὀρίζει ἄνευ πάθους, αὐτὰ ἐκφράζουν τὴν ἄποψιν τοῦ φιλοπόνου ἀνδρός. Μετὰ, λοιπὸν, ἀπὸ ὅσα λέγονται κριτικῶς κατὰ τῶν αἰρετικῶν εὐθύς ἀμέσως παραθέτει τὴν ἄποψίν του λέγων τὰ ἐξῆς⁷· «Ἄν ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ⁸, εἶναι ἀόρατος

8. Βλ. Κολ. 1, 15.

- ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθεῖν ἄν, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν. Πότε γὰρ ὁ Θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰωάννην φῶς λεγόμενος, ὁ Θεὸς γὰρ φῶς ἐστίν, ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης, ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῶ εἶναι
- 5 Υἱοῦ πρότερον οὐκ ὄντος; Πότε δὲ ἡ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς εἰκῶν, ὁ χαρακτήρ, ὁ Λόγος ὁ ἑνώσκων τὸν Πατέρα' οὐκ ἦν; Κατανοεῖτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός', ὅτι ἐρεῖ καὶ τὸ σοφία ποτὲ οὐκ ἦν καὶ Λόγος οὐκ ἦν καὶ ζωὴ
- 10 οὐκ ἦν». Καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις οὕτω λέγει· «Ἄλλ' οὐ θέμις ἔστιν οὐδὲ ἀκλίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τὸ ὄσιον ἐφ' ἡμῖν ἀποστερεῖσθαι τὸν Θεὸν τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ Λόγου μονογενοῦς, σοφίας ὄντος ἢ προσέχαιρεν· οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται».
- 15 Ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν, ὑμεῖς δέ, ὧ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ τοῦ Καϊάφα μαθηταί, τίνας ἄρα τῶν ὀημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας; Ἄλλ' οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν ἂν εἶποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀποστρέφονται, πλὴν μόνου τοῦ δια-
- 20 βόλου. Μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς τοιαύτης ἀποστασίας πατήρ γεγονός, ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν ἐπισπείρας τὴν ἀσέβειαν ταύτην καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον πείσας ὑμᾶς, ὅτι μὴ τὰ ὑμέτερα ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν, ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι παρα-
- 25 δεδώκασιν. Ἦν γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὡμολόγησε πίστιν, αὕτη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστίν. Ταύτην ἐκδικοῦντες οἱ μακάριοι πατέρες οὕτως ἔγραψαν καὶ κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μάλιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχει-

1. Πρβλ. Ἐβρ. 4, 15. 7, 15.

2. Βλ. Α' Ἰω. 1, 5.

3. Πρβλ. Ἐβρ. 1, 3.

4. Βλ. Ἰω. 10, 15.

5. Παροιμ. 8, 30.

εικών· ἐγὼ δὲ θὰ ἐτόλμων νὰ προσθέσω ὅτι, ἀφοῦ εἶναι καὶ ὁμοιότης¹ τοῦ Πατρός, δὲν ὑπάρχει ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε. Διότι πότε ὁ Θεός, ὁ ὀνομαζόμενος φῶς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, 'διότι ὁ Θεὸς εἶναι φῶς'², λέγει, δὲν εἶχεν ἀκτινοβολίαν³ τῆς δόξης του ὥστε ν' ἀποτολμήσῃ κανεὶς νὰ δεχθῆ ἀρχὴν διὰ τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπῆρχεν προηγουμένως; Πότε δὲ δὲν ὑπῆρχεν ἡ εἰκὼν τῆς ἀρρήτου καὶ μὴ δυναμένης νὰ ὀνομασθῆ καὶ νὰ ἐκφρασθῆ ὑποστάσεως τοῦ Πατρός, ὁ χαρακτηριστήρ, ὁ Λόγος ὁ 'γνωρίζων τὸν Πατέρα'⁴; "Ὁποῖος τολμᾷ νὰ εἴπῃ· 'ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός', ἅς κατονοήσῃ ὅτι θὰ εἴπῃ ἐν συνεχείᾳ ὅτι καὶ ἡ σοφία δὲν ὑπῆρχε κάποτε καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε ζωή». Ἐπίσης εἰς ἄλλο σημεῖον ὁ Ὠριγένης λέγει τὰ ἐξῆς· «Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε εἶναι ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειάν μας νὰ ἀποστερηῆται ὁ Θεός, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, ἀπὸ τὸν πάντοτε εὐρισκόμενον πλησίον του μονογενῆ Λόγον του, ἀπὸ τὴν σοφίαν του διὰ τὴν ὁποίαν ἔχαιρε⁵· διότι ἔτσι δὲν θὰ νοῆται ὁ Θεὸς ὡς χαίρων αἰωνίως».

Ἰδού, ἡμεῖς μὲν ἀποδεικνύομεν ὅτι ἡ ἄποψις αὐτὴ ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν μίαν γενεάν τῶν πατέρων εἰς τὴν ἄλλην· σεῖς ὁμως, νέοι Ἰουδαῖοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Καϊάφα, εἰς ποίους πατέρας δύνασθε ν' ἀναγάγετε τοὺς λόγους σας; Οὐδένα τῶν σοφῶν καὶ συνετῶν δύνασθε ν' ἀναφέρετε· διότι ὅλοι σᾶς ἀποστρέφονται, ἐκτὸς ἀπὸ μόνον τὸν διάβολον. Πράγματι, μόνος αὐτὸς εἶναι ὁ πατὴρ τῆς ἀποστασίας σας, αὐτὸς ἔσπειρεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀσέβειαν αὐτὴν μέσα σας καὶ σᾶς πείθει τώρα νὰ ὑβρίζετε τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, διότι δὲν ἔγραψε τὰ ἰδικά σας, ἀλλ' ὅσα παρέδωσαν ὅσοι ὑπῆρξαν ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ διάκονοι τοῦ Λόγου. Διότι ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν ἐγγράφως ὠμολόγησεν ἡ σύνοδος, εἶναι ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴν ὑπερασπιζόμενοι οἱ μακάριοι πατέρες ἔγραψαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ κατεδίκασαν τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν· δι' αὐτὸ δὲ κυρίως ἐπιχειροῦν οἱ ἀρειανοὶ νὰ συκο-

ροῦσιν. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἰρετικοὶ καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τολμηρότεροι.

28. Ἀμέλει τῶν λεξιδίων αὐτῶν δειχθέντων τότε φαύλων καὶ αἰεὶ δὲ εὐελέγκτων ὄντων ὡς ἀσεβῶν ἐχρήσαντο παρ' Ἑλλή-
 5 νων λοιπὸν τὴν λέξιν τοῦ ἀγενήτου, ἵνα προφάσει καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος ἐν τοῖς γενητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, δι' οὗ αὐτὰ τὰ γενητὰ γέγονεν. Οὕτως εἰσι πρὸς ἀσέβειαν ἀναίσχυντοι καὶ πρὸς τὰς τοῦ Κυρίου βλασφημίας φιλόνοικοι. Εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα
 10 οὕτως ἀναισχυντοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδοκῶτων αὐτό· ὅτι καὶ ὃν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν, καίτοι γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγένητα εἰδότες, ὅτι καὶ τοῦτο λέγοντες οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέ-
 15 φυκε, καὶ ἢ καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν ἢ μῆδ' ὅλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν. Εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐρωτῆσαι, ἐπεὶ μάλιστα καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἢ λέξεις, ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονοικοῦσιν. Ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος τὸ ἐκ
 20 τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν Γραφῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένους καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῶν ἐξέθετο πατέρες καὶ ἔγραψαν, διηγησάμην. Καὶ αὐτοὶ δέ, εἴπερ ἄρα δύνανται, ἀποκρινέσθωσαν, πῶς εὔρον τὴν ἀγραφὸν ταύτην λέξιν, ἢ ποίᾳ διανοίᾳ τὸν Θεὸν ἀγένητον λέγουσι. Διαφόρους

φαντήσουν τὴν σύνοδον. Οὐσιαστικῶς δὲν τοὺς στενοχωροῦν οἱ ὄροι, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτῶν ἀπεδείχθησαν αἰρετικοὶ καὶ μάλιστα χειρότεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις.

28. Ἐπειδὴ τότε αὐτὰ τὰ λεξίδια ἀπεδείχθησαν ἀναμφισβητήτως αἰρετικά καὶ ὑπόκεινται πάντοτε εὐκόλως εἰς ἔλεγχον, ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὴν συνέχειαν τὸν ὄρον τοῦ ἀγενήτου, τὸν ὁποῖον ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ὥστε ὑπὸ τὸ πρόσχημα αὐτῆς τῆς λέξεως νὰ συγκαταλέξουν καὶ πάλιν εἰς δημιουργήματα τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιουργήθησαν ὅλα τὰ δημιουργήματα. Τόσον ἀδιάντροποι εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἀσέβειαν καὶ τόσον βλάσφημοι καὶ φιλόνοικοι ἔναντι τοῦ Κυρίου. Ἄν δὲ ὑποστηρίζουν ἀναισχύντως τὴν ἀποψίν των, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὴν σημασίαν τοῦ ὄρου, θὰ ἔπρεπε νὰ μάθουν ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔδωσαν τὸν ὄρον ὁμιλοῦν δηλαδὴ διὰ νοῦν προελθόντα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τὴν προελθοῦσαν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν, παρ' ὅτι γνωρίζουν τὴν καταγωγὴν ἀμφοτέρων, καὶ δὲν διστάζουν νὰ ἀποκαλέσουν καὶ αὐτὰ ἀγένητα· καὶ ὁμως γνωρίζουν καλῶς ὅτι λέγοντες αὐτὰ δὲν μειώνουν τὸ πρῶτον, ἐκ τοῦ ὁποῖου προῆλθον αὐτά· συνεπῶς ἢ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν πρώτην αἰτίαν ἢ νὰ παύσουν νὰ ὁμιλοῦν διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν. Ἄν πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου ἀγενήτος, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ τοὺς θέσωμεν ἐρωτήματα, διότι βεβαιότατα ἡ λέξις δὲν εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἀλλὰ ἀκόμη μίαν φοράν φιλονεικοῦν χρησιμοποιοῦντες μὴ γραφικοὺς ὄρους. Ἐγὼ διηγήθην ἤδη τὴν αἰτίαν καὶ τὸ πνεῦμα, ὑπὸ τῶν ὁποῖων (ἐνεφορεῖτο) ἡ σύνοδος ὅταν ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως πρὸς ὅσα λέγει ἡ Γραφή περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ διηγήθην πόσοι ἐκ τῶν προηγουμένων πατέρων ἐξέθεσαν καὶ ἔγραψαν τὴν σχετικὴν ὀρολογίαν. Ἄς ἀπαντήσουν καὶ αὐτοί, ἂν βεβαίως δύνανται, πῶς εὔρον τὸν μὴ ἀγιογραφικὸν αὐτὸν ὄρον καὶ ἐν ποίᾳ ἐννοίᾳ ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν ἀγένητον. Διότι ἔχω ἀκούσει ὅτι ὁ ὄρος

γὰρ σημασίας ἔχειν τὸ ὄνομα ἀκήκοα. Λέγεσθαι γὰρ φησιν
 ἀγένητον τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, καὶ
 πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι,
 καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτοῦ σημαινόμενον τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ
 5 γενητὸν μήτε ἀρχὴν ἐσχηκὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' αἰδίου ὄν καὶ
 ἀδιάφορον. Ἴσως μὲν οὖν τὰς πρώτας δύο διανοίας παρελθεῖν
 ἐβελήσουσι διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν πρώτην ἔσται
 τὰ τε ἤδη γινόμενα καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι ἀγένητα·
 τὸ γὰρ δεύτερον πλέον ἔχει τούτου τὸ ἄτοπον. Ἐπὶ δὲν τὴν
 10 τρίτην λοιπὸν βαδιοῦνται κατ' αὐτὴν ὀνομάζοντες τὸ ἀγέ-
 νητον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο λέγοντες οὐδὲν ἥττον εἰσιν ἀσεβεῖς.
 Εἰς γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς τὸ εἶναι μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν,
 ἀλλ' αἰδίου ὄν, τοῦτο λέγουσιν ἀγένητον, τὸναντίον δὲ τούτων
 εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τίς οὐ συνορεῖ τὴν πανουργίαν τῶν
 15 θεομάχων; Τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους καταλιθώ-
 σειεν; Ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προφέρειν ἔτι τὰ πρώτα τῶν
 μύθων ἑαυτῶν λογάρια, ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν
 αὐτὰ σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δειλαιοὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ
 ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἀγενήτου. Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι,
 20 δηλονότι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε· καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ
 εἶναι, οὐκ ἦν ἄρα πρὶν γεννηθῆ· καὶ εἰ μὴ ἐστὶν αἰδίου, ἦν ποτε
 ὄτε οὐκ ἦν.

29. Ἔδει οὖν ταῦτα πάλιν αὐτοὺς φρονοῦντας ἐν αὐτοῖς τοῖς
 ἰδίοις αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν καὶ
 25 μὴ τῇ λέξει δῆθεν τοῦ ἀγενήτου σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν.
 Ἀλλ' οὐ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακοήθεις, πάντα δὲ κατὰ τὸν πα-
 τέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μετὰ πανουργίας πράττουσιν. Ὡς
 γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἄλλοτριῶν ἐνδυνάμων ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖ,

1. Τὸ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Περί ἀρχῶν 4, 4, 1 (Β Ε Π 16, 347).

ἔχει διαφόρους σημασίας. Πράγματι ἀγένητον λέγεται ὅτι δὲν ἔχει μὲν γίνεαι ἀκόμη, δύναται ὅμως νὰ γίνη· ἐπίσης (ἀγένητον λέγεται) τὸ μὴ ὑπάρχον οὔτε δυνάμενον ν' ἀποκτήσῃ ὄντοτητα· κατὰ τρίτην δὲ σημασίαν, τὸ ὑπάρχον μὲν, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον οὔτε ἔγινε οὔτε ἔσχεν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, δηλαδὴ τὸ αἰώνιον καὶ ἀφθορον ὄν¹. Ἴσως ὅμως θελήσουν ν' ἀντιπαρέλθουν τὰς δύο πρώτας σημασίας διὰ τὸ ἄτοπον, τὸ ὁποῖον προκύπτει· διότι κατὰ μὲν τὴν πρώτην θὰ ἐγίνοντο ἀγένητα ὅσα ἤδη γίνονται καὶ ὅσα προσδοκῶνται· ἐνῶ ἡ δευτέρα σημασία ἀπολήγει εἰς ἔτι μεγαλύτερον ἄτοπον. Θὰ προχωρήσουν, λοιπόν, εἰς τὴν τρίτην καὶ κατ' αὐτὴν θὰ χρησιμοποιήσουν τὸ ἀγένητον. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ νὰ εἴπουν, παραμένουν ἀσεβεῖς. Διότι, ἂν λέγουν μὲν ἀγένητον τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν, ἀλλ' αἰωνίως ὑπάρχον, ἰσχυρίζονται ὅμως ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἀντίθετον πρὸς αὐτά, ποῖος δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν πανουργίαν τῶν θεομάχων; Ποῖος δὲν θὰ τοὺς ἐλιθοβόλει ὡς ἀπολέσαντας τὸν νοῦν ἐντελῶς; Ἐπειδὴ δὲ ἐντρέπονται νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ λέγουν τὰ πρῶτα λεξίδια τῶν μυθευμάτων των, διὰ τὰ ὁποῖα κατεδικάσθησαν, ἐπανόησαν· οἱ ἄθλιοι νὰ ἐκφράζουν τὰ ἴδια δι' ἄλλου τρόπου, δηλαδὴ διὰ τοῦ ὄρου, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ χρησιμοποιοῦν, ἀγένητος. Διότι ἂν ὁ Υἱὸς ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, προφανῶς ἔγινε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μηδενός· ἂν ἡ ὑπαρξίς του ἔχει ἀρχὴν, συναγεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ· καὶ ἂν δὲν εἶναι αἰώνιος, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε.

29. Θὰ ἔπρεπεν ὅμως, ἀφοῦ ἔχουν τὸ ἴδιον φρόνημα, νὰ ἐκφράζουν τὴν ἑτεροδοξίαν των διὰ τῆς ἰδικῆς των ὀρολογίας καὶ νὰ μὴ προσπαθοῦν νὰ σκεπάσουν δῆθεν τὴν κακοδοξίαν των μὲ τὸν ὄρον τοῦ ἀγενήτου. Ἡ κακοθεία των ὅμως δὲν κάνει αὐτό, ἀλλὰ τὰ κάνουν ὅλα μὲ πανουργίαν κατὰ τὴν τακτικὴν τοῦ πατρὸς των, τοῦ διαβόλου. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἐνδυσόμενος ξένα ἐν-

οὕτως οὗτοι τὸ ἀγένητον ἐπενόησαν ὀνομάζειν, ἵνα προσποι-
 ούμενοι τὸν Θεὸν εὐφημεῖν κεκρυμμένην ἔχωσι τὴν κατὰ τοῦ
 Κυρίου βλασφημίαν καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις ση-
 μαίνωσι. Ἄλλα καὶ τούτου τοῦ σοφίσματος αὐτῶν γνωσθέν-
 5 τος, τί ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον περιλείπεται, λεγέτωσαν. Εὐ-
 ρομεν, φασὶν οἱ κακοῦργοι καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις
 λέγουσιν, ἀγένητον εἶναι τοῦτο τὸ μὴ ἔχον τοῦ εἶναι τὸν αἴτιον,
 ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν αἴτιον εἰς τὸ γενέσθαι τυγχάνον-
 τα. Ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν Γραφῶν ἀνήκοοι, οἱ μὴ διὰ
 10 τιμὴν τὴν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν Υἱὸν ἀτιμίαν πάν-
 τα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες· οὐκ εἰδότες, ὅτι ὁ τὸν Υἱὸν
 ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω
 τὸν Θεὸν ὀνομάζωσι, οὐ δεικνύται τῶν γενητῶν ὁ Λόγος.
 Τῆς γὰρ οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν οὕτω παρ'
 15 αὐτῷ ἐστὶν αἰδίως. Οὐ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο παραιρεῖ τὴν τοῦ
 Λόγου φύσιν, οὐδὲ πάλιν τὸ ἀγένητον πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει τὸ
 σημαίνον, ἀλλὰ πρὸς τὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ γενόμενα. Καὶ ὡσ-
 περ ὁ τὸν ἀρχιτέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων δημιουργὸν οὐ-
 κίας ἢ πόλεως οὐ συναριθμεῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ αὐτοῦ
 20 γεννηθέντα υἱόν, ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν
 ἐπιστήμην σημαίνων μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον, οἷά ἐστι τὰ
 παρ' αὐτοῦ γενόμενα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ, τὴν δὲ φύσιν
 τοῦ ποιήσαντος εἰδὼς οἶδεν ἄλλον εἶναι παρὰ ταῦτα τὸν ἐξ
 αὐτοῦ γεννηθέντα, καὶ διὰ μὲν τὸν υἱὸν πατέρα αὐτὸν καλεῖ,
 25 διὰ δὲ τὰ ἔργα κτίστην καὶ ποιητήν. Τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ λέ-
 γων οὕτως τὸν Θεὸν ἀγένητον ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν ὀνομάζει,
 σημαίνων μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν
 γενητῶν ποιητής ἐστιν· οἶδε μέντοι τὸν Λόγον ἄλλον ὄντα τῶν

1. Πρβλ. Ματθ. 7, 15.

δύματα¹, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἐπενόησαν τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου ἀγέννητος, ὥστε, προσποιούμενοι ὅτι σέβονται τὸν Θεόν, νὰ ἀποκρύπτουν τὴν βλασφημίαν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ τὴν λέγουν συγκεκαλυμμένως εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ ὁμως κατέστη γνωστὸν καὶ αὐτὸ τὸ τέχνασμά των, ἃς μᾶς εἶπουν τί ἄλλο τοὺς ὑπολείπεται ἀκόμη. Εὐρήκαμεν, λέγουν οἱ κακοῦργοι καὶ προσθέτουν καὶ τοῦτο εἰς τὰ προηγούμενα, ὅτι ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ἔχον τὸν αἴτιον τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ ὄν αἴτιον αὐτὸ ὥστε νὰ ἀποκτήσουν ὑπαρξιν τὰ γενητά. Εἶναι ἀχάριστοι καὶ πράγματι δὲν γνωρίζουν τὴν Γραφὴν ὅσοι λέγουν καὶ πράττουν τὰ πάντα ὄχι διὰ νὰ τιμήσουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ ν' ἀτιμάσουν τὸν Υἱόν· ἀγνοοῦν δὲ ὅτι ὅποιος δὲν τιμᾷ τὸν Υἱὸν δὲν τιμᾷ καὶ τὸν Πατέρα. Κατ' ἀρχὴν καὶ ἂν ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν ἀγέννητον, δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Λόγος ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, διότι ὡς γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη πλησίον του αἰωνίως. Διότι δὲν ἀφαιρεῖ ὁ ὄρος αὐτὸς τὴν φύσιν τοῦ Λόγου οὐδὲ ἀναφέρεται εἰς τὸν Υἱὸν ἢ σημασία τοῦ ὄρου ἀγέννητος, ἀλλ' εἰς ὅσα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Παρομοίως ἄλλωστε ὅποιος προσφωνεῖ κάποιον ἀρχιτέκτονα καὶ λέγει ὅτι ἔκτισε οἰκίαν ἢ πόλιν, δὲν συγκαταλέγει διὰ τῆς προσφωνήσεως εἰς τὰ κτίσματα τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν, ἀλλὰ τὸν ἀποκαλεῖ δημιουργὸν ἀναφερόμενος εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην του νὰ δημιουργῇ τὰ ἔργα, τὰ ὅποια διαφέρουν ἀπὸ αὐτόν· γνωρίζει ὁμως νὰ διακρίνη σαφῶς τὸν ὑπ' αὐτοῦ γεννηθέντα υἱὸν ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ γνωρίζει ἐπίσης τὴν φύσιν τοῦ δημιουργοῦ. Ἐτσι ἐν σχέσει πρὸς τὸν υἱὸν τὸν ὀνομάζει πατέρα, ἐνῶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα κτίστην καὶ δημιουργόν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅποιος λέγει, λοιπόν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος, τὸν ἀποκαλεῖ ἔτσι ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα του, σημαίνει δὲ ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶναι γενητὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι δημιουργὸς τῶν γενητῶν· γνωρίζει ὁμως ὅτι ὁ Λόγος εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ γενητά καὶ ὅτι μόνος αὐτὸς εἶναι

γενητῶν καὶ μόνον ἴδιον τοῦ Πατρὸς γέννημα, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε.

30. Καὶ γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν Θεὸν οἱ προφῆται λέγοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον ἓνα τῶν πάντων οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο — ἤδειςαν γὰρ τὸν Υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ πάντων καὶ αὐτὸν κρατοῦντα κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ὁμοιότητα—, ἀλλ' ὅτι πάντων, ὧν διὰ τοῦ Υἱοῦ πεποιήκεν, αὐτὸς κρατεῖ, τούτων τε τὴν ἐξουσίαν τῷ Υἱῷ δέδωκε καὶ δεδωκὼς πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ Λόγου κυριεύει. Πάλιν τε Κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν Θεὸν, οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν Λόγον ἓνα τούτων τῶν δυνάμεων τοῦτ' ἔλεγον, ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατὴρ ἐστι, τῶν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων δυνάμεων Κύριός ἐστι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ ὧν πάντων τούτων ἐστὶ Κύριος καὶ πάντων κρατεῖ·

15 πάντα γὰρ, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. "Ὡσπερ οὖν τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, οὕτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν Θεὸν ἀγένητον, λεγέτω μὲν, εἰ ἄπαξ οὕτως αὐτῷ δοκεῖ, μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον τῶν γενητῶν, ἀλλ' ὅτι—καθὰ προεῖπον—, ὁ Θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ γενητός, ἀλλὰ καὶ τῶν

20 γενητῶν ποιητής ἐστὶ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως λεγομένου τοῦ Πατρὸς πάλιν εἰκὼν ὁ Λόγος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς· εἰκὼν δὲ ὧν αὐτοῦ ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν καὶ τῶν πάντων. Οὗ γὰρ ἐστὶν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ιδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει. "Ὡστε τὸν λέγοντα ἀγένητον καὶ

25 παντοκράτορα τὸν Πατέρα νοεῖν ἐν τῷ ἀγενήτῳ καὶ παντοκράτορι καὶ τὸν τούτου Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἣτις ἐστὶν ὁ Υἱός. Ἄλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ εἰς ἀσέβειαν εὐχερεῖς, οὐ τῆς εἰς τὸν Θεὸν τιμῆς φροντίζοντες ἐφεῦρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενήτου, τῆς δὲ κατὰ τοῦ Σωτῆρος χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐ-

30 τοῖς τιμῆς καὶ εὐφημίας, ἔδει μᾶλλον —καὶ τοῦτο βέλτιον

ἴδιον γέννημα τοῦ Πατρὸς καὶ δι' αὐτοῦ ἔγιναν καὶ ὑφίστανται τὰ πάντα.

30. Ὅμοίως ἄλλωστε οἱ προφήται ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν Παντοκράτορα, προφανῶς δὲ τὸν ἀποκαλοῦν ἔτσι ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πάντα—διότι ἐγνώριζαν καλῶς ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸ γενητὸν σύμπαν καὶ ὅτι εἶναι Παντοκράτωρ ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸν Πατέρα— ἀλλὰ διότι κυριαρχεῖ ἐφ' ὄλων, ὅσα ἐδημιούργησε διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι ἔδωσε τὴν ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν εἰς τὸν Υἱὸν καὶ μετὰ ταῦτα ἐξακολουθεῖ καὶ ὁ ἴδιος νὰ κυριαρχῇ ἐφ' ὄλων διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπίσης ὅταν ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν Κύριον τῶν δυνάμεων, δὲν ἐννοοῦν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μία ἐξ αὐτῶν τῶν δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν Υἱοῦ εἶναι Πατήρ, τῶν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργηθεισῶν δυνάμεων εἶναι Κύριος. Ἀντιστρόφως δὲ ὁ Λόγος, εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ Πατρὸς, εἶναι Κύριος ὄλων αὐτῶν καὶ κυριαρχεῖ ἐφ' ὄλων· διότι ὅλα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι τοῦ Υἱοῦ. Ὅπως, λοιπόν, αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἐκφράσεως, ἔτσι καὶ ὅποιος θέλει νὰ λέγῃ ἀγένητον τὸν Θεόν, ἄς τὸν λέγῃ, ἀφοῦ ἔτσι νομίζει ὀρθόν, ὄχι ὁμως διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Λόγος ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, ἀλλὰ διὰ νὰ σημάνη ὅτι ὁ Θεὸς—ὅπως εἶπα προηγουμένως—ὄχι μόνον δὲν εἶναι γενητός, ἀλλὰ καὶ δημιουργὸς τῶν γενητῶν διὰ τοῦ Λόγου του. Διότι, καὶ ὅταν ἀποκαλέσωμεν ἔτσι δηλ. ἀγένητον τὸν Πατέρα, ὁ Λόγος παραμένει εἰκὼν καὶ ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς· ἀφοῦ δὲ εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, εἶναι διάφορος ἀπὸ τὰ γενητά καὶ τὸ σύμπαν. Διότι ἡ εἰκὼν εἶναι ἴδια καὶ ὁμοία πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον. Κατὰ συνέπειαν, ὅποιος ἀποκαλεῖ τὸν Πατέρα ἀγένητον καὶ παντοκράτορα, ἐννοεῖ ἐντὸς τοῦ ἀγενήτου καὶ παντοκράτορος καὶ τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸν Υἱόν. Ἄλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ ἐπιτήδαιοι εἰς ἀσέβειαν αἵρετικοὶ ἐφεῦρον τὸν ὄρον ἀγένητος ὄχι ἀπὸ φροντίδα διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τιμὴν, ἀλλὰ ἀπὸ κακοδοξίαν ἐναντι τοῦ Σωτῆρος· διότι, ἂν ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐλογίαν, θὰ ἔπρεπε μᾶλλον—ὅπως

ἦν—, Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτούς, ἢ ἐκεί-
 νως ὀνομάζειν αὐτούς. Λέγοντες μὲν γὰρ ἐκείνοι τὸν Θεὸν ἀγέν-
 νητον ἐκ τῶν γενομένων αὐτόν, καθὰ προεῖπον, ποιητὴν μόνον
 λέγουσιν, ἵνα καὶ τὸν Λόγον ποίημα σημάνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν
 5 ἡδονήν. Ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα λέγων εὐθὺς ἐν αὐτῷ καὶ τὸν
 Υἱὸν σημαίνει, καὶ οὐκ ἀγνοήσει, ὅτι Υἱοῦ ὄντος διὰ τοῦ Υἱοῦ
 τὰ γενόμενα ἐκτίσθη πάντα.

31. Οὐκοῦν καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον ἂν εἴη τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ σημαίνειν καὶ Πατέρα λέγειν ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνο-
 10 μάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγέννητον. Τοῦτο μὲν γὰρ τὰ ἐκ τοῦ
 βουλήματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γερόμενα ἔργα σημαίνει,
 τὸ δὲ τοῦ Πατρὸς ὄνομα τὸ ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννη-
 μα, γνωρίζει. Ὅσῳ δὲ ὁ Λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, το-
 σοῦτον καὶ πλέον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῦ λέγειν ἀγέν-
 15 νητον διαφέρει ἂν. Καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ ὑποπτον
 ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ἐκεῖνο δὲ ἀπλοῦν καὶ ἔγ-
 γραφον καὶ ἀληθέστερον καὶ μόνον σημαῖνον τὸν Υἱόν. Καὶ
 τὸ μὲν ἀγέννητον παρ' Ἑλλήνων εὔρηται τῶν μὴ γνωσκόντων
 τὸν Υἱόν, τὸ δὲ Πατὴρ παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ
 20 κεχάρισται. Καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτός, τίνος Υἱός ἐστιν, ἔλεγεν·
 «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Καί· «Ὁ ἑωρακὼς
 ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα». Καί· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν»·
 Καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγέννητον αὐτός,
 ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὐχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν· ὅταν δὲ προσεύ-
 25 χησθε, λέγετε· Ὁθεὸς ἀγέννητε, ἀλλὰ μᾶλλον· «Ὅταν προσεύ-
 χησθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ τὸ κε-

1. Περὶ τοῦ ὄρου 'ἀγέννητος', ἐν σχέσει ὁμως πρὸς τὴν ψυχὴν, ὁμιλεῖ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Φαῖδρον 245d. Περὶ τοῦ ἀγενήτου τοῦ Θεοῦ ὁμιλεῖ ἤδη ὁ Ξενοφάνης· βλ. Ψ.—Ἀριστοτέλους, Περὶ Μετρίσσου, Ξενοφάνους καὶ Γοργίου 4, 1, 977 b 24.

2. Ἰω. 14, 10.

3. Ἰω. 14, 9.

4. Ἰω. 10, 30.

εἶναι τὸ καλλίτερον— νὰ ἀναγνωρίζουν καὶ νὰ ὀνομάζουν τὸν Θεὸν Πατέρα ἀντὶ νὰ χρησιμοποιοῦν ἐκεῖνο τὸ ὄνομα. Ἀποκαλοῦντες ὅμως τὸν Θεὸν ἀγένητον, τὸν ἀποκαλοῦν ἔτσι ἐν σχέσει πρὸς τὰ κτίσματα, ὅπως ἤδη εἶπα, καὶ λέγουν ἀπλῶς ὅτι εἶναι δημιουργός, διὰ νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι καὶ ὁ Λόγος εἶναι δημιούργημα, ὅπως τοὺς εὐχαριστεῖ. Ὅποιος, ἀντιθέτως, ἀποκαλεῖ Πατέρα τὸν Θεόν, εὐθὺς σημαίνει δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Υἱὸν καί, συνεπῶς, δὲν θὰ ἀγνοήσῃ ὅτι, ἀφοῦ ὑπάρχει Υἱός, ὅλα τὰ κτιστὰ ἐκτίσθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ.

31. Ἀσφαλῶς εἶναι, λοιπόν, πλησιέστερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ προσδιορίσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ νὰ τὸν λέγωμεν Πατέρα παρὰ νὰ τὸν ἀποκαλοῦμεν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα καὶ νὰ τὸν λέγωμεν ἀγένητον. Διότι τὸ μὲν ἀγένητος σημαίνει τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐγιναν ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καθιστᾷ γνωστὸν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γέννημά του. Ὅσον δὲ διαφέρει ὁ Λόγος ἀπὸ τὰ γενητά, τόσον καὶ ἀκόμη περισσότερον διαφέρει ἢ ὀνομασία τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρὸς ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀγενήτου. Διότι τὸ τελευταῖον δὲν εὔρηται εἰς τὴν Γραφὴν καὶ δὲν εἶναι ἀξιόπιστον, διότι ἔχει ποικίλας σημασίας, ἐνῶ τὸ πρῶτον εἶναι ἀπλοῦν, ἀγιογραφικόν, ἀληθέστερον καὶ μόνον αὐτὸ σημαίνει τὸν Υἱόν. Ἐξ ἄλλου τὸ ἀγένητον εὔρηται καὶ εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὸν Υἱὸν Ἑλληνας¹, ἐνῶ τὸ Πατὴρ ἐγνώσθη καὶ ἐδόθη κατὰ χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου μας. Πράγματι, γνωρίζων καλῶς ὁ Κύριος τίνος Υἱὸς εἶναι, ἔλεγε· «Ἐγὼ εἶμαι πλησίον τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ Πατὴρ πλησίον ἐμοῦ»². Καί· «Ὅποιος εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»³. Καί· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁴. Ἐπίσης οὐδαμοῦ ὁ Κύριος ἐμφανίζεται ἀποκαλῶν ἀγένητον τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὅταν μᾶς ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα δὲν εἶπε· ὅταν προσεύχεσθε, νὰ λέγετε· Ἐε ἀγένητε', ἀλλά· «ὅταν προσεύχεσθε, νὰ λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁵.

5. Ματθ. 6, 9.

φάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησε· ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος. Οὕτως γὰρ τε-
 5 λειούμενοι υἰοποιοῦμεθα καὶ ἡμεῖς ἀληθῶς ,καὶ τὸ τοῦ Πα-
 τρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τού-
 του καὶ τὸν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον. Εἰ δὲ καὶ Πατέρα θέλει λέ-
 γειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ Πατέρα, οὐ χρῆ διὰ τοῦτο συνε-
 κτείνειν ἑαυτοὺς τῷ Υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ τοῦτο γὰρ δι'
 10 αὐτὸν λέγεται παρ' ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ Λόγος ἐφόρεσε σῶμα καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν Λόγον καὶ ἡμῶν ὁ Θεὸς λέγεται Πατὴρ. Τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν Πνεῦμα τοῦ Λόγου δι' ἡμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ὡς ἡμῶν ὀνομάζει· οὗτος τοῦ ἀποστόλου νοῦς ἐστὶ λέγοντος· «Ἐξαπέστειλεν ὁ
 15 Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κοῤ-
 ζον· ἀββᾶ ὁ Πατὴρ».

32. Ἄλλ' ἴσως καὶ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγένητον ἐλεγχθέντες πο-
 νηροὶ τὸν τρόπον ὄντες ἐθελήσουσι καὶ αὐτοὶ λέγειν· ἔδει καὶ
 περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν
 20 Γραφῶν τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι καὶ μὴ ἀγράφους ἐπεισάγεσθαι λέξεις. Ναὶ ἔδει, φαίην ἂν καὶ ἔγωγε ,ἀκριβέ-
 στερα γὰρ ἐκ τῶν Γραφῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἐτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα. Ἄλλ' ἢ κακοήθεια καὶ μετὰ πανουργίας παλίμβολος ἀσέβεια τῶν περὶ Εὐσέβιον ἠνάγκασε, καθὰ
 25 προεῖπον, τοὺς ἐπισκόπους λευκότερον ἐκθέσθαι τὰ τὴν ἀσέ-
 βειαν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς συνό-
 δου γραφέντα διάνοιαν ὀρθὴν ἔχοντα δέδεικται, τῶν δ' Ἀρειανῶν καὶ τὰ λογάρια σαθρὰ καὶ ὁ τρόπος πονηρὸς ἐφάνη. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγένητον ὄνομα, ἴδιαν ἔχον διάνοιαν καὶ δυνάμενον
 30 εὐσεβῶς προφέρεσθαι, αὐτοὶ πάλιν κατὰ τὴν ἴδιαν ἐνθύμησιν

1 Βλ. Ματθ. 28, 19.

2. Γαλ. 4, 6.

Ἡθέλησε δὲ εἰς αὐτὸ νὰ κατατείνῃ καὶ ἡ συγκεφαλαίωσις τῆς πίστεώς μας· διὰ τοῦτο μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴν νὰ βαπτίζωμεθα ὄχι εἰς τὸ ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ οὔτε εἰς τὸ ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος¹. Ἔτσι, λοιπόν, ὅταν φθάσωμεν εἰς τὴν τελείωσιν, γινόμεθα πραγματικῶς υἱοὶ καὶ ἡμεῖς· ὅταν δὲ λέγωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ γνωρίζομεν ἐπίσης καὶ τὸν πλησίον τοῦ Πατρὸς Λόγον. Ἄν ὁμως ὁ Κύριος θέλῃ νὰ λέγωμεν Πατέρα μας τὸν ἰδικόν του Πατέρα, δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ ἐξομοιώσωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν φύσιν. Διότι τὸ Ἑπατήρ λέγεται ἀπὸ ἡμᾶς ἐξ αἰτίας τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Λόγος ἐφόρεσε τὸ σῶμα καὶ ἔζησε μεταξύ μας, ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ Λόγου μεταξύ μας λέγεται ὁ Θεὸς καὶ ἰδικός μας Πατήρ. Πράγματι δὲ τὸ ἐντὸς ἡμῶν Πνεῦμα τοῦ Λόγου δι' ἡμῶν ὀνομάζει τὸν ἰδικόν του Πατέρα ὡς ἰδικόν μας· αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀποστολικοῦ χωρίου· «Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του εἰς τὰς καρδίας μας νὰ λέγῃ δημοσίως· ἀββᾶ, Πάτερ»².

32. Ἴσως ὁμως, μετὰ τὸν κατ' αὐτῶν ἔλεγχον διὰ τὸν ὄρον ἀγενήτος, ἐπειδὴ ἔχουν πονηρὸν χαρακτήρα, θελήσουν νὰ εἴπουν καὶ αὐτοί· ὀρθὸν θὰ ἦτο καὶ διὰ τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρᾶ μας Ἰησοῦν Χριστὸν νὰ λέγωνται ὅσα λέγει ἡ Γραφὴ περὶ αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ εἰσάγωνται ἐπὶ πλέον μὴ ἀγιογραφικοὶ ὄροι. Ναί, θὰ ἔπρεπε, θὰ συνεφώνουν καὶ ἐγώ, διότι τὰ ἀγιογραφικὰ εἶναι ἀκριβέστερα γνωρίσματα τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ κακοήθεια ὁμως καὶ ἡ πανουργος καὶ εὐμετάβλητος ἀσέβεια τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου ἠνάγκασε, ὅπως εἶπα προηγουμένως, τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐκθέσουν σαφέστερον ὅσας ἐννοίας ἀνέτρεπον τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν. Ἀπεδείχθη ἄλλωστε ὅτι ὅσα ἔγραψεν ἡ σύνοδος ἔχουν ὀρθὸν φρόνημα, ὅπως ἐφάνη καὶ ὅτι τὰ λεξίδια τῶν ἀρειανῶν ἦσαν σαθρὰ καὶ ἡ χρῆσις των πονηρὰ. Ἀκόμη καὶ τὸν ὄρον ἀγενήτος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἰδικόν του νόημα καὶ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εὐσεβῶς,

ὡς ἠθέλησαν ὀνομάζουσιν ἐπ' ἀτιμία τοῦ Σωτῆρος, ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια προφέροντες ἔμειναν ἀκατάγνωστοι, οὔτε τὸ ἀγένη-
 5 αὐτοὶ φρονοῦντες λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν· κατησχύνθησαν γὰρ ἐν πᾶσι καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ.

Ταῦτα μὲν, ὡς ἠδυνήθη, ἀπομνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνό-
 δω τότε πραχθέντα δεδήλωκα, οἶδα δὲ ὅτι τῶν χριστομάχων οἱ φιλέριδες οὐδὲ τούτων ἀκούσαντες μεταβάλλεσθαι θελήσου-
 10 σιν, ἀλλὰ περιδραμοῦνται πάλιν ἐτέρας ζητοῦντες προφάσεις καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἐτέρας ἐπινοήσουσι. Κατὰ γὰρ τὸ προ-
 φητικόν «Εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ πάρδα-
 λισ τὰ ποικίλματα αὐτῆς», καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν εὐσεβῶς φρο-
 νεῖν μεμαθηκότες ἀσεβεῖν. Σὺ μέντοι, ἀγαπητέ, δεξιόμενος
 15 ἔντυχε κατὰ σαντόν, καὶ εἰ δοκιμάσεως καλῶς ἔχειν, ἀνάγνω-
 θι καὶ τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μα-
 θόντες ἀποδέξωνται μὲν τῆς συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας καὶ τὴν τῆς διανοίας ἀκριβείαν, καταγνῶσι δὲ τῆς τόλμης τῶν
 χριστομάχων Ἀρειανῶν καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν, ὡς
 20 τῆς ἀσεβοῦς ἑαυτῶν χάριν αἰρέσεως ἀναπλάττειν ἐν αὐτοῖς μεμε-
 λετήκασιν· ὅτι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσ-
 κύνησις σὺν τῷ συνναρχῶ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ Λόγῳ ἅμα τῷ πα-
 ναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελεντήτους
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

25 *Εὐσεβίου Καισαρέως τοῦ ἀρειανόφρονος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς παροικίας αὐτοῦ*
 33. *Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα*

1. Ἱερ. 13, 23.

2. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐκδίδεται μὲ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ Εὐσεβίου· βλ. ΒΕΠ 29, 169 - 172. Ἡ σπουδαιότης τῆς διὰ τὸν κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἀγῶνα φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρατίθεται καὶ ὑπὸ τοῦ Γελασίου τοῦ Κυζικηνοῦ (Τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον πραχθέντων σύνταγμα 2, 34) καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 11).

αὐτοί, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των καὶ πάλιν, τὸν χρησιμοποιοῦν ὅπως θέλουν διὰ ν' ἀτιμάσουν τὸν Σωτῆρα, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ κομπάζουν ὅτι θεομαχοῦν ὡς γίγαντες. Οὔτε ὁμως ὅταν προέβαλαν ἐκεῖνα τὰ φρασίδια ἔμειναν ἄνευ καταδίκης, οὔτε καὶ ὅταν ἐχρησιμοποίησαν κακῶς τὸν δυνάμενον νὰ νοηθῆ καλῶς καὶ εὐσεβῶς ὅρον ἀγένητος ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν μας· διότι κατεντροπιάσθησαν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ἡ αἵρεσις των ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ.

Αὐτὰ εἶχον νὰ εἶπω, ὅπως ἠδυνήθη, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι ὅσα ἔλαβον χώραν τότε εἰς τὴν σύνοδον. Γνωρίζω ὁμως ὅτι οἱ ἐκ τῶν χριστομάχων φιλέριδες δὲν θὰ θελήσουν νὰ ἀλλάξουν γνώμην οὔτε μετὰ τὴν ἀκρόασιν τούτων, ἀλλὰ θὰ τραποῦν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἄλλων προφάσεων καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰς θὰ ἐπνοήσουν πάλιν ἄλλας. Διότι κατὰ τὸ προφητικόν· «Ἄν ἀλλάξη Αἰθίοψ τὸ δέρμα του καὶ λεοπάρδαλις τὰς ραβδώσεις της»¹, τότε καὶ αὐτοὶ θὰ θελήσουν νὰ ἀποκτήσουν εὐσεβὲς φρόνημα παρ' ὅτι ἔχουν μάθει νὰ ἀσεβοῦν. Σὺ ὁμως, ἀγαπητέ μου, ὅταν λάβῃς τὴν ἐπιστολὴν, σκέψου μόνος σου καὶ ἂν ἀποφανθῆς ὅτι εἶναι ὀρθὰ τὰ λεγόμενα, διάβασέ τα καὶ εἰς ὅσους ἀδελφοὺς παρευρίσκονται τότε, ὥστε, ἀφοῦ μάθουν ὅλα αὐτά, θὰ ἀποδεχθοῦν τὸν ζῆλον τῆς συνόδου διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν νοημάτων της καὶ συγχρόνως θὰ καταδικάσουν τὸ θράσος τῶν χριστομάχων ἀρειανῶν καὶ τῶν ψευδοπροφάσεων των, τὰς ὁποίας ἐμελέτησαν νὰ πλάσσουν εἰς τὸν νοῦν των χάριν τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως των· εἰς δὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις μετὰ τοῦ συνανάρχου Υἱοῦ του καὶ Λόγου καὶ μαζί μὲ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα τῶρα καὶ εἰς τοὺς ἀτελειώτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἀρειανοῦ Εὐσεβίου
Καισαρείας πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του²

33. Ὅσα διημείφθησαν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν εἰς

κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον, τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν ὑμᾶς ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαιῶς διεπεμφάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασιν. Τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως — ἀναγνωσθὲν εὖ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν — τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον:

«Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρόν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῇ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν· ἔστι δὲ αὕτη.

Ἐπιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, τὸν τῶν ἀπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα. Τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἤξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶνται καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα Ἅγιον. Τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες Πατέρα ἀληθῶς Πατέρα, καὶ Υἱὸν ἀληθῶς Υἱόν, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον ἀληθῶς Ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς

1. Ἐκ τῶν λεγομένων εἰς τὸ προοίμιον εἰκάζεται ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη ὀλίγον μετὰ τὸ 325, ἴσως εὐθύς μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου.

τὴν μεγάλην σύνοδον, ἣ ὁποία συνήλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν, τὰ ἔχετε ἤδη μάθει, ἀγαπητοί, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ ἀπὸ ἄλλας πηγὰς, διότι ἡ φήμη συνήθως φθάνει πρὸ τῆς ἀκριβοῦς πληροφορορήσεως¹. Ἐπειδὴ ὁμως διὰ τῆς φήμης αὐτῆς μεταφέρεται ἡλλοιωμένη ἢ ἀλήθεια εἰς σᾶς, ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ σᾶς ἀποστείλω πρῶτον μὲν τὴν ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὁποίαν προέτεινα ἐγώ, καὶ ἔπειτα τὴν δευτέραν ὁμολογίαν, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκαν διὰ προσθηκῶν τινων εἰς τὴν ἰδικὴν μου πρότασιν. Τὸ μὲν ἰδικόν μου ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη παρουσία τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως μας—ἀπεφάνθη δὲ ὅτι ἔχει καλῶς καὶ δοκίμως—ἔχει, λοιπόν, ὡς ἔπεται:

«Θέτομεν ὑπὸ τὴν κρίσιν σας τὴν πίστιν μας, ὅπως τὴν παρελάβαμεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους τῆς ἑδρας μας ἐπισκόπους καὶ ὅπως τὴν ἐδέχθημεν ἤδη κατὰ τὴν πρώτην κατήχησιν καὶ ὅταν ἐβαπτίσθημεν καὶ ὅπως τὴν ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν· ὅπως δὲ τὴν ἐπιστεύομεν καὶ τὴν ἐδιδάσκομεν ὅταν ἡμεθα πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι, ἔτσι τὴν πιστεύομεν καὶ τώρα. Εἶναι δὲ κατὰ τὸ περιεχόμενον ἡ ἑξῆς.

Ἐπιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, τὸν δημιουργὸν τῶν ὄλων, καὶ τῶν ὄρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθῆ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου (Υἱοῦ) καὶ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα. Αὐτὸς διὰ τὴν σωτηρίαν μας ἐσαρκώθη καὶ ἔζησε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ ἀνῆλθε πηλσίον τοῦ Πατρὸς καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν δοξασμένος διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον. Δι' ἕκαστον τούτων πιστεύομεν ὅτι ὑφίσταται καὶ ὑπάρχει, ὁ Πατὴρ ἀληθῶς ὡς Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀληθῶς ὡς Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀληθῶς ὡς Ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς εἶπε καὶ ὁ Κύριος, ὅταν ἀπέστειλλεν

ἑαυτοῦ μαθητὰς εἶπεν «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ
 ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιού-
 μεθα οὕτως ἔχει καὶ οὕτω φρονεῖν καὶ πάλαι οὕτως ἐσχημέ-
 5 ναι καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως
 θεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν. Ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ
 ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ οὐπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν
 φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντο-
 κράτορος καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα,
 10 δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς
 παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσο-
 μεν¹)).

Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως οὐδενὶ παρῆν
 ἀντιλογίας τόπος, ἀλλ' αὐτὸς τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν
 15 βασιλεὺς ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. Οὕτω τε
 καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε καὶ ταύτη τοὺς πάντας
 συγκαταθέσθαι ὑπογράφειν τε τοῖς δόγμασι καὶ συμφωνεῖν
 τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἐνὸς μόνου προσεγγραφέντος
 ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου, ὃ καὶ αὐτὸς ἐρμήνευε λέγων· ὅτι μὴ
 20 κατὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιος ὁ Υἱός, οὐτ' οὖν
 κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατὰ τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπο-
 στῆναι. Μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄυλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον
 φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι· θεοὶς δὲ καὶ ἀπορρη-
 25 ῖτοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν¹. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος
 ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τοιάδε ἐφιλοσόφει. Οἱ δὲ
 προφάσεις τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τὴν δε τὴν γραφὴν
 πεποιήκασιν.

[Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις].

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, πάν-

1. Ματθ. 28, 19.

εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς μαθητὰς του· «Πορευθῆτε καὶ κάνετε μαθητὰς ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹. Δι' αὐτὰ δίδομεν τὴν βεβαίωσιν ὅτι οὕτως ἔχουν καὶ αὐτὸ τὸ φρόνημα ἔχομεν καὶ αὐτὸ εἶχαμεν ἀνέκαθεν καὶ ὅτι θὰ μείνωμεν πιστοὶ μέχρι θανάτου εἰς αὐτὴν τὴν πίστιν, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἴρεσιν. Διαβεβαιουῦμεν δὲ ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς ὅτι εἶχαμεν πάντοτε αὐτὸ τὸ φρόνημα, ἀφ' ὅτου ἀπεκτήσαμεν ἐπίγνωσιν τῆς ὑπάρξεώς μας, καὶ τώρα ἔχομεν τὸ αὐτὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον ὁμολογοῦμεν ἀληθῶς ἐνώπιον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δυνάμεθα δὲ δι' ἀποδείξεων νὰ σᾶς ἀποδείξωμεν καὶ νὰ σᾶς πείσωμεν ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτσι ἐπιστεύαμεν καὶ ἐκηρύτταμεν».

Ὅταν ἐξέθεσα αὐτὴν τὴν πίστιν μου, οὐδεὶς εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ἀντεῖπῃ· ἀντιθέτως, πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς μας ἐμαρτύρησεν ὅτι ἦτο ὀρθοτάτη ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενόν της. Ὁμολόγησε δηλαδὴ δημοσίως ὅτι αὐτὸ τὸ φρόνημα ἔχει καὶ ὁ ἴδιος καὶ προέτρεψεν ὅλους νὰ συμφωνήσουν μὲ αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν, νὰ ὑπογράψουν τὸ σύμβολον καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ περιεχόμενόν του, ἀφοῦ προστεθῆ μία μόνον εἰσέτι λέξις, τὸ ὁμοούσιον, τὸ ὁποῖον μάλιστα καὶ ἠρμήνευσεν ὁ ἴδιος λέγων τὰ ἐξῆς· ὁ Υἱὸς δὲν λέγεται ὁμοούσιος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ σώματα, διότι δὲν ἀπέκτησεν ὑπόστασιν κατὰ διαίρεσιν ἢ κατ' ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἄλλωστε ἡ αὐλος καὶ νοερά καὶ ἀσώματος φύσις δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ σωματικὸν πάθος· αὐτὰ δ' ὅλα πρέπει νὰ νοηθοῦν συμφώνως πρὸς τοὺς θείους καὶ ἀρρήτους λόγους. Αὐτὴν τὴν ἀποψιν ἐξέφρασεν ὁ σοφώτατος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς μας. Οἱ ἐπίσκοποι ὅμως, λαβόντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν προσθήκην τοῦ ὁμοουσίου συνέταξαν τὴν ἀκόλουθον γραπτὴν ὁμολογίαν:

[Τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τῆς συνόδου σύμβολον πίστεως].

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, δημιουρ-

των ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰη-
 σοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς
 μονογενῆ τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα
 5 οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο
 τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώ-
 πους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκω-
 θέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ
 ἡμέρᾳ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας
 10 καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας ἦν
 ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καὶ ἔμπρην γεννηθῆναι οὐκ ἦν' καὶ ὅτι ἔξ οὐκ
 ὄντων ἐγένετο' ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας
 εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀνα-
 θεματίζει ἢ Καθολικὴ Ἐκκλησία».

15 Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης,
 ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ τὸ
 «τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον» οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς κατελιμπά-
 νομεν. Ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνε-
 κινουῦντο ἐβασάνιζέν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων.

20 Καὶ δὴ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν
 εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν
 τοῦ Πατρὸς. Ταύτη δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατα-
 τίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευού-
 σης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐ-
 25 σίας τυγχάνειν. Διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συνετιθέμεθα
 οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι τοῦ τῆς εἰρήνης
 σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς
 ἐκπεσεῖν διανοίας.

Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα»

γόν ὄλων καὶ ὄρατῶν καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη μονογενοῦς ἐκ τοῦ Πατρὸς, δηλαδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα, δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἔγιναν ὅλα, καὶ τὰ οὐράνια κατὰ ἐπίγεια· αὐτὸς δ' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας κατήλθε καὶ ἐσαρκώθη, ἐνηθρώπησεν, ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὅσους δὲ λέγουν ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε' καὶ ἔδεν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ' καὶ ὅτι ἔδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς' ἢ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως ἢ οὐσίας ἢ ὅτι εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ὑποκείμενος εἰς ἀλλοίωσιν, αὐτοὺς τοὺς ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία».

Ὅταν, λοιπόν, συνέταξαν αὐτὴν τὴν γραπτὴν ὁμολογίαν δὲν τοὺς ἀφήσαμεν βεβαίως χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν τί ἐννοοῦν λέγοντες «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ «ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα». Ἐπηκολούθησε, λοιπόν, ὀλόκληρος σειρὰ ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ τὸ νόημα τῶν λεγομένων ἐβασανίσθη διὰ τοῦ λόγου. Ὁμολογεῖτο ,λοιπόν, ὑπὸ τῶν συντακτῶν τοῦ συμβόλου ὅτι τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» δηλοῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ὡς μέρος τοῦ Πατρὸς. Ἔτσι καὶ ἐγὼ συνεφώνησα ὅτι ἔχει καλῶς καὶ ὅτι συμφωνεῖ πρὸς τὸ νόημα τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ἢ ὁποῖα διδάσκει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ ὅμως μέρος τῆς οὐσίας του. Ἐντεῦθεν συνεφώνησα, λοιπόν, καὶ ἐγὼ μὲ τὸ νόημα, χωρὶς νὰ φέρω ἀντιρρήσεις διὰ τὸν ὄρον ὁμοούσιος, διότι εἶχα πρὸ ὀφθαλμῶν ὡς σκοπὸν τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ νὰ μὴ ἐκπέσω ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν.

Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀπεδέχθησαν καὶ τὸ «γεννηθέντα

κατεδεξάμεθα, ἐπειδὴ τὸ «ποιηθὲν» κοινὸν ἔφασκεν εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὁμοιον ἔχειν τὸν Υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμπερές, κρείττονος δὲ ἢ
 5 κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάση γενητῇ φύσει τυγχάνοντος.

Οὕτω δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν»
 10 ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως, οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τι πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως. Τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγένητον
 15 τοῦ Πατρὸς φύσιν. Παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ «ὁμοούσιον τῷ Πατρί» τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ Πατρί τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιωῖσθαι καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τι-
 20 νὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὡ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι.
 25 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρησθῶ πίστεως, ἣ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθεί-
 30 σας. Καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἠγησάμεθα διὰ τὸ ἀπειργεῖν ἀγρά-

καὶ οὐ ποιηθέντα», διότι ὁ ὅρος «ποιηθὲν» κατὰ τοὺς συντάκτας ἀπετέλει κοινὸν κατηγορημα ὄλων τῶν λοιπῶν κτισμάτων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ· ὁ Υἱὸς ὁμως οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς αὐτά· συνεπῶς δὲν εἶναι δημιούργημα παρεμφερὲς πρὸς ὅσα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, ἔχει δὲ οὐσίαν ἀνωτέραν ἀπὸ καθὲν δημιούργημα, ὅπως δὲ διδάσκει ἡ ἁγία Γραφή ἢ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει γίνεαι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ τρόπος τῆς γεννήσεώς του εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀπερινόητος διὰ πᾶσαν κτιστὴν φύσιν.

Ἔτσι, λοιπόν, ἐξετάζει ὁ λόγος τὸ «ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα» καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἐννοεῖται κατὰ τρόπον παραπλήσιον πρὸς τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ σώματα καὶ τὰ θνητὰ ζῶα, διότι δὲν γίνεται κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας οὔτε δι' ἀποκοπῆς οὔτε διὰ τινος πάθους ἢ τροπῆς ἢ ἀλλοιώσεως τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς. Τοῦτο δέ, διότι ἡ ἀγέννητος φύσις τοῦ Πατρὸς εἶναι ξένη πρὸς ὅλα αὐτά. Τὸ «ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα» καθιστᾷ σαφὲς ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα, εἶναι δὲ παντελῶς ὁμοῖος καθ' ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς μόνον τὸν γεννήσαντα αὐτὸν Πατέρα· δὲν προέρχεται, λοιπόν, ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἐθεωρήσαμεν, λοιπόν, ὀρθὸν νὰ συμφωνήσωμεν ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν ὄρον, ἐρμηνευόμενον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀφοῦ ἐγνωρίζαμεν ἄλλωστε ὅτι καὶ πολλοὶ παλαιοὶ λόγιοι καὶ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοποι καὶ συγγραφεῖς ἐχρησιμοποίησαν τὸν ὄρον 'ὁμοούσιος' εἰς τὴν θεολογίαν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

Αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λεχθῶν σχετικῶς πρὸς τὸ προαναφερθὲν σύμβολον πίστεως, τὸ ὁποῖον μᾶς εὔρεν ὅλους συμφώνους, ὄχι ἄνευ ἐξετάσεως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐρμηνείας αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τοὺς ὄρους του κατὰ τὴν συζήτησιν ἐνώπιον τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως μας, ἐρμηνείας αἱ ὁποῖαι συμφωνοῦν πρὸς τοὺς ἐκτεθέντας συλλογισμούς. Ἐπίσης ἐθεωρήσαμεν ὅτι ὁ μετὰ τὸ σύμβολον ἀναθεματισμὸς δὲν δημιουργεῖ προβλήματα, διότι ἀπαγορεύει νὰ χρησιμοποιοῦνται μὴ

φοις χρῆσθαι φωναῖς —διὸ σχεδὸν ἢ πᾶσα γέγονε σύγχυσις
καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. Μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύ-
στου Γραφῆς τῷ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τῷ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν»
καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης οὐκ εὐλογον ἐφάνη
5 ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν. Ὡ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνε-
θέμεθα, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθαμεν
συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν.

Ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ «πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ
ἦν» οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ
10 εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἦδη
δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε καὶ
κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ γέννησιν τὴν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι
αὐτόν, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργεῖα γεννηθῆναι δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πα-
τρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ Πατρὸς αἰὶ Πατρὸς ὡς καὶ βασι-
15 λέως αἰὶ καὶ Σωτῆρος αἰὶ —δυνάμει πάντα ὄντος, αἰὶ τε κατὰ
τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος.

Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμφάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κε-
κριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φα-
νερόν ὑμῖν καθιστῶντες. Καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρις
20 ἐσχάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα
προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξά-
μεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διά-
νοιαν ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτα-
θείσῃ πίστει ὁμολογημένοις.

25 *Καθαίρεσις Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ
ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου
Ἀλεξανδρείας*

34. Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις Ἀλεξανδρείας
καὶ Μαρεώτου, παρῶν παροῦσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυ-
30 ρίῳ χαίρειν.

ἀγιογραφικοὶ ὅροι—ἐξ αὐτοῦ ἄλλωστε προέκυψεν ὅλη ἡ σύγ-
χυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. Ἄφοῦ, λοιπόν, οὐδα-
μοῦ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς χρησιμοποιοῦνται τὸ «ἐξ οὐκ
ὄντων» καὶ τὸ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ ἀναφε-
ρόμενα, ἐκρίθη ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ λέγωνται καὶ νὰ διδά-
σκωνται. Συνεφωνήσαμεν καὶ ἐπ' αὐτοῦ διότι μᾶς ἐφάνη κα-
λόν, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ προηγουμένως δὲν εἶχαμεν συνηθίσει
νὰ χρησιμοποιοῦμεν αὐτοὺς τοὺς ὅρους.

Ἐπίσης δὲν ἐθεωρήθη ἄτοπος ὁ ἀναθεματισμὸς τοῦ «πρὸ
τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν», ἀφοῦ οἱ πάντες ὁμολογοῦν ὅτι ὁ
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἄλ-
λωστε ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς μας εἶχεν ἤδη ἀποδείξει ὅτι ὁ
Υἱὸς ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν θείαν γέννησίν του πρὸ πάντων
τῶν αἰώνων, διότι καὶ πρὶν γεννηθῆ ἔνεργεῖα ὑπῆρχεν ἐν τῷ
Πατρὶ ἀγεννήτως δυνάμει, ἀφοῦ ὁ Πατὴρ ἦτο πάντοτε Πα-
τὴρ καὶ πάντοτε βασιλεὺς καὶ πάντοτε Σωτὴρ—εἶναι πάντοτε
δυνάμει τὰ πάντα καὶ αἰωνίως ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὸν αὐ-
τὲν τρόπον.

Αὐτὰ ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ σᾶς διαμηνύσωμεν, ἀγα-
πητοί, διὰ νὰ σᾶς γνωστοποιήσωμεν ποῖαι κρίσεις ὠδήγησαν
εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν συγκατάθεσίν μας. Εὐλόγως, λοιπόν,
ἐφέραμεν τότε ἀντιρρήσεις μέχρις ἐσχάτων, ὅταν προσεκρού-
αμεν εἰς τὰ καθ' ἄλλον τρόπον γραφέντα, καὶ ἀπεδέχθημεν
τότε ἄνευ ἀντιρρήσεως τὰ μὴ προκαλοῦντα προβλήματα,
ὅταν, ἀφοῦ ἐξητάσαμεν καλοπίστως τὸ νόημα τῶν λεγομένων,
μᾶς ἐφάνησαν ὅτι συμφωνοῦν πρὸς ὅσα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὡμολο-
γήσαμεν εἰς τὸ προαναφερθὲν σύμβολον.

Καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὀπα-
δῶν του ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλε-
ξανδρείας Ἀλεξάνδρου

34. Ὁ Ἀλέξανδρος, παρὼν, τοὺς παρόντας πρεσβυτέρους
καὶ διακόνους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου, ἀγαπητοὺς
ἀδελφοὺς ἐν Κυρίῳ χαιρετίζει.

Εἰ καὶ φθάσαντες ὑπεγράφατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς μὲν Ἄρειον προτρέπων αὐτοὺς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν πεισθῆναι δὲ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐδειξάτε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστειλα περὶ τῶν περὶ Ἄρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου μεταπέμψασθαι μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ Σαραπίων καὶ Παράμμων καὶ Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος διάκονοι ἐπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον καὶ ἡγάπησαν σὺν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι· ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γινῶτε τὴν τε ἐν τούτοις συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἄρειον καὶ τῶν περὶ Πιστὸν σύμψηφοι γένησθε. Πρέπει γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

35. Ἀντίγραφον. Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὐσῆς ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμοιοῦσας καὶ εἰρήνης. Ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστου γινόμενα, ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος ἢ συμπάσχωμεν ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις.

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικία ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἂν τις πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου ὑπονοήσειε καὶ καλέσειεν. Καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐν τοῖς προστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους διαβᾶν τὸ τοιοῦτον ὀυπώση τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκο-

1. Τὸ ἔγγραφο τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀρείου διασώζει ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 6) καὶ ὁ Γελάσιος (Σύνταγμα 2, 3). Συνετάγη κατὰ τὸ 318 εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

2. Βλ. Ἐφ. 4, 3 ἐξ.

3. Βλ. Α' Κορ. 12, 26.

Μόλις πρὸ ὀλίγου ὑπεγράψατε τὴν ἐγκύκλιον, διὰ τῆς ὁποίας προτρέπω νὰ ἀπαρνηθοῦν οἱ Ἄρειανοὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ νὰ πεισθοῦν εἰς τὴν ὑγιᾶ καὶ καθολικὴν πίστιν. Ἐδείξατε ἔτσι τὴν ὀρθὴν σας προαίρεσιν καὶ τὴν συμφωνίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ δόγματα. Ὅμως ἐπειδὴ ἀπέστειλα πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀρείου, ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ συνάξω μὲν σᾶς, τοὺς κληρικοὺς τῆς πόλεως, καὶ νὰ προσκαλέσω καὶ σᾶς, ἀπὸ τὸν Μαρεώτην· τοῦτο δέ, κυρίως διότι καὶ ἀπὸ σᾶς οἱ πρεσβύτεροι Χάρης καὶ Πιστὸς καὶ οἱ διάκονοι Σαραπίων, Παράμμων, Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος ἠκολούθησαν τοὺς Ἀρειανούς καὶ ἐπροτίμησαν νὰ καθαιρεθοῦν μαζί των· ἔτσι καὶ θὰ μάθετε ὅσα γράφονται τώρα καὶ θὰ δείξετε ὅτι συμφωνεῖτε μὲ αὐτὰ καὶ θὰ ψηφίσετε καὶ σεῖς διὰ τὴν καθάιρεσιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρείου καὶ τῆς ομάδος τοῦ Πιστοῦ. Διότι πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅσα γράφω ἐγὼ καὶ καθεὶς σας νὰ τὰ βάλῃ εἰς τὴν καρδίαν του ὡς νὰ ἐγράφοντο ἀπὸ αὐτόν.

35. Ἀντίγραφον¹. Τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀγαπητοὺς καὶ τιμιωτάτους συλλειτουργοὺς χαιρετίζει ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἐν σῶμα, ἡ δὲ ἀγία Γραφή ἐντέλλεται νὰ τηρῆται ὁ σύνδεσμος τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς εἰρήνης². Εἶναι, λοιπόν, φυσικὸν νὰ γράφωμεν καὶ νὰ γνωστοποιουῦμεν εἰς τοὺς ἄλλους ὅσα συμβαίνουν εἰς καθένα μας, ὥστε εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος νὰ συμπάσχωμεν ἢ νὰ συγχαίρωμεν μαζί του³. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας, λοιπόν, ἐνεφανίσθησαν ἐπ' ἐσχάτων ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν ἀποστασίαν, τὴν ὁποίαν εὐλόγως θὰ ἐθεώρει καὶ θὰ ὠνόμαζε κανεὶς πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου. Θὰ ἤθελα, βεβαίως, νὰ παραδοθῆ εἰς τὴν σιωπὴν ἢ ὑπόθεσις, ὥστε νὰ ἐξαντληθῆ τὸ κακὸν εἰς μόνους τοὺς πρωταιτίους καὶ νὰ μὴ διαβῆ εἰς ἄλλους τόπους καὶ μολύνῃ ἢ κακοδοξίᾳ τὰς

5 *άς. Ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδεῖα νομίσας ἐπ' αὐτῷ κείσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας—ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων καὶ οὐκ ἐκδεδίκτηται κατ' αὐτοῦ— προΐσταται καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν*
 10 *καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ συνιστῶν αὐτούς—ὅπως ὑποσύρη τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν αἰσχίστην ταύτην καὶ χριστομάχον αἵρεσιν—, ἀνάγκην ἔσχον εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τοὺς τε ἀποστάτας γενομένους καὶ τὰ τῆς αἰρέ-*
 15 *σεως αὐτῶν δύστηνα ῥήματα καί, ἐὰν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν· νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφειν, ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδά-*
 20 *ζων τοῦτο ποιεῖ.*

15 *Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοί εἰσιν Ἄρειος καὶ Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀειθαλῆς καὶ Καρπώνης καὶ ἕτερος Ἄρειος καὶ Σαρμάτης οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι· καὶ Εὐζώιος καὶ Λούκιος καὶ Ἰούλιος καὶ Μηνᾶς καὶ Ἑλλάδιος καὶ Γάιος, οἱ ποτὲ διάκονοι καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπί-*
 20 *σκοποι. Ποῖα δὲ παρὰ τὰς Γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἔστι ταῦτα:*

«Οὐκ αἰεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς Πατὴρ οὐκ ἦν. Οὐκ αἰεὶ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. Διὸ
 25 *καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. Κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ Υἱός. Οὔτε δὲ ὁμοῖος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ ἐστίν, οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς Λόγος ἐστίν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ*

ἀκοῆς ἀκεραίων ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ὁμῶς ὁ Εὐσέβιος, ὁ εὐρισκόμενος τῶρα εἰς τὴν Νικομήδειαν, νομίζει ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα εὐρίσκονται εἰς χεῖράς του —τοῦτο δέ, διότι, ὅταν ἐγκατέλειπε τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐπέδιωξε τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐκκλησίας τῶν Νικομηδέων, δὲν ἐτιμωρήθη— καὶ προϊσταται καὶ αὐτῶν τῶν ἀποστατῶν καὶ μάλιστα ἐπεχείρησε δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς νὰ τοὺς συστήσῃ παντοῦ —προφανῶς διὰ νὰ παρασύρῃ ὅσους ἀγνοοῦν τὰ πράγματα εἰς τὴν αἰσχίστην αὐτὴν καὶ χριστομάχον αἵρεσιν—, ἠναγκάσθην, γνωρίζων καλῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, νὰ μὴ ἐπιμείνω πλέον εἰς τὴν σιωπὴν, ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐνημερώσω ὅλους, ὥστε καὶ νὰ γνωρίζετε ποῖοι εἶναι οἱ ἀποστάται καὶ τοὺς ἀθλίους ἰσχυρισμοὺς τῆς αἰρέσεώς των καὶ, ἂν σᾶς γράψῃ ὁ Εὐσέβιος νὰ μὴ προσέχετε εἰς ὅσα γράφει, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικῶς θέλει νὰ ἀνανεώσῃ τὴν κακοδοξίαν του, ἢ ὁποῖα ἀπεσιωπήθη διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου· ἐντεῦθεν προφασίζεται μὲν τῶρα ὅτι θέλει νὰ γράψῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀποδεικνύει ὁμῶς ἐμπράκτως ὅτι σπεύδει νὰ πράξῃ τοῦτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

Οἱ ἀποστατήσαντες, λοιπόν, εἶναι οἱ πρώην πρεσβύτεροι Ἄρειος, Ἀχιλλεύς, Ἀειθαλής, Καρπώνης, ἄλλος Ἄρειος καὶ Σαρμάτης· οἱ πρώην διάκονοι Εὐζώιος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος καὶ Γάιος· μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ ὀνομασθέντες κάποτε ἐπίσκοποι Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς. Τὰ ὑπ' αὐτῶν δὲ ἐφευρεθέντα καὶ ἀντιτιθέμενα πρὸς τὴν Γραφὴν λόγια των εἶναι τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πάντοτε Πατὴρ, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δὲν ἦτο Πατὴρ. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πάντοτε, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός. Διότι ὁ ὑπάρχων Θεὸς ἔχει δημιουργήσει τὸν μὴ ὑπάρχοντα Λόγον ἐκ τοῦ μηδενός. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν. Διότι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα. Δὲν εἶναι δὲ ὁμοῖος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα οὔτε εἶναι ἀληθινὸς καὶ κατὰ φύσιν Λόγος τοῦ Πατρὸς οὔτε εἶναι ἀληθι-

ἐστιν, ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστι κατα-
 χρηστικῶς δὲ λέγεται Λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτὸς
 τῷ ἰδίῳ τῷ Θεοῦ Λόγῳ καὶ τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ ἐν ἧ καὶ τὰ
 πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός. Διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ
 5 ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. Ἐένος τε καὶ
 ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοιτισμένος ἐστὶν ὁ Λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ
 οὐσίας καὶ ἄρρητός ἐστιν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ. Οὔτε γὰρ τελείως
 καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ Λόγος τὸν Πατέρα, οὔτε τελείως ὁρᾷ
 αὐτὸν δύναται. Καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ
 10 Υἱὸς ὡς ἔστι, δι' ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς
 δι' ὄργανον κτίσῃ ὁ Θεός. Καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ
 Θεὸς ἠθέλησε ποιῆσαι). Ἦρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύνα-
 ται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τραπήναι ὡς ὁ διάβολος ἐτραπή, καὶ οὐκ
 ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ὅτι δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι
 15 γενητὸς καὶ κτιστὸς ὑπάρχων.

Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναι-
 σχυντοῦντας αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς
 ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων
 ἐγγυὲς ἑκατὸν ὄντων συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. Οἱ δὲ περὶ
 20 Εὐσέβιον προσεδέξαντο σπουδάζοντες ἐγκαταμῖξαι τὸ ψευ-
 δος τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν. Ἄλλ' οὐκ ἰσχύ-
 σουσι νικᾶ γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς
 σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίᾳ. Τίς γὰρ ἤκου-
 σε πώποτε τοιαῦτα; Ἡ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται καὶ τὰς
 25 ἀκοὰς βύει ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ὄντονα τούτων τῶν ὁημάτων ψαῦ-
 σαι τῆς ἀκοῆς; Τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, «Ἐν ἀρχῇ
 ἦν ὁ Λόγος», οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε
 οὐκ ἦν; Ἡ τίς ἀκούων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ («μονογενῆς Υἱός»),

1. Βλ. Α' Ἐσδρα 3, 12.

2. Βλ. Β' Κορ. 6, 14 ἐξ.

3. Ἰω. 1, 1.

νή σοφία του, ἀλλ' εἶναι ἐν ἑκ τῶν δημιουργημάτων καὶ κτιστῶν· καταχρηστικῶς δὲ λέγεται Λόγος καὶ σοφία, διότι καὶ αὐτὸς ἔγινε διὰ τοῦ ὑπάρχοντος εἰς τὸν Θεὸν Λόγου καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ὑπαρχούσης σοφίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ πάντα καὶ αὐτὸν τὸν Υἱόν. Ἐντεῦθεν εἶναι τρεπτὸς καὶ ἡ φύσις του ὑπόκειται εἰς ἀλλοίωσιν, ὅπως ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα. Ὁ Λόγος εἶναι ξένος καὶ ἀλλότριος καὶ ἀποχωρισμένος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἄρρητος διὰ τὸν Υἱόν. Διότι ὁ Λόγος δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα τελείως καὶ ἀκριβῶς οὔτε δύναται νὰ τὸν ἰδῇ τελείως. Ἄλλωστε ὁ Υἱὸς οὐδὲ τὴν ἰδικὴν του οὐσίαν γνωρίζει ἀκριβῶς ὁποία εἶναι, διότι ἐδημιουργήθη χάριν ἡμῶν, ὥστε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δημιουργήσῃ δι' αὐτοῦ ὡς ὄργανου. Συνεπῶς δὲν θὰ ὑφίστατο, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς». Τοὺς ἠρώτησε, λοιπόν, κάποιος, ἂν δύναται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ τραπήῃ, ὅπως ἐτράπη ὁ διάβολος· δὲν ἐδίστασαν δὲ νὰ ἀπαντήσουν, ὅτι δύναται, διότι ἔχει τρεπτὴν φύσιν, ἀφοῦ εἶναι γενητὸς καὶ κτιστός.

Ἐπειδὴ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ἀρείου ἔλεγαν αὐτὰ καὶ τὰ ὑπεστήριζαν χωρὶς ἐντροπήν, ἡμεῖς καὶ οἱ ἑκατὸν περίπου ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων συνήλθαμεν καὶ ἀνεθεματίσαμεν αὐτοὺς καὶ ὄσους τοὺς ἠκολούθουν. Τοὺς ἐδέχθησαν ὁμως ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ἰδικοὶ του, ἔτοιμοι νὰ ἀναμείξουν τὸ ψεῦδος μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀσέβειαν μὲ τὴν εὐσέβειαν. Ἀλλὰ δὲν θὰ νικήσουν· διότι ἡ ἀλήθεια νικᾷ¹ καὶ δὲν ὑπάρχει κοινωνία φωτὸς καὶ σκότους οὔτε ἁρμονία Χριστοῦ καὶ Βελίαρ². Ποῖος δὲ ἔχει ἀκούσει ποτὲ μέχρι τώρα παρόμοια πράγματα; Ἡ ποῖος, ὅταν τὰ ἀκούη τώρα, δὲν παραξενεύεται καὶ δὲν κλείνει τὰ αὐτιά του διὰ νὰ μὴ ἀγγίξῃ τὴν ἀκοήν του ἢ ἀκαθαρσία αὐτῶν τῶν λόγων; Ποῖος, ὅταν ἀκούη τοὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»³, δὲν καταδικάζει τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν αἰρετικῶν ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν; Ἡ ποῖος, ὅταν ἀκούη νὰ λέγῃ τὸ Εὐαγγέλιον «μονο-

«δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα), οὐ μισήσει τούτους φθεγγομένους, ὅτι εἰς ἔστιν τῶν ποιημάτων; Πῶς γὰρ δύναται εἰς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; Ἡ πῶς μονογενῆς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος, εἴπερ καὶ αὐτὸς κτίσμα ἐστὶ καὶ 5 ποιήμα; Πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς λέγοντος («Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν») καὶ («Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε»); Ἡ πῶς ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς, ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς καὶ λέγων («Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα»); Πῶς δέ, εἰ Λό- 10 γος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; Ἴσον γὰρ ἐστὶ αὐτοὺς λέγειν ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν. Πῶς δὲ τρεπτός καὶ ἀλλοιωτός ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ μὲν («Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»), καὶ («Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν»), διὰ δὲ τοῦ προφήτου («Ἰδετέ με ὅτι ἐγὼ εἰ- 15 μι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι»); Εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν Πατέρα δύναται τὸ ῥητὸν ἀναφέρειν, ἀλλὰ ἀρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ Λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίωται, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος: «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Τίς δὲ ἄρα 20 εἶπεῖν αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δ' ἡμᾶς γέγονε καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος: «Δι' ὄν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα». Περὶ γὰρ τοῦ βλασφημεῖν αὐτούς, ὅτι οὐκ οἶδεν τελείως ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν. Ἀπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν παρακροῦνται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ λέγοντος: «Καθὼς γι- 25 νώσκει με ὁ Πατὴρ καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα». Εἰ μὲν οὖν

1. Ἰω. 1, 18.

2. Ἰω. 1, 3.

3. Ψαλμ. 44, 2.

4. Ψαλμ. 109, 3.

5. Ἰω. 14, 9.

6. Ἰω. 14, 10.

7. Ἰω. 10, 30.

8. Μαλ. 3, 6.

γενῆς Υἱός»¹ καὶ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα»², δὲν θὰ μισήσῃ αὐτούς, οἱ ὅποιοι διατείνονται ὅτι εἶναι ἕν ἀπὸ τὰ κτίσματα; Διότι πῶς δύναται νὰ εἶναι ἕν ἀπὸ ὅσα ἐγιναν δι' αὐτοῦ; Ἡ πῶς εἶναι μονογενῆς ὁ συναριθμούμενος εἰς τὸ σύμπαν κατὰ τὴν ἄποψίν των, ἂν εἶναι καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ δημιουργημα; Πῶς ἀνήκει δὲ εἰς τὰ δημιουργηθέντα ἐκ τοῦ μηδενός, ἀφοῦ ὁ Πατὴρ λέγει «Ἡ καρδία μου ἐξεστόμισε λόγον ἀγαθόν»³ καὶ «Ἐκ τῆς κοιλίας σὲ ἐγέννησα πρὶν ἀπὸ τὸν ἕωσφόρον»⁴; Ἡ πῶς εἶναι ἀνόμοιος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα, ἀφοῦ εἶναι τελεία εἰκὼν καὶ ἀκτινοβολία τοῦ Πατρὸς καὶ λέγει ὅτι «Ὅποιος ἔχει ἰδῆ ἐμὲ ἔχει ἰδῆ τὸν Πατέρα»⁵; Ἄν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ, πῶς ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε; Διότι δι' αὐτούς εἶναι τὸ ἴδιον νὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος καὶ ἄσοφος. Πῶς εἶναι τρεπτός καὶ ὑπόκειται εἰς ἀλλοίωσιν ὁ Υἱός, ἀφοῦ ὁ ἴδιος μὲν λέγει «Ἐγὼ εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμέ»⁶ καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἕν»⁷, διὰ δὲ τοῦ προφήτου λέγει «Ἰδετέ με ὅτι εἶμαι ἐγὼ καὶ δὲν ἔχω ἀλλοιωθῆ»⁸; Βεβαίως τὸ τελευταῖον χωρίον δύναται νὰ ἀναφερθῆ καὶ εἰς τὸν Πατέρα, ἀρμόζει ὅμως καλλίτερον νὰ ἀναφερθῆ εἰς τὸν Λόγον τώρα, διότι καὶ αὐτὸς δὲν ὑπέστη ἀλλοίωσιν ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅπως εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»⁹. Ποῖος δὲ τοὺς ἔπεισε νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγινε δι' ἡμᾶς, ἂν καὶ ὁ Παῦλος γράφῃ· «Δι' αὐτὸν τὰ πάντα καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα»¹⁰; Ὅσον διὰ τὴν βλσφημίαν των, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τελείως τὸν Πατέρα, δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμεν. Διότι ἀφ' ἧς ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσουν τὸν Χριστὸν παρερμηνεύουν καὶ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου· «Ὅπως μὲ γνωρίζει ὁ Πατὴρ καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πα-

9. Ἐβρ. 13, 8.

10. Ἐβρ. 2, 10.

ἐκ μέρους ὁ Πατήρ γινώσκει τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς μὴ
τελείως γινωσκέτω τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις,
οἶδεν δὲ τελείως ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει
ὁ Πατήρ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὕτω καὶ ὁ Λόγος γινώσκει τὸν
5 ἑαυτοῦ Πατέρα, οὗ καὶ ἔστι Λόγος.

Ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας Γραφὰς πολ-
λάκις ἐνετρέψαμεν αὐτούς, καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετε-
βάλλοντο φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτούς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμμέ-
νον· («Ὅταν ἔλθῃ ἀσεβῆς εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖν»). Πολ-
10 λαι γοῦν αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵτινες πλεον τοῦ δέ-
οντος τολμήσασαι πεπτώκασιν εἰς ἀφροσύνην. Οὗτοι δὲ διὰ
πάντων ἑαυτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες εἰς ἀναίρεσιν
τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐδικαίωσαν ἐξ αὐτῶν ἐκείνας ὡς ἐγ-
γύτεροι τοῦ ἀντιχρίστου γενόμενοι. Διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν
15 καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Λυπούμεθα μὲν οὖν
ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων καὶ μάλιστα, ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ
αὐτοὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας νῦν ἀπεπήδησαν· οὐ ξενιζόμεθα δέ.
Τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμέναιος καὶ Φίλητος πεπόνθασιν καὶ πρὸ αὐ-
τῶν Ἰούδας ὁ ἀκολουθήσας τῷ Σωτῆρι, ὕστερον γὰρ προδό-
20 τῆς καὶ ἀποστάτης γέγονε.

Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμενῆκαμεν,
ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος προείρηκε· «Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανή-
σῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες ὅτι
ἔγώ εἰμι καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε' καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ
25 πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν». Ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ
τοῦ Σωτῆρος ἔγραψεν· («Ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσον-
ταί τινες τῆς ὑγιαίνουσης πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλά-
νοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλή-

1. Ἰω. 10, 15.

2. Παροιμ. 18, 3.

3. Βλ. Β' Τιμ. 2, 17.

τέρα»¹. Ἄν μὲν, λοιπόν, ὁ Πατήρ γνωρίζῃ ἐν μέρει τὸν Υἱόν, προφανῶς καὶ ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τελείως τὸν Πατέρα. Ἄν ὁμως εἶναι ἀνεπίτρεπτον νὰ λεχθῆ τοῦτο καὶ ὁ Πατήρ γνωρίζει τελείως τὸν Υἱόν, προφανῶς ὅπως γνωρίζει ὁ Πατήρ τὸν Λόγον του, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος γνωρίζει τὸν Πατέρα του, τοῦ ὁποῖου καὶ εἶναι Λόγος.

Διὰ τῶν λόγων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς προσαγωγῆς χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς τοὺς ἠλέγξαμεν πολλὰς φορές, αὐτοὶ ὁμως μετεβάλλοντο πάλιν ὡς χαμαιλέοντες ὡς ἂν εἶχον μόνην φιλοδοξίαν νὰ ἐφαρμόσουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ χωρίον τῆς Γραφῆς· «Ὅταν πληθυνθῆ ἡ κακία τοῦ ἀσεβοῦς, ἔρχεται ἡ καταφρόνησις»². Βεβαίως ἐπαρουσιάσθησαν πολλαὶ αἵρέσεις πρὸ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τοῦ δέοντος καὶ ἔπεσαν εἰς τὴν ἀφροσύνην. Αὐτοὶ ὁμως μὲ τὴν ὄλην ἐπιχειρηματολογίαν των ἐπεχείρησαν νὰ ἀναιρέσουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ ἔτσι ἐδικαίωσαν τὰς προηγουμένας αἵρέσεις, διότι ἐτάχθησαν πλησιέστερον πρὸς τὸν ἀντίχριστον. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἀπεκήρυξε καὶ τοὺς ἀνεθεμάτισε. Λυπούμεθα βεβαίως διὰ τὴν ἀπώλειάν των, κυρίως διότι, ἐνῶ ἔμαθαν καὶ αὐτοὶ παλαιότερον τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπεσκίρτησαν τώρα· ἀλλὰ δὲν παραξενευόμεθα. Διότι τὸ αὐτὸ ἔπαθαν ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φίλητος³ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἠκολούθησε τὸν Σωτῆρα, ὕστερον ἔγινε προδότης καὶ ἀποστάτης.

Καὶ δι' ὅλα αὐτὰ δὲν στερούμεθα διδασκαλίας, ἀφοῦ ὁ μὲν Κύριος ἔχει προεῖπει· «Προσέχετε μὴ σᾶς πλανήσῃ κανεὶς. Διότι πολλοὶ θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸ ὄνομά μου καὶ θὰ λέγουν ὅτι Ἐγὼ εἶμαι καὶ ἔφθασεν ὁ καιρὸς» καὶ θὰ πλανήσουν πολλοὺς. Μὴ τοὺς ἀκολουθήσετε»⁴. Ὁ δὲ Παῦλος, ἔμαθεν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ ἔγραψεν· «Ὅτι κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροῖς θὰ ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ πίστιν, διότι θὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ πλανημένα πνεύματα καὶ διδασκαλίας δαιμο-

4. Λουκ. 21, 8.

θειαν». Τοῦ τοίνυν Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 διὰ τε ἑαυτοῦ παραγγείλαντος καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου σημά-
 ναντος περὶ τῶν τοιούτων ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσε-
 βείας αὐτῶν γενόμενοι ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς
 5 τοιούτους ἀποδείξαντές τε αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς Καθολικῆς
 Ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως.

Ἐδηλώσαμεν καὶ τῇ ὑμετέρα θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τι-
 μιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μῆτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπε-
 τεύσαιτο πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδέξησθε μῆτε Εὐσεβίῳ ἢ
 10 ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. Πρέπει γὰρ ἡμᾶς
 Χριστιανοὺς ὄντας πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ
 φρονοῦντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέ-
 φεσθαι καὶ μηδὲ κἂν χαιρεῖν τοῖς τοιούτοις λέγειν, ἵνα μίπο-
 τε καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενόμεθα, ὡς παρήγ-
 15 γειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελ-
 φούς. Ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι

1 Κόλλουθος πρεσβύτερος· σύμφηφός εἰμι τοῖς γεγραμ-
 μένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβη-
 20 σάντων.

2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 3 Λιόσκορος πρε-
 σβύτερος, ὁμοίως. 4 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 5 Εὐ-
 σέβιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 6 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁ-
 μοίως. 7 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως. 8 Ἀρποκρατίων
 25 πρεσβύτερος, ὁμοίως. 9 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 10 Νεμέσιος
 πρεσβύτερος. 11 Λόγγος πρεσβύτερος. 12 Σιλβανὸς πρεσβύ-
 τερος. 13 Περῶους πρεσβύτερος. 14 Ἄπις πρεσβύτερος.
 15 Προτέριος πρεσβύτερος. 16 Παῦλος πρεσβύτερος. 17 Κῦ-
 ρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

1. Α' Τιμ. 4, 1.

2. Βλ. Β' Ἰω. 10.

νίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν»¹. Συμφώνως, λοιπόν, πρὸς ὅσα παρήγγειλεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ μας Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ πρὸς ὅσα ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Ἀποστόλου, ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἠκούσαμεν αὐτοπροσώπως τὰς αἰρετικὰς ἀπόψεις των, ἀνεθεματίσαμεν, ὅπως ἤδη εἴπαμεν, τοὺς αἰρετικούς καὶ ἀπεδείξαμεν ὅτι εἶναι ξένοι πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πίστιν της.

Ἐκοινοποιήσαμεν δὲ καὶ εἰς τὴν θεοσέβειάν σας αὐτά, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, διὰ νὰ μὴ τοὺς δεχθῆτε, ἂν ἔχουν τὴν ἀναίδειαν νὰ ἔλθουν εἰς τὰς ἐπαρχίας σας, οὔτε νὰ πεισθῆτε εἰς τὸν Εὐσέβιον ἢ οἰονδήποτε ἄλλον γράφη ὑπὲρ αὐτῶν. Διότι πρέπει, ἀφοῦ εἴμεθα Χριστιανοί, νὰ ἀποστρεφώμεθα ὡς θεομάχους καὶ διαφθορεῖς τῶν ψυχῶν ὅλους ὅσοι ὁμιλοῦν καὶ φρονοῦν κατὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐδὲ κἂν χαίρετε δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν πρὸς αὐτούς, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν κοινωνοὶ τῶν ἀμαρτιῶν των, ὅπως παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης². Χαιρετίσατε τοὺς ἀδελφούς, οἱ ὅποιοι εἶναι πλησίον σας. Σᾶς χαιρετίζουν ὅσοι εἶναι μαζί μου.

Πρεσβύτεροι Ἀλεξανδρείας

1 Κόλλουθος πρεσβύτερος· συμφωνῶ πρὸς τὰ γραφέντα καὶ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ὅσων ἠσέβησαν μαζί του.

2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 3 Διόσκορος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 4 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 5 Εὐσέβιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 6 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 7 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως. 8 Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος, ὁμοίως. 9 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 10 Νεμέσιος πρεσβύτερος. 11 Λόγγος πρεσβύτερος. 12 Σιλβανὸς πρεσβύτερος. 13 Περῶους πρεσβύτερος. 14 Ἄπις πρεσβύτερος. 15 Προτέριος πρεσβύτερος. 16 Παῦλος πρεσβύτερος. 17 Κῦρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι

- 18 Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως. 19 Μακάριος διάκονος.
 20 Πιστὸς διάκονος, ὁμοίως. 21 Ἀθανάσιος διάκονος. 22
 Εὐμενῆς διάκονος. 23 Ἀπολλώνιος διάκονος. 24 Ὀλύμπιος
 5 διάκονος. 25 Ἀφθόνιος διάκονος. 26 Ἀθανάσιος διάκονος.
 27 Μακάριος διάκονος. 28 Παῦλος διάκονος. 29 Πέτρος
 διάκονος. 30 Ἀμνντιανὸς διάκονος. 31 Γάιος διάκονος. 32
 Ἀλέξανδρος διάκονος. 33 Διονύσιος διάκονος. 34 Ἀγάθων
 διάκονος. 35 Πολύβιος διάκονος, 36 Θεωνᾶς διάκονος. 37
 10 Μᾶρκος διάκονος. 38 Κώμοδος διάκονος. 39 Σεραπίων διά-
 κονος. 40 Νεῖλος διάκονος. 41 Ῥωμανὸς διάκονος, ὁμοίως.

Μαρεώτου πρεσβύτεροι

- 42 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος· σύμψηφός εἰμι τοῖς γε-
 γραμμένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσε-
 15 βησάντων.

- 43 Ἰγνένιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 44 Ἀμμώνιος πρε-
 σβύτερος. 45 Διόσκορος πρεσβύτερος. 46 Σωστράς πρεσβύ-
 τερος. 47 Θεὼν πρεσβύτερος. 48 Τύραννος πρεσβύτερος.
 49 Κόπρης πρεσβύτερος. 50 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. 51 Ὠ-
 20 ρίων πρεσβύτερος. 52 Σερῆνος πρεσβύτερος. 53 Δίδνμος
 πρεσβύτερος. 54 Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. 55 Βόκκων πρε-
 σβύτερος. 56 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 57 Ἀχιλλᾶς πρεσβύ-
 τερος. 58 Παῦλος πρεσβύτερος. 59 Θαλέλαιος πρεσβύτερος.
 60 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

25

Διάκονοι

- 61 Σαραπίων διάκονος, ὁμοίως. 62 Ἰοῦστος διάκονος,
 ὁμοίως. 63 Δίδνμος διάκονος. 64 Δημήτριος διάκονος. 65
 Μαῦρος διάκονος. 66 Ἀλέξανδρος διάκονος. 67 Μᾶρκος διά-
 κονος. 68 Κόμων διάκονος. 69 Τρύφων διάκονος. 70 Ἀμ-

Διάκονοι

18 Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως. 19 Μακάριος διάκονος. 20 Πιστὸς διάκονος, ὁμοίως. 21 Ἀθανάσιος διάκονος. 22 Εὐμενῆς διάκονος. 23 Ἀπολλώνιος διάκονος. 24 Ὀλύμπιος διάκονος. 25 Ἀφθόνιος διάκονος. 26 Ἀθανάσιος διάκονος. 27 Μακάριος διάκονος. 28 Παῦλος διάκονος. 29 Πέτρος διάκονος. 30 Ἀμυντιανὸς διάκονος. 31 Γάιος διάκονος. 32 Ἀλέξανδρος διάκονος. 33 Διονύσιος διάκονος. 34 Ἀγάθων διάκονος. 35 Πολύβιος διάκονος. 36 Θεωνᾶς διάκονος. 37 Μᾶρκος διάκονος. 38 Κώμοδος διάκονος. 39 Σεραπίων διάκονος. 40 Νεῖλος διάκονος. 41 Ῥωμανὸς διάκονος, ὁμοίως.

Πρεσβύτεροι Μαρεώτου

42 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος· συμφωνῶ πρὸς τὰ γραφέντα καὶ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ὅσων ἠσέβησαν μαζί του.

43 Ἰνγένιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 44 Ἀμμώνιος πρεσβύτερος. 45 Διόσκορος πρεσβύτερος. 46 Σωστράῳς πρεσβύτερος. 47 Θέων πρεσβύτερος. 48 Τύραννος πρεσβύτερος. 49 Κόπρης πρεσβύτερος. 50 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. 51 Ὠρίων πρεσβύτερος. 54 Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. 55 Βόκκων πρεσβύτερος. 56 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 57 Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. 58 Παῦλος πρεσβύτερος. 59 Θαλέλαιος πρεσβύτερος. 60 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι

61 Σαραπίων διάκονος, ὁμοίως. 62 Ἰοῦστος διάκονος, ὁμοίως. 63 Δίδυμος διάκονος. 64 Δημήτριος διάκονος. 65 Μαῦρος διάκονος. 66 Ἀλέξανδρος διάκονος. 67 Μᾶρκος διάκονος. 68 Κόμων διάκονος. 69 Τρύφων διάκονος. 70 Ἀμμώνιος διά-

μῶνιος διάκονος. 71 Δίδυμος διάκονος. 72 Πτολλαρίων διάκονος. 73 Σέρας διάκονος. 74 Γάιος διάκονος. 75 Ἰάραξ διάκονος. 76 Μᾶρκος διάκονος. 77 Θεωνᾶς διάκονος. 78 Σαρμάτων διάκονος. 79 Κάροπων διάκονος. 80 Ζώιλος διάκονος, ὁμοίως.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς
τῆς ἐν Νικαία συνόδου κατὰ Ἀρείου
καὶ τῶν σὺν αὐτῷ

36. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλῃ Θεοῦ χάριτι Ἀλεξανδρέων ἐκκλησία καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς οἱ ἐν Νικαία συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων ἡ μεγάλη καὶ ἀγία σύνοδος ἐν Νικαία συγκροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιτεθῆναι γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη.

20 Πρῶτον μὲν οὖν ἀπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ παμψηφεί ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν

25 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγων «ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι» καὶ «εἶναι ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ ἀντεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος καὶ κτίσμα ὀνομάζοντος καὶ ποίημα. Ἄπαντα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἀγία σύνοδος οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης καὶ τῆς

30 ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων ἀνασχομένη. Καὶ τὰ

1. Ἀκριβέστερον ἢ Ἐπιστολὴ εἶναι ἐγκύκλιος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Αἰγύπτου, διασώζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 9 καὶ ὑπὸ τοῦ Γελασίου, Σύνταγμα 2, 33.

κονος. 71 Δίδυμος διάκονος. 72 Πτολλαρύων διάκονος. 73 Σέρας διάκονος. 74 Γάιος διάκονος. 75 Ίάραξ διάκονος. 76 Μάρκος διάκονος. 77 Θεωνᾶς διάκονος. 78 Σαρμάτων διάκονος. 79 Κάρπων διάκονος. 80 Ζώιλος διάκονος, ὁμοίως.

Ἄντίγραφον Ἐπιστολῆς
τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατὰ τοῦ Ἀρείου
καὶ τῶν ὁπαδῶν του¹

36. Οἱ συγκεντρωθέντες εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ συγκροτήσαντες τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον χαιρετίζουν ἐν Κυρίῳ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην — μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ — ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως.

Ἄφοῦ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσταγὴν τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συνήλθαμεν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ πόλεις καὶ συνεκροτήθη ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος εἰς τὴν Νίκαιαν, ἔθεωρήθη ἀπὸ τὴν ἱερὰν σύνοδον ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ γράψωμεν καὶ πρὸς σᾶς ἐπιστολὴν, διὰ νὰ δυνηθῆτε νὰ μάθετε ἀκριβῶς ποῖα θέματα ἀνεκινήθησαν καὶ ἐξητάσθησαν καὶ τί ἀπεφασίσθη καὶ ἐπεκράτησε. Πρῶτον, λοιπόν, ἐξ ὅλων τῶν θεμάτων ἐξητάσθη τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του παρουσίᾳ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἀπεφασίσθη παμψηφεί νὰ ἀναθεματισθῆ ἡ ἀσεβὴς ἄποψις του καὶ οἱ βλάσφημοι λέξεις καὶ ὄροι, διὰ τῆς χρήσεως τῶν ὁποίων ἐβλασφήμει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγων «ὅτι ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός» καὶ «ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς γεννήσεώς του» καὶ «ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε». ἐπίσης ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶχε τὴν ἐλευθέραν προαίρεσιν νὰ ἀποδεχθῆ ἀρετὴν καὶ κακίαν, τὸν ὠνόμαζε δὲ κτίσμα καὶ δημιούργημα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος, διότι δὲν ἠνέχθη οὐδὲ νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀσεβῆ ἄποψιν καὶ τὸν παραλογισμὸν καὶ τοὺς βλασφημοὺς λόγους. Ὡς πρὸς

μὲν κατ' ἐκείνον οἴου τέλος τετύχηκε πάντως ἢ ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἀμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένων. Τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολαῦσαι Θεωνῶν ἀπὸ Μαυρικῆς καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαΐδος, τῶν γὰρ αὐτῶν κακῆνοι τετυχήκασιν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ τῆς βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνεομένου

10 ἀνωθεν λαοῦ ἠλευθέρωσεν τὴν Αἴγυπτον, ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων. Καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου—κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον

15 οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν— μένειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε χειροθετεῖν, μήτε ἐν χώρᾳ, μήτε ἐν πόλει ἕτερά φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικωτέρᾳ

20 χειροτονία βεβαιωθέντας κοινωνηθῆναι ἐπὶ τούτοις· ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικία καὶ ἐκκλησία ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τὸν τιμιώτατον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον [προκεχειρισμένων]· ὡς τούτοις μὲν

25 μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου. Τῶν δὲ ὑπὸ Ἀλέξανδρον τοὺς χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχί-

1. Ὁ Μελίτιος Λυκόπουλος ἦλθε τὸ 305, κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ, εἰς διάστασιν πρὸς τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας, ἐχειροτόνησεν ἐπισκόπους καὶ ἀποσχισθεὶς ἵδρυσεν ἴδιαν «ἐκκλησίαν μαρτύρων». Αἱ ἀποφάσεις τῆς Νικαίας (κανόνες 4 καὶ 6) δὲν ἔλυσαν τὸ θέμα, οἱ Μελιτιανοὶ δὲ

τὴν προσωπικὴν του τύχην δὲ ὅπωςδὴποτε ἢ ἔχετε ἀκούσει ἢ θὰ ἀκούσετε, ἡμεῖς δὲ δὲν θέλομεν νὰ θεωρηθῶμεν ὅτι ποδοπατοῦμεν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἤδη ἔλαβε τὴν ἀξίαν ἀμοιβὴν τῆς ἀμαρτίας του. Τόσον μεγάλην ἰσχὺν εἶχε δὲ ἡ ἀσέβειά του, ὥστε συνεμερίσθησαν αὐτὴν καὶ ὁ Θεωνᾶς ὁ ἀπὸ Μαρμαρικῆς καὶ ὁ Σεκοῦνδος ὁ ἀπὸ Πτολεμαίδος, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ἰδίαν τύχην.

Ἐποῦ ὅμως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἠλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τὴν κακοδοξίαν καὶ τὴν βλασφημίαν ἐκείνην καὶ ἀπὸ ὅσους ἐτόλμησαν νὰ διασπάσουν καὶ νὰ διαιρέσουν τὸν ἀνέκαθεν εἰρηνικὸν λαόν, ὑπελείπετο τὸ θέμα τῆς αὐθαδεῖας τοῦ Μελιτίου¹ καὶ ὅσων ἐχειροτονήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Σᾶς γνωστοποιοῦμεν, ἀδελφοί, τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἐν σχέσει καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ σύνοδος, λοιπόν, ἀπεφάσισε κινουμένη ἐκ φιλανθρωπίας—διότι, ἂν ἐφηρμόζετο ἡ ἀκρίβεια, δὲν ἦτο ἄξιος συγγνώμης— νὰ παραμείνῃ ὁ Μελίτιος εἰς τὴν πόλιν του, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔχη οἰανδὴποτε ἐξουσίαν, οὔτε νὰ χειροτονῇ, οὔτε νὰ χειροθετῇ, οὔτε νὰ μεταβαίνῃ μετὰ τὴν πρόφασιν αὐτὴν εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ εἰς ἄλλην πόλιν, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ διατηρῇ τὸ ἀξίωμα ψιλῶ τῷ ὀνόματι. Ὅσοι δὲ ἐτοποθετήθησαν ὑπ' αὐτοῦ κληρικοί, ἀφοῦ λάβουν κανονικὴν χειροτονίαν, νὰ γίνουσι δεκτοὶ εἰς κοινωσίαν ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους· νὰ ἔχουν μὲν τὸ ἀξίωμα καὶ νὰ λειτουργοῦν, νὰ εἶναι ὅμως δεῦτεροι εἰς τὴν τάξιν ὅπωςδὴποτε ἐναντι ὄλων, ὅσοι ὑπόκεινται εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν καὶ ἐκκλησίαν εἰς τὸν τιμιώτατον ἀδελφόν καὶ συλλειτουργόν μας Ἀλέξανδρον [καὶ ἐχειροτονήθησαν ὑπ' αὐτοῦ]· δὲν θὰ ἔχουν συνεπῶς οὐδεμίαν ἐξουσίαν νὰ χειροτονοῦν ὁποιοὺς θέλουν, ἢ νὰ προτείνουσι ὑποψηφίους, ἢ νὰ πράττουσι ὅ,τιδὴποτε χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοι δὲ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν εὐχῶν σας δὲν με-

συνηνώθησαν μετὰ τοὺς Ἀρειανούς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων.

σματι εύρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντας ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν καὶ κατὰ νόμον καὶ θεσμόν ἐκκλησιαστικόν. Εἰ δέ

 5 τινὰ συμβαίῃ ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τηρικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἀξιοὶ φαίνονται καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο συνεψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν συνεχω-

 10 ρήθη, ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἐξοξε διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθῇ ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ποιῆσαι. Ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαιρετὰ καὶ διαφέροντα Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ

 15 ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων. Εἰ δέ τι ἄλλο ἢ ἐκανονίσθη ἢ ἔδογματίσθη συμπρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμᾶς περὶ τῆς συμ-

 20 φωνίας τοῦ ἀγίου Πάσχα, ὅτι ὑμετέροις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐῶρα ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φυλάσσουνσι τὸ Πάσχα ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. Χαίροντες

 25 ὄν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλεξάνδρον τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον

1. Βλ. ἐπίσης τὸν 1ον κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου.

τέσχον εἰς σχίσματα, ἀλλὰ παραμένουν καθαροὶ εἰς τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ χειροτονοῦν καὶ νὰ ἐπιλέγουν ὑποψηφίους ἀξίους νὰ γίνουν κληρικοὶ καὶ γενικῶς νὰ πράττουν τὰ πάντα κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν συμβῆ δὲ νὰ ἀποθάνῃ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, εἰς παρομοίαν περίπτωσιν νὰ καταλαμβάνῃ τὸ ἀξίωμα του ἓνας ἐκ τῶν προσφάτως γενομένων δεκτῶν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ θεωρηθῆ ἄξιος καὶ θὰ τὸν ἐκλέξῃ ὁ λαὸς καὶ ὅτι θὰ συμφωνήσῃ μαζί του καὶ θὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Αὐτὸ ἐπιτρέπεται δι' ὅλους τοὺς ἄλλους, πλὴν τοῦ Μελιτίου προσωπικῶς, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἀπεφασίσθη τὸ ἴδιον, διότι ἀνέκαθεν ἦτο ἄτακτος, προχειρολόγος καὶ αὐθάδης· δὲν ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ δοθῆ ἐξουσία ἢ ἀξίωμα εἰς αὐτόν, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ δημιουργήσῃ πάλιν τὰς ἰδίας ἀταξίας. Αὐταὶ εἶναι αἱ κύρια ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων. Σχετικῶς πρὸς ὅ,τιδῆποτε ἄλλο ἔκανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη, ἐπειδὴ ἦτο παρὼν ὁ κύριος καὶ τιμιώτατος συλλειτουργὸς καὶ ἀδελφὸς μας Ἀλέξανδρος, θὰ σᾶς ἀναφέρῃ σχετικῶς ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως, ἀφοῦ ἄλλωστε κατέχει τὰ θέματα ὡς συμμετασχὼν εἰς αὐτά. Μὲ πολλὴν χαρὰν σᾶς ἀναγγέλομεν καὶ τὴν συμφωνίαν διὰ τὸ ἅγιον Πάσχα, ὅτι δηλαδὴ χάρις εἰς τὰς εὐχὰς σας ἐπετεύχθη συμφωνία καὶ εἰς αὐτὸ τὸ θέμα· ἔτσι ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως ἐώρταζαν μαζί με τοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ τοῦδε θὰ ἐορτάζουν τὸ Πάσχα κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν ἰδικὴν σας μαζί με ὅλους ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι παλαιόθεν τηροῦμεν αὐτὴν μαζί με σᾶς¹. Χαίροντες, λοιπόν, διὰ τὰ ἐπιτευχθέντα, διὰ τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμφωνίαν καὶ διὰ τὴν ἀποκοπὴν πάσης αἰρέσεως, ὑποδεχθῆτε με μεγαλυτέραν τιμὴν καὶ περισσότεραν ἀγάπην τὸν συλλειτουργὸν μας καὶ ἐπίσκοπόν σας Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐχαροποίησε με τὴν παρουσίαν

ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. Εὐχέσθε δὲ καὶ περὶ ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα ταῦτα βέβαια μένοι διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

37. Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν δὲ ἐγγύς τριακόσιοι κατακρίναντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες τοὺς περὶ Ἀρειον. Λοιπὸν ἐξέθεντο ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν πρὸς ἔλεγχον κατὰ πάσης αἰρέσεως.

10 Τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ἐκτεθέντα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο
15 τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
20 ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἢ ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι ἢ ἔξ οὐκ ὄντων ἐγένετο ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

38. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ.

Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες μίαν καὶ

1. Κατὰ τὸν Γελάσιον ἡ περίληψις τῆς πίστεως εἰς τὸ σύμβολον ἐγίνετο καὶ «διὰ τὴν τοῦ πιστοῦ πλήθους τῶν λαῶν ἀπλότητα» (Σύνταγμα 2, 25).

καί εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν ὑπέστη τόσον κόπον διὰ νὰ εἰρηνεύσετε καὶ σεῖς. Εὐχέσθε δὲ δι' ὅλους μας, νὰ ἐδραιωθοῦν ὅσα ἀπεφασίσθησαν ὡς ὀρθὰ διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι· εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

37. Ἦσαν δὲ περίπου τριακόσιοι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι συνῆλθαν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ κατεδίκασαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθήρεσαν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀρείου. Ἐξέθεσαν, λοιπὸν ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν, ὥστε νὰ ἐλέγχεται πᾶσα αἵρεσις¹.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς Νικαίας· ἀπεφασίσθησαν τὰ ἑξῆς:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, δημιουργὸν ὄλων, καὶ ὄρατῶν καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη μονογενῆς ἐκ τοῦ Πατρός, δηλαδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα· δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ ἐγιναν ὅλα, καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Αὐτὸς δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας κατήλθε καὶ ἐσαρκώθη, ἐνηθρώπισεν, ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὅσους δὲ λέγουν ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε ἢ ἔδεν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆν ἢ ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως ἢ οὐσίας ἢ ὅτι εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ὑποκείμενος εἰς ἀλλοίωσιν, αὐτοὺς τοὺς ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

38. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων.

Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐχομεν λάβει ἀπὸ τὴν θείαν πρόνοιαν τελείαν χάριν, ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ πᾶ-

τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. Οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔ-
 ξεστι καθ' ἡμῶν· πᾶν ὅ,τι δ' ἂν κακοτεχνησάμενος ἐπεχείρη-
 σεν, ἐκ βάθρων ἀνήρηται, τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς
 5 θορύβους ἐκείνους καὶ τὰ τῶν διαφωνιῶν ἴν' οὕτως εἶπω θα-
 νάσιμα φάρμακα κατὰ Θεοῦ κέλευσιν ἢ τῆς ἀληθείας ἐνίκη-
 σε λαμπρότης. Ἔνα τοιγαροῦν ἅπαντες Θεὸν καὶ τῷ ὀνόμα-
 τι προσκυνοῦμεν καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. Ἴνα δὲ τοῦτο γέ-
 νηται, ὑπομνήσει Θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαεὼν πόλιν τοὺς
 πλείστους τῶν ἐπισκόπων — μεθ' ὧν καθάπερ ὡς εἰς ἐξ ὑ-
 10 μῶν ἐγὼ συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων
 καὶ αὐτὸς— τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην. Ἠλέγχθη
 γοῦν ἅπαντα καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ
 διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν. Καὶ φεισάσθω ἡ θεία με-
 γαλειότης, ἡλίκα καὶ ὡς δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Σιωτῆρος,
 15 περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν τινὲς
 τάναντία ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς καὶ τῇ ἀγίᾳ πίστει φθεγ-
 γόμενοί τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες.

Τριακοσίων γοῦν καὶ πλείονων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσί-
 νη τε καὶ ἀγχινοία θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν
 20 — ἢ καὶ ταῖς ἀληθείαις ἀκριβῆς τοῦ θείου νόμου πέφυκε πί-
 στις— εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβο-
 λικῆς ἐνεργείας ἠττημένος καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν
 παρ' ὑμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμη διασπεί-
 ρας. Ἀναδεξόμεθα τοιγαροῦν ἣν ὁ παντοκράτωρ παρέσχε
 25 γνώμην. Ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς,
 ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδῆς τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν, ἐπὶ τὸ
 κοινὸν σῶμα καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν.
 Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοία καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ
 ὑμετέρα πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς
 30 ἀληθείας ἐχθρὸν εἶναι συνέστηκε, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε

σαν πλάνην, νὰ ἀναγνωρίζωμεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν. Οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει, λοιπόν, ὁ διάβολος καθ' ἡμῶν· ὅλα δὲ τὰ κακόβουλα τεχνάσματα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη, κατέπεσαν ἐκ βάρων. Αἱ διχόνοιοι, τὰ σχίσματα, οἱ γνωστοὶ θόρυβοι καί, οὕτως εἰπεῖν, τὰ θανάσιμα δηλητήρια τῶν διαφωνιῶν, τὰ ἐνίκησε κατὰ θεῖαν προσταγὴν ἢ λαμπρότης τῆς ἀληθείας. Ἐνα, λοιπόν, Θεὸν καὶ τὸ ὄνομά του προσκυνοῦμεν ὅλοι καὶ ἔχομεν πιστεύει ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ αὐτό, κατὰ θεῖαν ἐπιταγὴν συνεκάλεσα εἰς τὴν Νίκαιαν τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους· μαζί των καὶ ἐγὼ—διότι ὡς ἓνας ἀπὸ σᾶς καὶ ἐγὼ μὲ πολλὴν χαρὰν θεωρῶ ἑμαυτὸν συνυπηρέτην ἰδικόν σας—ἀνέλαβα νὰ μετὰσχω εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας. Ἐγινε, λοιπόν, ἔλεγχος καὶ ἀκριβῆς ἐξέτασις ὅλων τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο βεβαίως ὅτι προξενοῦν ἀμβολίας ἢ διχογνωμίας. Ἄς μᾶς ἐλεήσῃ ἡ θεία μεγαλειότης δι' ὅσας φοβερὰς καὶ τρομερὰς βλασφημίας εἶπαν μὲ ἀπρέπειαν διὰ τὸν Σωτῆρα μας, τὴν ἐλπίδα καὶ ζωὴν μας, ὠρισμένοι, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν καὶ ὠμολόγουν ὅτι πιστεύουν τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν θεόπνευστον Γραφὴν καὶ τὴν ἀγίαν πίστιν.

Ἐνῶ λοιπόν περισσότεροι ἀπὸ τριακοσίους ἐπίσκοποι, θαυμαστοὶ διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν εὐρυμάθειάν των, διεβεβαίωσαν τὴν ὑπαρξιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως—πράγματι δὲ αὐτὴ εἶναι ἀληθῶς ἢ σύμφωνος πρὸς τὸν θεῖον νόμον πίστις—, μόνος ὁ Ἄρειος ἀπεκαλύφθη ὅτι εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὴν διαβολικὴν ἐνέργειαν· αὐτὸ δὲ τὸ κακὸν τὸ ἤρχισε τὸ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν σας, ἐν συνεχείᾳ δὲ διέδωσε τὴν ἀσέβειάν του καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἄς ἀποδεχθῶμεν, λοιπόν, τὴν ἀπόφασιν ἢ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα. Ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς μας ἀδελφούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μᾶς ἐχώρισεν ἀναιδῆς ὑπηρέτης τοῦ διαβόλου. Ἄς τρέξωμεν μὲ πᾶσαν σπουδὴν εἰς τὸ κοινὸν σῶμα καὶ εἰς τὰ γνήσια μέλη μας. Διότι αὐτὸ ἀρμόζει εἰς τὴν νοημοσύνην, τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειάν σας, νὰ ἐπανέλθετε δηλαδὴ εἰς τὴν θεῖαν χάριν, ἀφοῦ ἠλέχθη

χάριν. Ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν
 ἐστὶν ἕτερον ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ Ἅγιον
 Πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγ-
 κείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. Διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλ-
 5 λέτω, μηδεὶς ὑπεριθεσθῶ, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν
 ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε, ἵν' ἐπειδὴν ὅσον οὐδέπω πρὸς
 ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ Θεῷ μεθ'
 ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδείξας
 τὴν εὐκταίαν ἡμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν.
 10 Καὶ ἄλλη χειρὶ. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγα-
 πητοί.

Ἀντίγραφον ὧν ἐκόμισαν Συγκλήτιος
 καὶ Γαυδέντιος μαγιστριανοὶ

39. Νικητῆς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις
 15 καὶ λαοῖς.

Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος δίκαιός
 ἐστὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. Ὡσπερ τοίνυν Πορ-
 φύριος, ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς, συντάγματα ἅττα παράνομα
 κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος ἄξιον εὖρατο μισθὸν καὶ
 20 τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστος μὲν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι
 χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι
 δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα, οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν Ἄρει-
 ὄν τε καὶ τοὺς Ἄρειῳ ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν κα-
 λεῖσθαι, ἵν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηται, τούτων ἔχωσι καὶ
 25 τὴν προσηγορίαν. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ
 Ἄρειου συντεταγμένον εὐρίσκοιτο, τοῦτο πρὸς παραδίδοσθαι,
 ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθεῖν,
 ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. Ἐκεῖνο μέντοι

1. Πολιτικοὶ ἀξιωματοῦχοι τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς.

2. Πορφύριος ὁ Τύριος (233 - 304), ὁ τελευταῖος τῶν νεοπλατωνικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὑπῆρξε σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ συγγράφας καὶ ἔργον ἐκ 15 βιβλίων «Κατὰ χριστιανῶν».

ἡ πλάνη ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας. Διότι ἡ ὁμόφωνος ἄποψις τῶν τριακοσίων ἐπισκόπων εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ μάλιστα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὰς διανοίας τόσων σπουδαίων ἀνδρῶν, τοὺς ἐφώτισε νὰ ἐκφράσουν τὴν θεῖαν βούλησιν. Διὰ τοῦτο ἄς παύσουν αἱ ἀμφιβολίαι καὶ αἱ διαβουλεύσεις καὶ ἄς ἐπανέλθετε ὅλοι προθύμως εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδόν, ὥστε, ὅταν μετ' οὐ πολὺ ἀφίχθῶ εἰς τὴν πόλιν σας, νὰ εὐχαριστήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ δεόντως τὸν παντεπόπτην Θεόν, διότι διὰ τῆς ἀναδείξεως τῆς ἀληθοῦς πίστεως μᾶς ἔδωσε συγχρόνως καὶ τὴν εὐκταίαν ἀγάπην.

Δι' ἄλλης χειρός. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἀντίγραφον τῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα μετέφεραν οἱ μαγιστριανοὶ¹ Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος

39. Ὁ Νικητῆς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος Σεβαστός, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ λαϊκοὺς.

Ἀφοῦ ὁ Ἄρειος ἐμιμήθη τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς, εἶναι δίκαιον νὰ ὑποστῇ καὶ τὴν ἰδίαν πρὸς αὐτοὺς τιμωρίαν. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως Πορφύριος², ἀφοῦ συνέγραψε μερικὰ παράνομα συγγράμματα κατὰ τῆς θρησκείας, εὔρε τὸν μισθὸν ὁ ὁποῖος τοῦ ἤξιζε, καὶ κατήντησε τὸ ὄνομά του συνώνυμον τῆς ἐντροπῆς κατὰ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον καὶ ὁ ἴδιος μὲν ἑταυτίσθη μὲ τὴν κακοδοξίαν, τὰ δὲ ἀσεβῆ συγγράμματά του ἠφανίσθησαν, ἔτσι καὶ τώρα ἀπεφασίσαμεν καὶ ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ὁμόφρονές του ν' ἀποκαλοῦνται Πορφυριανοί, ὥστε νὰ προσαγορεύωνται διὰ τοῦ ὀνόματος ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους ἐμιμήθησαν. Ἐπὶ πλέον οἰονδήποτε σύγγραμμα εὔρεθῆ συντεταγμένον ὑπὸ τοῦ Ἄρειου, αὐτὸ νὰ παραδίδεται εἰς τὸ πῦρ, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀφανισθῇ ἡ φαύλη διδασκαλία του, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ὑπολειφθῇ τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ τὸν ἐνθυμίζῃ. Γνωστοποιῶ

προαγορεύω, ὡς εἶ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὴν φω-
ραθείη κρύψας καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν καὶ πρὸς κατανα-
λώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία. Παραχρῆμα γὰρ ἀλοῦς
ἐπὶ τούτῳ κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν.

5 Καὶ ἄλλη χειρὶ ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπη-
τοί.

40. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Ἀρείῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀ-
ρειανοῖς.

Κακὸς ἔρμηνεὺς αὐτόχρημα εἰκὼν τε καὶ ἀνδριάς ἐστὶ τοῦ
10 διαβόλου. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνον οἱ δεινοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης
δέλεαρ πλάττουσιν, οἷονεὶ κάλλους αὐτῷ εὐπρέπειαν προσμη-
χανώμενοι αἰσχίστω καθάπαξ ὄντι τὴν φύσιν, ὅπως ἂν τοὺς
ταλαιπώρους ἀπολλύοι πλάνην αὐτοῖς προπίνων, τὸν αὐτὸν
οὗτος ἂν οἶμαι τρόπον ποιήσειεν, ᾧ μόνον σπουδῆς ἄξιον τοῦτ'
15 εἶναι δοκεῖ, τὸ τὰ τῆς οἰκειᾶς ἰταμότητος δηλητήρια ἀφειδῶς
προβάλλεσθαι. Τοιγάρτοι καινὴν καί, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄν-
θρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπιστίας εἰσάγει πίστιν· διόπερ
οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπαῖδον ἐκεῖνο φαίνεται τὸ πάλαί τῇ
θείᾳ ῥήσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακὸν εἰσι σοφοί. Τί δ'
20 ἂν τις ἐκεῖνο λέγοιτο τὴν τοῦ βουλευέσθαι χάριν αὐτὸν ἀπο-
λωλεκότα μηκέτι κουφισμοῦ τινα ἐπικουρίαν εὔρασθαι ἐπιθυ-
μεῖν; Τί τοίνυν φημί, Χριστέ Χριστέ, Κύριε Κύριε; Τί δήποτε
ἡμᾶς τὸ ἀσεβὲς τοῦτο ληστήριον ὀσημέραι τιτρώσκει; Ἔστη-
κεν ἐξ ἐναντίας δεινὴ τις βιαία τόλμα, βρυχᾶται ἐπιπρόιονσα
25 τὸν ὀδόντα δύσμορφος ὑπ' ἀτιμίας καὶ παντοδαποῖς περιτε-

λοιπόν δημοσίᾳ ὅτι ὅποιος συλληφθῆ νὰ ἀποκρύπτῃ σύγγραμμα συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἄρειου καὶ δὲν τὸ παραδώσῃ ἀμέσως διὰ νὰ ριφθῆ εἰς τὸ πῦρ, αὐτὸς θὰ τιμωρῆται διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Εὐθύς δηλαδὴ ὡς συλληφθῆ, διαπράττων αὐτὸ τὸ ἀδίκημα, θὰ ἀποκεφαλίζεται.

Δι' ἄλλης χειρός· ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

40. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδούς του Ἀρειανούς.

Ὁ κακὸς ἑρμηνευτῆς εἶναι κυριολεκτικῶς εἰκὼν καὶ ἀνδριάς τοῦ διαβόλου. Ὅπως δηλαδὴ οἱ καλοὶ γλύπται τὸν πλάσσουν ὡς δόλωμα διὰ ν' ἀπατήσουν τοὺς πολλοὺς καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐνῶ ὁ διάβολος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄσχημος ἐκ φύσεως, μηχανεύονται τρόπους ὥστε νὰ τοῦ προσδώσουν τὴν εὐπρέπειαν τοῦ κάλλους, καὶ ἔτσι ὁ διάβολος ὁδηγεῖ εἰς ἀπώλειαν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ὑποβάλλων εἰς αὐτοὺς τὴν πλάνην, τὴν ἰδίαν μέθοδον, νομίζω, ἀκολουθεῖ καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ἄξιον σπουδῆς μόνον τοῦτο, πῶς δηλαδὴ θὰ προβάλλῃ εὐρύτατα τὰ δηλητήρια τῆς ἀναισχυντίας του. Εἰσάγει, λοιπόν, ὁ Ἄρειος καινοφανῆ καὶ οὐδέποτε μέχρι τοῦδε, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐμφανισθεῖσαν πίστιν ἀπιστίας· ἐντεῦθεν δὲν φαίνεται νὰ ἀφίσταται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ἢ διδασκαλίαν τὴν ὁποίαν περιέχουν τὰ ἀνάκαθεν γνωστὰ λόγια τῶν Γραφῶν, ὅτι δηλαδὴ εἶναι σοφοὶ εἰς τὸ κακόν¹. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ εὐρεθῆ βοήθεια συντελοῦσα εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν ὁπαδῶν του, καίτοι αὐτὸς ἔχει ἀπολέσει τὴν δυνατότητα τῆς σκέψεως; Τί νὰ εἴπω, λοιπόν, Χριστέ Χριστέ, Κύριε Κύριε; Διατί μᾶς πληγώνει ἄραγε καθημερινῶς αὐτὸ τὸ ἀσεβὲς πλῆθος τῶν ληστῶν; Ἐχει παραταχθῆ ἐναντίον μας μία φοβερὰ καὶ βιαία θρασύτης, ἡ ὁποία βρυχᾶται καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας, εἶναι δὲ δύσμορφος ἀπὸ τὴν ἀσχημίαν καὶ πλήρης πληγῶν ἀπὸ πά-

- τρωμένη ἐγκλήμασιν. Αὕτη μέντοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ
 σοῦ κηρύγματι ὡσπερ τισὶ ζάλαις καὶ τρικυμίαις κακῶν δια-
 φορομένη ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις λόγους, γράφουσα δὲ τού-
 5 τούς ἐκφαίνει, οὓς οὐδέποτε σὺ τῷ αἰδίῳ τῆς σαντοῦ πηγῆς
 τῷ Πατρὶ συννπάροχον ἐν ταῖς περὶ σαντοῦ γνώσεσιν ἀφώρι-
 σασ. Συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἅττα καὶ ἄνομα ἀσε-
 βήματα, νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ πάλιν
 ταῖς τῶν ἀθλίων σπονδαῖς ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὕτη
 παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει.
- 10 Βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προέδρου αὐτῆς τὴν φύσιν ἐξετάσαι.
 Τί γὰρ δὴ λέγει; («Ἡ κατέχωμεν»), φησὶν, («οὗ ἤδη ἐγκρατεῖς
 γεγόναμεν, ἢ γενέσθω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα»). Πέπτωκε καὶ
 ταῦτα πέπτωκε ἀναιρούμενος («δόλῳ»), φησὶν, («ἢ δεινότητι
 πανουργίας»). Οὐδὲν διαφέρει. Σεμνὸν μόνον ἠγεῖται, δὲ διὰ
 15 πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσερρῶν. («Πλήθην»), φησὶν, («ἔχο-
 μεν»). Προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡς ἂν τῶν
 τῆς μανίας πολέμων θεατῆς γένομαι. Αὐτός, ἔφη, ἐγὼ προ-
 βήσομαι ὁ τοὺς τῶν ἀφρόνων πολέμους παύειν εἰωθώς. Ἔγε
 δὴ, Ἄρες Ἄρειε, ἀσπίδων εἰ χρεῖα. Μὴ σὺ γε τοῦτο ποιήσης,
 20 ἰκετεύομεν. Ἐπισχέτω γοῦν τε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία. Ἄλ-
 λά γὰρ εἶθ' ὡς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνεκροτῆσθαι δοκεῖς, οὕτω
 σοι τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβεία προσῆκε ἀκμάζειν. Ἴδὸν δὴ
 πάλιν αὖ ἰκέτης ἔρχομαι καὶ τοῖς ὄπλοις πᾶμπληθεὶς ἰσχύων μά-
 χεσθαι μὲν οὐκ ἐθέλω, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεφραγμένους πίστει
 25 σέ τε ἰάσασθαι καὶ τοὺς ἄλλους θεραπεῦσαι βούλομαι. Τί οὖν
 φῆς ταῦτα πράττειν, ἃ μὴ τοῖς ἤθεσι προσῆκε τοῖς σοῖς; Ἄλ-
 λά μεθ' ὁποίας ἡσυχίας, εἰπέ μοι, ἢ τίνα περιουσίαν περιβε-
 βλημένος, μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅτι προπετείας ἐληλακώς; Ὡ τὸλ-
 μης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι. Ἀκούσατε γάρ, οἷα

1. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Ὁ Κωνσταντίνος ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄρειου.

σης φύσεως ἐγκλήματα. Καὶ ὁμως, οὕτως εἰπεῖν, μαινομένη εἰς τὸν νόμον καὶ τὸ κήρυγμά σου, ὡς ἐὰν εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον ζάλης καὶ τρικυμίας κακῶν, ἐκστομίζει διεστραμμένους λόγους καὶ τοὺς ἐκφέρει γραπτῶς, λόγους τοὺς ὁποίους οὐδέποτε συμπεριέλαβες εἰς τὰς εἰς σὲ ἀναφερομένας γνώσεις σύ, ὁ συνυπάρχων αἰωνίως μετὰ τὸν Πατέρα, τὴν πηγὴν σου. Γενικῶς δὲ συνάγει καὶ συγκεντρώνει ἀρκετὰ φοβερὰ καὶ ἄνομα ἀσεβήματα, ἄλλοτε μὲν ὁμιλοῦσα μετὰ θράσος, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὑπερηφανευομένη διὰ τὸν ὑπέρμετρον ζῆλον τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων τοὺς ὁποίους καίτοι παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ διαφθείρει ἀτιμωρητεῖ.

Τώρα δὲ ἐπιθυμῶ νὰ ἐξετάσω τὴν φύσιν τοῦ ἀρχηγοῦ της. Τί λέγει, λοιπόν; «Ἡ πρέπει νὰ διατηρήσωμεν», ἰσχυρίζεται, «ὅ,τι ἤδη κατεκτήσαμεν, ἢ νὰ γίνῃ ὅ,τι ἡμεῖς θέλομεν». Ἔχει πέσει ὁμως καὶ ἡ πτώσις του ἔγινε, ὅπως ἰσχυρίζεται, «μετὰ δόλον ἢ φοβερὰν πανουργίαν». Αὐτὸ μᾶς εἶναι ἀδιάφορον. Θεωρεῖ ἄλλωστε ἐντιμον μόνον ὅ,τι μετὰ πονηρὰ τεχνάσματα συμβάλλει εἰς τὸν σκοπὸν του. «Ἔχομεν πλήθη μετὰ τὸ μέρος μας», λέγει. Θὰ προχωρήσω, λοιπόν, ὀλίγον καὶ ἐγώ, διὰ νὰ παρακολουθήσω ὡς θεατῆς τὸν πόλεμον τῆς μανίας του. Ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ προχωρήσω, διότι ἔχω συνηθίσει νὰ καταπαύω τοὺς πολέμους τῶν ἀφρόνων. Ἐμπρός, λοιπόν, Ἄρη Ἄρειε, χρειάζονται ἀσπίδες. Μὴ τὸ πράξης σύ αὐτό, σὲ ἰκετεύομεν. Ἄς σὲ συγκρατήσῃ ἢ συναναστροφὴ τῆς Ἀφροδίτης¹. Ἄλλὰ ἂν βεβαίως νομίζῃς ὅτι ἔχει ὀργανωθῆ ἄριστα τὸ πλῆθος, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶσαι ἕτοιμος πρὸς μάχην διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν ὡς πρὸς τὸν Χριστόν. Ἴδου πάλιν ἔρχομαι ὡς ἰκέτης καὶ ἐνῶ ἔχω ἀπόλυτον ὑπεροχὴν εἰς τὰ ὄπλα προτιμῶ νὰ μὴ πολεμήσω, ἀλλὰ θέλω, ὠχυρωμένος μετὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἰατρεύσω σὲ καὶ νὰ θεραπεύσω τοὺς ἄλλους. Τί, λοιπόν, ἰσχυρίζεσαι ὅτι θὰ πράξης πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἀρμόζουν εἰς τοὺς τρόπους σου; Μετὰ ποίαν ἡσυχίαν, ἢ ἔχων ποίαν ἐξουσίαν, εἶπέ μου, ἢ μᾶλλον ἔχων φθάσει εἰς ποῖον ὄριον αὐθαδείας; ὦ τόλμη, ἀξία νὰ καταπέσῃ διὰ κεραυνῶν! Ἀκούσατε δὲ πῶς ἐτόλμησε νὰ

- δεδήλωκε πρώην πρὸς με, ἰὸν ἀποστάζοντι γράφων τῷ καλά-
 μῳ. «Οὕτω», φησί, «πιστεύομεν». Εἶτ', οἶμαι, προσθεὶς οὐκ
 οἶδα ἅττα σοβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησηκμένα, προῖ-
 ὶν πορρωτέρω οὐδὲν ὅ,τι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' ὄλον,
 5 ὡς ἂν εἰποῖ τις, τὸν τῆς παρανοίας ἀνέωξε θησαυρόν. («Ἀπελαν-
 νόμεθα»), φησί, «καὶ τὴν τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς ἄδειαν ἀφαιροῦν-
 ται». Ἄλλ' οὐδὲν πῶ ταῦτα πρὸς τὸ πρᾶγμα· τοῖς δὲ ἐξῆς
 προσέχετε τὸν νοῦν· αὐτοῦ γὰρ χρῆσομαι τοῖς ῥήμασι. («Δεό-
 μεθα»), φησί, «ἐὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιμελῆη γνώμης ὁ τῆς Ἄλε-
 10 ξανδρείας ἐπίσκοπος, ἄδειαν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ
 τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθέσμους καὶ ἀπαραιτήτους θερα-
 πείας τῷ Θεῷ ἐπιτελεῖν». Ὡ δεινῆς ἀναιδείας, ἣν σπουδῆ τῆς
 ἀληθείας ἀπελέγξει προσῆκεν. Ὁ γὰρ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγ-
 χανεν ὄν, τοῦτο τῇ συντομίᾳ τῆς φράσεως ἀπετυπώσατο. Τί
 15 φῆς ἄτοπε; Διάστασιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τῷ σαθρῷ τῆς κα-
 τεαγυίας σου διανοίας ἐπιτειχίζειν μηχανᾶ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῷ
 σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύδεις; («Τί οὖν»), φῆς, «πρά-
 ξω, εἰ μηδεὶς ἠγεῖται με δέξασθαι»; Τοῦτο γὰρ πολλάκις ἐκ
 τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς. Ἐγὼ δὲ τοῦναντίον ἔρομαί σε.
- 20 Ποῦ δὲ σαφὲς γνώρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ διανοίας
 ἐπεδείξω; Ἦν ἐχρῆν σε διαπτύξαντα καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνοις σαφῆ καταστῆσαι. Καὶ μάλισθ' ὅτε τὰ ἰοβόλα
 τῶν ἐρπετῶν τὸ τηρικαῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφνκεν, ὅταν
 ἑαυτὰ τοῖς τῶν φωλεῶν μυχοῖς ἐνιδρυνθέντα αἰσθηται.
- 25 Ἐκεῖνο δέ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ τὸ σπουδαίως εὐ μάλα
 καθάπερ ὑπὸ τι προσωπεῖον αἰδοῦς σιγὴν πλάττεσθαι. Τῇ μὲν
 τοῦ σχήματος τέχνη τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροῆθη σύ γε
 παρέχεις, κακῶν δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἔνδον γέμων τοὺς
 πολλοὺς λέληθας. Ἄλλ' ὦ τῆς ἀθλιότητος! Ὡς ὁ πονηρὸς βε-
 30 βούληται, οὕτως Ἄρειος ἡμῖν ἀνομίας ἐργαστήριον κατε-
 στήσατο. Λέγε δὴ νῦν μοι παρελθὼν τῆς σεαυτοῦ πίστεως τὸ

μοῦ ὁμιλήσῃ κατὰ τὸ παρελθόν, γράφων μὲ πένναν ἢ ὅποια ἔσταζε δηλητήριον. «Ἔτσι», λέγει, «πιστεύομεν». Ἔπειτα, νομίζω, ἀφοῦ προσέθεσεν ὠρισμένα σοβαροφανῆ καὶ ἐξεζητημένα πράγματα, προχωρῶν ἔτι περαιτέρω οὐδὲν φοβερὸν παρέλειψε, ἀλλὰ, οὕτως εἰπεῖν, ἤνοιξεν ὄλον τὸν θησαυρὸν τοῦ παραλογισμοῦ. «Ἐξοριζόμεθα», λέγει, «καὶ μᾶς ἀφαιροῦν τὴν ἄδειαν νὰ γίνωμεν δεκτοί». Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ εἶναι ἀνώδυνα· προσέξατε ὁμως τὸ νόημα τῶν ἐξῆς· διότι θὰ παραθέσω αὐτολεξεῖ τοὺς λόγους του· «Παρακαλοῦμεν», λέγει, «ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐπιμείνῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἄποψιν, νὰ μᾶς δοθῇ τοῦ λοιποῦ ἡ ἄδεια συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου νὰ ἐπιτελοῦμεν τὴν κεκανονισμένην καὶ ἀπαραίτητον λατρείαν τοῦ Θεοῦ». Φοβερὰ ἀναίδεια, τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλέγξῃ κανεὶς πάραυτα χάριν τῆς ἀληθείας. Πράγματι, ὅτι τοῦ προεκάλει εὐχαρίστησιν, αὐτὸ διετύπωσεν εἰς τὴν σύντομον φράσιν. Τί λέγεις, ἀναιδέστατε; Ἐπιχειρεῖς πονηρῶς νὰ ἐγκαθιδρύσῃς μὲ τὴν σαθρότητα τοῦ ἀρρωστημένου νοῦ σου σχίσμα εὐπρόσωπον δι' ἡμᾶς, καὶ σπεύδεις νὰ ἀπολέσῃς ὅσους προσεκολλήθησαν εἰς σέ ἐπὶ κακῶ; «Τί θὰ πράξω, λοιπόν», λέγεις, «ἀφοῦ οὐδεὶς μὲ κρίνει ἄξιον νὰ γίνω δεκτός»; Αὐτὴ ἡ βοή ἐξέρχεται πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνόσιον λάρυγγά σου. Ἐγὼ ὁμως ἀπ' ἐναντίας θὰ σέ ἐρωτήσω· ποῦ ἔδωσες σαφὲς γνώρισμα καὶ ἀπόδειξιν διὰ τὴν σκέψιν σου; Διότι θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναπτύξῃς καὶ νὰ τὴν καταστήσῃς σαφῆ καὶ διὰ τὰ θεῖα καὶ διὰ τὰ ἀνθρώπινα. Ἄλλωστε, ὡς γνωστόν, καὶ τὰ δηλητηριώδη ἐρπετὰ τότε γίνονται πλέον ἄγρια, ὅταν αἰσθάνωνται ὅτι ἐγτατεστάθησαν εἰς τὸ βάθος τῶν φωλεῶν.

Ἡ πλέον ἀστεία πλευρά του εἶναι ὅτι ἀποπειρᾶται σοβαρῶς νὰ σιωπήσῃ κάτω ἀπὸ ἓν προσωπεῖον ἐντροπῆς. Διὰ τῆς ὑποκριτικῆς σου τέχνης ἐμφανίζεσαι ἐξωτερικῶς ἡμερος καὶ ἐξημερωμένος, οἱ πολλοὶ δὲ ἀγνοοῦν ὅτι ἐσωτερικῶς εἶσαι πλήρης μυρίων κακῶν καὶ πανουργιῶν. Ὅποια ἀθλιότης! Ὁ Ἄρειος ἐγκατέστησεν εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἐργαστήριον ἀνομί-

γνώρισμα και μηδαμῶς γε ἀποσιωπήσης, ὃ τὸ μὲν στόμα διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν δξύρροπον πρὸς πονηρίαν κεκτημένη. «*Ἔνα*» λέγεις «*Θεόν*»; Σύμψηφον ἔχεις κάμει· οὕτω φρόνει. «*Τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἄναρχον και ἀτελεύτητον Λόγον εἶναι*»
5 φῆς; *Στέργω* τοῦτο· οὕτω πίστευε. *Εἴ* τι περαιτέρω προσπλέκεις, τοῦτ' ἀναιρῶ· εἴ τι πρὸς ἀσεβῆ χωρισμὸν συγκαττύεις, τοῦτο οὔτε ὀρᾶν, οὔτε νοεῖν ὁμολογῶ. *Εἴ* «*τὴν τοῦ σώματος ξενίαν πρὸς οἰκονομίαν τῶν θεῶν ἐνεργειῶν*» παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. *Εἴ* «*τὸ πνεῦμα τῆς αἰδιότητος ἐν*
10 *τῷ ὑπερέχοντι Λόγῳ γεγενῆσθαι*» λέγεις, δέχομαι. *Τίς* ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς; *Τίνα* ἔγνω ὁ Πατήρ, εἰ μὴ ὁν αἰδίως και ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηκε; *Σὺ* μὲν «*ὑπόστασιν ξένην*» ὑποτάττειν οἶε δεῖν κακῶς δήπου πιστεύων, ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεξόχου και ἐπὶ πάντα διηκούσης δυνάμεως τὸ πλήρωμα τοῦ Πατρὸς και Υἱοῦ οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω. *Εἴ* τοίνυν σὺ ἀφαιρεῖς μὲν ἀπ' ἐκεῖνου, ἀφ' οὗ χωρισθῆναι οὐδὲ διανοία τῶν ἐρεσχελούντων δεδύνηται οὐδεπώποτε οὐδέν, προσθήκης δὲ χαρακτῆρας εἰδοποιεῖς και ὄλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις ἐκεῖνω, ᾧ ὀλόκληρον μὲν ἐξ
20 ἑαυτοῦ τὴν αἰδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ τὴν ἔνοιαν, ἀθανασίας δὲ δι' ἑαυτοῦ και Ἐκκλησίας ἐνεμε πίστιν —κατάβαλε οὖν δή, κατάβαλε τὸ εὔηθες τοῦτο ἀνόμημα, ὃ ἀστεῖε σὺ και εὐφωνε και τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοήτων ἐξάδων. *Εἰκότως* ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῆ ἑαυτοῦ κατεστρέψατο κακία,
25 και τοῖς μὲν ἴσως ἠδὺ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐδόκει (οὕτω γὰρ ἀστεῖον σεαυτὸν προσπεποίηκας), ἔστι δὲ πάντῃ ὀλέθριον τὸ

1. Πρβλ. Ἰω. 19, 25.

ας, ὅπως ἠθέλησεν ὁ πονηρὸς. Ἐλθέ, λοιπόν, τώρα καὶ εἰπέ μου, χωρὶς νὰ ἀποσιωπήσης τίποτε, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πίστεώς σου, ἄνθρωπε, ὁ ὁποῖος ἔχεις διεστραμμένον στόμα καὶ ἡ φύσις σου ρέπει πρὸς τὴν πονηρίαν. Λέγεις «ἓνα Θεόν»; Συμφωνῶ καὶ ἐγὼ ἔχε αὐτὴν τὴν πίστιν. Λέγεις ὅτι «ὑπάρχει ἀπὸ τὴν οὐσίαν του ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος Λόγος»; Τὸ δέχομαι· πίστευε ἔτσι. Ὁ,τιδήποτε ὁμως περιπλέκεις εἰς τὴν συνέχειαν, αὐτὸ τὸ ἀπορρίπτω· ὁ,τιδήποτε συρράπτεις με σκοπὸν τὸν ἀσεβῆ χωρισμόν, αὐτὸ ὁμολογῶ ὅτι δὲν τὸ βλέπω οὔτε τὸ ἐννοῶ. Δὲν ἀποδοκιμάζω τοὺς λόγους σου, ἂν δέχῃσαι «τὴν φιλοξενίαν τοῦ σώματος πρὸς οἰκονομίαν τῶν θείων ἐνεργειῶν». Ἄν λέγῃς ὅτι «τὸ πνεῦμα τῆς αἰωνιότητος ἔχει γίνεαι εἰς τὸν ὑπερέχοντα Λόγον», τὸ δέχομαι. Ποῖος ἐγνώρισε τὸν Πατέρα πλην ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα¹; Ποῖον ἐγνώρισεν ὁ Πατήρ, πλην ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθῆ αἰδίως καὶ ἀνάρχως ἀπὸ αὐτόν; Σὺ νομίζεις ὅτι ἡ «ξένη ὑπόστασις» πρέπει νὰ ὑποτάσσεται, προφανῶς διότι δὲν ἔχεις ὀρθὴν πίστιν, ἐνῶ ἐγὼ γνωρίζω ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς ὑπερεξόχου καὶ πανταχοῦ διοικούσης δυνάμεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι μία οὐσία. Ἄν, λοιπόν, σὺ ἀφαιρῇς μὲν ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἠδυνήθη νὰ χωρίσῃ τι οὐδ' αὐτὴ ἡ διάνοια τῶν μωρολογούντων, διὰ προσθήκης δὲ εὐρίσκεις εἰδοποιούς διαφορὰς χαρακτήρων καὶ γενικῶς καθορίζεις τὰ ἰδιάζοντα γνωρίσματα ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει δώσει ἀφ' ἑαυτοῦ ὀλόκληρον τὴν αἰωνιότητα καὶ ἐξ ὀρισμοῦ δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν φθοράν, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας του ἀπένειμε τὴν πίστιν τῆς ἀθανασίας—ἀπόρριψε, λοιπόν, ἀπόρριψε τὸ ἀνόητον αὐτὸ ἀνόημα, ἄνθρωπε ἀστεῖε, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς εὐγλωττίας σου ἐξαγγέλλεις πονηρὰ πράγματα ὀδηγοῦντα εἰς τὴν ἀπιστίαν τοὺς ἀνοήτους. Εὐλόγως, λοιπόν, σὲ κατέστρεψεν ὁ πονηρὸς μετὰ τὴν κακίαν του. Ἴσως εἰς μερικοὺς αὐτὸ νὰ ἐφαίνετο εὐχάριστον (διότι δὲν εἶχες ἀκόμη προσποιηθῆ τὸν σπουδαῖον), τὸ κακὸν ὁμως

κακόν. Φέρε δὴ, τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι διατριβῆς ἀπαλλαγείς ἄκουε, ὦ δαιμόνιε Ἄρειε· σοὶ γὰρ διαλέγομαι. Τῆς Ἐκκλησίας δῆπον τοῦ Θεοῦ ἀποκεκηρυγμένος οὐκ αἰσθάνη; Ἄπολωλας, εὖ ἴσθι, ἐὰν μὴ βλέπας εἰς σεαυτὸν τὴν παροῦσάν σου
5 κατακρίνης ἄνοιαν. Ἄλλ' ἔρεῖς, ὡς ὄχλοι συμπράττουσί σοι καὶ τὰς φροντίδας ἀπελαφρύνουσιν.

Ἄκουε δὴ σὺν μικρὸν ὑποσχὼν τὰ ὦτα, ὦ ἀνόσιε Ἄρειε, καὶ σύνες τὴν σαυτοῦ ἄνοιαν. Σὺ δέ, ὦ πάντων κηδεμὼν Θεός, εὐμενῆς εἴης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. Ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς
10 ἄνθρωπος ἴλεω ἔχων τὴν παρὰ σοῦ προμήθειαν καὶ ἐξ Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν Ἀρείου μανίαν πρὸ τρισχιλίων πον ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθραίας προορηθεῖσάν τε καὶ προφημισθεῖσαν. Ἐφη γὰρ ἐκείνη γε· «Οὐαὶ σοι, Λιβύη, ἐν παράλοις κειμένη χώροις· ἤξει
15 γὰρ σοι καιρός, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ δήμου καὶ τῶν σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα καὶ ὤμὸν καὶ παγχάλεπον ὑπελθεῖν ἀναγκασθήσῃ· ἀφ' οὗ κριτήριον μὲν εἰς ἅπαντας πίστεώς τε καὶ εὐσεβείας διαδοθήσεται, σοὶ δὲ πρὸς ἔσχατον ἀποκλινεῖ καταστροφῆς. Ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ἀνθῶν τὸ δεκτῆριον ἀνα-
20 σπάσαι τετολμήκατε καὶ δῆγματι σπαράξαι καὶ μέντοι σιδηροῖς ἐγχρᾶναι τοῖς ὁδοῦσι). Τί δῆτα, ὦ πανοῦργε; Ποῦ γῆς σαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολογεῖς; Ἐκεῖ δηλονότι. Κατέχω γὰρ σου τὰ γράμματα, ἃ τῷ τῆς μανίας καλάμῳ πρὸς με διεχάραξας, ἐν οἷς φῆς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον σύμφηφον εἶναί σοι πρὸς
25 σωτηρίαν δῆπον. Εἰ δὲ οὐ φήσεις ταυτὶ οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν Θεόν, ἧ μὴν ἀρχαιότατον τῆς Ἐρυθραίας πυ-

1. Σίβυλλα ἦτο ἀρχικῶς κύριον, ἀνατολικῆς προελεύσεως, ὄνομα μιᾶς προφητίδος δεινῶν. Ἐν συνεχείᾳ ἀνεφάνησαν πολλαὶ Σίβυλλαι ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μνημονευομένη ἐνταῦθα Ἐρυθραία, ἡ Κυμαία κλπ. Τὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα 14 βιβλία σιβυλλικῶν χρησμῶν εἶναι τῶν δύο πρώτων μ.Χ. αἰώνων, μόνον δὲ τὸ 3ον εἶναι προχριστιανικόν. Πολλὰ βιβλία ἔχουν ὑποστῆ Ἰουδαϊκὴν καὶ χριστιανικὴν ἐπεξεργασίαν.

εἶναι τελείως ὀλέθριον. Ἔλα, λοιπόν, ἀπαλλάξου ἀπὸ τὸ πείσμα σου εἰς τὰ ἄτοπήματα καὶ ἄκουε, δαιμόνιε Ἄρειε, διότι πρὸς σέ ὁμιλῶ. Δέν αἰσθάνεσαι, λοιπόν, ὅτι σέ ἔχει ἀποκηρύξει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ; Πρέπει νὰ γνωρίζης ὅτι ἔχεις χαθῆ, ἂν δέν παρατηρήσης τὸν ἑαυτὸν σου καὶ δέν καταδικάσης τὸν παρόντα παραλογισμόν σου. Θὰ εἴπης ὅμως ἴσως ὅτι τὸ πλῆθος συμπράττει μαζί σου καὶ καθιστᾷ ἑλαφροτέρας τὰς φροντίδας σου.

Ἄνοιξε, λοιπόν, ὀλίγον τὰ αὐτιά σου καὶ ἄκουε, ἀνόσιε Ἄρειε, καὶ συνετίσου ἀπὸ τὴν μωρίαν σου. Σὺ δέ, Θεέ, ὁ ὁποῖος φροντίζεις δι' ὅλα, δεῖξε εὐμένειαν εἰς τὸ λεγόμενον, ἂν εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν πίστιν. Διότι ἐγώ, ὁ ἄνθρωπός σου, ἔχων ὡς μέσον συγχωρήσεως τὴν πρόνοιάν σου, θὰ ἀποδείξω ἀπὸ ἀρχαιότατον Ἑλληνικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν σύγγραμμα ὅτι ἡ μανία τοῦ Ἀρείου ἔχει προφητευθῆ καὶ προλεχθῆ πρὸ τριῶν χιλιάδων περίπου ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθραίας σιβύλλης¹. Πράγματι λέγει ἐκείνη σχετικῶς· «Ἀλλοίμονόν σου, Λιβύη, εὕρισκομένη εἰς τὰ παράλια μέρη· διότι θὰ ἔλθῃ διὰ σέ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖον μὲ τοὺς δημότας καὶ τὰς θυγατέρας σου θὰ ἀναγκασθῆς νὰ ἀναλάβῃς φοβερόν, τραχὺν καὶ δυσκολώτατον ἀγῶνα· αὐτὸς θὰ διαδώσῃ μὲν εἰς ὅλους κριτήριον πίστεως καὶ εὐσεβείας, σὲ ὅμως θὰ φέρῃ εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Διότι σεῖς ἐτολήσατε νὰ ἀποσπάσετε τὸ οὐράνιον ἀνθοδοχεῖον, τὸ ἔθραύσατε μὲ δαγκώματα καὶ τοῦ κατεφέρατε κτυπήματα μὲ σιδηροῦς ὀδόντας». Λοιπόν, πανοῦργε; Εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς ὁμολογεῖς ὅτι εὕρισκεσαι; Προφανῶς ἐκεῖ. Διότι ἔχω εἰς χεῖρας τὰς ἐπιστολάς σου, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἡ μανιακὴ πέννα σου πρὸς ἐμέ, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὅλοι οἱ πολλῖται τῆς Λιβύης συμφωνοῦν μαζί σου, δῆθεν χάριν τῆς σωτηρίας των. Ἄν δὲ εἴπης ὅτι δέν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, ὑπόσχομαι, μὰ τὸν Θεόν, νὰ ἀποστείλω εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἀρχαιότερον πινακίδιον τῆς Ἐρυθραίας, τὸ ὁποῖον εἶναι συν-

κτίον Ἑλληνικῇ συντεταγμένον γλώττῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποστέλλειν, ὡς ἂν θᾶπτον ἀπόλοιο. Εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὦ δικρανοφόρε; Εἶτα οὐ σαφῶς ἀπόλλωλας, ὦ ἄθλιε, τοιοῦτω δειῶ περιεστοιχισμένος; Ἴσμεν, ἴσμεν σου τὸ ἐγγείρημα
 5 ποία φροντίς, ποῖόν σε θράττει δέος; Οὐ λέληθεν ἡμᾶς. ὦ δύστηνε καὶ ταλαίπωρε, ὦ τῆς ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, ὃς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστένεις! ὦ ἀνόσιε, ὃς τὴν ἀλήθειαν ποικίλοις διορῦττεῖς λόγοις καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ αἰσχύνῃ ἡμᾶς φέγων καὶ νῦν μὲν ἐ-
 10 λέγγων, ὡς γε οἶε νῦν δ' αὖ πάλιν νουθετῶν, ὦ πίστει καὶ λόγοις ὑπερφέρων! Παρ' οἷον δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι γλίσχονται. Καίτοι οὐδὲ συγγίνεσθαι τῷ τοιοῦτω ἐχρῆν, οὐδὲ ὄλωσ αὐτὸν προσφθέγγεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τις ἐν τοῖς ὑπόλοις τούτου ῥήμασι τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐλπίδα τοῖς με-
 15 τριοῖς ἀποκείσθαι οἶεται. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, πολλοῦ γε δεῖ, τὸ δ' ἀληθές, ὦ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας, ὅσοι τούτω συναναμύγησθε. Τίς ἄρα οἰστρός τῆς χαλεπῆς τούτου γλώττης καὶ τῆς ὄψεως ἀνασχέσθαι κατηνάγκασεν;

Εἶεν ἄλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σε βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ. ὦ τὴν
 20 μὲν ψυχὴν ἄφρον σὺ, τὴν δὲ γλῶτταν στωμύλε, ἄπιστε δὲ τὰς φρένας, δὸς δὴ μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαφές τι λέγω καὶ ἱππῆλατον πεδίον, ἀλλ' οὖν κύκλον γε εὐπερίγραφον, μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐρρωμένον τε καὶ στερρὸν τῇ φύσει, ὦ ἀνόσιε δῆτα καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. Ἐξάγομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μάλ-
 25 λον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας καὶ συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος τὴν σὴν καταμάθῃ φανλότῃα. Ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ προᾶγμα. Νενιμμέ-

0. Οἱ σιβυλλικοὶ χρῆσμοὶ ἐσώζοντο εἰς τὴν λατινικὴν, ἀγορασθέντες ὑπὸ τοῦ Ταρκυνίου παρὰ τῆς Κυμαίας Σιβύλλης κατὰ τὴν παράδοσιν, μέχρι τοῦ 83 π.Χ. ὅτε ἐκέησαν. Ἡ νέα συλλογὴ προῆλθεν ἐκ μεταφράσεων τῶν ἑλληνικῶν χρῆσμῶν κυρίως τῆς Ἐρυθραίας. Ἐντεῦθεν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐθεωρεῖτο γνησιώτερον καὶ ἐγκυρώτερον.

τεταγμένον εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν¹, διὰ νὰ χαθῆς μίαν ὥραν ταχύτερον. Κατόπιν τούτου εἶσαι ἀναμάρτητος, ἄξεστε ἄνθρωπε; Δὲν ἔχεις χαθῆ παντελῶς, ἄθλιε, ἀφοῦ περιβάλλεσαι ἀπὸ τοιαύτην συμφορὰν; Γνωρίζομεν, γνωρίζομεν καλῶς τὸ διάβημά σου· ποία φροντίς, ποῖος φόβος σὲ φέρει εἰς ἀπόγνωσιν; Δὲν μᾶς διαφεύγει τὴν προσοχὴν ἢ ταραχὴ σου. Δύστυχε καὶ ταλαίπωρε, πόσον ἐσαλεύθησαν τὰ λογικά σου, ὥστε νὰ μὴ ἀναστενάζης διὰ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς ψυχῆς σου! Ἄσεβέστατε, ὑπονομεύεις μὲ διαφόρους λόγους τὴν ἀλήθειαν καὶ παρὰ τὴν διαγωγὴν σου αὐτὴν δὲν ἐντρέπτεσαι νὰ μᾶς κατακρίνης καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ μᾶς ἐλέγχης, ὅπως βεβαίως νομίζεις, ἄλλοτε δὲ πάλιν νὰ μᾶς νουθετῆς, διότι ὑπερέχεις δῆθεν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν! Ἀπὸ τοιούτου εἶδους ἀνθρώπων ἐπιθυμοῦν οἱ ταλαίπωροι ὄπαδοί του νὰ εὔρουν βοήθειαν. Ὁρθότερον ὅμως θὰ ἦτο οὐδὲ κἄν νὰ τὸν συναναστρέφωμαι, οὐδὲ κἄν νὰ τοῦ ἀπευθύνουν τὸν λόγον, ἐκτὸς βεβαίως ὅταν νομίζουν ὅτι ἡ ἐλπίς τῆς ὀρθῆς ζωῆς εὐρίσκεται ἀποθησαυρισμένη διὰ τοὺς συνήθεις ἀνθρώπους εἰς τοὺς ὑπούλους λόγους του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖον ὅμως δὲν συμβαίνει, ἀντιθέτως μάλιστα, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀνόητοι ἄνθρωποι, ὅσοι τὸν συναναστρέφεσθε. Ποῖος οἶστρος σᾶς ἐξηνάγκασεν, λοιπόν, νὰ ἀνέχεσθε τὴν φοβερὰν γλῶσσαν καὶ ὄψιν του;

Ἄς εἶναι· θὰ σὲ ἀντιμετωπίσω ὅμως καὶ σὲ μὲ τὸν λόγον. Ἄνθρωπε μὲ ἀνόητον ψυχὴν, φλύαρον γλῶσσαν καὶ ἀπιστίαν εἰς τὴν καρδίαν, παραχώρησε εἰς τὸν λόγον μου ὄχι ἀναπεπταμένον πεδίον κατάλληλον δι' ἵππικούς ἀγῶνας—δὲν ἀπαιτῶ τοιοῦτόν τι—, ἀλλ' ἀπλῶς εὐπερίγραφον κύκλον, μόνον τὸ ἔδαφος σου νὰ μὴ εἶναι σαθρόν, ἀλλὰ ἀνθεκτικὸν καὶ στερεόν, ἀνόσιε πράγματι καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. Ὑποχρεοῦμαι νὰ τὰ εἶπω αὐτὰ ἀπὸ τὴν προκλητικότητά σου· ὅμως ἐπειδὴ ἤδη σὲ ἔχω ἐγκλείσει εἰς παγίδα καὶ σὲ ἔχω δέσει διὰ τοῦ λόγου, θὰ σὲ φέρω εἰς τὸ μέσον τοῦ πλήθους, διὰ νὰ μάθουν καλῶς ὅλοι οἱ πολῖται τὴν φαυλότητά σου. Θὰ προχωρήσω ὅμως τώρα εἰς

ναι δήπουθέν εισιν αἱ χεῖρες· προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς· ἐπικά-
 λεσαι δὴ τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχών, εἶπέ μοι, ὦ
 πανοῦργε σύ, τίνα Θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; Ἐπὶ γὰρ
 ἡρεμεῖν οὐ δύναμαι. Ὡ τῶν πάντων ἔχων τὸ κύρος Δέσποτα,
 5 ὦ τῆς μονήρους δυνάμεως Πάτερ, διὰ τουτουὶ τὸν ἀνόσιον ὀνειδή-
 τε καὶ μώλωπας καὶ μέντοι καὶ τραύματα καὶ ὀδύνας ἢ σὴ
 ἔχει Ἐκκλησία. Ἄρειός σοι τόπον ἤδη προσαρμόζει καὶ μάλα
 γε εὐφυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι σύνοδον ἑαυτῷ ἢ παῖδα
 τὸν Χριστὸν τὸν σὸν τὸν ἐκ σοῦ τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπικουρίας
 10 ἀρχηγέτην θέσεως νόμῳ περιπεποίηται καὶ ἴσχει.

Ἐπάκουσον, ἀντιβोलῶ σε, τῆς θαυμασίας πίστεως. Σὲ τὴν
 κατὰ τὸν τόπον κινεῖσθαι, Δέσποτα, κίνησιν οἶεται, σὲ τῆς ἀφω-
 ρισμένης καθέδρας κύκλῳ περιγράφειν τολμᾷ. Ποῦ γὰρ οὐκ
 ἔστιν ἡ σὴ παρουσία; Ἡ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνεργεῖαν ἐκ
 15 τῶν ἐπὶ πάντα σου διηκόντων νόμων αἰσθάνονται; Πάντα γὰρ
 αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε τόπον οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπι-
 νοεῖσθαι θέμις. Οὕτως ἡ σὴ δύναμις μετ' ἐνεργείας ἐστὶν ἀπει-
 ρος. Σὺ μὲν δὴ ἐπάκουσον, ὁ Θεός, ὑμεῖς δέ, πᾶς ὁ λαός, προσ-
 ἔχετε τὸν νοῦν. Ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος, ὁ ἐπ'
 20 ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ ἀνομίας ὁμοίως ἐλληλακῶς εὐλάβειαν
 σκῆπτεται. («Ἄπαγε»), φησὶν, «οὐ βούλομαι τὸν Θεὸν ἐγὼ
 ὑβρεῶν πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι». Καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι
 καὶ πλάττω θαυμάσιά γε τῇ πίστει, ὡς ὁ Θεὸς νεογενῆ καὶ
 νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ ποιησάμενος βοήθειαν ἑαυτῷ πα-
 25 ρεσκευάσατο, ὡς γέ μοι δοκεῖ. («Ὁ γὰρ ἄν»), φησὶν, «ἀπ' αὐ-
 τοῦ ἀφέλῃς, τούτῳ ἐλάττονα πεποίηκας». Εἶτα, ὦ λυμεῶν καὶ
 δλέθριε, σοὶ τοῦτ' ἔστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν καὶ πλάσμα

τὴν ὑπόθεσιν καθ' ἑαυτήν. Ἀσφαλῶς ἔχομεν νίψει τὰς χεῖρας ἃς προχωρήσωμεν εἰς τὴν προσευχὴν ἐπικαλέσου, λοιπόν, τὸν Θεόν, μᾶλλον σταμάτησε ὀλίγον καὶ εἶπέ μου, πανοῦργε, ποῖον Θεὸν θὰ ἐπικαλεσθῆς εἰς βοήθειαν; Δὲν δύναμαι ὁμως νὰ παραμείνω ἤρεμος. Παντοκράτορ Δέσποτα, Πάτερ τῆς μόνης δυνάμεως, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ ἀσεβοῦς ἡ Ἐκκλησία σου ὑπομένει ἐντροπὴν καὶ μώλωπας, καθὼς καὶ τραύματα καὶ στενοχωρίας. Ὁ δὲ Ἄρειος σοῦ ἐτοιμάζει μὲ πολλὴν εὐφυΐαν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον, ὑποθέτω, ἔχει φροντίσει νὰ τοποθετήσῃ διὰ νόμου καὶ νὰ κατακρατήσῃ πλησίον του, ἐνῶ αὐτὸς θὰ κάθηται, ὡς σύντροφον ἢ ὑπηρέτην του τὸν Χριστὸν σου, τὸν ἐκ σοῦ γεννηθέντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρὸς ἡμᾶς βοήθειας σου.

Ἄκουσε μετὰ προσοχῆς, σὲ ἰκετεύω, τὴν ἀξιοθαύμαστον πίστιν τοῦ Ἀρείου. Νομίζει. Δέσποτα, ὅτι σὺ κινεῖσαι συμφῶνως πρὸς τὴν τοπικὴν κίνησιν, ἀποτολμᾷ δὲ νὰ περιγράψῃ τὸν κύκλον τῆς προκαθωρισμένης ἐξουσίας σου. Ἄλλὰ ποῦ δὲν ὑπάρχει ἡ παρουσία σου; Ἡ ποῦ δὲν αἰσθάνονται ὅλοι τὴν ἐπενέργειαν τῶν νόμων σου, οἱ ὁποῖοι διαλαμβάνουν τὰ πάντα; Πράγματι, σὺ ὁ ἴδιος περιέχεις τὰ πάντα καὶ ἐκτὸς σοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν οὔτε τόπον, οὔτε τίποτε ἄλλο. Εἶναι, λοιπόν, ἄπειρος ἡ ἐνεργὸς δύναμις σου. Ἄκουσέ με λοιπόν σύ, Θεέ μου· σεῖς δέ, ὁλος ὁ λαός, προσέχετε μὲ τὸν νοῦν σας. Διότι αὐτὸς ὁ ἀδιάντροπος καὶ ἀχρεῖος, ὁ ὁποῖος ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς μοχθηρίας καὶ τῆς ἀνομίας, προσποιεῖται ὁμοίως τὸν εὐλαβῆ. «Ἄπαγε», λέγει, «ἐγὼ δὲν θέλω νὰ φαίνεται ὁ Θεὸς ὅτι ἐνέχεται εἰς τὸ πάθος τῶν ὕβρεων». Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὑποθέτω καὶ κατὰ τρόπον θαυμάσιον, ἀρμόζοντα εἰς τὴν πίστιν, ἀποδέχομαι ὅτι ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐδημιούργησε τὴν νεογενῆ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀπέκτησε δι' ἑαυτὸν βοηθόν, ὅπως βεβαίως νομίζω. «Ὁ,τιδὴποτε, λοιπόν, ἀφαιρέσῃς ἀπὸ αὐτόν», λέγει αὐτολεξεῖ, «κατὰ τοῦτο θὰ τὸν μειώσῃς». Ὡστε αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις σου, διαφθορεῦ καὶ ὀλέθριε; Ἀποφαίνεσαι ὑποθετικῶς καὶ κατὰ

λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἐθνῶν κατακρίναντα· σὺ ἐπέ-
 σακτον καλεῖς καὶ ὡς ἐπὶ καθηκόντων ὑπηρέτην τὸν ἄνευ ἐν-
 θυμήσεως καὶ λογισμοῦ τῷ συννοπάρχειν τῇ τοῦ Πατρὸς ἀϊδιό-
 τητι πάντα διανύσαντα; Ἐφάρμοσον νῦν, εἰ δὴ τολμᾶς, ἐφάρ-
 5 μοσον, φημί, τῷ Θεῷ καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ
 ἐκβησόμενον, ἔτι δὲ τὸ ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκε-
 πτόμενον, τὸ γνώμην ἀποφαίνεσθαι καὶ διαρθροῦν καὶ ὄλως
 τὸ τέρπεσθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι. Τί τοίνυν φῆς, ὦ τῶν
 ἀθλίων ἀθλιώτερε, ὦ τῆς κακίας αὐτόχρημα μῆστορ; Σύνες
 10 δῆ, εἰ δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου τῇ πανουργίᾳ μοχθηρὸς ὢν
 ἀλίσκη. «Ὁ Χριστός», φησί, «δι' ἡμᾶς πέπονθεν». Ἄλλ' ἤδη
 φθίαςας ἔγωγε εἶπον, ὡς μορφῇ σώματος ἀπεστάλη. «Ναί»,
 φησίν, «ἀλλὰ δέος μὴ δόξωμεν κατὰ τι ἐλαττοῦν». Εἶτα, ὦ
 τῶν θηρίων μεσίτα, ταῦτα λέγων οὐ μαίνη καὶ σαφῶς λυττᾶς;
 15 Ἴδου γὰρ δὴ ὁ κόσμος αὐτὸς μορφῇ, ἤγγον σχῆμα τυγχάνει
 ὢν καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρακτῆρες προβέβληνται, καὶ ὄλως τὸ
 πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς τούτου κύκλου εἶδος τῶν ὄντων τυγ-
 χάνει ὄν καὶ ὡσπερ μὀρφωμα. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς πανταχοῦ
 πάρεστι. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ αἱ ὕβρεις; Ἡ κατὰ τί
 20 ὁ Θεὸς ἐλαττοῦται; Ὡ πατροκτόνε τῆς ἐπιεικειᾶς σὺ, λόγι-
 σαι δὴ οὖν ἐξ αὐτοῦ τεκμαιρόμενος καὶ ἐνθυμήθητι, εἰ ἀμάρ-
 τημα τοῦτ' εἶναι δοκεῖ, τὸ ἐν Χριστῷ παρεῖναι τὸν Θεόν. Ἐ-
 κεῖνος μὲν οὖν κατεῖδε τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμω-
 ρίαν οὐ βραδέως ἐπήγαγε. Χωρὶς δὲ τούτων καθ' ἐκάστην δὴ-
 25 πουθεν ἡμέραν ἀμαρτήματα ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται. Καὶ ὅμως
 ὁ Θεὸς πάρεστι καὶ τὰ τῆς δίκης οὐχ ὑστερίζει. Τί οὖν παρὰ
 τοῦτο ἐλαττοῦται, εἰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὰ παν-
 ταχοῦ διαισθάνεται; Οὐδέν, οἴμαι. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου νοῦς

τὴν φαντασίαν σου δι' ἐκείνον, ὁ ὁποῖος κατεδίκασε τὰς φαντασίας τῶν εἰδωλολατρῶν· ὀνομάζεις παρείσακτον καὶ ὑπηρέτην μὲ ὠρισμένα καθήκοντα ἐκείνον, ὁ ὁποῖος ἔχει διανύσει τὰ πάντα μὲ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Πατρὸς μεθ' οὗ συνυπάρχει κατὰ τρόπον ἀσύλληπτον εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὸν λογισμόν; Ἐφάρμοσε τώρα, ἂν βεβαίως τολμᾷς, ἐφάρμοσε, λέγω, καὶ εἰς τὸν Θεὸν τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα δι' ὃ,τι θὰ συμβῆ, καθὼς καὶ τὴν σκέψιν, τὴν ἐνασχόλησιν τοῦ νοῦ μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς σκέψεως, τὸ νὰ ἐκφράζη καὶ νὰ διαρθρώνη τὴν γνώμην του καὶ γενικῶς τὴν διασκέδασιν, τὸν γέλωτα, τὴν λύπην. Τί θὰ εἴπῃς ἐπ' αὐτῶν, ἀθλιώτερε πάντων, ἐπιστήμον κυριολεκτικῶς τῆς κακίας; Σύνελθε, λοιπόν, ἂν δύνασαι, διότι συνελήφθης ἐπ' αὐτοφώρῳ εἰς τὰ δίκτυα τῆς πανουργίας σου, μοχθηρέ. «Ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε τὸ πάθος», λέγει, «δι' ἡμᾶς». Ἔχω ὅμως ἤδη εἴπει πρὸ ὀλίγου ὅτι ἀπεστάλη μὲ τὴν σωματικὴν μορφήν. «Ναί», λέγει, «ἀλλ' ὑπάρχει φόβος νὰ φανῶμεν ὅτι τὸν μειώνομεν κατὰ τι». Λέγων ὅμως αὐτά, μεσίτα τῶν θηρίων, δὲν εἶσαι τρελλὸς καὶ σαφῶς λυσσασμένος; Ἴδὲ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ κόσμος εἶναι μορφή, δηλαδὴ σχῆμα, καὶ οἱ ἀστέρες ἔχουν περιβληθῆ ἀπὸ χαρακτηριστικὰ μορφῆς, γενικῶς δὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ σφαιροειδοῦς κύκλου εἶναι ἡ μορφή τῶν ὄντων καὶ ὡσὰν νὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μορφοποιήσεώς των. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν. Ποῦ εὐρίσκονται, λοιπόν, αἱ ὕβρεις εἰς τὸν Θεόν; Ἡ κατὰ τί μειοῦται ὁ Θεός; Σὺ ὁ ὁποῖος ἐφόνευσες τὴν πατρικὴν ἐπιείκειαν, ἀναλογίσου μὲ ἀφετηρίαν τὸ γεγονός αὐτὸ καὶ σκέψου, ἂν δύναται νὰ θεωρηθῆ αὐτὸ ὡς ἀμάρτημα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς ἐμπεριέχει τὸν Θεόν. Ἐκεῖνος βεβαίως παρετήρησε τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ ἐπέφερε ταχέως τὴν τιμωρίαν. Ἐκτὸς τούτων ὅμως διαπράττονται βεβαίως καθημερινῶς ἀμαρτήματα εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι παρῶν καὶ ἡ τιμωρία δὲν χρονίζει. Κατὰ τί λοιπόν τὸν μειώνει αὐτό, ἀφοῦ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του ἀντιλαμβάνεται ὅσα γίνονται παντοῦ; Οὐδόλως, νομίζω. Ὁ

διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ πᾶσα διαμονή. Δι' αὐτοῦ πᾶσα δίκη. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. Ὁλος δὲ Θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστός, δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον ἅμα καὶ ἀτελεῦτητον ἔχων.

- 5 Ἄλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ· ὧ τῆς μανίας λίαν! Περίστρεφον νῦν εἰς τὴν σεαυτοῦ ἀπώλειαν τὸ τοῦ διαβόλου ξίφος. Ὁρᾶτε δὴ, πάντες ὁρᾶτε, ὡς γοερὰς ἤδη προΐσχεται φωνὰς τῷ τοῦ ἔχεως ἐνισχημένος δῆγματι, ὡς αἱ φλέβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἰῶ ἐγκατελιημμένοι δεινὰς ἀνακι-
- 10 νοῦσιν ὀδύνας, ὡς διερρῶηκεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν κατισχνωθὲν—αὐχμοῦ τε καὶ ῥύπου καὶ θρήνων καὶ ὠχριάσεως καὶ φρίκης καὶ μυριῶν τε γέμει κακῶν καὶ δεινῶς κατέσκληκεν—, ὡς εἰδεχθὲς καὶ κατάρρυπον τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς ὄλος ἡμιθνής καὶ ἐξασθενῶν ἤδη τὸ βλέμμα, ὡς ἀναιμον τὸ πρόσω-
- 15 πον καὶ ὑπὸ μερίμνης ἐκτετηκός, ὡς ὁμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα, οἷστρος μανία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρόνιον τοῦ πάθους ἄγριόν τε καὶ θηριώδη σε πεποιήκασιν. Αὐτίκα οὐδὲ ἐπαισθανόμενος οὗ δὴ κακοῦ τυγχάνει ὢν «αἰρομαι», φησίν, «ὕφ' ἠδονῆς καὶ πηδῶ γε σκιρτῶν ὑπὸ χαρᾶς καὶ πτε-
- 20 ροῦμαι». Καὶ πάλιν νεανικῶς γε λίαν «εἶεν», φησίν, «ἀπολόμεθα». Τοῦτο μὲν γε καὶ ἀληθές ἐστι· σοὶ γὰρ μόνῳ ἢ κακία τὰς παρ' ἑαυτῆς σπουδὰς δαψιλῶς κεχορήγηκε, καὶ ὁ πολλῆς ἐωνεῖτο τιμῆς, τοῦτο σοὶ ῥᾶστα δέδωκε. Φέρε δὴ νῦν εἰπέ, ποῦ τὰ σεμνά σου ἐστὶ παραγγέλματα; Ἀπόνυφαι δῆτα τῷ Νείλῳ σαν-
- 25 τόν, εἰ οἶόν τε, ὧ ἀτόπου γέμων ἄνθρωπε ἀναισθησίας· καίτοι σὺ γε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τοῖς σεαυτοῦ ἀσεβήμασι διαταράξαι ἐσπούδακας. Ἄρα γε συνίης ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐξεπίσταμαι; Ἄλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον μένειν ἢ ἀπιέναι δεῖ· οὔτε γὰρ βλέπειν εἰς τοῦτον ἔτι δύναμαι

νοῦς τοῦ κόσμου, λοιπόν, ὑπάρχει διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ παραμένουν τὰ πάντα. Δι' αὐτοῦ ἐπέρχεται πᾶσα τιμωρία. Ἡ δὲ πίστις τοῦ Χριστοῦ προέρχεται ἀνάρχως ἀπὸ αὐτόν. Ὅλος δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔχει δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον καὶ αἰώνιον.

Σὺ ὁμως φαίνεσαι νὰ ἔχῃς ἰδικήν σου λογικήν· ὁποία μα-
νία! Στρέψε, λοιπόν, ἐναντίον σου τὸ ξίφος τοῦ διαβόλου διὰ
νὰ καταστραφῆς. Βλέπετε, λοιπόν, βλέπετε ὅλοι πόσον γοε-
ρὰς κραυγὰς ἀφήνει ἤδη καταβεβλημένος ἀπὸ τὸ δάγκωμα
τῆς ἐχίδνης, πῶς αἱ φλέβες καὶ αἱ σάρκες του, προσβεβλημένοι
ἀπὸ τὸ δηλητήριο, προκαλοῦν φοβεροὺς πόνους—ἔχει γε-
μίσει ἀπὸ ξηρότητα καὶ ρυπαρότητα, ἀπὸ θρήνους καὶ ὠχρό-
τητα, ἀπὸ φρίκην καὶ μύρια δεινὰ καὶ ἔχει ἀποσκελετωθῆ—
πόσον φρικιαστικὸν καὶ βρώμικον εἶναι τὸ δάσος τῆς κόμης,
πῶς εἶναι ὀλόκληρος ἡμιθανής καὶ τὸ βλέμμα του ἔχει ἤδη θο-
λώσει, πόσον ἄναιμον καὶ μαραμένον ἀπὸ τὴν μέριμναν εἶναι
τὸ πρόσωπον, πῶς, ἐπειδὴ τὸν εὔρον ὅλα τὰ κακὰ μαζευμένα,
ὁ οἶστρος, ἡ μανία καὶ ἡ ματαιότης, σὲ ἔχουν κάνει ἐξ αἰτίας
τοῦ μακροχρονίου τῆς παθήσεως, ἄγριον καὶ θηριώδη. Παρὰ
ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν αἰσθάνεται εἰς ποίαν κακὴν κατάστασιν
εὐρίσκεται, λέγει· «Ἀγάλλομαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν καὶ πηδῶ
μὲ σκιρτήματα χαρᾶς καὶ ἀναπτεροῦται τὸ ἠθικόν μου». Ἄλ-
λοτε πάλιν κατὰ τρόπον πολὺ νεανικὸν λέγει· «Ἄς εἶναι, ὡς
καταστραφῶμεν». Εἶναι τὸ μόνον ἀληθὲς βεβαίως αὐτό· ἄλ-
λωστε εἰς σὲ μόνον ἔχει χορηγήσει μὲ τόσῃν ἀφθονίᾳ τὰς σπου-
δὰς τῆς ἡ κακία καὶ σοῦ ἔχει δώσει πάμφθινα ὅ,τι ἄλλως ἐτι-
μᾶτο πανάκριβα. Ἐλα ὁμως, εἶπέ μου, ποῦ εἶναι αἱ σεμναὶ ἐν-
τολαὶ σου; Νίψου εἰς τὸν Νεῖλον, ἂν δύνασαι, ἄνθρωπε πλή-
ρης ἀναισθησίας πρωτοφανοῦς, ὁ ὁποῖος παρὰ ταῦτα ἔσπρευ-
σες νὰ ἀναστατώσῃς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην μὲ τὴν ἀσε-
βειάν σου. Ἀντιλαμβάνεσαι, ἄράγε, ὅτι γνωρίζω τὰ πάντα
καλῶς ἐγὼ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ; Διερωτῶμαι ὁμως ἂν πρέ-
πει νὰ μείνω ἢ νὰ ἀποχωρήσω· διότι οὔτε δύναμαι πλέον νὰ

καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὧ Ἄρειε δῆτα Ἄρειε. Ἡμᾶς μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος, ὧ ταλαίπωρε, κατέβαλες. Τοῦτό σου τῶν πόνων πέφηρε τὸ τέλος.

Ἄλλ' ἐκεῖσε πάλιν ἐπάνειμι. Πλήθος εἶναι φῆς τῶν περι
 5 σὲ ἀλωμένων. Εἰκός, οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου, φημί. Λύκοις γὰρ ἑαυτοὺς καὶ λέουσι βρωθησομένους ἐκδεδώ-
 κασι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκη κεφαλαίων
 δέκα καὶ τελέσμασι τούτων πιεσθεις αὐτίκα δὴ μάλα ἰδρώσει,
 ἐὰν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σωτήριον Ἐκκλησίαν τὴν τῆς
 10 ἀγάπης εἰρήνην τῷ φίλτρῳ τῆς ὁμονοίας ἐπανέλῃται. Οὐδὲ
 γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθήσονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδή-
 σει κατεγνωσμένοι, οὐδ' ἀνέξονται τέλειον ἀπολέσθαι ταῖς
 μιαιραῖς σου ζητήσεσιν ἐμπλακέντες. Σαφῆ καὶ γνώρισμα πᾶσι
 πρὸς γοῦν τὸν ἐξῆς χρόνον τὰ σά ἐστι σοφίσματα· καὶ μὴν
 15 οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματιῇ, ἐπιεί-
 κειάν τε καὶ πραύτητα λόγων καθυποκρινόμενος καὶ ἀπλότη-
 τος ὡς εἰπεῖν προσωπεῖον ἔξωθεν περιτιθέμενος. Μάταιον
 ἔσται σου τὸ δλον τέχνασμα, αὐτίκα γὰρ σε ἡ ἀλήθεια περι-
 στήσεται, αὐτίκα σου τὰς φλόγας ὁ τῆς δυνάμεως ὡς εἰπεῖν
 20 ὄμβρος ἀποσβέσει. Καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἐταίρους καὶ ὁμογνώ-
 μονάς σου ἐνόχους ἤδη τῇ βουλῇ γενομένους αἱ τῶν δημοσίων
 λειτουργημάτων καταλήφονται φροντίδες, ἐὰν γε μὴ τὴν τα-
 χίστην ἀποφεύγοντες τῆς πρὸς σὲ συνουσίας τὴν ἀδιάφθορον
 ἀνταλλάξωνται πίστιν. Σὺ δέ, ὁ σιδηρόφρων ἀνὴρ, δεῖγμά μοι
 25 δὸς τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις καὶ ἔρρωσαι τῷ
 βεβαίῳ τῆς πίστεως καὶ καθαρὰν δλωσ ἔχεις συνείδησιν. Ἦκε
 πρὸς ἐμέ, ἦκε, φημί, πρὸς Θεοῦ ἀνθρωπον. Πίστευσον, ὡς ταῖς

τὸν βλέπω καὶ ἐντρέπομαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, Ἄρειε, πράγματι Ἄρειε. Ἐμᾶς μὲν μᾶς ἐγκατέστησες εἰς τὸ φῶς, τὸν δ' ἑαυτὸν σου, ταλαίπωρε, ἔρριψες εἰς τὸ σκότος. Αὐτὸ ἐφάνη ὅτι εἶναι τὸ τέλος τῶν κόπων σου.

Θὰ ἐπανέλθω ὁμῶς εἰς τὰ προηγούμενα. Εἶπες ὅτι πλῆθος ἀνθρώπων περιφέρεται γύρω σου. Εὐλόγως, νομίζω καὶ σοῦ λέγω νὰ τοὺς δεχθῆς αὐτούς, νὰ τοὺς δεχθῆς. Ἐχουν παραδοθῆ ἄλλωστε μόνοι των εἰς λύκους καὶ λέοντας διὰ νὰ γίνουιν βορά. Ἄλλωστε καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς προσθήκης δέκα νομισμάτων εἰς τὰς κυρίας εἰσφορὰς καὶ τῆς ἀπαιτήσεως νὰ ἐξοφληθοῦν οἱ φόροι θὰ ἰδρῶση ἀμέσως πολὺ, ἐκτὸς ἂν σπεύσῃ τάχιστα εἰς τὴν σώζουσαν Ἐκκλησίαν καὶ ἀποδεχθῆ τὴν εἰρήνην τῆς ἀγάπης χάρις εἰς τὸ φίλτρον τῆς ὁμοιοῖας. Προφανῶς δὲν θὰ ἐξαπατηθοῦν πλέον ὑπὸ σοῦ, τοῦ καταδικασθέντος διὰ τὴν πονηράν σου συνείδησιν, οὔτε θὰ ἀνέχωνται νὰ ὀδεύουν πρὸς τὸν ὄλεθρον ἐμπλεκόμενοι εἰς τὰ ἀνόσια ἐπιχειρήματά σου. Εἶναι σαφῆ καὶ καθαρὰ δι' ὅλους ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ σοφίσματά σου· ἐντεῦθεν οὔτε σὺ προσωπικῶς θὰ δυνηθῆς νὰ κατορθώσῃς τι, ἀλλὰ ματαιίως θὰ μεταμορφωθῆς, ὑποκρινόμενος τὸν ἐπιεικῆ καὶ πρᾶον εἰς τοὺς λόγους καὶ περιβαλλόμενος ἐξωτερικῶς, οὕτως εἶπειν, μὲ προσωπεῖον ἀπλότητος. Ὅλα τὰ τεχνάσματά σου θὰ ἀποβοῦν μάταια, διότι ἡ ἀλήθεια θὰ σὲ περικυκλώσῃ ἀμέσως καὶ παρευθὺς ἡ βροχὴ τῆς δυνάμεως, οὕτως εἶπειν, θὰ κατασβέσῃ τελείως τὰς φλόγας σου. Ἄλλὰ καὶ οἱ σύντροφοι καὶ ὁμόφρονές σου, ἀφοῦ ἐκρίθησαν πλέον ἔνοχοι, θὰ καταληφθοῦν ἀπὸ φροντίδας ἔναντι τῶν δημοσίων λειτουργῶν, ἂν δὲν ἀποφύγουν τὸ ταχύτερον τὴν μετὰ σοῦ συναναστροφὴν καὶ τὴν ἀνταλλάξουν μὲ τὴν ἀνόθευτον πίστιν. Σὺ δέ, ἄνθρωπος μὲ σιδηρᾶν θέλησιν, δῶσέ μου δεῖγμα τῆς καλῆς σου προαιρέσεως, ἂν ἔχῃς ἐμπιστοσύνην εἰς σεαυτὸν καὶ ἔχεις κραταιωθῆ ἀπὸ τὴν βεβαιότητα τῆς πίστεως καὶ ἂν ἔχῃς γενικῶς καθαρὰν συνείδησιν. Ἐλθέ πρὸς ἐμέ, ἐλθέ, λέγω, πρὸς ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ.

ἔμαντοῦ πέυσεσι διερευνήσομαί σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας.
 Κἄν μὲν τι μανικὸν ἐνεῖναι δόξη, τὴν θείαν ἐπικαλεσάμενος
 χάριν παραδείγματός σε κάλλιον ἰάσομαι. Ἐὰν δὲ ὑγιαίνων
 τὰ κατὰ ψυχὴν φανῆς, τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐπιγνοὺς ἐν σοὶ
 5 καὶ τῷ Θεῷ χάριν εἶσομαι καὶ ἔμαντῷ τῆς εὐσεβείας συνη-
 σθήσομαι.

Καὶ ἄλλη χειρὶ· ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπη-
 τοί.

Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριανῶν ἐκομίσθη
 10 καὶ ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἑπαρχος Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώ-
 σθη ἐν τῷ παλατίῳ.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου

41. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομη-
 δέων.

15 Τὸν Δεσπότην Θεὸν δηλαδὴ καὶ Σωτῆρα Χριστὸν ἀκρι-
 βῶς ἅπαντες ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, Πατέρα τε καὶ Υἱὸν
 εἶναι, Πατέρα φημι ἄναρχον ἄνευ τέλους γονέα τοῦ αἰῶνος
 αὐτοῦ, Υἱὸν δέ, τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ Πατρὸς βούλησιν, ἣτις οὔτε
 δι' ἐνθυμήσεώς τινος ἀνείληπται, οὔτε πρὸς τὴν τῶν ἔργων
 20 αὐτοῦ τελεσιουργίαν διὰ τινος ἐξεζητημένης οὐσίας κατελή-
 φθη. Ὅς γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἔξει πρὸς ἅπαν
 τιμωρίας γένος ἀκάματον ὑπομονήν. Ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ
 Υἱὸς Χριστὸς ὁ τῶν ἀπάντων δημιουργὸς καὶ τῆς ἀθανασίας
 αὐτῆς χορηγὸς ἐγεννήθη, ὅσον πρὸς τὴν πίστιν ἀνήκεν ἢ πε-
 25 πιστεύκαμεν, ἐγεννήθη—μᾶλλον δὲ προῆλθεν αὐτὸς ὁ καὶ
 πάντοτε ἐν τῷ Πατρὶ ὢν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων
 διακόσμησιν—, ἐγεννήθη τοίνυν ἀμερίστῳ προελεύσει. Ἡ
 γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ ἑαυτῆς ἐμπέπηγε καὶ
 ταῦθ', ἅπερ διαφόρου δέεται τημελείας, κατὰ τὴν ἐκάστου

1. Εὐσέβιος εἶναι ὁ γνωστὸς ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Νικομηδείας, Θεόγνιος δὲ ὁ ὁμόφρων πρὸς αὐτὸν ἐπίσκοπος Νικαίας. Τὴν ἐπιστολὴν διασώζουσι

Ἐχε ἐμπιστοσύνην ὅτι διὰ τῶν ἐρωτήσεων μου θὰ διερευνήσω τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας σου. Καὶ ἂν μὲν νομίσω ὅτι πάσχεις ἀπὸ κάποιαν μανίαν, ἀφοῦ ἐπικαλεσθῶ τὴν θείαν χάριν, θὰ σὲ θεραπεύσω ὥστε νὰ γίνῃς ὑγιέστερος. Ἄν δὲ φανῇ ὅτι εἶσαι ὑγιῆς ψυχικῶς, ἀφοῦ ἀναγνωρίσω ὅτι κρύπτεις μέσα σου τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ τὸν Θεὸν θὰ εὐχαριστήσω καὶ θὰ χαρῶ μαζί σου τὴν εὐσέβειαν.

Δι' ἄλλης χειρός· ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Διὰ τῶν μαγιστριανῶν Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου ἐκομίσθησαν καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔγγραφα καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς τὸ παλάτιον, ὅταν ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου ἦτο ὁ Πατέριος.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου¹

41. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῶν Νικομηδέων.

Ὅλοι γνωρίζετε καλῶς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι ὁ Σωτὴρ Θεὸς βεβαίως καὶ ὁ Σωτὴρ Χριστὸς εἶναι Πατὴρ καὶ Υἱός· ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀναρχος καὶ ἀνευ τέλους, Πατὴρ καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ χρόνου, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι ἡ βούλησις τοῦ Πατρός, ἡ ὁποία οὔτε ἔλαβεν ὑπόστασιν διὰ τινος σκέψεως, οὔτε ἀφέθη νὰ δημιουργήσῃ τὰ ἔργα του διὰ μιᾶς ἐξεζητημένης οὐσίας. Ὅποιοι, λοιπόν, τὸ ἐννοεῖ ἢ θὰ τὸ ἐννοήσῃ αὐτό, αὐτὸς θὰ ἀποκτήσῃ ἀνεξάντλητον ὑπομονὴν ἔναντι οἰασδήποτε τιμωρίας. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅμως, ὁ Χριστὸς, ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ χορηγὸς καὶ αὐτῆς τῆς ἀθανασίας, ἐγεννήθη, ὅπως ὑποστηρίζει ὀρθῶς ἡ πίστις εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν πιστεύσει, ἐγεννήθη—ὀρθότερον δὲ προῆλθεν διὰ νὰ διακοσμήσῃ τὰ πάντα αὐτός, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρός—, ἐγεννήθη, λοιπόν, δι' ἀμερίστου προελεύσεως. Διότι ἡ βούλησις παρέμεινε συγχρόνως σταθερὰ εἰς τὸν οἶκόν της καὶ πράττει καὶ φροντί-

κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἡμισυ ὁ Γελάσιος (Σύνταγμα 3) κατὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον ὁ Θεοδώρητος (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 19).

ποιότητα πράττει τε καὶ διοικεῖ. Τί οὖν ἐστὶ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Οὐδὲν δηλαδή. Αὕτη γὰρ ἡ τῶν πρα-
γμάτων συμπλήρωσις αἰσθήσει παρείληφε τὸ τῆς βουλήσεως
πρόσταγμα, οὐχὶ δὲ μερισθεῖσαν ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας
5 τὴν βούλησιν διέστησεν. Ὁ δὲ τούτοις ἐπεταί· τίς ἐστίν, ὃς
τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐμοῦ Δεσπότητος πάθος δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μω-
ριαν δέδιεν; Ἄρ' οὖν πάσχει τὸ θεῖον, ἐπειδὴν ἡ τοῦ σεμνοῦ
σώματος οἴκησις πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀγιότητος ὁρμᾶ,
ἢ ὑποπίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον; Ἄρ' οὐχὶ
10 διέστηκε τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφήρηται ταπεινό-
τητος; Οὐχὶ δὲ ζῶμεν, κἂν πρὸς θάνατον ἢ τῆς ψυχῆς εὐκλεια
τὸ σῶμα προσκαλέσῃται; Τί τοίνυν ἐνταῦθα ἡ ἀβλαβῆς τε καὶ
εἰλικρινῆς πίστις ἄξιον ἀμφιβολίας κατείληφεν; Ἡ οὐχ ὁρᾷς
ὅτι σεμνότατον σῶμα ὁ Θεὸς ἐπελέξατο, δι' οὗ τὰ τῆς πίστε-
15 ως τεκμήρια καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ὑποδείγματα ἐμελλεν
ἐμφανίζειν καὶ τὴν ἤδη συγκεχυμένην ὀλεθρίῳ πλάνῃ τοῦ ἀν-
θρωπίνου γένους ἀπώλειαν ἀποσεισασθαι καινὴν τε θρησκεί-
ας διδόναι διδασκαλίαν καὶ τῷ τῆς ἀγνείας ὑποδείγματι τὰς
ἀναξίας τοῦ νοῦ πράξεις καθαίρειν· ἔπειτα δὲ τὴν μὲν τοῦ θα-
20 νάτου βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανασίας ἐπαθλα προανα-
φωνεῖν;

Ἄλλ' ὑμεῖς, οὓς λοιπὸν ἀδελφοὺς ἢ τῆς ἀγάπης κοινωνία
εἰκότως ὑπ' ἐμοῦ προσαγορευέσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνοεῖτέ με τὸν
ὑμέτερον συνθεράποντα, οὐκ ἀγνοεῖτε τὸ τῆς ὑμετέρας σω-
25 τηρίας ὀχύρωμα, οὗ τὴν φροντίδα γνησίως ἐπανήρημαι καὶ
δι' οὗ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν οὐ μόνον τὰ ὄπλα κατεμαχεσά-
μεθα, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἔτι τὴν ψυχὴν συγκαθειρξαμεν πρὸς τὸ
τὴν τῆς φιλανθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκφάναι. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπὶ
τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τὴν τῆς οἰκουμένης μάλιστα ἀνα-
30 νέωσιν ἔχαιρον. Καὶ γὰρ θαύματος ἦν ἄξιον ἀληθῶς ἔθνη το-

ζει ἕκαστον κατὰ τὴν ποιότητά του, ὅσα ἔχουν ἀνάγκην διαφόρου ἐπιμελείας. Τί ὑπάρχει, λοιπόν, μεταξύ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Προφανῶς οὐδέν. Διότι ἡ ἀποτελείωσις τῶν πραγμάτων κατέστησεν αἰσθητὸν τὸ πρόσταγμα τῆς βουλήσεως καὶ δὲν διέστειλε τὴν βούλησιν δι' ἀποχωρισμοῦ αὐτῆς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Τὸ συναγόμενον ἐκ τούτου εἶναι τὸ ἐξῆς· ποῖος φοβεῖται, ἀπὸ σεβασμὸν μᾶλλον παρά ἀπὸ μωρίαν, ὅτι πάσχει ὁ Δεσπότης μου Χριστός; Πάσχει μήπως τὸ θεῖον, ὅταν ἡ κατοικία τοῦ ἁγίου σώματος στρέφεται πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἁγιότητός του ἢ ὑποβιβάζεται διὰ τῆς ἐπαφῆς τὸ ἀποχωρισμένον ἐκ τοῦ σώματος; Δὲν ἔχει ἄλλωστε διαχωρισθῆ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὴν ταπεινότητα τοῦ σώματος; Δὲν παραμένουν εἰς τὴν ζωὴν, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ καλὴ φήμη τῆς ψυχῆς προκαλέσῃ τὸ σῶμα νὰ ἀποθάνῃ; Τί, λοιπόν, τὸ ἄξιον ἀμφιβολίας ἔχει ἀφήσει εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἀβλαβὴς καὶ εἰλικρινὴς πίστις; Δὲν βλέπετε ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέλεξεν ἕνα σεμνότατον σῶμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπρόκειτο νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ τεκμήρια τῆς πίστεως καὶ τὸ προσωπικόν του ὑπόδειγμα ἀρετῆς, διὰ ν' ἀποτρέψῃ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκ τῆς ὀλεθρίου πλάνης του· ἔτσι ἔδωκε νέαν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τῆς ὑποδειγματικῆς ἀγνότητός του ἐκαθάρισε τὸν νοῦν ἀπὸ τὰς ἀναξίας αὐτοῦ πράξεις· τέλος δὲ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ προαναγγέλλει τὰ ἔπαθλα τῆς ἀθανασίας;

Σεῖς δέ, τοὺς ὁποῖους ἡ κοινωμία τῆς ἀγάπης μὲ παρακινεῖ εὐλόγως νὰ σᾶς προσαγορεύσω ἀδελφοὺς, δὲν μὲ ἀγνοεῖτε, ἐμὲ τὸν συνυπηρέτην σας· δὲν ἀγνοεῖτε τὸ ὄχυρόν τῆς σωτηρίας σας, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχω ἀναλάβει εἰλικρινῶς νὰ φροντίζω· δι' αὐτοῦ ἄλλωστε ὄχι μόνον κατενικήσαμεν τὰ ὄπλα τῶν ἐχθρῶν μας ἀλλὰ καί, ἐνῶ ἔζων ἀκόμη, τοὺς ἐνεκλείσαμεν εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ λάμπῃ ἡ ἀληθὴς πίστις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ, λοιπόν, ἔχαιρα δι' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ κυρίως διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς οἰκουμένης. Διότι πράγματι ἦτο ἀξιο-

σαῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἐπαγαγεῖν, ἃ πρὸ βραχέος ἐλέγετο τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. Πλὴν τί ἔμελλε γινώσκειν τὰ ἔθνη ταῦτα, ἃ οὐδεμίαν φιλονεικίας ἐπανήρηνται φροντίδα; Τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὡς ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιῶμαι; Χριστιανοὶ
 5 ἔσμεν καὶ οἰκτρῶ διαθέσει διχονοοῦμεν. Αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πίστις. Αὕτη ἡ τοῦ ἁγιωτάτου νόμου διδασκαλία; Ἄλλὰ τίς ἐστὶν αἰτία δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ ἄλεθρος ἐξεγύγερται; Ὡ τῆς ἀτοπίας! Ὡ μίσους ὑπερβολῆ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερβαίνουσα! Τίς ἡ τοῦ λησθηρίου τούτου ἀναπέφανται δεινότης, ἡ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἀρνεῖται ἐξ ἀμερίστου τοῦ Πατρὸς οὐσίας παρεληλυθέναι; Ἄρ' οὐχὶ πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Θεός, καίτοι γε τοῦτον πάντοτε παρεῖναι ἡμῖν αἰσθανόμεθα; Ἄρ' οὐχὶ διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἡ τῶν ὄλων συνέστηκεν εὐκοσμία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ διαστά-
 15 σεως ἐστέρηται;

Μὴ οὖν ὑμῖν τι πέπρακται; Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καταμάθετε νῦν, ἀξιῶ, τὰς βασάνους τῆς παρουσίας ἀληθίνου. Ὁμολογητὰς ὑμᾶς εἶναι τούτου ἐπηγγέλλεσθε ὃν Θεὸν εἶναι ἀρνεῖσθε, τοῦθ' ἡμᾶς τοῦ πανώλους διδασκάλου πείθοτος. Ἰ-
 20 κετεύω, τίς ἐστὶν ὁ διδάξας ταῦτα οὕτως ἄκακον πλήθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὠμότητος συμμύστης. Ὅτι γὰρ πανταχοῦ τοῦ τυράννου γεγένηται πρόσφυξ, πολλὰ χόθεν ἔστι συνορᾶν. Τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ ἡ χα-
 25 λεπωτάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδίωξις διαρρήδη βοᾷ. Οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν εἰς ἐμὲ γεγενημένων ὕβρεων νῦν ἐρῶ, δι' ὧν, ὅτε μάλιστα αἱ τῶν ἐναντίων μερῶν ἐπραγματεύσαντο συνδρομαί, οὗτος καὶ ὀφθαλμοῦς κατασκόπους ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ καὶ μόνον οὐκ ἐνόπλους τῶ τυράννω συνεισέφερεν ὑπουργίας. Μηδ'
 30 ἐμὲ τις οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν τούτων ἀπόδειξιν ἀπαράσκευον.

1. Κατὰ τὴν τελικὴν ρῆξιν Λικινίου καὶ Κωνσταντίνου τὸ 324 ὁ Εὐσέβιος ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖται ἐνταῦθα τύραννος. Βλ. Γελασίου, Σύνταγμα 1, 10.

θαύμαστον ὅτι ἀπέκτησαν ὁμόνοιαν τόσα ἔθνη, τὰ ὅποια μέχρι πρὸ ὀλίγου ἐλέγετο ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Θεόν. Ἄλλ' ὅμως τί ἐπρόκειτο νὰ μάθουν αὐτὰ τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια οὐδεμίαν διάθεσιν φιλονεικίας εἶχον; Ἀντιλαμβάνεσθε, λοιπόν, ἀδελφοί, ὅτι κατηγορῶ τοὺς ἑαυτοὺς μας; Εἴμεθα Χριστιανοὶ καὶ ὅμως ἡ κακὴ πρόθεσις μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν διχόνοιαν. Αὐτὴ, λοιπόν, εἶναι ἡ πίστις μας; Αὐτὴ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγιωτάτου νόμου τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ ποία εἶναι ἡ αἰτία, ἡ ὅποια ἐδημιούργησε τὴν συμφορὰν τοῦ παρόντος κακοῦ; Ὅποια ἀτοπία! Ὅποιον ὑπερβολικὸν μῖσος, τὸ ὅποιον ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς ἀγανακτήσεως! Αὐτὴν τὴν φοβερὰν ληστρικὴν κατάστασιν, ἡ ὅποια ἀρνεῖται ὅτι ὁ Υἱὸς προῆλθεν ἐκ τῆς ἀμερίστου οὐσίας τοῦ Πατρός, ποῖος τὴν ἔφερεν εἰς τὸ φῶς; Δὲν εἶναι, ἀράγε, πανταχοῦ παρῶν ὁ Θεός, παρ' ὅτι αἰσθανόμεθα ὅτι εὐρίσκεται πάντα πλησίον μας; Δὲν ὀφείλεται μήπως εἰς αὐτὸν ἡ εὐκοσμία τοῦ σύμπαντος, παρ' ὅτι στερεῖται τῆς διαστάσεως τοῦ χωρισμοῦ;

Μήπως σᾶς ἔχουν κάνει κάτι; Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀντιληφθῆτε σαφῶς πλέον τὸν πόνον τῆς παρούσης νόσου. Ἐχετε ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ ὁμολογῆτε αὐτόν, τοῦ ὁποίου τὴν θεότητα ἀρνεῖσθε, ἐπειδὴ σᾶς ἔπεισεν ὁ ὀλέθριος διδάσκαλος. Παρακαλῶ, ποῖος ἐδίδαξεν αὐτὰ εἰς τόσον ἄκακον πλήθος; Προφανῶς ὁ Εὐσέβιος, ὁ συμμύστης τοῦ ὤμοῦ τυράννου¹. Διότι, ὅτι ἔχει ἀναλάβει παντοῦ τὸν τύραννον ὑπὸ τὴν προστασίαν του, δύνασθε νὰ τὸ συναγάγετε ἀπὸ πολλά. Περὶ τούτου μαρτυροῦν, πράγματι, ἀφ' ἑνὸς αἰ σφαγαὶ τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἀληθῶν ἐπισκόπων, καὶ βοᾶ ἀφ' ἑτέρου ἀπεριφράστως ὁ φοβερὸς διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν. Πρὸς τὸ παρὸν θὰ ἀποσιωπήσω τὰς ἐναντίον μου προσβολάς, ὅτι δηλ. ὅταν συνεκεντρώθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ ἀντίπαλοί μου, αὐτὸς ἵσταλλεν ἐναντίον μου ἀνθρώπους του διὰ νὰ μὲ κατασκοπεύουν καὶ μόνον ἐνόπλους ὑπηρεσίας ἀπέφυγε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν τύραννον. Μὴ νομίση δὲ κανεὶς ὅτι δὲν ἔχω προετοιμασθῆ

Ἐλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβής, ὅτι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς
 διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ παρεπομένους φανερώς ὑπ' ἐμοῦ
 συνειληφθαι συνέστηκεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν παρήγημι, ἃ νῦν οὐκ
 ἀγανακτήσεως ἔνεκεν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ' ἐμοῦ
 5 προενήνεκται. Ἐκεῖνο μόνον δέδία, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, ὅτι
 ὑμᾶς ὁρῶ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. Διὰ
 γὰρ τῆς Εὐσεβίου ἀγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς συνείδησιν τῆς
 ἀληθείας κεχωρισμένην ἀνειλήφατε. Ἄλλ' ἔστιν οὐ βραδεία
 θεραπεία, εἰ γε ἐπίσκοπον πιστόν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν
 10 λαβόντες πρὸς τὸν Θεὸν ἀπίδητε. Ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν
 ὑμῖν ἐστι καὶ πάλαι ἐχρῆν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἠρητῆσθαι,
 εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσέβιος σὺν δίνῃ τῶν συναγομένων
 αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναι-
 σχύντως συνετεταράξει.

15 Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν
 ἀγάπην ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μέμνηται ἢ ὑμετέρα ἀνεξικα-
 κία ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον, ἣ καὶ αὐτὸς
 ἐγὼ προπόντως τῇ τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λατρεία παρήμην,
 οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος ἢ ὁμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι καὶ
 20 πρὸ πάντων ἐλέγξαι τε καὶ ἀποσεῖσασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο,
 ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως
 ἀπονοίας, ἰσχυροποιεῖτο δὲ παραχρηῖμα διὰ τῆς Εὐσεβίου
 ἀτόπου τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. Ἄλλ' αὐτὸς οὗτος Εὐσέβιος,
 προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι, μεθ' ὅσης νομίζετε συνδρο-
 25 μῆς ἄτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἠττώμενος, μεθ' ὅσης
 δὲ αἰσχύνῃς τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμένη ψευδολογία συνίστα-
 το, ὑποπέμπων μὲν μου διαφόρους τοὺς ἀξιοῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ,
 ἐξαιτούμενος δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινά, ὅπως μὴ ἐπὶ το-
 σούτῳ ἐλεγχθεῖς πλημμελήματι τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς

νά τὰ ἀποδείξω αὐτά. Διότι ἔχει ἐξακριβωθῆ ἑπακριβῶς ὅτι συνέπεσε νὰ συλληφθοῦν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀπὸ ἐμὲ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Εὐσέβιον. Αὐτὰ ὅμως, τὰ ὅποια ἀνέφερα τώρα μόλις ὄχι ἀπὸ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ πρὸς ἐντροπὴν ἐκείνων, θὰ τὰ ἀντιπαρέλθω. Ἐκεῖνο μόνον φοβοῦμαι, ἐκεῖνο μὲ ἐμβάλλει εἰς σκέψεις, ὅτι δηλαδὴ βλέπω νὰ καλῆσθε νὰ μετὰσχετε εἰς τὸ ἔγκλημα. Διότι διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ διαστροφῆς τοῦ Εὐσεβίου ἔχετε ἀποκτήσει συνείδησιν ἀπομακρυσμένην ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Ὑπάρχει ὅμως ταχεῖα θεραπεία, ἂν ἀποκτήσετε τώρα ἐπίσκοπον πιστὸν καὶ ἀκέραιον καὶ στρέψετε τὸ βλέμμα σας πρὸς τὸν Θεόν. Αὐτὸ βεβαίως πρὸς τὸ παρὸν ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς· ἄλλωστε καὶ παλαιότερον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κρίσιν σας, ἂν δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν πόλιν σας ὁ Εὐσέβιος μὲ ὄλον τὸ πλῆθος τῶν ὀπαδῶν του διὰ νὰ ταραξῆ ἀναισχύντως τὴν ὀρθὴν τάξιν.

Θεωρῶ δὲ ἀπαραίτητον νὰ εἶπω ὀλίγα πρὸς τὴν ἀγάπην σας καὶ διὰ τὸν ἴδιον τὸν Εὐσέβιον. Ἐνθυμεῖται ἡ ἀνεξικακία σας ὅτι ἔγινε σύνοδος εἰς τὴν πόλιν τῆς Νικαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀκολουθῶν τὴν ἐπιταγὴν τῆς συνειδήσεώς μου παρευρέθη καὶ ἐγὼ αὐτοπροσώπως. Ἐκεῖ μόνον σκοπὸν εἶχα νὰ φροντίσω διὰ τὴν ὁμόνοιαν τῶν πάντων καὶ κυρίως νὰ ἐλέγξω καὶ νὰ ἀποβάλω τὸ ὄλον ζήτημα, τὸ ὅποιον ἤρχισε μὲν διὰ τοῦ παραλογισμοῦ τοῦ Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως, κατέστη ὅμως ταχέως ἰσχυρὸν διὰ τῆς ἀτόπου καὶ ὀλεθρίου σπουδῆς τοῦ Εὐσεβίου. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ ἀξιότιμοι ἀδελφοί, μὲ ὄσπην ταχύτητα δύνασθε νὰ φαντασθῆτε, διότι βεβαίως ἡ συνείδησις του ἐμαρτύρει περὶ τῆς ἠττας του, καὶ μὲ ὄσπην ἐντροπὴν φαντάζεσθε ἕνεκα τῆς ψευδολογίας του, ἢ ὅποια εἶχεν ἐλεγχθῆ παντοιοτρόπως, ἔσπευδε νὰ δώσῃ συστάσεις δι' ἑαυτὸν· ἔστειλλε διαφόρους ἀνθρώπους πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ μεσολαβήσουν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παρεκάλει νὰ μὲ εὕρῃ σύμμαχον, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὰ ἀξιώματα τὰ ὅποια εἶχε μετὰ

ἐκβάλλοιτο; Μάρτυς ἐστί μοι τούτου ὁ Θεὸς αὐτός, ὃς ἐμοὶ τε καὶ ὑμῖν φιλαγάθως ἐπιμένοι, ἐπεὶ καὶ ἐμὲ ἐκεῖνος περιέτρεψε καὶ ἀπρεπῶς ὑφήρπασεν, ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε. Πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε, καθὼς αὐτὸς ἐπόθει πᾶν ὀτιοῦν κακὸν
5 ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος.

Ἄλλὰ πρόων — ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τούτου σκαιότητος παρῶ—, τί μάλιστα μετὰ Θεογνίου, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνόν, διεπράξατο, ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας ἐνταῦθα κεκελεύκειν ἀποσταλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς διχονοίας ἡγείρετο πρὸς. Ἄλλ' οὗτοι οἱ καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἢ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκεῖνους ὑπεδέξαντο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἡσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν αὐτοῖς τῆς τῶν τρόπων κακοη-
10 θείας. Διὸ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τούτους ἔκρινα προᾶξαι ἀρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὡς πορρωτάτω ἐξορισθῆναι. Νῦν ὑμέτερόν ἐστι πρὸς τὸν Θεὸν ἐκείνη τῇ πίστει βλέπειν, ἣ πάντοτε καὶ γεγενῆσθαι συνέστηκε καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι οὕτως, ἵνα ἐπισκόπους ἀγνοῦς τε καὶ ὀρθοδόξους
15 καὶ φιλανθρωποὺς ἔχοντες χαίρωμεν. Εἴ τις δὲ ἢ πρὸς μνήμην τῶν λυμεῶνων ἐκείνων ἢ πρὸς ἔπαινον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει, παραχορῆμα τῆς ἰδίας τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεοράποντος τοῦ Θεοῦ τοῦτ' ἐστὶν ἐμοῦ ἐνεργείας ἀνασταλήσεται.

42. Νικητῆς Κωνσταντίνου Σεβαστοῦ Θεοδότῳ

25 Ὅση τῆς θείας ὀργῆς ἢ ἰσχὺς πέφυκε, καὶ ἐξ ὧν Εὐσέβιος τε καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν εὐχερῆς καὶ σὲ μαθεῖν, οἱ εἰς

1. Πράγματι οἱ δύο αἰρετικοὶ καθρέθησαν καὶ ἐξετοπίσθησαν «καὶ τὴν μὲν Νικομήδειαν Ἀμφίων ἐπιστεύθη, τὴν δὲ Νίκαιαν Χρῆστος» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 19).

2. Ὁ Θεόδοτος ἐπίσκοπος Λαοδικείας ἦτο κρυπτοαρειανός, ὡς φαίνεται τόσον ἐκ τῆς παρουσίας Ἐπιστολῆς ὅσον καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Θεοδωρήτου ὅτι μετέσχε τῆς συνόδου ἢ ὁποῖα καθήρесе τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 21).

τὴν φανεράν ἐνοχὴν του εἰς τόσον μέγα παράπτωμα; Μάρτυς μου ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶθε νὰ φανῆ καὶ εἰς ἐμέ καὶ εἰς σᾶς φιλευσπλάχνως, διότι καὶ ἐμέ ἐκεῖνος παρέσυρε καὶ με ἐξεγέλασε κατὰ τρόπον ἀπρεπῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἀντιληφθῆτε καὶ σεῖς. Ὅλα, λοιπόν, ἔγιναν τότε ὅπως ἤθελεν αὐτός, ὁ ὁποῖος ἀπέκρυπτεν εἰς τὸν νοῦν του παντὸς εἶδους κακόν.

Ἄκούσατε δέ, παρακαλῶ —διὰ νὰ ἀφήσω τὰ ὑπόλοιπα ἔργα τῆς κακότητός του—, τί ἔπραξεν ἐσχάτως μαζί με τὸν Θεόγνιον, ὁ ὁποῖος μετέχει εἰς τὴν παραφροσύνην του. Εἶχα διατάξει νὰ σταλοῦν ἐκεῖ ὠρισμένοι Ἀλεξανδρεῖς ἀποστατήσαντες ἀπὸ τὴν πίστιν μας, ἐπειδὴ ἡ διαγωγὴ των εἶχεν ἀνάψει τὴν φλόγα τῆς διχονοίας. Αὐτοὶ ὅμως οἱ ἔντιμοι καὶ καλοὶ ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποῖους μόνον ἡ ἐπιείκεια τῆς συνόδου εἶχεν ἀνεχθῆ εἰς τὴν τάξιν τῶν μετανοούντων, ὄχι μόνον ἐδέχθησαν ἐκείνους καὶ τοὺς παρέσχον ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ ἔγιναν κοινωνοὶ εἰς τὴν κακοήθη διαγωγὴν των. Διὰ τοῦτο ἔκρινα ὀρθὸν νὰ ἐνεργήσω ὡς ἐξῆς ἐναντι τῶν ἀχαρίστων ἐκείνων· διέταξα δηλαδή νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς ἐξορίσουν ὅσον τὸ δυνατὸν μακρύτερον. Τώρα εἶναι ἰδικόν σας καθῆκον νὰ προσβλέπετε εἰς τὸν Θεὸν δι' ἐκείνης τῆς πίστεως, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνέκαθεν παραμείνατε καὶ ἀρμόζει νὰ μένετε, καὶ νὰ πράξετε ὅ,τι χρειάζεται, διὰ νὰ ἔχωμεν ἐπισκόπους ἀγνοῦς, ὀρθοδόξους καὶ φιλανθρώπους καὶ ἔτσι νὰ χαίρωμεν¹. Ἄν δὲ κανεὶς τολμήσῃ ἢ νὰ ἀναφερθῆ εἰς ἐκείνους τοὺς καταστροφεῖς ἢ νὰ τοὺς ἐξυμνήσῃ κατὰ τρόπον ἀπερίσκεπτον, εὐθέως θὰ ἀνακοπῆ ἢ τὸλμη του διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ ὑπηρέτου τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἐμοῦ.

Κωνσταντῖνος, Νικητής, Σεβαστὸς πρὸς τὸν Θεόδοτον²

42. Πόσῃν δύναμιν ἔχει ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, δύνασαι καὶ σὺ νὰ τὸ μαθῆς εὐκόλως καὶ ἀπὸ ὅσα ἔπαθαν ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Θεόγνιος· αὐτοὶ μεθύοντες τὸν νοῦν ὡς πρὸς τὴν ἀγιωτάτην θρη-

ἀγιοτάτην παροικοῦντες θρησκείαν τὸ τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ ὄνομα τῷ συστήματι τοῦ οἰκείου λησθηρίου καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίαναν. Ὅτε γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν τὴν προτέραν ἐπανορθώ-

5 σασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς ἀποπήμασιν ἐμμένοντες ἐάλωσαν. Διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία πρόνοια αὐτοὺς τοῦ ἑαυτῆς ἀπόσατο λαοῦ, ἐπειδὴ μηδὲ ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλίγων ἀπονοία φθειρομένας καθορᾶν, καὶ νῦν μὲν ἀξίαν παρ' αὐτῶν ἤτησε δίκην, μείζονα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶ-

10 νος λήφεται.

Ὅπερ τῇ σῆ ἀγχινοία δηλωθῆναι δεῖν ἠγησάμην, ἵν' εἴ τις κακὴ παραίνεσις τῶν τοιούτων—ὡς ἔγωγε οὐκ οἶμαι—, τῇ σῶ ἐνεκαθέσθη προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμενος καθαρὰν ὡς προσῆκε τὴν διάνοιαν εἰλικρινῆ τε καθοσίωσιν

15 καὶ ἄχραντον πίστιν τῷ Σωτῆρι Θεῷ παρασχέσθαι προθυμηθῆς. Καὶ γὰρ τοῦτο προσῆκόν ἐστιν ὑπὸ τούτου πράττεσθαι, δς δ' ἂν ἀκεραίων τῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπάθλων ἀξιοῦσθαι βουλευῆται.

Καὶ ἄλλη χειρὶ ὁ Θεὸς σε διαφυλάξει, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

σκείαν, ἐμόλυναν τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ διὰ τῶν κακοδοξιῶν τοῦ ληστρικοῦ πλήθους των καὶ μετὰ τὴν συγγνώμην τῆς ὁποίας ἔτυχαν. Διότι τότε, ὅταν μετὰ τὴν ὁμόφωνον ἀπόφασιν τῆς συνόδου ἔπρεπε νὰ ἐπανορθώσουν τὴν προηγουμένην πλάνην των, αὐτοὶ συνελήφθησαν νὰ ἐμμένουν εἰς τὰ ἴδια ἀτοπήματα. Δι' αὐτό, λοιπόν, ἡ θεία πρόνοια τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν λαόν της, διότι δὲ ἠδύνατο νὰ βλέπη ἀκάκους ψυχὰς νὰ χάνωνται ἀπὸ τὸν παραλογισμὸν ὀλίγων ἀνθρώπων. Ἔτσι, τοὺς ἐπέβαλε μὲν κατὰ τὸ παρὸν ἀξίαν τιμωρίαν, θὰ τοὺς τιμωρήσῃ δὲ καὶ διὰ βαρυτέρας ποινῆς ἐν συνεχείᾳ αἰωνίως.

Ἐθεώρησα ὀρθὸν νὰ τὰ καταστήσω γνωστὰ εἰς τὴν σύνοσίν σου, ὥστε ἂν καμμία κακὴ συμβουλή αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἔχει εἰσέλθει εἰς τὴν προαίρεσίν σου—προσωπικῶς βεβαίως δὲν τὸ νομίζω—, νὰ τὴν ἐκδιώξῃς ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου καὶ νὰ δείξῃς προθυμίαν νὰ παράσχῃς, ὅπως ἀρμόζει, καθαρὸν τὸν νοῦν, εἰλικρινῆ τὴν ἀγιωσύνην καὶ ἀμόλυντον τὴν πίστιν σου εἰς τὸν Σωτῆρα Θεόν. Ἄλλωστε αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ πρακτικὸν καθῆκον οἰουδήποτε θέλει νὰ ἀξιωθῇ ἀκεραίων τῶν ἐπάθλων τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Δι' ἄλλης χειρός· ὁ Θεὸς νὰ σὲ διαφυλάξῃ, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

1. Τοῖς κατὰ τόπον συλλειτουργοῖς, κυρίοις ἀγαπητοῖς,
5 Ἰθανάσιος ἐκ Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐμὲν πεπόνθαμεν δεινὰ καὶ ἀφόρητά ἐστι, καὶ οὐχ ἔστιν
ἐπαξίως αὐτῶν μνημονεῦσαι· ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῶν
συμβεβηκότων γνωσθῆναι δυναθῆῃ, καλὸν ἡγησάμεν ἱστορίας
ἀπὸ τῶν Γραφῶν μνημονεῦσαι. Ἀνὴρ ποτε Λευίτης ἀδικη-
10 θεὶς εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσου ἐωρακῶς
(Ἐβραία γὰρ ἦν ἡ γυνὴ καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε)
καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς αὐτὸν παρανομήμα-
σιν, ὡς ἡ θεία τῶν Κριτῶν διαγορεύει Γραφή, διελὼν τὴν γυ-
ναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ εἰς
15 αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα
πιστευθῆῃ, καὶ ἵνα, ἐὰν μὲν συμπαθῶσιν, ἐκδικήσωσιν, ἐὰν δὲ
παρίδωσιν, ὡς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυρθῶσι. Καὶ οἱ
μὲν ἀποσταλέντες τὸ γεγονός ἀπήγγελλον, οἱ δὲ ἀκούοντες
καὶ ὄρωντες ἔλεγον μηδέποτε τὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς
20 ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Πᾶσα γοῦν
φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ κεκίνητο καὶ πάντες ὡς αὐτοὶ παθόντες κατὰ
τῶν πλημμελησάντων συνῆλθον καὶ τέλος κατεπολεμήθησαν
οἱ τὰ παράνομα δράσαντες καὶ ἀνάθεμα παρὰ πάντων γεγό-

1. Ἡ ἐν συνεχείᾳ διήγησις εὔρηται εἰς τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν 19.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

1. Τους κατά τόπον συλλειτουργούς, αγαπητούς κυρίους, χαιρετίζει ὁ Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ.

Εἶναι ἀφόρητα ὅσα δεινὰ ἐπάθαμεν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθοῦν ὅπως ἀξίζει· διὰ νὰ καταστῆ δὲ γνωστὸν, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, τὸ δεινὸν τῶν συμβάντων, ἔθεώρησα καλὸν νὰ μνημονεύσω μίαν ἱστορίαν ἀπὸ τὴν Γραφήν¹. Κάποτε ἓνας Λευίτης ὑπέστη προσβολὴν εἰς τὴν τιμὴν τῆς γυναικὸς του καὶ εἶδε τὴν ὑπερβολὴν τῆς βδελυγμίας (διότι ἡ γυνὴ ἦτο Ἑβραία καὶ μάλιστα κατήγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα) καὶ ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ ὅσας παρανομίας ἀπετολήθησαν ἐναντίον του, ὅπως διηγεῖται ἡ ἁγία Γραφή εἰς τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν. Ἐτεμάχισε, λοιπόν, τὴν γυναῖκα καὶ ἀπέστειλε τὰ τεμάχια εἰς ὅλας τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, ὥστε τὸ ἀδίκημα νὰ μὴ περιορισθῆ μόνον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ νὰ καταστῆ κοινὸν δι' ὅλους καί, ἂν μὲν συμπάσχουν, νὰ ἐκδικηθοῦν, ἂν δὲ τὸ παραθεωρήσουν, νὰ ἐντροπιασθοῦν ὡς ἂν οἱ ἴδιοι ἠδίκησαν. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀνήγγειλαν, λοιπόν, τὸ γεγονός, ὅσοι δὲ ἤκουαν αὐτὸ καὶ ἔβλεπαν τὰ τεμάχια ἔλεγον ὅτι ποτὲ μέχρι τότε δὲν συνέβησαν παρόμοια πράγματα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπανόδου τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἐκινήτοποιήθησαν, λοιπόν, ὅλαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅλοι, ὡς νὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ παθόντες, συνεκεντρώθησαν κατὰ τῶν δραστῶν τοῦ ἐγκλήματος· τελικῶς κατενικήθησαν εἰς τὸν πόλεμον οἱ δράσται τῆς παρανομίας καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ ὅλους.

ρασιν. Οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγένειαν οἱ συνελθόντες ἐσκόπουν, ἀλλ' εἰς τὸ πλημμεληθὲν ἀπέβλεπον. Οἴδατε δὲ τὴν ἱστορίαν, ἀδελφοί, καὶ τὰ ἐκ τῆς Γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης σημαινόμενα· ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῆς οὐ βούλομαι
 5 πρὸς εἰδότας γράφων καὶ ἐπειγόμενος τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημᾶναι τῇ ἡμετέρᾳ εὐλαβείᾳ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνήσθη, ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν γινομένοις συμβαλόντες καὶ γνόντες, ὡς ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠμότητα, πλεῖον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε παρανομη-
 10 σάντων. Καὶ γὰρ καὶ τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβηκε, καὶ μικρὰ ἢ τοῦ Λευίτου συμφορὰ πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τολμηθέντα. Καὶ μᾶλλον ταῦτα οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, οὔτε τοιούτων τις πεπεύραται κακῶν. Τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία ἦν ἡ ἀδικηθεῖσα καὶ εἰς Λευί-
 15 τῆς, ὃ τὴν βίαν παθῶν, νῦν δὲ ὅλη ἡ Ἐκκλησία ἠδικήθη καὶ ἱερατεῖον ὑβρίσθη, καὶ τὸ γε μείζον, εὐσέβεια ὑπὸ ἄσεβείας διώκεται. Καὶ τότε μὲν μιᾶς γυναικὸς ἐκάστη φυλὴ μέρος ὄρωσα κατεπλήττετο, ἄρτι δὲ ὅλης Ἐκκλησίας ὄρατε μέλη διηρημένα καὶ τοὺς μὲν πρὸς ὑμᾶς, τοὺς δὲ πρὸς ἄλλους ἀπο-
 20 σταλέντας τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν ἦν πεπόνθασιν ἀπαγγέλλοντας. Κινήθητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς, παρακαλῶ, μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων καὶ ἕκαστος ὡς αὐτὸς παθῶν βοηθησάτω, ἵνα μὴ δι' ὀλίγου οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας πίστις παραφθαρή. Κινδυνεύει γὰρ
 25 ἀμφότερα, εἰ μὴ ταχέως ὁ Θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώσεται καὶ ἐκδικίας ἡ Ἐκκλησία τύχη. Οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς Ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. Οὐδὲ νῦν ἡ πί-

Διότι οἱ συναχθέντες Ἰσραηλίται δὲν ἔλαβαν ὑπ' ὄψιν τὴν συγγένειαν, ἀλλ' εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ διαπραχθὲν ἀδίκημα. Γνωρίζετε ὁμῶς καλῶς, ἀδελφοί, τὴν ἱστορίαν καὶ ὅσα λεπτομερῶς διηγεῖται περὶ αὐτῆς ἡ Γραφή· δὲν θέλω, λοιπόν, νὰ ἀναφερθῶ εἰς περισσοτέρας λεπτομερείας, διότι καὶ γράφω πρὸς γνώστας καὶ ἐπείγομαι ν' ἀναφέρω εἰς τὴν εὐλάβειάν σας τὰ τωρινά, τὰ ὁποῖα εἶναι περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐνεθυμήθην αὐτὴν τὴν ἱστορίαν, διὰ νὰ παραβάλετε τὰ τότε πρὸς ὅσα γίνονται τῶρα καὶ νὰ κατανοήσετε ὅτι αὐτὰ ἐξεπέρασαν ἐκεῖνα εἰς ὠμότητα καὶ νὰ ἀγανακτήσετε σεῖς περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἠγανάκτησαν οἱ Ἰσραηλίται τότε κατὰ τῶν παρανόμων. Ἔχουν ὑπερβῆ τὰ τωρινὰ δεινὰ καὶ τὴν πικρίαν τῶν ἐναντίον μας διωγμῶν, εἶναι δὲ μικρὰ ἡ συμφορὰ τοῦ Λευίτου ἐν σχέσει πρὸς ὅσα ἀποτολμῶνται τῶρα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδέποτε δὲ ἠκούσθησαν εἰς τὴν οἰκουμένην τοιαῦτα δεινὰ, οὔτε ὑπέστη ποτὲ κανεὶς παρομοίας συμφορὰς. Διότι τότε μὲν ἠτιμᾶσθη μία γυνὴ καὶ ἓνας Λευίτης ὑπέμεινε τὴν βίαν, ἐνῶ τῶρα ἠδικήθη ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία καὶ ἐξυβρίσθη τὸ ἱερατεῖον καὶ, τὸ μεγαλύτερον δεινόν, διώκεται καὶ ἡ εὐσέβεια ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν. Καὶ τότε μὲν ἐκάστη φυλὴ ἐξεπλήττετο βλέπουσα τὸ μέλος μιᾶς γυναικός, τῶρα ὁμῶς βλέπετε διεσκορπισμένα μέλη ὅλης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπεσταλμένους, ἄλλους πρὸς σᾶς καὶ ἄλλους πρὸς ἄλλους, νὰ περιγράφουν τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστησαν. Κινηθῆτε, λοιπόν, καὶ σεῖς, σᾶς παρακαλῶ, ὡς νὰ ὑπέστητε τὴν ἀδικίαν καὶ σεῖς καὶ ὄχι μόνον ἡμεῖς· ἕκαστος ἅς βοηθήσῃ ὡς νὰ ἔχη πάθει αὐτὸς ὁ ἴδιος, διὰ νὰ μὴ κατοστραφοῦν μετ' ὀλίγον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες καὶ ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας. Διότι κινδυνεύουν καὶ τὰ δύο, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἐπανορθώσῃ ταχέως τὰς ἰδικὰς μας παραλείψεις καὶ δὲν ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλωστε οἱ κανόνες καὶ τὸ τυπικὸν δὲν ἐδόθησαν τῶρα εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ παρεδόθησαν ἀπὸ τοὺς πατέρας μας καλῶς καὶ βεβαίως. Οὔτε ἤρχι-

στις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς
 διαβέβηκεν. Ἰν' οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν τηρηθέντα
 ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις παραπόληται καὶ τὰ
 πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῆ παρ' ἡμῶν, κινήθητε, ἀδελφοί, ὡς
 5 «Οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ» τυγχάνοντες καὶ ταῦτα ὑφ'
 ἐτέρων ἀρπαζόμενα θεωροῦντες. Τὰ μὲν οὖν πλείονα παρὰ τῶν
 γραμματηφόρων ἀκούσεσθε, συντόμως δὲ καὶ γὰρ σημᾶναι ἠ-
 πείχθη, ἵνα τῷ ὄντι γινώτε ὅτι οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς ὁ Σωτὴρ ἐνετεί-
 10 λατο τοῖς μαθηταῖς λέγων· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα
 τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

2. Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας παρανο-
 μηθέντα οὕτω γέγονε. Συναγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήρῃ
 15 τῶν τε λαῶν εὐφραιομένων ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ προκοπόν-
 των τῇ κατὰ Θεὸν πολιτείᾳ τῶν τε συλλειτουργῶν τῶν κατ'
 Αἴγυπτον καὶ Θηβαῖδα καὶ Λιβύην ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἐχόν-
 των πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς
 Αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημοσίᾳ διατάγματος ἔχοντα
 20 τύπον, ὡς Γρηγορίου τινὸς ἐκ Καππαδοκίας εἰσερχομένου
 διαδόχου μου ἀπὸ τοῦ κομιτάτου. Καὶ ἡ μὲν τοιαύτη ἀκοή
 τοὺς πάντας ἐτάραξε· καινὸν γὰρ ἦν καὶ ἄρτι πρῶτως ἀκουσθὲν
 τὸ τοιοῦτον· οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρ-
 χοντο, ὅτι μάλιστα συνεώρων μήτε ἑαυτοὺς, μήτε ἐπίσκοπον,
 25 μήτε πρεσβύτερον, μήτε ὄλως τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτε.
 Μόνους δὲ Ἀρειανοὺς ἐώρων σὺν αὐτῷ καὶ Ἀρειανὸν αὐτὸν
 ἐπεγίkowski ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς ἀπο-

1. Α' Κορ. 4, 1.

2. Βλ. Πραξ. 1, 2.

3. Ματθ. 28, 19.

4. Γρηγόριος ὁ Καππαδόκης, ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀπο-
 σταλεὶς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Πιστοῦ, ὑπὸ τῆς ἀρειανῆς συνόδου τῆς

σε τώρα ἢ πίστις, ἀλλ' ἔχει φθάσει ἀπὸ τὸν Κύριον διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς ἡμᾶς. Διὰ νὰ μὴ ἀπολεσθοῦν, λοιπόν, εἰς τὰς ἡμέρας μας ὅσα ἐτηρήθησαν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον καὶ διὰ νὰ μὴ ζητηθοῦν ἀπὸ μᾶς ὅσα μᾶς ἐνεπιστεύθησαν, κινηθῆτε, ἀδελφοί, διότι εἴσασθε «Διαχειρισταὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ»¹ καὶ βλέπετε νὰ τὰ ἀρπάζουν ἄλλοι. Τὰ περισσότερα, βεβαίως, θὰ τὰ ἀκούσετε ἀπὸ τοὺς κομιστὰς τῆς ἐπιστολῆς, ἐπεθύμησα δὲ καὶ ἐγὼ διακαῶς νὰ σᾶς τὰ καταστήσω γνωστὰ ταχέως, διὰ νὰ γνωρίσετε ὅτι πράγματι οὐδέποτε συνέβησαν παρόμοια πράγματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὅταν ἀνῆρχετο εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Σωτὴρ² ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς· «Πηγαίνετε νὰ κάνετε μαθητὰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ βαπτίζετε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»³.

2. Αἱ παρανομίαι κατ' ἐμοῦ καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διεπράχθησαν, λοιπόν, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Αἱ συγκεντρώσεις μας ἐγίνοντο συνήθως εἰρηνικῶς καὶ οἱ λαοὶ ἐχαίροντο διὰ τὰς συνάξεις καὶ προώδευον εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ζωὴν, οἱ δὲ συλλειτουργοὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, Θηβαΐδα καὶ Λιβύην εἶχον ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ μεταξύ των καὶ πρὸς ἡμᾶς, ὅταν αἰφνιδίως ὁ ἑπαρχος τῆς Αἰγύπτου ἐδημοσίευσεν ἔγγραφα ἔχοντα τὸν τύπον διατάγματος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπεστέλλετο ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν ὡς διάδοχός μου κάποιος Γρηγόριος ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν⁴. Μὲ τὸ ἀκουσμα τοῦ νέου ἑταράχθησαν ὅλοι· διότι ἦτο νέον καὶ τὸ πρῶτον τότε ἠκούσθη ἡ εἰδησις· ὁ κόσμος ὁμως συνέρρεεν ἀκόμη περισσότερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας, κυρίως διότι ἐγνώριζαν ὅτι οὐδέποτε κατέκρινα ἑμαυτόν, οὔτε ἐπίσκοπος, οὔτε πρεσβύτερος, οὔτε οἰοσδήποτε ἄλλος. Ἐβλεπον δὲ ὅτι τὸν περιεστοίχιζαν Ἀρειανοὶ καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο Ἀρειανός, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ἡ φατρία τοῦ

¹ Ἀντιοχείας τοῦ 339 μετὰ τὴν ἐκθρόνησιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἀπέθανεν τὸ 345.

σταλέντα. Οἴδατε δέ, ἀδελφοί, ἀεὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον προ-
 στάτας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως τῶν Ἀρειομα-
 νιτῶν γενομένους καὶ δι' αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπιβουλεύσαντας καὶ
 τῆς εἰς τὰς Γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν γενομένους. Διὰ
 5 ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ ἠγανάκτου καὶ κατεβῶν
 μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν,
 ὅτι μηδεμιᾶς μέμφεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένης,
 ἀλλὰ τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν μόνων αὐτὰ καθ' ἡμῶν παι-
 ξάντων· καινοτομία τις καὶ παρανομία τοιαύτη κατὰ τῆς Ἐκ-
 10 κλησίας γεγένηται. Εἰ γὰρ καὶ ὄλως ἦν τις καθ' ἡμῶν μέμφις
 κρατήσασα, ἔδει μὴ Ἀρειανῶν μηδὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούν-
 των, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καὶ κατὰ τὸ τοῦ
 Παύλου ῥῆμα «Συναχθέντων» τῶν λαῶν («καὶ τοῦ Πνεύματος»
 τῶν καθιστανόντων «σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Χρι-
 15 στοῦ») πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναι τε καὶπραχθῆναι παρόν-
 των τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν καὶ μὴ ἔξωθεν ὑπὸ
 Ἀρειανῶν ὥσπερ ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου πα-
 ρὰ τοῦ μὴ αἰτήσαντας μηδὲ βουλομένους μηδὲ ὄλως γνώσκον-
 20 τῶν ἐπιρροῖται ἑαυτόν. Τοῦτο δὲ τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς κα-
 νόνας παραλύει, τὰ δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονο-
 εῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμόν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ προ-
 στασίας αἱ καταστάσεις γίνονται.

3. Ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἢ θαυμαστὴ Γρηγορίου ὑπὸ Ἀ-
 25 ρειανῶν γέγονε καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν. Ἡ δὲ εἴσοδος
 αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο
 καὶ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τῶν γραφο-

1. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὰ Τρέβηρα τῆς Γαλατίας (σημερινὴ Τριέρ τῆς Δ. Γερμανίας) τὸ 335 μετὰ τὴν καταδίκην του ὑπὸ τῆς ἐν Τύρῳ ἀρειανοφίλου συνόδου, ἐπανῆλθε δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τὸ 337.

2. Βλ. Α' Κορ. 5, 4.

Εὐσεβίου εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Γνωρίζετε δέ, ἀδελφοί, ὅτι πάντοτε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ἦσαν προστάται καὶ κοινωνοὶ τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν. Δι' αὐτῶν δὲ ἔγιναν πάντοτε αἱ ἐναντίον μου μηχανορραφίαι καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ αἴτιοι τῆς ἐξορίας μου εἰς τὴν Γαλλίαν¹, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν εὐλόγως ἠγανάκτει ὁ λαὸς καὶ κατέκρινε τὸν ἑπαρχον, ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τῶν ἄλλων δικαστῶν καὶ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως, ὅτι οὐδεμία κατηγορία ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας, ἀλλὰ μόνον οἱ αἰρετικοὶ Ἀρειανοὶ ἔκαναν αὐτὴν τὴν συμπαιγνίαν ἐναντίον μου· ἐπρόκειτο, λοιπόν, διὰ μεγάλην καινοτομίαν καὶ παρανομίαν, στρεφόμενην κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε καὶ ἂν ὑπῆρχε βάσιμος κατηγορία ἐναντίον μου, ἔπρεπε νὰ συναχθοῦν ὄχι οἱ Ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἔχοντες ἀρειανικὸν φρόνημα, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου «νὰ συναχθοῦν» οἱ πιστοὶ «καὶ τὸ Πνεῦμα»², οἱ ὅποιοι καθιστοῦν «μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ» τὰ πάντα κανονικῶς· ἐν συνεχείᾳ δὲ νὰ γίνῃ ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ διαδικασία παρουσίας τῶν κατηγορουμένων λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, καὶ ὄχι οἱ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἀρειανοὶ νὰ κατηγοροῦν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, μεταχειριζόμενοι τὸν θεσμόν τοῦ ἐπισκόπου ὡς ἐμπόρευμα, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν κατήγοροι οὔτε ἀνθρωποὶ θέλοντες τὴν δίκην, οὔτε γνωστὰι, ἔστω, τῆς ὑποθέσεως, μὲ μόνην τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀσκησιν βίας τῶν κοσμικῶν δικαστῶν. Αὐτὸ δὲ παραλύει μὲν τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, ἐξωθεῖ δὲ τοὺς ἔθνικούς εἰς βλασφημίας καὶ εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι αἱ ἐγκαταστάσεις ἐπισκόπων δὲν γίνονται κατὰ θεῖον θεσμόν, ἀλλὰ κατ' ἐμπορίαν καὶ προστασίαν.

3. Ἔτσι ἔγινε, λοιπόν, ἡ περίφημος ἐγκατάστασις τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς καὶ τοιοῦτου εἶδους ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς. Πόσας δὲ παρανομίας προεκάλεσεν ἡ εἴσοδος του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ πόσων κακῶν ἔγινε πρόξενος, δύνασθε νὰ

μένων και παρὰ τῶν ἐπιδημούντων ἐπερωτήσαι και μαθεῖν. Τῶν γὰρ λαῶν δυσανασχετούντων και διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἵνα μὴ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῆ τῇ τῆς Ἐκκλησίας πίστει,

5 Φιλάργιος ὁ και πάλαι τὴν Ἐκκλησίαν και τὰς ταύτης παρθένους ἀδικήσας και νῦν ἑπαρχος Αἰγύπτου τυγχάνων, παραβάτης μὲν γενόμενος, πατριώτης δὲ ὢν τοῦ Γρηγορίου και οὐ σεμνὸν ἔχων τὸν τρόπον, ἀλλὰ και προστάτας ἔχων τοὺς περι

10 Εὐσέβιον και διὰ τοῦτο σπουδάζων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πεθεῖ τοὺς ἐθνικοὺς δήμους τοὺς τε Ἰουδαίους και τοὺς ἀτάκτους ἐπαγγελίαις, ὡς και ὕστερον ἐπεδίδου, και παροξύνει και ἀθρόως αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν και ῥοπάλων ἀφήσει κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰ ἐκκλησίας. Και τί γέγονεν ἐκ τούτων οὐκέτι λοιπὸν ἀπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημᾶναι δυνατόν, οὔτε χω-

15 ρὶς δακρῶν και θρήνων μνημονεύσειεν ἂν τις κἄν τῶν ὀλίγων. Ποῖα γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τετραγώδηται τοιαῦτα; Ἡ τί τοιοῦτον ἐν διωγμῷ και πολέμῳ γέγονέ ποτε; Ἡ μὲν ἐκκλησία και τὸ ἅγιον βαπτιστήριον πυροπολεῖται, εὐθέως δὲ οἰμογαὶ και ὄλολγαὶ και θρήνος ἦν κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων και τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις και καταβοῶντων τοῦ ἡγεμόνος και τὴν βίαν μαρτυρομένων. Παρθένοι γὰρ ἄγαι και ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο και ἔπασχον ἃ μὴ θέμις, μὴ ἀνεχόμενοι δὲ ἐκινδύνεον. Μονάζοντες κατεπατοῦντο και ἀπέθνησκον, και οἱ μὲν ἐδισκεύοντο, οἱ δὲ ξίφεσι και ῥοπάλοις ἀνη-

20 ροῦντο, ἄλλοι δὲ ἐτραυματίζοντο. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀγίας τραπέζης ἡλίκη ἀσέβεια και παρανομία γέγονεν. Ὅρνεα και στροβίλους ἐθυσίαζον εὐφημοῦντες μὲν ἑαυτῶν τὰ εἶδωλα, δυσφημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τὸν Κύριον και Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

30 Τὰς θείας τῶν Γραφῶν βίβλους, ὡς εὑρισκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ

1. Ἡ μνημονευομένη ἐνταῦθα ἐκκλησία εἶναι ἡ τοῦ Διονυσίου,

τὸ μάθετε ἀπὸ τὰ γραφόμενα καὶ νὰ ἐρωτήσετε ὄσους παρευρίσκοντο εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ μάθετε. Πράγματι, οἱ πιστοὶ ἐδυσανασχέτησαν καὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τοὺς ναοὺς λόγῳ αὐτῆς τῆς μεγάλης καινοτομίας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἀναμιχθῆ ἡ ἀρειανικὴ ἀσέβεια μὲ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ὁ Φιλάργιος, ὁ ὁποῖος καὶ παλαιότερον εἶχεν ἀδικήσει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς παρθένας της καὶ τώρα συνέπεσε νὰ εἶναι ἔπαρχος Αἰγύπτου, ἀποστάτης, πατριώτης τοῦ Γρηγορίου καὶ μὴ ἔχων σεμνὸν χαρακτήρα, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς προστάτας τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου καὶ δι' αὐτὸ εὐχαρίστως ἐνήργει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Φιλάργιος, λοιπόν, ἔπεισε τοὺς δήμους τῶν ἐθνικῶν, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους μὲ ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας καὶ ἐτήρησε μετὰ ταῦτα, τοὺς ἐξηγρίωσε καὶ τοὺς ἐξαπέλυσε κατὰ στίφη μὲ ξίφη καὶ ρόπαλα κατὰ τῶν πιστῶν εἰς τοὺς ναοὺς. Τὸ τί συνέβη ἐν συνεχείᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπλῶς νὰ εἶπω· διότι οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἱστορηθοῦν ἀξίως, οὔτε νὰ μνημονευθοῦν χωρὶς δάκρυα καὶ θρήνους ἔστω καὶ ὀλίγα. Ἀληθῶς, τί παρόμοιον ἔχει διεκτραγωδηθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους; Ἡ τί παραπλήσιον συνέβη ποτὲ εἰς διωγμὸν καὶ πόλεμον; Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον ἐπυρπολήθησαν¹, εὐθύς δὲ ἐγέμισεν ἡ πόλις ἀπὸ κραυγᾶς, ὄδυρμους καὶ θρήνον, οἱ πολῖται ἠγανάκτουν διὰ τὰ γινόμενα καὶ ἐκραύγαζον κατὰ τοῦ ἡγεμόνος, ἐπειδὴ παρίσταντο μάρτυρες τῆς βίας. Διότι ἅγιοι καὶ ἀμίαντοι παρθένοι ἐγυμνοῦντο καὶ ἔπασχον ἀνεπίτρεπτα πράγματα, ἂν δὲ προέβαλαν ἀντίστασιν ἐκινδύνευεν ἡ ζωὴ των. Μοναχοὶ κατεπατοῦντο καὶ ἀπέθνησκον· ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐλιθοβολοῦντο, ἄλλοι ἐφονεύοντο διὰ ξιφῶν καὶ ροπάλων, ἄλλοι δὲ ἐτραυματίζοντο. Ἐπάνω δὲ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐγινε μεγάλη ἀσέβεια καὶ παρανομία. Οἱ ἐθνικοὶ ἐθυσίαζαν ὄρνεα καὶ ἐχόρευαν ἀνυμνοῦντες τὰ εἰδωλά των καὶ κακολογοῦντες μέσα εἰς τοὺς ναοὺς τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα μας Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ὅσα βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς εὑρισκαν εἰς τὰς ἐκκλη-

κατέκαιον. Εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, φεῦ τῆς τόλμης, οἱ κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπράττοντο καὶ ἐλάλουν γυμνοῦντες ἑαυτούς, ὡς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. Καὶ τινες ἀσεβεῖς ἄνδρες τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν μιμούμενοι παρθένων καὶ ἐγκρατῶν κρατοῦντες εἰλκον καὶ διασύροντες ἐβιάζοντο βλασφημεῖν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν Κύριον καὶ μὴ ἀρνούμενας κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν.

4. Καὶ πρὸς τούτοις ἡ θαυμαστὴ καὶ λαμπρὰ εἴσοδος Γρηγορίου τοῦ Ἀρειανοῦ ἡδομένη τοῖς τοιούτοις κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ μισθὸν τῆς τοιαύτης παρανόμου νίκης, παρέχουσα τοῖς ἔθνηκοῖς καὶ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις εἰς πρόεδαν δέδωκε τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀταξίας συγχωρηθείσης τὰ πολέμων λοιπὸν χεῖρονα καὶ ληστῶν ὠμότερα ἐγένετο. Οἱ μὲν γὰρ τὰ ἀπαντῶντα διήρπαζον, οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας τινῶν παραθήκας διηροῦντο, τὸν οἶνον πολλὸν ὄντα ἢ ἔπινον ἢ ἐξέκενον ἢ ἀπέφερον, τὸ ἀποκειμένον ἔλαιον ἤρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς καγκέλλους ὡς σκύβαλα ἕκαστος ἐβάσταζε, τὰς λυχνίας παρὰ τὰ ἐν τῷ Τυχαίῳ ἀπετίθεντο, τοὺς κηρίωνας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνήπτον καὶ ὄλωσ ἀρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ οὐκ ἠδοῦντο οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἔτι χεῖρονα καὶ ὠμότερα προσετίθουν. Πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ ἐξέσθησαν, παρθένοι ἀπομαφορτιζόμεναι ἀπήγοντο εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο, ἄλλοι δὲ ἐδημεύθησαν, ἐμαστίχθησαν, οἱ

1. Ὁ Γρηγόριος εἰσῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν 22αν Μαρτίου 339.

σίας, τὰ κατέκαιαν. Εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον—ὄποιον τόλμημα, ἀλλοίμονον!—οἱ φονεῖς τοῦ Κυρίου Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι ἔθνικοὶ εἰσῆρχοντο ἄνευ προφυλάξεων καὶ ἔπρατταν καὶ ἔλεγαν τόσον αἰσχροῦ πράγματα γυμνοί, ὥστε νὰ ἐντρέπεται κανεὶς καὶ νὰ τὰ εἶπη. Ὡρισμένοι ἀσεβεῖς ἄνδρες μάλιστα, μιμούμενοι τὴν πικρὰν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν, συνελάμβαναν παρθέτους καὶ ἐγκρατεῖς γυναῖκας, τὰς ἔσυρον διὰ τῆς βίας καὶ τὰς ἐξεβίαζαν νὰ βλασφημήσουν καὶ ν' ἀπαρνηθοῦν τὸν Κύριον, ἂν δὲ δὲν τὸν ἀπηρνοῦντο τὰς κατέκοιπταν καὶ τὰς κατεπάτου.

4. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ περίφημος καὶ λαμπρὰ εἴσοδος τοῦ ἀρειανοῦ Γρηγορίου¹, χαίρουσα διὰ τὰ τόσα κακά, παρέδωσε τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς λαφυραγωγίαν ὡς ἔπαθλον καὶ ἀμοιβὴν διὰ τὴν παράνομον νίκην των εἰς τοὺς ἔθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι τόσα καὶ τοιοῦτου εἶδους κακὰ ἔπραξαν ἐναντίον μας. Ὄταν δὲ ἐπετράπη αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ παρανομία καὶ ἀταξία, ἔγιναν ὠμότητες χειρότεραι καὶ ἀπὸ πολέμους καὶ ληστείας. Διότι ἄλλοι μὲν διήρπαζαν ὅσα εὗρισκον ἐμπρὸς των, ἄλλοι ἐμοίραζαν τὰ φυλασσόμενα ἐνέχυρα ὠρισμένων ἀνθρώπων, τὸν οἶνον, ὁ ὅποιος ἦτο πολὺς, ἢ τὸν ἔπιναν ἢ τὸν ἔχυναν ἢ τὸν ἔπαιρναν μαζί των, ἤρπαζαν ὅσον ἔλαιον ἦτο ἀποθηκευμένον, ἄλλοι ἐβάσταζαν τὰς θύρας καὶ τὰ κιγκλιδώματα ὡς νὰ ἦσαν ἄχρηστα πράγματα, τὰς λυχνίας μετέφεραν ἀμέσως εἰς τὸν ναὸν τῆς τύχης, τοὺς δὲ κηροστάτας τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἦναψαν εἰς τὰ εἶδωλα· γενικῶς ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ θάνατος. Καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐντρέποντο μὲ αὐτὰ οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοί, ἀλλὰ προσέθετον καὶ ἄλλα χειρότερα καὶ ὠμότερα. Διότι πρεσβύτεροι καὶ λαϊκοὶ ἐξυλοκοπήθησαν, παρθένοι, ἀφοῦ ἀφηρεῖτο τὸ πέπλον των, προσήγοντο βιαίως εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ ἐπάρχου καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὴν φυλακὴν, ἄλλων πιστῶν ἐδημεύθησαν τὰ ὑπάρχοντα, ἄλλοι ἐμαστιγώθησαν, ἐστερήθησαν ἄρτου οἱ λειτουρ-

ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλόθησαν. Ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ περὶ τὸ Πάσχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμαστὸς Γρηγόριος τὸν Καϊάφα τρόπον ἀναλαβὼν μετὰ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος κατὰ
 5 τῶν εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντων ἐνεπαροῖνει. Ἐν παρασκευῇ γοῦν εἰσερχόμενος εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν ἐθνικῶν δήμων ὡς ἀποστρεφόμενος εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν βιαίαν εἴσοδον αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα ἐν
 10 καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας μαστίξαι δημοσίᾳ καὶ εἰς τὸ δεσμοτήριον ἐμβαλεῖν ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογοῦσαν καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσιν ἐν ταῖς χερσὶ μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ· καὶ τὸ μὲν βιβλίον ὑπὸ τῶν δημίων διηρπάσθη, αὐτὴ δὲ ἡ παρθένος εἰς τὴν φυλακὴν καθείροχθη.

15 5. Τούτων γενομένων οὐχ ἡσύχαζον οὐδὲ εἰς τὰ ἐξῆς, ἀλλ' ἐβουλεύοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὄκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ποιῆσαι. Ἐσπούδαζον δὲ τὴν μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπεκτεῖναι, ἵνα με θηρεύσαντες ἀνέλωσιν. Ὁ καὶ ἔπαθον
 20 ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐβοήθησεν, ἵνα μόλις ἐκφύγω καὶ ὑπαγορευσαὶ κἂν τὰ ὀλίγα δυνηθῶ. Ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔσχατα λυσσῶντας καὶ λογισάμενος, ἵνα μήτε ἡ ἐκκλησία βλαβῆ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι καὶ θάνατοι πάλιν γένωνται καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἑμαντὸν τῶν
 25 λαῶν, μνησθεὶς τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· («Ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς τήνδε τὴν πόλιν, φύγετε εἰς τὴν ἑτέραν»). Ἦδειν γὰρ αὐτούς, ἀφ' ὧν ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲν τῶν δεινῶν καὶ κατὰ τῆς ἄλλης παραιτουμένους· ὅπου γε οὐδὲ

1. Τὸ Πάσχα ἐωρτάσθη τὴν 15ην Ἀπριλίου κατὰ τὸ ἔτος 339.

2. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος διέμενε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεωνᾶ, τὴν ὅποιαν ἐγκατέλειπε διὰ νὰ μὴ συλληφθῆ τὴν 18ην Μαρτίου.

3. Ματθ. 10, 30.

γοὶ καὶ αἱ παρθένοι. Αὐτὰ δὲ ἐγίνοντο κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν πλησίον τοῦ Πάσχα¹. ὅταν δηλαδὴ οἱ ἀδελφοὶ ἐνήστευαν, ὁ περίφημος Γρηγόριος ἀκολουθῶν τὴν διαγωγὴν τοῦ Καϊάφα ἐφέρετο ὡς μεθυσμένος μαζί με τὸν Πιλᾶτον, δηλ. τὸν ἑπαρχον, κατὰ τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Εἰσερχόμενος, λοιπόν, κατὰ Παρασκευὴν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μαζί με τὸν ἑπαρχον καὶ τοὺς ἡγέτας τῶν ἐθνικῶν, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι οἱ λαϊκοὶ ἀπεδοκίμαζαν τὴν βιαίαν εἰσοδὸν του, ἔβαλε τὸν σκληρότατον ἑπαρχον νὰ μαστιγώσῃ δημοσίως καὶ νὰ ρίψῃ εἰς τὴν φυλακὴν ἐντὸς μιᾶς ὥρας τριάκοντα τέσσαρας παρθένας καὶ ἐγγάμους γυναῖκας καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας· μεταξύ αὐτῶν ἦτο μία παρθένος ἀσχολουμένη μετὰ τὴν φιλολογοίαν, ἣ ὁποία ἐκράτει ἀκόμη τὸ Ψαλτήριον εἰς τὰς χεῖράς της· τὴν ὑπέβαλεν εἰς δημοσίαν μαστιγῶσιν, τὸ βιβλίον της ἤρπάγη ὑπὸ τῶν δημίων, καὶ ἡ ἰδίᾳ ἡ παρθένος ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν.

5. Δὲν ἠσύχασαν μετὰ αὐτὰ τὰ γεγονότα οὔτε μετὰ τὰ ἐπόμενα, ἀλλ' ἐσκέπτοντο νὰ κάνουν τὰ ἴδια μετὰ τὰ προηγούμενα καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διέμενα ἐγὼ συνήθως κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας². Ἐσχεδίαζαν δὲ νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν τοῦ ὄχλου ταχέως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μετὰ συλλάβουν καὶ νὰ μετὰ φονεύσουν. Θὰ τὸ εἶχα πάθει, ἂν δὲν μετὰ ἐβοήθει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ· ἔτσι ἠδυνήθην μόλις καὶ μετὰ βίας νὰ διαφύγω καὶ νὰ σᾶς διαμηνύσω δι' ἐπιστολῆς, ἔστω αὐτὰ τὰ ὀλίγα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔβλεπα ὅτι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ μεγίστης λύσεως καὶ ἐπειδὴ ἐσκέφθην ὅτι ἔτσι δὲν θὰ βλαβῆ ἡ ἐκκλησία, οὔτε θὰ πάθουν αἱ εὐρισκόμεναι ἐντὸς αὐτῆς παρθένοι, οὔτε θὰ γίνουν καὶ πάλιν φόνοι καὶ δὲν θὰ ἐξευτελισθοῦν διὰ δευτέραν φορὰν οἱ πιστοί, ἐδραπέτευσά ἐκ μέσου τοῦ πληθους, ἀφοῦ ἐνεθυμήθην τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος· «Ἐὰν σᾶς καταδιώκουν εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, φύγετε εἰς τὴν ἄλλην³. Διότι ἐγνώριζα καλῶς ὅτι ἀπὸ ὅσα δεινὰ ἔπραξαν εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν, οὐδὲν θὰ παρέλειπον νὰ πράξουν καὶ εἰς αὐτὴν·

αὐτὴν τὴν Κυριακὴν τῆς ἀγίας ἑορτῆς ἠδέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους εἰς φυλακὴν καθείρξαν· ὅτε ὁ μὲν Κύριος τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν, ὁ δὲ Γρηγόριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι τῷ Σωτῆρι καὶ θαρροῦντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασία τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις πένθος πεποιήκασιν. Οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες ἠὲ φραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ Γρηγόριος ἴσως ἐντολὰς πληρῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον πενθεῖν ἠνάγκαζε τότε τοὺς Χριστιανοὺς τῇ κώσει τῶν δεσμῶν. Διὰ ταύτης τοίνυν τῆς βίας ὁ ἡγεμὼν ἤρπασε τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀρπάσας Γρηγορίῳ καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις παρέδωκε. Καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἀσεβείαν γινόμενοι ἐγκανχῶνται τῇ ἀρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαὸς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας βιάζονται ἢ κοινωνεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκεν ὁ Γρηγόριος διὰ τοῦ ἡγεμόνος βασιζῶν καὶ μαστίζων, ἄλλους δὲ καὶ δεσμεύων καὶ εἰς τὸ δεσμότηριον ἐμβάλλων, ἵνα μηδὲ ἀντιλέγωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβάνωσι. Καὶ ἵνα μὴ ἄχρη τούτων ἀρκεσθῆ, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵματος ἡμῶν ἐμφορηθῆ, πεποίηκε τὸν ὠμότατον καὶ συνεργὸν αὐτοῦ ἡγεμόνα ψήφισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ' ἐμοῦ γράψαι τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ Κωνσταντίῳ ἐπίφθονα ῥήματα περιέχον, ἀφ' οὗ μὴ μόνον ἐστὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν καὶ ὁ μὲν τὸ ψήφισμα γράψας ἐστὶ παραβάτης ἐκ Χριστιανῶν καὶ εἰδῶλα ἀναισχύντως προσκυνῶν, οἱ δὲ ὑπογράψαντές εἰσιν

1. Ἡ φιλαρειανικὴ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίου ἐξεδηλώθη ἀργότερον.

εἰς τὴν προηγουμένην οὔτε τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τῆς Κυριακῆς εἶχαν ἐντραπή, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειάν της ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐκκλησίας· ἔτσι ὅταν ὁ Κύριος ἠλευθέρωσε τοὺς πάντας ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ὁ Γρηγόριος καὶ ἡ συνοδία του, ὡσὰν νὰ εἶχον ἀντιδικίαν πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ ἀποθραυσνόμενοι ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐπάρχου, μετέβαλαν εἰς πένθιμον τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ. Πράγματι οἱ μὲν εἰδωλολάτραι ἐχαίροντο διότι ἐξηυτέλιζον τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ Γρηγόριος, ἐκτελῶν πιθανῶς ἐντολὰς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου, ἐξηνάγκαζε τότε τοὺς Χριστιανούς νὰ πενθοῦν ἕνεκα τῆς κακοτυχίας τῶν δεσμῶν. Δι' αὐτῆς τῆς βίας, λοιπόν, ἤρπασεν ὁ ἑπαρχος τὰς ἐκκλησίας καὶ μετὰ τὴν ἄρπαγὴν τὰς παρέδωκεν εἰς τὸν Γρηγόριον καὶ τοὺς Ἀρειανούς. Ἔτσι ὅσοι μὲν ἀφωρίσθησαν ἀπὸ ἡμᾶς ἕνεκα τῆς ἀσεβείας των καυχῶνται τώρα διὰ τὴν ἄρπαγὴν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑποχρεοῦνται διὰ τῆς βίας ἢ νὰ κοινωνοῦν εἰς τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν ἢ νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἤσκησεν ὁ Γρηγόριος πολλὴν βίαν καὶ ἐξαναγκασμὸν ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πλοιοκτῆτας καὶ ὅλους γενικῶς τοὺς θαλασσινοὺς διὰ τῶν βασιανισμῶν καὶ μαστιγώσεων τοῦ ἐπάρχου, ἄλλους δὲ τοὺς ἔδεσε καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὥστε οὐδεὶς μὲν νὰ ἀντιλέγη εἰς τὰς παρανομίας του, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ λαμβάνουν παραγγελίας ἀπὸ αὐτόν. Δὲν ἠρκέσθη δὲ ἀπλῶς εἰς αὐτά, ἀλλ' ἐπιθυμῶν διακαῶς τὸν θάνατόν μου, ἔκανε τὸν σκληρότατον συνεργόν του τὸν ἑπαρχον νὰ ἀποστείλῃ ψήφισμα ἐκ μέρους δῆθεν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν εὐσεβέστατον¹ βασιλέα Κωνσταντίον στρεφόμενον ἐναντίον μου· εἰς τὸ ψήφισμα περιείχοντο ἐπικίνδυνοι κατηγορίαι, ὥστε ὄχι μόνον νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξορισθῶ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναμένωνται μύρια θανατικαὶ ποιναί. Ὁ συντάκτης τοῦ ψηφίσματος βεβαίως εἶναι ἀποστάτης Χριστιανός, ὁ ὁποῖος προσκυνεῖ χωρὶς ἐντροπὴν τὰ εἰδῶλα, ὑπέγραψαν

ἔθνικοι καὶ νεωκόροι τῶν εἰδώλων καὶ σὺν αὐτοῖς ᾿Αρειανοί. Καὶ ἵνα μὴ πολὺς ἐν τῷ γράφειν γίγνωμαι, διωγμὸς ἐστὶν ἐν-
 ταῦθα καὶ διωγμὸς οἷος οὐδέποτε γέγονε κατὰ τῆς ᾿Εκκλη-
 σίας. Ὅλωσ μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διωγμῷ κἂν φεύγων τις
 5 προσηύχετο καὶ κρυπτόμενος ἐβαπτίζετο, ἄρτι δὲ ἡ πολλὴ
 ὁμότης καὶ τὴν βαβυλωνίαν ἀθεότητα ἐνίκησεν. Ὡς γὰρ οἱ
 τότε κατὰ τοῦ Δανιήλ, οὕτω καὶ ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος νῦν
 τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι
 καὶ τοὺς λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παρατρεῖται, ὡς
 10 ἐκ τῆς τοιαύτης βίας πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν,
 πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὀδύρεσθαι
 πικροτέραν τῆς νόσου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους.
 Τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς ᾿Εκκλησίας διωκομένων οἱ λαοὶ
 καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἰρετικῶν ᾿Αρειανῶν
 15 αἰροῦνται μᾶλλον οὕτω νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν ἢ χεῖρα τῶν
 ᾿Αρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν.

6. ᾿Αρειανὸς οὖν ἐστὶν ὁ Γρηγόριος καὶ τοῖς ᾿Αρειανοῖς ἀπο-
 σταλείς· οὐ γὰρ τις αὐτὸν ἤττηται πλὴν μόνων αὐτῶν· καὶ διὰ
 τοῦτο ὡς μισθωτὸς καὶ ἀλλότριος δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς
 20 Καθολικῆς ᾿Εκκλησίας λαοῖς ὡς οὐκ οὖσιν ἰδίους διὰ τοῦ ἡγε-
 μόνος κατεργάζεται. Ἐπειδὴ γὰρ Πιστόν, ὄνπερ πρότερον οἱ
 περὶ Εὐσέβιον τοῖς ᾿Αρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τὸ γράφαι
 ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς Καθολικῆς ᾿Εκκλησίας
 ἀσέβειαν εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε,
 25 τούτου ἔνεκα Γρηγόριον νῦν οἱ περὶ τὸν αὐτὸν τοῖς ᾿Αρειανοῖς
 ἀπέστειλαν. Εἶτα, ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνῃν ὀφλήσῃσι

1. Βλ. Δαν. 6, 11 κ. ἐξ.

2. Βλ. Ἰω. 10, 12.

3. Βλ. Ἰω. 10, 5.

4. Βλ. Ἰω. 10, 3.

δὲ τὸ ψήφισμα ἔθνικοί, ἐπίτροποι εἰδωλολατρικῶν ναῶν καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς Ἄρειανοί. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἐπεκταθῆ πολὺ τὸ γράμμα μου, ἔδῳ ὑπάρχει διωγμὸς καὶ μάλιστα διωγμὸς, τοῦ ὁποῖου παρόμοιος οὐδέποτε ἔγινε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι βεβαίως εἰς τὸν προηγούμενον διωγμὸν ἠδύνατο κανεὶς νὰ προσεύχεται εἰς τὴν ἔξορίαν του καὶ νὰ βαπτισθῆ εἰς τὸ κρησφύγετόν του, τώρα ὁμως ἡ πολλὴ σκληρότης ἐξεπέρασε καὶ τὴν ἀθείαν τῶν Βαβυλωνίων ἀκόμη. Πράγματι, ὅπως τότε ἔκαναν οἱ Βαβυλώνιοι εἰς τὸν Δανιήλ¹, ἔτσι καὶ ὁ περίφημος Γρηγόριος τώρα διαβάλλει εἰς τὸν ἑπαρχον ὅσους προσεύχονται εἰς τὰς οἰκίας καὶ κάμνει μὲ πολλὴν ἀλαζονείαν παρατηρήσεις εἰς τοὺς λειτουργούς· ἀποτέλεσμα τῆς βίας αὐτῆς εἶναι πολλοὶ μὲν νὰ κινδυνεύουν νὰ ἀποθάνουν ἀβάπτιστοι, ἄλλοι δὲ νὰ ἀσθενοῦν χωρὶς νὰ τοὺς ἐπισκέπτεται κανεὶς καὶ νὰ θρηνοῦν, διότι θεωροῦν αὐτὴν τὴν συμφορὰν πικροτέραν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν. Διότι, ἀφ' ὅτου διώκονται οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ πιστοί, οἱ ὁποῖοι καταδικάζουν τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν Ἄρειανῶν, προτιμοῦν νὰ ἀσθενοῦν καὶ νὰ διατρέχουν κινδύνους μᾶλλον παρά νὰ θέσουν Ἄρειανοὶ ἱερεῖς χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των.

6. Ἄρειανὸς εἶναι, λοιπόν, ὁ Γρηγόριος καὶ πρὸς τοὺς Ἄρειανούς ἀπεστάλη· οὐδεὶς ἄλλος ἄλλωστε τὸν εἶχε ζητήσῃ πλὴν αὐτῶν· καὶ δι' αὐτό, ὡς μισθωτὸς² καὶ ξένος³, πράττει διὰ τοῦ ἐπάρχου φοβερὰ καὶ πικρὰ πράγματα κατὰ τῶν πιστῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι δὲν εἶναι ἰδικοί του⁴. Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου βεβαίως εἶχον ἐγκαταστήσει προηγουμένως τὸν Πιστὸν ὡς ἐπίσκοπον τῶν Ἄρειανῶν, ὅταν ὁμως σᾶς ἔγραψα δι' αὐτόν, ὅλοι σας, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸν ἀνεθεματίσατε καὶ τὸν ἀπεκηρύξατε ὡς αἰρετικόν. Δι' αὐτό, λοιπόν, τώρα οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ἀπέστειλαν τὸν Γρηγόριον εἰς τοὺς Ἄρειανούς. Ἐν συνεχείᾳ, διὰ νὰ μὴ ἐντροπιασθοῦν διὰ δευτέραν φορὰν, ἐπειδὴ

γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο, τῇ ἔξωθεν βία
 καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν περικρατήσαντες
 δόξωσιν ἐκφεύγειν τὴν τῶν Ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. Ἄλλ' ἐσφά-
 λησαν καὶ ἐν τούτῳ· οὐδεὶς γὰρ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀνθρώ-
 5 πων ἐστὶ μετ' αὐτῶν, εἰ μὴ μόνοι οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ δι' αἰτίας
 ἐκβληθέντες καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρί-
 νονται. Τοῦτο δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐστὶ τὸ δραματούργημα·
 ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐκπαλαί μὲν ἐμελέτων καὶ συντείθουν,
 νῦν δὲ καὶ ἴσχυσαν προᾶξει διὰ τὰς διαβολάς, ἃς διέβαλλον
 10 ἡμᾶς βασιλεῖ. Ἀμέλει οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οὕ-
 τως ἡμᾶς ἀποκτεῖναι ζητοῦσι καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν φο-
 βερῶν ἐαυτοὺς δεικνύουσιν, ὡς πάντας φυγαδεύεσθαι καὶ θά-
 νατον παρ' αὐτῶν προσδοκᾶν. Ἄλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς
 αὐτῶν τὴν παρανομίαν καταπτῆξαι χρῆ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ-
 15 δικῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι κατὰ τῶν οὕτω καινοτομηθέντων
 καθ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ πάσχοντος μέλους ἑνὸς «συμπάσχει πάντα
 τὰ μέλη» καὶ κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον «κλαίει μετὰ
 κλαιόντων» δεῖ, πασχούσης τῆς τηλικαύτης ἐκκλησίας ἕκα-
 στος ὡς αὐτὸς πάσχων ἐκδικεῖτω τὸ προᾶγμα. Κοινὸς γάρ
 20 ἐστὶν ὁ Σωτὴρ ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος, καὶ πάντων εἰ-
 σὶν οἱ κανόνες οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι. Ἄρα γὰρ εἰ, κα-
 θεζομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ συναγομένων τῶν λαῶν
 χωρὶς τινος μέμφεως, εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος
 διάδοχος ἐληλύθει καθ' ἑνὸς ὑμῶν καὶ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ'
 25 ὑμῶν, οὐκ ἂν ἡγανακτῆσατε; Οὐκ ἂν ἡξιώσατε ἐκδικηθῆναι;
 Διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μὴ τούτων
 σιωπωμένων κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἐκάστην ἐκκλησίαν τὸ τοι-
 οῦτον κακὸν διαβῆ καὶ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ'
 ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται.

1. Α' Κορ. 12, 26.

2. Ρωμ. 12, 15.

ἐγὼ πάλιν θὰ ἔγραφα ἐναντίον των, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἐξωτερικὴν βίαν ἐναντίον μας, ὥστε γινόμενοι κύριοι τῶν ἐκκλησιῶν νὰ φανοῦν ὅτι ἀποφεύγουν τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶναι Ἄρειανοί. Καὶ εἰς αὐτὸ ὁμως ἐπλανήθησαν· διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μὲ τὸ μέρος των, ἐκτὸς μόνον ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς, ἀπὸ ὅσους ἐξεδιώχθησαν διὰ παραπτώματα καὶ ὅσους ὑποκρίνονται ἐξαναγκαζόμενοι ἀπὸ τὰ μέτρα τοῦ ἐπάρχου. Ὅλον δὲ τὸ δρᾶμα εἶναι ἔργον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου· ἀπὸ πολλοῦ δὲ χρόνου οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ἐμελέτων αὐτὰ καὶ ἐμηχανεύοντο, τῶρα ὁμως ἀπέκτησαν τὴν δύναμιν καὶ νὰ τὰ πράξουν χάρις εἰς τὰς συκοφαντίας, μὲ τὰς ὁποίας μᾶς κατηγορήσαν εἰς τὸν βασιλέα. Οὔτε καὶ ἔτσι ὁμως ἠσύχασαν, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν νὰ θέλουν νὰ μὲ φονεύσουν καὶ τρομοκρατοῦν τόσον τοὺς γνωστούς μου, ὥστε ὅλοι νὰ ἐξορίζωνται καὶ νὰ ἀναμένουν τὸν θάνατον ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς. Αὐτὰ ὁμως δὲν πρέπει νὰ σᾶς κάνουν νὰ φοβηθῆτε καὶ σεῖς τὴν παρανομίαν των, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἀγανακτήσετε καὶ νὰ ἐκδικηθῆτε δι' ὅσας μεταβολὰς ἔγιναν εἰς βάρος μας. Διότι, ὅταν ἐν μέλος πάσχει, «συμπάσχουν ὅλα τὰ μέλη»¹ καί, ὅπως λέγει ὁ μακάριος Ἀπόστολος, πρέπει «νὰ κλαίωμεν μαζὶ μὲ τοὺς κλαίοντας»². ἄφοῦ, λοιπόν, μία τόσον μεγάλη ἐκκλησία πάσχει, ἃς λάβη ἕκαστος ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἀδικίαν, ὡς ἐὰν ἔπασχεν ὁ ἴδιος. Διότι κοινὸς εἶναι ὁ Σωτὴρ, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ βλασφημοῦν, καὶ εἰς ὅλους ἀνήκουν οἱ κανόνες τοὺς ὁποίους αὐτοὶ καταλύουν. Ἄραγε, ἂν ἐκάθησθε σεῖς εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν καθέδραν κατὰ μίαν ἐκκλησιαστικὴν σύναξιν καὶ αἰφνιδίως, χωρὶς κάποιαν κατηγορίαν, ἤρχετο κάποιος ὡς διάδοχός σας βάσει ἑνὸς διατάγματος καὶ ἐγίνοντο ὅλα αὐτὰ ἐναντίον καθενὸς ἀπὸ σᾶς, δὲν θὰ εἶχετε ἀγανακτήσει; Δὲν θὰ εἶχετε τὴν ἀξίωσιν νὰ λάβετε ἐκδίκησιν; Δι' αὐτὸ εἶναι δίκαιον νὰ ἀγανακτήσετε, διότι, ἂν αὐτὰ ἀντιμετωπισθοῦν διὰ σιωπῆς θὰ ἐπεκταθῆ κατ' ὀλίγον αὐτὸ τὸ κακὸν καὶ εἰς ἐκάστην τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ θὰ καταντήσῃ τὸ διδασκαλεῖόν μας τοῦ λοιποῦ ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον.

7. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας οἴδατε, ἀγαπητοί·
 πολλάκις γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες ἀπε-
 κηρύξατε· οἴδατε δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὡς προεῖπον,
 τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας αἰρέσεως, δι' ἣν καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπε-
 5 βούλευσαν. Τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα πι-
 κρότερα πολέμων ἐδήλωσα ὑμῖν, ἵνα—κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
 ἱστορίαν—μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες ἐξάρητε τοὺς τὰ
 τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰ γὰρ
 καὶ πέρουσιν οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομέ-
 10 νων, ἀλλ' ἔνεκα τῶν πρώτων σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι, ἵνα
 κακεῖνα ἐκδικηθῆ, ἥπερ εὐλαβοῦμενοι οἱ περὶ Εὐσέβιον
 προύβαλον διαταράξαι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς
 ἀνελεῖν, ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττωσιν ἃ βούλονται καὶ μὴ
 ἔχωσι τὸν ἐλέγχοντα, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις
 15 παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι πάντες ὀφείλετε καὶ καταψηφί-
 σασθαι αὐτῶν, ὅσω καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις προσέθηκαν;
 Παρακαλῶ, μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα μηδὲ ἐπιτρέψητε τὴν
 περιβόητον Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ὑπὸ αἰρετικῶν καταπα-
 τηθῆναι. Διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ λειτουργοὶ
 20 καθ' ἑαυτοὺς εἰσι, διὰ μὲν τὰς τοῦ ἐπάρχου βίας σιωπῶντες,
 τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν ἐκτρεπόμενοι. Ἐὰν τοίνυν
 γράφῃ πρὸς ἡμᾶς Γρηγόριος ἢ ἄλλος τις περὶ αὐτοῦ, μὴ δέ-
 ξησθε, ἀδελφοί, τὰ γράμματα αὐτοῦ, ἀλλὰ σχίσατε καὶ δυ-
 σωπήσατε τοὺς κομίζοντας ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονηρίας ὄντας δια-
 25 κόνους. Ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηρικὸν τολμῆσῃ γράφειν, μηδὲ
 ταῦτα δέχεσθε· τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομί-

1. Ὑπαιγιγμὸς εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ σύνοδον τοῦ 338, περὶ τῆς ὁποίας διμ-
 λεῖ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Ἰουλίου (Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογητικός Δεύ-
 τερος 33 κ. ἐξ.).

7. Τὴν τακτικὴν τῶν ἀρειανῶν τὴν γνωρίζετε καλῶς, ἀγαπητοί· διότι πολλάκις ὅλοι σας ἔχετε ἀποκηρύξει καὶ ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἰδιαιτέρως ἕκαστος τὴν ἀσέβειαν των· γνωρίζετε ἐπίσης καλῶς ὅτι οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου, ὅπως ἤδη εἶπα, ἀνῆκουν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς αἵρεσιν. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἄλλωστε καὶ παλαιότερον ἐμηχανορράφησαν ἐναντίον μου. Σᾶς ἐγνωστοποίησα δὲ τὰς τωρινὰς διώξεις ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐξ αἰτίας των, αἱ ὁποῖαι εἶναι φοβερώτεραι καὶ ἀπὸ πόλεμον, ὥστε, ἀφοῦ ἀποκτήσετε ζῆλον κατὰ τῶν πονηρῶν —ὅπως λέγεται καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέφερα εἰς τὴν ἀρχὴν— νὰ ἐκδιώξετε ὅσους διέπραξαν τοιαύτας πονηρίας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε πέρυσιν¹ ἤδη οἱ ἐν Ῥώμῃ ἀδελφοί, ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχον συμβῆ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ἐξ αἰτίας τῶν πρώτων δεινῶν ἔγραψαν νὰ γίνῃ σύνοδος, διὰ νὰ ληφθῆ ἐκδίκησις δι' ἐκεῖνα. Οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου βεβαίως, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὴν σύνοδον, προέβαλον τὴν ἀντίρρησιν ὅτι θὰ διαταραχθῆ ἡ εἰρήνη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἠθέλησαν νὰ μὲ φονεύσουν διὰ νὰ δύνανται τοῦ λοιποῦ νὰ πράττουν ἀφόβως ὅ,τι θέλουν χωρὶς νὰ τοὺς ἐλέγχει κανεὶς. Ἀφοῦ ἔτσι ἔκαναν ἤδη πέρυσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ, πολλῶ μᾶλλον ὀφείλετε νὰ ἀγανακτήσετε διὰ τὰς τόσον μεγάλας τωρινὰς παρανομίας καὶ νὰ καταδικάσετε τοὺς αἰρετικούς, ἀφοῦ προσέθεσαν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ αὐτὰ τὰ δεινὰ. Παρακαλῶ, μὴ παραβλέψετε τὰ τόσον μεγάλα δεινὰ, οὔτε νὰ ἐπιτρέψετε νὰ καταπατηθῆ ἡ περιλάλητος Ἐκκλησία τῶν Ἀλεξανδρέων ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἄλλωστε ἔχουν εὐλόγως ἀπομονωθῆ καὶ οἱ λαϊκοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ, σιωπῶντες μὲν ἕνεκα τῶν ἀπειλῶν τοῦ ἐπάρχου, ἀποφεύγοντες ὁμως τὴν ἀσέβειαν τῶν ἀρειανῶν. Ἄν, λοιπόν, σᾶς γράψῃ ὁ Γρηγόριος ἢ κάποιος ἄλλος δι' αὐτόν, μὴ δεχθῆτε, ἀδελφοί, τὰς ἐπιστολάς του ἀλλὰ σχίσαστέ τας καὶ περιφρονήσατε τοὺς κομιστὰς ὡς ἀσεβεῖς ὑπηρέτας τῆς πονηρίας. Ἐὰν δὲ ἀποτολμήσῃ νὰ σᾶς γράψῃ εἰρηνικὰ γράμματα, οὐδὲ αὐτὰ νὰ δεχθῆτε· διότι ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ

ζουσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ βίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς
 περὶ Εὐσέβιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προῦπο-
 μνήσαι ὑμᾶς ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀπροσωπόλη-
 πτον τοῦ Θεοῦ μιμησάμενοι ἐκδιώξητε τοὺς παρ' αὐτῶν, ὅτι
 5 ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ διωγμοὺς καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανά-
 τους καὶ ἀρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ πνευματικὰς καὶ
 βλασφημίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔνεκεν τῶν Ἀρειομανιτῶν
 κατεσκεύασαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γενέσθαι. Οὐκ ἂν
 δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμηνὼς Γρηγόριος ἀρνήσῃται ἑαυτὸν εἶναι
 10 Ἀρειανὸν ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμμα-
 τα. Ἀμμὼν γάρ οὗτος ὁ ὑπογράφων ἐκπαλαι μὲν ὑπὸ τοῦ
 μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πολλοῖς
 κακοῖς καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας. Πάντων
 οὖν ἔνεκεν καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν θελήσατε καὶ καταγνῶναι
 15 τῶν ἀσεβῶν, ἵνα καὶ νῦν οἱ μὲν λειτουργοὶ οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ
 λαοὶ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν ὁρῶντες εὐφραί-
 νωνται τῇ εἰς Θεὸν ὁμοψύχῳ ὑμῶν πίστει, οἱ δὲ τοιαῦτα κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας παρανομήσαντες μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν
 ὑμῶν γραμμάτων κἂν ὀψέ ποτε μεταγνῶναι δυναθῶσι. Προσ-
 20 εῖπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. Οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελ-
 φοὶ προσαγορεύουσιν ὑμᾶς. Ἐρρωμένους καὶ μνημονεύοντας
 ἡμῶν ὁ Κύριος ὑμᾶς διαφυλάξειεν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινό-
 τατοι.

ἐπάρχου τὰ μεταφέρουν ὅσοι τὸν ἀποδέχονται ἔνεκα τῶν πολλῶν βιαιοτήτων του. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι φυσικὸν νὰ σᾶς γράψουν καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου δι' αὐτόν, διὰ τοῦτο ἔσπευσα νὰ σᾶς ὑπομνήσω αὐτὰ ἐκ τῶν προτέρων, διὰ νὰ μιμηθῆτε καὶ τώρα τὴν ἀπροσωποληψίαν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐκδιώξετε τοὺς ἀπεσταλμένους των, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐπέτρεψαν χάριν τῶν Ἀρειανῶν εἰς ἔθνικους καὶ Ἰουδαίους νὰ κάνουν διωγμὸν, νὰ φθείρουν παρθέτους, νὰ θανατώσουν πιστούς, νὰ ἀρπάξουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, νὰ ἀνάψουν πυρκαϊᾶς καὶ νὰ βεβηλώσουν τὰς ἐκκλησίας. Δὲν θὰ δυνηθῆ δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ παράλογος Γρηγόριος νὰ ἀρνηθῆ ὅτι εἶναι Ἀρειανός, διότι ἐλέγχεται ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τὸν γράφοντα τὰς ἐπιστολάς του. Διότι αὐτὸς ὁ Ἀμμών, ὁ γραμματεὺς του, ἐξεδιώχθη παλαιότερον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον, τὸν προκάτοχόν μου ἐπίσκοπον, ἔνεκα τῶν πολλῶν κακῶν καὶ τῆς ἀσεβείας του. Δι' ὅλα αὐτὰ, λοιπόν, ἀπαντήσατέ μας δι' ἐπιστολῆς καὶ καταδικάσατε τοὺς ἀσεβεῖς, ὥστε βλέποντες καὶ τώρα οἱ ἐδῶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν πονηρῶν ἀπέχθειάν σας νὰ εὐφραίνωνται μὲ τὴν ὁμόψυχον πίστιν σας εἰς τὸν Θεόν, ὅσοι δὲ διέπραξαν αὐτὰς τὰς παρανομίας, ἀφοῦ μεταστραφῶν μὲ τὰς ἐπιστολάς σας, νὰ δυνηθῶν νὰ μετανοήσουν, ἔστω καὶ ἀργά. Χαιρετήσατε τοὺς πλησίον σας ἀδελφοὺς. Σᾶς χαιρετοῦν ὅλοι οἱ πλησίον μου εὐρισκόμενοι ἀδελφοί. Ὁ Κύριος νὰ σᾶς διαφυλάξῃ ὑγιεῖς καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν, κύριοι ἀληθῶς ἀγαπητοί.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ΤΟΝ ΜΟΝΗΡΗ ΒΙΟΝ
ΑΣΚΟΥΣΙ ΚΑΙ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΘΕΟΥ ΙΔΡΥΜΕΝΟΙΣ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΙΣ
ΤΕ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ «ΙΔΟΥ ΗΜΕΙΣ ΑΦΗΚΑΜΕΝ
ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ ΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΜΕΝ ΣΟΙ» ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ
ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΠΛΕΙΣΤΑ ΧΑΙΡΕΙΝ

1. Τῇ μὲν ἡμετέρα διαθέσει πεισθεις καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προτραπείς ἔγραφα δι' ὀλίγων περὶ ὧν πεπόνθαμεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὡς δύνάμεις μοι διελέγχων τὴν μυστα-
10 ρὰν αἴρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν καὶ δεικνύς, ὅσον ἐστὶν ἄλλο-
τρία τῆς ἀληθείας αὕτη· ὃ δὲ πέπονθα γράφων, ἀναγκαῖον ἠγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μά-
θητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος· («Ὡ βά-
θος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»), καὶ συγγνώτε
15 κάμοι ἀνθρώπῳ ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. «Ὅσον γὰρ ἐβουλό-
μην γράφειν καὶ νοεῖν ἐβιαζόμενην ἑμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος
τοῦ Λόγου, τοσοῦτον ἡ γνώσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ
καὶ ἐγίνωσκον ἑμαυτὸν τοσοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδό-
κουν καταλαμβάνειν. Καὶ γὰρ οὐδὲ ὁ ἐδόκουν νοεῖν ἠδυνάμην
20 γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔγραφον ἔλαττον ἐγίνετο τῆς ἐν τῇ δια-
νοίᾳ γενομένης κὰν βραχείας τῆς ἀληθείας σκιᾶς.

2. Ὅρων τοίνυν ὡς ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῇ γέγραπται ὅτι·
«Εἶπα· σοφισθήσομαι, καὶ αὕτη ἑμακρόνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν

1. Ματθ. 19, 27.

2. Ἀρειομανίται εἶναι κατὰ λέξιν οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ Ἀρείου. Ἡ αἵρεσις παρουσιάζεται ὡς νόσος τοῦ νοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑγιᾶ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ κανόνα μετεφράσαμεν διὰ τοῦ «Ἀρειανοί», διότι ἡ ἔκφρασις τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἶναι δυσνόητος, ἡ δὲ παράφρασις τῆς θὰ ἐδημιούργει προβλήματα εἰς τὴν οὕτως ἢ ἄλλως δυσχε-

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΣΚΟΥΝΤΑΣ ΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΚΑΙ ΕΧΟΝΤΑΣ ΩΣ ΟΡΜΗΤΗΡΙΟΝ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΥΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙ ΛΕΓΟΝΤΑΣ «ΙΔΟΥ ΗΜΕΙΣ ΕΧΟΜΕΝ ΑΦΗΣΕΙ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ ΣΕ ΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΜΕΝ»¹ ΑΓΑΠΗΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΟΘΗΤΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΑΠΕΥΘΥΝΕΙ ΠΟΛΛΟΥΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΥΣ

1. Ἐπειδὴ ἐπέισθην ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν σας καὶ τὰς πολλὰς προτροπὰς σας, ἔγραψα μὲ συντομίαν ὅσα ἐπάθαμεν ἐγὼ καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ διὰ τὴν ἐλέγξω, ὅσον δύναμαι, τὴν βδελυρὰν αἴρεσιν τῶν Ἀρειανῶν² καὶ διὰ τὴν δείξω πόσον ξένη εἶναι αὐτὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐθεώρησα δὲ ἀναγκαῖον νὰ σᾶς καταστήσω γνωστὸν καὶ τί ἔπαθα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συγγραφῆς, διὰ τὴν μάθη ἔτσι ἡ εὐλάβειά σας πόσον ἀληθῶς ὠμίλησεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος³, ὅταν εἶπε· «Ὡ βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»⁴, καὶ νὰ μὲ συγχωρήσετε καθότι εἶμαι καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος μὲ ἀσθενικὴν φύσιν. Διότι ὅσον ἤθελα νὰ γράψω καὶ ὑπεχρέωνα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ ἐννοήσῃ τὰ περὶ θεότητος τοῦ Λόγου, τόσον ἀπεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ ἡ γνώσις καὶ ἀντελαμβανόμεν ὅτι τόσον μὲ ἐγκατέλειπε, ὅσον ἐνόμιζα ὅτι κατανόουν αὐτήν. Ἔτσι, λοιπόν, ὄχι μόνον δὲν ἠδυνάμην νὰ γράψω ὅσα ἐνόμιζα ὅτι κατενόησα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔγραφα ἐγίνοντο ὀλιγώτερα, διότι ἡ σκέψις τοῦ νοῦ καθίστατο μικρὰ σκιὰ τῆς ἀληθείας.

2. Εἶδα, λοιπόν, ὅπως γράφει ὁ Ἐκκλησιαστής, ὅτι· «Εἶπα· θὰ γίνω κάτοχος τῆς σοφίας. Αὐτὴ ὁμως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ

ρῆ ἀπόδοσιν τοῦ συνθετικοῦ λόγου εἰς τὴν ἀναλυτικὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

3. Ἀπόστολος ἄνευ περαιτέρω προσδιορισμοῦ εἶναι πάντοτε ὁ Παῦλος.

4. Ρωμ. 11, 33.

- ὕπερ δ ἦν καὶ βαθὺ βάθος· τίς εὐρήσει αὐτό;». Καὶ τὸ ἐν τοῖς
Ψαλμοῖς· «Ἐθανμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώ-
θη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν». Καὶ ὁ Σολομών φησί· «Δό-
ξα Θεοῦ κρύπτει λόγον». Πολλάκις ἐβουλευσάμην ἐπισχεῖν
5 καὶ παύσασθαι τοῦ γράφειν· καὶ πιστεῦσατε. Ἴνα δὲ μὴ δόξω
μηδὲ ὑμᾶς λυπεῖν μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν ζητήσαντας
καὶ φιλονεικήσαντας ἐπιτρίβειν εἰς τὴν ἀσέβειαν ἐκ τοῦ σιω-
πᾶν, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν ὀλίγα γράφαι, καὶ ταῦτα ἀπέστειλα
τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ. Εἰ γὰρ καί, ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας
10 κατάληψις, μακρὰν ἔστι νῦν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς
ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυνατόν, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἐκκλησιαστής·
«Γινῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀφροσύνην καὶ εὐρόντα ταύτην εἰπεῖν
πικροτέραν ὑπερὲς θάνατον εἶναι». Τούτου γοῦν χάριν ὡς τοῦτο
γνωσκῶν καὶ δυνάμενος εὐρεῖν ἔγραφα εἰδὼς ὡς τοῖς πιστοῖς
15 τῆς ἀσεβείας κατάγνωσις ἀτάρακτος πρὸς εὐσεβείαν ἔστι γνῶ-
σις. Καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατόν καταλαβέσθαι τί ἐστι Θεός, ἀλλὰ
δυνατὸν εἰπεῖν, τί οὐκ ἔστιν. Οἶδαμεν δὲ ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρω-
πός ἐστι καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γενητῶν θέμις ἐπινοεῖν ἐν αὐτῷ.
Οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ κατα-
20 λαβεῖν μακρὰν ἔσμεν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατόν καὶ εὐκόλον κατα-
γνῶναι τῶν προφερομένων παρὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ εἰπεῖν,
ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα Υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότη-
τος αὐτοῦ τοιαῦτα κἂν ἐννοεῖν οἷα λέγουσιν ἐκείνου, μήτιγε
καὶ φθέγγεσθαι διὰ χειλέων.
- 25 3. Οὕτω τοίνυν, ὅσον ἠδυνήθην, ἐγὼ μὲν ἔγραφα, ὑμεῖς δέ,
ἀγαπητοί, δέξασθε ταῦτα μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἐρμη-
νειαν περὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα

1. Ἐκκλ. 7, 24.

2. Ψαλμ. 138, 6.

3. Παροιμ. 25, 2.

4. Ἐκκλ. 7, 26.

ἔμέ περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἦτο καὶ εὐρίσκεται εἰς ἀπύθμενον βάθος· ποῖος θὰ τὸ εὕρη;»¹. Κατενόησα ἐπίσης τὸ χωρίον τῶν Ψαλμῶν· «Ἐγινε θαυμαστὴ καὶ πολὺ ἰσχυρὰ ἡ γνῶσις σου δι' ἐμέ καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἀποκτήσω αὐτήν»². Ὅμοίως καὶ ὁ Σολομών λέγει· «Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ κρύπτει τὸν λόγον»³. Πολλάκις, λοιπόν, ἐσκέφθην νὰ παύσω καὶ νὰ σταματήσω νὰ γράφω· ναί, πιστεύσατέ με. Διὰ νὰ μὴ φανῶ ὅμως ὅτι στενοχωρῶ μὲ τὴν σιωπὴν μου τόσον ἐσᾶς, ὅσον καὶ ὅσους ἐπιζητοῦν κατὰ ἐνοχλητικὸν τρόπον νὰ σᾶς παρασύρουν εἰς τὴν ἀσεβείαν, ἠναγκασσα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ γράψῃ ὀλίγα καὶ αὐτὰ τὰ ἀπέστειλα πρὸς τὴν θεοσεβειάν σας. Διότι, ναί μὲν εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς τώρα ἡ κατανόησις τῆς ἀληθείας, ὅπως πράγματι εἶναι, ἔνεκα τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκός μας, ἀλλ' ὅπως εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής, εἶναι ὅμως δυνατὸν «Νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀφροσύνην τῶν ἀσεβῶν καί, ὅταν τὴν ἀνακαλύψωμεν, νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι πικροτέρα ἀπὸ τὸν θάνατον»⁴. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, λοιπόν, ἐπειδὴ δηλ. ἐγνώριζα αὐτὸ καὶ ἡδυνάμην νὰ τὸ εὕρω, ἔγραψα, διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι διὰ τοὺς πιστοὺς ἡ καταδίκη τῆς ἀσεβείας ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ γνῶσιν τῆς εὐσεβείας. Ἐπὶ παραδείγματι, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ κατανοήσωμεν τί εἶναι Θεός, δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν τί δὲν εἶναι. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸν ιδιότητας τῶν γενητῶν. Ἐτσι λοιπόν, καὶ διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπέχομεν βεβαίως φύσει πολὺ ἀπὸ τὴν κατανόησίν του, ἀλλ' εἶναι ὅμως δυνατὸν καὶ εὐκόλον νὰ καταδικάσωμεν ὅσα ἰσχυρίζονται οἱ αἰρετικοὶ καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν εἶναι αὐτὰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐπιτρέπεται ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς διὰ τὴν θεότητά του παρομοίως πρὸς ἐκείνους, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ τὰ εἴπη διὰ τῶν χειλέων του.

3. Ἐτσι, λοιπόν, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὅπως ἡδυνήθην, σεῖς δέ, ἀγαπητοί, δεχθῆτε τὸ ἔργον μου ὄχι ὡς τελείαν ἀνάπτυξιν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἀλλ' ὡς ἔλεγχον μό-

μὲν τὴν ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων, ἔχοντα δὲ καὶ διδόντα
 τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐσέβειαν τῆς ὑγιαינוύσης ἐν
 Χριστῷ πίστεως. Εἰ δέ τι παραλέλειπται (πάντα δὲ νομίζω
 παραλελειῖφθαι), συγγνώσκετε μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς
 5 καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς εἰς εὐσέβειαν προθέ-
 σεως. Εἰς γὰρ τελείαν κατάγνωσιν τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρει-
 νῶν αὐτάρακῆς ἢ περὶ τοῦ θανάτου Ἀρειοῦ γενομένη παρὰ τοῦ
 Κυρίου κρίσις, ἦν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἔγνωτε. («Ἄ
 γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει;»). Καὶ ὃν ὁ
 10 Κύριος κατέκρινε, τίς ὁ δικαίων; Τίς γὰρ ἔκ τοῦ τοιούτου
 γενομένου σημείου οὐ γινώσκει λοιπὸν ὅτι θεομίσητός ἐστιν
 ἢ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχη προστάτας; Ἐντυχόντες μέντοι
 εὐχεσθε μὲν καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο προτρέπεσθε ποιεῖν ὑπὲρ
 ἡμῶν, εὐθὺς δὲ ἀντιπέμψατε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς. Καὶ μηδενὶ τὸ
 15 σύνολον ἀντίγραφον ἔκδοτε μηδὲ ἑαυτοῖς μεταγράψητε, ἀλλ'
 ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τῇ ἐντευξεί, κἂν πολλάκις
 ἐντυχεῖν θελήσητε. Οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ παρ'
 ἡμῶν τῶν φελλιζόντων καὶ ιδιωτῶν ἐστι γράμματα. Ἀσπά-
 σασθε ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς
 20 ὑμᾶς ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. («Εἰ γὰρ τις»), ὡς εἶπεν ὁ Ἀπό-
 στολος, «οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον, ἦτω ἀνάθεμα». Ἡ χάρις τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

1. Ὁ Ἀρειος ἀπέθανε περὶ τὸ 336 εἰς δημόσιον ἀποχωρητήριον «εἰσηλ-
 θεν εἰς θάλας, ὡς διὰ χρεῖαν τῆς γαστροῦ . . . καὶ πεσὼν εὐθύς ἀπέφυξε»
 (Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς Σεραπίωνα 3).

νον τῆς ἀσεβείας τῶν χριστομάχων, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ δώσῃ καὶ δίδει ἀφορμὴν εἰς ὅσους θέλουν νὰ ἔχουν τὴν εὐσεβῆ καὶ ὑγιᾶ χριστιανικὴν πίστιν. Ἄν δὲ κάτι ἔχη παραλειφθῆ (καὶ πολλά, νομίζω, ἔχουν παραλειφθῆ), νὰ μὲ συγχωρῆτε μὲ ἤρεμον τὴν συνειδήσιν καὶ ν' ἀποδεχθῆτε μόνον τὴν εὐσεβῆ πρόθεσιν τοῦ ἐγχειρήματος. Βεβαίως διὰ τὴν τελείαν καταδίκην τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν εἶναι ἀρκετὴ ἡ κρίσις τοῦ Κυρίου ὅπως ἐξεδηλώθη εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀρείου¹, περὶ τῶν ὁποίων ἔχετε ἤδη πληροφορηθῆ ἀπὸ ἄλλους. «Διότι ὅσα ἤδη ἀπεφάσισεν ὁ ἅγιος Θεός, ποῖος δύναται νὰ τὰ καταστήσῃ ἀνίσχυρα;»². Ποῖος δὲ δύναται νὰ δικαιώσῃ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον κατεδίκασεν ὁ Κύριος; Μετὰ δὲ τὴν τέλεισιν ἐνὸς τοιούτου σημείου ποῖος, λοιπόν, δὲν γνωρίζει ὅτι εἶναι θεομίσητος ἢ αἵρεσις, ἔστω καὶ ἂν ἔχη ἀνθρώπους ὡς προστάτας; Ὅταν δὲ λάβετε τὸ ἔργον, προσεύχεσθε καὶ προτρέπετε ὁ εἰς τὸν ἄλλον νὰ πράττῃ τὸ ἴδιον δι' ἐμέ· ἀμέσως δὲ νὰ ἀποστείλετε τὴν ἀπάντησίν σας πρὸς ἐμέ. Μὴ ἀποστείλετε εἰς οὐδένα ἀντίγραφον τοῦ συνόλου, οὔτε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας νὰ τὸ ἀντιγράψετε, ἀλλ' ὡς συνετοὶ τραπεζῖται νὰ ἀρκεσθῆτε εἰς τὴν παραλαβὴν καὶ ἀνάγνωσίν του, ἔστω καὶ ἂν θέλετε νὰ τὸ ἀναγνώσετε πολλὰς φοράς. Διότι δὲν παρέχουν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ γραφόμενα ἀπὸ ἕνα τραυλίζοντα καὶ ἀμαθῆ. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους μὲ ἀγάπην καὶ ὅλους τοὺς ἐρχομένους πρὸς σᾶς μὲ εὐλάβειαν καὶ πίστιν. Ὅπως δὲ λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ὅποιος δὲ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον, ἅς εἶναι ἀνάθεμα». Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἅς εἶναι μαζί σας. Ἀμήν³.

2. Ἦσ. 14, 27.

3. Α' Κορ. 16, 22 ἐξ.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

1. . . . αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μα-
5 κρὰν ἐπλήρωσαν. Ἐμα γὰρ ἐπεβούλευσαν καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ
Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. Καὶ τὰς μὲν τοσαύτας κατ'
αὐτῶν κρίσεις παρεωράκασι, βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν
ὑπὲρ αὐτῶν προεφασίσαντο· γράφοντές τε οὐκ ἤσχύνθησαν
10 εἰπεῖν ὅτι Ἄθανασίου παθόντος ὁ μὲν φθόνος πέπανται, τοὺς
δὲ περὶ Ἄρειον λοιπὸν δεξώμεθα, προστιθέντες πρὸς φόβον
τῶν ἀκουόντων ὅτι τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προσέταξεν. Εἶτα
οὐκ ἤσχύνθησαν προσθεῖναι, ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦσιν οἱ ἄνθρω-
ποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον· «Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ
πικρὸν γλυκύ, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς». Πάντα γὰρ ὑπὲρ
15 τῆς αἰρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἔτοιμοι. Ἄρ' οὖν οὐχὶ καὶ ἐκ
τούτου πᾶσιν ἄντικρυς δείκνυται, ὡς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ
κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως ἀπειλῆς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέ-
βειαν καὶ τότε πεπόνθαμεν καὶ νῦν διωκόμεθα; Καὶ γὰρ καὶ
ἐτέροις οὕτως ἐπεβούλευσαν ἐπισκόποις πλασάμενοι καὶ κατ'
20 ἐκείνων πάλιν προφάσεις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἐκοι-
μήθησαν ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας, οἱ

1. Ὁ Κωνσταντῖος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 337 μέχρι τὸ 350 εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τοῦ 350 δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του τὸ 361 εἰς δλόκληρον τὴν ἀχανῆ ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄνθρωπος μετρίων ἱκανοτήτων ἦτο ἐπιρρεπὴς εἰς τὰς κολακείας, ἐντεῦθεν δὲ ὑπῆρξε διὰ βίου ὄργανον τῶν Ἀρειανῶν αὐλικῶν του (τῆς περὶ τὸν Εὐσέβιον Νικομηδεῖας ἰσχυρᾶς δμάδος). Ζῶσαν εἰκόνα τῆς φιλαρειανῆς πολιτικῆς του δίδει τὸ παρὸν ἔργον τοῦ Μ. Ἄθανασίου καὶ ἀνάλογοι πληροφορίαι ἄλλων συγχρόνων του.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΟΣΩΝ ΕΓΙΝΑΝ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥΣ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ¹

1. . . . αὐτοὶ δὲ διὰ τοὺς ὁποίους ἔγιναν αὐταὶ αἱ μηχανορραφίαι, δὲν ἐβράδυναν νὰ τὰς ἀνταποδώσουν. Πράγματι, δὲν εἶχον καλὰ-καλὰ περατώσει τὰς ραδιουργίας καὶ ἀμέσως ἐδέχθησαν τοὺς Ἀρειανούς εἰς κοινωνίαν. Παρέβλεψαν τὰς τόσας καταδίκας τῶν καὶ προέβαλαν ὡς πρόφασιν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν βασιλικὴν ἐξουσίαν· δὲν ἐνετράπησαν μάλιστα νὰ εἴπουν εἰς τὰς ἐπιστολάς τῶν ὅτι Ἐμετὰ τὸ πάθημα τοῦ Ἀθανασίου ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη φθόνος, ἅς δεχθῶμεν λοιπὸν τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου· προσέθεσαν δὲ πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἀκουόντων ὅτι· αὐτὸ διέταξεν ὁ βασιλεὺς². Ἐπειτα προσέθεσαν, χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται, ὅτι ὀρθῶς φρονοῦν οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τὸ ἀγιογραφικόν· «Ἄλλοίμονον εἰς ὅσους λέγουν τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ θεωροῦν τὸ σκότος φῶς»³. Τοῦτο δέ, διότι εἶναι ἔτοιμοι νὰ ὑπομείνουν τὰ πάντα χάριν τῆς αἰρέσεως. Δὲν ἀποδεικνύει, λοιπὸν, αὐτὸ καὶ μόνον εἰς ὅλους σαφῶς ὅτι καὶ τότε ἐπάθαμεν καὶ τώρα διωκόμεθα ὄχι βάσει ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς ἀπειλῆς τοῦ βασιλέως διὰ τὴν εὐσέβειάν μας ἐναντι τοῦ Χριστοῦ; Ἄλλωστε ἔκαναν σκευωρίας καὶ ἐναντίον ἄλλων ἐπισκόπων παρομοίως καὶ κατεσκεύασαν ἐναντίον τῶν προφάσεις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἀπέθαναν ἐξόριστοι ἔχοντες τὸ καύχημα ὅτι ὠμολό-

2. Τὰ γεγονότα ἀνάγονται εἰς τὸ 335. Ἄξια προσοχῆς εἶναι ἡ προβολὴ τοῦ καισαροπατισμοῦ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν.

3. Ἦσ. 5, 20.

δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐκείνων καὶ λέγοντες· «Οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ».

2. Ἐξεστί δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν αὐτὴν καταμαθεῖν καὶ
 5 μᾶλλον αὐτῆς καταγνῶναι. Ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ συνασεβῶν ἐκείνοις, κἂν ἐν ἄλλοις πλημμελήμασι καὶ μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ κἂν ἔχη τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις λευκοτάτας, οὗτος δόκιμος παρ' αὐτοῖς καὶ βασιλέως εὐθὺς γίνεται φίλος ἔχων τὴν σύστασιν ἐκ τῆς ἀσεβείας, χρη-
 10 ματισθεῖς τε πλεῖστα λαμβάνει καὶ παρησίαν ποιεῖν, ἃ βούλεται, παρὰ τοῖς δικασταῖς. Ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων ἐλέγχων καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως πρεσβεύων, οὗτος, κἂν καθαρὸς ἐν πᾶσιν ὑπάρχῃ, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχη, ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων εὐθὺς ἀρπά-
 15 ζεται καὶ κρίσεις βασιλέως αὐτὸς μὲν ὑπορόριος γίνεται ὡς ὑπεύθυνος, οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελήσωσιν, ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας ὡς ὁ Ναβουθαί. Ὁ δὲ πρεσβεύων τὰ τῆς αἰρέσεως ἐκείνων ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνου καὶ λοιπὸν δημεύσεις καὶ ὕβρεις καὶ πάντα τὰ δεινὰ κατὰ τῶν μὴ
 20 δεχομένων ἐκεῖνον. Καὶ τὸ παραδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ βούλονται καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, τοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ ἐξορίζει βασιλεύς, ὃν δὲ μῆτε βούλονται μῆτε γινώσκουσι, τοῦτον μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει καὶ γραμμάτων ἑαυτοῦ. Καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶ-
 25 σι τὸν κατηγήσαντα καὶ πατέρα γενόμενον ἐν θεοσεβείᾳ, ἀγαπᾶν δὲ ὃν οὐ βούλονται καὶ πιστεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, οὗ τὸν

1. Ρωμ. 8, 35.

2. Βλ. Γ' Βασ. 20, 1 κ. ἐξ.

γησαν τὸν Χριστόν, ἄλλοι δὲ εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν ἔξοριαν μὲ ἀκμαῖον τὸ φρόνημα κατὰ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν καὶ λέγοντες· «Τίποτε δὲν θὰ μᾶς χωρίση ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»¹.

2. Δυνάμεθα ὅμως καὶ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον νὰ ἀντιληφθῶμεν πάλιν καὶ νὰ καταδικάσωμεν ἔτι μᾶλλον τὴν αἵρεσιν. Ὅποιος δηλαδὴ εἶναι φίλος των καὶ μετέχει εἰς τὴν ἀσέβειάν των, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὑπεύθυνος δι' ἄλλας παραβάσεις καὶ πλεῖστα ἀδικήματα, καὶ ἂν ὑπάρχουν κατ' αὐτοῦ τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις ὀλοφάνεροι, αὐτὸς θεωρεῖται δόκιμος ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀμέσως γίνεται φίλος τοῦ βασιλέως, ἔχων ὡς συστατικὸν τὴν ἀσέβειαν, λαμβάνει δὲ πολλὰ χρήματα καὶ ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ κἀνῃ μὲ τοὺς δικαστὰς ὅ,τι θέλει. Ὅποιος ὅμως ἐλέγχει τὴν ἀσέβειάν των καὶ πρεσβεύει ὀρθοδόξως ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστόν, αὐτός, καὶ ἂν εἶναι καθαρὸς κατὰ πάντα, καὶ ἂν οὐδεμίαν κατηγορίαν τοῦ προσάπτῃ ἢ συνείδησις του, καὶ ἂν οὐδεὶς τὸν κατηγορῇ, παρὰ ταῦτα μὲ τὰς πλαστὰς προφάσεις τῶν αἵρετικῶν συλλαμβάνεται ἀμέσως καὶ μὲ βασιλικὴν ἀπόφασιν ἐξορίζεται ὡς ἔνοχος δι' ὅσα θελήσουν οἱ αἵρετικοὶ ἢ διότι δῆθεν ἐξύβρισε τὸν βασιλέα ὅπως ὁ Ναβουθαί². Μετὰ ἀναζητεῖται ὁ ὄπαδὸς τῆς αἵρέσεώς των καὶ ἀμέσως ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὀρθοδόξου· τὴν συνέχειαν ἀποτελοῦν δημεύσεις καὶ ὕβρεις καὶ ὅλα τὰ δεινὰ ἐναντίον ὧν δὲν δέχονται τὸν αἵρετικόν. Τὸ πλεον παράδοξον δὲ εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅποιον θέλει ὁ λαὸς καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἄμεμπτος, αὐτὸν τὸν διώκει καὶ τὸν ἐξορίζει ὁ βασιλεύς· ἀντιθέτως ὅποιον δὲν τὸν θέλουν οὔτε τὸν γνωρίζουν, αὐτὸν τὸν ἀποστέλλει ἀπὸ μακρὰν μὲ στρατιώτας καὶ ἐπιστολάς του. Ὑποχρεώνονται, λοιπόν, ἔτσι οἱ πιστοὶ νὰ μισήσουν μὲν αὐτὸν τὸν ὅποιον ἀγαποῦν, ὁ ὅποιος τοὺς ἐκατήχησε καὶ ὑπῆρξεν ὁ πατήρ των διὰ τῆς θεοσεβείας του, νὰ ἀγαπήσουν δὲ, χωρὶς νὰ τὸν θέλουν, καὶ νὰ ἐμπιστευθοῦν τὰ τέκνα των εἰς ἄνθρωπον, διὰ τὸν ὅποιον δὲν γνωρίζουν ποῖος εἶναι οὔτε τὸν

βίον καὶ τὴν ἀναστροφὴν καὶ τίς ἐστὶν οὐ γινώσκουσιν, ἢ δηλονότι τιμωρίαν ὑπομένειν, ἢ μὴ πείθωνται βασιλεῖ.

3. Ταῦτα καὶ νῦν ὁρῶσι καὶ πάλαι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων γνώρισμα τῆς ἐαυτῶν κακοηθείας καὶ ἀσεβείας πανταχοῦ παρὰ πᾶσι παρασχόντες. Ἔστω γάρ, 5 Ἄθανάσιον ἠτιάσαντο· τί καὶ οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν ἐπίσκοποι; Ποίας ἄρα προφάσεις εἶχον ἢ ποῖος ἄρα κάκεῖ νεκρὸς Ἀρσένιος εὐρέθη; Ποῖος παρ' αὐτοῖς Μακάριος πρεσβύτερος καὶ ποτήριον πέπλασται; Ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο; Ἄλλ' 10 ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ κατὰ Ἄθανάσιον δείκνυται ψευδῆ. Καὶ ἐξ ὧν δὲ Ἄθανασίῳ ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ πεπλασμένα. Μέγα τι θηρίον ἐξηλθεν ἐπὶ γῆς ἢ αἴρεσις αὕτη. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὁδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμισθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι, καθὰ προεῖπον, οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων κατηγορεῖται, ἂν δὲ κατηγορηθῆ, οὐ κρίνεται ἢ δόξας ἀκούεσθαι δικαιоῦται κατὰ τῶν ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἐπιβουλεύεται ἢ ὁ ὑπεύθυνος ὅλως ἐντρέπεται. Πάντες γοῦν οἱ παρ' αὐτοῖς μεστοὶ ῥύπου τυγχά- 20 νουσι καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς κατάσκοποι—οὐ γὰρ ἐπίσκοποι—, μᾶλλον εἰσι πάντων ῥυπαρώτεροι. Καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι, οὐκ ἀκούει «Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι», ἀλλὰ μόνον· Ἐφρόνει κατὰ Χριστοῦ καὶ μὴ φρόντιζε περὶ τρόπων, ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖνό σοι πρὸς σύστασιν

1. Εἰς τὴν ἀρειανικὴν σύνοδον τῆς Τύρου ὁ Μ. Ἄθανάσιος, ὡς γνωστόν, κατηγορήθη ὅτι διέταξε τὸν φόνον κάποιου ἐπισκόπου Ἀρσενίου. Φίλοι τοῦ ἁγίου πατρός ὁμως ἀνεκάλυψαν κρυπτόμενον τὸν δῆθεν νεκρὸν ἐπίσκοπον. Βλ. Ἄθανασίου, Ἀπολογητικὸς Δεύτερος, 8 κ. ἐξ. καὶ Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία 2, 25 κ. ἐξ.

2. Ὁ Μελιτιανὸς Ἰσχύρας κατηγορήσε ψευδῶς κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Τύρου τὸν Μ. Ἄθανάσιον ὅτι ἀπέστειλε τὸν πρεσβύτερον Μακάριον νὰ τὸν κακοποιήσῃ καὶ ὅτι ὁ Μακάριος ἔσπασε τὸ ποτήριον τῆς Θ. λειτουργίας. Βλ. Ἀπολογητικὸς Δεύτερος, 63 ἐξ.

βιον καὶ τὴν διαγωγὴν του· ἄλλως, ἂν δὲν ὑπακούσουν εἰς τὸν βασιλέα, θὰ ὑποστοῦν τιμωρίαν.

3. Αὐτὰ ἔπραξαν παλαιότερον καὶ τώρα οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἔδωσαν εἰς ὅλους καὶ παντοῦ γνῶρισμα τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς κακοηθείας των. Διότι, ἔστω, ἔκατηγόρησαν τὸν Ἀθανάσιον· τί ἔχουν κάνει ὅμως οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι; Τί προφάσεις εἶχον; Ἡ ποῖος Ἀρσένιος εὐρέθη καὶ ἐκεῖ νεκρός¹; Ποῖον πρεσβύτερον Μακάριον καὶ ποῖον ποτήριον ἐπενόησαν διὰ τοὺς ἄλλους²; Ποῖος Μελιτιανός³ ὑπεκρίνετο; Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους, ἀποδεικνύεται ὅτι ἦσαν ψευδῆ καὶ τὰ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου λεχθέντα. Καὶ ἀπὸ ὅσα ἐμηχανεύθησαν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι πλαστὰ καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα. Ὡς μέγα θηρίον ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτὴ ἡ αἵρεσις. Διότι δὲν βλάπτει μόνον διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν ὀδόντων τοὺς ἀκεραίους ἀνθρώπους, ἀλλ' ἔχει προσλάβει καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν διὰ τὰς μηχανορραφίας του. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι, ὅπως ἤδη εἶπα, ὅτι οὐδεὶς τῶν αἵρετικῶν κατηγορεῖται· ἀλλὰ καὶ ἂν κατηγορηθῆ, δὲν δικάζεται ἢ ἀφοῦ ἐμφανισθῆ καὶ ἀκουσθῆ ἢ ἀπολογία του δικαιώνεται ἐναντι τῶν κατηγορῶν, ὥστε ὁ μὲν κατηγορος νὰ ὑφίσταται ἐπιβουλὰς, ὁ δὲ προφανῶς ἔνοχος δὲν καταδικάζεται. Ὅλοι δὲ οἱ ὀπαδοὶ των εἶναι πλήρεις ἀκαθαρσίας, οἱ δὲ κατὰσκοποὶ⁴—διότι δὲν εἶναι ἐπίσκοποι— τῶν αἵρετικῶν εἶναι οἱ πλέον ρυπαροὶ ἀπὸ ὅλους. Ὅποιος ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς θέλει νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος δὲν ἀκούει· «Πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄμεμπτος»⁵, ἀλλὰ μόνον· Ὑφώνει κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ μὴ φροντίζῃς διὰ τὴν διαγωγὴν, διότι αὐτὸ ἀρκεῖ ὡς σύ-

3. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν πρωτεύοντα ρόλον τῶν σχισματικῶν αὐτῶν τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν καταδίκην τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς τὴν Τύρον τὸ 335.

4. Πρβλ. Γαλ. 2, 4.

5. Α' Τιμ. 3, 2.

καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν'. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταί, κἂν ἅγιοι καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' ὑπεύθνητοι γίνονται, ὅταν οὗτοι θέλωσι καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ πρόφασιν πλασαμένοις.

5 Καὶ τοῦτο ἔξεστι, καθὰ προεῖπον, ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν.

4. Εὐστάθιος τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητῆς καὶ τὴν πίστιν εὐσεβῆς. Οὗτος ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τὴν τε ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει καὶ τοὺς

10 φρονούντας τὰ ἐκείνης οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται Κωνσταντῖνῳ τῷ βασιλεῖ πρόφασίς τις ἐπινοεῖται ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν. Καὶ εὐθὺς ἐξόριστος αὐτὸς τε γίνεται καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀριθμὸς. Καὶ λοιπὸν οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κλῆρον, τούτους μετὰ τὸ

15 ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον οὐ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ἐπισκόπους κατέστησαν, ἃν ἔχῃσιν συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν. Ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος Γεώργιος τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ καὶ ὁ γενόμενος ἐν Τρι-

20 πόλει Θεοδοσίος Εὐδόξιός τε ὁ ἐν Γερμανικείᾳ καὶ Εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ.

1. Ὁ Εὐστάθιος ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τὸ 320, κατὰ δὲ τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὑπερμάχων τῆς Ὁρθοδοξίας. Σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Ὠριγένους ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας. Κατηρέθη περὶ τὸ 330 καὶ ἀπέθανεν εἰς Θράκην ὀλίγα ἔτη ἀργότερον. Κατ' ἄλλους ἱστορικοὺς κατηγορήθη δι' ἀνήθικον βίον ἢ καὶ διὰ Σαβελλιανισμόν. Μερὶς Ἀντιοχέων ὑπὸ τὸν Παυλίνον δὲν ἀνεγνώρισε τὸν διάδοχόν του καὶ ἐδημιούργησε τὸ «Ἀντιοχειανὸν Σχίσμα».

2. Τὴν ἁγίαν Ἐλένην ἡ εἰδησις δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς ἄλλας πηγάς.

3. Περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν εὐνούχων βλ. τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἁγίου Νικοδήμου εἰς τὸν 21ον κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

4. Ὁ Στέφανος ἦτο ἐπίσκοπος τὸ 343 - 344, ὁ δὲ Λεόντιος ἀπὸ τὸ 344 μέχρι τὸ 358. Ἀμφότεροι ἦσαν Ἀρειανοί.

5. Ὁ ἀλεξανδρινῆς καταγωγῆς Λαοδικεῖας τῆς Συρίας Γεώργιος (335 -

στασις καὶ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς φιλίας τοῦ βασιλέως'. Αὐτὰ ἰσχύουν διὰ τοὺς ἔχοντας ἀρειανικὰ φρονήματα, ἐνῶ οἱ ζηλωταὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἂν φαίνωνται ἅγιοι καὶ καθαροί, ὅπως ἤδη εἶπα, καθίστανται παρὰ ταῦτα ὑπόλογοι, ὅταν θελήσουν οἱ αἵρετικοί, καὶ πλάσουν τὴν πρόφασιν, ἢ ὁποῖα τοὺς φαίνεται καλή. Καὶ αὐτό, ὅπως εἶπα ἤδη, εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀντιληφθῆ κανεὶς ἀπὸ ὅσα ἔπραξαν οἱ αἵρετικοί.

4. Ὑπῆρχε κάποιος Εὐστάθιος¹ ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἄνθρωπος ὁμολογητῆς καὶ εὐσεβῆς ὡς πρὸς τὴν πίστιν. Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο μέγας ζηλωτῆς τῆς ἀληθείας καὶ ἐμίσει τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ δὲν ἐδέχετο ὅσους εἶχον αὐτὸ τὸ φρόνημα, συκοφαντεῖται εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἐπενοήθη δὲ ἡ πρόφασις ὅτι δῆθεν ἐξύβρισε τὴν μητέρα του². Ἀμέσως, λοιπόν, ἐστάλη εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ μαζί του μέγας ἀριθμὸς πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. Ἔτσι ὅσους δὲν ἐδέχετο εἰς τὸν κλῆρον λόγῳ τῆς ἀσεβείας των, αὐτούς, μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ ἐπισκόπου, ὄχι μόνον τοὺς εἰσήγαγαν οἱ αἵρετικοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαναν τοὺς περισσότερους ἐπισκόπους, διὰ νὰ ἔχουν συνωμότας εἰς τὴν ἀσέβειάν των. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκουν ὁ εὐνοῦχος³ Λεόντιος, ὁ τῶρα εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ὁ προκάτοχος του Στέφανος⁴, ὁ Γεώργιος Λαοδικεῖας⁵ καὶ ὁ κατασταθεὶς Τριπόλεως Θεοδόσιος, ὁ Γερμανικεῖας Εὐδόξιος⁶ καὶ ὁ τῶρα Σεβαστείας Εὐστάθιος⁷.

360 περίπου) ἦτο ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὁμοιοουσινῶν.

6. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἡγετῶν τοῦ ἀρειανισμοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν συνόδων ἐπὶ Κωνσταντῖνου. Ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος Γερμανικεῖας (330 - 358), Ἀντιοχείας (358 - 359) καὶ Κωνσταντινουπόλεως (360 - 370).

7. Ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας (356 - 380) ὑπῆρξεν ἀλληλοδιαδόχως ἡμι-αρειανός, ὀρθόδοξος καὶ φίλος τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἀντίπαλός του ἕνεκα τῆς ἀμφισήμου στάσεώς του εἰς τὴν ἔριδα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἦτο ἐκ τῶν ὀργανωτῶν τοῦ μοναχισμοῦ εἰς Μ. Ἀσίαν, οἱ ὄπαδοί του ὁμῶς ἔφθασαν εἰς τὰ ἄκρα καταδικασθέντες ὑπὸ τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου.

5. Ἄρ' οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; Οὐχί. Καὶ γὰρ καὶ Εὐ-
 τρόπιος, ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει γενόμενος ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγα-
 θὸς καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε
 τοῖς τε διοδεύουσι συνεβούλευε μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν
 5 Εὐσέβιον ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει καὶ τῆς πό-
 λεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλεται. Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ
 κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. Εὐφρατίων γὰρ ὁ ἐν Βαλανέαις καὶ
 Κυμάτιος ἐν Παλτῷ καὶ Καρτέριος ἕτερος ὁ ἐν Ἀνταράδῳ
 καὶ ὁ ἐν Γάζῃ Ἀσκληπᾶς καὶ Κύρος ὁ ἐν Βεροῖα τῆς Συρίας
 10 καὶ Διόδωρος ὁ ἐν Ἀσία καὶ Δομνίων ὁ ἐν Σιρμῖῳ καὶ Ἑλλα-
 νικὸς ὁ ἐν Τριπόλει μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρεσιν,
 καὶ τοὺς μὲν μετὰ προφάσεως, τοὺς δὲ χωρὶς ταύτης βασιλικοῖς
 γράμμασι μεταστήσαντες τῆς τε πόλεως ἐκβαλόντες ἑτέρους
 ἀντ' αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλη-
 15 σίας κατέστησαν.

6. Καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ τῆς Γαλατίας ἐπισκόπου περι-
 τὸν ἴσως ἐστὶ λέγειν, πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὡς πρότερον ἐγ-
 καλούμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας ἀντενεκά-
 λεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοὶ καὶ πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέ-
 20 ροντα. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο
 καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν ἐγγραφον τὴν ἑαυτοῦ
 πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπεδέξατο, οἱ δὲ περὶ
 Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο, οὔτε ἐλεγχόμενοι ἐξ ὧν ἐγρα-
 φαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθρασύνοντο κατὰ
 25 πάντων· εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα παρὰ τῶν γυναικῶν σύ-
 στασιν καὶ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί.

7. Περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκό-
 —————

1. Προφανῶς τὸν Νικομηδείας.

2. Σύζυγος τοῦ Ἰουλίου Κωνσταντίου, ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Μ.
 Κωνσταντίνου, καὶ μήτηρ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου.

3. Μάρκελλος, ἐπίσκοπος Ἀγκύρας (320 - 375), ὑπερασπιστὴς τῶν
 ὀρθοδόξων θέσεων ὑπέμεινε πολλὰς ταλαιπωρίας, καθαιρεθεὶς καὶ ἐξορισθεὶς
 κατ' ἐπανάληψιν. Ὁ ζῆλός του τὸν παρέσυρεν εἰς πλάνας, τὰς ὁποίας ὁμῶς

5. Ἐσταμάτησαν μήπως εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον; Ὁχι. Διότι καὶ ὁ Εὐτρόπιος ὁ κανονικὸς ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως, ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ κατὰ πάντα τέλειος, ἐπειδὴ ἤλεγξε κατ' ἐπανάληψιν τὸν Εὐσέβιον¹ καὶ συνεβούλευε τοὺς διερχομένους νὰ μὴ πείθωνται εἰς τοὺς ἀσεβεῖς λόγους τοῦ Εὐσεβίου, ἔπαθε τὰ ἴδια μὲ τὸν Εὐστάθιον καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐναντίον του ἐνήργησε μετὰ μεγάλης σπουδῆς ἡ Βασιλίνα². Ἐπίσης ὅταν ἀπλῶς κατέστη γνωστὸν ὅτι ὁ Βαλανεῶν Εὐφρατίων, ὁ Παλτοῦ Κυμάτιος, ὁ Ἀνταράδου Καρτέριος, ὁ Γάζης Ἀσκληπᾶς, ὁ Βεροίας τῆς Συρίας Κῦρος, ὁ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπίσκοπος Διόδωρος, ὁ Σιρμίου Δομνίων καὶ ὁ Τριπόλεως Ἑλλανικὸς ἐμίσουν τὴν αἴρεσιν, ἄλλους μὲ κάποιαν πρόφασιν καὶ ἄλλους χωρὶς αὐτὴν τοὺς ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὰς πόλεις των καὶ τοὺς ἐξετόπισαν, ἐγκατέστησαν δὲ εἰς τὰς Ἐκκλησίας των ἄλλους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐγνώριζαν ὅτι εἶναι αἰρετικοί.

6. Διὰ τὸν Μάρκελλον³, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Γαλατίας, ἴσως εἶναι περιττὸν νὰ γίνῃ λόγος, διότι ὅλοι γνωρίζουν ὅτι, ἐνῶ προηγουμένως εἶχαν κατηγορηθῆ ὑπ' αὐτοῦ οἱ ὄπαδοί τοῦ Εὐσεβίου δι' ἀσέβειαν, τὸν κατήγγειλαν ἐν συνεχείᾳ αὐτοὶ καὶ κατώρθωσαν νὰ ἐξορισθῆ ὁ γέρων. Καὶ αὐτὸς μὲν μετέβη εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀπελογήθη, ὅταν δὲ προεβλήθη ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀπαίτησις, ἔδωσεν ἔγγραφον μὲ τὴν πίστιν του, τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη καὶ ἡ σύνοδος τῆς Σαρδικίης· οἱ ὄπαδοί τοῦ Εὐσεβίου ὁμως οὔτε ἀπελογήθησαν, οὔτε, ὅταν ἠλέγχθησαν, ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν οἱ ἀσεβεῖς δι' ὅσα ἔγραψαν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπεθρασύνησαν μᾶλλον ἔναντι ὄλων· διότι εἶχαν τὴν ὑποστήριξιν τῶν γυναικῶν πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ ἔτσι ἐφόβιζαν τοὺς πάντας.

7. Νομίζω ἐπίσης ὅτι οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅσα ἔγιναν εἰς τὸν ἐπί-

ἀπεκήρυξε καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς ὀρθόδοξος ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Σαρδικίης τὸ 343.

που νομίζω μηδένα ἀγνοεῖν. Ὅσα γὰρ ἐπιφανῆς ἢ πόλις, τοσούτω καὶ τὸ γενόμενον οὐ κέκρυπται. Καὶ κατὰ τούτου τοίνυν πρόφασις ἐπλάσθη. Καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόσιος ὁ νῦν ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτοῦ γενόμενος—παρόντων

5 ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν— κεκοινωνήκεν αὐτῷ καὶ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον. Καὶ ὅμως ἐπειδὴ Εὐσέβιος ἐπωφθαλμία θέλων ἀρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως (οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν), ἔμεινε ἢ πρόφασις κατὰ Παῦλον, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς,

10 ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξωρίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου, δεθεὶς ἀλύσεισι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, εἶτα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετηνέχθη, καὶ τὸ τέταρτον εἰς Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὰ ἔρημα τοῦ

15 Ταύρου, ἔνθα καί, ὡς οἱ συνόντες ἀπήγγειλαν, ἀποπνιγεὶς παρ' αὐτῶν ἐτελεύτησε. Τοῦτο μέντοι δράσαντες οὐκ ἠσχύνθησαν οὐδὲ μετὰ θάνατον οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες πλάσασθαι πάλιν πρόφασιν ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ, καίτοι τοῦτο γνωσκόντων πάντων τῶν κατοικοῦντων τὸν τόπον ἐκεῖνον.

20 Καὶ γὰρ καὶ Φιλάγγριος, βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκείνων καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ὑποκρινόμενος, ὡς ἂν αὐτοὶ θέλωσιν, ὁμως ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων καὶ λυπηθεὶς ἴσως, ὅτι μὴ αὐτὸς ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακόν, ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις καὶ γνωρίμοις, ἡμῶν καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Σαραπιῶνι, ὡς Παῦ-

25 λος ἀποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς τόπον τινὰ βραχύτατον καὶ σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ διαφθαρεῖναι, εἶτα μεθ' ἡμέρας ἕξ,

1. Θεσσαλονικεὺς τὴν καταγωγὴν ὁ ἅγιος Παῦλος ἐγένετο ἐπίσκοπος Κ/πόλεως τὸ 336, ἐξωρίσθη μετ' ὀλίγον καὶ ἐπανῆλθε τὸ 338. Μετὰ διαδοχικὰς ἐξορίας ὑπέμεινε τὸν περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 350. Ἡ μνήμη του ἄγεται τὴν 6ην Νοεμβρίου.

2. Μακεδόσιος ὁ Α' ὑπῆρξεν ἀρειανόφιλος ἐπίσκοπος Κ/πόλεως κατὰ τὰ ἔτη 342 - 346 καὶ 351 - 360. Διεδέχθη τὸν ἅγιον Παῦλον τὸ 351, ἐξαπέλυσε δὲ σφοδρὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸν ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐτάσσετο ὑπὲρ τῶν ὁμοιουσιανῶν. Τελικῶς καθρέθη ὑπὸ συνόδου τῶν Ἀνομοίων τὸ 360

σκοπον Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον¹. Διότι ὅσον ἐπιφανῆς εἶναι ἡ πόλις, τόσον δυσκολώτερον ἦτο νὰ κρυφθῆ τὸ γενόμενον. Καὶ ἐναντίον αὐτοῦ ἐχαλκεύθη ψευδῆς κατηγορία. Ἄλλωστε ὁ Μακεδόνιος², ὁ ὁποῖος τὸν κατηγόρησε καὶ ἔγινε τῶρα ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτοῦ — ἡμεθα δὲ παρόντες κατὰ τὴν κατηγορίαν— εἶχε κοινωνίαν μὲ αὐτὸν καὶ ἦτο πρεσβύτερος ὑπὸ τὸν Παῦλον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Εὐσέβιος ἐπωφθαλμία καὶ ἠθελε νὰ ἀρπάσῃ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς πόλεως³ (διότι ἔτσι μετετέθη καὶ ἀπὸ τὴν Βηρυτὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν), παρέμεινε ἡ κατὰ τοῦ Παύλου κατηγορία καὶ δὲν ἠδιαφόρησαν διὰ τὴν συκοφαντίαν, ἀλλ' ἐπέμειναν νὰ τὸν διαβάλλουν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξωρίσθη ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν Πόντον, διὰ δευτέραν φοράν δὲ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον, δεμένος μὲ σιδηρᾶς ἀλύσεις, ἐξωρίσθη εἰς τὰ Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας, ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ἐμισαν καὶ διὰ τετάρτην φοράν εἰς τὴν Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ταύρου, ὅπου, ὅπως ἀνήγγειλαν οἱ σύντροφοί του, τὸν ἐπνίξαν καὶ ἔτσι ἀπέθανε. Ἀφοῦ δὲ ἔπραξαν αὐτό, δὲν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν οὔτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παύλου οἱ οὐδὲν ἀληθῆς λέγοντες καὶ ἔπλασαν πάλιν τὴν ψευδῆ ἱστορίαν ὅτι δῆθεν ἀπέθανεν ἀπὸ ἀσθένειαν, παρ' ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἐγνώριζαν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἀκόμη καὶ ὁ Φιλάγριος, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο βικάριος⁴ τῆς περιοχῆς ἐκείνης καὶ ἔπαιζε τὸν ρόλον τοῦ ὅπως ἠθελαν οἱ αἰρετικοί, ἀλλ' ὅμως ἠγανάκτησε καὶ ἴσως ἐστενοχωρήθη διότι τὸ ἐγκλημα τὸ ἔκανε ἄλλος καὶ ὄχι αὐτός, ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους γνωστούς μου καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα⁵. ὅτι δηλαδὴ ὁ Παῦλος ἐνεκλείσθη ἀπὸ ἐκείνους εἰς στενότατον καὶ σκοτεινὸν τόπον καὶ τὸν ἄφησαν νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ τὴν πείναν· ἐν συνεχείᾳ,

3. Ὁ Εὐσέβιος κατῴρθωσε νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος Κ/πόλεως τὸ 338.

4. Ἦτοι τοποτηρητῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπίτροπος. Ὁ Φιλάγριος ἦτο ἀρειανικῶν φρονημάτων.

5. Πιθανῶς τὸν Θμούεως, φίλον τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. Καὶ οὕτω τέλος ἔσχε τοῦ βίου τούτου. Τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου διάκονον ἔλεγον γεγενῆσθαι Φίλιππον τὸν γενόμενον ἑπαρχον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο παρεΐδεν

5 ἢ θεία δίκη· οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἐνιαυτός, καὶ μετὰ πολλῆς ἀτιμίας καθηρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος, οὕτως ὡς ἰδιώτην γενόμενον ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι. Πάνυ γοῦν καὶ αὐτὸς λυπούμενος καὶ κατὰ τὸν Κάν «στένων καὶ τρέμων» καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν ἀναιροῦντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ

10 πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἰδίων ὥσπερ ἐκπλαγεῖς, ἐπεὶ μὴ οὕτως ἤθελεν, ἀπέθανε. Πλὴν ὅτι καὶ κατὰ νεκρῶν οὐ φείδονται, καθ' ὧν καὶ ζώντων ἐπλάσαντο προφάσεις. Οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς πρὸς πάντας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν ἐσπούδασαν, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δὲ οὐκ ἐλεοῦσιν. Ἄλ-

15 λὰ καὶ τότε μόνοι παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν οἱ τῷ ὄντι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι καὶ πλεον ἔχθρῶν τὸν τρόπον ἄγγριον ἔχοντες διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων προφάσεων ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις πᾶσιν

20 ἐπιβουλεύειν σπουδάσαντες.

8. Ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος, Κωνσταντίος καὶ Κώνστας ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν γράφαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἰδίᾳ τῇ ἐκάστου ἐκκλησίᾳ, περὶ

25 δὲ Ἄθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει.

μετὰ ἕξ ἡμέρας, ὅταν εἰσῆλθον καὶ τὸν εὖρον νὰ ἀναπνήη ἀκόμη, ὠρμησαν καὶ ἔπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι, λοιπόν, ἔλαβε τέλος ἡ παροῦσα ζωὴ του. Ἐλεγαν δὲ ὅτι εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπηρέτησε καὶ ὁ Φίλιππος, ὁ ὁποῖος διετέλεσεν ἑπαρχος. Ἄλλ' οὔτε αὐτὸ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη· διότι δὲν παρῆλθεν ἐν ἔτος καὶ ὁ Φίλιππος ἐστερήθη τοῦ ἀξιώματος κατ' ἐπαίσχυντον τρόπον, καὶ ἔτσι ἐγινεν ἰδιώτης καὶ τὸν περιέπαιζαν ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἤθελε νὰ τὸν περιπαίζου. Ἐπειδὴ, λοιπόν, καὶ αὐτὸς ἐστενοχωρεῖτο πολὺ καί, ὅπως ὁ Κάιν, «ἐστέναζε καὶ ἔτρεμε»¹, ἀνέμενε καθημερινῶς ὅτι θὰ τὸν φονεύσουν μακρὰν τῆς πατρίδος του, τελικῶς δὲ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς πλήρης καταπλήξεως διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ζωῆς του, ὅπως δὲν ἤθελε νὰ μεταβληθῆ. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δὲν σέβονται οὔτε τοὺς νεκρούς, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐμηχανεύθησαν συκοφαντίας, ἐν ὧσφ ἔζων. Διότι κατέβαλαν τόσῃν προσπάθειαν νὰ ἐκφοβίζου τοὺς πάντας, ὥστε ζῶντας μὲν τοὺς ἐξορίζου, νεκρούς δὲ δὲν τοὺς ἔλεοῦν. Ἄλλὰ καὶ τότε μόνοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μισοῦν τοὺς ἀποθανόντας καὶ καταδιώκου τοὺς συγγενεῖς των οἱ πράγματι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι, ἐπιδεικνύου δὲ διαγωγὴν ἀγριωτέραν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς ἐξ αἰτίας τῆς ἀσεβείας των· ἐπιβουλεύονται δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ ἄλλους οἱ αἰρετικοὶ ὄχι μὲ τὴν ἀλήθειαν ἀλλὰ μὲ πλαστάς κατηγορίας, τὰς ὁποίας ἐφευρίσκου.

8. Ἀντιλαμβανόμενοι ὅλα αὐτὰ οἱ τρεῖς ἀδελφοί, Κωνσταντῖνος, Κωνσταντῖος καὶ Κώνστας, ἐφρόντισαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των νὰ ἐπανέλθου ὅλοι εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν² καὶ ἔγραψαν σχετικῶς διὰ τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκάστου, διὰ δὲ τὸν Ἀθανάσιον τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύου τὴν βίαν τοῦ πράγματος καὶ ἐλέγχου τὴν ἀνθρωποκτόνον πρόθεσιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου.

1. Γεν. 4, 12.

2. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀπέθανε τὴν 21ην Μαΐου 337. Ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐξοριστῶν ἐγινε μετ' ὀλίγου μηνῶν.

Ἀντίγραφον

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας
πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

5 Οὐδὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφευγῆναι γινώ-
σιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου
ὑποφήτην . . .

(Ἐγρᾶφη ὀπίσω εἰς τὸν οὐ λόγον ἀπαρλλάκτως).

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα, τῆς δὲ συσκευῆς τίς ἕτερος
ἀξιόπιστος τούτου μάρτυς ἂν γένοιτο; Ταῦτα γὰρ εἰδὼς οὐ-
10 τω καὶ αὐτὸς ἔγραψεν.

9. Οἱ μέντοι περὶ Εὐσέβιον βλέποντες ἐλαττουμένην αὐτῶν
τὴν αἴρεσιν γράφουσιν εἰς Ῥώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βα-
σιλεῦσι Κωνσταντίνῳ καὶ Κώνσταντι κατὰ Ἀθανασίου. Ὡς
δὲ καὶ οἱ παρὰ Ἀθανασίου ἀποσταλέντες διήλεγξαν τὰ παρ'
15 ἐκείνων γραφέντα, παρὰ μὲν τῶν βασιλέων ἐνετράπησαν, ὁ δὲ
ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον,
ἐνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἃ μὲν κατηγοροῦσι δείξωσι, περὶ δὲ
ἧν κατηγοροῦνται καὶ αὐτοὶ θαρροῦντες ἀπολογήσονται. Τοῦ-
το γὰρ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι βλέπον-
20 τες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους ἠξίωσαν γενέσθαι. Τούτων τοίνυν
γενομένων ὀρῶντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὑπο-
πτοι μὴ περιγινόμενος ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει προσέρχον-
ται μόνῳ Κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται ὡς πρὸς τὸν
τῆς αἵρέσεως προστάτην 'φείσαι' λέγοντες 'τῆς αἵρέσεως'

1. Κωνσταντῖνος ὁ Β' (337 - 340) ἐκυβέρνησεν οὐσιαστικῶς μόνος τὴν Δύσιν, διότι ὁ ἀδελφός του Κώνστας ἦτο ἀνήλικος. Προστάτης τῶν ὀρθοδόξων δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ περισσότερα ὑπὲρ αὐτῶν πλὴν τῆς ἐπανόδου των ἐκ τῆς ἔξορίας, διότι ἐφονεύθη δι' ἐνέδρας εἰς ἡλικίαν μόλις 23 ἐτῶν. Ἡ παρατιθεμένη ἐπιστολή του ἔγραψε τὴν 17ην Ἰουνίου τοῦ 337.

2. Ὁ νεώτερος τῶν τριῶν βασιλέων, ἀρχικῶς ἔχων τὸν τίτλον τοῦ αὐγουστοῦ μέρους τῆς Δύσεως με ἔδραν τὴν Ῥώμην (337 - 340) ἔγινε μετὰ

Ἀντίγραφον

Ὁ Καῖσαρ Κωνσταντῖνος¹ πρὸς τὸν λαὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

Νομίζω ὅτι δὲν ἔχει διαφύγει τὴν γνώσιν τῆς ἱερᾶς σκέψεώς σας ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Ἀθανάσιος, ὁ διδάσκαλος τοῦ προσκυνητοῦ νόμου

(Ἐγράφη προηγουμένως πανομοιοτύπως εἰς τὸν β' ἀπολογητικὸν 87).

Αὐτά, λοιπόν, λέγει ἡ ἐπιστολή, δὲν ὑπάρχει δὲ πλεον ἀξιόπιστος μάρτυς ἀπὸ αὐτὴν διὰ τὴν μηχανορραφίαν. Διότι τὰ ἔγραψεν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τὰ ἐγνώριζε καλῶς ὁ ἴδιος.

9. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ὅμως, βλέποντες ὅτι ἔχανεν ἔδαφος ἢ αἴρεσις των, γράφουν εἰς τὴν Ρώμην, γράφουν δὲ καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς Κωνσταντῖνον καὶ Κώνσταντα² κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀθανασίου κατέδειξαν τὸ ἀσύστατον τῶν ἐπιστολῶν των, οἱ μὲν βασιλεῖς τοὺς ἐξεδίωξαν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης Ἰούλιος³ ἔγραψεν ὅτι πρέπει νὰ συνέλθῃ σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ἂν θελήσωμεν νὰ γίνῃ, αὐτοὶ μὲν θὰ κληθοῦν νὰ ἀποδείξουν τὰς κατηγορίας των, θὰ ἀπολογηθοῦν ὅμως εὐθαρσῶς καὶ δι' ὅσα κατηγοροῦνται καὶ αὐτοί. Ἄλλωστε αὐτὸ ἀπήτησαν νὰ γίνῃ καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι, ὅταν εἶδον ὅτι ἀντιμετωπίζουν τὸν ἔλεγχον. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔγιναν αὐτὰ καὶ εἶδαν οἱ κατὰ πάντα ὑποπτοὶ ὅτι δὲν δύνανται νὰ ὑπερισχύσουν εἰς ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον προσῆλθαν εἰς μόνον τὸν Κων-

τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου Β' κυρίαρχος ὀλοκλήρου τῆς Δύσεως μέχρι τοῦ θανάτου του ὑπὸ ὀπαδῶν τοῦ στασιαστοῦ Μαγνεντίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 350. Σκληρὸς ἀρχων, ἐπιρρεπὴς εἰς σαρκικὰ πάθη δὲν εἶχε τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων του παρὰ τὴν σαφῶς φιλορθόδοξον πολιτικὴν του.

3. Πάπας ἀπὸ 6ης Φεβρουαρίου τοῦ 337 μέχρι τῆς 12ης Ἀπριλίου τοῦ 352 ἐτάχθη σαφῶς ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἡ μνημονευομένη ἐπιστολή ἐγράφη τὸ 338.

δοῦς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν ὀλίγοι λοιπὸν ὑπελείφθη-
 μεν. Ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ὀλίγων ἀφιέμεθα καὶ
 μένομεν ἔρημοι. Οὗς γὰρ ἐβιασάμεθα τούτων ἐξορισθέντων,
 5 τούτους ἐπανελθόντες ἐπείσαν πάλιν φρονεῖν καθ' ἡμῶν. Γρά-
 φον οὖν κατὰ πάντων καὶ πέμψον Φιλάργιον δεύτερον ἑπαρχον
 τῆς Αἰγύπτου, αὐτὸς γὰρ ἐπιτηδεύως δύναται διώκειν ἤδη
 μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὢν. Πέμψον
 δὲ καὶ Γρηγόριον ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ
 δύναται συστήσαι τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν'.

10 10. Γράφει τοίνυν τότε Κωνσταντίος, πάντας δὲ διώκει καὶ
 πέμπει Φιλάργιον ἑπαρχον καὶ Ἀρσάκιόν τινα εὐνοῦχον, πέμ-
 πει δὲ καὶ Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Καὶ τοι-
 αῦτα γέγονεν, οἷα καὶ τὸ πρότερον. Συναγαγόντες γὰρ πλῆ-
 θος βουκόλων καὶ ποιμένων ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν
 15 νεωτέρων μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων ἐπῆλθον ἀθρόως τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ τῇ καλουμένῃ Κυρίνου. Καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ
 κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακόφαντες εἰς δεσμο-
 τήριον ἐνέβαλον καὶ ἐξώριζον, πολλὰς τε γυναῖκας κατασύ-
 ροντες εἰλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ καὶ τῶν τριχῶν ἐλ-
 20 κοντες ὑβρίζον, ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφηροῦντο
 δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς προσθῶνται καὶ Γρη-
 γόριον δέξωνται τὸν ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα.

11. Ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα καὶ μόνον
 ἀκούσας ἐπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην εἰδῶς τε τὸν θυμὸν τῶν αἵρε-

1. Οἱ κύριοι ἐκπρόσωποι τοῦ Ἀρειανισμοῦ εἶχον συγκροτήσει σύνοδον εἰς Ἀντιόχεια τὸ 338/339. Ἡ προσφυγὴ των εἰς τὸν Κωνσταντῖον ἦτο εὐκολος, διότι οὗτος διέμενε συνήθως εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν.

2. Περὶ τῶν περιγραφομένων ἐνταῦθα γεγονότων ποιεῖται ἐκτενέστερον λόγον ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἰς τὴν Ἐγκύκλιον Ἐπιστολὴν του.

στάντιον¹ καὶ ἤρχισαν νὰ κλαίγωνται πρὸς αὐτὸν ὡς προστάτην τῆς αἰρέσεώς των λέγοντες· 'Λυπήσου τὴν αἶρεσιν· βλέπεις ὅτι ὅλοι ἀπεστάτησαν ἀπὸ ἡμᾶς· ὀλίγοι ἔχομεν ἀπομείνει τώρα. Ἄρχισε τοὺς διωγμούς, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι μᾶς ἐγκαταλείπουν καὶ μένομεν ἔρημοι. Διότι ὅσους ἀπεκτήσαμεν διὰ τῆς βίας, ὅταν ἐξωρίσαμεν τοὺς ἐπίσκοπους, αὐτοὺς τοὺς ἔπεισαν, μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των ἐκ τῆς ἐξορίας, νὰ ἔχουν φρόνημα ἐχθρικὸν πρὸς ἡμᾶς. Γράψε, λοιπόν, πρὸς ὅλους καὶ ἀπόστειλε ὡς ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου διὰ δευτέραν φοράν τὸν Φιλάγριον, διότι αὐτὸς ἀπέδειξεν ἤδη ἐμπράκτως ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ διώκῃ ἀποτελεσματικῶς, κυρίως δὲ διότι εἶναι ἀποστάτης. Στείλε δὲ καὶ τὸν Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διότι καὶ αὐτὸς δύναται νὰ προωθήσῃ τὴν αἶρεσίν μας'.

10. Τότε, λοιπόν, ἐξέδωσε διατάγματα ὁ Κωνστάντιος², ἐξεδίωξεν ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἀπέστειλε τὸν Φιλάγριον ὡς ἔπαρχον καὶ κάποιον εὐνοῦχον ὀνόματι Ἀρσάκιον, ἀπέστειλε δὲ καὶ τὸν Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικὴν συνοδείαν. Καὶ συνέβησαν πράγματα παρόμοια μετὰ τὰ προηγούμενα. Πράγματι, συνεκέντρωσαν πλῆθος ἀπὸ βουκόλους καὶ ποιμένας, ὄχλον ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ θρασεῖς νεανίας καὶ ἐπετέθησαν μετὰ ξίφη καὶ ρόπαλα διὰ μιᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖ ἄλλους ἐφόνευσαν, ἄλλους ἐπόδοπάτησαν, ἄλλους κατεπλήγωσαν καὶ ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν ἢ τοὺς ἐξώρισαν· ἐπίσης πολλὰς γυναῖκας τὰς ἔσυραν διὰ τῆς βίας εἰς τὰ δικαστήρια κατὰ τρόπον ἐξευτελιστικὸν καὶ τὰς προσέβαλαν σύροντες αὐτὰς ἀπὸ τὰ μαλλιά· ἄλλων ἐδήμευον τὰ ὑπάρχοντα, ἐνῶ ἄλλους ἀπεστέρουον τῶν πρὸς τὸ ζῆν καὶ ὅλα αὐτὰ δὲ τὰ ἔκαναν μόνον διὰ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς ὀρθοδόξους νὰ προστεθοῦν εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ δεχθοῦν ὡς ἐπίσκοπον τὸν Γρηγόριον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς.

11. Ὁ Ἀθανάσιος, βεβαίως, πρὶν γίνουσι αὐτὰ, εὐθύς ὡς τὰ ἐπληροφορήθη, ἔφυγε μετὰ πλοῖον διὰ τὴν Ρώμην, καὶ διότι

τικῶν, καὶ ἵνα, ὡς ἤρρεσεν ἡ σύνοδος γένηται. Ὁ δὲ Ἰούλιος
 γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον,
 ὀρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν ἢ γινώσκοιεν ἑαυτοὺς
 ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα. Ἄλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον ὡς μόνον
 5 ἤκουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι κρίσιν, ἐν ἣ κόμης οὐ παρα-
 γίγνεται, οὐ στρατιῶται πρὸ τῶν θυρῶν, οὐ βασιλικῶ προστά-
 γματι τὰ τῆς συνόδου τελειοῦται (ἐν τούτοις γὰρ αἰεὶ κατὰ τῶν
 ἐπισκόπων ἰσχυσαν καὶ ἄνευ τούτων οὐδ' ὄλως λαλήσαι θαρ-
 ροῦσιν), οὕτω κατέπηξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους κατα-
 10 σχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρε-
 πῆ δι' ἡμῶν ἡμῶν δυνάμεθα νῦν ἔλθεῖν διὰ τοὺς παρὰ Περσῶν γιγνο-
 μένους πολέμους'. Τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἀληθές, ἀλλὰ φόβος τοῦ
 συνειδότος. Τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκόπους; Ἡ διατί
 μὴ δυνάμενοι διὰ τοὺς Πέρσας εἰς Ῥώμην ἔλθεῖν —καίτοι
 15 μακρὰν ἀπέχουσιν καὶ πέραν θαλάττης οὖσαν— τοὺς τῆς ἀνα-
 τολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγυὺς ἐκείνων περιήρχοντο ὡς λέον-
 τες ζητοῦντες, τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα διαβάλλοντες ἐξο-
 ρίσωσιν;

12. Ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθά-
 20 νῳ ταύτῃ προφάσει συναλάων ἀλλήλοις: Ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα
 ἐκκλησιαστικῇ κρίσει κρατεῖν, τὴν συνήθη τόλμαν ἐπιδειξώ-
 μεθα'. Γράφουσι τοίνυν Φιλαγρίῳ καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ
 Γρηγορίου κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ λοιπὸν
 ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ ἐδεσμοῦντο πικρῶς. Σαραπάμμω-
 25 να γοῦν ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι, Ποτάμωνα δὲ

1. Πρὸς τοὺς συνελθόντας εἰς Ἀντιόχειαν Ἀρειανούς.

2. Οἱ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνες τοῦ Κωνσταντίου ἦσαν συνεχεῖς, ἐν-
 τεῦθεν δὲ ἡ δικαιολογία ἦτο ἀσύστατος.

3. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8.

ἐγνώριζε καλῶς τὸ μένος τῶν αἰρετικῶν καὶ διὰ τὰ νὰ γίνη, ὅπως εἶχε ἀποφασισθῆ, ἢ σύνοδος. Ὁ δὲ Ἰούλιος ἔγραψεν ἐπιστολὰς¹ καὶ ἀπέστειλεν τοὺς πρεσβυτέρους Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον ὡς ἀπεσταλμένους του, καθώρισε μάλιστα καὶ προθεσμίαν, ὥστε ἢ νὰ ἔλθουν ἢ νὰ γνωρίζουν ὅτι εἶναι ἔνοχοι καθ' ὅλα. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ὁμως, εὐθύς ὡς ἐπληροφορήθησαν ὅτι θὰ συνέλθῃ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν παρευρίσκειται κόμης, οὔτε στρατιῶται φυλάσσουν τὰς θύρας, οὔτε ρυθμίζονται τὰ τῆς συνόδου διὰ βασιλικῶν διαταγμάτων (διότι δι' ὅλων αὐτῶν ἐπεβλήθησαν πάντοτε ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, ἄνευ δ' αὐτῶν οὐδὲ νὰ ἀνοίξουν τὸ στόμα των ἠδύναντο), τόσον πολὺ ἐφοβήθησαν, ὥστε ἐκράτησαν τοὺς πρεσβυτέρους διὰ τῆς βίας καὶ πέραν τῆς ὀρισθείσης προθεσμίας, ἐπενόησαν δὲ τὴν ἀναληθῆ πρόφασιν ὅτι ἔδεν δυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν τώρα ἕνεκα τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν². Αὐτὸ δὲ δὲν ἦτο ἀληθές, ἀλλὰ προήρχετο ἀπὸ τὸν φόβον τῆς συνειδήσεως. Διότι ποίαν σχέσιν ἔχει ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς ἐπισκόπους; Ἡ, ἀφοῦ ἕνεκα τῶν Περσῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ρώμην —παρ' ὅτι ἀπεῖχε πολὺ ἐκ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ εὕρισκετο πέραν τῆς θαλάσσης—, διατί περὶήρχοντο ὅλην τὴν ἀνατολήν καὶ τὰς πλησίον τῶν Περσῶν περιοχὰς ὡς λέοντες³ καὶ ἐζήτουν νὰ ἀνεύρουν ποῖος ἐναντιοῦται εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ τὸν ἐξορίσουν διὰ συκοφαντικῶν μέσων;

12. Ἀφοῦ τελικῶς ἀπέλυσαν τοὺς πρεσβυτέρους μὲ τὴν προαναφερθεῖσαν ἀπίστευτον πρόφασιν, εἶπαν εἰς σύσκεψιν μεταξὺ των· ἄφοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιβληθῶμεν δι' ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, ἃς παράσχωμεν δείγματα τῆς συνηθισμένης τόλμης μας'. Γράφουν, λοιπόν, εἰς τὸν Φιλάγριον καὶ τὸν παρακινοῦν νὰ περιοδεύσῃ μαζί μὲ τὸν Γρηγόριον μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔτσι, πάλιν ἐμαστιγώθησαν καὶ ἐδοκίμασαν τὴν πικρίαν τῆς φυλακῆς ἐπίσκοποι. Τὸν ὁμολογητὴν ἐπίσκοπον Σαραπάμμωνα τὸν ἐξώρισαν, εἰς τὸν ὁμολογητὴν δ'

ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν
 ἐν τῷ διωγμῷ οὕτω κατέκοψαν ταῖς καταυχενίοις πληγαῖς,
 ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν ἂν νομισθῆναι τὸν ἄνθρω-
 πον νεκρὸν. Οὕτω γοῦν ἐρρίφη καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευό-
 5 μενος καὶ διαρριπιζόμενος ἀνέπνευσε τοῦ Θεοῦ δεδωκότος τὸ
 ζῆν. Ἀλλὰ μετὰ χρόνον ὀλίγον ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέ-
 θανεν ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύχημα δευτέρου μαρτυρίου. Πό-
 σοι τε μονάζοντες ἐμαστιζόντο καθεζομένου Γρηγορίου μετὰ
 Βαλακίου τοῦ λεγομένου δουκός, πόσοι ἐπίσκοποι ἐκόπτοντο,
 10 πόσαι παρθένοι ἐτύπτοντο!

13. Εἶτα ὁ ἄθλιος Γρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας
 κοινωνεῖν αὐτῷ· καίτοι εἰ κοινωνίαν ἡξίους παρ' αὐτῶν ἔχειν,
 οὐκ ἦσαν ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς φαύλους ἔκοπτες, τί ὡς ἀγί-
 ος παρεκάλεις; Ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον ἢ τὰ τῶν
 15 ἀποστειλάντων πληρῶσαι καὶ τὴν αἵρεσιν συστήσαι. Διὰ τοῦτο
 καὶ ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δῆμιος καὶ ὕβριστῆς καὶ δόλιος
 καὶ βέβηλος καὶ τὸ ὄλον χριστομάχος ὁ ἀνόητος. Τὴν γοῦν
 τοῦ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ ἀποθανοῦσαν
 ἀφεῖναι ταφῆναι. Καὶ τοῦτ' ἂν γέγονεν καὶ ἄταφος ἐρρίφη, εἰ
 20 μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξήνεγκαν. Οὕτω
 καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. Καὶ γὰρ καὶ χηρῶν
 καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην ἐκέλευε τὰ δεδο-
 μένα διαρπάζεσθαι καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ
 τὸν οἶνον, κατεάσασθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβὼν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ
 25 καὶ ἔργοις ἀτιμάζῃ τὸν Κύριον ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω
 παρ' αὐτοῦ· «Ἐφ' ὅσον ἠτίμασας τούτους, ἐμὲ ἠτίμασας».

1. Προφανῶς τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

2. Πρβλ. Ματθ. 25, 45.

ἐπίσκοπον Ποτάμωνα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπολέσει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν διωγμὸν τὸν ὀφθαλμὸν του, ἐπέφεραν τόσας πληγὰς εἰς τὸν αὐχένα, ὥστε δὲν ἔσταμάτησαν παρὰ ὅταν ἐνόμισαν ὅτι ἦτο πλέον νεκρός. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀνέπνευσε μετὰ βίας ὅταν μετὰ πολλὰς ὥρας τοῦ παρεσχέθη θεραπεία καὶ ἐξετέθη εἰς τὸν ἀέρα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε τὴν ζωὴν. Μετὰ ὀλίγον χρόνον ὁμως ἀπέθανεν ἀπὸ τὸν πόνον τῶν πληγῶν, καυχώμενος ἐν Χριστῷ διὰ τὸ δεύτερον μαρτύριόν του. Καὶ πόσοι ἄλλοι μοναχοὶ ἐμαστιγώθησαν, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος παρηκολούθει καθήμενος μαζί μὲ τὸν Βαλάκιον τὸν λεγόμενον δοῦκα, πόσοι ἐπίσκοποι ἐκτυπήθησαν, πόσοι παρθένοι ὑπέφεραν!

13. Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἄθλιος Γρηγόριος, μετὰ ἀπὸ αὐτὰ παρεκάλει τοὺς πάντας νὰ ἔχουν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μὲ αὐτόν. Ἄν ὁμως εἶχες, Γρηγόριε, τὴν ἀξίωσιν νὰ εὐρίσκεισαι εἰς κοινωνίαν μὲ αὐτούς, δὲν ἦσαν ἄξιοι τῶν κτυπημάτων· ἂν πάλιν τοὺς ἐκτύπησες ὡς ἀναξίους, διατί τοὺς παρεκάλεις ὡς ἁγίους; Αὐτὸς ὁμως δὲν εἶχεν ἄλλον σκοπὸν, παρὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐντολὰς αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀπέστειλαν καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν αἴρεσιν. Δι' αὐτὸ ἐγινε καὶ δολοφόνος καὶ δῆμιος καὶ ὑβριστῆς καὶ δόλιος καὶ βέβηλος καί, γενικῶς εἰπεῖν, χριστομάχος ὁ ἀνόητος. Ὁ διωγμὸς κατὰ τῆς θείας τοῦ ἐπισκόπου¹ ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ταφὴν της, ὅταν ἀπέθανε. Καὶ θὰ ἐγένετο καὶ αὐτό, καὶ θὰ παρέμενεν ἄταφη, ἂν δὲν τὴν ἐκήδευαν ὡς ἰδικὸν των νεκρὸν ὅσοι τὴν εἶχον φιλοξενήσει. Τόσον ἀνόσιος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ του καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀκόμη. Ἐπίσης ὅταν αἱ χῆραι καὶ ἄλλοι ἐνδεεῖς ἔλαβαν ἐλεημοσύνην, διέταξε νὰ διαρπαγοῦν τὰ δοθέντα καὶ τὰ σκεύη εἰς τὰ ὁποῖα μετέφεραν τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον νὰ συντριβοῦν. Ἔτσι, ἡ ἀσέβεια δὲν περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν ἀρπαγὴν, ἀλλὰ περιεφρόνησεν ἐμπράκτως τὸν Κύριον· δι' αὐτὸ θὰ ἀκούσῃ περισσότερο παντὸς ἄλλου μέχρι τώρα ἀπὸ τὸν Κύριον· «Ἐφ' ὅσον περιεφρόνησες αὐτούς, περιεφρόνησες ἐμέ»².

14. Πολλά τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγον φράσιν ὑπεραίρει καὶ ἀκούσας τις ἄπιστα νομίσειε. Ταῦτα δὲ διὰ τοῦθ' οὕτως ἔπρατ-
 5 τεν, ἐπεὶ μήτε ἐκκλησιαστικῶ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε μήτε ἀποστολικῇ παραδόσει κληθεὶς ἦν ἐπίσκοπος, ἀλλ' ἐκ
 10 παλατιόν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέ-
 σταλτο, ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχειρισμένος. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ἠῤῥχετο φίλος εἶναι ἢ ἐπισκόπων καὶ
 μοναζόντων. Εἴ ποτε οὖν καὶ ὁ πατήρ Ἀντώνιος ἐκ τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βλέλυγμα ἁμαρτωλῶ θεοσέβεια οὕτως ἐβδε-
 15 λύσseto τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. Εἴ ποτε δὲ βασιλεὺς ἢ στρα-
 τηλάτης ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, οὕτω περιχαρῆς ἐγί-
 γνετο ὡς οἱ ἐν ταῖς Παροιμίαις, καθὼς σχετλιάζων ἔλεγεν ὁ λόγος· «¹Ω οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν». Ἀμέ-
 20 λει τοὺς μὲν ταῦτα κομίζοντας ἐτίμα χρήμασιν, Ἀντωνίου δὲ ποτε γράφαντος πεποίηκε τὸν δοῦκα Βαλάκιον καταπτῦσαι τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταύτην ἀπορρίψαι. Ἀλλ' οὐ παρείδεν ἢ θεία δίκη, μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὸν λεγόμενον δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος
 20 καὶ δακῶν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε καὶ τριῶν ἡμερῶν ἀπέθανεν.

15. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἔπραττον κατὰ πάντων, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποι πῶς πενήκοντα τοὺς μὲν περὶ Εὐσέβιον ὡς ὑπόπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν οὐκ ἀπεδέξαντο, ἀλλὰ καὶ τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν, ἡμᾶς δὲ
 25 ἀπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν. Ἔως δὲ

1. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀντωνίου ἀπωλέσθη. Κατὰ πληροφορίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου (Βίος Μ. Ἀντωνίου 86) ὁ μέγας ἐρημίτης ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Αἰγύπτου Βαλάκιον ἀποτρέπων αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμοῦ καὶ προειδοποιῶν αὐτὸν περὶ τῆς ἐπερχομένης τιμωρίας του.

2. Παροιμ. 2, 13 ἐξ.

3. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Βίος Μ. Ἀντωνίου 86.

14. Ἔκανε δὲ καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὅποια ὑπερβαίνουν τὰς δυνατότητας τοῦ λόγου καὶ ἂν τὰ ἀκούσῃ κανεῖς, δὲν θὰ τὰ πιστεύσῃ. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ ἔκανε ἔτσι διὰ τὸν ἐξῆς λόγον· δὲν εἶχε μετατεθῆ δηλαδὴ βάσει τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε εἶχε κληθῆ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἀλλ' εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸ παλάτιον μὲ στρατιωτικὴν συνοδείαν, ἐπιδεικτικῶς, ὡς ἔαν τοῦ εἶχον ἐμπιστευθῆ κοσμικὸν ἀξίωμα. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε προετίμα τὴν φιλίαν τῶν ἀρχόντων ἀπὸ τὴν φιλίαν τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μοναχῶν. Καὶ ἂν κάποτε, λοιπόν, τοῦ ἔγραφεν ἀπὸ τὸ ὄρος ὁ πατήρ Ἀντώνιος¹, ὅπως ἀπεχθάνεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὴν θεοσέβειαν, ἔτσι ἀπηχθάνετο καὶ αὐτὸς τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀγίου. Ἄν ὅμως τοῦ ἔστειλεν ἐπιστολὴν βασιλεὺς, στρατηγὸς ἢ κάποιος δικαστής, ἔχαιρε τόσον πολὺ, ὅσον οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς Παροιμίας, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ λέγει ἐπικρίνων· «Ὡ οἱ ἐγκαταλείποντες τὴν εὐθειᾶν ὁδόν, οἱ εὐφραίνονται μὲ τὰ κακὰ καὶ χαίροντες διὰ τὴν διαστροφὴν τῶν κακῶν»². Βεβαίως εἰς ὅσους μὲν ἐκόμιζον αὐτὰς τὰς ἐπιστολάς ἔδιδε χρηματικὰς δωρεάς, ἐνῶ ὅταν κάποτε τοῦ ἔγραφεν ὁ Ἀντώνιος παρῶτρυνε τὸν δοῦκα Βαλάκιον νὰ καταπτύσῃ τὴν ἐπιστολὴν καὶ νὰ τὴν ἀπορρίψῃ³. Ἡ θεία δίκη ὅμως δὲν ἠδιαφόρησεν· πράγματι, ὅταν μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ ἐν λόγῳ δούξ ἐπιβαίνων ἵππου μετέβαινε εἰς τὴν πρώτην μονήν, ὁ ἵππος ἐστράφη κατ' αὐτοῦ, τὸν ἐδάγκωσεν εἰς τὸν μηρὸν καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὸ ἔδαφος· μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε.

15. Ἐκεῖνοι, λοιπόν, εἶχον στραφῆ ἐναντίον ὄλων. Εἰς δὲ τὴν Ρώμην οἱ συνελθόντες περίπου πενήτηκοντα ἐπίσκοποι⁴ δὲν ἀπεδέχθησαν τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου, διότι ἦσαν ἔνοχοι καὶ δι' αὐτὸ ἐφοβήθησαν νὰ ἔλθουν, ἐπὶ πλέον δ' ἐθεώρησαν ὡς στερούμενα κύρους ὅσα ἔγραφαν. Ἀντιθέτως ἐδέχθησαν ἡμᾶς καὶ μὲ ἀγάπην εἶχον κοινωνίαν μαζί μας. Καθ' ὃν χρόνον

4. Ἡ σύνοδος τῆς Ρώμης συνήλθε τὸ 340, ἦσαν δὲ παρόντες πλὴν τῶν δυτικῶν ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ὁ Μάρκελλος Ἀγκύρας.

ταῦτα ἐγίγνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως Κώνσταντος ἢ τε ἐν Ῥώμῃ γενομένη σύνοδος καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν γεγενημένα, καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις ἀρέσκει σύνοδον γενέσθαι καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν' οἱ μὲν ἀδικηθέντες μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες μηκέτι τοιαῦτα τολμᾶν δύνωνται. Συνέρχονται τοίνυν ἀπὸ τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἐν τῇ Σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἑξακκτὸν ῥοτὸν ἀριθμὸν ἐπίσκοποι. Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν ἐπίσκοποι ἔχοντες πατέρα τὸν Ὅσιον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγωγοὺς καὶ συνηγόρους Μουσουλμανὸν κόμητα καὶ Ἡσύχιον τὸν καστρήσιον, δι' οὗς καὶ προθύμως ἦλθον νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν πάντα πράττεσθαι. Οὕτω γὰρ αἰεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον οἷς ἐβούλοντο καὶ ἐπεβούλευον οἷς ἂν αὐτοῖς ἐδόκει. Ὡς δὲ ἀπαντήσαντες ἐωράκασιν ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνην γενομένην, ὡς ἐωράκασιν τοὺς ἀφ' ἐκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγοροῦς καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ὡς ἐωράκασιν Ἀρειοῦ καὶ Ἀστέριου, τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ἀποπηδήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν διηγουμένους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων, ὡς ὑποπτοὶ εἶεν ἐν τοῖς πράγμασι καὶ φοβοῦνται κρίσιν γενέσθαι, μὴ ἐλεγχθῶσι παρὰ ἡμῶν μὲν συκοφάνται, παρὰ δὲ τῶν ἐπλάσαντο κατηγορῶν, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβαλόντες καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι. Ταῦτα συνορῶντες, καίτοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόντες, νομίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους, ὡς ἐωράκασιν καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ

1. Πόλις τῶν Σερδῶν ἢ Σαρδικὴ εἶναι ἢ σημερινὴ Σόφια, πρωτεύουσα τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὴν ὅποιαν συνῆλθε τὸ 342/3 ἡ ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὀρθοδόξων σύνοδος.

2. Ὁ Ὅσιος ἐπίσκοπος Κορδοῦης (σημερινὴ Cordoba) τῆς Ἰσπανίας ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ὀρθοδόξων τοῦ 4ου αἰῶνος. Ὁμολογητῆς κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ ἄνθρωπος δράσεως, προήδρευσε

δὲ ἐγίνοντο αὐτά, περιῆλθεν εἰς γυνῶσιν τοῦ βασιλέως Κωνσταντος καὶ ἡ συνελθοῦσα εἰς Ρώμην σύνοδος καὶ ὅσα ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ ὅλην τὴν ἀνατολὴν κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐγραψε, λοιπόν, σχετικῶς εἰς τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντίον καὶ ἔτσι ἀπεφάσισαν ἀπὸ κοινοῦ νὰ συγκληθῆ σύνοδος καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα, ὥστε οἱ μὲν ἀδικηθέντες νὰ μὴ ὑποφέρουν πλέον, οἱ δὲ ἀδικοῦντες νὰ μὴ δύνανται εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἀποτολμοῦν παρόμοια πράγματα. Συνῆλθαν, λοιπόν, εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερδῶν¹ περίπου ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἐπίσκοποι ἀπὸ Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Οἱ ἐκ τῆς Δύσεως ἦσαν μόνον ἐπίσκοποι, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ὅσιον². Οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἔφεραν μαζί των ὡς παιδαγωγούς καὶ συνηγόρους τὸν κόμητα Μουσουνιανὸν καὶ τὸν καστρήσιον³ Ἡσύχιον ἡ παρουσία τῶν δύο ἄλλωστε τοὺς ἔκανε νὰ ἔλθουν προθύμως, διότι ἐνόμιζαν ὅτι μὲ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν θὰ ἠδύναντο πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Διότι πάντοτε δι' αὐτῶν τῶν δύο ἐφοβέριζαν ὅσους ἠθελαν καὶ ἐσκευώρουν ἐναντίον ὧν ἐνόμιζαν ὅτι πρέπει νὰ ἐξοντώσουν. Ὄταν ἀφίχθησαν ὁμως εἶδαν ὅτι εἶχε συγκροτηθῆ ἐκκλησιαστικὸν μόνον δικαστήριον· εἶδαν κατηγοροὺς ἀπὸ ἑκάστην Ἐκκλησίαν καὶ πόλιν νὰ τοὺς ἐλέγχουν· εἶδαν τὸν Ἄρειον καὶ τὸν Ἀστέριον, τοὺς τιμίους ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἔλθει μαζί των, νὰ ἐγκαταλείπουν τὴν παράταξιν των καὶ νὰ ἔρχονται μαζί μας καὶ νὰ ἐξιστοροῦν τὴν πανουργίαν ἐκείνων, ὅτι δηλ. ἦσαν πράγματι ἔνοχοι καὶ ἐφοβοῦντο τὴν δίκην, διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς μὲν συκοφάνται, ἀπὸ δὲ τοὺς πλαστοὺς κατηγοροὺς ὅτι αὐτοὶ δηλαδή τοὺς τὰ ὑπέβαλαν ὅλα καὶ ἐμηχανεύθησαν τὰ πάντα. Ὄταν, λοιπόν, εἶδαν ὅλα αὐτά, ἐνῶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι δὲν θὰ μᾶς συναντήσουν διότι θὰ τοὺς ἐφοβούμεθα, ὅταν εἶδαν μάλιστα καὶ τὴν ἰδικὴν μας παρρησίαν, ἔμειναν κλεισμέ-

τῆς Α' Οἰκουμενικῆς καὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου καὶ ἠγωνίσθη ποικιλοτρόπως ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων.

3. Καστρήσιος εἶναι ὁ διαβίων εἰς στρατόπεδον, ὁ στρατιωτικὸς. Ὁ μνημονευόμενος ἐνταῦθα ἦτο μάλλον τιτλοῦχος τῆς αὐλῆς τοῦ Κωνσταντίου.

παλατιῶ· ἐκεῖ γὰρ ὄκουν. Καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν·
 Ἔλθομεν ἐπ' ἄλλοις καὶ ἄλλα βλέπομεν. Ἀπηντήσαμεν μετὰ
 κομήτων καὶ χωρὶς κομήτων ἢ κρίσις γίνεται κατακρινόμεθα
 πάντως. Οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα. Ἐχουσιν οἱ περὶ
 5 Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν
 καθαρίζεται, ἡμεῖς δὲ καταισχνυόμεθα. Τί δὴ οὖν μέλλομεν;
 Τί βραδύνομεν; Πλασώμεθα προφάσεις καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ
 μένοντες κατακριθῶμεν. Βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριαῖν ἢ ἐλεγ-
 χθέντας συκοφάντας κατακρίνεσθαι. Ἐὰν φύγωμεν, δυνάμε-
 10 θά πως κἂν τῆς αἰρέσεως προΐστασθαι. Ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας
 ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην τὸν μὴ
 ἀφιέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν'.

16. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι διελογίζοντο· Ὅσιος δὲ καὶ οἱ
 ἄλλοι πάντες ἐπίσκοποι πυκνότερον αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν
 15 προθυμίαν τῶν περὶ Ἀθανάσιον καὶ ὡς ἔτοιμοι πρὸς ἀπολο-
 γίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας'. Ἐλε-
 γόν τε· εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν, τί ἀπηντᾶτε; Ἐδει γὰρ ἢ μὴ
 ἐλθεῖν ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν'. Ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες καὶ
 μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπρεπεστέρα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προφά-
 20 σεως ἄλλη προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια
 κατὰ Περσῶν γράφαντος, ἐπεχειρήσαν φεύγειν. Καὶ ταύτην τὴν
 πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἐπεμψαν δι' Εὐσταθίου πρεσβυτέ-
 ρου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἐκκλησίας. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτοῖς
 ἢ φυγὴ καταθυμίως ἀπέβη· εὐθὺς γὰρ ἡ ἀγία σύνοδος, ἧς προ-
 25 ἡγορος ἦν ὁ μέγας Ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερώς· ἢ ἀπαν-
 τήσατε ἀπολογησόμενοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας καθ' ὑμῶν
 κατηγορίας καὶ ἀς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε ὅτι

νοι εἰς τὸ παλάτιον, ὅπου καὶ κατέλυσαν. Ἔτσι, λοιπόν, εἶπαν πρὸς ἀλλήλους· Ἐγὼ ἄλλα ἤλθαμεν καὶ ἄλλα βλέπομεν. Κατεφθάσαμεν μὲ κόμητας καὶ ἡ δίκη γίνεται χωρὶς κόμητας· ὅπωςδήποτε εἴμεθα καταδικασμένοι. Ὅλοι γνωρίζετε καλῶς τὰ προστάγματα. Οἱ φίλοι τοῦ Ἀθανασίου ἔχουν ἀποδείξεις περὶ τῶν ἐν Μαρεώτῃ συμβάντων, διὰ τῶν ὁποίων αὐτὸς μὲν ἀποδεικνύεται καθαρὸς, ἡμεῖς δὲ ἐντροπιαζόμεθα. Διατί, λοιπόν, χρονοτριβοῦμεν; Διατί βραδύνομεν; Ἄς ἐφεύρωμεν προφάσεις καὶ ἄς ἀπέλθωμεν, διὰ νὰ μὴ μείνωμεν καὶ καταδικασθῶμεν. Εἶναι καλλίτερον νὰ φύγωμεν κόκκινοι ἀπὸ ἐντροπῆν παρὰ νὰ ἀποδειχθῶμεν συκοφάνται καὶ νὰ καταδικασθῶμεν. Ἐὰν φύγωμεν, ἴσως δυνηθῶμεν νὰ προστατεύσωμεν τὴν αἵρεσιν. Ἄν δὲ μᾶς καταδικάσουν ἀπόντας, ἔχομεν τὸν βασιλέα προστάτην, ὁ ὅποιος δὲν θὰ ἀφήσῃ τοὺς λαϊκοὺς νὰ μᾶς ἐκδιώξουν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας'.

16. Αὐτὰ, λοιπόν, ἐσκέπτοντο ἐκεῖνοι. Ὁ Ὅσιος δὲ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι τοὺς διεμήνυαν συχνότατα τὴν προθυμίαν τῶν φίλων τοῦ Ἀθανασίου ὅτι εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀπολογηθοῦν καὶ ὑπόσχονται νὰ σᾶς ἀποδείξουν συκοφάντας'. Τοὺς ἔλεγον ἐπίσης· Ἄν φοβῆσθε τὴν δίκην, διατί προσήλθατε; Ὁρθὸν θὰ ἦτο ἢ νὰ μὴν ἔλθετε ἢ, ἀφοῦ ἤλθατε, νὰ μὴ φύγετε'. Ἐκεῖνοι, ὅταν τὰ ἤκουσαν αὐτὰ καὶ ἐπειδὴ κυριολεκτικῶς τὰ ἔχασαν, ἐπεχείρησαν νὰ φύγουν χρησιμοποιοῦντες πρόφασιν ἀκόμη πλέον ἀσύστατον ἀπὸ ἐκείνην τῆς Ἀντιοχείας, ὅτι δῆθεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἔγραψε νὰ ἐπιστρέψουν διὰ νὰ ἐορτάσουν τὰ ἐπινίκια κατὰ τῶν Περσῶν. Δὲν ἠσθάνθησαν δ' ἐντροπῆν νὰ ἀποστείλουν αὐτὴν τὴν πρόφασιν διὰ τοῦ Εὐσταθίου, πρεσβυτέρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Σαρδικῆς. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἔγινε ἡ φυγὴ ὅπως ἐπεθύμουν· διότι ἀμέσως ἡ ἁγία σύνοδος, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ μέγας Ὅσιος, τοὺς ἔγραψεν εὐθέως· Ἡ ἀπαντήσατε καὶ ἀπολογηθῆτε εἰς τὰς ἐναντίον σας κατηγορίας καὶ ὡς πρὸς τὰς συκοφαντίας τὰς ὁποίας ἐχαλκεύσατε ἢ νὰ γνω-

ὕμᾱς μὲν ὡς ὑπευθύνους ἢ σύνοδος κατακρίνει, τοὺς δὲ περὶ
 Ἐθανάσιον ἐλευθέρους καὶ καθαρὸς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀπο-
 φαίνεται. Ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τοῦ συνειδότος ἡλαύνον-
 το μᾶλλον ἢ τοῖς γράμμασιν ἐπέιθοντο· καὶ γὰρ τοὺς ἀδικη-
 5 θέντας παρ' αὐτῶν ὀρῶντες οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέ-
 φοντο, ἀλλ' ὀξύτερον ἔφευγον.

17. Ἐκείνων μὲν οὕτως αἰσχυρῶς καὶ ἀπρεπῶς γέγονεν
 ἢ φυγή. Ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἢ ἀπὸ λέ' καὶ πλέον ἐπαρχιῶν
 συναχθεῖσα ἐπιγνοῦσα τὴν τῶν Ἀρειανῶν κακοήθειαν ἐδέ-
 10 ξατο τοὺς περὶ Ἐθανάσιον εἰς ἀπολογίαὶν περὶ ὧν πεπόνθα-
 σι κάκεινοι κατηγόρησαν. Καὶ οὕτως ἀπολογησαμένους, ἅπαρ
 ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο καὶ ὑπερεθαύμασεν,
 ὥστε αὐτούς τε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπήσαι καὶ γρά-
 ψαι πανταχοῦ γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἐκάστου παροικίαν καὶ
 15 μάλιστα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς Λι-
 βύας, Ἐθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καθαρὸς καὶ πάσης
 μέμφεως ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γενομένους συκο-
 φάντας κακούργους καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανὸς τυγχά-
 νειν. Ἀπέλυσαν γοῦν αὐτοὺς μετ' εἰρήνης, καθεῖλον δὲ Στέ-
 20 φανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον τὸν ἐν Λαο-
 δικείᾳ, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισ-
 σον. Γρηγόριον γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπο-
 σταλέντα οὕτως ἀπεκήρυξαν ὡς μηδὲ ὄλως ἐπίσκοπον γενό-
 μενον μηδὲ ὀφείλοντα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι. Ἠκύρωσαν
 25 γοῦν καὶ ἃς ἔδοξε καταστάσεις ποιεῖσθαι προστάξαντες μηδὲ
 αὐτὰς ὄλως ἐν ἐκκλησίαις ὀνομάζεσθαι διὰ τὸ καινὸν τῆς παρα-
 νομίας.

1. Οἱ καθαιρεθέντες ἦσαν ἐπίσκοποι τῶν ἐξῆς ἐπίσκοπῶν· ὁ Στέφανος Ἄντιοχείας, ὁ Μηνόφαντος Ἐφέσου, ὁ Ἀκάκιος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὁ Γεώργιος Λαοδικείας τῆς Συρίας, ὁ Οὐρσάκιος Σιγγιδῶνος (Βελιγράδιου), ὁ Οὐάλης Μουρσῶν (Esseg εἰς τὴν συμβολὴν Δρίνου καὶ Δουνάβευς), ὁ Θεόδωρος Ἡρακλείας καὶ ὁ Νάρκισσος Νερονιάδος.

ρίζετε ὅτι ἡ σύνοδος θὰ σᾶς καταδικάσῃ ὡς ἐνόχους, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἀθανάσιον θὰ ἀναγορεύσῃ ἐλευθέρους καὶ ἀπηλλαγμένους ἀπὸ πᾶσαν κατηγορίαν'. Ἐκεῖνοι ὁμῶς κατεδιώκοντο περισσότερο ἀπὸ τὸν φόβον τῆς συνειδήσεως παρὰ ἐπιείθοντο εἰς τὰς ἐπιστολάς· ἔτσι, ὅταν εἶδαν ὄσους ἠδίκησαν, ὄχι μόνον δὲν ἀπήντησαν εἰς ὅσα τοὺς ἔλεγαν, ἀλλ' ἔφυγαν ἔτι ταχύτερον.

17. Ἔτσι, λοιπόν, κατ' αὐτὸν τὸν ἐντροπιαστικὸν καὶ ἀπρεπῆ τρόπον ἔφυγαν ἐκεῖνοι. Ἡ δὲ ἅγια σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τριάκοντα πέντε καὶ πλέον ἐπαρχιῶν, ἀφοῦ ἀντελήφθη τὴν κακοπιστίαν τῶν Ἀρειανῶν, ἐδέχθη εἰς ἀπολογίαὶν τοὺς φίλους τοῦ Ἀθανασίου καὶ αὐτοὶ κατηγόρησαν τοὺς Ἀρειανούς δι' ὅσα ἔπαθαν. Ὅταν δὲ εἶπαν εἰς τὴν ἀπολογίαὶν των τὰ ὅσα εἶπαμεν ἀνωτέρω, ἡ σύνοδος τοὺς ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν καὶ ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν της, ἐχάρη δὲ δι' αὐτοὺς καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν καὶ ἔστειλεν ἀπανταχοῦσας, ἔγραψε δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν καθενός, κυρίως δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ὅτι ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ ἰδικοὶ του εἶναι ἀθῶοι καὶ ἐκτὸς πάσης κατηγορίας, ἐνῶ ὅσοι τοὺς ἐσυκοφάντησαν εἶναι κακοῦργοι καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ Χριστιανοί. Αὐτούς, λοιπόν, τοὺς ἔστειλαν μὲ εἰρηνικὰ γράμματα εἰς τὰς ἐπαρχίας των, καθήρεσαν δὲ τὸν Στέφανον, τὸν Μηνόφαντον, τὸν Ἀκάκιον, τὸν ἐν Λαοδικεῖα Γεώργιον, τὸν Οὐρσάκιον, τὸν Οὐάλεντα, τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Νάρκισσον¹. Τὸν δὲ Γρηγόριον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποστείλει ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὸν ἀπεκήρυξαν παντελῶς λέγοντες ὅτι οὐδέποτε ἔγινεν ἐπίσκοπος καὶ δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται Χριστιανός. Ἐθεώρησαν ἐπίσης ἀκύρους ὅλας τὰς καταστάσεις ἐπισκόπων, τὰς ὁποίας ἐνόμισε καλὸν νὰ κἀνῃ ὁ Γρηγόριος, καὶ διέταξαν νὰ μὴ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας, διότι ἦτο πρωτοφανὴς ἢ παρανομία.

18. Οὕτω μὲν οὖν Ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης, τὰ τε γράμματα ἐν τῷ τέλει γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ ἡ σύνοδος διαλέλνται, οἱ δὲ καθαιρεθέντες δέον καὶ οὕτως ἡρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὴν οὕτως
 5 αἰσχρὰν φυγὴν κατελθόντες τοιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτων μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆναι πράξεις. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει κοινωνῆσαι ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ ὑπευθύνους γενομένοις, ἀνήνεγκαν βασιλεῖ Κωνσταντίῳ καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ
 10 καλουμένης Φάβρικος δέκα λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς ὑπουργοῦντος αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο Φιλαργίου πάλιν ἐκεῖ κόμητος γενομένου. Καὶ τούτων τὰ μνήματα πρὸ τῆς πόλεως ἐστίν, ἅπερ παρερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐωράκαμεν. Εἶτα ὥσπερ κατορθώσαντες, ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκο-
 15 φάνται, ἅπερ ἐβούλοντο, ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. Πεποιήκασιν γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι πρεσβυτέρους δύο καὶ διακόνους τρεῖς. Καὶ Ἄρειον μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πέτρων τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, ἐπισκόπους τοὺς ἀποπηδήσαντας ἀπ'
 20 αὐτῶν, οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὕβρεων μετασχεῖν αὐτοὺς πεποιήκασιν.

19. Λούκιον δὲ τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παρρησίᾳ χρώμενον καὶ ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασιν πάλιν, ὥσπερ καὶ πρότερον,
 25 ἀλύσεισι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας καὶ οὕτως ἐξώρισαν ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἐκεῖνοι γνώσκουσι. Καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἰῶν καὶ Θεόδουλον τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλε-

1. Αἱ ἐπιστολαὶ τῆς συνόδου δημοσιεύονται εἰς τὸν Β' Ἀπολογητικὸν 37 - 50, ἐντεῦθεν δὲ παραλείπονται ἐνταῦθα. Ἄλλωστε ἤδη οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν ἔργων τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἔπαυσαν νὰ ἐπισυνάπτουν εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος ἔργου τὰ ἐπίσημα ταῦτα ἔγγραφα.

18. Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ φίλοι του ἀπεστάλησαν μὲ εἰρηνικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐπισυνάπτονται εἰς τὸ τέλος λόγῳ τοῦ μήκους τῆς ἐπιστολῆς¹. Ἐν συνεχείᾳ ἡ σύνοδος διελύθη, οἱ δὲ καθαιρεθέντες ἔπρεπε νὰ ἡρεμήσουν μετὰ ἀπὸ αὐτά. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅμως, ὅταν ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὴν ἐπονείδιστον φυγὴν των, ἀνέπτυσαν τοιαύτην δρᾶσιν, ὥστε αἱ προηγούμεναι πράξεις των νὰ φαίνωνται μικραὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς νέας. Ἔτσι ἐπειδὴ οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς δεχθοῦν εἰς κοινωσίαν, διότι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν σύνοδον καὶ εὐρέθησαν ἔνοχοι, τοὺς προσήγαγον εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον καὶ ἐνήργησαν ὥστε νὰ ἀποκεφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ λεγομένην Φάβρικα δέκα λαϊκοί· εἰς αὐτὸ τοὺς ἐβοήθησεν καὶ πάλιν ὁ Φιλάγγριος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκεῖ ἑπαρχος. Αὐτῶν τῶν δέκα τὰ μνήματα εὐρίσκονται πρὸ τῆς πόλεως, τὰ ἔχομεν δὲ ἴδει καὶ ἡμεῖς διερχόμενοι ἐκεῖθεν. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ὡς νὰ εἶχαν ἐπιτελέσει κατόρθωμα, ἐπειδὴ ἔφυγαν διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθοῦν κατὰ τὴν δίκην συκοφάνται, ὁ βασιλεὺς ἐξέδιδε διαταγὰς κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των. Συνετέλεσαν, λοιπόν, ὥστε νὰ ἐξορισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν δύο πρεσβύτεροι καὶ τρεῖς διάκονοι. Οἱ δ' ἐπίσκοποι Πέτρας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀραβίας Ἄρειος καὶ Ἀστέριος, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀποστατήσει ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, ὄχι μόνον ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὑπέστησαν πάσης φύσεως προσβολὰς.

19. Τὸν Λούκιον δὲ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι ὠμίλει μὲ πολὺ σθένος ἐναντίον των καὶ ἤλεγχε τὴν ἀσέβειάν των, ἐφρόντισαν καὶ πάλιν, ὅπως καὶ παλαιότερον, νὰ τὸν δέσουν μὲ σιδηρᾶς ἀλύσσεις εἰς τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας καὶ ἔτσι δεμένον τὸν ἐξώρισαν εἰς τὴν ἐξορίαν δὲ ἀπέθανεν², ὅπως γνωρίζουν ἐκεῖνοι. Ἐπίσης ἐξώρισαν τὸν ἐπίσκοπον Διόδωρον, δύο δ' ἐπισκόπους τῆς Θράκης, τὸν Αἰῶνον

2. Ὁ Λούκιος Ἀδριανουπόλεως ἀπέθανε περὶ τὸ 347/8. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογία περὶ φυγῆς 3.

ως, ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θράκης ἐπισκόπους, ἀγαθὸς καὶ ὀρθοδόξος ἀνδρας, ἐπειδὴ ἐωράκασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον, τὸ πρῶτον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ἔγραψε βασιλεὺς Κωνστάντιος, τὸ δεύτερον δὲ ὑπέμνησαν οὗτοι. Ἦν δὲ
 5 τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλεσθαι τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικὴν διδόναι δίκην, εἴ που εὐρεθεῖν οὗτοι. Τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστόν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν· ὡς γὰρ μαθόντες τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ ὡσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας καὶ
 10 τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες ἠθέλησαν ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ Θράκῃ. Οὕτω καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεῖξαι, καὶ ποιοῦσι γραφήναι, ὥστε τοὺς λιμένας καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι μήπως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνόδου συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας.
 15 Ποιοῦσι δὲ γραφήναι καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικασταῖς περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα, εἴτε ἐπίσκοπος εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὐρεθείη τῆς πόλεως ἢ τῶν ὄρων αὐτῆς ἐπιβάς, ἐξῆ τῷ δικαστῇ τῶν εὐρισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνειν. Οὕτως ἡ ἰουδαϊκὴ νέα αἵρεσις οὐ μόνον ἀρ-
 20 νεῖται τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάθηκεν.

20. Οὐδὲ οὕτω δὲ ἡρέμον, ἀλλ' ὡσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν («περιέρχεται ὡς λέων ζητῶν τίνα καταπίη»), οὕτως οὗτοι δημοσίου δρόμου τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιορχόμενοι, ὃν ἂν ἠῤῥισκον ὄνειδίζοντα τούτοις τὴν φυγὴν καὶ μι-
 25 σοῦντα τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποίουν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος, φοβεροὺς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῆσαι, πολλοὺς

Ὀλύμπιον καὶ τὸν Τραϊανουπόλεως Θεόδουλον, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἀνδρας, ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι μισοῦν τὴν αἵρεσιν, τοὺς διέβαλαν, ἀρχικῶς μὲν οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου με ἀποτέλεσμα νὰ ἐκδώσῃ σχετικὸν διάταγμα ὁ βασιλεὺς Κανστάντιος, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀνεκίνησαν διὰ δευτέραν φοράν αὐτοὶ τὸ θέμα. Τὸ διάταγμα δὲ διελέμβανεν ὄχι μόνον νὰ ἐκτοπισθοῦν ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰς ἐκκλησίας των οἱ ἐπίσκοποι αὐτοί, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκεφαλισθοῦν, ὅπουδῆποτε ἀνευρεθοῦν. Τὸ ἐξῆς δὲ εἶναι ἴσως ἀξιοπερίεργον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ξένον πρὸς τὸ ἠθὸς των· ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχαν μάθει τὴν τακτικὴν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ὄπαδούς τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἐπειδὴ, οὕτως εἶπεῖν, εἶχαν κληρονομήσει τὴν ἀσέβειαν καὶ τὸν χαρακτῆρά των, ἠθέλησαν νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τρομεροί, ὅπως οἱ πατέρες των εἰς τὴν Θράκην. Ἔτσι, ἐφρόντισαν νὰ ἐκδοθῇ διάταγμα νὰ φρουροῦνται οἱ λιμένες καὶ αἱ εἰσοδοὶ τῶν πόλεων, μήπως ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἐκκλησίας οἱ ὀρθόδοξοι μετὰ τὴν ἀθωωτικὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου. Ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ σταλῇ διαταγὴ πρὸς τοὺς δικαστὰς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀναφερομένη εἰς τὸν Ἀθανάσιον καὶ εἰς ὠρισμένους πρεσβυτέρους ὀνομαστικῶς· ἡ διαταγὴ δὲ καθώριζεν ὅτι ἂν εὕρεθῃ ὁ ἐπίσκοπος ἢ κάποιος ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς τὴν πόλιν ἢ ἂν διέλθῃ, ἔστω, τὰ ὄριά της, ἐπιτρέπεται εἰς τὸν δικαστὴν νὰ ἀποκεφαλίζῃ ὅσους ἀνευρεθοῦν. Ἔτσι ἡ νέα Ἰουδαϊκὴ αἵρεσις ὄχι μόνον ἀρνεῖται τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ ἔμαθε νὰ φονεύῃ.

20. Ἄλλ' οὐδὲ ἔτσι ἠρέμησαν, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ὁ πατὴρ τῆς αἰρέσεώς των «περιτριγυρίζει ὡς λέων ἀναζητῶν ποῖον θὰ καταβροχθίσῃ»¹, ἔτσι καὶ αὐτοί, ἀφοῦ ἔθεσαν ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν των τὸν δημόσιον δρόμον, ἐτριγύριζαν καὶ ὅποιον ἀνεκάλυπταν ὅτι τοὺς μέμφεται διὰ τὴν φυγὴν των καὶ μισεῖ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν, αὐτοὺς τοὺς ἐμαστίγωναν, τοὺς ἐφυλάκιζαν, τοὺς ἐξώριζαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Ἐξήσκουν δὲ τόσον μεγάλην τρομοκρατίαν, ὥστε πολλοὶ μὲν ν' ἀναγκασθοῦν

δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν ἢ τούτοις βούλεσθαι κἂν ὄλως συντυγ-
 χάνειν. Τοιαῦτα ἦν αὐτῶν μετὰ τὴν φυγὴν τῆς μανίας τὰ τολ-
 μήματα. Καὶ γὰρ καὶ δρωσιν ἄλλο τι καινόν, ὅπερ τῆς μὲν
 αἰρέσεως αὐτῶν ἐστὶ κατάλληλον, οὐπω δὲ πρότερον ἠκούσθη,
 5 ἄλλ' οὐδὲ τάχα γενήσεται ποτε παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν
 Ἑλλήνων, μήτιγε Χριστιανοῖς. Τῆς γὰρ ἁγίας συνόδου πρε-
 σβευτὰς ἀποστειλᾶσης ἐπισκόπους, Βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ
 Καπύης (ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις τῆς Καμπανίας), Εὐφρά-
 την δὲ τὸν ἀπὸ Ἀγριπίνης (ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις
 10 τῆς ἄνω Γαλλίας), ἵνα, ὡς ἡ σύνοδος ἔκρινε, συγχωρήσῃ
 βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν, ἐπει-
 δὴ καὶ αὐτὸς ἐξέβαλε. Γράψαντός τε καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου
 Κώνσταντος τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ καὶ συστήσαντος τοὺς ἐπι-
 σκόπους. Οἱ θαυμαστοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροί, ὡς ἐωρά-
 15 κασιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, βουλευόνται μὲν κοινῇ,
 μόνος δὲ Στέφανος ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα ὡς ἐπιτηδείως ἔχων
 περὶ τὰ τοιαῦτα. Μισθοῦνται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς
 ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀγνωτάτου Πάσχα καὶ γυμνώσαντες ταύτην
 ἐπαφιαῖσι νυκτὸς Εὐφράτῃ τῷ ἐπισκόπῳ. Καὶ ἡ μὲν πόρνη
 20 τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι τὸν καλέσαντα προθύμως
 ἠκολούθει. Ὡς δὲ ῥιφθεῖσα παρ' ἐκείνων εἶδε κοιμώμενον τὸν
 ἄνθρωπον καὶ μὴ εἰδότα τὸ γιννόμενον, εἶτα ὡς κατενόησε
 καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον καὶ ἐπισκόπου κατάστασιν, εὐθύς
 ἀναβοήσασα τὴν βίαν ἔβόα. Ἐκεῖνοί τε ἠξίουσαν σιωπᾶν καὶ
 25 καταπεύδεσθαι τοῦ ἐπισκόπου. Ἡμέρας τοίνυν γενομένης δια-
 τεθρῦλῆτο τὸ πρᾶγμα καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν, οἱ τε ἀπὸ
 τοῦ παλατίου ἐκινούντο θαυμάζοντες τὸ θρυλούμενον καὶ ἀ-
 ξιοῦντες μὴ σιωπηθῆναι τοῦτο. Γέγονε τοίνυν κρίσις, καὶ ὁ
 μὲν ἑταιροτρόφος ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖ-

1. Τὰ περιγραφόμενα συνέβησαν τὸ 343. Πρβλ. Θεοδωρήτου, Ἑκκλ.
 Ἱστορία 2, 8 ἐξ.

νά ὑποκρίνωνται, πολλοὶ δὲ νά φεύγουν εἰς τὰς ἐρήμους διότι δὲν ἤθελαν οὐδὲ νά συναντήσουν τοὺς Ἀρειανούς. Αὐτὰ ἀπετόλμησεν ἡ μανία των μετὰ τὴν φυγὴν. Διέπραξαν ὁμως καὶ κάτι ἄλλο πρωτοφανές, τὸ ὁποῖον ταιριάζει μὲν βεβαίως εἰς τὴν αἵρεσίν των, ἀλλ' οὐδέποτε μέχρι τότε ἠκούσθη καὶ ἴσως οὔτε θὰ συμβῆ ποτὲ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀσελγεῖς εἰδωλολάτραις, ὅπωςδῆποτε δὲ δὲν θὰ γίνῃ ἀπὸ Χριστιανούς. Ἡ ἁγία σύνοδος δηλαδὴ ἔστειλεν ὡς πρεσβευτὰς ἐπισκόπους, τὸν Βικέντιον Καπύης (τῆς μητροπόλεως τῆς Καμπανίας) καὶ τὸν Εὐφράτην Ἀγριππίνης (τῆς μητροπόλεως τῆς ἄνω Γαλλίας). Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς ἦτο, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου, νά ἐπιτρέψῃ ὁ βασιλεὺς νά ἐπανέλθουν οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὰς ἐκκλησίας των, διότι αὐτὸς τοὺς ἐξεδίωξε. Ἐγραψε μάλιστα καὶ ὁ εὐσεβέστατος Κώνστας συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τὸν ἀδελφόν του διὰ τοὺς ἐπισκόπους¹. Αὐτοὶ δὲ οἱ ἀξιοθαύμαστοι καὶ ἱκανοὶ δι' ὅλα, μόλις εἶδαν τοὺς δύο ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἔκαναν σύσκεψιν ἀπὸ κοινοῦ, ἀνέλαβε δὲ νά παίξῃ τὸ θέατρον μόνος του ὁ Στέφανος, ὡς ἱκανώτερος διὰ τὸν ρόλον. Ἐπλήρωσαν, λοιπόν, μίαν κοινὴν πόρνην κατὰ τὴν περίοδον μάλιστα τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα καὶ ἀφοῦ τὴν ἐγύμνωσαν τὴν ἔστειλαν κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὸν ἐπίσκοπον Εὐφράτην. Ἡ δὲ πόρνη ἀρχικῶς ἠκολούθει μὲ προθυμίαν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι τὴν εἶχε προσκαλέσει κάποιος νέος. Ὅταν ὁμως τὴν ἔρριψαν ἐκεῖνοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπισκόπου καὶ εἶδε τὸν ἄνθρωπον νά κοιμᾶται καὶ νά ἔχη ἄγνοιαν τοῦ γενομένου, ἐν συνειρήνῃ δὲ ὅταν ἀντελήφθη καὶ εἶδεν πρόσωπον γέροντος καὶ περιβολὴν ἐπισκόπου, εὐθύς ἤρχισε νά φωνάζῃ καὶ ὠμολόγησε μεγαλοφώνως τὴν ἀπάτην. Ἐκεῖνοι ὁμως ἀπήτουν νά σιωπήσῃ καὶ νά ψευσθῆ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Ὅταν δὲ ἐγένετο ἡμέρα διεδόθη τὸ πρᾶγμα καὶ ὀλόκληρος ἡ πόλις ἐταράχθη· ἀκόμη καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ παλατίου συνεκινήθησαν, ἀποροῦντες διὰ τὸ φημολογούμενον καὶ ἀπαιτοῦντες νά μὴ ἀποσιωπηθῆ τὸ συμβάν. Ἐγινε, λοιπόν, δίκη καὶ ὁ μὲν προαγωγὸς ἀπε-

νοι δὲν τὸν Στέφανον — ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. Ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίγνεται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λείπη τῇ ἄρειανῇ αἰρέσει προστάτης.

- 5 **21.** Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντίος ὀλίγον τι κατανογείς εἰς ἑαυτὸν ἦλθε λογισάμενός τε ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ ὅτι καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι, τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐθὺς ἀπολυθῆναι κελεύει, γράφει
 10 δὲ εἰς Ἀλεξανδρείαν φανερώς μηκέτι διώκεσθαι τοὺς μετὰ Ἀθανασίου κληρικούς τε καὶ λαϊκούς. Εἶτα μετὰ μῆνός που δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου μεταπέμπεται καὶ Ἀθανάσιον μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράφας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἔλθεῖν προέ-
 15 τρεπε. Πέμπει τε πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανέλθοι. Ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων ὀλιγορεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. Γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προ-
 20 Ἀθανάσιον καὶ οὐκ ἂν ποτε ἐπιτρέψαι μὴ γενέσθαι τινὰ καινοτομίαν ἢ καὶ κατάστασιν φυλάττων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ τὰς ἐκκλησίας.

- 22.** Οὕτω δὴ οὖν γράψαντος αὐτοῦ καὶ προτρεψαμένου διὰ πολλῶν — καὶ γὰρ καὶ τοὺς κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράφαι,
 25 Πολέμιον, Δατιανόν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον καὶ Φλωρέντιον, οἷς καὶ μᾶλλον πιστεύειν ἦν—, τὸ δὲ ὄλον δεδωκῶς τῷ Θεῷ τῷ καὶ εἰς τοῦτο καταλύξαντι τὸν Κωνσταντίον ἦλθεν Ἀθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ πρὸς αὐτόν. Γησιῶς τε αὐτόν

κάλυψεν τοὺς ἔλθοντας νὰ ζητήσουν τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον —διότι ἦσαν ἰδικοί του κληρικοί. Τελικῶς ὁ Στέφανος καθηρέθη τὸν διεδέχθη ὁμως ὁ εὐνοῦχος Λεόντιος, μόνον διὰ νὰ μὴ λείπη ὑπέρμαχος τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως.

21. Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος συνεκινήθη κάπως καὶ συνῆλθεν, διότι ἀπὸ ὅσα ἔκαναν εἰς τὸν Εὐφράτην συνεπέρανεν ὅτι καὶ τὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων ἦσαν παρόμοια. Ἔτσι διέταξε νὰ ἀφεθοῦν εὐθύς ἐλεύθεροι ὅσοι ἀλεξανδρινοὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι εἶχαν ἐξορισθῆ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἔγραψε δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν νὰ μὴ διώκωνται τοῦ λοιποῦ φανερώς ὅσοι κληρικοί καὶ λαϊκοὶ ἦσαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἀθανασίου. Ἐπειτα, μετὰ δέκα μῆνας, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Γρηγόριος¹, ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ πάσης τιμῆς· τοῦ ἔγραψε ὄχι μόνον ἅπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ τρίτην φορὰν φιλικὰς ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας τὸν προέτρπε νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην καὶ νὰ ἐπανέλθῃ. Ἀπέστειλε δὲ καὶ πρεσβύτερον καὶ διάκονον πρὸς αὐτόν, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ θάρρος διὰ τὴν ἐπάνοδόν του. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι διστάζω νὰ ἐπανέλθω ἀπὸ φόβον δι' ὅσα εἶχαν γίνει προηγουμένως. Ἐγραψε δὲ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν του Κώνσταντα νὰ μὲ προτρέψῃ καὶ αὐτὸς νὰ ἐπανέλθω. Παρεῖχε δὲ καὶ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ ἀναμένη ἐπὶ ἕν ἔτος τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀθανασίου καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ νὰ γίνῃ οἰαδήποτε καινοτομία ἢ μετάθεσις, διότι ἐφύλαττε τὰς ἐκκλησίας διὰ τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

22. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔγραψεν ὁ ἴδιος καὶ ποικιλοτρόπως τὸν ἐνεθάρρυνεν —διότι ἔβαλε καὶ τοὺς κόμητάς του νὰ γράψουν, τὸν Πολέμιον, τὸν Δατιανόν, τὸν Βαρδίωνα, τὸν Θάλασσον, τὸν Ταῦρον, καὶ τὸν Φλωρέντιον, ἀνθρώπους ἀξίους περισσοτέρας ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὸν ἴδιον— καὶ ἀφοῦ ἀνέθεσε τὸ ὄλον πρᾶγμα εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀνένηψε τὸν Κωνστάντιον, ὁ Ἀθανάσιος μετὰ τῆς συνοδείας του ἐπεσκέφθη τὸν βασιλέα. Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς τὸν εἶδε μετὰ χαρᾶς, τὸν προέπεμψε νὰ μετα-

ἐώρακε καὶ ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὰς ἐκ-
 κλησίας γράφας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικασταῖς— ἐπειδὴ πρό-
 τερον προστάξας ἦν φυλάττεσθαι τὰς διόδους—, ἵνα ἀκώλυτον
 5 ἔχωσι τὴν πάροδον. Εἶτα τοῦ ἐπισκόπου ἀποδυρομένου περὶ
 ὧν πέπονθε καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ
 παρατιθεμένου τε, μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ
 γένωνται παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ λέγοντος· 'κάλει τούτους',
 εἰ βούλει, (ἔξεστι γὰρ εἶσθαι τούτους δι' ἡμᾶς) 'καὶ διελέγ-
 χομεν αὐτούς'. Τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκε, πάντα δέ, ὅσα πρότε-
 10 ρον ἐκ διαβολῆς ἦν γραφέντα κατ' αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι ταῦτα
 καὶ ἀπαλειφῆναι κελεύει διαβεβαιωσάμενος· 'Μηκέτι τοῦ λοι-
 ποῦ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν καὶ ἀμετάβλη-
 τον τὴν προαίρεσιν'. Καὶ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ' ὄρκους
 ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους τὸν Θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυ-
 15 ρα. Πολλοῖς γοῦν καὶ ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτὸν
 καὶ θαρρεῖν παρακελευσάμενος γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους
 καὶ τοὺς δικαστὰς ταῦτα:

**23. Νικητῆς Κωνσταντίου Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις
 καὶ κληρικοῖς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.**

20 Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος. . .

Ἐ τ έ ρ α ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

('Εγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξε' λόγον καὶ ἔτιω ἐξ ὀλοκλήρου ὁμοία
 ταύτης).

Κωνσταντίου πρὸς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας λαόν.

25 Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασι νύνη εὐνομίαν. . .

Ἐ τ έ ρ α ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

('Εγράφη καὶ αὐτὴ ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν ξε' λόγον καὶ διὰ τὸ μηδὲν
 παραλλάσσειν κατελλήφθησαν νῦν ἄγραφοι).

30 Νικητῆς Κωνσταντίου Αὔγουστος Νεστορίῳ ἐπάρχῳ Αἰ-
 γύπτου.

βῆ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἔγραψε σχετικῶς πρὸς τὰς ἐκκλησίας καὶ τοὺς κατὰ τόπον δικαστὰς νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ διέλθῃ ἀνεμποδίστως —αὐτὸ τὸ ἔπραξε, διότι προηγουμένως εἶχε προστάξει νὰ φυλάσσωνται αἱ δίοδοι. Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἐπίσκοπος παρεπονεῖτο δι' ὅσα ἔπαθε καὶ παρέθετεν ὅσα εἶχαν γραφῆ ἑναντίον του ἀπὸ τὸν βασιλέα. Διὰ νὰ μὴ τὸν διαβάλουν δὲ πάλιν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του οἱ ἐχθροὶ του, εἶπε: Ἐκέλευσε τους, ἂν θέλῃς, (διότι εἶναι ὀρθὸν νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν μας) καὶ θὰ τοὺς ἀποστομώσωμεν'. Αὐτὸ μὲν δὲν τὸ ἔκανε, ἀλλὰ διέταξε νὰ ἀναιρεθοῦν καὶ νὰ ἀκυρωθοῦν ὅλα ὅσα ἐγράφησαν ἐκ συκοφαντίας προηγουμένως ἑναντίον του καὶ ἔδωσε τὴν διαβεβαίωσιν: Ὁὐδεμίαν διαβολὴν θὰ ἀνεχθῆ εἰς τὸ ἐξῆς, ἢ δὲ προαίρεσις θὰ εἶναι βεβαία καὶ ἀμετάβλητος'. Αὐτὰ δὲ δὲν τὰ ἔλεγεν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους μὲ ὄρκους, ἐπικαλούμενος τὸν Θεὸν ὡς μάρτυρα. Ἐφοῦ, λοιπόν, μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους τὸν προέτρεψε καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστὰς τὰ ἀκόλουθα:

23. Νικητῆς Κωνσταντίου Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὁ αἰδεσιμώτατος. . .

Ἄ λ λ η ἔ π ι σ τ ο λ ῆ

(Ἐγράφη προηγουμένως εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 64 πανομοιοτύπως).

Τοῦ Κωνσταντίου πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἐχοντες ὡς σκοπὸν τὴν εὐνομίαν σας εἰς ὅλα . . .

Ἄ λ λ η ἔ π ι σ τ ο λ ῆ

(Ἐγράφη ὡσαύτως καὶ αὕτη εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 65 πανομοιοτύπως διὰ τοῦτο παραλείπεται ἐνταῦθα).

Νικητῆς Κωνσταντίου Αὐγουστος πρὸς τὸν Νεστόριον, ἑπαρχὸν Αἰγύπτου.

Φανερόν ἐστι πρὸ τούτου πρόσταξιν ἡμετέραν γεγενῆσθαι, ὥστε κατὰ τῆς ὑπολήψεως Ἀθανασίου τοῦ αἰδευσιμωτάτου ἐπισκόπου γράμματά τινα εὑρίσκεισθαι, ταῦτά τε συνέστηκεν ἐν τῇ τάξει τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. Βουλόμεθα τοιγαροῦν, 5 ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν νηφαλιότης σου πάσας τὰς ἐπιστολάς ὄσας ἂν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σέ τάξει ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσει εἰς τὸ ἡμέτερον κομητάτον ἀποστείλῃ.

24. Ἡ δὲ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίου Κώνσταντος ἔγρα- 10 ψεν, ἔστι ταῦτα, Ῥωμαῖστί μὲν γραφέντα, ἔρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί:

Νικητῆς Κωνστάντιος Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Εὐχὴν αἰέ μοι ταύτην γεγενῆσθαι, ὥστε πάντα καταθυ- μῶς ἀποβαίνειν τῷ ποτέ μου ἀδελφῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν 15 σὴν σύνεσιν ἔλαθεν. Ἐν ὅσῃ τε λύπη διετέθην μαθὼν τοῦτον ἀνηρῆσθαι παρὰ τινων ἀνοσιωτάτων, στοχάζεσθαι πάλιν δύναται ἢ σὴ φρόνησις. Ἐπεὶ οὖν τινές εἰσιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτω πενθικῷ, πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδι- 20 κάωσα προτρεπόμενός σε, ἵνα, ὡς πρέπει ἐπίσκοπον, τοὺς λαοὺς τὰ ὀφειλόμενα τῇ θεῷ θρησκείᾳ διδασκῆς καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως εὐχαῖς σχολάζῃς καὶ μὴ ματαίοις θρύλοις, εἴ τινες ἂν γένοιτο, πιστεύσῃς. Ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σὲ ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει διαπαντός 25 ἐν τῷ τόπῳ σου θέλῃν ἐπίσκοπον εἶναι. Ἡ θεῖα πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίῃ, γονεῦ προσφιλέστατε.

25. Τούτων οὕτω πραχθέντων οὕτω τε συνταξαμένων καὶ τῆς ὁδοῦ λοιπὸν ἐπιβάντων, οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες ἔχαι-

1. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 350.

2. Διάφορος ἀπόδοσις τῆς ἐπιστολῆς εὑρήται εἰς τὴν Πρὸς Κωνσταντινὸν Ἀπολογία, 23.

Προφανῶς ὑπάρχουν καὶ προγενέστεραι τῆς παρουσίας διαταγαὶ ἡμῶν καὶ κατὰ συνέπειαν εὐρίσκονται γράμματά τινα καθαπτόμενα τῆς ὑπολήψεως τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου· αὐτὰ πρέπει νὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς καθοσιώσεώς σου. Ἐπιθυμοῦμεν ὅθεν, ὅπως, ἡ ἀφοσιωμένη εἰς ἡμᾶς νηφαλιότης σου ἀποστείλῃ πάσας τὰς ἐπιστολάς, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὸ προειρημένον πρόσωπον, καὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ ἀρχεῖόν σου, εἰς τὴν γραμματείαν τῆς αὐλῆς μας συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν μας αὐτήν.

24. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίου Κώνσταντος¹ ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα², τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν μὲν λατινιστί, μετεφράσθησαν δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν:

Νικητῆς Κωνστάντιος Αὐγουστος πρὸς τὸν Ἀθανάσιον.

Ὅτι πάντοτε νηύχομην νὰ ἀποβοῦν ὅλα κατ' εὐχὴν διὰ τὸν μακαρίτην ἀδελφόν μου Κώνσταντα, δὲν τὸ ἀγνοεῖ ἡ σύνεσις σου. Δύναται δὲ ὁμοίως ἡ φρόνησις σου νὰ ἀναλογισθῇ ποία λύπη μὲ κατέλαβεν, ὅταν ἐπληροφορήθην τὴν δολοφονίαν τοῦ ὑπὸ τινῶν ἀνοσιωτάτων ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τόσον πένθιμον ἐποχὴν ἐξακολουθοῦν ὠρισμένοι νὰ προσπαθοῦν νὰ σὲ ἐκφοβίσουν, διὰ τοῦτο ἔκρινα ὀρθὸν νὰ δώσω εἰς τὴν σταθερότητά σου αὐτὰ τὰ γράμματα καὶ νὰ σὲ προτρέψω νὰ ἐξακολουθῆς νὰ διδάσκῃς, ὅπως ἀρμόζει εἰς ἐπίσκοπον, τοὺς πιστοὺς τὰ καθήκοντά των ἔναντι τῆς θείας θρησκείας, νὰ προσεύχῃσαι κατὰ τὴν συνήθη τάξιν μαζί των καὶ νὰ μὴ πιστεύσῃς τὰς ἀνοήτους φήμας, ἃν τυχὸν παρουσιασθοῦν. Διότι εἰς τὴν ψυχὴν μας ἔχει ἐδραιωθῆ τὸ ἐξῆς, νὰ παραμείνῃς δηλαδὴ διαπαντὸς ἐπίσκοπος εἰς τὸν τόπον σου συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἰδικὴν μας πρόθεσιν. Ἡ θεία πρόνοια νὰ σὲ ἔχη καλὰ διὰ πολλὰ ἔτη, προσφιλέστατε πάτερ.

25. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔγιναν αὐτὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ συνετάχθησαν τὰ ἔγγραφα, ἤρχισαν τὴν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς. Οἱ φίλοι τοῦ Ἀθανασίου ἔχαιρον διότι ἔβλεπαν πάλιν

ρον, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο βλέποντες αὐτόν, οἱ δὲ καὶ παρησίαν οὐκ ἔχοντες ἐκρύπτοντο, οἱ δὲ μετεγίνωσκον ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Πάντες γοῦν οἱ ἀπὸ Παλαιστίνης ἐπίσκοποι —χωρὶς δύο που ἢ τριῶν καὶ αὐτῶν
 5 ὑπόπτων τυγχάνοντων— οὕτω τὸν Ἄθανάσιον ὑπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι, ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασιν. Περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς καὶ τῶν ἐν
 10 Ἀλεξανδρείᾳ λαῶν περιττόν ἐστι καὶ λέγειν. Πάντων συντρεχόντων καὶ ἀνεκκλάητον ἔχόντων τὴν χαράν, οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ' ἐλπίδα ζῶντας ἀπελάμβανον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἰρετικῶν ὡς τυράννων καὶ λυττώντων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. Μεγάλῃ γοῦν ἦν εὐφροσύνη τῶν λαῶν ἐν ταῖς συνάξεσι
 15 παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετήν. Πόσοι τῶν ἀγάμων πρότερον οὐσαὶ πρὸς γάμον ἔτοιμοι ἔμειναν παρθένοι τῷ Χριστῷ. Πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἐτέρους τὸν μονήρη βίον ἠγάπησαν. Πόσοι πατέρες προέτρεπον τέκνα, πόσοι δὲ καὶ παρὰ τέκνων ἠξιώθησαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκήσε-
 20 ως. Πόσοι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας, πόσοι δὲ καὶ παρὰ ἀνδρῶν ἐπεισθησαν «σχολάζειν τῇ προσευχῇ», ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Πόσοι χῆραι, πόσοι δὲ καὶ ὄρφανοὶ τὸ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προθυμίας οὔτε λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ καὶ ἐνδεδυμένοι προήρχον-
 25 το. Καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἄμιλλα περὶ ἀρετήν, ὡς ἐκάστην οἰκίαν καὶ οἶκον ἐκάστου νομίζειν ἐκκλησίαν εἶναι διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχήν! Εἰ-

1. Προφανῶς τῶν Ἀρειανῶν, ὡς ἦσαν ὁ Καισαρείας Ἀκάκιος καὶ ὁ Σκυθοπόλεως Πατρόφιλος.

2. Εἰς τὸν Β' Ἀπολογητικὸν (57) σώζεται ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου τῶν παλαιστινῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀθανασίου.

3. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀλεξανδρείαν τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 346.

φίλον, οἱ δὲ λοιπόν, ἄλλοι μὲν ἐστενοχωροῦντο ὅταν τὸν ἔβλεπαν, ἄλλοι δέ, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν παρρησίαν, ἐκρύπτοντο, ἐνῶ ὠρισμένοι μετενόουν δι' ὅσα ἔγραψαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης πάντως —ἐξαιρέσει δύο ἢ τριῶν¹, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑποπτοι αἰρέσεως— ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἐδέχθησαν τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν μὲ τόσῃν χαρὰν, ὥστε ἔγραψαν² ἀπολογούμενοι ὅτι ὅσα ἔγραψαν προηγουμένως ἐναντίον του τὰ ἔκαναν ὄχι μὲ τὴν θέλησίν των, ἀλλὰ διὰ τῆς βίας. Ὅσον διὰ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς αὐτῶν τῶν περιοχῶν καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι περιττὸν καὶ νὰ ὀμιλήσωμεν³. Ὅλοι ἔτρεχαν νὰ τοὺς συναντήσουν καὶ εἶχαν ἀπερίγραπτον χαρὰν, ὄχι μόνον ὅτι συνήντων καὶ πάλιν ζῶντας τοὺς ἰδικούς των κατ' ἀνέλπιστον τρόπον, ἀλλὰ κυρίως διότι ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς, τοὺς τυράννους καὶ λυσσασμένους σκύλους. Ἐχαιραν, λοιπόν, πολὺ οἱ λαϊκοὶ καὶ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις προέτρεπαν ἀλλήλους εἰς τὴν ἀρετὴν. Πολλοὶ ἄγαμοι νεάνιδες, ἔτοιμα προηγουμένως διὰ γάμον, παρέμειναν παρθένοι τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ νέοι βλέποντες ἄλλους ἠγάπησαν τὴν μοναχικὴν ζωὴν. Πολλοὶ πατέρες προέτρεπαν εἰς αὐτὴν τὰ τέκνα των, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἠξιώσαν τὰ τέκνα νὰ μὴ ἐμποδισθοῦν εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσκήσιν. Πολλοὶ γυναῖκες ἔπεισαν τοὺς ἄνδρας των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐπέισθησαν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν «νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν προσευχήν»⁴, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος. Πολλοὶ χῆραι καὶ πολλὰ ὄρφανά, οἱ ὅποιοι προηγουμένως ἐπείνων καὶ περιεφέροντο γυμνοί, ἀπὸ τὴν πολλὴν προθυμίαν τῶν λαϊκῶν ὄχι μόνον δὲν ἐπείνων πλέον, ἀλλὰ καὶ ἐνεφανίζοντο ἐνδεδυμένοι. Γενικῶς δὲ ἦτο τόσον μεγάλη ἡ ἀμιλλα διὰ τὴν ἀρετὴν, ὥστε νὰ νομίζη κανεὶς ὅτι ἐκάστη οἰκία καὶ οἰκογένεια ἦτο ἐκκλησία· τόση ἦτο ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἡ προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἐνοίκων! Βαθεῖα δὲ ἀξιοθαύμαστος εἰρήνη ἐπεκράτει εἰς

4. Α' Κορ. 7, 5.

οἴησθε ὅτι ἡ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις βαθεῖα καὶ θαυμαστὴ γραφόντων τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων καὶ δεχομένων παρὰ Ἀθανασίου τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα.

26. Καὶ γὰρ καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ὥσπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότης μαστιζόμενοι μετέγνωσαν καὶ γράφουσι μὲν αὐτῶ τῶν ἐπισκόπων φιλικὴν καὶ εἰρηρικὴν ἐπιστολὴν, καίτοι μὴ λαβόντες παρ' αὐτοῦ γράμματα. Ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην μετενόουν ὁμολογοῦντες ὅτι πάντα, ὅσα περ πεποιήκασι καὶ εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι πάντα ψευδῆ καὶ μόνον συκοφαντίαι. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐγγραφον τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασι γράψαντες Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, Ῥωμαῖστί μὲν, μεταβληθέντα δὲ Ἑλληνιστί, ταῦτα— τὸ γὰρ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν παρὰ Παύλου ἐπισκόπου Τριβέ-
15 ρων Ῥωμαῖστί:

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ

Κυρίῳ μου μακαριωτάτῳ πάπα Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης . . .

- Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινά . . .
20 (Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξη' λόγον καὶ ἔστι κατὰ πάντα ὁμοία καὶ ἴση).

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ

Κυρίῳ μου ἀδελφῶ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

- Ἀφορμὴ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου
25 (Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ξη' λόγον καὶ ἔστιν ὁμοία καὶ ἴση ἐξ ὀλοκλήρου).

- Ταῦτα γράψαντες ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρητικοῖς παρερ-
30 χομένων πρεσβυτέρων Ἀθανασίου Πέτρου τε καὶ Εἰρηναίου καὶ Ἀμμωνίου λαϊκοῦ, καίτοι μηδὲ δι' αὐτῶν γράψαντος αὐτοῖς.

τὴν Ἐκκλησίαν, ὅλοι δὲ οἱ ἀπανταχοῦ ἐπίσκοποι ἔγραψαν καὶ ἐδέχοντο ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον τὰ συνήθη εἰρηνικὰ γράμματα.

26. Ἀκόμη καὶ ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, ὡς νὰ τοὺς ἔτυπτεν ἢ συνείδησις, μετενόησαν καὶ ἔγραψαν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολὴν, παρ' ὅτι δὲν ἔλαβαν ἀπὸ αὐτὸν εἰρηνικὰ γράμματα. Μετέβησαν μάλιστα εἰς τὴν Ρώμην καὶ μετενόησαν, ὡμολόγησαν δὲ ὅτι ὅσα ἔπραξαν καὶ εἶπαν κατ' αὐτοῦ εἶναι ὅλα ψευδῆ καὶ μόνον συκοφανταί. Δὲν περὶωρίσθησαν δὲ ἀπλῶς εἰς αὐτὴν τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. Παρέδωσαν μάλιστα ἐγγράφως τὴν μετάνοιάν των εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἰούλιον εἰς γλῶσσαν λατινικὴν, τὴν ὁποίαν μετεγλωττίσαμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν —διότι τὸ ἀντίγραφον μᾶς ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Τριβέρων Παῦλον εἰς τὴν λατινικὴν— ὡς ἐξῆς:

Μετὰφρασις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ

Πρὸς τὸν Κύριόν μας μακαριώτατον πάπαν Ἰούλιον ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης.

Ἐπειδὴ συνέβη προηγουμένως πολλὰ καὶ φοβερὰ ἡμεῖς. . .
(Ἐγράφη προηγουμένως πανομοιότυπως εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 68).

Μετὰφρασις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ

Πρὸς τὸν Κύριόν μας ἀδελφὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον οἱ ἐπίσκοποι Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

Μᾶς ἐδόθη ἀφορμὴ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου. . .
(Ἐγράφη ἐπίσης πανομοιότυπως εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 68).

Αὐτὰ τὰ ἔγραψαν καὶ τὰ παρέδωσαν ὑπογεγραμμένα εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ Ἀθανασίου Πέτρον καὶ Εἰρηναῖον καὶ τὸν λαϊκὸν Ἀμμώνιον, οἱ ὁποῖοι διήρχοντο ἐκεῖθεν μεταφέροντες εἰρηνικὰ γράμματα, παρ' ὅτι ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἔγραψε πρὸς αὐτούς.

27. Τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα καὶ τὴν τοσαύτην τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνην; Τίς οὐκ ἔχαιρεν ὁρῶν τῶν τοσοῦτων ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; Τίς οὐκ ἐδόξαζε τὸν Κύριον θεωρῶν τῶν λαῶν τὴν ἐν ταῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; Πόσοι τῶν
 5 ἐχθρῶν μετενόουν· πόσοι τῶν πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογοῦντο· πόσοι πρότερον μισοῦντες αὐτὸν ὕστερον ἠγάπησαν· πόσοι τῶν γραφάντων κατ' αὐτοῦ παλινωδίαν ἦσαν. Πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνάγκῃ μετὰ τῶν Ἀρειανῶν ὄντες ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο· καὶ τὴν μὲν αἴρεσιν ἀνεθεμά-
 10 τιζον, ἠξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι διὰ τὰς συσκευὰς καὶ τὰς διαβολὰς παρ' αὐτῶν γιγνομένας τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μετὰ Ἀθανασίου συναγόνται καὶ αἰεὶ μετ' αὐτοῦ τυγχάνουσι· ναὶ πιστεύσατε.

28. Ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ κληρονόμοι τῆς
 15 γνώμης καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ Εὐσέβιον, Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος —ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοπεν ὑπὲρ τοῦ μετ' ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ Εὐστολίου τινός, γυναικὸς μὲν δι' αὐτόν, λεγομένης δὲ παρθένου— Γεώργιός τε καὶ Ἀκάκιος καὶ Θεόδωρος καὶ Νάρκισσος, οἵ-
 20 τινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθηρέθησαν, μεγάλως ἠσχύνοντο. Εἶτα βλέποντες τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμφωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν ὅ, ἀπὸ τε τῆς μεγάλης Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης Καλαβρίας τε καὶ Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας Βριττίας τε καὶ Σικελίας Σερδινίας τε καὶ
 25 Κορσικῆς καὶ πάσης τῆς Ἀφρικῆς τοὺς τε ἀπὸ Γαλλίων καὶ Βριττανίας καὶ Σπανίων μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ

1. Ὁ ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, διάδοχος τοῦ Στεφάνου.

27. Ποῖος, λοιπόν, δὲν ἐθαύμαζε, βλέπων αὐτὰ καὶ τὴν τόσον μεγάλην εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν; Ποῖος δὲν ἔχαιρεν βλέπων τὴν ὁμόνοιαν τόσων ἐπισκόπων; Ποῖος δὲν ἐδόξαζε τὸν Κύριον βλέπων τὴν χαρὰν τῶν πιστῶν κατὰ τὰς λατρευτικὰς συνάξεις; Πολλοὶ ἐχθροὶ μετενόουν· πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προηγουμένως συκοφαντοῦντας ἀπελογοῦντο· πολλοὶ ἐξ ὧν προηγουμένως ἐμίσουν τὸν Ἀθανάσιον, τὸν ἠγάπησαν· πολλοὶ ἐξ ὧν ἔγραψαν ἐναντίον του, τώρα ἠλλαξαν σκοπόν. Πολλοὶ ἐξ ὧν εὐρέθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀρειανῶν ὄχι οικειοθελῶς ἀλλὰ διὰ τῆς βίας, ἤρχοντο κατὰ τὴν νύκτα πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπελογοῦντο· ἀνεθεμάτιζαν τὴν αἴρεσιν καὶ παρεκάλουν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, διότι φαίνονται μὲν ν' ἀνῆκουν ἐκεῖ σωματικῶς, ἕνεκα τῶν σκευωριῶν καὶ τῶν συκοφαντιῶν τὰς ὁποίας ἔκαναν, ψυχικῶς ὅμως εὐρίσκονται εἰς κοινωvίαν μὲ τὸν Ἀθανάσιον καὶ εἶναι πάντοτε μαζί του· ναί, πιστεύσατέ το.

28. Ἐβλεπαν ὅμως καὶ ἤκουαν αὐτὰ καὶ οἱ κληρονόμοι τῆς νοοτροπίας καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου, δηλαδή ὁ Λεόντιος¹ ὁ εὐνοῦχος —αὐτὸς δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς κοινωvίαν οὔτε ὡς λαϊκός, διότι ἠννουχίσθη μόνος του διὰ νὰ δύναται νὰ κοιμᾶται ἀφόβως μὲ κάποιον Εὐστόλιον, τὴν ὁποίαν εἶχεν μὲν αὐτὸς γυναῖκα, ἔλεγεν ὅμως ὅτι εἶναι παρθένος—, ὁ Γεώργιος, ὁ Ἀκάκιος, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Νάρκισσος, οἱ ὁποῖοι καὶ καθηρέθησαν εἰς τὴν σύνοδον· τὰ ἔβλεπαν καὶ ἠσθάνοντο μεγάλην ταπείνωσιν. Ἐβλεπαν ἄλλωστε πόσοι ἐπίσκοποι εἶχον συμφωνίαν καὶ εἰρήνην μὲ τὸν Ἀθανάσιον. Πράγματι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 400 ἐπίσκοποι ἀπὸ τὴν μεγάλην Ρώμην καὶ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, τὴν Καλαβρίαν, τὴν Ἀπουλίαν, τὴν Καμπανίαν, τὴν Βριττίαν καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὰς Γαλλίας καὶ τὴν Βρεττανίαν καὶ τὰς Ἰσπανίας μὲ τὸν μέγαν ὁμολογητὴν Ὀσίον· ἐπίσης οἱ ἐπί-

Ἄσίου, ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν Παννονίων καὶ Νωρικοῦ καὶ Σισκίας Δαλματίας τε καὶ Δαρδανίας Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ πάσης τῆς Ἀχαΐας καὶ Κρήτης Κύπρον τε καὶ Λυκίας καὶ πλείστον τῆς Παλαιστίνης τε καὶ
 5 Ἰσαυρίας, Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος καὶ πάσης Λιβύης καὶ Πενταπόλεως. Ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν· φθόνῳ μὲν διὰ τὴν τοσούτων κοινωνίαν, φόβῳ δὲ μὴ οἱ παρ' αὐτῶν ἀπατηθέντες προστεθῶσι τῇ τῶν τοσούτων ὁμοφυχία καὶ λοιπὸν ἢ αἵρεσις αὐτῶν παραδειγματισθεῖσα θριαμ-
 10 βευθῇ καὶ στηλιτευθῇ πανταχοῦ.

29. Πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ὡς τοὺς κύνas μεταπείθουσι μεταβαλέσθαι καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπιστρέφαι καὶ ὡς τοὺς χόιρους εἰς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας πάλιν κυλισθῆναι πρόφασίν τε τῆς μετανοίας πλά-
 15 σασθαι, ὡς διὰ φόβον τοῦ θεοσεβεστάτου Κώνσταντος εἶεν τοῦτο πεποιηκότες. Καίτοι, εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν, προδότας τούτων γίνεσθαι. Ὅτε δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; Οὐτε γὰρ στρατιώτου παρόντος, οὐ παλατιῶν ἢ
 20 νοταρίων ἀποσταλέντων —ὅποια νῦν αὐτοὶ ποιοῦσιν— ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος οὐδὲ ὅλως κληθέντες παρὰ τινος ἔγραψαν. Ἄλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐστὶ καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος ἔχει τὴν προαίρεσιν
 25 δι' ἐαυτῶν μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. Καὶ ὅμως Ἀρειανοὶ δευτερον γενόμενοι τοιαύτην πάλιν ἀπρεπῆ πρόφασιν ἐπινοήσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν.

30. Ἐπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλουν τὸν βασιλέα

σκοποὶ τῶν Παννονίων καὶ Νωρικοῦ καὶ τῆς Σισκίας, τῆς Δαλματίας, τῆς Δαρδανίας, τῆς Δακίας καὶ τῆς Μυσίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ ὅλης τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Λυκίας καὶ οἱ περισσότεροὶ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἰσαυρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Θηβαΐδος καὶ ὅλης τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως. Βλέποντες αὐτὰ ἐκεῖνοι κατελήφθησαν ἀπὸ φθόνον καὶ φόβον· ἀπὸ φθόνον μὲν ἕνεκα τῆς κοινῆς τῶν πολλῶν ἐπισκόπων, ἀπὸ φόβον δὲ μήπως προστεθοῦν εἰς τὴν ὁμοφυλίαν τῶν ὀρθοδόξων καὶ ὅσοι ἐξηπατήθησαν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ αἵρεσις τῶν ὑποστῆ παντοῦ παραδειγματικὴν ἤτταν καὶ ἐξευτελισμόν.

29. Πρῶτον, λοιπόν, ἐπεισαν τοὺς φίλους τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος νὰ μεταβάλουν στάσιν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ὡς σκύλοι εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα καὶ ὡς χοῖροι νὰ κυλισθοῦν καὶ πάλιν εἰς τὸν προηγούμενον βόρβορον τῆς ἀσεβείας¹. Ἐπλασαν μάλιστα καὶ πρόφασιν διὰ τὴν μεταστροφὴν τῶν ὅτι δῆθεν προηγουμένως ἐνήργησαν φοβούμενοι τὸν θεοσεβέστατον Κωνσταντᾶ! Ὅμως, καὶ ἂν ἐφοβοῦντο, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ προδώσουν τὰς πεποιθήσεις τῶν, ἂν βεβαίως εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι ὀρθῶς ἔπραξαν. Δοθέντος ὁμοίως ὅτι δὲν εἶχον φόβον, ἀλλ' ἐψεύδοντο, εἶναι ἄξιοι πάσης κατακρίσεως. Διότι δὲν ἔγραψαν παρουσίᾳ στρατιώτου ἢ ἐπειδὴ ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς παλατιανοὶ ἢ νοτάριοι —ὅπως πράττουν τῶρα αὐτοί—, οὔτε ἦτο παρῶν ὁ βασιλεὺς, οὔτε γενικῶς τοὺς ἐκάλεσεν οἰοσδήποτε. Ἀντιθέτως μόνοι, μὲ τὴν θέλησιν τῶν μετέβησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ μετενόησαν μόνοι τῶν καὶ ἔγραψαν τὰς ἐπιστολάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἐξωτερικὸς φόβος, ὁ μόνος δὲ φόβος εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅπου καθεὶς ἔχει ἐλευθερίαν προαιρέσεως. Καὶ ὁμοίως δὲν ἐντρέποντο νὰ ἐπινοοῦν παρομοίαν ἀσύστατον πρόφασιν, ἀφοῦ ἐγίναν διὰ δευτέραν φοράν Ἀρειανοί.

30. Ἐπειτα ἐπεσκέφθησαν ὅλοι μαζί τὸν βασιλέα Κωνσταν-

Κωνσταντίον λέγοντες· Ἐκαὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες οὐκ ἐπι-
 στεύθημεν· ἐλέγομεν γάρ, ὅτε μετεπέμπον τὸν Ἀθανάσιον,
 ὅτι τοῦτον προσκαλούμενος τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις.
 Οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς γέγονε καὶ οὐ παύεται ταύτην
 5 οὗτος ἀναθεματίζων. Αὐτὸς μὲν οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ παν-
 ταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν πλείστοι τὴν μετ' αὐτοῦ
 κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ' ἡμῶν εἶναι οἱ μὲν
 προσετέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν
 μόνοι. Καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῆ καὶ λοιπὸν ἡμεῖς
 10 καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἰρετικοί. Κἂν τοῦτο γένηται, σκόπει
 μὴ μετὰ Μανιχαίων λογισθῶμεν. Ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν
 καὶ πρόστα τῆς αἵρέσεως· καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει.
 Τοιαῦτα μὲν οὖν ἦν τούτων τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα. Καὶ
 αὐτὸς δὲ διερχόμενος, ὅτε πρὸς Μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέ-
 15 πων τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ
 πυρὸς ἀναφθεῖς μετεβάλλετο τὴν γνώμην καὶ οὔτε τῶν ὄρκων
 ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπελάθετο καὶ τῶν πρὸς
 τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων γέγονε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ
 γράφων καὶ Ἀθανάσιον ἑωρακῶς ὄρκους δέδωκε, μὴ ἄλλως
 20 ποιήσῃν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται καὶ τῷ ἐπισκόπῳ καταθυ-
 μίως τυγχάνοι. Ἄλλ' ἢ πρὸς τὴν ἀσέβειαν σπουδῆ πάντων ἀ-
 θρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποίηκεν. Οὐ δεῖ δὲ θανατῶσαι,
 εἰ μετὰ τοσαῦτα γράμματα καὶ τοσοῦτους ὄρκους ἠλλοιώθη
 Κωνσταντίος, ὅπου γε καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου τότε τύραννος Φα-
 25 ραὼ πολλάκις ἐπαγγελλόμενος καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων τῶν

1. Ὁ Οὐάλης Μουρσῶν ἐξησφάλισε τὴν σταθερὰν εὐνοίαν τοῦ Κων-
 σταντίου ἀναγγείλας εἰς αὐτὸν τὴν νίκην τοῦ στρατοῦ του πλησίον τῆς
 πόλεως τῶν Μουρσῶν ἐπὶ τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου Μαγνεντίου κατὰ
 τὸ φθινόπωρον τοῦ 352. Ὁ Οὐάλης ὁμοῦς εἶχεν ἤδη μεταστραφῆ ὑπὲρ τοῦ
 Ἀρειανισμοῦ προηγουμένως, ὅπως δὴποτε δὲ μετὰ τὸ 350.

2. Ὁ γερμανικῆς καταγωγῆς στρατηγὸς Μαγνέντιος ἀνεκέρυξεν ἑαυ-
 τὸν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως τὴν 18ην Ἰανουαρίου 350. Ὁ Κωνσταντίος
 ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του καὶ ἔτσι τὰ Χριστοῦγεννα τοῦ 350 εὐρίσκετο

τιον¹ καὶ τὸν παρεκάλουν διὰ τῶν ἐξῆς λόγων· 'Καὶ παλαιότερον σὲ προειδοποιήσαμεν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐπίστευσες. Σοῦ ἐλέγαμεν δηλαδή, ὅταν ἐκάλεις τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅτι προσκαλῶν αὐτὸν ἐκδιώκεις τὴν αἵρεσίν μας. Διότι αὐτὸς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἦτο ἐναντίον της καὶ δὲν παύει νὰ τὴν ἀναθεματίζει. Αὐτός, λοιπόν, ἔχει γεμίσει τὴν οἰκουμένην μὲ γράμματα ἐναντίον μας. Ἔτσι οἱ μὲν περισσότεροι εὐρίσκονται εἰς κοινωνίαν μὲ αὐτόν, ἀπὸ ὅσους δὲ ἐφάνησαν ὅτι εἶναι μαζί μας ἄλλοι μὲν προσετέθησαν εἰς τοὺς φίλους του, ἄλλοι δὲ πρόκειται νὰ τὸ πράξουν. Ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν μόνοι. Ὑπάρχει μάλιστα φόβος νὰ καταδικασθῇ ἡ αἵρεσις καὶ συνεπῶς ἡμεῖς καὶ σὺ νὰ θεωρηθῶμεν αἰρετικοί. Ἄν γίνῃ δὲ αὐτό, πρόσεχε μήπως συγκαταλεχθῶμεν εἰς τοὺς Μανιχαίους. Ἀρχισε, λοιπόν, πάλιν τὸν διωγμὸν καὶ περιφρούρησε τὴν αἵρεσιν· διότι καὶ αὐτὴ σὲ ἔχει βασιλέα'. Αὐτὰ ἦσαν περίπου τὰ λόγια τῆς πανουργίας των. Ἔτσι διερχόμενος ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς, ὅταν ἔσπευδε κατὰ τοῦ Μαγνηντίου², ὅταν εἶδε τὴν κοινωνίαν τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, ὡς νὰ τοῦ ἤναψαν πῦρ, μετέβαλε γνώμην καὶ οὔτε τοὺς ὄρκους ἐνεθυμήθη, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐλησμόνησεν ὅσα ἔγραψε καὶ ἐφάνη ἀγνώμων ἐναντι τῶν ὄσων ὧφειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του. Διότι, πράγματι, ὅταν ἔγραψε πρὸς τὸν ἀδελφόν του παρουσίᾳ τοῦ Ἀθανασίου, εἶχεν ὀρκισθῆ ὅτι δὲν θὰ πράξῃ τι διάφορον ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἔχει ἀγαθὰ αἰσθήματα διὰ τὸν ἐπίσκοπον. Ἡ σπουδὴ ὅλων τῶν αἰρετικῶν ὁμως πρὸς τὴν ἀσέβειαν τὸν ἔκανε νὰ λησμονήσῃ διὰ μιᾶς τὰ πάντα. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ ἀπορῆ κανεὶς ἂν ὁ Κωνσταντῖος μετὰ τόσα γράμματα καὶ τόσους ὄρκους μετέβαλε στάσιν, διότι καὶ ὁ παλαιὸς ἄρχων τῆς Αἰγύπτου Φαραώ, ἔδιδε μὲν πολλάκις ὑποσχέσεις καὶ ἔτσι ἀνεκουφίζετο ἀπὸ τὰς

εἰς Ναϊσσὸν τῆς Δακίας (σημερινὴ γιουγκοσλαβικὴ Νίς). Ἡ τελικὴ μάχη ἔγινε πλησίον τῶν Μουρσῶν τὴν 28ην Σεπτεμβρίου τοῦ 352. Μετ' ὀλίγον, τὴν 10ην Αὐγούστου 353 ὁ Μαγνηντίος ἠτύοκτόνησεν εἰς τὴν Λυών.

βασάνων ἀνεσιν μετετίθετο, ἕως εἰς τέλος ἀπόλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονοήσασιν αὐτῷ.

31. Τούτους μὲν οὖν κατὰ πόλιν πρῶτον ἐβιάζετο μετατίθεσθαι, γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀρελάτῳ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ λοιπόν, ὡς
 5 οἱ αἵρετικοὶ συνεβούλευσαν καὶ ὑπέθεντο, οὕτως αὐτὸς ἔπρα-
 τε, μᾶλλον δὲ οὕτω καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο καὶ ἐνήλλοντο
 κατὰ πάντων ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν. Καὶ εὐθὺς ὧδε μὲν ἐντο-
 λαι καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, ἵνα τέως ὁ σῖτος ἀφαι-
 ρεθῆ παρὰ Ἀθανασίου καὶ δοθῆ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ
 10 ἵνα ἐξῆ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομέ-
 νους. Ἀπειλή τε ἦν τοῖς δικασταῖς εἰ μὴ συνάγοιντο μετὰ τῶν
 Ἀρειανῶν. Ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων
 διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. Εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη προστάγματα
 15 πάλιν, καὶ νοτάριοι κατὰ πόλιν καὶ παλατινοὶ φέροντες ἀπει-
 λὰς ἀπεστέλλοντο πρὸς τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστάς,
 ἵν' οἱ μὲν δικασταὶ ἐπέλωσιν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἢ ἵνα κατὰ
 Ἀθανασίου γράψωσι κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τοὺς Ἀρειανούς
 ἢ τιμωρίαν αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξοριστίας, οἱ δὲ τούτοις
 20 συνερχόμενοι λαοὶ δεσμὰ καὶ ὕβρεις καὶ πληγὰς κατ' αὐτῶν
 καὶ ἀφαιρέσιν τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων ἔσεσθαι γνώσκοιεν.
 Οὐκ ἠμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα· καὶ γὰρ εἶχον οἱ ἀποσταλέντες
 μεθ' ἑαυτῶν κληρικὸς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος, ἵνα καὶ
 παροξύνωσι καὶ ἀμελοῦντας τοὺς δικαστάς κατενέγκωσι τῷ
 βασιλεῖ. Καὶ τὰς μὲν αἰρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς
 25 συνεχώρον βλασφημεῖν εἰς τὸν Κύριον, μόνοις δὲ τοῖς Χρι-
 στιανοῖς ἐπεβούλευον οὐ φέροντες ἀκούειν περὶ Χριστοῦ λό-
 γων εὐσεβῶν. Πόσοι τοιγαροῦν ἐπίσκοποι κατὰ τὸ γεγραμ-
 μένον («Ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλέας ἤχθησαν») καὶ παρὰ δικα-

1. Βλ. Ἐξ. 7 - 11.

2. Εἰς τὰς πόλεις Ἀρελάτην (Ἄρλ) καὶ Μεδιόλανα (Μιλάνον) ὁ Κων-
 στάντιος εὐρίσκετο κατὰ τὸ ἔτος 355. Εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν συνήλθεν ἡ
 σύνοδος διὰ τὴν ὁποῖαν ὁμιλεῖ εἰς τὴν συνέχειαν ὁ Μ. Ἀθανάσιος.

3. Ματθ. 10, 18.

πληγὰς, ἥλλαζεν ὁμως μετὰ ταῦτα¹, ἕως οὗτου ἐχάθη τελικῶς μαζί με τοὺς ὁμόφρονάς του.

31. Κατ' ἀρχήν, λοιπόν, προσεπάθει νὰ μεταβάλη διὰ τῆς βίας τοὺς πρώην Ἀρειανούς εἰς ἐκάστην πόλιν. Ὅπως τὸν συνεβούλευσαν καὶ τοῦ ὑπηγόρευσαν οἱ αἰρετικοί, ἔτσι ἔπραξεν ὁ ἴδιος ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀρελάτην καὶ τὰ Μεδιόλανα², μᾶλλον δὲ ἔτσι ἔπραξαν οἱ αἰρετικοὶ ἐπιτιθέμενοι κατὰ πάντων, ἀφοῦ εἶχον τὴν ἐξουσίαν. Εὐθύς δὲ ἐγράφησαν ἐντολαὶ καὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν ἑπαρχον ν' ἀφαιρεθῆ ὁ σῖτος ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον καὶ νὰ δοθῆ εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ ἐπιτρέπεται εἰς ὅσους θέλουν νὰ ἐξευτελίζουν ὅσους μετέχουν εἰς τὰς συνάξεις του. Ἠπειλοῦντο μάλιστα οἱ δικασταὶ ἂν δὲν μετεῖχαν εἰς τὰς συνάξεις τῶν Ἀρειανῶν. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἦσαν προπαρασκευαστικά τῶν ὄσων συνέβησαν μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. Ὅσον διὰ τὴν ἐπαρχίαν πάλιν ἀπεστέλλοντο προστάγματα καὶ νοτάριοι εἰς ἐκάστην πόλιν καὶ παλατιανοί, κομισταὶ ἀπειλῶν κατὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν δικαστῶν. Οἱ μὲν δικασταὶ διετάσσοντο νὰ ἀσκήσουν πίεσιν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἢ νὰ γράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐρχόμενοι εἰς κοινωσίαν με τοὺς Ἀρειανούς ἢ οἱ ἴδιοι μὲν νὰ ὑποστοῦν ἐξορίας, οἱ δὲ κοινωνοῦντες με αὐτοὺς λαϊκοὶ νὰ γνωρίζουν ὅτι θὰ ὑποβληθοῦν εἰς δεσμά, ὕβρεις καὶ βασανισμοὺς καὶ θὰ χάσουν τὰ ὑπάρχοντά των. Τὸ διάταγμα δὲν παρημελήθη, διότι οἱ ἀπεσταλμένοι εἶχον μεθ' ἑαυτῶν κληρικοὺς τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος, διὰ νὰ παροτρύνουν τοὺς δικαστὰς καὶ, ἂν παραμελήσουν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ διατάγματος, νὰ τοὺς ἀναφέρουν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐπέτρεπαν βεβαίως εἰς τὰς αἰρέσεις ὡς μικροτέρας ἀδελφάς των νὰ βλασφημοῦν τὸν Κύριον μόνον κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐστρέφοντο, διότι δὲν ἠνείχοντο νὰ ἀκούουν λόγους εὐσεβεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ ἐπίσκοποι, λοιπόν, κατὰ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς «Προσήχθησαν ἐνώπιον βασιλέων καὶ ἡγεμόνων»³ καὶ ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς δικα-

στῶν ἤκουσαν· ἢ ὑπογράψατε ἢ τῶν ἐκκλησιῶν ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς προσέταξε'. Πόσοι δι-
 5 εσείσθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν ἐπι-
 σκόπων αὐτοὺς καταμέμφονται. Καὶ γὰρ καὶ πολιτευταῖς ἐ-
 γράφετο, καὶ ἦν ἀπειλή, ζημία χρημάτων, εἰ μὴ ἀναγκάζοι ἕ-
 10 καστος τὸν τῆς ἰδίας πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν. Καὶ ὅλως
 πᾶς τόπος καὶ πᾶσα πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς
 τῶν μὲν ἐπισκόπων ἐλκομένων, τῶν δὲ δικαστῶν ὀρώντων
 τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν.

- 10 **32.** Ταῦτα μὲν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παλατινῶν ἐπράττετο,
 οἱ δὲ θαυμαστοὶ θαρροῦντες αἷς ἔχουσι προστασίαις σπουδῆν
 τίθενται. Καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα κα-
 λοῦσι, τοὺς δὲ πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι πλάττοντες
 15 κατ' αὐτῶν προφάσεις, ἵν' οἱ μὲν παρόντα Κωνσταντίον
 καταπιτήξωμεν, οἱ δὲ τοὺς ἀποσταλέντας καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς
 ἐκ προφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες μεταθῶνται τῆς ἐαν-
 τῶν ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς μνήμης. Οὕτω γοῦν ἐβιάσατο βασιλεὺς
 τὸ τοσοῦτον τῶν ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν ἀπειλῶν, τὰ δὲ
 ἐπαγγελλλόμενος, εἶπεῖν· 'οὐκέτι κοινωνοῦμεν Ἀθανασίῳ'. Οἱ
 20 γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν οὐ πρότερον ἔβλεπον αὐτὸν οὐδ'
 ὅλως ἄνεσιν ἔχειν τινα ἢ προῖέναι τῆς ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέ-
 ποντο, πρὶν ἂν ὑπογράψωσιν ἢ ἀνανεύοντες ἐξορισθῶσιν. Ἐποίει
 δὲ τοῦτο διὰ τὸ συνοραῖν ἀπὸ πάντων μισεῖσθαι τὴν αἴρεσιν, διὸ
 μάλιστα ἠνάγκασε τοὺς τοσοῦτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι.
 25 Καὶ ἐσπούδασεν ὄχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν, πρὸς φθόνον μὲν
 κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, φαντασίας δὲ χάριν τῆς ἀρειανῆς ἀσε-
 βείας, ἧς αὐτὸς προΐσταται, οἰόμενος ὅτι ὡς τοὺς ἀνθρώπους
 οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέφαι δυνήσεται, οὐκ εἰδὼς οὐδὲ

στάς· ἢ ὑπογράψατε ἢ θὰ ἐκδιωχθῆτε ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, διότι ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ καθαιρεθῆτε'. Πολλοὶ δὲ εἰς τὰς πόλεις ἐξεβιάσθησαν ὑπ' αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ κατηγορηθοῦν ὡς φίλοι τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων. Διότι εἶχαν σταλῆ γραπταὶ διαταγαὶ καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ ἠπειλεῖτο καὶ χρηματικὸν πρόστιμον, ἂν ἕκαστος δὲν ἐξηνάγκαζε τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἰδικῆς του πόλεως νὰ ὑπογράψῃ. Γενικῶς δὲ ὄλος ὁ τόπος καὶ ἑκάστη πόλις εἶχε γεμίσει ἀπὸ φόβον καὶ ταραχὴν· οἱ ἐπίσκοποι ἐσύροντο εἰς τὴν ἔξοριαν, οἱ δὲ δικασταὶ ἔβλεπαν τοὺς ὀδυρμούς καὶ στεναγμούς τῶν λαϊκῶν.

32. Αὐτὰ ἔπραττον οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ παλατίου. Αὐτοὶ δὲ οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες, ἔχοντες ἀποκτήσει θράσος ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ παλατίου ἔσπευδαν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ σχέδιόν των. Ἔτσι ἄλλους μὲν ἐπισκόπους τοὺς ἐκάλεσαν νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸν βασιλέα, ἄλλους δὲ ἐξεβίαζαν δι' ἐπιστολῶν πλάσσοντες ψευδεῖς κατηγορίας ἐναντίον των. Ἔτσι ἐνόμιζαν ὅτι οἱ μὲν θὰ καταπτοηθῶμεν ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Κωνσταντίου, οἱ δὲ θὰ μεταβάλουν τὴν προσωπικὴν των ὀρθὴν καὶ εὐσεβῆ πίστιν ἐκ φόβου πρὸ τῶν ἀπεσταλμένων καὶ τῶν ἀπειλῶν τῆς κατεσκευασμένης συκοφαντίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξεβίασεν ὁ βασιλεὺς τόσον πλῆθος ἐπισκόπων, ἄλλους δι' ἀπειλῶν καὶ ἄλλους δι' ὑποσχέσεων, νὰ εἴπουν· 'Δὲν θὰ ἔχωμεν πλέον κοινωνίαν μὲ τὸν Ἀθανάσιον'. Διότι ὅσοι ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν δὲν τὸν ἔβλεπαν πρότερον, οὔτε ἠδύνατο νὰ ἔχουν οἰανδήποτε ἄδειαν κινήσεως ἢ ἔστω ἐξόδου ἐκ τοῦ καταλύματός των, πρὶν ὑπογράψουν ἢ ἀρνηθοῦν καὶ ἐξορισθοῦν. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔκανε, διότι ἀντελαμβάνετο ὅτι ὄλοι ἐμίσουν τὴν αἴρεσιν, δι' αὐτὸ κυρίως ἐξηνάγκασε τοὺς πολλοὺς νὰ προσχωρήσουν εἰς τοὺς ὀλίγους. Ἔσπευσε δὲ νὰ συγκεντρώσῃ πλῆθος ὀνομάτων, τόσον ἀπὸ φθόνον κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὅσον καὶ διὰ νὰ καταστῆ πομπῶδης ἡ ἀρειανὴ ἀσέβεια, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ ἴδιος. Ἐνόμιζε δὲ ὅτι ὅπως ἠδυνήθη νὰ μεταστρέ-

ἀναγνούς ὅτι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἑρωδιανοὶ προσλαβόμενοι τοὺς Φαρισαίους ἴσχυσαν ἐπικρῦναι τὴν ἀλήθειαν. Μᾶλλον γὰρ καὶ οὕτως αὕτη μὲν καθημέραν λαμπρὰ δεικνύται, οὗτοι δὲ καὶ κράξαντες· «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα», καὶ
 5 ἔχοντες τὴν Πιλάτου κρίσιν οὐδὲν ἡττόν εἰσιν ἔρημοι καὶ πάσης αἰσχύνης, προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μένειν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν πέρδικα γυμνοί, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἐαυτῶν ἀποθνήσκοντα.

33. Εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τούτοις φοβηθέντας τινὰς
 10 τῶν ἐπισκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον καὶ οὐ θαρρούντων οἷς πεπιστευκάσι τὸ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν τοὺς μὴ βουλομένους. Οὕτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἔχει («Ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ») ἐπιβαίνων κατεάσσει τὰς θύρας τῶν μὴ δεχομένων αὐτόν. Ὁ δὲ Σωτὴρ οὕτως ἐστὶ
 15 πρῶος, ὡς διδάσκειν μὲν· «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν» καὶ («Ὁ θέλων εἶναί μου μαθητής»), ἐρχόμενον δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν· («Ἀνοιξόν μοι, ἀδελφὴ μου νύμφη») καὶ ἀνοιγόντων μὲν εἰσέρχεται, ὀκνοῦντων δὲ καὶ μὴ θελούντων ἐκείνων ἀναχωρεῖ. Οὐ γὰρ ξίφε-
 20 σιν ἢ βέλεσιν οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἢ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλία. Ποία οὖν πειθῶ, ἔνθα βασιλέως φόβος; Ἡ ποία συμβουλία, ἐν ἧ ὁ ἀντιλέγων τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον; Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ καίτοι βασιλεὺς ὢν καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χειρας ἔχων θέλοντάς τε τοὺς στρατιώτας
 25 ἀποκτείνει τὸν ἐχθρὸν οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκόλυκεν, ἀλλ', ὡς ἡ Γραφή φησιν, ἔπεισε Δαυὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις καὶ

-
1. Ματθ. 22, 15 ἐξ.
 2. Ἰω. 19, 15.
 3. Πρβλ. Ἱερ. 17, 11.
 4. Ψαλμ. 73, 6.
 5. Ματθ. 16, 24.
 6. Πρβλ. Λουκ. 14, 27.

ψη τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι θὰ δυνηθῆ νὰ μεταστρέψῃ καὶ τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν ἐγνώριζεν, οὔτε ἀνέγνωσεν ὅτι, οὔτε οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἑρωδιανοὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψουν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς συμμαχίας τῶν Φαρισαίων¹. Ἀντιθέτως ἡ ἀλήθεια ἀναδεικνύεται μὲ αὐτὴν τὴν τακτικὴν καθημερινῶς λαμπροτέρα. Αὐτοὶ δὲ παρ' ὅτι ἔκραξαν ὅτι· «Δὲν ἔχομεν βασιλέα παρὰ τὸν Καίσαρα»² καὶ παρ' ὅτι ἔχουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πιλάτου εἶναι περισσότερο ἐρημοὶ καὶ πλήρεις ἐντροπῆς καὶ ἀναμένουν ν' ἀπομείνουν τὸ ταχύτερον καὶ αὐτοὶ γυμνοὶ ὡς ἡ πέρδιξ³, ὅταν ἴδουν νὰ ἀποθνήσκῃ καὶ ὁ προστάτης των.

33. Βεβαίως ἔπραξαν ἀπρεπῶς ὅσοι ἐπίσκοποι γενικῶς φοβηθέντες αὐτοὺς μετεστράφησαν· ἀπρεπέστερον ὅμως εἶναι, καὶ ποὺ δὲν ἀρμόζει εἰς ἀνθρώπους ἔχοντας θάρρος ἀπὸ τὰς πεποιθήσεις των, ὅτι ἐξεβίασαν καὶ ἐξηνάγκασαν ὅσους δὲν ἤθελαν νὰ μεταστραφοῦν. Ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν ἀλήθειαν, κρατῶν εἰς χεῖρας «πέλεκυν καὶ σφῦραν»⁴ καταθραύει τὰς θύρας ὧσων δὲν τὸν δέχονται. Ἀντιθέτως ὁ Σωτὴρ εἶναι τόσον πρᾶος, ὥστε διδάσκει· «Ὅποιος θέλει νὰ ἔλθῃ ὀπίσω μου»⁵ καὶ «ὅποιος θέλει νὰ εἶναι μαθητῆς μου»⁶· ὅταν δὲ ἔρχεται ὁ Σωτὴρ πρὸς ἕκαστον ἡμῶν, δὲν ἀσκεῖ βίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως κρούει καὶ λέγει· «Ἄνοιξέ μου, ἀδελφὴ μου νύμφη»⁷· ἂν μὲν τοῦ ἀνοιξοῦν, εἰσέρχεται, ἂν ὅμως διστάζουν καὶ δὲν θέλουν, ἀναχωρεῖ. Πράγματι ἡ ἀλήθεια δὲν διακηρύσσεται μὲ ξίφη ἢ βέλη, οὔτε μὲ στρατιῶτας, ἀλλὰ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῶν συμβουλῶν. Ποῦ πειθῶ ὅμως, ὅπου ὑπάρχει ὁ φόβος τοῦ βασιλέως; Ἡ τί συμβουλή, ὅταν ὁ ἀντιλέγων τιμωρῆται μὲ ἐξορίαν καὶ θάνατον; Ἀκόμη καὶ ὁ Δαυὶδ, παρ' ὅτι ἦτο βασιλεὺς καὶ ἐκράτει τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς χεῖράς του, ὅταν ἤθελαν οἱ στρατιῶται νὰ φονεύσουν τὸν ἐχθρὸν, δὲν τοὺς ἠμπόδισε διὰ τῆς ἐξουσίας του, ἀλλ', ὅπως λέγει ἡ Γραφή, ἔπεισεν ὁ Δαυὶδ μὲ λόγους τοὺς ἀνδρας του καὶ δὲν τοὺς ἄφησε νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ φονεύσουν

7. Ἄσμα 5, 2.

οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν Σαοὺλ. Αὐτὸς δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν οὐκ ἔστι κατὰ Θεόν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, καὶ ὅτι οἱ τὰ Ἄρειου φρονοῦντες 'οὐκ ἔχουσιν

5 ἀληθῶς βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα'. Δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν ὅσαπερ βούλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστομάχοι, δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν ἠγγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρᾶ χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοί,

10 Πανλίνος ὁ ἀπὸ Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλίων ἐπίσκοπος καὶ Λουκίφερ ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς Σερδινίας ἐπίσκοπος Εὐσέβιος τε ὁ ἀπὸ Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων — ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. Τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε κατὰ Ἀθα-

15 νασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἵρετικοῖς κοινωνεῖν. Εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο καὶ λεγόντων, μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος· "Ἄλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι, τοῦτο κανὼν", ἔλεγε· 'Νομιζέσθω οὕτω γάρ μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγόμενοι

20 ἐπίσκοποι. Ἡ τοίνυν πείσθητε ἢ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γενήσεσθε'.

34. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι πάνυ γε θαυμάσαντες καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν Θεὸν πολλῇ τῇ κατ' αὐτοῦ παρησία μετὰ λόγων ἐχρήσαντο διδάσκοντες, μὴ εἶναι

25 τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος Θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἤξιον, μὴ ἐξαιφνης αὐτὴν ἀφέληται. Ἠπίλουν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ συνεβούλευον αὐτῷ, μὴ

1. Βλ. Α' Βασ. 26, 9.

2. Βλ. Ἰω. 19, 15.

3. Τὰ Τρέβιρα (σημερινὴ Τρήρ τῆς Δ. Γερμανίας) ἀνήκον τότε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλλίας.

4. Ὁ Λουκίφερ Καλάρεως (σημερινὸν Κάλιαρι) τῆς Σαρδηνίας ἦτο ἐκ

τὸν Σαούλ¹. Αὐτὸς ὁμῶς ὁ Κωνσταντῖος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει λόγον ἐκβιάζει τοὺς πάντας διὰ τῆς ἐξουσίας του, ὥστε, ν' ἀποδειχθῆ ἑνώπιον ὄλων ὅτι τὸ φρόνημά των δὲν εἶναι ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ' ἀνθρώπινον καὶ ὅτι οἱ ἔχοντες ἀρειανικὸν φρόνημα 'δὲν ἔχουν πράγματι ἄλλον βασιλέα πλὴν τοῦ Καίσαρος'². Δι' αὐτοῦ ἄλλωστε πράττουν ὅλα ὅσα θέλουν οἱ χριστομάχοι· ἐπειδὴ ὁμῶς ἐνόμισαν ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἐκβιάσουν πολλούς, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῶν ἔκαναν πολλούς νὰ γίνουν ὁμολογηταί. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ οἱ τωρινοὶ λαμπροὶ ὁμολογηταί, ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος Τρεβίρων, τῆς μητροπόλεως τῆς Γαλλίας³, ὁ Λουκίφερ ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως τῆς Σαρδινίας⁴, ὁ ἐπίσκοπος Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας Εὐσέβιος καὶ ὁ Διονύσιος Μεδιολάνων—εἶναι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. Αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐκάλεσεν ὁ βασιλεὺς καὶ τοὺς διέταξε νὰ ὑπογράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ συνταχθῶν με τοὺς αἰρετικούς. Ἐκεῖνοι ὁμῶς ἠπόρησαν διὰ τὴν καινοφανῆ αὐτὴν τακτικὴν καὶ παρητήρησαν ὅτι αὐτὸ δὲν ἦτο ἐκκλησιαστικὸς κανὼν. Τότε ἐκεῖνος ἀντέτεινεν εὐθέως· "Ὅ,τι θέλω ἐγώ, αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρῆται ἐκκλησιαστικὸς κανὼν· διότι, ὅταν ὁμιλῶ ἔτσι, μὲ ἀνέχονται οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συρίας. Λοιπὸν ἢ πεισθῆτε ἢ θὰ ἐξορισθῆτε καὶ σεῖς'.

34. Ὅταν ἄκουσαν αὐτὰ οἱ ἐπίσκοποι, ἐξεπλάγησαν τὰ μέγιστα· προσηυχήθησαν ὁμῶς εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὠμίλησαν μετὰ πολλῆς παρρησίας ἐναντίον του⁵, διδάσκοντες ὅτι ἡ βασιλεία δὲν εἶναι ἰδική του, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωκε αὐτήν, τὸν προέτρεψαν δὲ νὰ φοβῆται τὸν Θεόν, μήπως ἐξαίφνης τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν βασιλείαν. Τοῦ ἀνέφεραν τὴν ἀπειλὴν τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ τὸν συνεβούλευσαν νὰ μὴ διαφθείρῃ τὰ ἐκκλη-

τῶν ἐπιφανῶν προασπιστῶν τῆς ὀρθοδοξίας.

5. Τὰ ἀκολουθοῦντα ἀποτελοῦν ἀπόρριψιν τοῦ καισαροπατισμοῦ καὶ τῆς ψευδοθεολογικῆς ἐπενδύσεώς του ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν.

διαφθείρειν τὰ ἐκκλησιαστικά μηδὲ ἐγκαταμίσγειν τὴν ὡμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς Ἐκκλησίας διαταγῇ μηδὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' οὔτε ἤκουεν ἐκεῖνος οὔτε τι πλέον αὐτοὺς λέγειν ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ
 5 καὶ μᾶλλον ἠπειλεῖ καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν καὶ ἀπάγεσθαι δέ τινας ἐξ αὐτῶν ἐκέλευσε. Καὶ πάλιν ὡς ὁ Φαραὼ μετεγίνωσκεν. Ἐκτινάξαντες τοίνυν οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβλέψαντες οὔτε ἀπειλὴν βασιλέως ἐφοβήθησαν οὔτε ξίφους γυμνουμένον προοδεδώκασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν
 10 ἐξορισμὸν ὡς λειτούργημα διακονίας ἐσχήκασιν. Διερχόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ κατὰ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς ὄντες, εὐηγγελίζοντο τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες καὶ τὴν μετάνοιαν Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος στηλιτεύοντες. Ἐγίγνετο δὲ τοῦτο πρὸς
 15 ἐναντίου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. Ὅσῳ γὰρ πολὸν τὸ διάστημα τῆς ἐξοριστίας, τοσοῦτω μείζον τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος ἤϋξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἢ τούτων ἀποδιμῖα. Τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους οὐκ αὐτοὺς μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο καὶ
 20 ἐβδελύττετο οὐκέτι μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ φονεὺτὰς καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς ὀνομάζων;

35. Βέλτιον μὲν οὖν ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν Κωνστάντιον μηδ' ὄλλως τῆς αἱρέσεως ταύτης γενέσθαι ἢ γενόμενον μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσεβέσιν ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων στήναι μετ'
 25 αὐτῶν, ἵνα κὰν ἕως τούτων ἔχωσι κοινὴν τὴν κρίσιν. Ὡς δὲ ἔοικε, κατὰ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπεύροντες μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν ἐπισπῶνται. Καὶ γὰρ οὐδὲ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ τὴν μανίαν ἐξέτειναν. Καὶ

σιαστικά, οὔτε ν' ἀναμιγνύη τὴν ρωμαϊκὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε νὰ εἰσάγη τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως οὔτε ἤκουε, οὔτε τοὺς ἐπέτρεπε νὰ εἴπουν περισσότερα, ἀλλ' ἠύξησε τὰς ἀπειλὰς καὶ ἔσυρε γυμνὸν τὸ ξίφος κατ' αὐτῶν καὶ διέταξε νὰ ἀπομακρύνουν ὠρισμένους ἐξ αὐτῶν. Ἐν συνεχείᾳ ἤλλασσε γνώμην ὡς ὁ Φαραῶ. Οἱ δὲ ἅγιοι, ἀφοῦ ἐτίναξαν τὴν σκόνην¹ καὶ προσέβλεψαν εἰς τὸν Θεόν, οὔτε τὴν ἀπειλήν τοῦ βασιλέως ἐφοβήθησαν, οὔτε ἔγιναν προδόται ἕνεκα τοῦ γυμνοῦ ξίφους· ἀντιθέτως ἐθεώρησαν τὴν ἐξορίαν ὡς λειτούργημα τῆς διακονίας των. Πράγματι, ἀπὸ ὅποιον τρόπον καὶ πόλιν διήρχοντο, παρ' ὅτι δέσμοι, εὐηγγελίζοντο τοὺς πιστοὺς κηρύσσοντες τὴν ὀρθὴν πίστιν, ἀναθεματίζοντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ στηλιτεύοντες τὴν παλινοῦσαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος. Ἔτσι ἡ ἐξορία των ἀπέβη εἰς βᾶρος τῶν σκευωρῶν. Διότι ὅσον παρετείνετο ὁ χρόνος τῆς ἐξορίας των, τόσον ἠύξανε τὸ μῖσος κατὰ τῶν σκευωρῶν, ἡ δὲ ἐξορία τῶν ἐπισκόπων ἦτο κήρυγμα κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν αἰρετικῶν. Διότι οἷοσδήποτε τοὺς ἔβλεπε νὰ διέρχωνται τοὺς ἐθαύμαζεν ὑπερβολικῶς ὡς ὁμολογητάς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο καὶ ἐβδελύσσετο τοὺς ἀντιπάλους ὄχι μόνον ὡς ἀσεβεῖς ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ φονεῖς καὶ τοὺς ὠνόμαζεν ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἄκτος ἀπὸ Χριστιανούς.

35. Θὰ ἦτο καλλίτερον ἂν ὁ Κωνσταντῖος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς παρέμενεν ἐκτὸς τῆς αἵρέσεως αὐτῆς ἢ ἅπαξ καὶ προσεχώρησε, νὰ μὴ ἐνδίδῃ τόσον εἰς τοὺς ἀσεβεῖς ἢ ἅπαξ καὶ ἐνέδωκε, νὰ σταματήσῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, διὰ νὰ εἶναι ὑπόλογος μέχρις αὐτῶν τῶν πράξεων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀφοῦ ὡς ἄφρονες περιεπλάκησαν στενωῶς εἰς τὰ δεσμὰ τῆς ἀσεβείας, θὰ ἐπισύρουν καθ' ἑαυτῶν μεγαλυτέραν τιμωρίαν. Ἔτσι δὲν ἐσεβάσθησαν οὐδὲ τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης Λιβέριον, ἀλλ' ἡ μανία των ἐφθασε μέχρις ἐκεῖ. Δὲν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν διὰ τὸ γεγονός

οὐχ ὅτι ἀποστολικὸς ἐστὶ θρόνος ἠδέσθησαν, οὐδ' ὅτι ἡ μητρό-
 πολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμανίας ἐστὶν ἠλαβήθησαν, οὐδ' ὅτι
 πρότερον ἀποστολικὸς αὐτοὺς ἄνδρας ἠγράφοντες εἰρήκασιν
 ἐμνημόνευσαν. Ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες πάντων ἀθρόως
 5 ἐπελάθοντο καὶ μόνῃ τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σπουδῆς ἐφρόν-
 τισαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐωράκασιν αὐτὸν ὀρθοδοξοῦντα μισοῦντα
 μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, σπουδάζοντα δὲ πάντας πείθειν
 ἀποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς, ἐλογίσαντο οἱ δυσ-
 σεβεῖς ὅτι· εἰ τὸν Λιβέριον πείσαιμεν, πάντων ταχέως κρατή-
 10 σομεν'. Καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ. Κἀκεῖνος ταχέως προσδοκή-
 σας διὰ Λιβερίου πάντας ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν γράφει καὶ πέμ-
 πει σπάδοντα Εὐσέβιον τινα καλούμενον μετὰ γραμμάτων καὶ
 δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν
 ἀπειλήσῃ. Ἀπελθὼν τοίνυν ὁ σπάδων εἰς τὴν Ῥώμην πρῶτον
 15 παρεκάλει τὸν Λιβέριον κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς
 δὲ Ἀρειανοῖς κοινωνῆσαι, λέγων· Τοῦτο βασιλεὺς βούλεται
 καὶ κελεύει σε ποιῆσαι'. Εἶτα ἐπιδεικνὺς τὰ δῶρα παρεκάλει
 καὶ χειρῶν ἤπτετο λέγων· Πείσθητι βασιλεῖ καὶ ταῦτα δέξαι'.

36. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε· Πῶς οἷόν τε
 20 τοῦτο γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου; Ὅν γὰρ οὐ μόνον μία, ἀλλὰ
 καὶ δευτέρα σύνοδος πανταχόθεν συναχθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε
 καὶ ἡ Ῥωμαίων δὲ ἐκκλησία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνά-
 μεθα κατακρῖναι; Ἡ τίς ἡμᾶς ἀποδέξεται, εἰ δὴ παρόντα ἠγα-
 πήσαμεν καὶ εἶχομεν τῇ κοινωνίᾳ, τοῦτον ἐὰν ἀποστραφῶμεν
 25 ἀπόντα; Οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκκλησιαστικὸς κανὼν οὐδὲ τοιαύ-
 την πρόποτε παράδοσιν ἔσχομεν παρὰ τῶν πατέρων τῶν καὶ

1. Ῥωμανία εἶναι ἡ περίξ τῆς Ῥώμης περιοχή.

ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι ἀποστολικὸς θρόνος, οὔτε ἐσεβάσθησαν τὸ ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι μητρόπολις τῆς Ρωμανίας¹, οὔτε ἐνεθυμήθησαν ὅτι προηγούμενως ἀπευθυνόμενοι πρὸς τοὺς Ρωμαίους τοὺς ἀπεκάλεσαν γραπτῶς 'ἀποστολικοὺς ἀνδρας'. Ἀντιθέτως τὰ ἀνακάτευσαν ὅλα καὶ τὰ ἐλησμόνησαν ὅλα μαζί, ἐφρόντισαν δὲ μόνον διὰ τὸν ζῆλόν των, διὰ τὴν ἀσέβειαν. Ὅταν, λοιπόν, παρετήρησαν ὅτι ὁ Λιβέριος ἦτο ὀρθόδοξος καὶ ἐμίσει τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ ὅτι κατέβαλε προσπαθείας νὰ πείσῃ τοὺς πάντας νὰ τὴν ἀποστραφοῦν καὶ ν' ἀποχωρήσουν ἀπὸ αὐτὴν, ἐσκέφθησαν οἱ δυσσεβεῖς ὅτι: "Ἄν πείσωμεν τὸν Λιβέριον, θὰ ἐπικρατήσωμεν ταχέως ἐφ' ὅλων". Πράγματι, ἀρχίζουσι τὰς διαβολὰς εἰς τὸν βασιλέα. Καὶ ἐκεῖνος ἐπειδὴ ἠλπίζεν ὅτι διὰ τοῦ Λιβερίου θὰ προσελκύσῃ ὅλους πρὸς τὸ μέρος του, γράφει ταχέως καὶ ἀποστέλλει εὐνοῦχον ὀνομαζόμενον Εὐσέβιον μὲ γράμματα καὶ δῶρα, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν Λιβέριον μὲ τὰ δῶρα καὶ νὰ τὸν ἀπειλήσῃ μὲ τὰ γράμματα. Ἀφοῦ ἐφθασε, λοιπόν, εἰς τὴν Ρώμην ὁ εὐνοῦχος κατ' ἀρχὴν παρεκάλει τὸν Λιβέριον νὰ ὑπογράψῃ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν μὲ τοὺς Ἀρειανοὺς λέγων: 'Αὐτὸ θέλει ὁ βασιλεὺς καὶ σὲ διατάσσει νὰ πράξῃς'. Ἐπειτα τοῦ ἔδειξε τὰ δῶρα, τὸν παρεκάλει καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὰς χεῖρας λέγων: 'Πείσου εἰς τὸν βασιλέα καὶ δέξου αὐτά'.

36. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος προσεπάθη νὰ τὸν διδάξῃ διὰ τῆς πειθοῦς λέγων: 'Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτὸ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου; Πῶς δυνάμεθα νὰ καταδικάσωμεν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ὄχι μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος, ἡ ὁποία συνήχθη ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, τὸν ἔκρινεν νομίμως ἄθῳον καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης τὸν προέπεμψεν ἐν εἰρήνῃ; Ποῖος δὲ θὰ δεχθῇ ἡμᾶς, ἂν ἀποκηρύξωμεν ἀπόντα, αὐτὸν τὸν ὁποῖον ἠγαπήσαμεν παρόντα καὶ ἐδέχθημεν εἰς κοινωνίαν; Αὐτὰ δὲν ἀρμόζουν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν οὔτε παρελάβαμεν ποτὲ μέχρι τῶρα παρομοίαν παράδοσιν ἀπὸ τοὺς πατέρας, οἱ ὁ-

αὐτῶν παραλαβόντων παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου. Ἄλλ' εἶπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῖν περὶ Ἐκκλησιαστικῆς 5 Ἐκκλησιαστικῆς γραφέντα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γενόμενα, λυέσθω δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων καὶ γενέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰν τοῦ παλατίου, ἐν ἣ βασιλεὺς οὐ πάρεστιν, οὐ κόμης παραγίνεται, οὐ δικαστῆς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἀρκεῖ καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διάταξις, ἵν' οὕτω προηγουμένως ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ πίστις σφύζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, οἱ 10 δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ἐκβάλλονται καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀναθεματισθῆ. Καὶ τότε λοιπὸν κλίσεως γενομένης περὶ ὧν Ἀθανάσιος καὶ εἴ τις ἕτερος ἐγκαλεῖται καὶ περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται καὶ αὐτοί, οἱ μὲν ὑπεύθυνοι ἐκβάλλονται, οἱ δὲ καθαροὶ παραρρησίαν ἔχωσιν. Οὐ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς 15 περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν τῆς περὶ πίστεως ἐξετάσεως. Χρὴ γὰρ πρῶτον πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεσθαι καὶ τότε τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἔρευναν ποιεῖσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι καὶ εἴπωσιν ὅποιαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. Ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγειλον τῷ βασιλεῖ, ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Μὴ ἀκουέσθω δὲ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ γὰρ 25 καὶ ἐν τοῖς προτέροις μετενόησαν καὶ νῦν λέγοντες οὐκ εἰσι πιστοί'.

37. Ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος Λιβέριος τοιαῦτα, ὁ δὲ εὐνοῦχος λυπηθεὶς οὐ τοσοῦτον, ὅτι μὴ υπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τῆς αἰρέσεως

1. Ὅταν ἡ σύνοδος τῶν Μεδιολάνων μετετέθη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εἰς τὸ παλάτιον, ὁ Κωνσταντῖος παρηκολούθει τὰς ἐργασίας τῆς κρυπτόμενος ὀπισθεν παραπετάσματος! Βλ. Λουκίφερ, *Mortendum esse pro Dei Filio* 1 καὶ 4, ὡς καὶ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 2, 36 καὶ Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία 4, 9.

ποῖοι καὶ αὐτοὶ παρέλαβαν αὐτὴν ἀπὸ τὸν μακάριον καὶ μέγαν ἀπόστολον Πέτρον. Ἄν δὲ τώρα πράγματι ἐνδιαφέρεται ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ προστάζει νὰ θεωρήσωμεν ἡμεῖς ἄκυρα ὅσα ἐγράψαμεν ὑπὲρ τοῦ Ἄθανασίου, ἃς ἀκυρωθοῦν καὶ ὅσα ἔγιναν ἐναντίον του ἀπὸ ἐκείνους, ἃς ἀκυρωθοῦν καὶ ὅσα ἔγιναν ἐναντίον τῶν πάντων καὶ ἐν συνεχείᾳ ἃς συνέλθη ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος, πού θὰ γίνῃ ὁμως μακρὰν τοῦ παλατίου χωρὶς τὴν παρουσίαν τοῦ βασιλέως¹, χωρὶς νὰ παρίσταται κόμης, χωρὶς ἀπειλὰς ἀπὸ δικαστὴν, ἀλλ' ἀρκεῖ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ ἀποστολικαὶ διατάξεις. Ἔτσι θὰ διασωθῇ μετὰ βεβαιότητος ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις, ὅπως τὴν καθώρισαν οἱ πατέρες εἰς τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας, θὰ ἐκδιωχθοῦν ὅσοι ἔχουν ἀρειανικὸν φρόνημα καὶ θὰ ἀναθεματισθῇ ἡ αἵρεσις των. Τότε καὶ μόνον δύναται νὰ γίνῃ δίκη δι' ὅσα κατηγορεῖται ὁ Ἄθανάσιος καὶ οἰοσδήποτε ἄλλος καὶ δι' ὅσα κατηγοροῦνται αὐτοί, καὶ οἱ μὲν ὑπεύθυνοι νὰ διωχθοῦν, οἱ δὲ ἀθῶοι νὰ ἀποκατασταθοῦν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετᾶσχουν εἰς τὴν σύνοδον οἱ ἀσεβοῦντες εἰς τὴν πίστιν, οὔτε πρέπει νὰ προηγηθῇ ἐξέτασις ἄλλου πράγματος ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῆς πίστεως. Τὸ ὀρθὸν εἶναι νὰ ἀποκλεισθῇ πρῶτον πᾶσα διαφωνία ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ τότε νὰ γίνῃ ἔρευνα δι' ἄλλα πράγματα. Ἄλλωστε καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν δείξουν καὶ εἴπουν ποίαν πίστιν ἔχουν δι' αὐτόν². Αὐτὰ ἐμάθαμεν ἀπὸ τοὺς πατέρας· αὐτὰ νὰ ἀναγγείλῃς εἰς τὸν βασιλέα, διότι αὐτὰ τὸν συμφέρουν καὶ αὐτὰ οἰκοδομοῦν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄς μὴ ἀκούῃ τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλην, διότι αὐτοὶ μετενόησαν καὶ διὰ προηγουμένας πράξεις των καὶ δὲν εἶναι ἄξιοι πίστεως δι' ὅσα λέγουν τώρα'.

37. Περίπου ἔτσι ὠμίλησεν ὁ ἐπίσκοπος Λιβέριος. Ὁ εὐνοῦχος ἔλυπῆθη ὄχι τόσο διότι δὲν ὑπέγραψεν, ὅσον διότι διεπίστω-

2. Βλ. Ματθ. 9, 28.

- ἐχθρὸν αὐτὸν εὗρεν, ἐπιλαθόμενός τε ὅτι πρὸς ἐπίσκοπον ἦν
 μεγάλως ἀπειλήσας ἐξήρχετο μετὰ τῶν δώρων. Πράττει δέ τι
 παράνομον, Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριον, σπαδόντων δὲ τολμη-
 5 ρότερον. Τὴν γὰρ παράβασιν τοῦ Σαοῦλ μιμησάμενος ἀπελ-
 θὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὰ δῶρα αὐτῷ
 ἀνέθηκεν. Ἄλλὰ μαθὼν ὁ Λιβέριος πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν
 τόπον καὶ μὴ κωλύσαντα μεγάλως ἠγανάκτησεν, αὐτὰ δὲ ὡς
 ἄθυτον θυσίαν ἀπέρριψε. Καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἐκίνει
 τὸν θλαδίαν. Παροξύνει τοίνυν βασιλέα λέγων· Ὅυκέτι περὶ
 10 τοῦ γράφαι Λιβεριόν ἐστιν ἡμῖν ἡ φροντίς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς
 αἰρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος τοὺς Ἀρειανοὺς ἀνα-
 θεματίζειν'. Εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἐτέρους σπάδοντας,
 πολλοὶ δὲ — μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ Κωνσταν-
 τίῳ καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ, χωρὶς τε τούτων οὐδέν
 15 ἐστὶν ἐκεῖ γενέσθαι. Γράφει δὴ ὄν βασιλεὺς εἰς Ῥώμην, καὶ
 πάλιν παλατινοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες ἀποστέλλονται καὶ
 γράμματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, ἵνα πλανήσαντες δόλω τὸν Λι-
 βέριον ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρα-
 τόπεδον πρὸς αὐτὸν ἢ βία τοῦτον διώξωσι.
- 20 **38.** Τοιούτων δὴ ὄντων τῶν γραφέντων λοιπὸν κἀκεῖ φόβος
 καὶ ἐπιβουλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἤκμαζε. Κατὰ πόσων
 γοῦν οἰκῶν ἀπειλὴ γέγονε; Πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφα-
 σι κατὰ Λιβεριού; Πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρῦβησαν ἐπί-
 σκοποι; Πόσοι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώρησαν εἰς χωριά διὰ τὰς
 25 διαβολὰς τῶν χριστομάχων; Πόσοις ἀσκηταῖς ἐπεβούλευσαν;
 Πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ ἐφέστιον ἔχοντας
 ἐκεῖ διωχθῆναι πεποιθήκασι, ποσάκις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τὸν
 λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μὴ τις ὀρθόδοξος εἰσ-

1. Βλ. Α' Βασ. 15, 1 ἐξ.

2. Ὁ Κωνσταντῖος εὕρισκετο τότε εἰς τὸ Μιλάνον.

σεν ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τῆς αἰρέσεως· ἔλησμόνησεν ὁμῶς ὅτι ἠπέιλησε τόσον ἐπίσκοπον καὶ ἐξῆλθε μὲ τὰ δῶρα. Ἐπραξε δὲ παρὰ τὴν νόμον, ἢ ὅποια εἶναι ξένη διὰ τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνει τὴν θρασύτητα τῶν εὐνούχων. Μιμούμενος δηλαδὴ τὴν παρανομίαν τοῦ Σαμουὴλ¹ μετέβη εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὰ δῶρα. Ὅταν δὲ τὸ ἔμαθεν ὁ Λιβέριος ἠγανάκτησε μὲν κατ' ἐκείνου ὁ ὅποιος ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὸ μαρτύριον, διότι δὲν ἠμπόδισε τὸν εὐνούχον, ἀπέρριψε δὲ τὰ δῶρα ὡς θυσίαν μὴ δεκτὴν. Αὐτὸ προεκάλεσεν ἀκόμη μεγαλύτεραν ὀργὴν εἰς τὸν εὐνούχον. Παρώργισε, λοιπόν, τὸν βασιλέα λέγων· Τοῦ λοιποῦ τὸ πρόβλημά μας δὲν εἶναι νὰ ὑπογράψῃ ὁ Λιβέριος, ἀλλὰ ὅτι εἶναι τόσον κατὰ τῆς αἰρέσεώς μας ὥστε νὰ ἀναθεματίζῃ ὀνομαστικῶς τοὺς Ἀρειανούς. Ἔθεσε δὲ εἰς κίνησιν πρὸς τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους εὐνούχους — ὑπάρχουν δὲ πολλοί, μᾶλλον τὸ σύνολον εἶναι εὐνούχοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κωνσταντίου καὶ εἶναι παντοδύναμοι, ἄνευ αὐτῶν δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ὅ,τιδὴποτε. Γράφει, λοιπόν, ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν Ρώμην, ἀποστέλλονται δὲ καὶ πάλιν παλατιανοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, μὲ σκοπὸν νὰ ἐξαπατήσουν μὲ δόλον τὸν Λιβέριον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ νὰ τὸν ἀποστείλουν εἰς τὸ στρατόπεδον¹ τοῦ βασιλέως ἢ νὰ τὸν ἐκδιώξουν διὰ τῆς βίας.

38. Αὐταὶ αἱ γραπτὰὶ ἐντολαὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ αὐξηθῇ καὶ ἐκεῖ, εἰς ὅλην τὴν πόλιν, ὁ φόβος καὶ ἡ ἐπιβουλὴ. Πόσοι οἰκογένειαι δὲν ἠπειλήθησαν; Πόσοι δὲν ἔλαβαν πλῆθος ὑποσχέσεων διὰ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ Λιβέριου; Πόσοι ἐπίσκοποι δὲν ἐκρύφθησαν βλέποντες αὐτά; Πόσοι ἐλεύθεροι δὲν ἀνεχώρησαν εἰς χωρία ἕνεκα τῶν ἐπιβουλῶν τῶν χριστομάχων; Πόσους ἀσκητὰς δὲν κατεδίωξαν; Πολλοὺς δέ, οἱ ὅποιοι διέμεναν ἐκεῖ καὶ εἶχαν ἐκεῖ τὴν κατοικίαν των, τοὺς ἐξεδίωξαν. Πολλάκις ἐφρούρησαν αὐστηρῶς τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους

ελθὼν θεωρήσῃ Λιβέριον; Ἔσχε καὶ Ῥώμη πείραν τῶν χρι-
 στομάχων καὶ ἔγνω λοιπὸν ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν ἀκούουσα πρό-
 τερον, πῶς καὶ αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι κατὰ πόλιν ἐπορθήθησαν
 παρ' αὐτῶν. Εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ πάν-
 5 των κινουῦντες. Καὶ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς τοῦτο ἐστίν,
 ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνούμενη τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ εὐνού-
 χων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἵτινες ὡς τῇ φύσει οὕτω καὶ τὴν ψυ-
 χὴν ἀρετῆς ἀγονοὶ τυγχάνοντες οὐ φέρουσι ἀκούειν ὅλως
 περὶ Υἱοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχος μὴ νοῶν ἃ
 10 ἀνεγίνωσκεν ἐπεισθὴ τῷ Φιλίππῳ διδάσκοντι περὶ τοῦ Σωτή-
 τῆρος, οἱ δὲ τοῦ Κωνσταντίου σπάδοντες οὔτε τοῦ Πέτρου
 ὁμολογοῦντος ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα δεικνύντα τὸν
 Υἱὸν ἀποστρέφονται καὶ μαίνονται καὶ κατὰ τῶν λεγόντων
 γνήσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκδικουῦντες σπαδόντων αἵρε-
 15 σιν, μηδὲν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ Πατρός. Διὰ
 τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος εἴργει τούτους εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμ-
 βουλίαν προσλαμβάνεσθαι. Καὶ ὁμοῦς τούτους νῦν τῶν ἐκκλη-
 σιαστικῶν κριμάτων κυρίους ἐλογίσατο, καὶ ὅπερ ἂν αὐτοῖς
 δόξῃ, τοῦτο Κωνστάντιος κρίνει καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι
 20 ὑποκρίνονται. Ὡς τίς ἂν γένοιτο τούτων λογογράφος; Τίς
 ἀπαγγεῖλαι ταῦτα εἰς γενεὰν ἑτέραν; Τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀ-
 κούων ὅτι σπάδοντες οἱ οἰκειακὰς ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμε-
 νοι —φιλήδονον γὰρ τὸ τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μεριμνῶ-
 σιν ὡς τοῦθ', ὅπερ αὐτοὺς ἡ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν—
 25 οὔτοι νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κατάρχουσι, καὶ τούτοις ὑπο-
 πίπτων Κωνστάντιος πᾶσιν ἐπεβούλευσε καὶ Λιβέριον ἐξώ-
 ρισεν;

39. Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν εἰς Ῥώμην γράφων, ἀπειλῶν, ἀπο-

1. Βλ. Πραξ. 8, 27 ἐξ.

2. Βλ. Ματθ. 16, 17.

3. Βλ. Ματθ. 3, 17.

4. Βλ. 21ον κανόνα τῶν ἀγίων Ἀποστόλων.

τῶν πυλῶν, διὰ νὰ μὴ εἰσέλθῃ κάποιος ὀρθόδοξος καὶ συναντήσῃ τὸν Λιβέριον. Ἔτσι, λοιπόν, ἀπέκτησε καὶ ἡ Ρώμη πείραν τῶν χριστομάχων καὶ ἐγνώρισεν ἔτσι ὅ,τι προηγουμένως ἤκουε μὲν ἀλλὰ δὲν ἐπίστευε, πῶς δηλαδὴ ἐκυριεύθησαν καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι εἰς τὰς πόλεις ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν. Ἦσαν δὲ εὐνοῦχοι ὅσοι διέπραξαν αὐτὰ καὶ ὅσα ἐγίναν ἐναντίον ὄλων. Τὸ παράδοξον δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἐγκείται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, βοηθεῖται ἀπὸ τοὺς εὐνοῦχους· αὐτοὶ ὅπως εἰς τὸ σῶμα ἔτσι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν εἶναι στεῖροι ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀνέχονται, ἔστω, διὰ Υἱόν. Ἐνῶ δὲ ὁ ἐξ Αἰθιοπίας εὐνοῦχος, μὴ ἐννοῶν ὅσα ἀνεγίνωσκεν, ἐπέισθη εἰς τὴν διδαχὴν τοῦ Φιλίππου περὶ τοῦ Σωτῆρος¹, οἱ εὐνοῦχοι τοῦ Κωνσταντίου δὲν ἀποδέχονται οὐδὲ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου²· ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ Πατὴρ μαρτυρεῖ περὶ τοῦ Υἱοῦ³ ἀπορρίπτουν τοὺς λόγους του καὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ μανίας καθ' ὅσων λέγουν, ἀνατρέποντες τὴν αἵρεσιν τῶν εὐνοῦχων, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι γνήσιος· οἱ εὐνοῦχοι ἀντιτείνουν ὅτι δὲν εἶναι γνήσιος καὶ ἀληθινὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Νόμος τοὺς ἐμποδίζει νὰ μετέχουν εἰς τὰ συμβούλια τῆς Ἐκκλησίας⁴. Καὶ ὁμως αὐτοὺς ἐθεώρησε τῶρα ρυθμιστὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων καὶ ὅ,τι αὐτοὶ θεωρήσουν ὀρθόν, τὸ ἀποδέχεται ὁ Κωνστάντιος καὶ ὑποκριτικῶς συμφωνοῦν καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι. Ποῖος δύναται νὰ ἐξιστορήσῃ αὐτὰ; Ποῖος θὰ τὰ ἀναγγεῖλῃ εἰς τὴν ἐπομένην γενεάν; Καὶ ποῖος βεβαίως θὰ πιστεύσῃ τὴν πληροφορίαν, ὅτι οἱ εὐνοῦχοι, εἰς τοὺς ὁποίους μόλις καὶ μετὰ βίας ἐμπιστευόμεθα οἰκειακὰς ὑπηρεσίας —διότι εἶναι φιλήδονοι ἄνθρωποι καὶ μεριμνοῦν μόνον νὰ ἀποκτήσουν αὐτὸ τὸ ὁποῖον τοὺς ἐστέρησεν ἡ φύσις—, ὅτι αὐτοὶ τῶρα ἐξουσιάζουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα; Ποῖος θὰ πιστεύσῃ ὅτι ὑποκύπτων εἰς αὐτοὺς ὁ Κωνστάντιος ἤρχισε διώξεις κατὰ πάντων καὶ ἐξώρισεν τὸν Λιβέριον;

39. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔδειξε τὴν ἰσχύν του εἰς τὴν Ρώμην μὲ γράμ-

στέλλων, ἐπιβουλεύων, λοιπὸν δ' ἐγεγόνει καὶ ὁ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν διωγμός. Ἔλκεται καὶ Λιβέριος πρὸς βασιλέα καὶ πολλῇ καὶ αὐτὸς κέχρηται τῇ παρορησίᾳ· Παῦσαι, λέγων, διώκων Χριστιανούς· μὴ πείραζε δι' ἡμῶν εἰσάξαι τὴν ἀσεβειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Πάντα ὑπομένειν ἐσμέν ἔτοιμοι ἢ Ἀρειομανῖται κληθῆναι. Χριστιανούς ὄντας ἡμᾶς μὴ ἀνάγκαζε χριστομάχους γενέσθαι. Τοῦτο καὶ σοὶ συμβουλεύομεν· μὴ μάχου πρὸς τὸν δεδοκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην. Μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσεβήσης εἰς αὐτόν· μὴ δίωκε τοὺς πιστευόντας εἰς αὐτόν· μὴ ἀκούσης καὶ σὺ· «Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν». Ἄλλ' εἶθε κἂν ἀκούσης, ἵνα καὶ σὺ πεισθῆς ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος. Ἴδου πάρεσμεν, ἤλθομεν, πρὶν πλάσωνται πρόφασιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐσπεύσαμεν εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα, πρὶν προφάσεως πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερώς ὅτι καὶ οἱ πάντες οὕτω πεπόνθασι ὡς ἡμεῖς. Καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις ἐπλάσθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτούς ἐστι συκοφαντία καὶ ψευδῆ'.

40. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Λιβέριος τότε λέγων ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων. Ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποκρινασθαι μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρισεν ἕκαστον διαστήσας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεποίηκε. Τοῦτον γὰρ ἐξορίζων τὸν τύπον αὐτὸς ἐποίησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις ὠμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ διωκτῶν γένηται. Τῷ μὲν γὰρ προτέρῳ διωγμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε Μαξιμιανὸς ἐξώριζεν ὁμολογητὰς καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκούφιζε παραμυθούμενος αὐτούς τῇ συνουσίᾳ. Οὗτος δὲ κάκεινον γέγονεν ὠμότερος καὶ διέστησε

1. Πραξ. 26, 14.

2. Ὁ Μαξιμιανὸς ἦτο αὐγουστος τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 285 μέχρι τοῦ 305. Συνεξέδωσε μετὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διατάγματα τοῦ 303 - 304, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεπαλύθη ὁ τελευταῖος διὰ τὴν Δύσιν διωγμός.

ματα, με ἀπειλὰς, με ἀπεσταλμένους καὶ σκευωρίας, ἐν συνεχείᾳ ἔγινε καὶ ὁ διωγμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Σύρεται δὲ καὶ ὁ Λιβέριος εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὸν μετὰ πολλὴν παρηρσίαν· Παῦσε, τοῦ εἶπε, νὰ διώκῃς Χριστιανούς. Μὴ προσπαθῆς νὰ εἰσαγάγῃς δι' ἡμῶν τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Διότι εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ ὑπομείνωμεν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ ὀνομασθῶμεν Ἀρειανοί. Μὴ ἀναγκάζῃς ἡμᾶς, Χριστιανούς ὄντας, νὰ γίνωμεν χριστομάχοι. Δίδομεν δὲ καὶ εἰς σὲ τὴν συμβουλήν αὐτὴν· μὴ μάχεσαι κατ' ἐκείνου, ὁ ὁποῖος σοῦ ἔδωκε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Μὴ τοῦ ἀνταποδίδῃς ἀντὶ εὐχαριστίας ἀσέβειαν καὶ μὴ διώκῃς ὅσους πιστεύουν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃς καὶ σὺ· «Εἶναι σκληρὸν διὰ σὲ νὰ κλωτσαῖς τὸ βούκεντρον»¹. Εἶθε ὁμως, ἂν τὸ ἀκούσῃς, νὰ πεισθῆς καὶ σὺ ὅπως ὁ ἅγιος Παῦλος. Ἴδου, παρευρισκόμεθα, ἤλθαμεν, πρὶν ἐπινοήσουν προφάσεις. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἤλθαμεν ἐσπευσμένως, παρ' ὅτι ἐγνωρίζαμεν ὅτι μᾶς ἀναμένει ἐξορία ἀπὸ μέρους σου, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν μετὰ ψευδεῖς προφάσεις καὶ νὰ καταστῆ εἰς ὅλους σαφές ὅτι καὶ ὅλοι ὅσοι ἔπαθαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ παρόμοιον τρόπον ἔπαθαν. Θὰ μάθουν δὲ ἔτσι ὅλοι ὅτι καὶ ὅσαι προφάσεις ἐχρησιμοποιήθησαν ἐναντίον των ἦσαν κατασκευάσματα τῶν ἐχθρῶν των καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἐναντίον των ἦσαν συκοφαντία καὶ ψεύδη'.

40. Αὐτὰ εἶπε τότε ὁ Λιβέριος καὶ ἀπέσπασε τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Ὁ βασιλεὺς ὁμως ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως διέταξε μόνον νὰ τοὺς ἐξορίσουν ἕκαστον χωριστά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκανε καὶ διὰ τοὺς προηγουμένους. Αὐτὴν τὴν μορφήν ἐξορίας ἐφήρμοσε τὸ πρῶτον αὐτός, διὰ νὰ γίνῃ καὶ ὡς πρὸς τὰς τιμωρίας ὠμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ δικτῶν. Πράγματι κατὰ τὸν προηγούμενον διωγμὸν ὁ τότε βασιλεὺς Μαξιμιανὸς² ἐξώρισε μὲν διὰ μιᾶς ἀποφάσεως πολλοὺς ὁμολογητάς, ἀλλ' ἔκανε ὑποφερτὴν τὴν τιμωρίαν διὰ τῆς δυνατότητος τῆς συναναστροφῆς των. Ὁ Κωνσταντῖος ὁμως ἐφάνη

τοὺς κοινῇ παρησιασασμένους καὶ ὁμολογήσαντας καὶ διεχώρισε τοὺς συνδεθέντας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες ἀλλήλους μὴ βλέπωσι, νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν δίστησιν ἢ χωρισθέντες

5 ἀφ' ἑαυτῶν ἐπιλάθωνται τῆς ἀλλήλων ὁμοφροσύνης τε καὶ ὁμοψυχίας. Οὐκ εἰδὼς ὅτι, κὰν ἕκαστος ἀπομείνῃ, ἀλλ' ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ πάλιν ὃν κοινῇ συνόντες ὁμολόγησαν Κύριον, ὅς καὶ πλείους εἶναι ποιήσει μεθ' ἑκάστου —ὡς πεποίηκεν ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου— ἥπερ εἰσὶ μετὰ Κωνσταντίου στρατιῶ-

10 ται. Τυφλὸν ἀληθῶς ἢ κακία. Ἐν ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητὰς διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἠδίκησαν. Ὅλως μὲν γὰρ εἰ συνῆσαν ἀλλήλοις καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον, ἐξ ἑνὸς τόπου τῶν ἀσεβῶν ἐγνωρίζετο τὸ μύσος· νῦν δὲ διαστήσαντες αὐτοὺς

15 πεποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαδραμεῖν ἑαυτῶν καὶ γνωσθῆναι τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν καὶ πονηρίαν.

41. Οἶα γὰρ καὶ ταῦτα πράττοντες ἔδρασαν, τίς ἀκούσας οὐχ ἠγῆσεται πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανὸς εἶναι; Λιβερίου γὰρ ἀποστείλαντος πρὸς βασιλέα Εὐτρόπιον πρεσβύτερον

20 καὶ διάκονον Ἰλάριον μετὰ γραμμάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λουκίφερον ὁμολόγουν, τὸν μὲν πρεσβύτερον εὐθύς ἐξώρισαν, τὸν δὲν διάκονον Ἰλάριον γυμνώσαντες καὶ τὰ νῶτα μαστίξαντες ἐξώρισαν ἐπιφωνοῦντες· Ἐπιόουν δὲ τοῦ-

25 το Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς σπάδοντες. Καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ἠὲλόγει τὸν Κύριον μνησθεὶς αὐτοῦ λέγοντος· «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας», οἱ δὲ καὶ

μαστιζόντες ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν οὐκ ἐρυθριῶντες,
 ὅτι Λευίτην ὕβριζον. Πρέποντα δὲ ἑαυτοῖς καὶ οὗτοι γελῶντες
 ἐφρόνου κακείνος εὐλογῶν ὑπέμενε. Τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι
 Χριστιανῶν ἰδιὸν ἐστί, τὸ δὲ μαστίζειν Χριστιανὸς Πιλάτου
 5 καὶ Καϊάφα τὸ τόλμημα. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκ-
 κλησίαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι θελήσαν-
 τες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν. Ὁ δὲ Λιβέριος ἐξο-
 ρισθεὶς ὕστερον μετὰ διετῆ χρόνον ὤκλασε καὶ φοβηθεὶς τὸν
 ἀπειλούμενον θάνατον ὑπέγραψεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν
 10 ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, Λιβερίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἵρέσεως μῖσος
 καὶ τὴν ὑπὲρ Ἀθανασίου ψῆφον, ὅτε τὴν προαίρεσιν εἶχεν
 ἐλευθέραν. Τὰ γὰρ ἐκ βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην
 γιγνόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόν-
 των ἐστὶ βουλήματα. Πάντα μέντοι ποιεῖν ὑπὲρ τῆς αἵρέσεως
 15 ἐπεχείρησαν. Καθ' ἐκάστην δὲ ἐκκλησίαν τηροῦντες ἦν ἔμα-
 θον πίστιν, τοὺς μὲν διδασκάλους προσδοκῶσι, τὴν δὲ χριστο-
 μάχον αἵρεσιν κατέβαλον καὶ πάντες ὅσφι ἐκτρέπονται.

42. Τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες οἱ δυσσεβεῖς οὐδὲν
 ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἕως ὃ μέγας Ὁσῖος ἀπείρατος ἦν αὐτῶν
 20 τῆς πονηρίας. Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦ τηλικούτου γέροντος ἐκ-
 τεῖναι τὴν μανίαν ἑαυτῶν ἐσκέφαντο. Καὶ οὐθ' ὅτι πατὴρ ἐστί
 τῶν ἐπισκόπων ἠσχύνθησαν, οὐθ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητῆς
 ἠδ' ἀβηθήσαν, οὔτε τὸν χρόνον τῆς ἐπισκοπῆς— ὅτι ἐξήκοντα
 ἔτη καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ— ἠδέσθησαν, ἀλλὰ πάντα ἐξου-
 25 θένουν καὶ πρὸς μόνην τὴν αἵρεσιν ἔβλεπον, ἄνθρωποι ἀληθῶς

1. Ἦσ. 50, 6.

2. Ὁ Λιβέριος ἐξωρίσθη εἰς τὴν Βέρροϊαν.

στιγούμενος ηὐλόγει τὸν Κύριον, ἐνθυμούμενος τοὺς λόγους του· «Τὰ νῶτά μου ἔδωσα εἰς μαστίγωσιν»¹, αὐτοὶ δὲ ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζαν κατὰ τὴν μαστίγωσιν χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται, διότι ἐξηυτέλιζαν ἓνα Λευίτην. Ὡς ἤρμοζε δὲ εἰς ἕκαστον ἔπρατταν, αὐτοὶ δὲ ἔδειχναν μὲ τὸν γέλωτα τὸ ἦθός των καὶ ἐκεῖνος τὸ ἰδικόν του εὐλογῶν καὶ ὑπομένων. Διότι εἶναι ἴδιον τῶν Χριστιανῶν νὰ δέρωνται, ἐνῶ ἡ μαστίγωσις τῶν Χριστιανῶν εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ Πιλάτου καὶ τοῦ Καϊάφα. Ἔτσι, λοιπόν, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐπεχείρησαν νὰ διαφθείρουν τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν καὶ ἠθέλησαν νὰ εἰσαγάγουν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν. Ὁ δὲ Λιβέριος δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐξορίαν² του ἐλύγισε καὶ βοηθεὶς τὰς ἀπειλὰς τοῦ θανάτου ὑπέγραψε. Καὶ αὐτὸ ὁμῶς ἀποδεικνύει τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένην βίαν, καθὼς καὶ τοῦ Λιβερίου τὸ μῖσος κατὰ τῆς αἰρέσεως καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἄθανασίου ψῆφόν του, ὅσον εἶχεν ἐλευθέραν τὴν προαίρεσίν του. Διότι ὅσα γίνονται ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχικὴν γνώμην κατόπιν βασιανιστηρίων, δὲν ἀνήκουν εἰς τοὺς φοβηθέντας ἀλλ' ἐκφράζουν τὰς βουλὰς τῶν βασιανιστῶν. Τὰ πάντα, λοιπόν, ἐπεχείρησαν νὰ πράξουν ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως. Εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐκκλησίας ὁμῶς οἱ πιστοὶ τηροῦν τὴν πίστιν, τὴν ὁποῖαν ἔμαθαν, ἀναμένουν τὴν ἐπιστροφὴν τῶν διδασκάλων καὶ κατανικοῦν τὴν χριστομάχον αἵρεσιν καὶ τὴν ἐκδιώκουν ὅλοι ὡς ὄφιν.

42. Παρ' ὅτι ὁμῶς ἔπραξαν τόσα καὶ τοιούτου εἴδους οἱ δυσσεβεῖς, εἶχαν τὴν γνώμην ὅτι οὐδὲν εἶχαν πράξει, ἐφ' ὅσον ὁ μέγας Ὅσιος δὲν εἶχε λάβει πείραν τῆς πονηρίας των. Διότι ἐσκέφθησαν, πράγματι, νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν των καὶ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ τόσον μεγάλου γέροντος. Δὲν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι πατὴρ τῶν ἐπισκόπων, οὔτε ἐξετίμησαν τὸ ὅτι ἔχει γίνεαι ὁμολογητής, οὔτε ἐσεβάσθησαν τὸν χρόνον τῆς ἐπισκοπῆς του —διότι εἶχε ἐξήκοντα καὶ πλέον ἔτη εἰς αὐτήν—, ἀλλὰ ἠδιαφόρησαν δι' ὅλα καὶ ἐνδιεφέ-

«Μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι). Προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ τοιούτοις πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· Ἐξωρίσαμεν καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ἐξωρίσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ πλείστους δ-
 5 σους ἐπισκόπους, πάντα τε τόπον φόβου πεπληρώκαμεν. Ἄλλ' εἰς οὐδὲν ἡμῖν ἐστὶ τὰ τηλικαῦτά σου ἔργα οὐδὲ κατώρθωται ὅτιοῦν ἡμῖν, ἕως ὅσοις περιλείπεται. Ἐκείνου γὰρ ὄντος ἐν τοῖς ἰδίοις καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις εἰσὶν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ καὶ πίστει πείθειν πάντας καθ' ἡμῶν.
 10 Οὗτος καὶ συνόδων καθηγείται καὶ γράφων ἀκούεται πανταχοῦ. Οὗτος καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν αἰρετικούς εἶναι πανταχοῦ. Ἄν τοίνυν οὗτος μείνη, περιττὸς ὁ τῶν ἐτέρων ἐξορισμὸς γέγονεν, ἢ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκποδὸν γίνεται. Ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν
 15 καὶ μὴ φείσῃ, κἂν ἀρχαῖος ᾖ. Καὶ γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γέροντων τιμᾶν πολιάν'.

43. Ταῦτα ἀκούων οὐκ ἐμέλλησε βασιλεύς, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ἱκανὸν τοῦ γέροντος γράφει καὶ κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν — ἡνίκα καὶ Λιβέριον κατὰ τὴν ἀρχὴν
 20 ἐπείραζεν. Ἐλθόντα δὴ οὖν αὐτὸν ἠξίου καὶ προέτρεπε τὰ συνήθη λέγων, οἷς δὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς ἔχη τὴν κοινωσίαν. Ὁ δὲ γέρον καὶ τὴν ἀρχὴν ἀηδῶς ἐνέγκας καὶ λυπηθείς, ὅτι κἂν ὄλως ἐφθέγγατό τι τοιοῦτον, ἐπιπλήξας καὶ
 25 πείσας αὐτὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ τῶν αἰρετικῶν ἀποδυρομένων καὶ πάλιν παροξυνόντων — εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους ὑπομιμνήσκοντας καὶ

1. Λουκ. 18, 2.

2. Ὁ Ὅσιος ἦτο τότε ἑκατοντούτης.

ροντο μόνον διὰ τὴν αἵρεσιν, ἄνθρωποι ἀληθῶς «Μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι¹». Προσῆλθαν, λοιπόν, πάλιν εἰς τὸν Κωνσταντῖον καὶ ὠμίλησαν ὡς ἑξῆς· Ἔχομεν κάνει τὰ πάντα καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἐξωρίσαμεν πλείστους ὅσους ἐπισκόπους· ἔχομεν γεμίσει ὅλους τοὺς τόπους ἀπὸ φόβου. Ὅλα αὐτὰ τὰ κατορθώματά σου δὲν μᾶς ὠφελοῦν καὶ εἶναι ὡς νὰ μὴ ἔχωμεν πράξει τίποτε, ἐφ' ὅσον ὑπολείπεται ὁ Ὅσιος. Διότι ὅσον ἐκεῖνος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν του εἶναι ὡς νὰ εὐρίσκονται ὅλοι εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν, διότι ἔχει λόγον καὶ πειθῶ ἱκανὰ νὰ στρέψουν τοὺς πάντας ἐναντίον μας. Αὐτὸς ἄλλωστε προϊστάται εἰς τὰς συνόδους καὶ ὅταν γράφῃ, τὸν ἀκούουν παντοῦ. Αὐτὸς ἐγνωστοποίησε τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ ἐκήρυξε παντοῦ ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ εἶναι αἰρετικοί. Ἄν, λοιπόν, μείνη αὐτὸς ἐλεύθερος, εἶναι περιττὴ ἡ ἐξορία τῶν ὑπολοίπων, διότι ἡ αἵρεσίς μας θὰ ἀφανισθῆ. Ἀρχισε, λοιπόν, νὰ τὸν διώκῃς καὶ μὴ τὸν λυπηθῆς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πολὺ γέρων². Διότι, ἄλλωστε, ἡ αἵρεσίς μας δὲν γνωρίζει τὴν τιμὴν πρὸς τὰς λευκὰς τρίχας τῶν γερόντων'.

43. Μόλις τὰ ἤκουσεν αὐτὰ ὁ βασιλεὺς, δὲν ἐχρονοτρίβησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ γέροντος, στέλλει γραπτὴν διαταγὴν νὰ παρουσιασθῆ ἐνώπιόν του —ἀκριβῶς ὅπως ἐπέιραζεν ἀρχικῶς καὶ τὸν Λιβέριον. Ὅταν δὲ ἦλθεν ὁ Ὅσιος ἐπανελάβε τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις καὶ προτροπὰς, διὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐξαπατήσει, ὡς ἐνόμιζε, καὶ τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ γράψῃ ἐναντίον μας καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς. Ὁ γέρων ὁμως ἠσθάνετο ἀηδίαν δι' ὅσα ἤκουσε καὶ ἐστενοχωρήθη, διότι ὁ βασιλεὺς εἶπε παρόμοια πράγματα. Τὸν ἐπέπληξε, λοιπόν, τὸν ἔπεισεν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν του. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ αἰρετικοὶ ἐθρῆνουν καὶ ἐξῆπταν τὴν ὄργην του πάλιν —ἄλλωστε καὶ οἱ εὐνοῦχοι τοῦ ὑπενθύμιζαν τὸ γεγονός καὶ τὸν

μᾶλλον παροξύνοντας— γράφει λοιπὸν βασιλεὺς μετὰ ἀπειλῆς. Καὶ ὑβρίζειται μὲν ὁ "Οσιος, οὐ κινεῖται δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔστηκώς τῷ φρονήματι καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν ἐπαρρησιάζετο
 5 κατὰ τῆς αἰρέσεως, ῥανίδας καὶ πνοὰς ἀνέμων ἠγούμενος τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλὰς. Πολλάκις γοῦν γράψαντος Κωνσταντίου καὶ τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπειλοῦντος καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος καὶ λέγοντος: "Ἐτι σὺ μόνος τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἰρέσεως; Πείσθητι καὶ γράψον
 10 κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων πάντως τὰ Ἀρειανῶν μεθ' ἡμῶν φρονήσει'. Οὐ κατορθωδῆσας ὁ "Οσιος, ἀλλὰ καὶ πάσχων ὑβρεις ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν, καὶ ἔστιν ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

44. . . . Ἐγὼ μὲν ὁμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε διωγμὸς
 15 γέγονεν ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξιμιανῷ. Εἰ δὲ καὶ σὺ με διώκεις, ἔτοιμος καὶ νῦν πᾶν ὅτιοῦν ὑπομένειν ἢ ἐκκενοῦν ἀθῶον αἷμα καὶ προδιδόναι τὴν ἀλήθειαν. Σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα. Παῦσαι τοῦ τοιαῦτα γράφειν καὶ μὴ φρόνει τὰ Ἀρείου, μηδὲ ἄκουε τῶν ἀνατολικῶν μηδὲ
 20 πίστευε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα. Ἄ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. Πίστευέ μοι, Κωνσταντίε, πάππος εἰμί σοῦ καθ' ἡλικίαν. Ἐγενόμην αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ, ὅτε σὺ τε καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας πάντας ἡμᾶς συνήγα-
 25 γε. Καὶ δι' ἑμαντοῦ τοὺς ἐχθροὺς Ἀθανασίου προσεκαλεσάμην ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ὄκουν ἐγώ, ἴν',

1. Πρβλ. Μαθθ. 7, 24.

2. Ἀρχικῶς ἡ ἐπιστολὴ ἦτο τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔργου παράρτημα ἐγγράφων. Ἐνωρὶς ὁμως οἱ ἀντιγραφεῖς μετέθεσαν αὐτὴν ἐνταῦθα.

3. Ἡ σύζυγος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίου Φαῦστα ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μαξεντίου.

ἐξώργιζαν ἀκόμη περισσότερο— ὁ βασιλεὺς ἔγραψεν ἀπειλητικὰς ἐπιστολάς. Ὁ Ὅσιος ἐξευτελιζέτο βεβαίως, ἀλλὰ δὲν μετεβλήθη ἀπὸ φόβον διὰ τὴν ἐπιβουλήν, ἀλλ' ὠμίλει μετὰ παρρησίας, κατὰ τῆς αἰρέσεως, ἔδραϊος εἰς τὸ φρόνημα καὶ ἔχων οἰκοδομήσει τὴν οἰκίαν τῆς πίστεώς του ἐπὶ τὴν πέτραν¹, τὰς ἀπειλάς δὲ τῶν ἐπιστολῶν ἐθεώρει σταγονίδια βροχῆς καὶ πνοᾶς ἀνέμου. Πολλάκις τοῦ ἔγραψεν ὁ Κωνστάντιος· ἄλλοτε μὲν τὸν ἐκολάκευεν ὡς πατέρα, ἄλλοτε δὲ τὸν ἠπείλει, ἀνέφερε τοὺς ἐξορισθέντας καὶ ἔλεγε· Ἐσύ μόνος θὰ ἀντιταχθῆς εἰς τὴν αἵρεσιν; Πείσου καὶ γράψε κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Διότι ὅποιος γράφει ἐναντίον ἐκείνου, ὅπως δὴποτε θὰ ἀποκτήσῃ μαζί μας τὸ ἀρειανὸν φρόνημα'. Ὁ Ὅσιος δὲν ἐλιποψύχησεν ὅμως, ἀλλὰ παρ' ὅτι ὑβρίζετο ἀπήντησε καὶ αὐτός. Ἐχομεν ἀναγνώσει δὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ παρατίθεται εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου².

44. . . . Ἐγὼ μὲν ἔγινα ὁμολογητῆς καὶ προηγουμένως, ὅταν ἔγινε διωγμὸς ἐπὶ τοῦ πάππου σου Μαξιμιανοῦ³. Ἄν δὲ καὶ σὺ μὲ διώκῃς, εἶμαι ἔτοιμος καὶ τώρα νὰ ὑποστῶ ὅ,τιδὴποτε παρὰ νὰ ἐκχύσω ἄθῳον αἷμα καὶ νὰ προδώσω τὴν ἀλήθειαν. Ὅπως δὴποτε δὲν ἀποδέχομαι τὰς ἀπὸ μέρους σου ἐπιστολάς καὶ ἀπειλάς. Παῦσε νὰ γράφῃς τοιαῦτα πράγματα καὶ νὰ ἔχῃς ἀρειανικὸν φρόνημα. Μὴ ἀκούῃς τοὺς ἀνατολικούς⁴ καὶ μὴ διδῃς πίστιν εἰς τὴν παρέαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος. Διότι ὅσα λέγουν αὐτοί, δὲν τὰ ἐκστομίζουν ἕνεκα τοῦ Ἀθανασίου, ἀλλὰ διὰ τὴν αἵρεσίν των. Πίστευέ με, Κωνστάντιε, εἶμαι ἄλλωστε πάππος σου εἰς τὴν ἡλικίαν. Παρευρέθην προσωπικῶς εἰς τὴν σύνοδον τῆς Σαρδικῆς⁵, ὅταν σὺ καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας μᾶς συνεκέντρωσεν ὅλους. Καὶ ἐγὼ αὐτοπροσώπως προσεκάλεσα ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀθανασίου νὰ προσέλθουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατώ-

4. Ἀρειανοὶ ἦσαν κυρίως οἱ ἐπίσκοποι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Συρίας.

5. Ὡς γνωστὸν, ὁ Ὅσιος Κορδοῦης ἦτο πρόεδρος τῆς συνόδου.

εἴ τι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ, λέγωσιν, ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς θαρ-
 ρεῖν καὶ μὴ ἄλλο τι προσδοκᾶν ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν
 ἔσσεσθαι. Τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δευτέρον ἐποίησα προ-
 τρέπων, εἰ μὴ θέλοιεν ἐπὶ πάσης τῆς συνόδου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ
 5 μόνου, ἐπαγγειλάμενος πάλιν ὅτι, ἂν μὲν ὑπεύθυνος δειχθῆ,
 πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν, ἂν δὲ ἀναίτιος εὐρεθῆ,
 καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παραιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον,
 ἐγὼ μετ' ἐμαντοῦ πείθω τὸν Ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπα-
 νίας. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπέθετο καὶ οὐκ ἀντέ-
 10 λεγεν, ἐκεῖνοι δὲ πρὸς πάντα μὴ θαρροῦντες ἴσως ἀνένευον.
 Ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὸ σὸν στρατόπεδον, ἠνίκα
 μετεπέμφω γράφας αὐτῷ. Καὶ παρόντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιο-
 χείᾳ τοὺς ἐχθροὺς κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν ἠξίωσεν,
 ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δεῖξωσιν οἷον
 15 λέγουσιν ἢ ἀπόντα μὴ διαβάλλωσι. Καὶ οὔτε σὺ λέγοντος
 ἠνέσχου, ἀλλὰ κἀκεῖνοι παρητήσαντο. Τί τοίνυν ἀκούεις ἔτι
 τῶν κακολογούντων αὐτόν; Πῶς ἀνέχη Οὐάλεντος καὶ Οὐρ-
 σακίου, καίτοι μετανοησάντων αὐτῶν καὶ ἐγγράφως αὐτῶν
 ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν; Ὡμολόγησαν γὰρ οὐ βίαν
 20 παθόντες, ὥς αὐτοὶ προφασίζονται, οὐ στρατιωτῶν ἐπικειμέ-
 νων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελφοῦ σου —οὐκ ἐγένετο γὰρ παρ'
 αὐτῷ τοιαῦτα, οἷα νῦν γίνεται, μὴ γένοιτο—, ἀλλ' αὐτοὶ θέ-
 λοντες ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ
 τῶν πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν, γράψαντες πρότερον
 25 καὶ Ἀθανασίῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. Εἰ δὲ βίαν
 προφασίζονται, καὶ τοῦτο γινώσκουσι κακόν, οὐκ ἀποδέχῃ
 δὲ οὐδὲ σὺ. Παῦσαι τοῦ βιάζεσθαι καὶ μήτε γράφε μήτε πέμπε
 κόμητας. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ἀπόλυσον, ἵνα μὴ βίαν
 αἰτιωμένον σου μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι. Τί γὰρ τοιοῦτον
 30 γέγονε παρὰ Κώνσταντος; Τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; Πότε

κουν ἐγώ, διὰ νὰ εἶπουν ὅ,τιδῆποτε ἔχουν ἐναντίον του· τοὺς προέτρεψα δὲ νὰ ἔχουν θάρρος καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι τὸ κριτήριόν μου θὰ ἦτο ἀδέκαστον καθ' ὅλα. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔπραξα ὄχι μόνον ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δευτέραν φοράν καὶ τοὺς προέτρεψα, ἂν δὲν θέλουν νὰ ὁμιλήσουν ἐνώπιον ὀλοκλήρου τῆς συνόδου, νὰ ὁμιλήσουν τούλάχιστον εἰς ἐμέ· ὑπεσχέθην δὲ καὶ πάλιν ὅτι, ἂν μὲν ἀποδειχθῇ ἔνοχος, ὅπωςδῆποτε θὰ ἐκδιωχθῇ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ἂν ὁμως εὐρεθῇ ἀθῶος καὶ σᾶς ἐλέγξῃ ὡς συκοφάντας, ἂν τὸν ἐκδιώξετε, ἐγὼ προσωπικῶς θὰ πείσω τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Σπανίας. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος συνεφώνει μὲ αὐτὰ καὶ δὲν ἔφερεν ἀντίρρησην, ἐκεῖνοι ὁμως ἤρνούντο τὰ πάντα, ἴσως ἀπὸ ἔλλειψιν αὐτοπεποιθήσεως. Εἰς τὴν συνέχειαν εὐρέθη ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὸ στρατόπεδόν σου, ὅταν τὸν προσεκάλεσες νὰ ἔλθῃ δι' ἐπιστολῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν παρόντες εἰς τὴν Ἀντιόχειαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀπήτησε νὰ κληθοῦν ὅλοι μαζί ἢ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως διὰ νὰ τὸν ἐλέγξουν ἢ νὰ ἐλεγχθοῦν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἔτσι ἢ ν' ἀποδείξουν παρουσίᾳ του ὅτι εἶναι ὅπως λέγουν ἢ νὰ παύσουν νὰ τὸν συκοφαντοῦν ἀπόντα. Ἀλλ' οὔτε σὺ συνεφώνησες μὲ τοὺς λόγους του καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐνεφανίσθησαν. Διατί, λοιπόν, ἐξακολουθεῖς νὰ ἀκοῦης ὅσους τὸν κακολογοῦν; Πῶς ἀνέχεσαι τὸν Οὐάλεντα καὶ τὸν Οὐρσάκιον, ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι μετενόησαν καὶ ὠμολόγησαν ἐγγράφως τὴν συκοφαντίαν; Ὡμολόγησαν δὲ χωρὶς νὰ ἐκβιασθοῦν, ὅπως προφασίζονται αὐτοί, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτηροῦν στρατιῶται καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ ἀδελφός σου —ἄλλωστε εἰς τὸ κράτος του δὲν ἐγίνοντο ὅσα γίνονται τώρα, μὴ γένοιτο!—, ἀλλ' αὐτοὶ μόνοι των μετέβησαν αὐτοβούλως εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν παρουσίᾳ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀφοῦ προηγουμένως ἔγραψαν καὶ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. Ἄν ὁμως προφασίζονται ὅτι ἐξεβιάσθησαν καὶ τὸ θεωροῦν κακὸν αὐτό, τότε ἔχεις καὶ σὺ τὴν αὐτὴν γνώμην. Παῦσε, λοιπόν, τοὺς ἐκβιασμοὺς καὶ μὴ ἀποστέλῃς γράμματα καὶ κό-

κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; Ποῖος αὐτοῦ παλατῖνος ἠνάγκασε κατὰ τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Οὐάλεντα τοιαῦτα λέγωσι; Παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις· φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, 5 φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθαρὸν. Μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάθανε ταῦτα. Σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευσε. Καὶ ὡσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ 10 Θεῷ, οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἔλκων ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένη. («Ἀπόδοτε»), γέγραπται, «τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἀρχεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν, οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ. Ταῦτα μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σῆς 15 σωτηρίας γράφω, περὶ δὲ ὧν ἐπέστειλας ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης. Ἐγὼ οὔτε Ἀρειανοῖς συγκατατίθεμαι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω. Οὔτε κατὰ Ἀθανασίου γράφω, δὴ ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἡ σύνοδος ἐκαθάρισε. Καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ συνορῶν μετεπέμψω τὸν ἄν- 20 θρωπον καὶ συνεχώρησας αὐτῷ μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανελθεῖν. Τίς τοίνυν γέγονε πρόφασις τῆς τοσαύτης μεταβολῆς; Οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρότερον ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῦ. Καὶ ἃ νῦν ψιθυρίζουσιν —οὐ γὰρ παρόντος αὐτοῦ φθέγγονται—, ταῦτα καὶ πρὶν μεταπέμψη

1. Ὁ Ὅσιος ἐμφανίζεται ἐνταῦθα πρόδρομος τῆς μετὰ ταῦτα ἀναπτυσθείσης εἰς τὴν Δύσιν ἀπόψεως περὶ «δύο ξιφῶν», παραλλήλου δηλαδὴ ὑπάρξεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας.

2. Ματθ. 22, 21.

3. Προφανῶς ἡ σύνοδος τῆς Σαρδικῆς.

μητας. Ἐπίσης ἐλευθέρωσε τοὺς ἐξορίστους, διὰ νὰ μὴ σὲ κατηγοροῦν διὰ μεγαλυτέραν ἄσκησιν βίας ἐκείνοι, σὲ τὸν διαμαρτυρούμενον διὰ τὴν βίαν. Ἄλλ' ὅμως τί παραπλήσιον ἐγένεν ἀπὸ τὸν Κώνσταντα; Ποῖος ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; Πότε ἀνεμίχθη εἰς ἐκκλησιαστικὴν δίκην; Ποῖος παλατιανός του ἠνάγκασεν ἐπισκόπους νὰ ὑπογράψουν κατὰ τινος, ὥστε νὰ λέγουν τοιαῦτα πράγματα οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Οὐάλεντος; Παῦσε, σὲ παρακαλῶ, καὶ ἐνθυμήσου ὅτι εἶσαι θνητὸς ἄνθρωπος· φοβήσου τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ φυλάξου καθαρὸς δι' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Μὴ ἀνακατεύεσαι εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ μὴ μᾶς δίδῃς ἐντολὰς δι' αὐτά, ἀλλ' ἀντιθέτως μάνθανέ τα καὶ σὺ ἀπὸ ἡμᾶς. Εἰς σὲ ὁ Θεὸς παρεχώρησε τὴν βασιλείαν, εἰς ἡμᾶς ἐνεπιστεύθη τὰ ἐκκλησιαστικά¹. Ὅπως δὲ ὁποῖος οἰκοιοποιεῖται τὴν ἐξουσίαν σου ἀντιτίθεται εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος σοῦ τὴν παρεχώρησε, πρόσεξε μήπως καὶ σὺ, ἰδιοποιούμενος τὰ ἐκκλησιαστικά, γίνῃς ἔνοχος μεγάλου ἐγκλήματος. Ἡ Γραφή λέγει· «Ἀποδώσατε τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Θεόν»². Οὔτε, λοιπόν, εἰς ἡμᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἄρχωμεν ἐπὶ γῆς, οὔτε σὺ, βασιλεῦ, ἔχεις τὴν ἐξουσίαν νὰ θυμιᾷς. Αὐτὰ μὲν σοῦ τὰ γράφω, διότι φροντίζω διὰ τὴν σωτηρίαν σου· ὅσον δι' ὅσα γράφεις εἰς τὴν ἐπιστολήν σου, ἔχω τὴν ἀκόλουθον γνώμην. Ἐγὼ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς δὲν συμφωνῶ καὶ ἀναθεματίζω τὴν αἵρεσίν των. Ἐπίσης δὲν γράφω κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, τὸν ὁποῖον ἠθώωσεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης καὶ ὀλόκληρος ἡ σύνοδος³. Αὐτὰ ἄλλωστε κατενόησες καὶ σὺ καὶ προσεκάλεσες τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἐπέτρεψες νὰ ἐπανέλθῃ μὲ πᾶσαν τιμὴν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν του. Ποία, λοιπόν, εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσο μεγάλης μεταβολῆς σου; Διότι οἱ προηγούμενοι ἐχθροὶ του εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς τωρινούς. Καὶ ὅσα ψιθυρίζουν τώρα —διότι δὲν ὁμιλοῦν παρουσίᾳ του— αὐτὰ ἔλεγον ὡς κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ πρὶν τὸν καλέσης νὰ ἐπανέλθῃ. Αὐτὰ ἄλλωστε διέδιδαν καὶ εἰς τὴν σύνοδον, ὅπου ἤλθαν· ὅταν ὅμως, ὅπως

τὸν Ἀθανάσιον κατελάλουν. Ταῦτα καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν σύνοδον διεθρύλουν καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον, τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν παρασχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἔφηνον οὕτως αἰσχυρῶς. Τίς οὖν ἔπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι τῶν σεαυτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; Ἐπίσχες καὶ μὴ πείθου κακοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον σαυτὸν ὑπεύθυνον ποιήσης. Ὡδε γὰρ τούτοις καθηκεύεις ἐν δὲ τῇ κρίσει μόνος μέλλεις ἀπολογεῖσθαι. Οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν καὶ βούλονται σε

10 διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν μυσαρὰν αἴρῃσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιστεῖρωσιν. Οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς προὔπτον κίνδυνον ἐμβάλλειν. Παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ πείσθητί μοι, Κωνστάντιε, Ταῦτα γὰρ πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρο-

15 νεῖν . . .

45. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὅσιος, ἐφρόνησέ τε καὶ ἔγραψεν· ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνεχώρει, οὔτε πρόφασιν κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπανται. Ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινῶς, ἵνα ἢ βιαζόμενος μεταγάγη ἢ μὴ πειθόμενον ἐξο-

20 ρίσῃ. Πρόφασιν μὲν οὖν ὥσπερ οἱ τακτικοὶ καὶ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ζητοῦντες «Οὐχ εὕρισκον κατὰ τοῦ Δανιήλ εἰ μὴ ἐν νόμοις Θεοῦ αὐτοῦ», οὕτω καὶ οἱ νῦν σατράπαι τῆς ἀσεβείας οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος ἄλλην ἡδυνήθησαν — πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς Ὅσιος καὶ ὁ τούτου βλὸς ἀνε-

25 πύληπτος—, εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος. Διαβάλλουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν οὐκέτι ὡς ἐκεῖνον Δαρειῶ— ἀηδῶς γὰρ ἤκουε Δαρειῶς κατὰ τοῦ Δανιήλ—, ἀλλ' ὡς Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρώδῃ λέγοντες· Ὁ μόνον οὐχ ὑπογράφει κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν

1. Δαν. 6, 5.

2. Πρβλ. Δαν. 6, 14.

3. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7.

4. Πρβλ. Λουκ. 23, 10.

ἤδη εἶπα, τοὺς ἐζήτησα ἀποδείξεις περὶ αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὰς παράσχουν· διότι, ἂν τὰς εἶχαν, δὲν θὰ ἔφευγαν βεβαίως κατὰ τόσον ἐπαίσχυντον τρόπον. Ποῖος ἄράγε, σὲ ἔπεισε νὰ λησμονήσης μετὰ πάροδον τόσοῦ χρόνου τὰ γράμματα καὶ τοὺς λόγους σου; Σταμάτησε καὶ μὴ πείθεσαι εἰς κακοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ μὴ σὲ καταστήσῃ ἡ μετ' αὐτῶν ἀλληλεγγύη ἔνοχον. Διότι ἐνταῦθα μὲν τάσσεσαι ἀλληλέγγυος μὲ αὐτούς, κατὰ τὴν κρίσιν ὁμως θὰ ἀπολογηθῆς μόνος. Αὐτοὶ θέλουν νὰ βλάψουν διὰ σοῦ τὸν προσωπικόν των ἐχθρὸν καὶ θέλουν νὰ γίνῃς σὺ ὑπηρέτης τῆς κακίας των, ὥστε νὰ ἐνσπεύρουν διὰ σοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν βδελυρὰν αἵρεσιν. Δὲν εἶναι ὁμως φρόνιμον νὰ ρίπτεται κανεὶς εἰς ὀλοφάνερον κίνδυνον, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἄλλους. Παῦσε, σὲ παρακαλῶ, καὶ πείσου εἰς ἐμέ, Κωνστάντιε. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ σοῦ γράψω ἐγὼ καὶ σὺ δὲν πρέπει νὰ τὰ καταφρονήσῃς . . .

45. Αὐτὰ μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὅσιος ἐφρόνησε καὶ ἔγραψε· ὁ Κωνστάντιος ὁμως οὔτε τὴν ἐπιβουλήν ἐσταμάτησεν οὔτε ἔπαυσε νὰ ζητῇ πρόφασιν ἐναντίον του. Ἀντιθέτως ἐπέμενε μετὰ μανίας εἰς τὰς ἀπειλάς, ὥστε ἡ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ διὰ τῆς βίας ν' ἀλλάξῃ γνώμην ἢ, ἂν δὲν πεισθῇ, νὰ τὸν ἐξορίσῃ. Ὅπως, λοιπόν, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ οἱ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ἐζήτουν πρόφασιν, ἀλλὰ «Δὲν εὔρισκαν κατὰ τοῦ Δανιήλ, πλήν τῆς ὑπακοῆς του εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ του»¹, ἔτσι καὶ οἱ σύγχρονοι σατράπαι τῆς ἀσεβείας οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθησαν νὰ χαλκεύσουν κατὰ τοῦ γέροντος—διότι ὁ ἀληθῶς Ὅσιος ἦτο γνωστὸς εἰς ὅλους καὶ ὁ βίος του ἦτο ἀνεπίληπτος—, παρὰ μόνον τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος του. Τὸν διέβαλαν, λοιπόν, καὶ αὐτόν, ὅχι ὅπως ἐκείνον εἰς τὸν Δαρεῖον—διότι ὁ Δαρεῖος ἤκουε δυσανασχετῶν τὰς κατὰ τοῦ Δανιήλ κατηγορίας²—, ἀλλ' ὅπως ἡ Ἰεζάβελ ἐστράφη κατὰ τοῦ Ναβουθαί³ καὶ ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι κατέφυγαν εἰς τὸν Ἡρώδη⁴, λέγοντες· Ὅχι μόνον δὲν ὑπογράφει κατὰ τοῦ

κατακρίνει καὶ τὴν αἵρεσιν οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γράφειν θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν ἢ προδότας γίνεσθαι τῆς ἀληθείας. Δι' αὐτὴν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν Ἄθανάσιος διώκεται καὶ Λιβέριος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπιβου-
 5 λεύονται'. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης καὶ τῆς αἰρέσεως βασιλεὺς Κωνσταντίος καί, ὅτι μάλιστα καὶ ἕτεροί εἰσι κατὰ τὰς Σπανίας ταῦτὰ τῷ Ὀσίῳ φρονοῦντες, πειράσας κἀκείνους ὑπογράψαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι μεταπέμπε-
 10 τὸν Ὀσιον. Καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὄλον ἐνιαυ-
 τὸν ἐν τῷ Σερμίῳ, οὔτε τὸν Θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθεος, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν διάθεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸν Ὀσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνό-
 σιος, οὔτε τὸ γῆρας —ἐκατονταετῆς γὰρ λοιπὸν ἦν— αἰσχνηθεὶς ὁ ἄστοργος. Πάντα γὰρ ταῦτα παρείδε διὰ τὴν ἀσέβειαν ὁ νέος Ἀχαάβ καὶ ἄλλος Βαλθασάρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. Τοσαύτην
 15 γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχευεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν μόγις κοινωνῆσαι μὲν τοῖς περὶ Οὐδάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ κατὰ Ἄθανασίου. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἠμέλησεν ὁ γέρον, μέλλων γὰρ ἀποθνήσκειν ὥσπερ διατιθέμενος ἐμαρτύρατο τὴν βίαν καὶ τὴν ἀρειανὴν
 20 αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζε καὶ παρήγγειλε μηδένα ταύτην ἀποδέ-
 χεσθαι.

46. Τίς ταῦτα βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς καὶ καταβοήσει πρὸς Κύριον λέγων· «Μὴ ἄρα εἰς ἐξάλειψιν σὺ ποιήσης τὸν Ἰσραήλ;»). Τίς ταῦτα κατανοῶν οὐκ εὐ-
 25 κείρως καὶ αὐτὸς ἀναβοήσει λέγων· «Ἐκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς»), καί· «Ἐξέστι ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ

1. Περὶ τὸ 356 ὁ Κωνσταντίος εἶχε μεταφέρει τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Σίρμιον τῆς Δαλματίας.

2. Ἀχαάβ· βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἔχων σύζυγον τὴν Ἰεζάβελ, ῥέπων εἰς τὴν εἰδωλοατρίαν· ἀπηγῆς διώκτης τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ.

3. Βαλθασάρ· ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνῶνος, ὁ Ἰδῶν τὸ ἔρμη-
 νευθὲν ὑπὸ τοῦ Δανιήλ δνειρον· βλ. Δαν. 5.

4. Ἰεζ. 9, 8 ἐξ.

5. Ἰερ. 5, 30.

Ἄθανασίου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας αὐτοῦ κατακρίνει καὶ ἡμᾶς καὶ μισεῖ τόσον πολὺ τὴν αἵρεσιν, ὥστε γράφει καὶ εἰς ἄλλους νὰ προτιμήσουν ν' ἀποθάνουν μᾶλλον παρά νὰ προδώσουν τὴν ἀλήθειαν. Διότι δι' αὐτὴν καὶ ὁ ἀγαπητός μας Ἄθανάσιος διώκεται καὶ ὑπόκεινται εἰς ἐπιβουλὰς ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Λιβέριος καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι. Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ ὁ προστάτης τῆς ἀσεβείας καὶ βασιλεὺς τῆς αἰρέσεως Κωνστάντιος καὶ ἔμαθεν ἐπὶ πλέον ὅτι καὶ ἄλλοι ἔχουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὸ αὐτὸ φρόνημα μὲ τὸν Ὅσιον, ἀφοῦ ἀπειπειράθη νὰ κάνῃ καὶ ἐκείνους νὰ ὑπογράψουν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἐξαναγκάσῃ, ἐκάλεσε τὸν Ὅσιον νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν του. Καὶ ἀντὶ νὰ τὸν ἐξορίσῃ, τὸν ἐκράτησεν ὀλόκληρον ἔτος εἰς τὸ Σίρμιον¹, χωρὶς νὰ φοβηθῇ ὁ ἄθεος καὶ χωρὶς νὰ σεβασθῇ ὁ ἀνόσιος τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ πατὴρ του πρὸς τὸν Ὅσιον, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐντραπῇ ὁ ἄστοργος τὰ γηρατεῖά του—διότι ἦτο περίπου ἑκατὸν ἐτῶν—. Πράγματι, ἠδιαφόρησε δι' ὅλα αὐτὰ ἕνεκα τῆς ἀσεβείας του ὁ νέος Ἀχαβ², ὁ δεύτερος Βαλτάσαρ³, ὁ ὁποῖος ἐστράφη ἐναντίον μας. Ἠσκησε δὲ τόσῃ βίαν ἐπὶ τοῦ γέροντος καὶ τόσον τὸν ἐπίεσεν, ὥστε καταπιεζόμενος μόλις καὶ μετὰ βίας ἦλθεν εἰς κοινωνίαν μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Οὐάλεντος καὶ τοῦ Οὐρσακίου, ἀλλὰ δὲν ὑπέγραψε κατὰ τοῦ Ἄθανασίου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο δὲν ἠδιαφόρησεν ὁ γέρον· πράγματι, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ, γράφων τρόπον τινὰ τὴν διαθήκην του, ἔμαρτύρησε διὰ τὴν βίαν, ἀναθεμάτισε τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ παρήγγειλεν οὐδεὶς νὰ τὴν ἀποδεχθῇ.

46. Ποῖος βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων αὐτὰ δὲν ἐξανίσταται; Ποῖος δὲν θὰ κραυγᾷ καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Κύριον λέγων· «Μήπως ἔχεις σκοπὸν νὰ ἐξαλείψῃς τὸν Ἰσραήλ»⁴; Καὶ ποῖος κατανοῶν αὐτὰ δὲν θὰ εἶπη καὶ αὐτὸς μεγαλοφώνως τοὺς ἐπικαίρους λόγους· «Ἀποτρόπαια καὶ φρικτὰ συμβαίνουν ἐπὶ τῆς γῆς»⁵ καὶ· «Ἐξανέστη διὰ τὸ γενόμενον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ

ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον ἔφριξε σφόδρα;». Οἱ πατέρες τῶν λαῶν καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἴρονται καὶ οἱ ἀσεβεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάγονται. Τίς, ὅτε Λιβέριος ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἐξωρίσθη καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος, οὕτω
 5 πάσχοντα ἢ τίς ὁρῶν τοσοῦτους ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξοριζομένους οὐκ ἐπέγνω, κἂν ὀλίγην αἰσθησιν ἔχη, ὅτι καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἄλλους προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς καὶ πάντα συκοφαντίας μεστά; Τούτου γὰρ χάριν κάκεινοι πάντα παθεῖν ὑπέμειναν συνορῶντες τὴν
 10 γενομένην ἐκ συκοφαντίας ἐκείνων ἐπιβουλήν. Ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα καὶ Λιβερίω; Ἡ ποία κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὀσίου; Τίς κἂν ἐφεύσατο κατὰ Παυλίνου καὶ Λουκιφέρον καὶ Διονυσίου καὶ Εὐσεβίου; Ἡ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακό-
 15 νων; Οὐκ ἔστι τοῦτο —μὴ γένοιτο— οὐ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συσκευαὶ οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάστασις ἔστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας. Καὶ σπουδὴ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως, προοίμια δὲ τῆς τοῦ ἀντιχρίστου παρόδου Κωνσταντίου ταύτην προκατασκευά-
 20 ζοντος ἐκείνω.

47. Μετὰ γὰρ τὸ διαπράξασθαι πάντα, ὅσαπερ ἠθέλησεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μετὰ τὸ τοὺς μὲν ἐξορίσαι, τοὺς δὲ ἀναγκάσαι καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὡσπερ τι νόσημα τὸν
 25 ἑαυτοῦ θυμὸν ἔστρεψεν. Ἐγίγνετο δὲ τοῦτο πανούργως παρὰ τῶν χριστομάχων. Ἴνα γὰρ φαντασίαν ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ ἵνα διωχθεῖς Ἀθανάσιος μὴ ἔχη κἂν ἀποδύρεσθαι πρὸς ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες τὰ παν-

1. Ἱερ. 2, 12.

2. Εἶναι οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐξῆς ἐπισκοπῶν· ὁ Παῦλινος Τρεβίρων, ὁ Λουκιφέρ Καλάρεως, ὁ Διονύσιος Μεδιολάνων καὶ ὁ Εὐσέβιος Βιργίλλων τῆς Γαλλίας, τοὺς ὁποίους μνημονεύει καὶ ἀλλαχοῦ.

γῆ ἔφριξε σφόδρα»¹. Οἱ πατέρες τῶν πιστῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς πίστεως ἐκδιώκονται καὶ ἀσεβεῖς εἰσάγονται εἰς τὰς ἐκκλησίας! Ποῖος, μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ Λιβερίου ἐπισκόπου Ρώμης καὶ τὰ παθήματα τοῦ μεγάλου Ὁσίου τοῦ πατρὸς τῶν ἐπισκόπων, μετὰ τὴν ἔξορίαν τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰσπανίας καὶ ἄλλων μερῶν, ποῖος ἔχων ὀλίγον, ἔστω, νοῦν, δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι καὶ αἱ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν λοιπῶν προφάσεις ἦσαν ψευδεῖς καὶ ὅτι ὅλα ἦσαν πλήρη συκοφαντίας; Δι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ προαναφερθέντες ὑπέμειναν τόσα παθήματα, ἐπειδὴ ἀντελήφθησαν ὅτι ἐπρόκειτο διὰ συκοφαντικὴν πλεκτάνην τῶν αἰρετικῶν. Διότι ποῖον ἦτο τὸ κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Λιβερίου; Ἡ ποία ἦτο ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὁσίου; Ἡ ποῖος κατηγορήσεν, ἔστω, ψευδῶς τὸν Παυλῖνον, τὸν Λουκίφερον, τὸν Διονύσιον, τὸν Εὐσέβιον;³ ἢ ποῖον ἦτο τὸ ἀδίκημα τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων; Δὲν ὑπάρχει ἀδίκημα —μὴ γένοιτο!—, διότι αἱ σκευωρίαὶ δὲν ἐγίναν ἕνεκα ἐγκλημάτων, οὔτε ἐξωρίσθη ἕκαστος κατόπιν κατηγορίας, ἀλλὰ πρόκειται διὰ πόλεμον τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας. Αὐτὰ ὅλα εἶναι ζῆλος διὰ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ προοίμια τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀντιχρίστου, διότι μὲ αὐτὰ ὁ Κωνσταντίος προτοιμάζει τὴν ἔλευσιν ἐκείνου.

47. Ἀφοῦ δὲ διεπράχθησαν ὅλα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κωνσταντίος εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν ἄλλων τόπων, ἀφοῦ ἄλλους μὲν ἐπισκόπους ἐξώρισε καὶ ἄλλους ἐξηνάγκασε νὰ μεταστραφοῦν καὶ ἀφοῦ ἐγέμισε μὲ φόβον τὰ πάντα, ἔστρεψεν ἐν συνεχείᾳ τὸν θυμὸν του κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς νὰ ἦτο νόσημα. Αὐτὸ δὲ ἐγινε μὲ πολλὴν πανουργίαν ἀπὸ τοὺς χριστομάχους. Ἐγέμισαν δηλαδὴ προκαταβολικῶς μὲ φόβον τὰ πάντα, διὰ νὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἐντυπωσιακὸν ἀριθμὸν ὑπογραφῶν ἐπισκόπων καὶ διὰ νὰ μὴ δύναται ὁ Ἀθανάσιος, ὅταν διωχθῆ, νὰ παραπονεθῆ πρὸς ἐπίσκοπον. Αὐτὴν τὴν

ταχοῦ πεπληρώκασι φόβου. Καὶ τοῦτον ἔφεδρον εἰς τὴν ἐπι-
 βουλήν ἐτήρησαν οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες ὅτι οὐ προαίρεσιν ἐπι-
 σκόπων, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην βίαν ἐπεδείκνυντο.
 Καὶ ὅτι, κὰν ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κὰν φίλοι καὶ γνώριμοι
 5 μακρὰν ἀποστῶσι καὶ μηδεὶς εὐρεθῆ συλλυπούμενος καὶ παρα-
 καλῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον ἢ πρὸς Θεὸν ἐξαρκεῖ κατα-
 φυγή. Μόνος γὰρ ἦν καὶ Ἡλίας διωκόμενος καὶ πάντα καὶ ἐν
 πᾶσιν ἦν ὁ Θεὸς τῷ ἀγίῳ. Καὶ τοῦτον δὲ τύπον δέδωκεν ἡμῖν
 ὁ Σωτὴρ καὶ μόνος καταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπεβουλεύ-
 10 ετο, ἵνα, κὰν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων,
 μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα καὶ μὴ προ-
 δίδωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἥτις, κὰν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι
 δόξη, ἀλλ' ὕστερον καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται.

48. Παροξύνουσι τοίνυν καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεὺς καὶ
 15 πέμπει πρὸς τε τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλήν. Νο-
 τάριοί τε Διογένιός τε καὶ Ἰλάριος καὶ παλατῖνοι σὺν αὐτοῖς
 ἀποστέλλονται. Καὶ γέγονε τὰ τοσαῦτα δεινὰ καὶ ὠμὰ κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας, ἃ μικρῶ πρόσθεν δι' ὀλίγων εἴρηται καὶ πάν-
 τες ἔγνωσαν, ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ λαοὶ διαμαρτυριῶν, ὡς καὶ ἀνα-
 20 γνῶναι δύναται τις γραφείσας ἐν τῷ τέλει τούτων. Εἶτα μετὰ
 τὸ γενέσθαι τὰ παρὰ Συριανοῦ, μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ τοσαῦτα
 καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις ἀποδεξάμενος τὰ οὕτω καὶ
 τὰ τοιαῦτα κακὰ γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλε-
 ξανδρείας παροξύνων τοὺς νεωτέρους, ἵνα πάντες συνελθόν-
 25 τες ἢ διώξωσιν Ἀθανάσιον ἢ γινώσκοιεν ἐχθροὺς αὐτοῦ τυγ-
 χάνειν αὐτούς. Αὐτὸς μὲν οὖν καὶ πρὶν ἔλθεῖν ταῦτα, ἐξ οὗ τῇ

1. Βλ. Γ' Βασ. 19, 3 ἐξ.

2. Βλ. Ματθ. 26, 56.

3. Ὑπαιγιγμός εἰς τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ ὁποία ἐπιτάσσεται τοῦ ἔργου.

ἐφεδρείαν ἐκράτησαν διὰ τὴν ἐπιβουλήν των, διότι δὲν ἐγνώριζαν οἱ ἀνόητοι ὅτι ἐπεδείκνυαν ὄχι τὴν προαίρεσιν τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τὴν ἀσκηθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν βίαν. Δὲν ἐγνώριζαν δ' ἐπίσης ὅτι, καὶ ἂν οἱ ἀδελφοὶ ἐγκαταλείψουν, καὶ ἂν φίλοι καὶ γνωστοὶ σταθοῦν μακρὰν καὶ οὐδεις εὐρεθῆ νὰ συλλυπηθῆ καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν διωκόμενον πιστόν, ἀρκεῖ περισσότερον παντὸς ἄλλου ἢ καταφυγῆ του εἰς τὸν Θεόν. Διότι καὶ ὁ Ἥλιος ἦτο μόνος ὅταν ἐδιώκετο, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦτο τὰ πάντα εἰς κάθε βῆμα τοῦ ἀγίου¹. Ἄλλωστε καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὁ Σωτὴρ εἶναι πρότυπον δι' ἡμᾶς, διότι καὶ αὐτὸς ἐγκατελείφθη μόνος², ὅταν τὸν ἐπεβουλεύθησαν οἱ ἐχθροὶ του· καὶ ἡμεῖς, λοιπόν, ὅταν κατὰ τὴν δίωξίν μας ἐγκαταλειφθῶμεν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν πρέπει νὰ λιποψυχῶμεν, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν τὴν ἐλπίδα μας εἰς τὸν Κύριον καὶ νὰ μὴ προκλιθῶμεν τὴν ἀλήθειαν, ἣ ὁποία ἀρχικῶς μὲν φαίνεται νὰ προκαλῆ θλίψεις, ὕστερον ὅμως θὰ τύχῃ ἀποδοχῆς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν διωκτῶν.

48. Τὸν παρεκίνησε, λοιπόν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔγραψε κατ' ἀρχὴν καὶ ἀπέστειλεν ἀπειλητικὰς ὁδηγίας πρὸς τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας. Ἀπεστάλησαν δὲ οἱ νοτάριοι Διογένιος καὶ Ἰλάριος καὶ μαζί των παλατιανοί. Συνέβησαν δὲ τὰ τόσον πολλὰ φοβερά καὶ ὠμὰ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια ἐλέχθησαν ἤδη ἀνωτέρω καὶ τὰ ὅποια ἐπληροφορήθησαν οἱ πάντες ἐκ τῶν διαμαρτυριῶν τῶν λαϊκῶν, τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ ἀναγνώσῃ, διότι ἐγράφησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος³. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἔγιναν ὅσα ἔπραξεν ὁ Συριανός, ἀφοῦ διεπράχθησαν τόσα καὶ ἐκακοποιήθησαν αἱ παρθένοι, ὁ βασιλεὺς, ἀφοῦ ἀπεδέχθη τὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κακά, ἔγραψε πάλιν εἰς τὴν βουλήν καὶ τὸν δῆμον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ προέτρεψε τοὺς νεωτέρους, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν ὅλοι, ἢ νὰ ἐκδιώξουν τὸν Ἀθανάσιον ἢ νὰ γνωρίζουν ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ εἶναι ἐχθροὶ του. Ὁ Ἀθανάσιος ὅμως ἤδη πρὶν συμβοῦν αὐτά, ἀφ' ὅτου

Ἐκκλησία Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν εἰδὼς τὸ γε-
 γραμμένον· «Ἄλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν
 παρέλθῃ ἡ ὀργή». Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων γίνεται διάκο-
 νος Ἡράκλειός τις τῷ ἀξιώματι κόμης προοδεύων τινὸς Γεωρ-
 5 γίου τοῦ ἀποστελλομένου παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου·
 οὐ γὰρ ἂν εἶη ἐπίσκοπος ὁ παρ' ἐκείνου πεμπόμενος, μὴ γένοιτο
 ὡς καὶ αὐτὰ τὰ γενόμενα καὶ τὰ προοίμια τῆς εισόδου δείκνυσι.

49. Τὰ μὲν οὖν γράμματα προῦθῃκε δημοσία καὶ πολλὴν
 αἰσχύνην ἐδείκνυον τοῦ γράφοντος. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔγραψεν
 10 ὁ μέγας Ὅσιος, οὐχ ἠῆρισκε πιθανὴν πρόφασιν τῆς ἑαυτοῦ
 μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῶ καὶ μᾶλλον ἀπρεπεστέραν ἑαυτῷ
 καὶ τοῖς τούτῳ συμβουλευσασιν ἔφησε γάρ· Ἐπὶ τὴν πρὸς τὸν
 ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν τὸν τῆς θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης
 ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ τὴν ὡς ὑμᾶς γενέσθαι πάροδον ἠνεσχόμεν'.
 15 Τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ψευσάμενον καὶ πρὸς τὸν ἀδελ-
 φὸν μετὰ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσι. Εἶτα Ἐθείας καὶ εὐσε-
 βοῦς αὐτὸν μνήμης', ὡσπεροῦν καὶ ἔστιν ἄξιον ὀνομάζει, ὅτι
 τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν φιλίαν (αἰδεῖται)', ὡς αὐτὸς ἔγραψε, καί-
 20 τοι, εἰ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα συγχωρήσας ἦν,
 ὥφειλε μὴ ἀκαθήκων περὶ τὸν ἀδελφὸν γενέσθαι, ἵν' ὡσπερ τῆς
 βασιλείας οὕτω καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται.

50. Ἄλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα καθεῖλεν ἐθελήσας τὸ δίκαιον
 ἀπαιτεῖν λέγων· Ἐτίνι μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία
 γίνεται;'. Διὰ δὲ τὴν μυσσαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων οὔτε

1. Ἡσ. 26, 20.

2. Γεώργιος ὁ Καππαδόκης· ἀρειανὸς ἐπίσκοπος ἀπὸ 24ης Φεβρουα-
 ρίου 357 μέχρι 2ας Ὀκτωβρίου 358 εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐπιδιώξας τὸ 361
 νὰ ἐπανέλθῃ, ἐφονεύθη κατὰ λαϊκὴν ἐναντίον του ἐξέγερσιν. Ἦτο ἀνθρωπος
 ἀνευ ἡθους, πονηρὸς καὶ βίαιος.

3. Ὁ Βρετανίων (Vetranio) ἦτο στρατιωτικὸς διοικητὴς τοῦ Ἰλλυρι-
 κοῦ κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Μαγνεντίου καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κώνσταν-
 τος. Τῇ προτροπῇ τῆς Κωνσταντίας, ἀδελφῆς τοῦ θανόντος, ἀνεκήρυξεν
 ἑαυτὸν αὐτοκράτορα πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Τὰ Χριστοῦγεννα τοῦ 350

ἐπέδραμε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Συριανός, ἀνεχώρησεν ἔχων κατὰ νοῦν τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς· «Ἄλλὰ κρύψου δι' ἐν μικρὸν διάστημα, μέχρις ὅτου παρέλθῃ ἡ ὄργη»¹. Τὰ γράμματα αὐτὰ δὲ τοῦ βασιλέως μετέφερε κάποιος Ἡράκλειος, ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ κόμητος, ὁ ὁποῖος προηγήθη τοῦ Γεωργίου², τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ὡς κατάσκοπον· διότι δὲν ἦτο βεβαίως ἐπίσκοπος ὁ ὑπ' ἐκείνου ἀποσταλεῖς, μὴ γένοιτο!, ὅπως ἀποδεικνύουν ἄλλωστε τὰ ἴδια τὰ γεγονότα καὶ ὅσα προητοίμασαν τὴν ἄφιξίν του.

49. Τὰ γράμματα τοῦ βασιλέως δὲ ἀνεγνώσθησαν δημοσίως καὶ κατέδειξαν τὴν πολλὴν ἀδιαντροπιὰν τοῦ γράψαντος. Ἐπειδὴ δηλαδή, ὅπως ἔγραψεν ὁ μέγας Ὅσιος, ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ εὖρη εὐλογοφανῆ ἐρμηνείαν τῆς ἀλλαγῆς του, ἐπενόησε πρόφασιν ἢ ὁποῖα ἦτο ἀπρεπῆς τόσον διὰ τὸν ἴδιον, ὅσον καὶ διὰ τοὺς συμβούλους του. Πράγματι ἔγραψε· Ἐβόμενος τὴν μνήμην πρὸς τὸν ἀείμνηστον καὶ μακάριον ἀδελφόν μου ἠνέχθη ἐπὶ τι διάστημα νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Ἀθανάσιος πλησίον σας'. Αὐτὸ δὲ ἀποδεικνύει ὅτι ἠθέτησε τὴν ὑπόσχασίν του καὶ ἐφάνη ἀγνώμων πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου. Ἐπειτα τὸν ὀνομάζει ἀείμνηστον καὶ μακάριον', ὅπως βεβαίως τοῦ ἤξιζεν, «αὐτοῦ δὲ [σέβεται] τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν φιλίαν», ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψε· ἂν ὁμως εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀθανασίου χάριν τοῦ μακαρίτου Κωνσταντος, ὧφειλε νὰ μὴ παραβῆ τὰς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑποχρεώσεις, διὰ νὰ γίνῃ καὶ τοῦ φρονήματός του κληρονόμος, ὅπως ἔγινε τῆς βασιλείας.

50. Ἄλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα³ ἐξεθρόνισε παρευθεὶς καὶ ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ δίκαιον λέγων· Ἐἰς ποῖον ἀνήκει ἡ κληρονομία τῶν ἀδελφῶν μετὰ θάνατον'; Διὰ τὴν βδελυρὰν αἴρεσιν τῶν χριστομάχων ὁμως οὔτε τὸ δίκαιον γνωρίζει καὶ

ὁμως ἀπέθεσε τὸ στέμμα του εἰς Ναῖσσόν (Νις) εἰς χεῖρας τοῦ ἐλθόντος ἐκεῖ Κωνσταντίου ὡς νομίμου κληρονόμου τοῦ θρόνου τῆς Δύσεως.

τὸ δίκαιον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀκαθήκων γί-
 γνεται. Δι' ἣν αἵρεσιν οὐδὲ τοῦ πατρὸς δλόκληρον τὴν γνώμην
 φυλάττειν ἐπενόησεν, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ ἀρέσκον τοῖς ἀσεβέσι
 τοῦτο τηρεῖν ὑποκρίνεται, εἰς δὲ τὸ λυποῦν ἐκείνους οὐκ οἶδεν
 5 οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι. Ἀπέστειλε μὲν γὰρ
 ἐκεῖνος τὸν ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς
 Γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλεόντων ὠμότητα
 —τοῦτο γὰρ ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος, ὁ τούτου ἀδελφός,
 μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐδήλωσεν ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων
 10 αὐτοῦ δείκνυται—, οὐκ ἐπέισθη δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀπο-
 στεῖλαι ὃν ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ θέλοντες ἐκώλυσε
 καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπειλῆς.

51. Πῶς οὖν, εἰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ γεννήτορος, ὡς γράφει, φυλάτ-
 τειν ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸ μὲν πρῶτον Γρηγόριον καὶ νῦν δὲ
 15 τὸν ταμειοφάγον Γεώργιον; Ἡ διὰ τί τοὺς Ἀρειανούς, οὓς
 ἐκεῖνος Πορφυριανούς ὠνόμασε, τούτους οὗτος εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει καὶ τούτων προϋστάμενος ἄλ-
 λους ἐξορίζει; Εἰ δὲ καὶ ἐώρακεν Ἀρειον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ'
 ἐπιορκήσας Ἀρειος καὶ ῥαγεῖς ἔλυσε τὴν τοῦ πατρὸς φιλαν-
 20 θρωπίαν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν ὡς αἰρετικοῦ κατέγνω λοι-
 πόν. Πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστι-
 κοῦ κανόνος πάντα παρὰ τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; Ποῖος
 γὰρ κανὼν ἀπὸ παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; Ἡ ποῖος
 κανὼν στρατιώτας ἐπιβαίνειν ἐκκλησίαις; Ἡ τίς παραδέδωκε
 25 κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους σπάδοντας κατάρχειν τῶν ἐκ-
 κλησιαστικῶν καὶ διατάγματι τὴν κρίσιν τῶν λεγομένων ἐπι-

1. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὡς γνωστὸν, ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου τὴν 7ην Νοεμβρίου 335 εἰς Τρέβιρα (Τρίρ).

2. Βλ. ἀνωτέρω 8, 2.

3. Βλ. Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου 39, 1.

ἐπὶ πλέον δὲν τηρεῖ τὰ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καθήκοντα. Ἐξ αἰτίας τῆς αἰρέσεως ἄλλωστε δὲν ἐννοεῖ νὰ τηρήσῃ οὐδὲ τοῦ πατρὸς τὴν γραμμὴν καθ' ὀλοκληρίαν, ἀλλ' ὅ,τι μὲν ἀρέσκει εἰς τοὺς ἀσεβεῖς αὐτὸ ὑποκρίνεται ὅτι τὸ τηρεῖ, ὅ,τι δὲ τοὺς στενοχωρεῖ, δι' αὐτὸ δὲν γνωρίζει νὰ φυλάξῃ τὸν πρὸς τὸν πατέρα σεβασμόν. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἀπέστειλε μὲν τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τινὰ χρόνον κατόπιιν συκοφαντίας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου διὰ νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τὴν ὠμότητα τῶν μηχανορράφων¹ — αὐτὸ δὲ τὸ κατέστησε σαφὲς ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ ἐπιστολαὶ του²—, ἀλλὰ δὲν ἐπέεσθη εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὅποιον ἐπίσκοπον ἤθελαν ἐκεῖνοι· ἀντιθέτως, ὅταν ἠθέλησαν νὰ τὸ πράξουν τοὺς ἤμπόδισε καὶ ὅταν ἐπεχείρησαν, τοὺς ἐσταμάτησαν αἱ φοβεραὶ ἀπειλαὶ του.

51. Πῶς, λοιπόν, ἀφοῦ ἤθελεν, ὅπως γράφει, νὰ τηρήσῃ τὴν τακτικὴν τοῦ πατρὸς του, ἀπέστειλε παλαιότερον μὲν τὸν Γρηγόριον, τῶρα δὲ τὸν ταμειοφάγον Γεώργιον; Ἡ διατίφροντιζει αὐτὸς νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς Ἀρειανούς, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος ὠνόμασε Πορφυριανούς³, καὶ προστατεύων αὐτοὺς ἐξορίζει ἄλλους; Ὁ πατήρ του, βεβαίως, συνεχώρησε τὸν Ἀρειον· ἡ ἐπιτορκία ὁμως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀρείου ἔθεσαν τέλος εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ πατρὸς· ὅταν δὲ τὸ ἐπληροφόρηθη, τὸν κατεδίκασε καὶ ὁ ἴδιος ὡς αἰρετικόν. Πῶς δὲ προφασίζεται μὲν ὅτι φροντίζει διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ὁ Κωνσταντῖνος, πράττει δὲ ἐσκεμμένος τὰ πάντα ἀντιθέτως πρὸς αὐτήν; Πράγματι, ποῖος κανὼν λέγει νὰ ἀποστέλλεται ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸ παλάτιον; Ἡ ποῖος κανὼν λέγει νὰ καταπατοῦν οἱ στρατιῶται τὰς ἐκκλησίας; Ἡ ποῖος κανὼν ἔχει παραδώσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς κόμητας καὶ τοὺς ἀνόητους εὐνούχους; Ποῖος δὲ καθορίζει νὰ γνωστοποιῆται διὰ διαταγμάτων ἢ κρίσις τῶν λεγομένων

σκοπῶν δηλοῦσθαι; Πάντα ψεύδεται διὰ τὴν ἀνόσιον αἵρεσιν
καὶ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς καὶ τότε Φιλάργιον τὸ δεύ-
τερον ἐπεμψεν ἑπαρχον καὶ τὰ νῦν γενόμενα γέγονε. Καὶ διὰ
τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει. Καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου
5 θάνατον οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ
ἐπισκόπῳ. Καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ
καὶ θαρρεῖν παρεκελεύσατο, ὥστε παρὰ μηδενὸς αὐτὸν ταράτ-
τεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμ-
νίας. Καὶ ἐντολὰς δὲ δι' Ἀστερίου κόμητος καὶ Παλλαδίου
10 νοταρίου ἐπεμψε Φιλικισσίμῳ τῷ τότε δουκὶ καὶ Νεστορίῳ
τῷ ἐπάρχῳ, ἵνα, εἴτε Φίλιππος ὁ ἑπαρχος εἴτε τις ἄλλος ἐπι-
βουλεύειν Ἀθανασίῳ τολμήσῃ, τοῦτον ἐκεῖνοι κωλύωσι.

52. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε Διογένης ἤλθε καὶ Συριανὸς ἐνή-
δρευσεν, αὐτοὶ τε καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπητοῦμεν γράμματα
15 βασιλέως, νομίζοντες, ὅτι, ὡσπερ γέγραπται «Μηδὲν ψεῦδος
ἀπὸ στόματος λεγέσθω βασιλεῖ», οὕτω καὶ βασιλεὺς ἐπαγ-
γειλάμενος οὔτε ψεύσεται οὔτε μεταβληθήσεται. Πῶς οὖν, εἰ
διὰ τὸν ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ;
Εἰ δὲ καὶ τότε διὰ τὴν ἐκείνου μνήμην ἔγραψε, διὰ τί μετὰ
20 ταῦτα τὸ ὄλον ἠγνωμόνησεν, αὐτὸν διώκων τὸν ἄνθρωπον καὶ
τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὲν κρίσιν ἐπισκόπων,
πράττει δὲ αὐτός, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, οὐ λανθάνων ὁμως, ἀλλὰ
καὶ ἐγγὺς ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας; **Εἰ** γὰρ ἐπισκό-
πων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεὺς; **Εἰ** δὲ
25 βασιλέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεῖα τῶν λεγομένων ἐπι-
σκόπων; **Πότε** γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; **Πότε**
κρίσις Ἐκκλησίας παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος ἢ ὄλως ἐγνώ-

ἐπισκόπων; Καθ' ὅλα ψεύδεται ὁ βασιλεὺς χάριν τῆς ἀνοσίου αἰρέσεως· ἄλλωστε παρὰ τὴν τακτικὴν τοῦ πατρὸς ἔστειλε διὰ δευτέραν φοράν τὸν Φιλάργιον ὡς ἑπαρχον τότε καὶ γίνονται τώρα ὅσα γίνονται. Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀδελφόν του δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν. Διότι μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀθανάσιον ὄχι μίαν καὶ δύο, ἀλλὰ τρεῖς φορές. Κατ' ἐπανάληψιν τοῦ παρήγγειλε νὰ μὴ μεταβάλη γνώμην, ἀλλὰ τὸν προέτρπε νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην ὅτι οὐδεὶς πλέον θὰ τὸν ἀνησυχῆσῃ καὶ ὅτι θὰ μείνῃ ἀμέριμος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Διεβίβασε δὲ μὲ τὸν κόμητα Ἀστέριον καὶ τὸν νοτάριον Παλλάδιον ἐντολὰς πρὸς τὸν τότε δοῦκα Φιλικισσιμον καὶ τὸν ἑπαρχον Νεστόριον, ὥστε, ἂν τολμήσῃ εἶτε ὁ ἑπαρχος Φίλιππος, εἶτε οἰοσδήποτε νὰ ἐπιβουλευθῇ τὸν Ἀθανάσιον, νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἐκεῖνοι.

52. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἄλλωστε, ὅταν ἦλθεν ὁ Διογένης καὶ ἤρχισε τὰς ἐπιβουλάς ὁ Συριανός, καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ὁ λαὸς ἐζητήσαμεν ἔγγραφον ἐντολὴν τοῦ βασιλέως, διότι ἐνομίζαμεν, κατὰ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς ὅτι· «Τὸ στόμα τοῦ βασιλέως δὲν πρέπει νὰ λέγῃ ψεύδη»¹, καὶ ὁ βασιλεὺς δὲν θὰ ψευσθῇ καὶ δὲν θὰ μεταβάλῃ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσίν του. Πῶς δὲ ἔγραψε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὸν Ἀθανάσιον, ἂν τοῦ ἐπέτρπε νὰ ἐπανέλθῃ χάριν τοῦ ἀδελφοῦ; Ἄν ὁμως καὶ τότε ἔγραψε τιμῶν τὴν μνήμην ἐκείνου διατί μετὰ ταῦτα ἐφάνη τόσον ἐπιλήσμων; Διότι κατεδίωξε τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἔγραψεν ἐπιστολὰς εἰς τὰς ὁποίας προβάλλει μὲν ὡς πρόφασιν ἐπισκοπικὴν ἀπόφασιν, πράττει ὁμως ὁ ἴδιος ὅ,τι νομίζει· ἔτσι ὁμως ὄχι μόνον δὲν ἀποκρύπτεται, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον φανερώνεται ἡ πανουργία του. Διότι, ἂν ὑπάρχῃ ἐπισκοπικὴ ἀπόφασις, τί τὸ κοινὸν ἔχει αὕτη πρὸς τὸν βασιλέα; Ἄν, ἀντιθέτως, πρόκειται περὶ βασιλικῆς ἀπειλῆς, τί χρειάζονται τότε οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι; Πότε δὲ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἠκούσθησαν παρόμοια πράγματα; Πότε ἐκκλησια-

σθη τοῦτο τὸ κρίμα; Πολλὰ σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι, πολλὰ κρίματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πατέρες ἐπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεὺς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς

5 τῆς τοῦ Καίσαρος οἰκίας καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους ἀπὸ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε. Νῦν δὲ θέαμα καινὸν καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεώς ἐστιν εὖρημα. Συνῆλθον γὰρ αἰρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνστάντιος, ἵνα κἀκεῖνος τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν τῇ

10 ἐξουσίᾳ καθ' ὧν ἂν ἐθέλοι πράττη καὶ διώκων μὴ λέγηται διώκτης, καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι. Θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦσιν ὡς αὐτοί. Τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἂν τις ἴδοι κωμωδούμενον παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους,

15 τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα. Καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον μὲν τοῦτον, ὡς Ἡρώδης τῇ Ἡρωδιάδι, τούτους δὲ πάλιν ὀρχουμένους τὰς διαβολὰς ἐπὶ ἐξορισμῶ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν Κύριον εὐσεβούντων.

53. Τίνα οὖν οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; Τίνων οὐ γεγόνασιν

20 ἐπίβουλοι οἱ χριστομάχοι; Τίνα Κωνστάντιος οὐκ ἐξώρισε κατενεχθέντα παρ' αὐτῶν; Πότε καταθυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; Καὶ τὸ παράδοξον τίνα πώποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο καὶ οὐ μᾶλλον λέγοντας ἐκείνους, οἷα κἂν εἴπωσιν, ἀπεδέξατο; Ποία ἐκκλησία νῦν μετ' ἐλευθερίας τὸν Χριστὸν προσ-

25 κινεῖ; Ἄν τε γὰρ εὐσεβῆς ᾗ, κινδυνεύει, ἂν τε ὑποκρίνηται, φοβεῖται. Πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον εἰς αὐτὸν

1. Πρβλ. Φιλ. 4, 22.

2. Πρβλ. Ματθ. 14, 6 ἐξ.

στική ἀπόφασιν ἀπέκτησε τὸ κῦρος τῆς ἀπὸ τὸν βασιλέα; Ἡ πότε ἐγνωστοποιήθη, ἔστω, ἔτσι ἡ ἀπόφασιν; Ἐχουν γίνεαι πολλαὶ σύνοδοι προηγουμένως, ἔχουν ληφθῆ πολλαὶ ἀποφάσεις ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ οὔτε οἱ πατέρες ἔπεισαν ποτε δι' αὐτὰ τὸν βασιλέα, οὔτε ὁ βασιλεὺς ἀνεμείχθη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶχε φίλους ἀνθρώπους ἀνήκοντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καίσαρος καὶ ἔστειλε μάλιστα χαιρετισμοὺς ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τοὺς Φιλιππησίους¹, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐκάλει νὰ μετὰσχουν εἰς ἀποφάσεις. Τώρα ὁμως ἐμφανίζεται νέα εἰκὼν, ἐφεύρεσις καὶ αὐτὴ τῆς ἀρειανικῆς αἰρέσεως. Πράγματι, συνῆλθαν ὠρισμένοι αἰρετικοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος μὲ τὸν σκοπὸν, ἐκεῖνος μὲν προφασιζόμενος τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐπισκόπων νὰ πράττη μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας του καὶ νὰ διώκῃ ὅποιους θέλει χωρὶς νὰ λέγεται διώκτης, αὐτοὶ δὲ στηριζόμενοι εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβουλεύονται ὅποιους θέλουν. Θέλουν δὲ νὰ ἐπιβουλευθοῦν ὅσους δὲν ἀσεβοῦν ὅπως αὐτοὶ. Ὅλα δὲ αὐτὰ δύναται τις νὰ τὰ ἴδῃ παιζόμενα ὡς κωμωδίαν ἐπὶ σκηνῆς ἀπὸ αὐτοῦ· οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι ὑποκρίνονται, ὁ δὲ Κωνστάντιος ἐνεργεῖ ὅ,τι θέλουν ἐκεῖνοι. Μὲ ἄλλην εἰκόνα· αὐτὸς μὲν δίδει ὑποσχέσεις, ὅπως ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν Ἡρωδιάδα², αὐτοὶ δὲ χορεύουν τὰς συκοφαντίας διὰ νὰ ἐξορίσουν καὶ νὰ θανατώσουν ὅσους παραμένουν εὐσεβεῖς ἔναντι τοῦ Κυρίου.

53. Ποῖον δὲ δὲν ἔβλαψαν μὲ τὰς συκοφαντίας των; Ποῖον δὲν ἐπεβουλεύθησαν οἱ χριστομάχοι; Ποῖον δὲν ἐξώρισεν ὁ Κωνστάντιος κατόπιν τῶν κακοβούλων ἐνεργειῶν των; Πότε δὲν τοὺς ἤκουσε μὲ εὐμενῆ διάθεσιν; Καὶ τὸ πλεον καταπληκτικόν· ποῖον ἀπὸ ὅσους τοὺς κατηγοροῦν ἐδέχθη ποτὲ μέχρι τώρα; Δὲν ἀπεδέχθη, ἀντιθέτως, ὡς ὀρθὰ ὅσα λέγουν ἐκεῖνοι; Ποία ἐκκλησία προσκυνεῖ ἐλευθέρως τὸν Χριστὸν τώρα; Διότι, ἂν μὲν εἶναι ὀρθόδοξος, διατρέχει κίνδυνον, ἐνῶ ἂν ὑποκρίνεται, φοβεῖται. Ὅλα ἐγέμισαν ἀπὸ ὑποκρισίαν καὶ ἀσέβειαν, ὅσον

ἤκε, πεπλήρωκεν. Εἰ γὰρ καὶ ποὺ τίς ἐστὶν εὐσεβῆς καὶ φιλό-
 χριστος —εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι ὡς οἱ προφήται
 καὶ Ἡλίας ὁ μέγας—, κρύπτονται, ἄν που καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν
 Ἄβδιοῦ πιστὸν ἄνθρωπον εὗρωσι καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς
 5 ὁπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν ἢ ἐπ' ἐρημίαις περιερχόμενοι διατρέ-
 ψωσι. Τοιαῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ ἄφρονες, οἷα καὶ ἡ Ἰε-
 ζάβελ ἐπλάσατο κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ
 τοῦ Σωτῆρος. Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνος προστάτης τῆς αἰρέσεως
 ὢν τὴν τε ἀλήθειαν μεταστρέφει θέλων ὡς ὁ Ἀχαάβ τὸν ἀμπε-
 10 λῶνα εἰς κῆπον λαχανίας, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι πρᾶττει, ἐπεὶ καὶ
 αὐτὸς ἄπερ ἤθελεν ἤκουσε παρ' αὐτῶν.

54. Οὕτω, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἀληθινούς ἐπισκόπους, ἐπεὶ
 μὴ ἠσέβουν ὡς ἤθελεν αὐτός, ἐξώρισεν. Οὕτω καὶ κατὰ Ἀθα-
 νασίου νῦν ἀπέστειλεν Ἡράκλειον τὸν κόμητα. Καὶ τὰ μὲν
 15 διατάγματα προέθηκε δημοσίᾳ, ἐντολὰς δὲ βασιλέως ἀπήγ-
 γειλεν, εἰ μὴ πεισθεῖεν τοῖς γράμμασιν, ἀφαίρειν τοῦ ἄρτου
 καὶ τῶν εἰδώλων ἔσεσθαι καταστροφὴν πολλῶν τε πολιτευτῶν
 καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου πάντως αἰχμαλωσίαν γενήσεσθαι.
 Εἶτα ταῦτα ἀπειλῶν οὐκ ἠσχύνθη δημοσίᾳ μεγάλη τῇ φωνῇ
 20 λέγειν· Ἐὖ μὲν Ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεὺς, τοῖς δὲ
 Ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. Πάντων
 τε ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων καὶ πρὸς ἀλλήλους νευόντων τε
 καὶ λεγόντων· Ἐὖ Κωνσταντίος αἰρετικὸς γέγονε;· δέον ἐρυ-
 θριαῖν, ὁ δὲ μᾶλλον ἠνάγκαζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικοὺς
 25 νεωκόρους τῶν εἰδώλων ἐπὶ τούτοις ὑπογράφειν καὶ ὁμολο-
 γεῖν, δέχεσθαι ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπίσκοπον. Πάνν γε
 κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐποίει τοῦτο γενέσθαι Κωνσταν-
 τιος. Ἀντὶ γὰρ Ἐκκλησίας τὴν ἀγοράν, ἀντὶ τῶν λαῶν τοὺς

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 3 ἐξ.

2. Βλ. Γ' Βασ. 20, 1 ἐξ.

3. Πρβλ. Ματθ. 26, 59 ἐξ.

4. Βλ. Γ' Βασ. 20, 2.

ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν. Διότι, καὶ ἂν ὑπάρχουν εὐσεβεῖς καὶ φιλόθεοι —ὑπάρχουν δὲ πολλοὶ ὅμοιοι πρὸς τοὺς προφῆτας καὶ τὸν μέγαν Ἡλίαν—, κρύπτονται ὅπου εὗρουν καὶ αὐτοὶ ἄνθρωπον πιστὸν ὅμοιον μὲ τὸν Ἀβδιοῦ¹, καὶ εἴτε ἀπέρχονται εἰς σπήλαια καὶ ὅπας τῆς γῆς, εἴτε διέρχονται τὰς ἡμέρας τῶν περιπλανώμενοι εἰς τὰς ἐρήμους. Οἱ δὲ ἄφρονες αἰρετικοὶ χρησιμοποιοῦν τὰς ἰδίας συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἐπενόησεν ἡ Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαί² καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτήρος³. Ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς, ὡς προστάτης τῆς αἰρέσεώς των, καὶ θέλων, ὡς ὁ Ἀχάβ, νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀμπελῶνα μὲ λαχανόκηπον⁴, πράττει ὅ,τι θέλουν οἱ αἰρετικοί, διότι καὶ αὐτὸς ἤκουσεν ἀπὸ μέρους τῶν ὅσα ἤθελε νὰ ἀκούσῃ.

54. Ἔτσι, λοιπόν, ὅπως εἶπα ἤδη, ἐξώρισε τοὺς ἀληθινοὺς ἐπίσκοπους, διότι δὲν προσεχώρισαν εἰς τὴν αἵρεσιν ὅπως ἤθελεν αὐτός. Ἔτσι ἀπέστειλεν ἐσχάτως καὶ τὸν κόμητα Ἡράκλειον κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ κόμης ἐγνωστοποίησε δημοσίως τὰ διατάγματα, κατέστησε δὲ γνωστὰς καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ βασιλέως· ἂν δὲν ὑπακούσουν εἰς τὰ βασιλικά γράμματα, θὰ ἀφαιρεθῇ ὁ ἄρτος, θὰ καταστραφοῦν τὰ εἶδωλα καὶ ὅπωςδήποτε θὰ συλληφθοῦν ὡς αἰχμάλωτοι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀπὸ τὸν λαόν. Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἀπειλὰς δὲν ἠσθάνθη ἐντροπὴν νὰ διακηρύξῃ μεγαλοφώνως· “Ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει μὲν τὸν Ἀθανάσιον, διέταξε δὲ νὰ παραδοθῶν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς”. Ἐνῶ δὲ ὅλοι ἠπόρησαν μὲ αὐτὰ καὶ ἔνευσαν ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον λέγοντες· “Μήπως ἐγένεν αἰρετικὸς ὁ Κωνστάντιος;”, καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κοκκινίσῃ ἀπὸ ἐντροπὴν, ὁ κόμης ἐξεβίαζεν ἐντονώτερον τοὺς βουλευτὰς καὶ ἀξιωματούχους τοῦ δήμου καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν εἰδώλων νὰ ὑπογράψουν δηλώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐδέχοντο ὡς ἐπίσκοπον οἰονδήποτε θὰ ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμεν ὁ Κωνστάντιος παραβιάζων καταφῶρως τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Πράγματι, ἀπηυθύνθη εἰς τὴν ἀγορὰν

νεωκόρους ἀπήτει γράμματα. Ἐγίγνωσκε γὰρ οὐκ ἐπίσκοπον αὐτὸν Χριστιανοῖς, ἀλλὰ τινα φιλοπράγμονα πέμπειν αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν.

55. "Ἕλληνες μὲν οὖν ὥσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τὴν τῶν
 5 εἰδώλων ἑαυτῶν ἀσυλίαν καὶ τινες τῶν ἐργασιῶν ἄκοντες μὲν,
 ἔγραψαν δὲ ὁμοῦ ὡς περὶ ἡγεμόνος ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελ-
 λομένου δικαστοῦ διὰ τὰς παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλάς. Τί
 γὰρ ἔμελλον "Ἕλληνες ὄντες ποιεῖν ἢ τοῦθ' ὅπερ δοκεῖ τῷ βα-
 σιλεῖ; Τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθόντων
 10 —τετάρτη γὰρ ἦν σαββάτου— λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ τῇ ἐξῆς
 Ἡράκλειος ὁ κόμης τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον
 καὶ Φαυστῖνον τὸν καθολικὸν τὸν τε Βιθυνὸν αἰρετικὸν ὄντα
 καὶ παροξύνουσι τῶν ἀγοραίων τοὺς νεωτέρους καὶ σεβομέ-
 νους εἰδῶλα, ταύτην ἐντολήν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵν'
 15 ἐπέλθωσι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ λιθάσωσι τοὺς λαούς. "Ἦδη μὲν οὖν
 ἦσαν οἱ πλεῖστοι τοῦ λαοῦ γενομένης ἀπολύσεως ἐξελθόντες,
 γυναικῶν δὲ ὀλίγων ἀπομεινασῶν γέγονεν ὡς προσέταξαν.
 Καὶ θέαμα οἰκτρον ἦν. "Ἄρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ὀλίγα
 καθεζόμενοι, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων εὐθὺς καὶ ξύλων ἐπῆλθον
 20 οἱ νεώτεροι. Καὶ τὰς μὲν ἐλίθαζον, τὰ δὲ τῶν παρθένων ἄγρια
 σώματα κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθρει εἰλκόν τε τὰ σκεπάσμα-
 τα καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐγύμνον καὶ ἀνθελκούσας ἐλάκτι-
 κτιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι. Δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν
 ἐστὶ δεινὰ· ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινότερα καὶ πάσης ὕβρεως
 25 ἀφορητότερα γέγονεν. Εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν τῶν παρθένων
 καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους καὶ ξίφη ἢ
 τὰς τῆς αἰσχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα, τούτοις

1. Καθολικὸς ἦτο ἀνώτατος κρατικὸς οἰκονομικὸς ὑπάλληλος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔχων ὡς ἔργον τὴν διοίκησιν τῶν κρατικῶν γαιῶν.

2. Ἡ Βιθυνία ἦτο ἐκ τῶν κέντρων τοῦ Ἀρειανισμοῦ.

3. Ἡ ἐκκλησία ἢ μεγάλη ἐκκλησία ἢ Κυριακὸν ἦτο ὁ καθεδρικός ναός, ἢ ἐκκλησία τοῦ Θεωνᾶ.

4. Αἱ παρθένοι ἔφερον πέπλα καλύπτοντα τὴν κεφαλὴν, συμφώνως

ἀντί τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπήτει δηλώσεις ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν εἰδώλων καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς δημότας. Ἐγνώριζεν ἄλλωστε ὅτι ἀποστέλλει ὄχι ἐπίσκοπον εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ἄνθρωπον πολυπράγμονα εἰς ὅσους ὑπέγραψαν.

55. Οἱ εἰδωολάτραι, λοιπόν, οἶνει ἐξαγοράζοντες διὰ τῆς ὑπογραφῆς τὴν ἀσυλίαν τῶν εἰδώλων των καὶ ὠρισμένοι τὰς ἐργασίας των, χωρὶς νὰ θέλουν, ὑπέγραψαν ὑποκύπτοντες εἰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ κόμητος, ὡς ἐὰν ἀπεστέλλετο ἡγεμὼν ἢ νέος δικαστής. Ὡς εἰδωολάτραι, ἄλλωστε, τί ἄλλο θὰ ἔπρατταν παρὰ ὅ,τι ἤθελεν ὁ βασιλεύς; Ὅταν δὲ συνεκεντρώθησαν οἱ λαϊκοὶ (ὀρθόδοξοι) εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν — ἦτο δὲ ἡμέρα Τετάρτη—, ὁ κόμης Ἡράκλειος ἐπῆρε μαζί του τὸν ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον καὶ τὸν καθολικὸν Φαυστῖνον¹, αἰρετικὸν Βιθυνόν², καὶ παρώτρυναν τοὺς πλεόν νέους εἰδωολάτρας ἀνθρώπους τῆς ἀγορᾶς, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ὑπάρχει σχετικὴ ἐντολὴ τοῦ βασιλέως, νὰ ἐπιτεθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν³ καὶ νὰ λιθοβολήσουν τοὺς λαϊκοὺς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἶχεν ἤδη ἀπέλθει, διότι εἶχε γίνει ἀπόλυσις· εἰς τὸν ναὸν εἶχον ἀπομείνει ὀλίγαι γυναῖκες, ὅταν ἔγινεν ὅπως διέταξαν. Τὸ θέαμα ἦτο οἰκτρὸν. Ὀλίγαι γυναῖκες ἐκάθητο μετὰ τὴν προσευχὴν αὐτὴν τὴν ὥραν, ὅταν ἐπέδραμαν γυμνοὶ καὶ ἔχοντες λίθους καὶ ξύλα οἱ νεαροὶ εἰδωολάτραι. Ἄλλας ἐλιθοβόλουν, τὰ δὲ ἅγια σώματα τῶν παρθένων ἐγέμιζαν πληγὰς οἱ ἄθεοι, ἀφήρουν τὰ σκεπάσματα καὶ ἀπεγύμνωναν τὰς κεφαλὰς των⁴. ἂν ἀνθίσταντο, τὰς ἐλάκτιζαν μὲ τοὺς πόδας οἱ ἄθλιοι. εἶναι φοβερὰ αὐτὰ, βεβαίως, καὶ μάλιστα πολὺ φοβερὰ· ὅσα συνέβησαν ὁμως ἐν συνεχείᾳ εἶναι φοβερώτερα καὶ πλεόν δυσβάστακτα ἀπὸ οἵανδήποτε προσβολὴν. Ἐγνώριζαν δηλαδὴ τὴν σεμνότητα τῶν παρθένων καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς ἀκοῆς των οἱ ἐπιδρομεῖς. Αἱ παρθένοι δηλ. ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν εὐκολώτερον τοὺς λίθους καὶ τὰ ξίφη παρὰ τὴν αἰσχρολογίαν·

πρὸς παλαιὰν συνθήειαν τὴν ὁποίαν μνημονεύει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Α' Κορ. 11, 3 ἔξ.

ἐχρῶντο κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι. Ἄρειανοὶ δὲ ταῦτα τοῖς νεωτέροις ὑπέβαλλον, καὶ γὰρ ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γιγνομένων. Καὶ αἱ μὲν ἅγιοι παρθένοι καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες ὡς ἀσπίδων δῆγματα τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφευγον, 5 οἱ δὲ χριστομάχοι συνήρουν, τάχα δὲ καὶ συνεφθέγγοντο τοῖς νεωτέροις. Καὶ γὰρ ἤδοντο τοῖς παρ' ἐκείνων ἐκβαλλομένοις μετὰ ἀσελγείας ῥήμασιν.

56. Εἶτα ὡς τὸ ὄλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες —τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ καθολικὸς παρήγγ- 10 γελον—, ἀρπάσαντες τὰ συμφέλλια καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν τράπεζαν —ξυλινὴ γὰρ ἦν— καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας τὰ τε ἄλλα, ὅσα ἠδονήθησαν, ἐξενέγκαντες ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ καὶ λίβανον ἐπέβαλον. Ὡ 15 τίς ἀκούσας οὐ δακρύσειε, τάχα καὶ τὴν ἀκοὴν κλείσειεν, ἵνα μηδὲ ἐτέρου λέγοντος ἀνέχῃται βλάβην ἠγγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαι τι τοιοῦτον; Τὰ τε γὰρ εἰδῶλα ἑαυτῶν εὐφήμον καὶ ἔλεγον· “Ἐλλῆν γέγονε Κωνσταντίος καὶ οἱ Ἄρειανοὶ τὰ ἡμῶν ἐπέγνωσαν”. Οὐ φροντίζουσι γὰρ οὐδὲ Ἑλληνισμὸν ὑποκρίνασθαι, ἵνα μόνον ἢ αἴρεσις ἔχη τὴν σύστασιν. Καὶ γὰρ καὶ 20 βοῦδιον ἐπαντλοῦν τοὺς κηπευομένους ἐν τῷ Καισαρείῳ τόπους ἐπεχείρησαν ἐπιθῦσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ θῆλυ τοῦτο ἦν· τὰ τοιαῦτα γὰρ ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύεσθαι.

57. Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ δυσσεβεῖς Ἄρειανοὶ νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν ταῦτα φθάνειν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔπραττον. Θεοῖα 25 δὲ δίκη τὴν πονηρίαν τούτων ἠλεγξε καὶ σημειὸν τι μέγα καὶ ἐξαίρετον εἰργάσατο δεικνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὡσπερ ἀσεβοῦντες οὐκ εἰς ἄλλον ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον τολμῶσιν, οὕτω ταῦτα ποιοῦντες εἰς αὐτοῦ πάλιν ὕβριν ἐπεχείρη-

1. Βῆλα ἦσαν τὰ διαχωρίζοντα τὸ ἱερὸν βῆμα ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ παραπετάσματα.

2. Καισάρειον· ἱερὸν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μνημονεύμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων.

δι' αὐτὸ αὐτὴν ἐχρησιμοποίησαν ἐναντίον των. Αὐτὰ δὲ τὰ ἐδίδαξαν εἰς τοὺς νεαροὺς οἱ Ἄρειανοί, οἱ ὅποιοι καὶ ἐγέλων μὲ ὅσα ἐλέγοντο καὶ ἐγένοντο. Ἔτσι αἱ μὲν ἅγιοι παρθένοι καὶ αἱ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες προσεπάθουν νὰ ἀποφύγουν αὐτοὺς τοὺς λόγους ὡς νὰ ἦσαν δαγκώματα ἀσπίδων, οἱ δὲ χριστομάχοι συνήργουν, ἴσως δὲ καὶ τὰ ἔλεγαν μαζί μὲ τοὺς νεαροὺς. Πράγματι, ἠὺχαριστοῦντο διὰ τοὺς ἀσελγεῖς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐξεστόμιζαν ἐκεῖνοι.

56. Ἐπειτα διὰ νὰ ἐκτελέσουν ὀλόκληρον τὴν ἐντολὴν —διότι αὐτὴ ἦτο ἡ ἐπιδίωξις καὶ αὐτὸ εἶχαν παραγγείλει καὶ ὁ κόμης καὶ ὁ καθολικός—, ἤρπασαν τὰ καθίσματα, τὸν θρόνον, τὴν τράπεζαν—διότι ἦτο ξυλίνη— καὶ τὰ βῆλα¹ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅ,τι ἄλλο ἠδυνήθησαν, καὶ ἀφοῦ τὰ ἔβγαλαν ἔξω, τὰ ἔκασαν πρὸ τοῦ πυλῶνος εἰς τὴν μεγάλην πλατεῖαν καὶ ἔβαλαν λιβανωτόν. Ποῖος θὰ τὸ ἀκούσῃ χωρὶς νὰ δακρύσῃ καὶ δὲν θὰ κλείσῃ τὴν ἀκοήν του, διότι θὰ θεωρήσῃ ἐπιβλαβὲς ἀκόμη καὶ τὸ νὰ ἀκούσῃ ἄλλον νὰ ὁμιλῇ περὶ αὐτῶν; Ἐπευφήμουν δὲ οἱ νεκροὶ εἰδωλοάτραι τὰ εἰδωλά των λέγοντες· “Ὁ Κωνσταντῖος ἐγένετο εἰδωλοάτρης καὶ οἱ Ἄρειανοὶ ἐπιδοκιμάζουν τὴν συμπεριφορὰν μας”. Διότι δὲν διστάζουν ἀκόμη καὶ εἰδωλοατρίαν νὰ ὑποκριθοῦν, ἀρκεῖ νὰ συνεχίσῃ ὑπάρχουσα ἡ αἵρεσις. Πράγματι, ἐπεχείρησαν νὰ θυσιάσουν μοσχάριον, τὸ ὁποῖον ἠντλεῖ ὕδωρ εἰς τοὺς κήπους τοῦ Καισαρείου², καὶ θὰ τὸ ἐθυσίαζαν, ἂν δὲν ἦτο θηλυκόν· διότι οἱ εἰδωλοάτραι ἔλεγαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θυσιάσουν τοιαῦτα ζῶα.

57. Τοιαῦτα ἔπτρατταν οἱ δυσσεβεῖς Ἄρειανοὶ μαζί μὲ τοὺς εἰδωλοάτρας, νομίζοντες ὅτι αὐτὰ θὰ ἀπετέλουν ὕβριν δι' ἡμᾶς. Ἡ θεία δίκη ὁμως ἤλεγξε τὴν πονηρίαν των καὶ δι' ἐνὸς μεγάλου καὶ ἐξαιρέτου σημείου ἔδειξε καὶ κατέστησε φανερόν εἰς ὅλους ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀσέβειά των δὲν ἀναφέρεται εἰς ἄλλον ἄλλ' εἰς τὸν Κύριον τὸ τόλμημά των, ἔτσι καὶ διὰ τῶν πράξεών των αὐτῶν ἐπεχείρησαν νὰ στραφοῦν πάλιν κατ'

σαν προᾶξει. Καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ γενομένου θαύματος φανερωτέραν ἔσχε τὴν ἀπόδειξιν. Τῶν ἀσελγῶν γάρ τις νεώτερος εἰσδραμῶν καὶ τολμήσας ἐπεκάθισε τῷ θρόνῳ· καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πορνικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος. **Εἶτα ἀνα-**
5 **στάς ἐβιάζετο τὸν θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκειν, ἠγνόει δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐπισπώμενος. Ὡς γὰρ οἱ τότε τὴν Ἰζωτον κατοικοῦντες τολμήσαντες ἄφασθαι τῆς κιβωτοῦ, ἣ κὰν προβλέψαι θέμις οὐκ ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς εὐθὺς ἀπώλλυντο πρότερον διαφθειρόμενοι ταῖς βασάνοις τὰς ἔδρας,**
10 **οὕτω καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος ἐτόλμησεν μόνον ἔλκειν καί, ὅπερ εἶλκεν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. Καὶ ὡς ἀντιπεμπούσης τῆς δίκης τὸ ξύλον ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἐπληξε, καὶ ἀντὶ τοῦ θρόνου τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξήνεγκεν ἔντερα. Καὶ μᾶλλον ὁ θρόνος ἐκείνου τὸ ζῆν ἀπέσπασεν ἢ αὐτὸς ἀπεσπάσθη παρ' ἐκεί-**
15 **νου. Ἐξεχύθη γοῦν, ὡς γέγραπται κατὰ τὸν Ἰούδαν, τοῖς σπλάγχχνοις καὶ καταπεσὼν ἐβαστάχθη καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο. Καὶ ἕτερος δὲ μετὰ θαλλῶν εἰσελθὼν καὶ ὡς Ἕλληνη κινῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ χλευάζων εὐθὺς ἐσκοτώθη καὶ οὐκ ἔβλεπεν οὐδὲ ἐγίνωσκεν ἔτι λοιπόν, ὅποι γῆς ἐτύγγαυεν. Μέλ-**
20 **λων τε καὶ αὐτὸς καταπίπτειν χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων καὶ ὑποβασταζόμενος ἐξήρχετο καὶ αὐτός. Μόγισ μεθ' ἡμέραν διανήψας καὶ οὐ γινώσκων, οὔτε τί πεποίηκεν οὔτε τί πέπονθεν ὁ τολμηρός.**

58. Ταῦτα βλέποντες Ἕλληνες μὲν ἐφοβήθησαν καὶ οὐδὲν
25 πλέον ἐτόλμησαν, Ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ἠσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι.

1. Τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον προφανῶς εὐρισκόμενον ὀπισθεν τῆς ἀγίας τραπέζης εἰς τὸ σύνθρονον.

2. Ἰζωτος· πόλις τῆς Φοινίκης, μεταξὺ Γάζης καὶ Ἰόππης, κατοικουμένη ὑπὸ Φιλισταίων. Εἰς αὐτὴν εὐρίσκετο τὸ ἱερὸν τοῦ Δαγῶν.

3. Τὸ μνημονευόμενον συμβάν βλ. ἐν Α' Βασ. 5, 1 ἐξ.

4. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰζώτου προσεβλήθησαν ὑπὸ πανάλους, τὴν ὁποῖαν ἔφεραν ποντικὸν εἰς τὴν πόλιν· βλ. Α' Βασ. 5, 6.

αὐτοῦ. Αὐτὸ δὲ ἀπεδείχθη περιτράνως διὰ τοῦ γενομένου θαύματος. Κάποιος δηλαδή ἀπὸ τοὺς νεαροὺς ἐπιδρομεῖς ἐτόλμησε νὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον¹. ἄφοῦ δὲ ἐκάθισε, εἶπεν ἐνρίνως κάποιον πορνικὸν ἄσμα ὃ ἄθλιος. Ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ ἐσηκώθη ἐπεχειρεῖ νὰ ἀποσπάσῃ τὸν θρόνον διὰ τῆς βίας καὶ νὰ τὸν φέρῃ πρὸς τὸ μέρος του. Δὲν ἐγνώριζεν ὅμως ὅτι ἔτσι ἐπέφερε τὴν τιμωρίαν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀζώτου² παλαιότερον ἐτόλμησαν νὰ ἐγγίξουν τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης³, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπετρέπετο οὐδὲ νὰ ἀντικρύσουν· εὐθύς ὅμως αὐτὴ ἐγινεν ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας των καὶ πράγματι ἐχάθησαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐβασανίσθησαν καὶ ἀπώλεσαν τὰ ὀπίσθιά των⁴. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ὃ ἄθλιος ἐτόλμησε μόνον νὰ σύρῃ τὸν θρόνον· αὐτὸ ὅμως τὸ ὁποῖον ἔσυρε τὸ ἔστρεψεν ἐναντίον του. Ὡς νὰ ἀπεδίδοτο δικαιοσύνη, τὸ ξύλον ἔπληξεν αὐτὸν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἀντὶ νὰ καταστρέψῃ τὸν θρόνον ἔβγαλε τὰ ἔντερά του. Ἔτσι ἀντὶ ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον, ὃ θρόνος τοῦ ἀπέσπασε τὴν ζωὴν. Ἐξεχύθησαν, ὅπως λέγει ἡ Γραφή διὰ τὸν Ἰούδαν, τὰ σπλάγχνα του⁵, ἔπεσε κάτω, τὸν ἐσήκωσαν καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπέθανε. Ἐνας ἄλλος δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατῶν κλάδους, κινῶν αὐτοὺς διὰ τῆς χειρὸς ὡς εἰδωλολάτρης καὶ χλευάζων· εὐθύς ὅμως κατελήφθη ὑπὸ σκοτοδίνης καὶ δὲν ἔβλεπεν, οὔτε ἐγνώριζε πλέον ποῦ εὐρίσκετο. Ἐνῶ δὲ ἐπρόκειτο νὰ πέσῃ κάτω, τὸν ἔπιασαν ἀπὸ τὰ χέρια⁶ οἱ σύντροφοί του καὶ βαστάζοντες αὐτὸν τὸν ἔβγαλαν ἔξω. Μόλις καὶ μετὰ βίας συνῆλθε τὴν ἐπομένην, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ οὔτε τί εἶχε κάμει, οὔτε τί εἶχε πάθει ὃ ἀπερίσκεπτος.

58. Οἱ εἰδωλολάτραι βλέποντες αὐτὰ ἐφοβήθησαν καὶ οὐδὲν πλέον ἀπετόλμησαν. Ἀντιθέτως, οἱ Ἀρειανοὶ οὐδὲ ἔτσι ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν, ἀλλ' ὡς νὰ ἦσαν Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευαν εἰς τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔβλεπαν. Ὅπως ὁ Φαραὼ ἄλλοτε, ἔτσι

5. Βλ. Πραξ. 1, 18.

6. Πρβλ. ὡς πρὸ τὴν φρασεολογίαν Πραξ. 9, 8.

Μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύνοντο κατὰ τὸν Φαραὼ τὰς ἐλπίδας ἔχον-
 τες καὶ αὐτοὶ κάτω που κειμένας ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς
 εὐνούχοις αὐτοῦ. Τοὺς μὲν οὖν Ἕλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν Ἑλ-
 λήνων τοὺς ἐκβλητοτέρους τὰ προειρημένα ποιεῖν ἐπέτρεπον·
 5 εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ παροξύν-
 οντα τοὺς Ἕλληνας Φαυστῖνον, τὸν καθολικὸν μὲν λεγόμε-
 νον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον καὶ ἀσελγῆ τὴν ψυχὴν. Αὐτοὶ δὲ
 τὰ ὅμοια τούτοις ἀνεδέξαντο δι' αὐτῶν ποιεῖν, ἕν', ὥσπερ τὴν
 αἴρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν
 10 πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελγεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. Τὰ
 μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων καθὰ προεῖπον, ἔπραττον. Ἄ δὲ δι'
 ἑαυτῶν ἐπλημμέλουν, πῶς οὐ πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν
 καὶ παντὸς δημίον νικᾷ κακίαν; Ποῖον γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθη-
 σαν; Ποῖαν οἰκίαν προφάσει τοῦ ἐρευνᾶν οὐ διήρπασαν; Ποῖον
 15 κῆπον οὐ κατεπάτησαν καὶ τάφον οὐκ ἐπήνοιξαν; Πρόφασιν
 μὲν ὡς Ἀθανάσιον ἐπιζητοῦντες προβαλλόμενοι, τὸ δ' ὄλον
 ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαν-
 τῶντας. Πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; Πόσων τὰ ἐν ταῖς
 ξενίαις ἐκδεδώκασιν τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις;
 20 Τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; Τίς τούτοις ἀπαν-
 τήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὴν ἀγοράν; Τίς διὰ τούτους οὐ κατα-
 λείψας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς ἐρημίας διῆγε τὴν νύκτα; Τίς τού-
 των χάριν φυλάξει τὰ ἴδια σπεύδων οὐκ ἀπώλεσε τὰ πλεῖστα;
 Τίς ἄπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἴλετο ταύτην καὶ τῶν ταύ-
 25 τῆς κινδύνων πείραν λαβεῖν ἢ τούτους ὁρᾶν ἀπειλοῦντας; Πολ-
 λοὶ καὶ οἴκους μετῆλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύ-
 ραν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. Πόσοι τε ζημίας

1. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου διωγμοῦ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐκρύπτετο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὰ περίξ.

2. Ξενοδοχεῖα ἐκαλοῦντο τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι σαφές ἐκ τοῦ κειμένου ἂν πρόκειται περὶ δωρεῶν πρὸς τὰ ἱδρύματα ἢ περὶ πραγμάτων δοθέντων πρὸς φύλαξιν.

3. Λαύρα ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν σύνολον κελλίων εἰς τὰ ὁ-

καὶ αὐτοὶ τῶρα ἐσκληρύνοντο, διότι εἶχαν καὶ αὐτοὶ γήϊνας ἐλπίδας, τὸν βασιλέα καὶ τοὺς εὐνούχους του. Εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀκριβέστερον εἰς τὰ ἀποβράσματα τῶν εἰδωλολατρῶν ἐπέτρεψαν νὰ διαπράξουν τὰ προλεχθέντα· διότι εἶχαν τὸν Φαυστῖνον, ὁ ὁποῖος τοὺς ὑπηγόρευεν αὐτὰ καὶ παρώτρυνε τοὺς εἰδωλολάτρας. Ὁ Φαυστῖνος λέγεται μὲν καθολικός, εἶναι ὅμως ἀγοραῖος κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀνήθικος κατὰ τὴν ψυχὴν. Οἱ Ἀρειανοὶ δὲ ἐδέχθησαν νὰ πράξουν οἱ εἰδωλολάτραι τὰ ὅσα εἶπαμεν, ὥστε, ὅπως ἀντέγραψαν τὴν αἵρεσίν των ἀπὸ ἄλλας αἰρέσεις, ἔτσι νὰ μοιράζωνται τὴν πονηρίαν των μὲ τοὺς πλέον ἀναιδεῖς ἀνθρώπους. Τὰ ἄλλα, λοιπόν, ὅπως ἤδη εἶπα, τὰ ἔπρατταν δι' ἐκείνων. Ὅσα ὅμως ἐπλημμέλησαν οἱ ἴδιοι, αὐτὰ ὑπερβαίνουν πᾶσαν κακίαν καὶ νικοῦν τὴν σκληρότητα οἰουδήποτε δημίου. Πράγματι, ποῖον οἶκον δὲν ἐπόρθησαν; Ποῖαν οἰκίαν δὲν ἐλεηλάτησαν μὲ τὴν πρόφασιν τῆς ἐρεύνης; Ποῖον κῆπον δὲν κατεπάτησαν καὶ ποῖον τάφον δὲν ἤνοιξαν; Ὡς πρόφασιν προέβαλλαν ὅτι ἀναζητοῦν τὸν Ἀθανάσιον¹, ὅλη ἡ ἐπιχείρησις των ὅμως εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν ἀντιπάλων. Πόσων κατοικίας δὲν ἔκλεισαν; Πόσων ὑπάρχοντα, εὐρισκόμενα εἰς ξενοδοχεῖα², δὲν τὰ ἔδωσαν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι τοὺς ὑπηρέτουν; Ποῖος ἔμεινεν χωρὶς νὰ ἔχη δοκιμασθῆ ἀπὸ τὴν κακίαν των; Ποῖος τοὺς συνήνητησεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ δὲν ἐκρύβη; Ποῖος δὲν ἐγκατάλειπεν ἐξ αἰτίας των τὴν κατοικίαν του καὶ δὲν διῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον τὴν νύκτα; Ποῖος σπεύδων νὰ φυλάξῃ τὰ ὑπάρχοντά του ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀπώλεσε τὰ περισσότερα; Ποῖος, μὴ ἔχων πείραν τῆς θαλάσσης, δὲν ἐπροτίμα νὰ ἀποκτήσῃ πείραν αὐτῆς καὶ τῶν κινδύνων της παρὰ νὰ βλέπῃ αὐτοὺς νὰ τὸν ἀπειλοῦν; Πολλοὶ ἠλλαξαν κατοικίαν καὶ μετέβαινεν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύραν³ καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς τὰ προάστια. Πόσοι δὲν ὑπέστησαν μεγάλας χρηματικὰς ζημίας

ποῖα ἔζων μοναχοὶ ἰδιορρύθμους. Εἰς τὸ κέντρον εὐρίσκετο τὸ «κυριακὸν» διὰ τὰς λατρευτικὰς ἀνάγκας τῶν μοναχῶν.

πόσας υπέστησαν καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἐτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλάς τούτων ἐκφύγωσι;

59. Πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον καὶ πρὸς πάντας ἠλαζονεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες καὶ ἀπειλοῦντες
 5 μὲν τὸν ἐκείνου φόβον, ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα Σεβαστιανόν, Μανιχαῖον ὄντα καὶ ἀσελγῆ νεώτερον, καὶ τὸν ἔπαρχον καὶ τὸν κόμητα καὶ ὑποκριτὴν τὸν καθολικόν. Πολλὰς γοῦν παρθένους καταγνούσας αὐτῶν τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνούσας κατήνεγκαν ἀπὸ τῶν οἰ-
 10 κιῶν καὶ ἄλλας περιπατούσας ὑβρίζον καὶ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Καὶ γυναιξὶ δὲ ταῖς παρ' αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὑβρίζειν ἢ θέλουσι. Καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν, αἱ δὲ ὡσπερ μαινάδες καὶ ἐρι-
 15 νυές περιερχόμεναι συμφορὰν ἠγοῦντο τὸ μὴ εὐρίσκειν ἀδικεῖν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ λύπης διῆγον, ἐν ἧ μὴ ἠδύνατο κακοποιεῖν. Καὶ ὅλως οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροὶ ὥστε δημίους φονευτὰς ἀθεμίτους φιλοπράγμονας κακούργους καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανούς παρὰ πάντων
 20 καλεῖσθαι.

60. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς Σκύθας μιμούμενοι ἤρπασαν Εὐτόχιον ὑποδιάκονον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ νῶτα ταυρεῖαις ἴσα θανάτῳ κατακοπήναι ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀποσταλῆναι, καὶ μέταλλον οὐχ ἀπλῶς,
 25 ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ, ἔνθα καὶ φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι. Καὶ τὸ παράδοξον οὐδὲ κἄν

1. Οἱ Σκύθαι ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἄγριοι καὶ ὠμὸς λαός. Πιθανῶς ἡ γνώμη ἐσηματίσθη, διότι οἱ Σκύθαι ὑπηρετοῦν ὡς μισθοφόροι καὶ πολλάκις ὡς δῆμιοι ἦτοι δούλοι τοῦ δήμου ἐκτελοῦντες τὰς καταδικαστικὰς ἀποφάσεις.

2. Ἡ Φαινῶ ἦτο τοποθεσία μεταξὺ Πέτρας τῆς Ἀραβίας καὶ Ζοορῶν,

καί, ὅταν δὲν εἶχαν χρήματα, ἐδανείσθησαν ἀπὸ ἄλλους, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς πλεκτάνας αὐτῶν;

59. Πρὸς ὅλους ἐνεφανίζοντο φοβεροὶ καὶ ἦσαν ἀλαζόνες ἔναντι ὄλων, προβάλλοντες τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως καὶ ἐπισείοντες ὡς ἀπειλήν τὸν φόβον ἐκείνου. Εἶχαν δὲ συνεργούς εἰς τὴν κακίαν των τὸν δοῦκα Σεβαστιανόν, ὁ ὁποῖος ἦτο Μανιχαῖος καὶ ἀνήθικος νεανίας, καὶ τὸν ἑπαρχον καὶ τὸν κόμητα· ἰθύνων οὓς δὲ ἦτο ὁ καθολικός. Πολλὰς, λοιπόν, παρθένους, αἱ ὁποῖαι κατέκριναν τὴν ἀσέβειάν των καὶ διεκήρυσσαν τὴν ἀλήθειαν, τὰς ἐξεδίωκαν ἀπὸ τὰς οἰκίας των· ἄλλας τὰς ἐξύβριζαν, ἐνῶ ἐπεριπάτουν, καὶ ἔβαζαν τοὺς νεαροὺς τῆς ομάδος των νὰ ἀφαιροῦν τὰς καλύπτρας τῆς κεφαλῆς των. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τῆς φατρίας των ἔδωσαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐξυβρίζουν ὅποιαν θέλουν. Καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἤλλαζαν πορείαν καὶ παρεχώρουν εἰς ἐκείνας τὸ προβάδισμα· ἐκείναι, ὅμως περιεφέροντο ὡς μαινάδες καὶ ἐρινύες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐθεώρουν δυστύχημα νὰ μὴ εὔρουν κάποιαν πιστὴν νὰ προσβάλουν, διήρχοντο δὲ στενοχωρημέναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύναντο νὰ διαπράξουν κακόν. Ἦσαν δὲ γενικῶς ἔναντι τῶν πάντων τόσον ἄγριοι καὶ πικροί, ὥστε ὅλοι νὰ τοὺς ἀποκαλοῦν ὄχι Χριστιανούς, ἀλλὰ δημίους, φονεῖς, ἀνόμους, ταραχοποιούς καὶ κακούργους.

60. Πράγματι δὲ μιμούμενοι τοὺς Σκύθας¹, ἀπήγαγον τὸν ὑποδιάκονον Εὐτύχιον, ἕνα καλὸν ὑπηρέτην τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐκτύπησαν εἰς τὰ νῶτα μὲ μάστιγα ὥστε νὰ κινδυνεύσῃ ν' ἀποθάνῃ ἐκ τῶν πληγῶν, ἀπήτησαν νὰ ἀποσταλῇ εἰς μεταλλεῖον· καὶ μάλιστα ὄχι εἰς οἶονδῆποτε μεταλλεῖον, ἀλλ' εἰς τὴν Φαινῶ², ὅπου καὶ φονεὺς ἀκόμη κατάδικος μόλις

ὅπου ἔκειτο πόλις τῶν Ἐδωμιτῶν. Ἦτο γνωστὴ διὰ τὰ πλησίον εὐρισκόμενα μεταλλεῖα χαλκοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεστέλλοντο διὰ καταναγκαστικὰ ἔργα οἱ ὀπωσδήποτε τιμωρούμενοι. Ἡ θερμότης τοῦ τόπου καθίστα τὴν ἐπιβίωσιν εἰς τὰ μεταλλεῖα δύσκολον.

ὀλίγας ὥρας ἐπέτρεψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι φάσκοντες· Ἐἰ τοῦτο γένηται, πάντες φοβηθήσονται καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσονται λοιπόν'. Οὐ πολὺ δὲ διέστη καὶ μὴ δυνηθεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι διὰ
 5 τὸν πόνον τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. Καὶ ὁ μὲν ἐτελεύ-
 τα χαίρων ἔχων τὸ καύχημα τοῦ μαρτυρίου, οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐδὲ οὕτως ἠσχύνοντο, κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον («Ἀνελεήμονα σπλάγχνα ἔχοντες»). Καὶ τοῦτο μελετήσαντες σατανικόν τι
 10 πάλιν πεποιήκασιν. Ἀξιούντων γὰρ τῶν λαῶν διὰ τὸν Εὐτύ-
 χιον καὶ δεομένων περὶ αὐτοῦ πεποιήκασιν ἀρπασθῆναι κα-
 λοὺς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας, Ἐρμείαν λούοντα τοὺς ἀνεξόδους καὶ πάνυ γε τούτους πληγαῖς κατακόψας ἐνέβαλεν
 εἰς τὸ δεσμοτήριον ὁ δοῦξ. Ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, ἐπεὶ ἐωράκασιν μὴ τελευτήσαντας ἐ-
 15 κείνους ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο καὶ ἠπεύλιον· Ἐγράφο-
 μεν' λέγοντες τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζεις ὡς θέλομεν ἡμεῖς'. Ἐκεῖνός τε ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς ἠναγκάσθη καὶ δεύ-
 τερον τύπαι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι εἰδότες,
 20 ἔλεγον ἢ· Διὰ μὲν τὴν ἀλήθειαν τυπτόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν
 δὲ τοῖς αἰρετικοῖς· τύπτε λοιπόν, ὡς θέλεις, καὶ σὲ μέλλει διὰ
 τοῦτο κρίνειν ὁ Θεός'. Οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς ἠθέλον αὐτοὺς καὶ
 ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ κινδυνεῦσαι καὶ ἀποθανεῖν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ
 λαὸς εἰδὼς τὸν καιρὸν ἠξίωσαν καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ πον ἢ
 25 καὶ πλέον ἀπελύθησαν.

61. Οἱ δὲ ὡσπερ λυπηθέντες ἕτερόν τι πάλιν ὠμότερον καὶ ἀνόσιον ποιεῖν ἐπεχείρησαν, ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἀρμόζον

καὶ μετὰ βίας δύναται νὰ ἐπιζήσῃ ὀλίγας ἡμέρας. Τὸ πλεόν δὲ καταπληκτικὸν εἶναι ὅτι δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ὑποστῇ θεραπείαν διὰ τὰς πληγὰς οὐδὲ ὀλίγας ὥρας, ἀλλὰ διέταξαν ν' ἀποσταλῇ πάραυτα, λέγοντες· "Ἄν γίνῃ ἔτσι ὅπως λέγομεν, θὰ φοβηθοῦν ὅλοι καὶ θὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος μας'. Δὲν ἀπεμακρύνθη πολὺ καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ φθάσῃ εἰς τὸ μεταλλεῖον ἀπέθανε καθ' ὁδὸν ἀπὸ τὰς πληγὰς. Καὶ ἔτσι αὐτὸς ἀπεβίωσε χαιρόμενος, διότι εἶχε τὸ καύχημα τοῦ μαρτυρίου. Αὐτοὶ ὁμως οὔτε δι' αὐτὸ τὸ συμβὰν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν, διότι κατὰ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς «Εἶχαν ἀνελεήμονα σπλάγχνα»¹. Μετὰ μελέτην, λοιπόν, ἐπενόησαν πάλιν καὶ τὸ ἐξῆς σατανικὸν σχέδιον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λαὸς ἔκανε παραστάσεις καὶ παρεκάλει διὰ τὸν Εὐτύχιον, αὐτοὶ ἐφρόντισαν νὰ ἀπαχθοῦν τέσσαρες εὐσταλεῖς καὶ ἐλεύθεροι ἄνδρες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἑρμείας, ὁ ὁποῖος ἐνιπτε τοὺς πόδας τῶν πτωχῶν, τοὺς ὁποίους ὁ δούξ, ἀφοῦ τοὺς κατέκοψε μὲ τὰ κτυπήματα, τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸ δεσμωτήριον. Οἱ Ἄρειανοὶ δέ, σκληρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς Σκύθας, ἐπειδὴ διεπίστωσαν ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἀπέθαναν ἀπὸ τὰ κτυπήματα, ἀπηύθυναν μομφὰς καὶ ἀπειλὰς κατὰ τοῦ δουκὸς λέγοντες· 'Θὰ γράψωμεν εἰς τοὺς εὐνούχους ὅτι δὲν μαστιγῶνεις ὅπως θέλομεν ἡμεῖς'. Ἐκεῖνος δὲ ὅταν τὸ ἤκουσε, ἐφοβήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ κτυπήσῃ διὰ δευτέραν φοράν τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ δερόμενοι ὁμως γνωρίζοντες καλῶς διατὶ δέρονται καὶ ἀπὸ ποίους ἐσυκοφαντήθησαν, περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ λέγουν· 'Δερόμεθα χάριν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δὲν κοινωνοῦμεν μὲ τοὺς αἰρετικούς· κτύπα, λοιπόν, ὅπως θέλεις· θὰ σὲ κρίνῃ δι' αὐτὸ καὶ σὲ ὁ Θεός'. Οἱ αἰρετικοὶ βεβαίως ἤθελαν νὰ κινδυνεύσουν καὶ νὰ ἀποθάνουν οἱ τέσσαρες ἄνδρες εἰς τὴν φυλακὴν. Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ὁμως ἐπενέβη ἐγκαίρως καὶ κατόπιν ἀξιώσεώς του ἀπελύθησαν μετὰ ἀπὸ ἑπτὰ ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας.

61. Οἱ αἰρετικοὶ ὁμως, ὡς νὰ ἐστενοχωρήθησαν ἀπὸ τὴν ἀποφυλάκισιν, ἐπεχείρησαν πάλιν νὰ πράξουν ὠμοτέραν καὶ ἀνο-

δὲ τῇ χριστομάχῳ αὐτῶν αἰρέσει. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἐνετεί-
 λατο τῶν πτωχῶν μνημονεύειν («Καὶ πωλήσατε») λέγων, «τὰ
 ὑπάρχοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην», καί· «Ἐπειὼν καὶ ἐδώ-
 κατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με. Ἐφ' ὅσον γὰρ
 5 ἐποιήσατε ἐνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε). Οὗτοι
 δὲ ὡς τῶ ὄντι κατὰ Χριστοῦ φρονοῦντες καὶ ἐν τούτοις ἀντι-
 προᾶξαι τῶν βουλήματι αὐτοῦ τετολμήκασιν. Τοὺς γὰρ δεομέ-
 νους καὶ τὰς χήρας, ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας παραδέδωκεν ὁ δούξ
 τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν αὐταῖς διατρέβειν οὐκ ἠδύναντο, καθε-
 10 ζομένας, ἐν οἷς ὤρισαν αὐταῖς τόποις οἱ πεπιστευμένοι τὰς
 χήρας κληρικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς ἀδελφοὺς προθύμως
 ἐπιδιδόντας αὐταῖς καὶ τρέφοντας τὰς χήρας, αὐτὰς τε κατὰ
 τῶν ποδῶν τύπτοντες ἐδίωκον καὶ τοὺς παρέχοντας διέβαλλον
 τῶ δουκί. Καὶ τοῦτο ἐγίγνετο μὲν διὰ Δυναμίου τινὸς στρα-
 15 τιώτου, φίλον δὲ ἦν τοῦτο Σεβαστιανῶ —παρὰ Μανιχαίοις
 γὰρ ἔλεος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ' αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν
 πένητα. Ἦν τοίνυν καινὴ μέμψις καὶ δικαστήριον νῦν πρῶτον
 ἐπινοηθὲν παρ' αὐτῶν· ἐπὶ εὐεργεσία τις ἐκρίνετο! Καὶ ὁ μὲν
 ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐτύπτετο! Καὶ μάλ-
 20 λον ἤθελον πειᾶν τὸν πένητα ἢ τὸν βουλόμενον ἐλεεῖν παρέχειν.
 Καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλιν Ἰουδαίων ἔμαθον νέοι
 ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί· καὶ γὰρ κἀκεῖνοι βλέποντες τὸν ἐκ
 γενετῆς τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα καὶ τὸν πολλῶ τῶ χρόνῳ
 παραλυτικὸν γενόμενον ὑγιῆ, τὸν μὲν εὐεργετήσαντα Κύριον
 25 ἠτιῶντο, τοὺς δὲ εὖ παθόντας ὡς παραβάτας ἔκρινον.

62. Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; Τίς οὐ κατηρᾶτο τὴν
 αἰρεσιν καὶ τοὺς ἐκδικοῦντας αὐτήν; Τίς οὐκ ἐγίνωσκεν, ὅτι

1. Λουκ. 12, 33.

2. Ματθ. 25, 35 ἐξ.

3. Βλ. Ἰω. 9, 9.

4. Βλ. Ματθ. 9, 7.

σίαν πρᾶξιν, ὡμὴν ἔναντι πάντων, ἀλλὰ ταιριαστὴν εἰς τὴν χριστομάχον αἴρεσίν των. Ὡς γνωστόν, ὁ Κύριος ἔδωκεν ἐντολήν νὰ ἐνθυμούμεθα τοὺς πτωχοὺς, λέγων· «Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντά σας καὶ δώσατε ἐλεημοσύνην»¹, καὶ· «Ἐπεινῶν καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω, ἐδίψων καὶ με ἐποτίσατε. Διότι ἐφ' ὅσον τὸ ἐπράξατε δι' ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικροὺς, τὸ ἐπράξατε δι' ἐμέ»². Αὐτοὶ ὁμως, ἐπειδὴ εἶχαν πράγματι ἀντίχριστον φρόνημα καὶ ἠθελαν νὰ ἀντιταχθοῦν καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρὸς τὸ θέλημά του, ἐτόλμησαν νὰ κάνουν τὸ ἐξῆς. Οἱ ἐνδεεῖς καὶ αἱ χῆραι, ἐπειδὴ ὁ δούξ εἶχε παραδώσει τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἀρειανοὺς καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ συχνάζουν εἰς αὐτάς, ἐκάθηντο εἰς τοὺς χώρους τοὺς ὁποίους καθώρισαν οἱ κληρικοὶ οἱ ἀρμόδιοι διὰ τὰς χήρας. Οἱ αἰρετικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ συνεισέφεραν προθύμως καὶ ἔτρεφαν τὰς χήρας, καὶ αὐτὰς ἐξεδίωκαν κλωτσηδὸν καὶ ἐσυκοφάντουν εἰς τὸν δούκα ὅσους παρείχαν εἰς αὐτάς βοήθειαν. Αὐτὸ τὸ ἔκανε κάποιος στρατιώτης ὀνόματι Δυνάμιος, ἦτο δὲ ἀρεστὸν εἰς τὸν Σεβαστιανὸν —διότι οἱ Μανιχαῖοι ὄχι μόνον δὲν ἀσκοῦν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ καὶ ἐχθρεύονται τὴν ἐλεημοσύνην πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς. Ἐπρόκειτο διὰ καινοφανῆ κατηγορίαν καὶ διὰ δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐπενόησαν αὐτοὶ διὰ πρώτην φοράν· ἐδίκαζαν δηλαδὴ κάποιον ἕνεκα εὐεργεσίας. Ἔτσι ὁ μὲν ἐλεήμων κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐδέρετο! Καὶ ἐπροτίμων νὰ πεινᾷ ὁ πτωχὸς παρὰ νὰ τὸν βοηθῇ ὅποιος θέλει με τὴν ἐλεημοσύνην! Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἔμαθαν αὐτοὶ οἱ νέοι Ἰουδαῖοι ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Ἰουδαίους. Πράγματι καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἔβλεπαν ν' ἀνακτᾷ τὸ φῶς του ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς³ καὶ νὰ γίνεταί ὑγιής ὁ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παραλυτικὸς⁴, κατηγοροῦν ἀφ' ἑνὸς τὸν εὐεργέτην Κύριον καὶ κατέκριναν ἀφ' ἐτέρου ὡς παραβάτας τοὺς εὐεργετηθέντας.

62. Ποῖος δὲν ἠπόρει δι' ὅλα αὐτά; Ποῖος δὲν κατηρᾶτο τὴν αἴρεσιν καὶ τοὺς προστάτας της; Ποῖος δὲν ἀντελαμβάνετο ὅτι

καὶ θηρίων ἀγριώτεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὦν ἕνεκα ταῦτα ἐποιοῦν ἐκέρδαινον οἱ μιαιοί, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος παρὰ πᾶσιν ἠῦξανον. Ἐνόμιζον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φόβου βιάζεσθαι τινας εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε
 5 καὶ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν. Ἀπέβαινε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐναντία. Οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ παρ' ἐκείνων γιγνόμενα καὶ οὔτε προεδίδουν οὔτε ἡρνοῦντο τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οἱ θεωροῦντες ἕξωθεν αὐτούς, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ Ἕλληγες βλέποντες ὡς ἀντιχρίστους ὡς δημίους κατηρῶν-
 10 το — φιλόπτωχον γὰρ καὶ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Οὗτοι δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπων λογισμὸν ἀπώλεσαν. Καὶ οἱ πάσχοντες ἂν ἠῦξαντο παρ' ἐτέρων εὖ παθεῖν, αὐτοὶ τοῦτο παθεῖν τοὺς ἄλλους οὐκ ἐπέτρεπον ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν καὶ μάλιστα τὴν παρὰ τοῦ δονκὸς ἐπιτριβὴν καὶ ἐξουσίαν.

15 63. Ἄ γὰρ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις πεποιήκασι, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ δονκὸς καὶ τῶν δικαστῶν ἐφρυγάδυσαν καταφέροντες ἐκ τῶν οἰκῶν τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου καὶ πληγαῖς κατακόπτοντος, καὶ πῶς αὐτῶν —τό γε πάντων ὁμότερον— καὶ
 20 τῶν ἤδη τετελευτηκότων τοὺς ἄρτους μεθ' ὄσης ὑβρεως διήρπασαν, οὐκ ἔστιν οὐδὲ λόγῳ φράσαι νικώσης τῆς ὁμότητος αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν λόγων διήγησιν. Τί γὰρ ἂν τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; Ἡ ποίου πρώτου μνημονεύσας, οὐχ εὐρίσκει τὰ δεύτερα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μετὰ ταῦτα; Πάντα
 25 γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἀσεβήματα φόνου καὶ ἀσεβείας πεπλήρωται. Καὶ ὁμως εἰσὶ πανοῦργοι τὴν γνώμην καὶ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὡς καὶ ἐπαγγελία προστασίας καὶ δόσει χρημάτων ἐπιχειρεῖν ἀπατᾶν, ἢ, ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχουσι τὴν σύστασιν, κἂν ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τιὰ τοῖς ἀκε-
 30 ραίοις ἐμποιεῖν.

οἱ Ἀρειανοὶ εἶναι ἀγριώτεροι καὶ ἀπὸ θηρία; Διότι μὲ ὅσα ἔπρατταν οἱ ἀχρεῖοι δὲν ἐκέρδιζαν οὔτε αὐτοὺς διὰ τοὺς ὁποίους τὰ ἔπρατταν, ἀλλ' ἀντιθέτως ηὔξανε τὸ μῖσος ὄλων ἐναντίον των. Ἐνόμιζον ὅτι ἡ σκευωρία καὶ ὁ φόβος θὰ ἐκβιάσουν ὠρισμένους νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ νὰ μετέχουν εἰς τὰς συνάξεις των. Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμως ἦτο τὸ ἀντίθετον δι' αὐτούς. Διότι, ὅσοι μὲν ἔπασχαν, ὑπέφεραν ὅσα τοὺς ἔκαναν οἱ αἰρετικοί, ἀλλ' οὔτε ἐπρόδιδαν οὔτε ἤρνούντο τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν· ὅσοι δὲ ἀπὸ τοὺς θύραθεν τὰ ἔβλεπαν ἀκόμη καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, τοὺς κατηρῶντο ὡς ἀντιχρίστους καὶ δημίους— διότι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγαπᾷ τοὺς πτωχοὺς καὶ συμπάσχει μαζί των. Οἱ αἰρετικοὶ ὁμως ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν. Διότι ὅ,τι θὰ ηὔχοντο, ἂν ἔπασχαν, νὰ τύχουν ὡς εὐεργέτημα ἀπὸ ἄλλους, αὐτὸ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ τὸ ἔχουν οἱ ἄλλοι, στηριζόμενοι εἰς τοὺς δικαστάς, κυρίως δὲ εἰς τὴν ὠμότητα τῆς ἐξουσίας τοῦ δουκός.

63. Ὅσα δὲ ἔκαμαν κατὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων καὶ πῶς τοὺς ἐξώρισαν διὰ τοῦ δουκός καὶ τῶν δικαστῶν, ἐνῶ οἱ στρατιῶται καὶ ὁ στρατηγὸς Γοργόνιος ἐξεδίωκαν ἀπὸ τὰς οἰκίας τοὺς συγγενεῖς των καὶ τοὺς ἐπέφεραν κτυπήματα καὶ πῶς —τὸ ὠμότερον ὄλων— ἤρπαζαν τὸν ἄρτον καὶ αὐτῶν τῶν ἐτοιμοθανάτων μὲ ἰταμότητα, αὐτὰ ὅλα δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ διηγηθῆ ὁ λόγος, διότι ἡ ὠμότης των νικᾷ τὴν διήγησιν τοῦ λόγου. Διότι ὅ,τι καὶ νὰ εἶπη κανεὶς, δὲν θὰ τὰ ἔχη περιγράψει. Πράγματι, καὶ ἂν ἀναφέρῃ τι πρῶτον, θὰ εὕρῃ τὰ δεύτερα φοβερῶτερα καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα φοβερῶτερα ἀπὸ τὰ δεύτερα. Διότι ὅλαι αἱ ἐπιχειρήσεις καὶ αἱ ἀσεβεῖς πράξεις των εἶναι πληρεῖς ἀπὸ φόνον καὶ ἀσέβειαν. Εἶναι δὲ τόσον πανοῦργοι καὶ εὐέλικοι εἰς τὴν τακτικὴν των, ὥστε ἐπεχείρησαν νὰ ἐξαπατήσουν μερικοὺς ὑποσχόμενοι προστασίαν καὶ δίδοντες χρήματα. Ὡστε, ἀφοῦ δὲν εἶχαν πειστικὰς συστάσεις, θὰ ἐπετύγχαναν δι' αὐτῶν νὰ ἐντυπωσιάσουν τοὺς ἀφελεῖς.

64. *Τίς οὖν ἔτι τούτους κἄν ἐθνικοὺς καλέσειεν ἀπλῶς, μή-
τιγε Χριστιανοὺς; Τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον καὶ μὴ
μᾶλλον τοῦτον θηριώδη ὑπολάβοι διὰ τε τὸ ὤμὸν καὶ τὸ ἄγριον
τῆς πράξεως; Καὶ γὰρ καὶ δημίον εἰσὶ πονηρότεροι καὶ τῶν
5 ἄλλων αἰρέσεων τολμηρότεροι. Ἐλλήνων γὰρ πολὺ δεύτεροι,
μᾶλλον δὲ καὶ μακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν. Ἐγὼ γὰρ ἤκουσα
τῶν πατέρων καὶ πιστὸν ἠγοῦμαι τὸν ἐκείνων λόγον, ὅτι τὸ
πρῶτον, ὅτε γέγονε καὶ ἐπὶ Μαξιμιανῷ τῷ πάπῳ Κωνσταν-
τίου διωγμὸς, Ἐλληνες ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς
10 Χριστιανοὺς ζητούμενους. Καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρή-
ματα δεσμοτηρίων τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τῶν φευγόν-
των μὴ γένηται προδόται, ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς
προσφεύγοντας καὶ κινδυνεύειν πρὸ αὐτῶν ἐβουλεύοντο. Ἀλλὰ
νῦν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἰρέσεως ἐφευρεταί, ἐκ
15 μηδενὸς ἐτέρου ἢ ἐκ τοῦ ἐπιβουλεύειν ἐπιγινωσκόμενοι πάντα
τὰναντία πράττουσιν. Αὐτοὶ τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δῆμιοι γιγνώ-
μενοι πάντας ζητοῦσι παραδιδόναί καὶ τοὺς κρύπτοντας ἐπι-
βουλεύεσθαι ποιοῦσιν ἴσον ἐχθρὸν ἠγούμενοι τὸν τε κρύπτον-
τα καὶ τὸν κρυπτόμενον— οὕτως εἰσὶ φονεῦνται καὶ τὴν Ἰουδα
20 πονηρίαν ἐξήλωσαν οἱ κακοῦργοι.*

65. *Καὶ οὐκ ἔστι κατ' ἀξίαν ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν
ἢ τοῦτο μόνον ὅτι γράφοντά με καὶ θέλοντα καταλέγειν τῆς
πονηρίας ἐκείνων τὰς πράξεις ὑπεισέρχεται νοεῖν, μὴ ἄρα τῆς
ἐν ταῖς Παροιμίαις «Βδέλλης ἢ τετάρτη θυγάτηρ» ἐστὶν ἢ
25 αἴρεσις αὕτη, ἣτις μετὰ τὰς τοσαύτας ἀδικίας καὶ τοὺς τοσού-
τους φόνους οὐκ εἶπεν ἄρκει'. Ἐτι γὰρ νεανιεύεται, καὶ τοὺς
μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ περιέρχεται ζητοῦσα, οὗς δὲ
ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν σπουδάξει. Ἰδοὺ γὰρ μετὰ*

1. Ἀναφορὰ εἰς τὸν διωγμὸν τοῦ 303/4, ὃ ὁποῖος εἶχε πολλὰ θύματα. Εἰς τὴν Ἀνατολήν τὸν διωγμὸν ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανός. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μαξιμιανοῦ δικαιολογεῖται ὁμως λόγῳ τῆς συγγενείας του πρὸς τὸν Κωνσταντῖον, τὸν κατ' ἐξοχὴν στόχον τῶν λεγομένων.

2. Βλ. Παροιμ. 24, 50.

64. Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀποκαλέσῃ ἀκόμη καὶ ἔθνικούς; Διότι δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ὀνομασθοῦν Χριστιανοί. Ποῖος θὰ ἐχαρακτήριζεν ὡς ἀνθρωπίνην τὴν συμπεριφορὰν των; Ἡ ὤμότης καὶ ἡ ἀγριότης τῆς διαγωγῆς των δὲν εἶναι θηριώδης; Πράγματι εἶναι πονηρότεροι ἀπὸ δημίους καὶ θρασύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς. Εἶναι δὲ εἰς δευτέραν μοῖραν ἔναντι τῶν εἰδωλολατρῶν, μᾶλλον δὲ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Διότι ἐγὼ ἤκουσα ἀπὸ τοὺς πατέρας —καὶ θεωρῶ ἀξιόπιστον τὴν διήγησίν των— ὅτι παλαιότερον, ὅταν ἐγινεν ὁ διωγμὸς ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, τοῦ πάππου τοῦ Κωνσταντίου¹, οἱ εἰδωλόλατραι ἔκρυβαν τοὺς ἀδελφούς μας Χριστιανούς, ὅταν κατεζητοῦντο. Παλλάκεις δὲ ἐπλήρωσαν οἱ ἴδιοι χρήματα καὶ ἐκλείσθησαν εἰς φυλακὴν, μόνον διὰ νὰ μὴ προδώσουν τοὺς διωκομένους· διότι ἐφύλαττον ὅσους κατέφευγαν εἰς αὐτοὺς ὡς τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ διακινδυνεύσουν δι' αὐτοὺς. Τώρα ὅμως αὐτοὶ οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες, οἱ ἐφευρεταὶ τῆς νέας αἵρέσεως, τῶν ὁποίων κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ ἐπιβουλή, πράττουν ὅλα τὰ ἀντίθετα. Γίνονται δηλαδὴ οἱ ἴδιοι μόνον των δῆμιοι καὶ ζητοῦν ἀπὸ ὅλους νὰ παραδίδουν καὶ κάνουν τοὺς παρέχοντας κρύπτῃν νὰ ἐπιβουλεύωνται τοὺς κρυπτομένους, θεωροῦν δὲ ἐξ ἴσου ὡς ἐχθρὸν καὶ τὸν κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον —τόσον εἶναι φονεῖς καὶ τόσον ἐζήλευσαν τὴν πανουργίαν τοῦ Ἰούδα οἱ κακοῦργοι!

65. Ὁμιλῶν δὲ διὰ τὰ διαπραττόμενα ὑπ' αὐτῶν κακὰ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ὅ,τι ἀξίζει. Μόνον, ἐνῶ γράφω καὶ θέλω νὰ ἀπαριθμήσω τὰ πράξεις τῆς πονηρίας των, μοῦ ἔρχεται τοῦτο εἰς τὸν νοῦν· μήπως, ἄραγε, αὕτῃ ἡ αἴρεσις εἶναι «Ἡ τετάρτη θυγάτηρ τῆς βδέλλας»² περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν αἱ Παροιμῖαι, ἀφοῦ μετὰ ἀπὸ τόσας ἀδικίας καὶ τόσους φόνους δὲν εἶπεν ἄρκει'. Διότι ἀκόμη καυχᾶται καὶ περιέρχεται ἀναζητοῦσα νὰ εὕρῃ ὅσους δὲν ἀπέκτησαν εἰσέτι πείραν αὐτῆς· ὅσους δὲ ἔχει ἤδη ἀδικήσει, σπεύδει νὰ τοὺς ἀδικήσῃ καὶ πάλιν. Ἴδου

τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα κακά, μετὰ τὸν δι' Ἡρακλείου γενόμενον διωγμὸν πάλιν οὐ παύονται διαβάλλοντες βασιλεῖ. Θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούονται, ἵνα πλέον τι τοῦ ἔξορισμοῦ γένηται καὶ λοιπὸν οἱ μὴ πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. Οὕτω γὰρ καὶ νῦν καταθρασυνόμενοι Σεκοῦνδος μὲν ὁ παγκάκιστος Πενταπολίτης, καὶ ὁ τούτου συνωμότης Στέφανος εἰδότες ὅτι, κἂν ἀδικῶσιν, ἔχουσι πρὸς ἀπολογίαν τὴν αἴρεσιν. Ἐπειδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκῃ πρεσβύτερον ἐωράκασι, Σεκοῦνδος δὲ ἐκα-
 5
 10
 15
 λείτο —ὁμώνυμος μὲν οὐχ ὁμόπιστος δὲ τῷ αἵρετικῷ—, ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμείτο τὸν ἅγιον λέγων· Ἐμμεῖς με παρὰ δικασταῖς ἐκδικεῖται· ἔχω τὸν ἐκδικοῦντά με Κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω παρ' αὐτῶν. Οἱ δὲ οὔτε λέγοντα ἠλέουν οὔτε τὰς ἡμέρας ἐδυσωποῦν-
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

66. Ὡ καὶνῆς αἰρέσεως ὄλον ἐνδυσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ καὶ πράξει. Ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἔκρυπτον καὶ ἐλάνθανον ταῦτα φρονοῦντες. Εὐσέβιος δὲ καὶ Ἄρειος ὡς ὄφεις ἐξεληθόντες ἀπὸ φωλεοῦ τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν τοῦ βλασφημεῖν ἐκ φανεροῦ τόλμην ἀνεδέξατο, ὁ δὲ Εὐσέβιος τὴν ταύτης προστασίαν. Ἄλλ' οὐ πρότερον ἴσχυσε προστῆναι τῆς αἰρέσεως εἰ μὴ

1. Ὁ διοικητὴς τῆς Αἰγύπτου Ἡράκλειος ἀπεμακρύνθη μετὰ τετράμηνον κατόπι διαμαρτυριῶν τοῦ λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας.

2. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Κυρηναϊκὴν.

3. Πρβλ. Λουκ. 23, 34.

4. Κατὰ τὸ ἔτος 356.

ἢ ἀπόδειξις. Μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν, μετὰ τὰ κακὰ τὰ ὅποια ἐπεσώρευσεν, μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Ἡρακλείου¹, δὲν ἔπαυσαν καὶ πάλιν τὰς συκοφαντίας πρὸς τὸν βασιλέα. Ἀποθρασύνονται, διότι ἐμμένοντες εἰς τὴν αἵρεσιν εἰσακούονται καὶ ζητοῦν νὰ ἐπιβάλλεται κάτι περισσότερο τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ φονεύονται ὅσοι δὲν προσχωροῦν εἰς τὴν ἀσέβειαν των. Ἔτσι τῶρα ἐμφανίζονται θρασύτατοι ὁ παγκάκιστος Σεκοῦνδος ὁ Πενταπολίτης καὶ ὁ σύντροφός του εἰς τὴν συνωμοσίαν Στέφανος, διότι γνωρίζουν ὅτι, καὶ ἂν διαπράξουν παρανομίαν, ἔχουν ὡς ἀπολογία τὴν αἵρεσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπαν ὅτι εἰς τὴν Βάρκην² δὲν ἐπίθετο εἰς αὐτοὺς ἕνας πρεσβύτερος ὀνόματι Σεκοῦνδος —ὀμώνυμος, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁμόπιστος μὲ τὸν αἰρετικόν—, τὸν ἐφόνευσαν μὲ λακτίσματα. Ὁ πρεσβύτερος φονευόμενος ἐμιμεῖτο τὸν Κύριον³, λέγων· Ὁὐδεις νὰ ζητήσῃ δι' ἐμὲ ἐκδίκησιν εἰς τὰ δικαστήρια, διότι θὰ λάβῃ δι' ἐμὲ ἐκδίκησιν ὁ Κύριος, διὰ τὸν ὅποιον καὶ πάσχω αὐτὰ ἀπὸ αὐτοῦ⁴. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε καὶ ὅταν ἔλεγεν αὐτὸ τὸν ἠύσπλαγχνίσθησαν οὔτε τὴν περίοδον ἐσεβάσθησαν —διότι ἐφόνευσαν τὸν ἄνθρωπον διὰ λακτισμάτων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τεσσαρακοστῆς⁴.

66. Ὡ καίνοφανῆς αἵρεσις, ἢ ὅποια θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἔχει ἐνδυθῆ ὀλόκληρον τὸν διάβολον! Διότι, πράγματι τῶρα, ἐπενεώθη διὰ πρώτην φοράν αὐτὸ τὸ κακόν. Βεβαίως ἐνεφανίσθησαν καὶ παλαιότερον ὠρισμένοι ἔχοντες αὐτὸ τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἀπέκρυπτον αὐτὸ καὶ δὲν ἐξεδήλωναν τὸ φρόνημά των δημοσίως. Ὁ Εὐσέβιος ὅμως καὶ ὁ Ἄρειος ἔχυσαν τὸ δηλητήριον αὐτῆς τῆς ἀσεβείας ὡς ὄφεις, οἱ ὅποιοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν φωλεάν των. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος ἀνέλαβε τὸ τόλμημα νὰ βλασφημῇ δημοσίως, ὁ δὲ Εὐσέβιος ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῆς αἵρέσεως. Δὲν θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ γίνῃ προστάτης τῆς αἵρέσεως, ἂν δὲν εὔρισκεν, ὅπως ἤδη εἶπα, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως τὸν προστάτην αὐτῆς. Οἱ πατέρες μας δὲ

καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὔρε προστάτην ταύτης. Οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασιν καὶ τριακόσιοι πλείον ἢ ἑλαττον ἐπίσκοποι συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἄρειαν ἄρεσιν καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἄλλοτριαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως εἶναι. Οἱ δὲ προστάται ταύτης ὀρώντες ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀσχημονοῦντας καὶ μηδὲν εὐλογον ἔχοντας ἄλλην ὁδὸν ἐπενόησαν καὶ διὰ τῆς ἕξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν· ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἂν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτήδευμα, καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν μανίαν πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. Καὶ Ἕλληνας μὲν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς ἐπιχειροῦσιν, Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας Γραφὰς λοιπόν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, «Ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις» ἔχουσι τὴν ἔριν. Μανιχαῖοι γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνοι σὺν αὐτοῖς καὶ ἄλλοι καπηλεύοντες τὰς θείας Γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν. Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι καὶ μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας πλεον αὐτῶν ἀσεβοῦντες, καθάπερ εἴρηται, καὶ πάντας, μάλιστα δὲ τοὺς Ἰουδαίους ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν Παῦλον ἐλέγξει περὶ ὧν ἐπροφασίζοντο, εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλιάρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα, οὕτως οὗτοι καὶ πλεον ἐκείνων ἐπινοοῦντες τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηται. Καὶ μόνον τις αὐτοῖς ἀντίρρηκεν, ἔλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην.

1. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 1 ἔξ.

2. Α' Τιμ. 1, 4.

3. Ὅπαδοι τοῦ Μάνητος, πέρσου αἰρεσιάρχου τοῦ 3ου αἰῶνος, ὑποστηρίζοντες διαρχικὰς ἀπόψεις.

4. Ὅπαδοι τοῦ γνωστικοῦ Οὐαλεντίνου, ἀλεξανδρινοῦ, ἀκμάσαντος

συνεκάλεσαν οίκουμενικήν σύνοδον κατὰ τὴν ὁποίαν συνῆλθαν τριακόσιοι ἐπάνω-κάτω ἐπίσκοποι, κατεδίκασαν τὴν ἄρειανικὴν αἵρεσιν καὶ ἀπεφάνθησαν ὅλοι ὅτι εἶναι ἄλλοτρία καὶ ξένη πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Οἱ προστάται τῆς αἵρέσεως ὅμως, ὅταν διεπίστωσαν ὅτι κατεντροπιάσθησαν καὶ δὲν εἶχαν λογικὰ ἐπιχειρήματα, ἐπενόησαν ἄλλην ὁδὸν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ στηρίξουν τὴν αἵρεσιν διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἀπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν καινοφανῆ καὶ πονηρὰν τακτικὴν των καὶ πῶς ἐξεπέρασαν τὰς ἄλλας αἵρέσεις. Πράγματι ἡ μανία τῶν ἄλλων αἵρέσεων ἔγκειται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν εὐλογοφανῶν ἐπιχειρημάτων πρὸς ἑξαπάτησιν τῶν ἀπλοϊκῶν. Ἔτσι οἱ μὲν Ἑλληνας, ὅπως εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐπιχειροῦν μὲ ρητορείαν, πειστικούς λόγους καὶ εὐλογοφανῆ ἐπιχειρήματα¹ νὰ πείσουν τοὺς ἀπλοϊκοὺς, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀφήνουν κατὰ μέρος τὴν ἁγίαν Γραφήν καί, ὅπως εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, φιλονεικοῦν κυρίως «Διὰ μύθους καὶ ἀτελειώτους γενεαλογίας»². Μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ Μανιχαῖοι³, οἱ Οὐαλεντῖνοι⁴ καὶ ἄλλοι αἵρετικοὶ ὑποστηρίζουν μυθικὰ πράγματα, διαστρεβλοῦντες τὴν Γραφήν, ὥστε νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὰ τεχνητὰ μυθεύματά των. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅμως εἶναι θρασύτεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς αἵρετικούς, ἀπέδειξαν δὲ ὅτι αἱ ἄλλαι αἵρέσεις εἶναι μικρότεραι ἀδελφαὶ των, διότι τὰς ὑπερβάλλουν εἰς ἀσέβειαν, ὅπως ἤδη ἐλέχθη, συναγωνίζονται δὲ ἀκόμη καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους ὡς πρὸς τὴν πονηρίαν. Ὅπως δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντικρούσουν τὸν Παῦλον μὲ ὅσα ἔλεγον προφασισζόμενοι, δι' αὐτὸ τὸν προσήγαγαν εἰς τὸν χιλιάρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα⁵, ἔτσι καὶ οἱ Ἀρειανοὶ εὐρίσκουν ἀκόμη περισσοτέρας προφάσεις καὶ χρησιμοποιοῦν μόνον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἀρκεῖ δὲ νὰ τοὺς ἀντιμιλήσῃ ἀπλῶς κανεὶς, διὰ νὰ συρθῇ ἐνώπιον τοῦ πολιτικοῦ ἢ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.

κατὰ τὸν β' αἰῶνα.

5. Βλ. Πραξ. 21, 36 ἐξ.

67. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἵρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας σιωπῶσι μηδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοῖς ἐλέγχοις· ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀνατραπῆ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυρθεῖσα

5 πέση, λοιπὸν οὐδὲ μὴ δεδύνηται πείσαι λόγοις, τούτους τῇ βία καὶ πληγαῖς καὶ δεσμοτηρίοις ἔλκειν ἐπιχειρεῖ γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὡς πάντα μᾶλλον ἔστιν ἢ θεοσεβής. Θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν, ὥσπερ εἶπαμεν. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος αὐτὸς οὐ βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προ-

10 αἰρέσει διδοὺς ἔλεγε πᾶσι μὲν· «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν», τοῖς δὲ μαθηταῖς· «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν;». Αὕτη παντελῶς ἄλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. Τί ποιεῖν αὐτὴν ἐχρῆν ἢ τάναντία τοῦ Σωτῆρος ὡς χριστομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπιγραφομένην Κωνσταντίον ὡς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον;

15 Αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτον καὶ τὸν Σαοὺλ ἐν ὀμότητι ζηλῶσαι. Ἐκεῖνος μὲν γάρ, ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐπισιτισμὸν τῷ Δαυῖδ, κελεύει καὶ ἀναιροῦνται πάντες τὸν ἀριθμὸν ὄντες τριακόσιοι καὶ πέντε· οὗτος δέ, ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ δὲ ὑγιαίνουσα πίστις ἢ εἰς τὸν

20 Κύριον ὠμολογήθη, τριακοσίων ὄλων σύνοδον ἐπισκόπων ἀναιρεῖ. Καὶ τοὺς μὲν ἐπισκόπους αὐτοὺς ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐχεσθαι τῷ Θεῷ κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγάς. Καὶ ὥσπερ Σαοὺλ κατέσκαψε «τὴν Νομβὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων», οὕτως οὗτος καὶ πλέον τὸ κα-

25 κὸν ἀξάνων τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβοῦσι παραδέδωκε· καὶ ὡς ἐκεῖνος Δωῆκ τὸν διαβαλόντα προτετίμηκε τῶν ἀληθῶς ἱερέων τὸν τε Δαυῖδ ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαιαίοις, οὕτως οὗτος τοὺς μὲν αἵρετικοὺς προκρίνει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ

1. Ματθ. 16, 24.

2. Ἰω. 6, 67.

3. Πρβλ. Γ' Βασ. 22, 10. 18.

4. Α' Βασ. 22, 19.

5. Πρβλ. Α' Βασ. 22, 9.

6. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 1.

67. Ἐπίσης αἱ μὲν ἄλλαι αἵρέσεις, ὅταν ἐλέγχωνται μὲ ἀληθινὰς ἀποδείξεις, σιωποῦν καὶ ἐντρέπονται διὰ τὸν ἔλεγχον· αὕτη ὁμως ἡ νέα καὶ βδελυρὰ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν, ὅταν ἀνατραπῆ διὰ τῶν λόγων, ὅταν καταπέση ἀτιμωτικῶς ὑπὸ τὰ πλήγματα τῆς ἀληθείας, τότε ὅσους δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ διὰ τῶν λόγων, αὐτοὺς προσπαθεῖ νὰ τοὺς προσελκύσῃ διὰ τῆς βίας, τῶν δαρμῶν καὶ τῶν δεσμοτηρίων, ἀποδεικνύουσα δὲ ἔτσι ὅτι δὲν εἶναι θεοσεβής. Πράγματι, ἴδιον τῆς θεοσεβείας εἶναι νὰ μὴ ἐξαναγκάζῃ, ἀλλὰ νὰ πείθῃ, ὅπως εἶπαμεν. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐξαρτῶν τὴν ἀκολουθίαν ὄχι ἀπὸ τὸν ἐξαναγκασμόν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν προαίρεσιν, ἔλεγε πρὸς ὅλους μὲν «Ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ»¹ πρὸς τοὺς μαθητὰς δὲ «Μήπως θέλετε νὰ φύγετε καὶ σεῖς;»². Ἡ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν εἶναι παντελῶς ξένη πρὸς τὴν θεοσέβειαν. Δὲν ἔκαμεν ἄλλωστε τὰ ἀκριβῶς ἀντίθετα πρὸς τὸν Σωτῆρα, ὅταν προέβαλεν ὡς χριστομάχον ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας τὸν Κωνστάντιον ὡς νὰ ἦτο ὁ ἴδιος ὁ ἀντίχριστος; Διότι ὁ Κωνστάντιος χάριν τῆς αἵρέσεως ἔσπευσε εὐθύς νὰ παραβληθῆ μὲ τὸν Σαοὺλ ὡς πρὸς τὴν σκληρότητα. Πράγματι ὁ μὲν Σαοὺλ, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς παρέσχον τροφήν εἰς τὸν Δαυῖδ, διέταξε καὶ ἐφρονεύθησαν ὅλοι, τριακόσιοι πέντε τὸν ἀριθμόν³. ὁ δὲ Κωνστάντιος, ἐπειδὴ ὅλοι ἀπαρνοῦνται τὴν αἵρεσιν καὶ ἡ ὑγιῆς πίστις πρὸς τὸν Κύριον ὁμολογεῖται, ἀκυρώνει σύνοδον τριακοσίων συνολικῶς ἐπισκόπων. Καὶ τοὺς μὲν ἰδίους τοὺς ἐπισκόπους ἐξορίζει, ἐμποδίζει δὲ τοὺς λαϊκοὺς νὰ μελετοῦν τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ προσεύχωνται εἰς τὸν Θεὸν παρακαλῶν τὰς συνάξεις των. Ὅπως δὲ ὁ Σαοὺλ κατέσκαψε «τὴν Νομβὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων»⁴, ἔτσι καὶ αὐτός, ἐπαυξάνων μάλιστα τὸ κακόν, ἔχει παραδώσει τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἀσεβεῖς· ὅπως δὲ ἐκεῖνος ἐπροτίμησε τὸν συκοφάντην Δωῆκ⁵ ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς ἱερεῖς καὶ κατέδωκε τὸν Δαυῖδ, παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς Ζιφαίους⁶, ἔτσι καὶ αὐτὸς προτιμᾷ τοὺς αἵρετικούς ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους καὶ

φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει προσέχων τοῖς θλαδαῖς ἑαυτοῦ, τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς ὀρθοδόξους μὴ συνορῶν, ὡς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πράττη τε καὶ γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν.

- 5 **68.** Οὐχ οὕτως Ἀχαάβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὡς οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων τετόλμηκεν. Ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονευθέντος τοῦ Ναβουθαὶ «κατενόγη» καὶ τὸν Ἥλιαν ἑωρακῶς ἐφοβήθη, οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικούτον Ὅσιον ἠδέσθη οὐδὲ τοὺς τοσοῦτους ἐπισκόπους ἐξορίσας ἐνάρκησεν ἢ
- 10 κἂν κατενόγη, ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραὼ μᾶλλον ἐπιτριβόμενος σκληρύνεται καὶ χείρονα καθημέραν ἐπενόει. Καὶ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο παράδοξον τῆς πονηρίας. Τῶν γὰρ ἐπισκόπων ἐξοριζομένων συνέβαινε καὶ ἄλλους τινὰς δι' ἐγκλήματα φόνου ἢ στάσεως ἢ κλοπῆς κατὰ τὴν τοῦ ἐγκλήματος ποιότητα λαμβάνειν
- 15 τὴν καταδίκην. Καὶ τούτους μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιούμενος ὡς τὸν Βαραββᾶν Πιλᾶτος ἀπέλυε, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐκ ἠφίει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἀθάνατον κακὸν γιγνόμενος εἰς αὐτούς. Τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν τρόπον φίλος ἦν, τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν
- 20 εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. Ἄρ' οὖν οὐ πᾶσιν ἐκ τούτου λευκῶς ἐδείκνυνε διὸ καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Βαραββᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ Κύριον σταυρώσαντες τοιοῦτοι ἦσαν, οἳ καὶ νῦν οἱ μετὰ Κωνσταντίου χριστομάχοι; Καὶ τάχα πικρότερος οὗτος ἢ Πιλᾶτος· ὁ μὲν γὰρ κἂν ἐνίφατο συνορῶν
- 25 τὴν ἀδικίαν, οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόντας ἐξορίζων τοὺς ἀγίους.

69. Τί δὲ θαυμαστόν, εἰ πλανηθεῖς εἰς ἀσέβειαν οὕτω κατὰ

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 27.

2. Πρβλ. Ματθ. 27, 16 ἐξ.

3. Πρβλ. Ματθ. 27, 24.

καταδιώκει ὅσους τὸν ἀποφεύγουν, παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς εὐνούχους του, οἱ ὅποιοι συκοφαντοῦν τοὺς ὀρθοδόξους· δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅμως ὅτι ὅσα πράττει καὶ διατάσσει ἐγγράφως ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Σωτῆρος.

68. Δὲν συμπεριεφέρθη ἔτσι ὁ Ἀχάαβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπετόλμησεν αὐτὸς νὰ συμπεριφερθῆ κατὰ τῶν ἐπισκόπων. Διότι ἐκεῖνος τοῦλάχιστον «συνεκινήθη βαθέως», ὅταν ἐφονεύθη ὁ Ναβουθαί, καὶ ἐφοβήθη, ὅταν εἶδεν τὸν Ἥλιαν¹. Αὐτὸς ὅμως οὔτε τὸν γέροντα Ὅσιον ἐσεβάσθη, οὔτε ἠσύχασεν ἢ συνεκινήθη μετὰ τὴν ἐξορίαν τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' ὡς νέος Φαραῶ ἐξωργίζετο ἀκόμη περισσότερο καὶ ἐσκληρύνετο καὶ καθημερινῶς ἐπενόει χειρότερα πράγματα. Τὸ πλεόν παράδοξον δὲ τῆς κακίας του εἶναι τὸ ἐξῆς. Ἐνῶ δηλαδὴ ἐξωρίζοντο οἱ ἐπίσκοποι, συνέβαινε νὰ καταδικασθοῦν ἀναλόγως πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματός των καὶ ἄλλοι διὰ φόνον, στάσιν ἢ κλοπὴν. Ὁ Κωνσταντίος ὅμως τοὺς μὲν ἐγκληματίας ἀπέλυε μετ' ὀλίγους μῆνας ὑποκύπτων εἰς τὰς ἀξιώσεις τρίτων, ὅπως ἀπέλυσεν τὸν Βαραββᾶν ὁ Πιλᾶτος²· ἀντιθέτως δὲ ὄχι μόνον δὲν ἄφηνεν ἐλευθέρους τοὺς δούλους τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατεδίκαζεν ἀνηλεῶς εἰς ἐξορίαν, ἀποτελῶν δι' αὐτοὺς τὸ ἀθάνατον κακόν. Ἔτσι ἦταν φίλος μὲν τῶν ἐγκληματιῶν διὰ τὴν διαγωγὴν των, ἐχθρὸς δὲ τῶν ὀρθοδόξων ἕνεκα τῆς εὐσεβείας των ἔναντι τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἀποδεικνύουν, λοιπόν, ὀλοκάθαρα ὅλα αὐτὰ ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν χάριν διὰ τὸν Βαραββᾶν καὶ σταύρωσιν διὰ τὸν Κύριον, ἦσαν ὅμοιοι πρὸς τοὺς τωρινούς χριστομάχους συντρόφους τοῦ Κωνσταντίου; Ἴσως δὲ αὐτὸς εἶναι σκληρότερος καὶ ἀπὸ τὸν Πιλᾶτον· διότι ἐκεῖνος μὲν βλέπων τὴν ἀδικίαν ἔνιψε τὰς χεῖράς του³, ἐνῶ αὐτὸς ἀντιθέτως τρίζει ὀργιζόμενος τοὺς ὀδόντας ἐνῶ ἐξορίζει τοὺς ἀγίους.

69. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπορίας ἄξιον ὅτι, ἀφοῦ ἐπλανήθη εἰς τὴν

τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ὤμος, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος ἐφείσατο; Τὸν μὲν γὰρ θεῖος κατέσφαξε καὶ τοὺς ἀνεψιούς ἀνείλε. Καὶ πενθερὸν μὲν, ἔτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς δὲ πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν, ἀλλὰ καὶ ὄρκων
 5 αἰεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν. Οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε. Καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάρους ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. Καὶ τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν
 10 ἐπεχείρησεν, οὗ καὶ κληρονόμος εὔχεται εἶναι γράφων τοιαῦτα, ἐφ' οἷς καὶ ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων ἂν τις ἡσχύνθη. Ἐγὼ δὲ συμβάλλων αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς εὗρισκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν καθόλου μὴ ἔχοντα. Ὁ μὲν οὖν Σο-
 15 λομών φησι «Βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι», οὗτος δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παρανόμους.

70. Πότε οὖν οὗτος τοιοῦτος ὢν καὶ τοιούτοις χαίρων δύναται τι δίκαιον ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; Ἄνθρωπος δεδεμένος
 20 τῇ τῶν συνόντων παρανομίᾳ καὶ τούτων ὄντων ἐπαδόντων, οἷτινες τὸν ἐγκέφαλον μᾶλλον ἐν ταῖς πτέρυγαις καταπεπατημένον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει καὶ γράφων μεταμελεῖται καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται, πάλιν τε ὀδύρεται καὶ οὐκ ἔχων, ὃ πράξει, δείκνυσιν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ ἔρη-
 25 μον τῶν φρενῶν. Οὕτω δὲ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτεῖρειεν ἂν τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος δοῦλός ἐστι τῶν ἐλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονήν

1. Πρβλ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 21, 26.

2. Εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Ἀρσάκην.

3. Παροιμ. 29, 12.

ἀσέβειαν, εἶναι τόσον ὠμὸς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, διότι ὡς ἄνθρωπος δὲν ἐλυπήθη οὔτε τοὺς συγγενεῖς του¹; Κατέσφαξε τοὺς θεῖους καὶ ἐφόνευσε τοὺς ἀνεψιούς του. Δὲν ἤλεσε οὔτε τὸν πενθερόν του, ἐνῶ εἶχεν ἀκόμη ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του, οὔτε τοὺς πάσχοντας συγγενεῖς του, πάντοτε δὲ παρέβη τοὺς ὄρκους του πρὸς ὅλους. Ἔτσι, λοιπόν, ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀσεβήσῃ καὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ του. Προσποιεῖται, βεβαίως, ὅτι οἰκοδομεῖ μνημεῖον πρὸς τιμὴν του, ἀλλὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς βαρβάρους² τὴν μνηστὴν του Ὀλυμπιάδα, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἐφύλασσε μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ τὴν ἀνέτρεφε διὰ νὰ τὴν πάρῃ γυναϊκά του. Ἐπεχείρησεν ἀκόμη νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν πίστιν ἐκείνου, τοῦ ὁποίου καυχᾶται ὅτι εἶναι κληρονόμος, γράφων τοιαῦτα πράγματα, ὥστε νὰ αἰσθάνεται ἐντροπὴν οἷοσδήποτε ἔχει ὀλίγην ἀντίληψιν. Ἐγὼ δὲ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐπιστολῶν του συμπεραίνω ὅτι δὲν ἔχει σώας τὰς φρένας, ἀλλὰ κινεῖται κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῶν ὑποβόλων, χωρὶς νὰ ἔχη καθόλου ἰδίαν γνώμην. Ὁ Σολομὼν δὲ λέγει σχετικῶς: «Ὅταν ὁ βασιλεὺς λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν ἀδίκους λόγους, ὅλοι οἱ ὑπήκοοί του γίνονται παράνομοι»³. Καὶ ὁ Κωνστάντιος ἀποδεικνύει διὰ τῶν πράξεών του ὅτι ὁ μὲν ἴδιος εἶναι ἄδικος, οἱ δὲ ἀυλικοὶ του παράνομοι.

70. Πῶς, λοιπόν, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἔχων τέτοιον χαρακτῆρα καὶ χαίρων διὰ παρόμοια πράγματα, δύναται νὰ ἔχη δίκαιον ἢ λογικὸν φρόνημα; Εἶναι δεμένος ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν παρανομίαν τοῦ περιβάλλοντός του, εἰς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι τὸν κολακεύουν καὶ ἔχουν καταπατήσῃ τὸν ἐγκέφαλον μὲ τὰς πτέρνας των. Δι' αὐτό, λοιπόν, γράφει καί, ἀφοῦ γράψῃ, μετανοεῖ, καί, ἀφοῦ μεταμεληθῆ, ἐξοργίζεται, καὶ πάλιν ὀδύρεται καὶ μὴ γνωρίζων τί νὰ πράξῃ, δεικνύει ἔτσι ὅτι ἡ ψυχὴ του στερεῖται λογικῆς. Δικαίως, λοιπόν, θὰ ἐθεωρεῖτο ἀξιολύπητος διὰ τὴν κατάστασίν του, διότι, ἐνῶ εἶναι ἐλεύθερος νομικῶς καὶ ἐξ ἐπόψεως ἀξιώματος, ἔχει γίνεαι δοῦλος ἀνθρώπων, οἱ

τῆς ἀσεβείας. Ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κέπφρον, ὡς εἶπεν ἡ Γραφή, καθηκεύειν θέλων ἄλλοις ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς παρανάλωμα δέδωκεν. Ἦδη πράττων, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ προπίνων αὐτοῖς τὴν τε κατὰ τῶν ἐπι-
 5 σκόπων ἐπιβουλήν καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. Ἴδου γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις πάσας, καὶ φανερώς προσέταξε τοὺς μὲν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπισκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι πά-
 10 σας αὐτὰς παραδίδοσθαι. Τοῦτό τε ποιεῖν ὁ στρατηλάτης ἤρξατο. Καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμοι προεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες σεσιδηρωμένοι καὶ πλήγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ παρεπέμφθησαν πάντα τε κατὰ τόπον τετάρακται. Καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Λιβύη πᾶσα κινδυνεύει τῶν λαῶν δυσανασχετούν-
 15 των ἐπὶ τῷ παρανόμῳ προστάγματι τούτῳ καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ ἀντιχρίστου παρασκευὴν καὶ τὰ ἴδια ἀπ' αὐτῶν μὲν ἀρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἰρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα.

71. Πότε οὖν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; Πότε τι τοιοῦτον κἂν ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἐλλήνες γεγόνασιν οἱ πρό-
 20 τερον διώξαντες, ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἶδωλα. Ἰουδαία ἦν Ζηνοβία καὶ Παύλου προέστη τοῦ Σαμοσατέως, ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς ἐκκλησίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. Καινὸν ἔστι τοῦτο μύσος· οὐκ ἔστιν ἀπλῶς διωγμός, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον, προοίμιον δὲ καὶ παρασκευὴ τοῦ ἀντι-
 25 χρίστου. Ἔστω γὰρ καὶ κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς· τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; Ποίαν ἄρα πρόφασιν

ὅποιοι τὸν παρασύρουν εἰς τὴν ἀσεβῆ ἡδονὴν των — παραλείψατε τὴν ἀνοησίαν καὶ κουφότητά¹ του, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς· θέλων δηλαδὴ νὰ γίνῃ ἀρεστὸς εἰς ἄλλους, παρεδόθη ὁ ἴδιος εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν ὡς παράλωμα τοῦ πυρός. Ἦδη πράττει ὅ,τι θέλουν ἐκεῖνοι καὶ τοὺς ἐπιτρέπει χαριστικῶς τόσον τὴν ἐπιβουλήν κατὰ τῶν ἐπισκόπων ὅσον καὶ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Πράγματι, προσφάτως πάλιν ἀνεστάτωσεν ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων καὶ διέταξεν ἐπισήμως νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας οἱ εὐσεβεῖς ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ παραδοθοῦν ὅλοι εἰς τοὺς ἀρειανόφρονας. Αὐτὸ δὲ ἤρχισεν ἤδη νὰ τὸ κἀνῃ ὁ στρατιωτικὸς διοικητής. Ἔτσι, λοιπόν, ἐξεδιώχθησαν ἐπίσκοποι δέσμιοι καὶ μοναχοὶ δεμένοι διὰ σιδηρῶν δεσμῶν καὶ ξυλοκοπημένοι μέχρι θανάτου καὶ γενικῶς ἔχει συνταραχθῆ ὅλος ὁ τόπος. Ὁλόκληρος ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Λιβύη εὐρίσκονται εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν, διότι οἱ ἄνθρωποι δυσανασχετοῦν διὰ τὴν παράνομον διαταγὴν, ὅταν βλέπουν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἀντιχρίστου, ὅταν βλέπουν νὰ τοὺς ἀρπάζουν τὰ ἰδικὰ των κτίρια καὶ νὰ τὰ παραδίδουν εἰς τοὺς αἰρετικούς.

71. Πότε ἄλλοτε ἠκούσθη τόσον μεγάλη παρανομία; Ἐγινε ποτέ, ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς διωγμούς, παρόμοιον κακόν; Εἰδωλολάτραι ἦσαν οἱ προηγούμενοι διώκται, ἀλλὰ δὲν εἰσήγαγαν τὰ εἰδωλα εἰς τὰς ἐκκλησίας! Ἰουδαία ἦτο ἡ Ζηνοβία καὶ ἐπροστάτευσεν τὸν Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἀλλὰ δὲν ἔδωκε τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ τὰς κάμουν συναγωγάς! εἶναι καινοφανὲς αὐτὸ τὸ βδέλυγμα· δὲν εἶναι ἀπλῶς διωγμός, ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ διωγμόν, προετοιμασία καὶ προπαρασκευὴ τοῦ ἀντιχρίστου! Διότι κατὰ μὲν τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους ἐξώρισαν, ἔπλασαν ψευδεῖς κατηγορίας· τίνα κατηγορίαν ἔπλασαν ὅμως διὰ νὰ δικαιολογήσουν αὐτὴν τὴν καινοφανῆ τακτικὴν; Ποίαν πρόφασιν δύ-

ἔχουσι κατὰ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ Πενταπό-
 λεως εἰπεῖν; Οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο,
 ἵνα κἂν ψεύσασθαι δυνηθῶσιν, ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο,
 ἵνα, κἂν θέλωσι πλάσασθαι καταγνωσθῶσιν. Ἐτύφλωσε
 5 γοῦν αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν ἢ κακία, καὶ πάντας
 ἀπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἠξίωσαν ἐκβάλ-
 λεσθαι, ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλ-
 λων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς
 δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν μιαν αἴρεσιν τῶν χριστομάχων
 10 Ἀρειανῶν. Τοῦτο γὰρ λοιπὸν οὐκέτι κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι
 μάλιστα νῦν γέγονε φανερόν. Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξεν
 ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκείνοις δὲ παραδέδωκε τὰς ἐκκλη-
 σίας. Καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ
 Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες ἐκβάλλονται καὶ φυγα-
 15 δεύονται, οἱ δὲ ἀληθῶς Ἀρειανοὶ οἱ μὴ ἔξωθεν ἀληθῶς ὑπο-
 νοούμενοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἴρεσιν ἐκβλήθέντες μετ'
 αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου — ἐν μὲν
 τῇ ἄνω Λιβύῃ Σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρεία Εὐζώιος ὁ
 Χαναναῖος καὶ Ἰούλιος καὶ Ἀμμων Μᾶρκος τε καὶ Εἰρηναῖος
 20 καὶ Ζώσιμος καὶ Σαραπίων ἐπίκλην Πελύκων καὶ ἐν Λιβύῃ
 Σισίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβούντες αὐτοῖς—
 οὗτοι τὰς ἐκκλησίας παρειλήφασιν.

72. Καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ
 τόπον πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις, καὶ οἱ μὲν
 25 ἀληθῶς ἐπίσκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦν-
 τες ἀντ' ἐκείνων εἰσήχθησαν. Καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους
 γηράσαντας ἐν τῷ κλήρῳ καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ἀπὸ

νανται νὰ προβάλουν ἔναντιον ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως; Διότι δὲν ἤρχισαν τὸν διωγμὸν κατὰ προσώπων, ὥστε νὰ δυνηθοῦν τοῦλάχιστον νὰ εὔρουν ψευδεῖς κατηγορίας, ἀλλ' ἐπετέθεσαν ἔναντιον ὅλων γενικῶς, ὥστε, καὶ ἂν θέλουν νὰ πλάσουν κατηγορίαν, νὰ ἐλέγχωνται ὡς ἄδικοι. Τοὺς ἐτύφλωσε, λοιπόν, τόσον ἡ κακία¹ εἰς τὰς ἐνεργείας των, ὥστε ἠξίωσαν νὰ ἐκδιωχθοῦν ἄνευ οἰασδῆποτε κατηγορίας ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι γενικῶς· ἔτσι ὁμως ἀπέδειξαν ὅτι καὶ αἱ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων ἐξορίστων ἐπισκόπων κατηγορίαι των ἦσαν πλασταὶ καὶ ψευδεῖς καὶ ἔγιναν μόνον χάριν τῆς βδελυρᾶς αἰρέσεως τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. Αὐτὸ δὲν εἶναι πλέον κρυφόν, ἀλλ' ἔχει γίνει ὀλοφάνερρον εἰς ὅλους. Διότι διέταξε βεβαίως νὰ ἐκδιωχθῆ ὁ Ἀθανάσιος ἀπὸ τὴν πόλιν, τὰς ἐκκλησίας ὁμως τὰς παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Ἔτσι οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι οἱ ὅποιοι ἐχειροτονήθησαν ἀπὸ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἦσαν μὲ τὸ μέρος του ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν· ἀντιθέτως οἱ πραγματικοὶ Ἀρειανοὶ, ὅχι ὅσοι ἐθεωρήθησαν ἐσχάτως, ἀλλ' ὅσοι ἦσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς αἰρετικοὶ καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας μαζί μὲ τὸν Ἀρειον ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον — ἦσαν δὲ ὁ Σεκοῦνδος εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ Εὐζώιος ὁ Χαναναῖος, ὁ Ἰούλιος, ὁ Ἀμμων, ὁ Μᾶρκος, ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Ζώσιμος καὶ ὁ Σαραπίων ὁ ἀποκαλούμενος Πελύκων καὶ εἰς τὴν Λιβύην ὁ Σισίννιος καὶ μαζί των οἱ νεώτεροι οἱ ὅποιοι ἀνῆκον εἰς τὴν αἵρεσιν— αὐτοὶ παρέλαβαν τὰς ἐκκλησίας.

72. Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Σεβαστιανός, λοιπόν, ἔγραψε πρὸς τοὺς κατὰ τόπους ἐπάρχους καὶ στρατιωτικοὺς ἄρχοντας καὶ ἔτσι ἐδιώχθησαν μὲν οἱ ἀληθινοὶ ἐπίσκοποι, ἀνέλαβαν δὲ τὸ ἀξίωμά των οἱ αἰρετικοί. Ἐξώρισαν μάλιστα καὶ ἐπισκόπους οἱ ὅποιοι ἐγήρασαν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἦσαν μεγάλοι τὴν ἡλικίαν, διότι εἶχον γίνει ἐπίσκοποι ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέ-

Ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ ἐπισκόπου, Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἐρ-
 μῆν καὶ Ἀνάγαμφρον καὶ Μᾶρκον εἰς τὴν ἄνω Ῥωσιν, Μοῦιν δὲ
 καὶ Ψενόσιριν καὶ Νειλάμμωνα καὶ Πλήρην καὶ Μᾶρκον καὶ
 25 Ἀθηνόδωρον εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα
 διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. Καὶ γὰρ οὐδὲ νο-
 σοῦντας αὐτοὺς ἤλέησαν, ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν
 ἀποφέροντας ἤλαυνον, ὥστε φορεῖοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι καὶ
 5 διὰ τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. Ἀπέθανε γοῦν
 εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι
 τοῖς ἰδίοις. Διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον εἰς τὰ
 ἔρημα περὶ τὸ Κλύσμα ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα καὶ
 10 Ἀδέλφιον εἰς Ψίναβλα τῆς Θηβαΐδος, Ἰέρακά τε καὶ Διόσκο-
 ρον τοὺς πρεσβυτέρους εἰς Σοήνην ἐξώρισαν. Καὶ Ἀμμώνιον
 μὲν καὶ Ἀγαθὸν καὶ Ἀγαθοδαίμονα καὶ Ἀπολλώνιον καὶ Εὐ-
 λόγιον καὶ Ἀπολλῶ καὶ Παφνούτιον καὶ Γάιον καὶ Φλάβιον,
 ἀρχαίους ἐπισκόπους, καὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώνιον καὶ Ἡρα-
 15 κλείδην καὶ Ψάν, πάλιν ἐπισκόπους, ἐφυγάδενσαν. Καὶ τοὺς
 μὲν εἰς λιθουργία παραδεδώκασιν, τοὺς δὲ ἐδίωξαν ἀναιρηῆσαι
 θέλοντες ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν. Καὶ λαϊκοὺς μὲν μ' καὶ
 παρθένους πρότερον παρὰ πῦρ στήσαντες αὐτὰς ἐξώρισαν.
 Οὕτω κόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις,
 20 ὡς μετὰ ἡμέρας πέντε τὰς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τὰς δὲ
 χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέοντας ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας
 καὶ μείζονας θανάτου τὰς βασάνους ὑπομένειν. Καὶ τό γε δει-
 νότερον παντὶ μὲν ἰσχύοντι, οἰκειὸν δὲ τῶν ἀσεβῶν. Ἐπειδὴ
 25 κοπτόμεναι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μείζονως ἔτριζον κατ'
 αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. Ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀπογιγνο-
 μένων ἀπεδίδουν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφήν, ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα δό-

ξανδρον, ὅπως τὸν Ἀμμώνιον, τὸν Ἑρμῆν, τὸν Ἀνάγαμφον καὶ τὸν Μᾶρκον τοὺς ὁποίους ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Ὡασιν, ἐνῶ τὸν Μοῦιν, τὸν Ψενόσιριν, τὸν Νειλάμμωνα, τὸν Πλήνην, τὸν Μᾶρκον καὶ τὸν Ἀθηνόδωρον ἐξώρισαν εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν, μὲ μόνον σκοπὸν νὰ διέλθουν ἀπὸ τὰς ἐρήμους καὶ νὰ ἀποθάνουν. Ἦσαν δὲ ἀσθενεῖς, καὶ ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἠύσπλαγχνίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπεδεινώθη ἡ νόσος των τοὺς ἐξεδίωκαν, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ μεταφέρωνται διὰ φορείων καὶ τὴν νόσον των νὰ διαδεχθῆ ἡ ταφή. Ἀπέθανε, λοιπόν, ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς καὶ δὲν ἐπέτρεψαν οὔτε νὰ μεταφερθῆ τὸ σῶμα του εἰς τὴν πατρίδα του. Μὲ τὸν σκοπὸν αὐτόν, λοιπόν, ἐξώρισαν τὸν ἐπίσκοπον Δρακόντιον εἰς τὴν περίξ τοῦ Κλύσματος ἔρημον, τὸν Φίλωνα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὸν Ἀδελφίον εἰς τὰ Ψίναβλα τῆς Θηβαίδος καὶ τοὺς πρεσβυτέρους Ἰέρακα καὶ Διόσκορον εἰς τὴν Σοήνην. Τοὺς πολιοὺς ἐπισκόπους Ἀμμώνιον, Ἀγαθόν, Ἀγαθοδαίμονα, Ἀπολλώνιον, Εὐλόγιον, Ἀπολλώ, Παφνούτιον, Γάιον καὶ Φλάβιον, ὅπως καὶ τοὺς ὡσαύτως ἐπισκόπους Διόσκορον, Ἀμμώνιον, Ἡρακλείδην καὶ Ψάιν τοὺς ἐξετόπισαν. Ἄλλους ἕξ αὐτῶν ἀπέστειλαν εἰς λατομεῖα, ἄλλους κατεδίωξαν διὰ νὰ τοὺς φονεύσουν, ἄλλων διήρπασαν τὰ ὑπάρχοντα. Τεσσαράκοντα ἕξ ἄλλου λαϊκοὺς καὶ παρθένους, ἀφοῦ τοὺς ἠπειλήσαν προηγουμένως ὅτι θὰ τοὺς ρίψουν εἰς τὸ πῦρ, τὰς ἐξώρισαν. Τὰς ἐξυλοκόπησαν δὲ τόσον μὲ ράβδους ἀπὸ φοινικόδενδρα, ὥστε μετὰ πέντε ἡμέρας ἄλλαι μὲν ἀπέθαναν, ἄλλαι δὲ ἐχειρουργήθησαν διὰ νὰ ἀφαιρεθοῦν αἱ ἀκίδες αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐμπηχθῆ εἰς τὰ μέλη των καὶ ὑπέστησαν πόνους φοβερωτέρους καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον. Τὸ φοβερώτερον ὅλων ὅμως κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων, οἴκειον ὅμως διὰ τοὺς αἰρετικούς, εἶναι τὸ ἐξῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ, ὅταν ἐξυλοκοποῦντο, ἐπεκαλοῦντο τὸν Χριστόν, οἱ αἰρετικοὶ ἔτριζαν περισσότερο εἰς αὐτὰς τοὺς ὀδόντας. Ἐπίσης δὲν ἔδιδαν τὰ σῶματα ὄσων ἀπέθνησκαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των πρὸς ταφήν, ἀλλὰ τὰ ἔκρυπταν, διὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθοῦν οἱ φόνοι .Δὲν

ξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. Ἄλλ' οὐκ ἔλαθον, πᾶσα γὰρ ἡ πόλις ἐώρακε καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους καὶ ληστὰς ἀπεστρέφοντο. Καὶ γὰρ καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μοναχοὺς ἐπέειραν καὶ διήρπασαν

5 οἴκους καὶ παραθήκας τεθείσας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων ἐπεισελθόντες ἤρπασαν καὶ ἀπεστέρησαν, τὰς χήρας κατὰ πελμάτων ἔκοπτον καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκώλυον.

73. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ πονηρέματα τῶν Ἀρειανῶν. Οἷα δὲ αὐτῶν καὶ τὰς τῆς ἀθεότητος ἐπιχειρήματα, τίς ἀκούσας οὐ

10 φρίξει; Τοὺς μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας καὶ πολυτεεῖς ἔξορισθῆναι πεποιήκασιν, ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελεγεῖς Ἑλλήνας μῆτε κατηχηθέντας, δόξαντες εὐθὺς περαίνειν, καὶ ἄλλους διγυναίους καὶ ἐπὶ μείζοσιν αἰτίαις ἐγκαλουμένους διὰ τὸν περὶ αὐτοὺς πλοῦτον καὶ τὴν ἐκ τῆς πολιτείας δυνα-

15 στείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πωλητηρίου ἀπέστελλον αὐτοὺς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. Καὶ λοιπὸν τοῖς λαοῖς δεινότερα ἐγίνετο ἡ συμφορά. Ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς μισθωτοὺς ἐκεῖνων καὶ ἀλλοτρίους ἑαυτῶν ἐμαστιζόντο, ἐδημεύοντο, εἰς τὰ δεσμωτήρια κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου.

20 Ἐποίει γὰρ τοῦτο προθύμως, Μανιχαῖος ὢν, ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν, οὓς δὲ ἀπεστρέφοντο δέχωνται ἀνθρώπους τοιαῦτα πράττοντας, οἷα καὶ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις ἔπαιζον.

74. Τίς οὖν ταῦτα βλέπων ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν

25 τῶν ἀσεβῶν καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐστιν, οὐ στενάξειεν; («Ἐν τόποις γὰρ ἀσεβῶν στένουσι δίκαιοι»). Τίς τούτων

ἀπεκρίβησαν ὁμως, διότι ὅλη ἡ πόλις τὰ ἀντελήφθη καὶ ὅλοι τοὺς ἀπεστρέφοντο ὡς δημίους, κακούργους καὶ ληστάς. Ἐκτὸς τούτων, κατέστρεψαν μοναστήρια, ἐπεχείρησαν νὰ καύσουν μοναχοὺς, ἐλεηλάτησαν οἰκίας, εἰσῆλθαν εἰς οἰκίας ἐλευθέρων, διὰ νὰ ἀρπάξουν καὶ νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὰς παρακαταθήκας τὰς ὁποίας εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς τοὺς ἐλευθέρους ὁ ἐπίσκοπος, ἐκτύπων τὰς χήρας εἰς τὰ πέλαματα καὶ ἐμπόδιζαν τὴν διανομὴν ἐλεημοσύνης.

73. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι τὰ κακουργήματα τῶν Ἀρειανῶν. Ποῖος ὁμως δὲν θὰ φρίξη, ὅταν ἀκούσῃ καὶ τὰ ἄθεα καμώματά των; Πράγματι, ἀφοῦ μὲ τὰς ἐνεργείας των ἐξώρισαν τόσον γέροντας καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους, ἀπέστειλαν εἰς τὴν θέσιν των νεαροὺς ἀσελεγεῖς εἰδωλολάτρας, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ δὲν εἶχον κἂν κατηχηθῆ ἀνήρχοντο εὐθύς εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν, ὅπως καὶ ἄλλους διγάμους, κατηγορουμένους διὰ μεγάλας παραβάσεις, οἱ ὁποῖοι ὁμως εἶχαν πλοῦτον καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς πολιτείας· ὅλους αὐτούς, ἀφοῦ ἔδιδαν χρήματα, τοὺς ὠνόμαζαν ἐπισκόπους, πωλοῦντες τὸ ἀξίωμα. Ἔτσι ἡ συμφορὰ τῶν λαϊκῶν ἐγένετο βαρυτέρα. Διότι, ὅταν ἐδείκνυον τὴν ἀποστροφὴν των πρὸς τοὺς μισθωτοὺς τῶν αἰρετικῶν καὶ ξένους πρὸς τὸν λαὸν ἐπισκόπους, ὑπέμεναν μαστιγώσεις, ἐδημεύοντο τὰ ὑπάρχοντά των καὶ ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τοὺς ἔκλειεν εἰς τὴν φυλακὴν. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκανε εὐχαρίστως, διότι ὁ ἴδιος ἦτο Μανιχαῖος, μὲ σκοπὸν νὰ παύσουν οἱ πιστοὶ νὰ ἀποζητοῦν τοὺς ἰδικούς των ἐπισκόπους καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους ἀπεστρέφοντο καὶ οἱ ὁποῖοι ἔπραττον παρόμοια πρὸς τὰ προηγούμενα παίγνιά των εἰς τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς.

74. Ποῖος βλέπων ἢ ἀκούων αὐτά, ποῖος βλέπων τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν τόσον μεγάλην ἀδικίαν τῶν ἀσεβῶν δὲν θὰ στενάξῃ, ἂν βεβαίως εἶναι δίκαιος; «Διότι ὅπου ἐξουσιάζουν ἀσεβεῖς, στενάζουν οἱ δίκαιοι»¹. Ὅταν δὲ γίνονται αὐτά καὶ ἡ

γιγνομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην ἀναισχυντίαν λαβού-
 σης ἔτι τολμᾷ λέγειν Κοστύλλιον Χριστιανὸν καὶ οὐ μᾶλλον
 ἀντιχρίστου τὴν εἰκόνα; Τί γὰρ τῶν τούτου γνωρισμάτων
 παραλέλοιπεν; Ἡ πῶς οὐ πανταχόθεν οὗτος ἐκείνος εἶναι
 5 νομισθήσεται, κἀκείνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθεῖη, οἷός ἐστιν
 οὗτος; Οὐ τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ
 γινομένης θυσίας καὶ κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας ὡς ἐξ ἐντο-
 λῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν Ἀρειανοί τε καὶ Ἕλληνες; Οὐχ ἡ ὄρα-
 σις τοῦ Δανιὴλ οὕτω σημαίνει τὸν ἀντίχριστον ὅτι «Ποιήσει
 10 πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτούς», καὶ ὑπερ-
 οἴσει ἐν κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν «Καὶ τρεῖς βασιλεῖς
 ταπεινώσει καὶ λόγους πρὸς τὸν ὑψιστον λαλήσει καὶ ὑπονοή-
 σει τοῦ ἀλλοιωῦσαι καιρὸν καὶ νόμον»; Τίς οὖν ἄλλος πώποτε
 τοιαῦτα ἐπεχείρησε πράξαι ἢ μόνος Κωνσταντίος; Οὗτος γὰρ
 15 τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκείνος γένοιτο. Λαλεῖ γὰρ λόγους
 πρὸς τὸν Ὑψιστον προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως καὶ
 πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους, εἰ
 καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν
 ἔχει. Καὶ γὰρ οὗτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ καιρὸν
 20 ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ. Καὶ τρεῖς βασιλεῖς Βρετα-
 νίωνα καὶ Μαγνέντιον καὶ Γάλλον καθελὼν εὐθὺς προσέστη τῆς
 ἀσεβείας. Καὶ ὡς γίγας πρὸς τὸν Ὑψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθη-
 ναι τῇ ἀλαζονείᾳ. Οὗτος ὑπενόησεν ἀλλοιωῦσαι νόμον παραλύ-
 ων τὴν μὲν τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διάταξιν, τὰ δὲ
 25 τῆς Ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη καὶ καιρὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρό-
 πον τῶν καταστάσεων. Ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ πεντή-
 κοντα μονῶν μετὰ στρατιωτῶν ἐπισκόπους ἀποστέλλει πρὸς
 τοὺς μὴ θέλοντας λαοὺς, καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λα-
 οὺς ἐκεῖνοι φέρουσι τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικαστὰς
 30 γράμματα. Οὕτω Γρηγόριον ἀπὸ Καππαδοκίας ἔπεμψεν εἰς

1. Εἰρωνικὸν παρωνύμιον τοῦ Κωνσταντίου.

2. Δαν. 7, 21.

3. Δαν. 7, 24 ἐξ.

ἀσέβεια ἐκδηλώνεται μὲ τόσην ἀναισχυντίαν, ποῖος τολμᾷ εἰσέτι νὰ ὀνομάζῃ τὸν Κοστύλλιον¹ Χριστιανὸν καὶ ὄχι εἰκόνα τοῦ ἀντιχρίστου; Διότι, πράγματι, ποῖον ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀντιχρίστου στερεῖται; Ἡ δὲν θὰ θεωρηθῇ ὑφ' ὄλων ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος; καὶ δὲν θὰ νομίσουν ὅλοι ὅτι καὶ ἐκεῖνος εἶναι ὁμοῖος πρὸς αὐτόν; Μήπως δὲν ἔκαναν κατ' ἐντολήν του οἱ Ἄρειανοὶ καὶ οἱ ἔθνικοὶ τὰς θυσίας εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, τὴν εὐρισκομένην εἰς τὸ Καισάρειον καὶ δὲν ἐβλασφήμησαν τὸν Χριστόν; Ἔτσι λέγει ἄλλωστε ἡ ὄρασις τοῦ Δανιήλ διὰ τὸν ἀντίχριστον, ὅτι δηλαδή· «Θὰ κάμη πόλεμον κατὰ τῶν ἁγίων καὶ θὰ ὑπερισχύσῃ αὐτῶν»² καὶ θὰ ὑπερβάλῃ εἰς κακὰ ὅλους τοὺς προηγουμένους «Καὶ θὰ ταπεινώσῃ τρεῖς βασιλεῖς καὶ θὰ ὁμιλήσῃ μὲ αὐθάδειαν πρὸς τὸν Ὑψιστον καὶ θὰ νομίσῃ ὅτι θὰ ἀλλοιώσῃ τὸν χρόνον καὶ τὸν νόμον»³. Ποῖος ἄλλος δὲν ἐπεχείρησε ποτὲ νὰ πράξῃ αὐτὰ πλὴν τοῦ Κωνσταντίου καὶ μόνον; Πράγματι αὐτὸς ὁμοιάζει πρὸς ὅ,τι θὰ ἦτο ἐκεῖνος. Διότι αὐθαδιάζει πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπερασπιζόμενος τὴν ἀσεβῆ ἀίρεσιν καὶ πολεμεῖ κατὰ τῶν ἁγίων ἔξορίζων τοὺς ἐπισκόπους, παρ' ὅτι κατέχει δι' ὀλίγον αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν πρὸς ἴδιον ὄλεθρον. Πράγματι δὲ ἔχει νικήσει ὅλους τοὺς προηγουμένους ὡς πρὸς τὴν κακίαν, διότι ἐπενόησε νέον τρόπον διωγμοῦ. Προΐσταται δὲ τῆς ἀσεβείας εὐθύς μετὰ τὴν νίκην του ἐπὶ τριῶν βασιλέων, τοῦ Βρετανίωτος, τοῦ Μαγνετίου καὶ τοῦ Γάλλου. Ἐτόλμησε δὲ νὰ ἐπαρθῇ ἀλαζονικῶς ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου ὡς νὰ ἦτο γίγας. Αὐτὸς ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἀλλοιώσῃ τὸν νόμον καταλύων μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων δοθεῖσαν τάξιν, ἀλλάσσω δὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ ἐπινοῶν ὁ ἴδιος καινοφανῆ τρόπον ἐγκαταστάσεως ἐπισκόπων. Πράγματι ἀποστέλλει ἐπισκόπους ἀπὸ ἄλλους τόπους, ἐνίοτε ἀπέχοντας πεντήκοντα σταθμούς, πρὸς πιστοὺς οἱ ὅποιοι δὲν τοὺς θέλουν· καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἀντὶ νὰ κομίσουν θεογνωσίαν εἰς τοὺς λαοὺς φέρουν μεθ' ἑαυτῶν ἀπειλὰς καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς δικαστάς. Ἔτσι λ.χ. ἀπέστειλεν ἀπὸ

Ἀλεξάνδρειαν, καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμ-
 ψατο Γερμίνιον, ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόσιον εἰς Νικο-
 μήδειαν ἀπέστειλεν.

75. Καὶ Αὐξέντιον μὲν τινα φιλοπράγμονα μᾶλλον ἢ Χριστια-
 5 νὸν ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετεστείλατο, ἕν', ἐπει-
 δὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῆ, διὰ
 τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι,
 ἄνθρωπον μήπω μηδὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν εἰδότα γλώτταν ἢ μό-
 νον ἀσεβεῖν. Νῦν δὲ πάλιν Γεώργιον τινα Καππαδόκην ἄν-
 10 θρωπον, ὑποδέκτην ἐν Κωνσταντινουπόλει ταμιακῶν γενό-
 μενον καὶ σφετερισάμενον πάντα καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φυγόντα,
 προσέταξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν μετὰ στρατιωτικῆς
 φαντασίας καὶ τῆς τοῦ στρατηλάτου ἐξουσίας. Ἐἶτα εὐρῶν
 Ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον καὶ νεώτερον θρασὺν ἠγάπησεν ὁρῶν
 15 αὐτὸν ἔτοιμον εἰς κακίαν καὶ δι' αὐτοῦ οἷς ἐθέλει λοιπὸν ἐπι-
 σκόποις ἐπιβουλεύει· ἔτοιμος γὰρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν
 ἃ βούλεται βασιλεύς. Τούτῳ γοῦν ὑπηρέτη χρώμενος καὶ ἐν
 τῇ Ῥώμῃ πεποίηκε παράδοξον καὶ ἀληθῶς ὁμοίωμα τῆς ἀντι-
 χρίστου κακονοίας. Ἀντὶ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τὸ παλάτιον
 20 παρασκευάσας καὶ ἀντὶ τῶν λαῶν τρεῖς πούθλαδιαις ἑαυτοῦ
 πεποίηκε παρεῖναι, καὶ λοιπὸν ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις
 κατασκόπους—οὐ γὰρ ἂν τις ἐπισκόπους εἶποι— καταστήσαι,
 δῆθεν ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ Φήλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν.
 Οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἰρετικῶν
 25 οὔτε συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ
 μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν.

τὴν Καππαδοκίαν τὸν Γρηγόριον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἐκάλεσεν ἐκ τῆς Κυζίκου τὸν Γερμίνιον, εἰς δὲ τὴν Νικομήδειαν προσεκάλεσε τὸν Κεκρόπτιον ἀπὸ τὴν Λαοδικείαν.

75. Ὅμοίως τὸν φιλοπράγμονα μᾶλλον παρὰ Χριστιανὸν Αὐξέντιον τὸν προσεκάλεσεν ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν εἰς τὸ Μεδιόλανον, ἀφοῦ ἐξώρισε τὸν ἐκεῖ ἐπίσκοπον Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῆ, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσεβείας του, διὰ νὰ τὸν διατάξῃ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ, παρ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδὲ τὴν ρωμαϊκὴν γλῶσσαν ἐγνώριζε, πέραν τῆς ἀσεβείας του. Τώρα δὲ πάλιν κάποιον Γεώργιον ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἔκανε τὸν τραπεζίτην εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατεχράσθη τὰ πάντα καὶ δι' αὐτὸ ἐδιώχθη, τὸν διέταξε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲ στρατιωτικὴν πομπὴν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Ἐπειτα εὔρε κάποιον Ἐπίκτητον, νέον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἡλικίαν ἀλλὰ καὶ θρασύν, τὸν ὁποῖον ἐξετίμησε, διότι ἔβλεπεν ὅτι εἶναι πρόθυμος διὰ τὴν κακίαν καὶ δι' αὐτοῦ, λοιπόν, ἐπιβουλεύεται ὅσους ἐπισκόπους θέλει· διότι ἐκεῖνος εἶναι ἔτοιμος νὰ πράξῃ ὁ,τιδήποτε θέλει ὁ βασιλεὺς. Χρησιμοποιῶν, λοιπόν, αὐτὸν ὡς ὑπηρέτην ἔκανε καὶ εἰς τὴν Ρώμην παράδοξα πράγματα, ἀντάξια πραγματικῶς τῆς ἀντιχρίστου κακοβουλίας του. Ἀφοῦ δηλαδὴ διεσκεύασε τὸ παλάτιον εἰς ἐκκλησίαν, ἐφρόντισε νὰ παρευρίσκωνται ἀντὶ τῶν πιστῶν λαϊκῶν τρεῖς μόνον εὐνοῦχοι ἰδικοὶ του καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξηνάγκασε τρεῖς κακοῦθεις κατασκόπους —διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀνομασθοῦν ἐπίσκοποι— νὰ ἐγκαταστήσουν ὡς δῆθεν ἐπίσκοπον εἰς τὸ παλάτιον κάποιον Φήλικα, ἄνθρωπον τοῦ ἰδίου φυράματος μὲ αὐτούς. Αὐτὸ δὲ ἔγινε διότι τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὴν παρανομίαν τῆς πράξεως τῶν αἰρετικῶν, ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτούς.

76. *Τί οὖν οὗτος τοῦ ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; Ἡ τί πλέον ἐκεῖνος ἐλθὼν τούτου ποιήσειεν; Ἡ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν οὐχ εὐρήσει πρὸς ἀπάτην εὐκολον προετοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν; Καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ*
 5 *παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προκαλεῖται. Καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάραχει τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι, κἂν θεωρήσῃ τοὺς κατηγοροὺς ἀποροῦντας, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν, ἵνα μηδὲ ἀπολογεῖσθαι λοιπὸν ἐξῆ τοῖς ἀδικουμένοις διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βίαν. Καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τοῖς κατὰ Ἀθανασίου.*
- 10 *Τὴν γὰρ Παυλίνου καὶ Λουκιφέρου καὶ Εὐσεβίου καὶ Διονυσίου τῶν ἐπισκόπων παρησίαν βλέπων, καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος διήλεγchon τοὺς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας καὶ συνεβούλευον μηκέτι χρῆναι πιστεύεσθαι τοὺς περὶ Οὐάλεντα μεταγρόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν, εὐθὺς*
 15 *ἀναστὰς εἶπεν Ὁ Εὐὐκατήγορός εἰμι νῦν Ἀθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἐὰν λέγωσιν οὗτοι. Εἶτα ἐκείνων λεγόντων Ὁ Πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι μὴ παρόντος τοῦ κατηγορουμένου; Εἰ γὰρ σὺ κατήγορος εἶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν οὐ δύναται κρίνεσθαι. Οὐ γὰρ Ῥωμαϊκὴ ἐστὶν ἡ κρίσις, ἵν' ὡς*
 20 *βασιλεὺς πιστευθῆς, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπου ἐστὶ τὸ κρίμα. Καὶ δεῖ τὴν κρίσιν ἴσην εἶναι τῷ κατηγοροῦντι καὶ τῷ κρινομένῳ.*
- Πῶς δὲ καὶ κατηγορεῖς; Συνεῖναι γὰρ οὐκ ἠδύνασο τῷ μακρὰν σου τυγχάνοντι. Εἰ δὲ παρὰ τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστὶ σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα πιστεύειν. Εἰ δὲ*
 25 *μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ, πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται μᾶλλον οὗτοι διὰ σὲ λέγοντες ταῦτα καὶ εἰς σὴν χάριν κατηγοροῦντες*

76. Τί ἔχει, λοιπόν, παραλείψει ἀπὸ τὰς πράξεις τοῦ Ἄντι-
 χρίστου; Ἡ τί περισσότερο θὰ πράξῃ ἐκεῖνος, ὅταν ἔλθῃ;
 Μήπως, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, δὲν θὰ εὕρῃ εὐκολὸν τὴν ὁδὸν τῆς
 ἀπάτης μετὰ τὰς προετοιμασίας τούτου; Διότι καὶ πάλιν ὁ
 βασιλεὺς ἀπαιτεῖ νὰ κρίνῃ ὁ ἴδιος τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέ-
 σεις εἰς τὸ παλάτιον ἀντὶ νὰ τὰς ἀφήσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.
 Εἰς τὰς δίκας προεδρεύει ὁ ἴδιος· τὸ παράδοξον δὲ εἶναι ὅτι,
 καὶ ὅταν ἀντιληφθῇ ὅτι οἱ κατήγοροι περιπίπτουν εἰς ἀδιέξο-
 δον, αὐτὸς ἀποδέχεται τὴν κατηγορίαν· ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπε-
 ται εἰς τοὺς ἀδικουμένους νὰ ἀπολογηθοῦν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ
 ἀσκουμένην βίαν. Αὐτὸ ἐπραξε καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἄθα-
 νασίου. Ὅταν εἶδε δηλαδὴ τὴν παρρησίαν τῶν ἐπισκόπων
 Παυλίνου, Λουκιφέρου, Εὐσεβίου καὶ Διονυσίου, οἱ ὅποιοι
 ὑπενθυμίζοντες τὴν παλινωδίαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐά-
 λεντος ἤλεγχαν τοὺς κατηγοροῦντας τὸν ἐπίσκοπον καὶ συνε-
 βούλευαν ὅτι δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ δίδουν πίστιν εἰς τὴν
 παρέαν τοῦ Οὐάλεντος, διότι αὐτοὶ μετενόησαν παλαιότερον
 δι' ὅσα λέγουν τώρα, ὅταν τὰ εἶδε αὐτὰ ὁ Κωνστάντιος ἀμέ-
 σως ἐσηκώθη καὶ εἶπε· "Εγὼ εἶμαι τώρα ὁ κατήγορος τοῦ
 Ἄθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε ὅσα λέγουν αὐτοί". Τότε οἱ
 ἐπίσκοποι ἀπήντησαν· «Πῶς δύνασαι νὰ εἶσαι κατήγορος,
 ἀφοῦ δὲν εἶναι παρῶν ὁ κατηγορούμενος; Διότι ἂν σὺ μὲν
 παρίστασαι ὡς κατήγορος, ἐκεῖνος ὁμως δὲν εἶναι παρῶν, δὲν
 εἶναι δυνατὸν νὰ δικασθῇ. Ἄλλωστε δὲν πρόκειται περὶ δίκης
 ἐνὸς Ρωμαίου πολίτου, ὥστε νὰ τύχῃς πίστεως ὡς βασιλεὺς,
 ἀλλὰ πρόκειται περὶ δίκης ἐπισκόπου. Πρέπει δὲ ἡ δίκη νὰ πα-
 ρέχῃ ἴσα δικαιώματα εἰς τὸν κατήγορον καὶ εἰς τὸν δικαζόμε-
 νον. Πῶς δὲ δύνασαι νὰ εἶσαι κατήγορος; Διότι δὲν εἶναι δυνα-
 τὸν νὰ εὕρισκεσο πλησίον ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος διαμένει μα-
 κρὰν ἀπὸ σέ. Ἄν πάλιν τὰ λέγῃς αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ ἤκουσες ἀπὸ
 αὐτούς, τότε εἶναι δίκαιον νὰ πιστεύσῃς καὶ ὅσα λέγει ἐκεῖνος.
 Ἄν ὁμως δὲν πιστεύῃς μὲν ἐκείνον, πιστεύῃς δὲ αὐτούς, ἀποδει-
 κνύεται ὅτι αὐτοὶ τὰ λέγουν μᾶλλον διὰ νὰ σέ εὐχαριστήσουν

Ἐπιτομή. Ταῦτα ἀκούσας καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν ὀρθῶς ἐκείνους μὲν ἐξώρισε, κινηθεὶς δὲ κατὰ Ἀθανασίου ἀγριώτερον ἔγραψεν αὐτόν τε παθεῖν τὰ γενόμενα καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς παραδοθῆναι τὰς ἐκκλησίας καὶ τούτοις ἐξεῖναι πρᾶττειν ἃ βούλονται.

77. Δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα, πρέπουσα δὲ προᾶξις ὁμως τῷ σχηματιζομένῳ τὰ τοῦ ἀντιχρίστου. Τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν ἐξάροχοντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ προκαθήμενον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων οὐκ ἀκολούθως
 10 ἂν εἴποι τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ τοῦ Δανιὴλ εἰρημένον «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως»; Τὸν γὰρ Χριστιανισμὸν περιβεβλημένους καὶ εἰς τοὺς ἀγίους τόπους εἰσερχόμενος ἐστηκῶς τε ἐν αὐτοῖς ἐρημοῖ τὰς ἐκκλησίας, παραλύων τοὺς τούτων κανόνας καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιαζόμενος. Ἄρα τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν καιρὸν
 15 τοῦτον εἰρηρικὸν εἶναι Χριστιανῶν καὶ οὐ μᾶλλον διωγμὸν; Καὶ διωγμὸν, οἷος οὔτε πώποτε γέγονεν οὔτε τάχα τις ποιήσει ποτὲ τοιοῦτον εἰ μὴ ἄρα («ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας»), ὃν οἱ χριστομάχοι δεικνύουσιν ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς ἤδη. Διὸ καὶ μάλιστα προσήκει νῆφειν, μήπως ἢ αἵρεσις αὕτη πολλὴν ἀναισχυν-
 20 τίαν ἔχουσα καὶ διαχνομένη ὡς («ὶὸς κεράστου»), καθὼς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, διδάσκουσά τε κατὰ τοῦ Σωτῆρος φρονεῖν, αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀποστασία, μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυφθήσεται πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον ἑαυτοῦ Κωνστάντιον. Ἐπεὶ διὰ τί οὕτως μαίνεται κατὰ τῶν εὐσεβῶν; Διὰ τί ὡς
 25 ὑπὲρ ἰδίας αἰρέσεως ἀγωνίζεται καὶ ἐχθρὸν μὲν ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ Ἀρείου μαρία τὰ δὲ παρὰ τῶν χριστομάχων

1. Δαν. 9, 27· πρβλ. Ματθ. 24, 15.

2. Β' Θεσ. 2, 3.

3. Παροιμ. 23, 32.

καὶ κατηγοροῦν τὸν Ἀθανάσιον χάριν σου». Μόλις τὰ ἤκουσε, ἐθεώρησε ὑβριστικὰ τὰ ὀρθὰ αὐτὰ λόγια καὶ ἐξώρισε τοὺς ἐπισκόπους, ἐξηγριώθη ὁμως καὶ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, καὶ ἀπέστειλεν ἔτι ὠμοτέρας ἐπιστολάς ἐναντίον του διατάσσων νὰ πάθῃ ὅσα ἔπαθε καὶ νὰ παραδοθοῦν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς νὰ πράττουν ὅ,τι θέλουν.

77. Ὅλα αὐτὰ εἶναι φοβερά, ὑπερβαίνουν τὴν ἔννοιαν τοῦ φοβεροῦ· εἶναι ὁμως ἡ τακτικὴ ἡ ἀρμόζουσα εἰς ἄνθρωπον λαμβάνοντα τὴν μορφήν τοῦ ἀντιχρίστου. Πράγματι, ὁποῖος τὸν βλέπει νὰ προΐσταται τῶν θεωρουμένων ἐπισκόπων καὶ νὰ προεδρεύῃ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, εὐλόγως θὰ εἶπη ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως»¹ περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Δανιήλ. Διότι φέρει μὲν τὸ χριστιανικὸν ὄνομα, εἰσέρχεται εἰς τοὺς ἁγίους τόπους καὶ παραμένει εἰς αὐτοὺς ἀλλ' ἐρημώνει ὁμως τὰς ἐκκλησίας, καταλύει τοὺς κανόνας τῶν καὶ ἐπιβάλλει διὰ τῆς βίας τὰς ἀποφάσεις του. Ἄραγε τολμᾷ κανεὶς νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν τὴν περίοδον ὡς εἰρηνικὴν διὰ τοὺς Χριστιανούς; Δὲν εἶναι περίοδος διωγμοῦ μᾶλλον; Διωγμοῦ μάλιστα τοῦ ὁποίου ὁμοῖος δὲν ἐφάνη ποτὲ ὡς τώρα οὔτε ἴσως θὰ κἀνῃ ποτὲ κανεὶς παρόμοιον, ἐκτὸς βεβαίως ἀπὸ τὸν «υἱὸν τῆς ἀνομίας»², τὸν ὁποῖον προεικονίζουσαν ἤδη κατὰ τὸ παρὸν οἱ χριστομάχοι εἰς τὰ πρόσωπά των. Δι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται μεγίστη ἐπαγρύπνησις, μήπως αὐτὴ ἡ αἵρεσις ἡ τόσον ἀναίσχυντος, ἡ ὁποία χύνει «δηλητήριον κεράστου»³, ὅπως λέγεται εἰς τὰς Παροιμίας, καὶ διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους νὰ φρονοῦν κατὰ τοῦ Σωτῆρος, μήπως αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποστασία, μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἀντίχριστος, ἔχων βεβαίως ὡς πρόδρομόν του τὸν Κωνστάντιον. Διατί ἄλλωστε ἔχει τόσῃ μανίαν κατὰ τῶν εὐσεβῶν; Διατί ἀγωνίζεται ὡς νὰ ἦτο ἰδική του ἡ αἵρεσις καὶ θεωρεῖ ἐχθρόν του προσωπικὸν ὁποῖον δὲν πείθεται εἰς τὴν ἀρειανικὴν μανίαν; Διατί δέχεται μετὰ προθυμίας ὅσα λέγουσιν οἱ χριστομάχοι καὶ καταφρονεῖ τόσας

λεγόμενα καταθυμῶς δέχεται καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας συν-
 όδους ἀτιμάζει; Διατί τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας
 παραδίδοσθαι; Οὐχ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὖρη, πῶς εἰς αὐτὰς
 εἰσέλθῃ καὶ ἀποδέξῃται τοῦτον ἐτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῶ;

5 Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ καὶ
 πάλιν τοῦ πρὸ τούτου Πέτρου γέροντες ἐπίσκοποι ἐξεβάλλοντο,
 ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο, οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς
 στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομέ-
 νους.

10 78. Εὐκόλον δὲ τοῦτο Μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρόβλημα. Οἱ γὰρ
 πλείστοι, μᾶλλον δὲ οἱ πάντες οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰ-
 σιν οὐδὲ γνώσκουσι τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ'
 ὅλως τίς ἐστι Χριστιανισμός, ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιαν-
 νοὶ Γραφάς. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώλων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ
 15 τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρώτης πολιτείας διὰ τὴν ταλαίπω-
 ρον ἀλειτουρησίαν καὶ προστασίαν πείσαντές τε χρήμασι
 τοὺς πρὸ αὐτῶν Μελιτιανούς εἰς τοῦτο παρήλθον, καὶ πρὶν κα-
 τηχηθῶσιν. Εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν, ποία κατήχησις παρὰ Μελιτια-
 νοῖς ἐστίν; Ὅμως οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι ἤλθον ἅμα, καὶ
 20 εὐθὺς ὥσπερ παῖδες ὄνομα λαβόντες ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι.
 Καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦτοι ὄντες οὐδὲν ἠγήσαντο τὸ πρᾶγμα οὐδὲ
 διαφέρειν εὐσέβειαν ἀσεβείας ἐνόμισαν. Προθύμως γοῦν καὶ
 ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ γεγόνασιν. Ἄν δὲ καὶ ἕτε-
 ρόν τι προστάξῃ βασιλεύς, καὶ εἰς τοῦτο πάλιν εἰσὶν ἐτοιμοὶ
 25 μεταβάλλεσθαι. Ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἀγνοία ταχέως ἐπὶ τὴν
 συνήθη καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἦν μεμαθήκασιν ἀφροσύνην καταφέ-
 ρει τούτους. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐστὶν αὐτοῖς «ἀνέμω παντὶ καὶ
 κλύδωνι περιφέρεσθαι»), ἕως μόνον εἰσὶν ἀλειτούργητοι καὶ

1. Ὁ Πέτρος ἦτο ἐπίσκοπος τὸ 300 - 311, ὁ Ἀχιλλᾶς τὸ 312 - 313, ὁ Ἀλέξανδρος τὸ 313 - 328.

2. Ἐφ. 4, 14.

μεγάλας συνόδους; Διατί διέταξε νά παραδοθοῦν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς; Τὰ ἔκανε ὅλα αὐτὰ ὥστε ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀντίχριστος νά εὕρῃ τὸν τρόπον νά εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ νά ἀσπασθῆ τὸν Κωνσταντῖον ὁ ὁποῖος τοῦ ἠτοίμασε τὸ ἔδαφος. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν δὲ ἐξεδιώκοντο οἱ γέροντες ἐπίσκοποι οἱ χειροτονηθέντες ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν προκάτοχόν του Ἀχιλλᾶν, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Πέτρον¹, καὶ ἐτοποθετοῦντο ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἔλεγαν οἱ ἀκολουθοῦντες τοὺς στρατιώτας αἰρετικοί· ἔλεγαν δὲ ὅσους ὑπέσχοντο νά ἔχουν τὸ φρόνημά των.

78. Τὸ θέμα ἦτο εὐκόλον διὰ τοὺς Μελιτιανούς. Διότι οἱ περισσότεροι, μᾶλλον ὅλοι, δὲν ἔχουν τύχει θρησκευτικῆς ἀγωγῆς οὔτε γνωρίζουν τὴν ὑγιᾶ χριστιανικὴν πίστιν οὔτε κἂν ἀπλῶς τί εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς ἢ ποίας Γραφᾶς ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί. Διότι ἄλλοι μὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἄλλοι δὲ κατεῖχον προηγουμένως βουλευτικὸν καὶ ἄλλα ὑπάτα ἀξιώματα καὶ ἔγιναν Χριστιανοί ἐξ αἰτίας τῆς ἀθλίας ἀπαλλαγῆς ἐκ τῶν φόρων καὶ τῆς προστασίας, ἀφοῦ δὲ ἔπεισαν μὲ χρήματα τοὺς προηγουμένους Μελιτιανούς ἀνέλαβαν τὸ ἀξίωμα, πρὶν ἀκόμη κατηχηθοῦν! Ἀλλὰ καὶ ἂν φαίνεται ὅτι κατηχήθησαν, ποία κατήχησις ὑπάρχει εἰς τοὺς Μελιτιανούς; Δὲν φαίνεται ὅμως ὅτι κατηχήθησαν, ἀλλὰ εὐθύς ὅταν προσῆλθαν καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἐλάμβαναν ὄνομα ὅπως τὰ παιδιά, ὠνομάσθησαν ἐπίσκοποι. Ἐπειδὴ ἦσαν αὐτοῦ τοῦ εἶδους «χριστιανοί», δι' αὐτὸ δὲν ἔθεώρησαν τὸ πρᾶγμα σπουδαῖον καὶ ἐνόμισαν ὅτι δὲν διαφέρει ἡ ὀρθὴ ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένην πίστιν. Μὲ προθυμίαν, λοιπόν, καὶ ταχέως ἔγιναν ἀπὸ Μελιτιανοί Ἀρειανοί. Ἄν δὲ ὁ βασιλεὺς προστάξῃ καὶ ἄλλο τί, εἶναι ἐτοιμοὶ νά μεταβληθοῦν καὶ εἰς αὐτό. Διότι ἡ ἀγνοια τῆς εὐσεβείας ταχέως τοὺς παρασύρει εἰς τὴν συνήθη καὶ ἀνέκαθεν γνωστὴν εἰς αὐτοὺς ἀφροσύνην. Πράγματι εἶναι ἀσήμαντον δι' αὐτοὺς τὸ «νά φέρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν τυχόντα ἄνεμον καὶ στρόβιλον»²,

- τὴν χρεῖαν γιγνόμενοι. Οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπόν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παραντίκα προκρίνουσιν ἡδονήν, καὶ μόνον λέγουσι· «Φάγωμεν καὶ πῖωμεν· αὖριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν, πικριτιανῶν ἀντὶ Μελιτιανῶν,
- 5 ἢ πρόθεσις τοιαύτη καὶ ὁ τρόπος ἄπιστος, οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως πιστεύσαντες καὶ μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ζῶντες, οὗτοι πιστῶς εὐσεβοῦντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ γινώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ
- 10 ψευδεῖς καὶ φανερῶς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος μετανολίας κατεμάνθανον τὴν κατὰ Ἀθανασίου συντεθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὸν μὲν ἐκποδῶν ἄρῳσι, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάξωσι — ταῦτα συνορῶντες ὡς ἀληθείας
- 15 ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες ὑβρισθῆναι καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον εἴλοντο καὶ ὑπέμειναν ἢ κατ' αὐτοῦ ὑπογράψαι καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. Οὐ γὰρ ἐπελάθοντο ἃ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις ἀτιμία πολλή, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν βασιλεία οὐρανῶν.
- 20 Καὶ τοῖς μὲν ὀλιγόμοις καὶ φοβηθεῖσι Κωνσταντίον οὐδὲν ἔσται ἀγαθόν, τοῖς δὲ ὑπομείνασι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς ἐκ χειμῶνος ναύταις εὐδῖος λιμῆν, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος, οὕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, οἷαν ἔσχεν Ἰωσήφ μετὰ τὰς θλίψεις
- 25 ἐκείνας, οἷαν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλάς τῶν βασιλικῶν, οἷαν ἔχει νῦν ὁ Παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Οἷαν προσδοκῶντες καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ λαοὶ ταῦτα βλέποντες οὐκ ἡσθένησαν τῇ προ-

1. Α' Κορ. 15, 32.

2. Λογοπαλιγιον στηριζόμενον εἰς τὸ Μέλι, διὰ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ ὄνομα τῶν αἰρετικῶν.

ἀνάγκας των. Οἱ Μελιτιανοὶ ἄλλωστε δὲν ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ προτιμοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τὴν παροῦσαν ἡδονὴν καὶ λέγουν μόνον· «Φάγωμεν καὶ πῖωμεν, διότι αὖριον θὰ ἀποθάνωμεν»¹. Αὐτῶν τῶν ὑποκριτῶν, Πικριτιανῶν μᾶλλον παρὰ Μελιτιανῶν², αὐτῆ, λοιπόν, εἶναι ἡ πρόθεσις καὶ ὁ χαρακτήρ των ἀσταθῆς. Οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Σωτῆρος ὅμως, οἱ πραγματικοὶ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς καὶ ζοῦν ὄχι δι' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον, αὐτοὶ μένουσιν πιστοὶ εἰς τὴν εὐσέβειαν πρὸς τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦν Χριστόν καὶ γνωρίζουσιν, ὅπως ἤδη εἶπα, ὅτι αἱ προφάσεις κατὰ τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι ψευδεῖς καὶ ἐχαλκεύθησαν προφανῶς διὰ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Ἄλλωστε καὶ ἀπὸ τὴν μετάνοιαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος ἐπληροφορήθησαν σαφῶς τὴν χαλκευθεῖσαν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου συκοφαντίαν, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐκδίωξιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἀσεβείας τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας —ἐπειδὴ, λοιπόν, ἀντελήφθησαν ὅλα αὐτὰ, οἱ ἐπίσκοποι, ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες τῆς ἀληθείας, ἐπροτίμησαν καὶ ὑπέμειναν τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ἐξορίαν παρὰ νὰ ὑπογράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ ἔλθουν εἰς κοινωνίαν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς. Διότι ὄχι μόνον δὲν ἐλησμόνησαν ὅσα ἐδίδαξαν, ἀλλ' ἀντιθέτως γνωρίζουσιν ὅτι ὅσοι μὲν προδίδουν τὴν πίστιν θὰ ὑποστοῦν μεγάλην ταπείνωσιν, ἐνῶ ὅσοι ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐδὲν ἀγαθὸν θὰ κληρονομήσουν ὅσοι ἠδιαφόρησαν καὶ ἐφοβήθησαν τὸν Κωνστάντιον. Ὅσοι ὅμως ὑπέμειναν τὰς θλίψεις τοῦ παρόντος ὡς ναυτικοὶ κατὰ τὴν κακοκαιρίαν θὰ εὕρουν γαλήνιον λιμένα καὶ ὡς ἀθληταὶ θὰ λάβουν μετὰ τὸν ἀγῶνα τὸν στέφανον. Θὰ ἔχουν δὲ αὐτοὶ τόσῃν μεγάλῃν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅσην εἶχεν ὁ Ἰωσήφ μετὰ τὰς ταλαιπωρίας του, ὅσην εἶχεν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλάς τῶν αὐλικῶν, ὅσην ἔχει τώρα ὁ στεφανούμενος ἀπὸ τὸν Σωτῆρα Παῦλος. Αὐτὴν τὴν χαρὰν προσδοκῶντες καὶ οἱ ἅπανταχοῦ

αιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει καὶ πλέον ἠϋξήσαν τὴν προθυμίαν. Πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ τῆς συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἰρετικῶν καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ
5 τῇ ὁμοφροσύνῃ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον.

80. Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις δύναιτο λέγειν κατὰ τῆς μυσσαρᾶς καὶ χριστομάχου ταύτης αἵρέσεως. Πολλὰ δὲ καὶ ἀποδειξίειεν ἂν τις εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου τὰ ἐπιτηδεύματα Κων-
10 σταντίου. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, «Ἐκ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδὲν ἔστιν εὐλογον ἐν αὐτῇ», παντὸς δὲ ὀνότου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται, ὥστε καὶ μόνον ἐξ ἀκοῆς φευκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέγραμα κυνὸς καὶ δρακόντων ἰόν, ἔστι δὲ καὶ Κοστύλλιος ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα φέρων τοῦ ἀντικει-
15 μένου. Ἴνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ πάντας αὐτῇ πεισθῆναι παραγγελλούσῃ διὰ τε τὰς ἄλλας αἵρέσεις καὶ μάλιστα διὰ ταύτην. Ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ παράγγελμα τοῦτο· «Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέ-
20 σου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη Κυρίου». Τοῦτο γὰρ πρὸς διδασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν, ἵν', εἰ μὲν τις ἠπατήθη παρ' αὐτῶν ἐξελθὼν ὡς ἀπὸ Σοδόμων, μηκέτι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ, μήποτε πάθῃ τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ, εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἵρέσεως
25 διέμεινεν, ἔχῃ τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «Οὐκ ἐξεπετάσαμεν χεῖρα ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἄλλότριον», οὐδὲ «προσεκνήσαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν», οὐδὲ «ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα) τὰ πάντα Θεὸν διὰ τοῦ σοῦ Λό-

1. Ἦσ. 1, 6.

2. Ἦσ. 52, 11.

3. Βλ. Γεν. 19, 26.

4. Ψαλμ. 43, 21.

5. Ἱερ. 1, 16.

τῆς χώρας λαοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔβλεπαν τὰ διαπραττόμενα ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, δὲν ἐλύγισαν κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐδυναμώθη ἡ πίστις των καὶ ηὐξήθη ἀκόμη περισσότερον ἢ προθυμία των. Διότι, ὅταν ἐπληροφορήθησαν τὴν συκοφαντίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν, κατακρίνουν μὲν τὸν διώκτην, ὑποστηρίζουν δὲ μὲ τὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν ὁμοφροσύνην των τοὺς διωκομένους, διὰ νὰ λάβουν καὶ αὐτοί, οἱ πιστοὶ λαϊκοί, τὸν στέφανον τῆς ὁμολογίας.

80. Θὰ ἠδύνατό τις βεβαίως νὰ εἶπη πολλὰ κατ' αὐτῆς τῆς βδελυρᾶς καὶ χριστομάχου αἰρέσεως. Πολλὰς ἐπίσης θὰ ἠδύνατο νὰ προσαγάγῃ ἀποδείξεις περὶ τοῦ ὅτι αἱ πράξεις τοῦ Κωνσταντίου εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου. Διότι, ὅπως εἶπεν ὁ προφήτης, «Ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδὲν εὐλογον ἔχει»¹ ἡ αἵρεσις, εἶναι δὲ πλήρης ἀπὸ ἀκαθαρσίαν καὶ ἀσέβειαν τόσον, ὥστε νὰ πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν καὶ νὰ τὴν ἀκούωμεν ὡς ἐξέραμα σκύλου καὶ δηλητήριον ὄφρων· ὁ Κοστύλλιος ἐξ ἄλλου φέρει προφανῶς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντιχρίστου. Διὰ νὰ μὴ κατηγορῶμεν ὁμως, καλὸν εἶναι νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ νὰ ὑπακούσωμεν εἰς ὅσα ἐντέλλεται καὶ διὰ τὰς ἄλλας αἰρέσεις καὶ κυρίως δι' αὐτὴν. Παραγγέλλει δὲ ἡ Γραφή σχετικῶς τὰ ἐξῆς· «Ἀπομακρυνθῆτε, ἀπομακρυνθῆτε, ἐξέλθετε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μὴ ἐγγίσετε ἀκάθαρτον, ἐξέλθετε ἀπὸ ἀνάμεσά των καὶ ἀποχωρισθῆτε ὅσοι βαστάζετε τὰ σκεύη τοῦ Κυρίου»². Αὐτὸ δὲ ἀρκεῖ διὰ νὰ διδαχθοῦν οἱ πάντες. Ἔτσι ὁποῖος ἐξηπατήθη ἀπὸ αὐτοῦς, ἄς φύγῃ ἀπὸ τὰ Σόδομα καὶ ἄς μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον, διὰ νὰ μὴ πάθῃ ὅ,τι ἡ γυναῖκα τοῦ Λῶτ³. Ὅποῖος πάλιν ἔμεινεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καθαρὸς ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ αὐτὴν αἵρεσιν, ἄς ἔχη τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «Δὲν ὑψώσαμεν τὰ χέρια μας πρὸς ξένον Θεόν»⁴ οὔτε «προσεκυνήσαμεν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας»⁵, οὔτε «ἐλετραύσαμεν τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ κτίστου»⁶ τῶν πάντων διὰ τοῦ Λόγου σου,

6. Ρωμ. 1, 25.

γου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ τῷ Πατρὶ καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
 5 (Ἀθανασίου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου, οὗτος ὁ λόγος διόλου κατὰ Κωνσταντίου συντέτακται τῷ πάπῳ).

Διαμαρτυρία δευτέρα

81. Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἐξῆς ὑπογραφόντων ὁ λαὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις
 10 ἐστὶν ὑπὸ Ἀθανασίου τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον.

Ἦδη μὲν διεμαρτυράμεθα περὶ ἧς πεπόνθαμεν νικτερινῆς ἐφόδου ἡμεῖς τε καὶ τὸ Κυριακόν, εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεία οὐκ ἦν, ἐφ' οἷς πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκέ τε καὶ γινώσκει. Τά τε γὰρ εὖρεθέντα σώματα τῶν ἀναιρεθέντων δημοσίᾳ προετέθη
 15 καὶ τὰ ἐν τῷ Κυριακῷ ὄπλα τε καὶ τόξα κέκραγε τὴν παρανομίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος δοῦξ Συριανὸς βιάζεται πάντας συνθέσθαι αὐτῷ, ὡς οὔτε θορύβου γενομένου οὔτε τινὸς ἀποθανόντος, ἔλεγχος δὲ οὗτος οὐκ ὀλίγος μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλανθρωπο-
 20 τάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. Οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς οὕτω γενομένοις, εἰ ἐκ προστάξεως ταῦτα πεποιήκει. Καὶ γὰρ ἀπελθόντας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν καὶ ἀξιούντας μηδεὶ βίαν ποιεῖν μηδὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα ἐκέλευσε Χριστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας
 25 νικτὸς πόλεμον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρόμεθα, ἥδη καὶ μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὐγούστον. Ὁρκίζομεν δὲ κατὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσε-

1. Ὡς γνωστὸν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀπεκαλεῖτο ἀνέκαθεν πάπας.

τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου εἰς σὲ τὸν Πατέρα καὶ μαζί εἰς αὐτὸν τὸν Λόγον ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(Ἐπιτομὴ τοῦ Ἐπισκόπου, πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ ὧν ἔγιναν ἀπὸ τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπὶ Κωνσταντίου. Αὐτὸ τὸ ἔργον συνετάχθη ὁλόκληρον κατὰ τοῦ Κωνσταντίου ὑπὸ τοῦ Πάπα!).

Δευτέρα διαμαρτυρία

81. Διὰ τὰ ἐξῆς διαμαρτύρεται δημοσίως διὰ τῶν ἐν συνεχείᾳ ὑπογραφόντων ὁ λαὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὑπόκειται εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

Ἐχομεν ἤδη διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, τὴν ὁποίαν ἐπάθαμεν ἡμεῖς καὶ τὸ Κυριακόν, παρ' ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη διαμαρτυρίας, διότι ὅλη ἡ πόλις ἔλαβε γνῶσιν καὶ γνωρίζει τὸ πρᾶγμα. Διότι τὰ εὐρεθέντα σώματα τῶν φονευθέντων ἐξετέθησαν εἰς δημοσίαν θέαν καὶ τὰ ὄπλα καὶ τὰ τόξα εἰς τὸ Κυριακόν κραυγάζουν περὶ τῆς παρανομίας. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν μας ὁ ἐκλαμπρότατος δούξ Συριανὸς ἐκβιάζει τοὺς πάντας νὰ συμφωνήσουν μαζί του ὅτι οὔτε φασαρία ἔγινε οὔτε κανεὶς ἐφονεύθη, αὐτὸ ἀποτελεῖ μεγάλην ἀπόδειξιν ὅτι δὲν συνέβησαν αὐτὰ κατὰ σύμφωνον γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. Διότι δὲν θὰ ἐφοβεῖτο βεβαίως ὁ Συριανὸς διὰ τὰ γενόμενα, ἂν τὰ εἶχε κάμει κατόπιν διαταγῆς. Ὅταν ὁμως ἡμεῖς τὸν ἐπεσκέφθημεν καὶ ἐζητήσαμε νὰ μὴ ἐκβιάζη κανένα καὶ νὰ μὴ ἀρνῆται τὰ γενόμενα, διέταξε νὰ μᾶς κτυπήσουν μὲ ρόπαλα, παρ' ὅτι εἴμεθα Χριστιανοί, ἀποδεικνύων καὶ δι' αὐτῆς τῆς κακομεταχειρίσεώς μας τὸν νυκτερινὸν πόλεμον κατὰ τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ διακηρύσσομεν τώρα δημοσίως αὐτὰ, ἐνῶ μερικοὶ ἀπὸ ἡμᾶς ἐτοιμάζονται ἤδη νὰ μεταβοῦν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Αὐγούστον. Ἐξορκίζομεν δὲ εἰς τὸν παντοκράτορα Θεὸν

βεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τὸν τε ἔπαρχον τῆς Αἰγύ-
 πτου Μάξιμον καὶ τοὺς κουριώσους ἀνενεγκεῖν πάντα ἐπὶ τὴν
 εὐσέβειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων
 ἐπαρχῶν. Ὁρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας κυρῶσαι
 5 ταῦτα πανταχοῦ καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου
 ἀνενεγκεῖν καὶ εἰς τοὺς ἐπαρχοὺς καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικα-
 στάς, ἵνα γνωσθῇ ὁ γενόμενος πόλεμος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας,
 καὶ ὅτι ἐν καιροῖς τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου ἐποίησε Συ-
 ριανὸς γενέσθαι μάρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους πολλούς.
 10 Ἐπιφωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν Φεβρουαρίων, τουτέστι
 τῆς ἰδ' τοῦ Μεχίρ μηνός, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ Κύριακῷ
 καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων —σύναξις γὰρ ἔμελλε τῇ παρα-
 σκευῇ γίνεσθαι—, ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπῆλθεν ἡμῖν
 τε καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ λαμπρότατος δοῦξ Συριανὸς μετὰ πολ-
 15 λῶν λεγεῶνων στρατιωτῶν ἐχόντων ὄπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ
 βέλη καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη καὶ τὰς περικεφαλαίας ἐπὶ τῶν
 κεφαλῶν. Καὶ ἀληθῶς εὐχομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γνω-
 μένης τὰς μὲν θύρας κατέαξαν, ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεώ-
 γεισαν αἱ θύραι, ἐκέλευσε. Καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἠγάλαζον
 20 καὶ κτύπος ἐγένετο τῶν ὄπλων καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ
 ἐκ τῶν λύχνων φωτί. Καὶ λοιπὸν τὰ ἐκ τούτων, παρθένοι ἀνη-
 ροῦντο καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις ἐπερ-
 χομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξενόμενοι ἐθανатоῦν-
 το. Ἐνιοὶ δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν ἐτρέπον-
 25 το καὶ γυμνάς ἴστων τὰ παρθέτους, ὁπότε φόβος ἦν αὐταῖς
 μείζων τοῦ θανάτου τὸ κἂν ὄλωσ ἀπτεσθαί τινας αὐτῶν. Καὶ
 ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου προτρέπων πάντας
 εὐχεσθαι, ὁ δὲ δοῦξ ἐστρατήγει ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ Ἰλάριον
 τὸν νοτάριον ἐνεργοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. Ὁ
 30 μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἐλκόμενος παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. Παρα-

εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δήμων νὰ τὰ ἀναφέρουν ὅλα εἰς τὴν εὐσέβειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐκλαμπροτάτων ἐπάρχων. Ἐξορκίζομεν ἀκόμη ὅλους τοὺς ναυτικούς νὰ τὰ διακηρύξουν παντοῦ καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν ἀκοὴν τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου, εἰς τοὺς ἐπάρχους καὶ τοὺς τοπικούς δικαστάς, ὥστε νὰ γνωσθῇ ὁ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενος πόλεμος καὶ ὅτι ὁ Συριανὸς ἔγινεν αἰτία ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου νὰ μαρτυρήσουν παρθένοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὅταν δηλαδὴ ἐξημέρωνεν ἡ 9ῆ Φεβρουαρίου, δηλαδὴ τὴν 14ην τοῦ μηνὸς Μεχίρ, ἐνῶ ἡμεῖς ἐκάναμεν ἀγρυπνίαν εἰς τὸ Κυριακὸν καὶ προσηυχόμεθα —διότι ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ συναξις κατὰ τὴν Παρασκευήν—, αἰφνιδίως περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπέδραμεν ἐναντίον ἡμῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας ὁ ἐκλαμπρότατος δούξ Συριανὸς μὲ πολλὰς λεγεῶνας στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ὄπλα, γυμνὰ ξίφη, βέλη καὶ ἄλλα πολεμικὰ ὄργανα καθὼς καὶ περικεφαλαίας εἰς τὰς κεφαλὰς. Ἐνῶ δὲ ἡμεῖς πράγματι προσηυχόμεθα καὶ ἠκούαμεν τὰ ἀναγνώσματα, ἔσπασαν τὰς θύρας· ὅταν δὲ τὸ πλῆθος ἤνοιξε διὰ τῆς βίας τὰς θύρας, ὁ Συριανὸς ἔδωσε διαταγὰς. Ἔτσι ἄλλοι ἐχρησιμοποίησαν τὰ τόξα, ἄλλοι ἐκραύγαζαν πολεμικὰς κραυγὰς, ἐκτύπων τὰ ὄπλα καὶ τὰ ξίφη ἐγυάλιζαν εἰς τὸ φῶς τῶν λυχνιῶν. Εἰς τὴν συνέχειαν παρθένοι ἐφονεύοντο, πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ ἐπιπταν ὁ ἓνας ἐπὶ τοῦ ἄλλου πρὸ τῶν ἐφορμώντων στρατιωτῶν καὶ ἄνδρες ἐφονεύοντο ἀπὸ τὰ βέλη τῶν τόξων. Μερικοὶ δὲ στρατιῶται ἐτρέποντο εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ ἀπεγύμνωναν τὰς παρθένας, αἱ ὅποια ἐφοβοῦντο περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον μήπως τὰς ἐγγίσει κανεῖς. Παρὰ ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος ἐκάθητο εἰς τὸν θρόνον του προτρέπων ὅλους νὰ προσεύχωνται, ἐνῶ ὁ δούξ διηύθυνεν ὡς στρατηγὸς τὴν ἔφοδον ἔχων πλησίον του τὸν νοτάριον Ἰλάριον, ὁ ὅποιος ἐμηχανεύετο ὅσα ἀπεδείχθησαν τελικῶς. Ὁ ἐπίσκοπος ἐσύρθη βιαίως καὶ παρ'

λυθείς γοῦν μεγάλως καὶ ὡς νεκρὸς γενόμενος, οὐκ οἶδαμεν,
 ποῦ γέγονεν ἀφανῆς παρ' αὐτῶν—ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπού-
 दाζον. Οἱ δὲ ὡς εἶδον πολλοὺς ἀποθανόντας, προσέταττον τοῖς
 στρατιώταις ἀφανῆ τὰ σώματα καταστήσαι τῶν τετελευτηκό-
 5 των. Αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκρὰ ἀγιώταται παρθένοι ἐτάφη-
 σαν ἐν τοῖς μνήμασιν ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς
 τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες. Διάκονοι
 δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς καὶ συνεκλείον-
 το. Οὐκ ἄχρι δὲ τούτων ἔστη τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ
 10 ταῦτα γενέσθαι ὁ βουλούμενος λοιπὸν ἦν ἠβούλετο θύραν κατε-
 ἄσσων ἦνοιγε καὶ ἠρεῦνα καὶ ἠροπαζε τὰ ἔνδον, καὶ εἰς τοιού-
 τους τόπους εἰσῆρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς
 ἔξεστιν εἰσελθεῖν. Οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως
 Γοργόνιος· ἐκεῖ γὰρ ἦν. Οὐ μικρὸς γὰρ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης
 15 πολεμικῆς ἐφόδου τὸ ἐν τῷ Κυριακῷ καταλιπεῖν τὰ παρὰ τῶν
 εἰσελθόντων ὄπλα καὶ βέλη καὶ ξίφη· μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμά-
 σθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴδὲ ἀρνήσασθαι δυναθῶσι. Καὶ γὰρ
 πολλάκις ἀπέστειλε τὸν τῆς τάξεως Δυνάμιον καὶ τὸν στρα-
 τηγὸν θέλων αὐτὰ ἄραι· καὶ τέως οὐ συνεχωρήσαμεν, ἕως πᾶσι
 20 γνωσθῆ. Εἰ μὲν οὖν πρόσταγμα ἔστι διώκεσθαι ἡμᾶς, ἔτοιμοι
 πάντες μαρτυρησάμεν· εἰ δὲ μὴ ἔστι τοῦ Ἀγούστου πρόσταγμα,
 ἀξιούμεν τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς πολι-
 τευτὰς πάντας ἀξιῶσαι αὐτὸν μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι.
 Ἀξιούμεν δὲ καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν δέησιν ἀνενεχθῆναι, ἵνα
 25 μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν ὧδε.
 Μέχρι γὰρ θανάτου ἐστήκαμεν αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδε-
 σιμώτατον Ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἡμῖν δέδωκε κατὰ
 διαδοχὴν τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος

ὀλίγον νὰ κατακομματιασθῆ. Περιέπεσεν δὲ εἰς ἀναισθησίαν, ὁμοιάζων πρὸς νεκρόν, δὲν γνωρίζομεν ὅμως ποῦ τὸν ἐξαφάνισαν —διότι ἐβιάζοντο νὰ τὸν φονεύσουν. Αὐτοὶ δὲ ὅταν εἶδαν ὅτι ἀπέθαναν πολλοί, διέταξαν τοὺς στρατιώτας νὰ ἐξαφανίσουν τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων. Ὅσαι ἐκ τῶν ἀγιωτάτων παρθένων ἐγκατελείφθησαν νεκραὶ ἐτάφησαν εἰς τὰ μνήματα ἔχουσαι τὸ καύχημα ὅτι ἐμαρτύρησαν κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου. Ἐξ ἄλλου διάκονοι ἐξυλοκοπήθησαν ἀγρίως καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸ Κυριακόν. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἐσταμάτησεν ἐδῶ· διότι μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ συμβάντα ὁποῖος ἤθελεν ἔσπαζεν ὅποιαν θύραν ἤθελε, ἦνοιγε, ἠρέυνα καὶ ἠρπαζε ὅ,τι ἦτο μέσα· εἰσῆρχετο μάλιστα καὶ εἰς τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν δύνανται νὰ εἰσέλθουν οὔτε ὅλοι οἱ Χριστιανοί. Αὐτὰ τὰ γνωρίζει καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως Γοργόνιος, διότι ἦτο ἐκεῖ. Μεγίστη δὲ ἀπόδειξις αὐτῆς τῆς πολεμικῆς ἐφόδου εἶναι ὅτι ἐγκατελείφθησαν ὅπλα, βέλη καὶ ξίφη εἰς τὸ Κυριακόν ἀπὸ τοὺς εἰσβολεῖς, τὰ ὁποῖα εἶναι κρεμασμένα μέχρι τώρα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ δυνηθοῦν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν. Διότι ἀπέστειλε πολλάκις τὸν στρατιωτικὸν Δυνάμιον καὶ τὸν στρατηγόν, διότι ἤθελε νὰ τὰ πάρῃ, ἀλλὰ μέχρι σήμερον δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέψαμεν, διὰ νὰ γίνῃ γνωστὸν τὸ γεγονός εἰς ὅλους. Ἄν, λοιπόν, ὑπάρχη διαταγὴ νὰ διωκώμεθα, εἴμεθα ὅλοι ἔτοιμοι νὰ ὑποστῶμεν τὸ μαρτύριον· ἂν ὅμως δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Αὐγουστον ἢ διαταγὴ, ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τὸν ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτικούς ἄρχοντας νὰ ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὸν Συριανὸν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ παρόμοια πράγματα τοῦ λοιποῦ. Ἀπαιτοῦμεν ἐπίσης νὰ διαβιβασθῆ δεόντως ἢ ἐξῆς αἴτησίς μας, νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν δηλαδὴ νὰ ἀποστείλουν κάποιον ἄλλον ἐπίσκοπον. Διότι ἐπιθυμοῦμεν, ἐδραῖοι μέχρι θανάτου, αὐτὸν τὸν αἰδεσιμώτατον Ἀθανάσιον, τὸν ὁποῖον μᾶς ἔδωσεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ὡς διάδοχον τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ἄλλωστε μὲ ἐπιστολὰς καὶ ὄρκους καὶ ὁ ἴδιος ὁ εὐσεβεστάτος

Αὔγουστος Κωνσταντίος μετὰ γραμμάτων καὶ ὄρκων ἀπέ-
 στείλει. Πιστεύομεν γάρ, ὅτι, ἐὰν μάθῃ ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγα-
 νακτῆσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, οὐδὲν δὲ παρὰ τοὺς ὄρκους
 ποιήσει, ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσει τὸν ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀθα-
 νάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν.

Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίλωνος καὶ Κολλιανοῦ τῶν
 λαμπροτάτων ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις Μεχίρ ιζ', ἣτις
 ἐστὶ τῇ πρὸ μιᾶς εἰδῶν Φεβρουαρίων.

Αὔγουστος Κωνστάντιος. Διότι εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι, ἂν τὰ μάθη ἢ εὐσέβειά του, θὰ ἀγανακτήσῃ μὲ τὰ γεγονότα καὶ δὲν θὰ παραβῆ κατ' οὐδέν τοὺς ὄρκους του, ἀλλὰ θὰ προτρέψῃ καὶ πάλιν τὸν ἐπίσκοπόν μας Ἐθανάσιον νὰ παραμείνῃ μαζί μας.

Πρὸς τοὺς ὑπάτους οἱ ὅποιοι ὠρίσθησαν νὰ διαδεχθοῦν τὴν ὑπατείαν τῶν ἐκλαμπροτάτων Ἀρβαιθίωνος καὶ Κολλιανοῦ, Μεχρὶ 17η, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν 12ην Φεβρουαρίου.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους.
 — Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας· εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις		Βασιλειῶν Α'	
4	12	232	5 1 ἐ. 326,6
5	3	84,4	6 326,8
	24	44,6	15 1 ἐ. 286,4
14	14	32,23	22 9 344,25
17	23	32,23	19 344,23
19	26	372,23	26 1 344,27
20	1 ἐ.	46,5	9 276,23 - 278,1
46	4	46,4	
Ἔξοδος		Βασιλειῶν Γ'	
1	1	62,15	18 1 ἐ. 320,3
3	14	88,24	19 3 ἐ. 310,7
7	11	272,1	20 1 ἐ. 222,17· 320,6
12	41	82,17	2 320,9
17	1 ἐ.	46,7	7 304,27· 346,7
19	18	46,6	22 10 344,16
20	2	88,24	18 344,16
Λευϊτικὸν		Βασιλειῶν Δ'	
10	1	54,23	6 16 292,8
Δευτερονόμιον		Ἔσδρας Α'	
13	13 - 14,1	42,16	
32	6	102,27 - 104,1	3 12 136,22

		Ψαλμοί	Σοφία Σολομῶντος		
2	7	62,18	2	21	352,4
32	9	50,26			
35	10	58,27		ΐωήλ	
43	21	372,25	1	4	82,9
44	2	86,22· 138,6	2	17	368,19
45	8	82,13			
73	6	276,13		Μαλαχίας	
99	3	46,9	3	6	138,14
103	24	72,24			
109	3	62,18· 86,23· 104,2· 138,6		Ήσαίας	
118	73	50,16	1	2	52,16
138	6	216,2		6	372,10
				22	54,23
Παροιμίας Σολομῶντος			5	20	40,4· 220,13
2	13	242,13	14	27	218,8
3	19	72,26	26	20	312,1
7	22	350,1	32	6	26,19
8	22	60,21· 64,18· 64,21· 102,22	40	48	44,23
			44	24	50,13
	25	62,20· 104,3	48	13	72,20
	30	106,10	49	5	50,18
12	10	332,7	50	6	292,27
18	1	30,8	51	16	72,21
	3	140,9	52	11	372,18
23	32	364,20	66	2	46,14· 50,12
24	22	316,15			
	50	338,24		ΐερεμίας	
25	2	216,3	1	5	46,20· 50,11
28	28	356,26		16	372,26
29	12	348,15	2	12	306,28 - 308,1
				13	60,2
	Ήκκλησιαστής		4	22	158,19
7	24	216,1	5	30	306,25
	26	216,12	13	23	120,12
Ήσμα ἄσμάτων			Βῆαρούχ		
5	2	276,17	3	12	60,1· 68,2

	Κολοσσαεῖς		14	64,12
			15	64,15
1	12-17	74,10	4	15
	15	104,1· 104,26	7	15
			11	3
	Θεσσαλονικεῖς Β'		13	8
2	3	364,17		
				Ἰακώβου
	Τιμόθεον Α'		1	8
1	4	342,15	2	7
2	11	66,7		
3	8	38,16		Πέτρου Α'
4	1	140,26 - 142,1	5	8
	13	54,16		238,16· 252,22
				Πέτρου Β'
	Τιμόθεον Β'		2	22
2	17	140,18		36,10· 52,11· 268,12
3	17	66,7		
				Ἰωάννου Α'
	Ἑβραίους		1	5
1	1	30,4	2	7
	1-2	74,3		
	3	58,26· 106,3·		
2	10	138,21	10	
				Ἰωάννου Β'
				142,13

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A	Ἄγαθος (ἐπίσκοπος) 354,12
Ἄβδιου 320,4	Ἄγαθος (πρεσβύτερος) 142,25· 144,22
Ἄβελ 38,10	ἀγαθότης 28,18· 56,12
Ἄβιμέλεχ 46,5	Ἄγαθων (διάκονος) 144,8
Ἄβραάμ (33)· 38,7· 42,22· 46,5· 54,8	ἀγάπη 74,13· 82,8· 150,27· 156,2· 176,10· 180,22· 184,16· 194,17· 218,19· 222,3
Ἄγαθοδαίμων (ἐπίσκοπος) 354,12	ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ 222,3
ἀγαθὸν 138,6· 370,21	ἄγγελος 38,20· 80,1
ἀγαθὸς 86,22· 180,29· 186,11· 228,2· 278,9	

ἀγέννητος (12· 116)· 46,25·
 108,5· 110,2· 112,7· 114,17·
 116,2· 118,2· 120,3· 128,14·
 ἄγιος, -οι 58,24· 60,13· 74,11·
 76,5· 90,18· 100,20· 146,9·
 204,1· 218,9· 280,7· 290,11·
 310,8· 322,20· 346,26· 358,10·
 346,26· 364,12

ἀγιότης 180,8

(* Ἀγκυρα 228)

ἀγνωμοσύνη 36,4

ἀγνωσία 70,25

* Ἀγριππίνη (πόλις Γαλλίας) 254,9

ἀγχίνοια 154,19

* Ἀδὰμ (10)· 38,11· 44,6· 48,26·
 50,2· 84,3

* Ἀδελφίος (ἐπίσκοπος) 354,10

ἀδιάρητος 84,6· 88,2· 90,21

ἀδικία 192,21· 338,25· 346,25·
 356,25

* Ἀδριανούπολις (19·251)· 228,2·
 250,7

* Αἰθαλῆς 134,16

* Ἄζωτος 326,7

ἀθανασία 164,21· 178,23· 180,20·

* Ἀθανάσιος (διάκονος) 144,3

* Ἀθανάσιος (διάκονος) 144,5

ἀθεότης 206,6· 356,9

* Ἀθηνόδωρος 354,25

Αἴγυπτος (13· 15· 20· 23· 225·
 322· 340)· 46,4· 82,12· 136,18·
 146,10· 148,10· 150,14· 178,10·
 190,20· 194,17· 188,6· 236,6·
 238,23· 248,15· 258,29· 262,8·
 268,5· 270,24· 350,7· 352,1·
 368,6· 374,27· 376,1· 378,22

αἰδιότης 164,9

Αἰθιοπία 288,9

Αἰθίοψ - οπες 120,12

αἷμα 298,17

αἵρεσις (9· 17· 18· 22· 70· 214)·
 26,5· 30,15· 34,4· 36,8· 40,11·
 66,14· 106,28· 108,2· 120,6·
 124,6· 134,7· 140,10· 150,26·
 152,7· 196,2· 210,4· 214,10·
 218,6· 220,15· 222,2· 224,13·
 226,9· 228,11· 234,12· 236,9·
 240,15· 246,10· 252,2· 256,3·
 264,11· 266,9· 268,9· 270,3·
 272,24· 274,23· 280,3· 282,7·
 284,11· 286,9· 288,6· 292,16·
 294,10· 296,13· 298,5· 302,16·
 304,11· 306,6· 308,18· 314,2·
 316,1· 318,8· 320,8· 324,19·
 326,9· 336,4· 338,5· 340,8·
 342,4 - 344,1· 346,3· 350,9·
 352,16· 358,16· 364,25· 368,7·
 379,17· αἵρεσις ἀρειανῆ 30,25·
 36,8· 66,14· 106,28· 152,7·
 252,25· 264,11· 280,3· 282,7·
 288,6· 306,20· 308,18· 318,8·
 342,4· 368,7· αἵρεσις χριστομά-
 χος 294,17

αἰρετικός, -οι (9· 10· 12· 13· 21·
 22· 23· 186· 279· 370)· 32,4·
 78,28· 84,11· 94,23· 104,25·
 108,2· 204,15· 206,14· 208,5·
 210,24· 270,10· 272,5· 278,15·
 296,12· 314,20· 318,8· 320,23·
 322,12· 332,21· 340,10· 344,28·
 350,17· 360,24· 372,3

αἰσχύνη 276,6

αἰών, -ες 38,12· 64,11· 74,6·
 76,10· 120,24· 122,23· 130,12·
 152,5· 188,9

* Ἀκάκιος (ἐπίσκοπος Καισαρείας)
 (35· 248· 262)· 34,25· 36,4·
 248,20· 266,19

- ἀκατάληπτος 88,11
 ἀλαζονεία 358,23
 Ἁλεξάνδρεια (13· 15· 16· 17· 19·
 70· 21· 23· 98· 99· 132· 156·
 194· 196· 200· 262· 312· 324·
 328· 340· 374)· 98,1· 130,27·
 142,17· 150,8· 162,9· 168,1·
 196,26· 236,8· 244,2· 248,15·
 250,16· 252,11· 256,8· 258,24·
 262,10· 290,1· 308,24· 310,23·
 350,6· 352,14· 352,18· 354,1·
 380,1· 374,9
 Ἁλέξανδρος (ἐπίσκοπος Ἁλε-
 ξανδρείας) (13· 366)· 130,26·
 132,18· 142,21· 148,24· 150,17·
 212,12· 366,5
 Ἁλέξανδρος (διάκονος) 144,28
 Ἁλέξανδρος (διάκονος) 144,28
 ἀλήθεια (10)· 28,3· 30,9· 32,18·
 34,18· 36,2· 38,2· 66,26· 70,19·
 74,23· 76,2· 78,5· 84,23·
 94,23· 118,23· 120,17· 122,4·
 124,8· 136,21· 140,28· 154,5·
 158,18· 162,13· 168,8· 176,18·
 178,4· 184,8· 186,12· 214,11·
 216,9· 226,2· 226,9· 232,18·
 274,28· 276,2· 298,17· 306,2·
 310,12· 320,9· 330,9· 344,2·
 368,24· 370,1· ἀληθείας φῶς
 178,4
 ἀλλοίωσις 96,23· 128,13
 ἀλλοιωτός, - οἱ 126,13· 136,5·
 138,12· 152,24
 [Ἁλφῶν (ἐπίσκοπος Νικομη-
 δείας) 186]
 Ἁμαλήκ 46,8
 ἀμαρτήμα 172,21· 308,13
 ἀμαρτία 38,13· 74,14· 142,14·
 176,1
 Ἁμμων 352, 19
 Ἁμμῶν (γραφεύς) 212,11
 Ἁμμωνᾶς (πρεσβύτερος) 144,19
 Ἁμμωνιακή 354,25
 Ἁμμώνιος 354,1
 Ἁμμώνιος 264,31
 Ἁμμώνιος (ἐπίσκοπος) 354,1
 Ἁμμώνιος (ἐπίσκοπος) 354,14
 Ἁμμώνιος (διάκονος) 144,2
 Ἁμμώνιος (διάκονος) 146,1
 Ἁμμώνιος (πρεσβύτερος) 144,16
 Ἁμυντιανός (διάκονος) 144,7
 Ἁνάγαμφος 354,2
 ἀναισχυντία 40,19· 364,19
 ἀναλλοίωτος, - οἱ 90,22
 ἀνεξικακία 184,16
 ἀνήρ·(35)·96,13·102,17·132,25·
 148,2· 156,3· 176,24· 202,10·
 226,7· 228,2· 282,3· ἀνήρ ἀπο-
 στολικὸς 282,3· ἀνήρ πνευμα-
 τοφόρος 102,17
 ἀνθρώπος (16· 64· 312)· 28, 7·
 36,14· 46,6· 48,26· 54,14·
 56,2· 58,4· 60,5· 62,6· 64,4·
 66,11· 70,8· 82,5· 84,2· 104,1·
 122,25· 126,6· 138,17· 150,13·
 152,17· 158,16· 166,10· 174,25·
 176,27· 204,2· 208,4· 214,15
 216,17· 218,12· 220,12· 232,2·
 240,3· 274,27· 294,25· 296,1·
 300,7· 302,4· 304,6· 310,10·
 320,4· 332,18· 336,10· 340,16·
 348,2· 356,21· 360,6·
 (Ἁνόμοιοι 230)
 ἀνόμοιος, - οἱ 42,5· 62,10· 92,4·
 94,4
 Ἁντιόχεια (19· 54· 150· 186·
 226· 227· 236· 238· 266)·
 226,7· 246,19· 254,15· 300,12·

- ἀντίχριστος (23)· 132,27·140,14·
 308,19· 336,7· 350,16· 358,3
 360,18· 362,1· 368,22
 * Ἀντώνιος (ὁ Μέγας) 242,8
 ἀπαύγασμα 58, 26· 60,7· 80,26·
 84,9· 90,15· 92,13· 94,2· 96,6·
 106,3· 138,8· ἀπαύγασμα τῆς
 δόξης 58,26· ἀπαύγασμα τοῦ
 Πατρὸς 138,8· ἀπαύγασμα
 φωτὸς 80,26
 * Ἄπισ 142,27
 ἀπιστία 158,17
 ἀποκάλυψις (11)· ἀποκάλυψις
 Θεοῦ (11)
 * Ἀπολλῶ (ἐπίσκοπος) 354,13
 * Ἀπολλώνιος (διάκονος) 144,4
 * Ἀπολλώνιος (ἐπίσκοπος) 354,12
 * Ἀπολλώνιος (πρεσβύτερος) 144,13
 ἀπολύτρωσις 74,14
 ἀπορροή 56,24
 ἀπόρροια 96,20· ἀπόρροια τῆς
 τοῦ Πατρὸς οὐσίας 96,20
 * Ἀπόστολος (323)· 38,15· 44,9·
 66,22· 74,2· 118,14· 138,18·
 142,2· 208,17· 214,13· 218,20·
 262,21· 284,1· 286,5· 342,13
 * Ἀπουλία 266,19
 ἀπώλεια 174,6
 * Ἀραβία (330)· 250,19
 * Ἀρβαθίων 380,6
 (* Ἀρειανισμὸς 21· 35· 227· 236·
 322)
 * Ἀρειανός, - οἱ (9· 10· 11· 12· 15·
 16· 17· 18· 19· 20· 21· 22· 23·
 32· 48· 120· 149· 214· 220·
 238· 262· 299)· 26,7· 30,12·
 34,23· 50,21· 66,14· 78,9·
 96,12· 118,27· 120,19· 158,7·
 194,26· 196,8· 198,4· 200,10·
 204,15· 206,1· 208,3· 212,10·
 218,6· 220,3· 236,21· 248,9·
 266,8· 268,75· 272,12· 282,16·
 286,11· 296,11· 298,11· 302,16·
 314,15· 320,21· 324,1· 326,25·
 332,13· 334,9· 336,1· 342,18·
 346,3· 352,15· 356,8· 358,8·
 364,3· 366,2· 374,5· Ἄρεια-
 νῶν αἵρεσις 66,14
 * Ἀρειομανίτης, - αι 196,2· 204,11·
 210,1· 212,7· 214,10 (214)·
 290,5· 370,17
 * Ἄρειος (11· 13· 14· 18· 48· 70·
 160· 214· 218)· 26,2· 48,1·
 70,4· 82,16· 84,20· 130,25·
 132,1· 134,15· 136,16· 142,18·
 144,14· 146,7· 152,8· 154,21·
 156,16· 158,1· 162,30· 166,2·
 170,7· 172,3· 176,1· 184,21·
 196,11· 218,7· 220,6· 226,1·
 244,19· 250,17· 272,9· 278,4·
 284,11· 298,19· 314,18· 340,21·
 350,9· 352,17· 364,26·
 * Ἄρειος 134,16
 * Ἀρελάτη (272)· 272,4
 ἀρετή 44,1· 50,19· 52,23· 82,25·
 90,11· 146,27· 180,15· 262,15·
 288,8
 (* Ἀριστοτέλης 116)
 * Ἀρμενία 250,16· 256,8· (348)
 * Ἀρποκρατίων 142,24
 [Ἄρσάκης (βασιλεὺς Ἄρμενίας)
 348]
 * Ἀρσάκιος 236,11
 * Ἀρσένιος (ἐπίσκοπος) (224)·
 224,8
 ἀσέβεια (17)· 26,5· 36,11· 40,21·
 42,20· 68,15· 76,2· 78,3·
 84,18· 86,5· 106,21· 108,8·

118,24· 139,2· 136,21· 142,3·
146,20· 148,4· 198,26· 204,13·
206,14· 210,2· 216,7· 218,1·
222,2· 224,5· 226,14· 226,17·
228,18· 250,24· 252,9· 266,15·
268,14· 270,21· 274,26· 280,17·
282,5· 290,4· 294,7· 304,22·
306,5· 308,17· 318,26· 330,8·
340,5· 350,1· 352,25· 358,1·
366,22· 372,12

ἀσέβημα 174,26· 336,25

Ἄσια (299)· 228,10

Ἀσκληπᾶς 228,9

Ἀστέριος 46,27· (48)· 82,14·
244,19· 250,18· 316,9

ἄτρεπτος 80,24· 82,7· 90,22

Αὐγουστος 376,1· 378,21· 380,1

αὐθεντία 150,12

Αὐξέντιος (ἐπίσκοπος) 360,4

(Αὐρηλιανός (αὐτοκράτωρ) 54)

Ἀφθόνιος (διάκονος) 144,5

Ἀφρική 266,25· (340)

Ἀφροδίτη 160,20

ἄφροσύνη (11)· 216,12

Ἀχαάβ (306), 306,14· 320,9·
346,5

Ἀχαΐα 268,3

Ἀχιλλᾶς, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρεί-
ας (366)· 366,5

Ἀχιλλᾶς (πρεσβύτερος) 144,22

Ἀχιλλεύς 134,15

B

Βαβυλῶν (306)· 304,21· 354,9

Βαλάκιος (δοῦξ τῆς Αἰγύπτου)
(242)· 240,9· 242,16

Βαλανέα 228,7

Βαλθασάρ 306,14

(Βαλτασάρ 306)

Βαραββᾶς 346,16

Βαρδίων 256,25

Βάρκη 340,9

Βαρούχ 68,1

βασιλεία 278,25· βασιλεία τοῦ
Υἱοῦ τῆς ἀγάπης 74,13

(Βασίλειος ὁ Μέγας 227)

Βασιλίνα 228,6

βδέλυγμα 364,10

Βελζεβούλ 30,3

Βελιάρ 136,23

(Βελιγράδιον 248)

Βερκέλλα (πόλις τῆς Ἰταλίας)
278,21

Βέρροια (294)· 228,9

Βηρυτὸς (32)· 134,2· 230,8

βία 198,21· 206,10· 286,19·
294,10· 300,19· 306,15· 310,3·
344,5· 362,9· 374,22

(Βιθυνία 322)

Βιθυνός, -οὶ 322,12

Βικέντιος Καπύης 254,7

(Βίργιλλα 308)

βλασφημία 108,9· 112,3· 148,8
212,7· 358,7·

βοήθεια 170,3· 288,7

Βόκκων (πρεσβύτερος) 144,21
(Βουλγαρία 244)

βούλημα 70,11· 116,11· 294,14·
334,7· βούλημα τοῦ Θεοῦ
116,11· βούλημα τοῦ Πατρὸς
70,11

βούλησις (35) 156,4· 178,18

(Βρετανίων (στρατ. διοικ. Ἰλ-
λυρικοῦ 312)· 358,20

Βρεχενίων 312,22

Βριττανία 266,26

Βριττία 266,24

Γ

- (Γάγγρα 227)
 Γάζα (326)· 228,9
 Γάϊος 134,18· 354,13
 Γάϊος (διάκονος) 144,7· 146,2
 Γαλάτης, - αι 38,17
 Γαλατία (19· 196)· 228,16
 Γαλλία, - αι (278· 308)· 196,4·
 266,25· 314,7
 Γάλλιοι 278,10
 Γάλλος (βασιλεύς) 358,21
 Γαυδέντιος 156,13· 178,9
 (Γελάσιος ὁ Κυζικηνός 120· 132·
 152· 179· 182)
 γένεσις 56,16· 58,21· 78,27
 γενητός (12)· 110,12· 34,11·
 48,5· 78,23· 80,7· 84,12· 96,3·
 98,5· 108,6· 114,1· 118,3·
 136,1
 γέννημα 34,12· 56,18· 58,14·
 72,7· 78,13· 86,18· 90,24·
 92,21· 94,11· 96,6· 100,6·
 104,19· 112,14· 114,1· 116,12·
 γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πα-
 τρός 34,12· γέννημα Θεοῦ
 72,7· 94,11· γέννημα τοῦ Πα-
 τρός 114,1
 γέννησις (10· 11)· 34,25· 44,8·
 48,19· 54,12· 58,18· 60,6· 72,
 8· 84,5· 88,6· 102,6· 104,7· 128,
 6· 130,10· γέννησις κατὰ σάρ-
 κα 34,25· γέννησις προαιώ-
 νιος (11)· γέννησις τοῦ Υἱοῦ
 (10· 11)· 54,12· 58,18· 60,6·
 88,6·
 Γερμανίκα (227)· 226,20
 Γεώργιος (ἐπαρχος Αἰγύπτου)
 (248· 312)· 248,20· 314,15·
 360,9

- Γεώργιος (ἐπίσκοπος ὁμοουσια-
 νός) 226,19· 266,19· 312,4
 γυνῶσις 214,17· 216,2· 358,28
 (Γοργίας 116)
 Γοργονίας 336,18
 Γοργόνιος 378,14
 Γραφή, - αὶ (10· 11· 24)· 60,15·
 68,6· 72,18· 76,4· 78,10· 82,20·
 86,12· 88,22· 112,9· 118,20·
 130,3· 134,20· 154,16· 190,9·
 192,3· 276,26· 350,1· 366,14·
 Γραφή ἀγία (9)· 98,14· Γραφή
 θεία 42,14· 54,17· 62,14· 66,
 21· 70,25· 102,2· 108,17· 122,
 14· 132,21· 140,6· 190,13·
 198,30· 342,14· 372,16· Γρα-
 φῆ θεόπνευστος 130,3· 154,16
 (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος 348)
 Γρηγόριος (ἀρειανὸς ἐπίσκοπος
 Ἀλεξανδρείας) (15· 16· 17·
 19· 22· 194)· 194,20· 196,24·
 198,7· 200,9· 202,3· 204,4·
 206,7· 210,22· 212,9· 236,8·
 240,8· 256,12· 314,14· 358,30

Δ

- (Δαγών 326)
 Δακία (217)· 268,2
 Δαλματία (306)· 268,2
 Δανιήλ (306)· 206,7· 304,21·
 358, 9· 364,10· 370,25
 Δαρδανία 268,2
 Δαρείος 304,26
 Δατιανὸς 256,25
 Δαυτδ 50,16· 72,23· 86,22· 276,
 23· 344,17
 Δεσπότης 170,4· 178,15· 180,6
 Δημήτριος (διάκονος) 144, 27
 δημούρημα 62, 12

διάβολος (37)· 32,2· 106,19·
 110,27· 136,13· 154,1· 158,
 10· 174,6· 276,12· 340,17· 368,
 11
 Διαθήκη Καινή 102,3· Διαθήκη
 Παλαιά 102,3
 διαίρεσις 148,9
 Δίδυμος (διάκονος) 144,27· 146,1
 Δίδυμος (πρεσβύτερος) 144,20
 δίκαιον 64,25· 314,1· 348,19
 Διογένης 316,13
 Διογένης (νοτάριος) 310,16
 Διόδωρος 228,10· 250,27
 Διοκλητιανός (148· 290· 338)
 Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (12· 98·
 99) 96,26
 Διονύσιος (διάκονος) 144, 8
 Διονύσιος Μεδιολάνων (308)·
 278,12· 308,13
 Διονύσιος Ρώμης (12· 99)· 98,
 7· 100,8
 Διούσιος (ἐπίσκοπος) 360,6·
 362,10
 Διονύσιος (πρεσβύτερος) 142,
 22· 144,24
 Διόσκορος 142,21
 Διόσκορος (ἐπίσκοπος) 354,14
 Διόσκορος (πρεσβύτερος) 144,
 17· 354,10
 διχόνοια 154,3· 186,10
 (διψυχία 37)
 διωγμός (328)· 200,5· 206,2·
 212,5· 240,2· 290,2· 340,2·
 338,9· 350,19· 358,20· 364,15
 δόγμα 32,18· 132,4
 Δομνίων 228,10
 δόξα 44,4· 62,1· 66,25· 82,5· 96,
 26· 102,20· 106,4· 120,21·
 122,27· 146,23· 152,4· 216,3·

224,17· 374,3
 δύναμις 56,13· 66,22· 70,16· 72,
 6· 80,22· 82,2· 92,8· 94,12·
 100,12· 102,12· 114,10· 128,
 14· 130,13· 170,5· 172,27·
 176,19· 182· 13· 196,14· 214·
 9· δύναμις ἀληθινή 80,22· δύ-
 ναμις ἀληθινή καὶ εἰκῶν τοῦ
 Πατρὸς 80,22· δύναμις Θεοῦ
 66,22· δύναμις Κυρίου 196,14
 δύναμις οὐράνιος 82,12
 Δωῆκ 344,26

Ε

Ἑβραῖος, -οἱ 76,9
 (Ἑδωμίτης, -αἱ 331)
 (Εἰδωλολατρία 306)
 εἰδωλον (48)· 198,27· 204,27·
 320,17· 322,5· 356,22· 368,5
 εἰκῶν 58,25· 60,15· 62,10· 72,4·
 74,9· 80,23· 82,4· 84,23· 92,
 13· 96,24· 104,26· 106,6· 114,
 22· 158,9· εἰκῶν τοῦ Θεοῦ 74,
 14· εἰκῶν τοῦ Πατρὸς 74,9· 80,
 23
 Εἰρηναῖος 352,19
 Εἰρηναῖος (πρεσβύτερος) 264,30
 Εἰρηναῖος 132,10
 Εἰρήνη 126,26· 132,22· 150,25·
 152,1· 176,10· 194,14· 250,2·
 264,3· 266,2· 282,22· 284,3·
 Ἑκκλησία (10· 12· 13· 14· 16·
 17· 22· 23· 48· 98· 214· 328)·
 26,3· 34,15· 94,22· 130,2· 134,
 2· 140,15· 164,21· 166,2· 170,
 7· 176,9· 192,12· 194,3· 196,9·
 198,4· 200,13· 206,3· 208,4·
 210,8· 212,13· 214,9· 226,15·
 228,6· 232,23· 244,3· 264,1·

280,2· 280,3· 284,23· 290,5·
 302,8· 304,11· 310,18· 312,1·
 314,16· 316,8· 316,27· 318,2·
 330,22· 358,25· 360,19· 368,
 4· 376,7· 378,17· Ἐκκλησία
 Αἰγύπτου (13)· Ἐκκλησία Ἀ-
 λεξανδρέων 150,15· 152,26·
 Ἐκκλησία Καθολικὴ 84,16·
 106,26· 126,14· 132,5· 142,6·
 148,27· 150,1· 204,14· 206,20·
 234,2· 258,19· 350,8· 354,9·
 Ἐκκλησία Καθολικὴ καὶ Ἀπο-
 στολικὴ 152,25· Ἐκκλησία
 Λιβύης (13)· Ἐκκλησία Μαρ-
 τύρων (148)· Ἐκκλησία Νικο-
 μηδέων 178,13· Ἐκκλησία Πεν-
 ταπόλεως (13)· Ἐκκλησία τοῦ
 Θεοῦ 100,12· 280,3
 (ἐκκλησιαστικὴ πίστις 12)
 ἔλευθερία 36,12
 Ἑλλανικὸς 228,10
 ἐλεημοσύνη 240,22· 334,3· 356,7
 (Ἑλὲνη ἀγία 226)
 Ἑλισαῖος 292,8
 Ἑλλάδιος 134,18
 Ἑλλην, - ες 36,26· 108,5· 116,
 18· 204, 7· 254,6· 322,4· 324,
 17· 326,17· 328,3· 336,9· 338,
 5· 342,12· 350,19· 356,12.
 358,8· 368,2
 Ἑλπίδιος 238,2
 ἔλπις 154,15· 168,14· 262,12·
 310,11· 328,1
 Ἑμισα 230,13
 ἐνανθρώπησις (64)· ἐνανθρώπη-
 σις τοῦ Λόγου (11)
 ἐνέργεια (9· 16)· 130,13· 154,22·
 170,14· 186,23· ἐνέργεια θεία
 164,8

Ἐνώχ 38,8· 44,8
 ἔξουσία (13· 15· 302)· 42,21· 74,
 12· 114,8· 148,16· 150,2· 220,
 7· 224,14· 236,12· 244,14·
 252,23· 266,17· 272,7· 276,25·
 278,2· 302,14· 318,10· 336,14·
 352,24· 350,5· 342,25· 358,18·
 360,13· 376,3
 ἐπίσκοπος, - οἱ (9· 14· 15· 16·
 17· 19· 20· 21· 23· 33· 99·
 178)· 34,6· 38,17· 70,22· 89,
 16· 100,7· 118,25· 122,12· 128,
 23· 134,19· 136,18· 148,27·
 150,9· 152,6· 154,9· 156,1·
 162,10· 182,23· 184,9· 186,11·
 194,24· 196,17· 212,12· 220,19·
 224,6· 226,16· 228,2· 238,13·
 240,1· 242,7· 244,9· 246,14·
 248,23· 250,19· 252,1· 254,11·
 258,4· 260,3· 262,4· 264,2·
 266,3· 270,15· 272,15· 274,6·
 276,10· 278,9· 282,19· 286,1·
 288,19· 296,5· 300,30· 306,14·
 308,3· 310,2· 312,6· 314,6·
 316,21· 318,9· 320,12· 322,1·
 342,3· 346,6· 350,8· 352,6· 354,
 1· 356,5· 360,6· 362,11· 364,
 8· 366,6· 370,6· 374,10· 376,
 27· 378,25
 ἔρις (9· 34)· 104,22· ἔρις ἀρειανι-
 κή (12· 18· 34· 48)
 Ἑρμῆς 354,1
 Ἑρυθραία 166,13
 ἑτεροδοξία 110,24
 ἑτεροούσιος 92,6
 Εὐαγγέλιον 42,20· 136,28
 Εὐδόξιος 226,20
 εὐεργεσία 334,18
 Εὐζώϊος 134,17· 352,18

Ευλάβεια 170,20· 192,6
 Ευλόγιος (ἐπίσκοπος) 354,12
 Εὐμενῆς (διάκονος) 144,4
 εὐσέβεια 60,17· 74,24· 86,14·
 136,21· 160,22· 166,18· 178,5·
 192,16· 208,7· 214,12· 216,15·
 218,2· 220,17· 336,8· 344,22·
 346,20· 350,8· 360,7· 366,22·
 376,3· 380,2
 Εὐσέβιος 238,4· 242,23
 Εὐσέβιος Βιργίλλων (308)· 308,13
 Εὐσέβιος Βερκέλλης 278,12
 Εὐσέβιος (ἐπίσκοπος) 362,10
 Εὐσέβιος Καισαρείας (10· 12· 13·
 35)· 34,13· 120,25· (226)
 Εὐσέβιος Νικομηδείας (10· 13·
 14· 17· 19· 178· 182· 220·
 231)· 26,3· 34,9· 36,2· 38,22·
 40,12· 42,26· 52,5· 70,2· 74,
 27· 78,13· 80,27· 118,24· 134,
 1· 136,20· 142,9· 178,12· 184,
 2· 186,25· 194,27· 196,1· 204,
 9· 206,23· 210,3· 212,2· 228,
 3· 230,6· 232,26· 234,11· 252,
 3· 266,15· 314,6· 340,20
 Εὐσέβιος (πρεσβύτερος) 142,22
 Εὐσέβιος (σπάδων) 282,12
 Εὐστάθιος Ἀντιοχείας (19· 186·
 226)· 226,7· 228,5
 Εὐστάθιος (πρεσβύτερος) 246,22
 (Εὐστάθιος Σεβαστείας 227)
 Εὐστόλιος 266,17
 Εὐτρόπιος (ἐπίσκοπος Ἀδριανου-
 πόλεως (19)· 228,1· 292,19
 Εὐτύχιος 330,21· 332,9
 Εὐφράτης (ἐπίσκοπος) 254,8·
 256,6
 Εὐφρατίων 228,7
 εὐφροσύνη 262,14· 266,4· 370,23

εὐχαριστία 290,8
 εὐχή 148,28· 150,20· 170,1· 262,
 27· 322,18· 376,12
 Ἐωσφόρος 62,18· 86,23· 104,3·
 138,7

Z

Ζηνοβία 350,21
 Ζιφαῖοι 344,27
 (Ζοοραῖ 330)
 ζωὴ 60,10· 106,9· 122,22· 154,
 15· ζωὴ αἰώνιος 188,17· ζωῆς
 πηγὴ 58,27
 Ζώιλος (διάκονος) 146,4
 Ζώσιμος 132,9· 352,20

H

ἡδονὴ 116,5· 348,27· 370,2
 (ἦθος 9)
 Ἡλίας 310,7· 320,3· 346,7
 (Ἡλιού 306)
 Ἡρακλείδης (ἐπίσκοπος) 354,14
 Ἡράκλειος (248)· 320,14
 Ἡράκλειος (διάκονος) 312,4
 Ἡράκλειος (διοικητὴς Αἰγύ-
 πτου) (340)· 340,2· 322,11
 Ἡρακλῆς (πρεσβύτερος) 144,21
 Ἡρώδης 304,28· 318,16
 Ἡρωδιανοὶ 276,1
 Ἡρωδιάς 318,16
 Ἡσαίας 44,23· 50,13· 72,19
 Ἡσύχιος 244,12

Θ

Θαλάσσιος 256,25
 Θαλέλαιος (πρεσβύτερος) 144,23
 Θαλία 70,4
 θάνατος 64,12· 124,5· 158,3· 180,

- 11· 200,21· 208,12· 212,5· 204,
3· 216,13· 218,7· 230,17· 232,
3· 276,23· 294,9· 306,2· 312,
16· 314,9· 316,5· 318,17· 330,
23· 350,12· 354,22· 376,26·
378,26
- θέλημα 76,8
- Θεόγνιος (14)· 178,12· 186,7
- Θεόγνωστος (12· 96)· 96,13
- Θεοδόσιος 226,20
- Θεόδοτος Λαοδικεῖας (15· 186)·
186,24
- Θεόδουλος Τραϊανουπόλεως
250,28
- Θεοδώρητος Κύρου (120· 179· 186)
- Θεόδωρος Ἡρακλείας 248,21·
266,19
- θεολογία (11· 14)· 128,24
- θεόπνευστος 130,2· 154,16
- Θεός (10· 11· 12)· 28,13· 38,5·
42,3· 44,16· 46,4· 48,4· 50,1·
52,1· 54,2· 56,2· 58,10· 62,16
66,12· 70,5· 72,1· 74,4· 76,10·
78,11· 80,3· 86,20· 88,7· 90,1·
92,1· 94,1· 98,13· 104,11· 106,
2· 112,2· 114,3· 116,1· 118,12·
120,21· 122,19· 124,29· 134,22·
136,3· 146,9· 148,7· 152,3·
154,5· 156,2· 158,5· 162,12·
164,3· 166,3· 170,2· 173,5·
174,1· 176,27· 178,5· 180,1·
186,1· 184,10· 188,1· 192,26·
194,5· 202,20· 204,14· 212,4·
214,14· 216,4· 256,27· 240,5·
258,14· 262,27· 268,24· 278,3·
280,3· 288,6· 296,1· 302,8·
306,10· 310,6· 332,22· 344,22·
346,5· 370,28· 378,27· Θεός
αἰώνιος 44,23· Θεός ἀληθινός
126,4· 152,15· Θεός παντεφό-
ρος 156,7· Θεός παντοκράτωρ
374,28· Θεοῦ ἀποκάλυψις
(11)· Θεοῦ βούλημα 116,11·
Θεοῦ γέννημα 72,7· 94,1· Θε-
οῦ δύναμις 66,22· Θεοῦ Λόγος
30,20· 78,15· 100,5· 108,7·
110,14· Θεοῦ νόμος 174,3· Θε-
οῦ σοφία 66,23· Θεοῦ τέκνα
42,21· Θεοῦ Υἱός 34,12· 54,9·
72,5· 130,10· 138,10· 146,27·
178,23· 182,10· Θεοῦ φόβος
268,24· 284,8
- θεοσέβεια 142,7· 156,18· 216,9·
222,25· 242,9· 344,7
- Θεότης (11)· 30,5· 64,26· 92,25·
100,13· 104,9· 216,22· Θεότης
τοῦ Λόγου 140,13· 214,16·
216,27· Θεότης τοῦ Χριστοῦ
(54)
- Θεσσαλία 268,3
- Θεωνᾶς (17· 22· 202,322)· 134,
19· 148,4
- Θηβαῖς 194,17· 268,5
- θλιψις 370,21
- Θράκη (226)· 252,1
- θηρησκεία 156,19· 188,1· 260,21
- θυμὸς 308,25
- θυσία (15)· 64,14· 286,8· 358,7
- θυσιαστήριον 54,24
- I
- Ἰακώβ 36,14· 42,23· 46,4· 82,4
- Ἰάραξ (διάκονος) 146,2
- Ἰεζάβελ (306)· 304,27· 320,6
- Ἰερεμίας 46,20· 50,10
- Ἰέραξ (πρεσβύτερος) 354,10
(Ἰεροσόλυμα 262)

- Ἰησοῦς 46,16
 Ἰησοῦς Χριστός 46,16· 74,7· 80,
 9· 104,12· 118,19· 122,21·
 126,1· 124,9· 138,18· 142,1·
 152,4· 198,29· 218,22· 284,20·
 370,8· 374,1
 Ἰλάριος (διάκονος) 292,20
 Ἰλάριος (νοτάριος) 310,16· 376,28
 Ἰνγένιος (πρεσβύτερος) 144,16
 Ἰουδαῖος, -οι (9· 10· 16) 26,9·
 30,10· 86,24· 106,16· 150,22·
 198,10· 200,2· 212,8· 304,28·
 320,7· 326,26· 334,2· 342,14·
 346,21· 350,22
 Ἰούδας 190,1· 326,15· 338,19·
 140,19
 (Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης 228)
 Ἰούλιος 352,19
 Ἰούλιος, ἐπίσκοπος Ρώμης (20·
 210)· 134,17· 234,16· 238,1·
 264,12
 (Ἰούλιος Καῖσαρ 324)
 Ἰούστος (διάκονος) 144,26
 Ἰπόλυτος 98)
 Ἰσαάκ 42,22· 54,8
 Ἰσαυρία 268,5
 (Ἰσπανία 244)
 Ἰσραήλ 52,26· 58,28· 68,2· 190,
 14· 306,24
 Ἰταλία 266,23· 278,12· 308,22
 Ἰωάννης 62,21· 88,1· 98,5· 106,
 3· 136,26· 142,15
 Ἰωάννης Εὐαγγελιστής (38)·
 42,20· 66,23· 72,26
 Ἰωσήφ 370,24
- Καΐαφας 30,13· 94,21· 106,17
 202,4· 294,5
 Κάϊν 232,8
 Καισάρεια (35· 248· 262)· 34,13
 (καισαροπαπισμός 279)
 (καισαρισμός 21)
 κακία 146,27· 164,24· 292,10·
 326,13· 352,5· 360,15
 κακοδοξία (10· 11)· 30,19· 78,
 14· 148,7· 156,21
 κακοθήεια 28,2· 186,14· 224,4·
 248,9
 κακοφροσύνη 26,8
 Καλαβρία 266,23
 (Κάλιαρι 278)
 (Κάλλιστος Ρώμης 98)
 Καμπανία 254,8· 266,24
 Καππαδοκία 194,20· 230,14· 360,5
 Καπύη (Γαλλίας) 254,8
 καρδιά 82,18· 86,22· 118,15· 124,
 6· 132,15· 138,6· 266,12
 Κάρπων (διάκονος) 146,4
 Καρπώνης 134,16
 Καρτέριος 228,8
 Καταφρόνιος (ἐπαρχος) 322,11
 Κεκρόπιος (ἐπίσκοπος) 360,2
 κενοδοξία 34,5
 κήρυγμα 280,17
 κληρονομία 368,20
 Κλύσμα 354,9
 κοινωνία 180,22· 220,6· 240,2·
 248,13· 262,6· 268,7· 270,7·
 272,17· 282,24
 Κόλλουθος 142,18
 Κόμων (διάκονος) 144,29
 Κόπρης (πρεσβύτερος) 144,19
 Κορδοῦη (20· 21· 244)
 Κορσική 204,1· 266,25
 κόσμος 172,15

Κ

(καθαίρεσις 14)
 καθοσίωσις 188,14· 260,4

Κοστύλλιος 358,2· 372,14
 Κουκουσός (19)· 230,14
 Κρήτη 268,3
 κρίσις 184,11· 278,27· 362,19·
 κρίσις ἐκκλησιαστική 364,9·
 κρίσεως ἡμέρα 302,4
 κτίσις 46,11· 48,12· 72,25· 74,
 15· 104,2· 122,22
 κτίσμα 34,1· 42,4· 46,24· 48,8·
 54,3· 58,10· 60,25· 54,3· 48,8·
 46,24· 78,12· 78,23· 84,18·
 90,8· 92,12· 100,5· 108,6·
 118,3· 128,2· 134,25· 138,4·
 146,28
 (Κυμαία (σίβυλλη) 166)
 Κυμάτιος 228,8
 Κύπρος 268,4
 (Κυρηναϊκή 340)
 Κύριος 28,11· 30,1· 38,12· 42,16·
 46,16· 50,13· 58,10· 60,15· 62,
 22· 64,10· 74,7· 76,8· 80,9·
 82,12· 88,15· 102,5· 104,6·
 108,8· 112,3· 114,9· 116,19·
 118,19· 122,20· 124,9· 126,1·
 130,29· 132,19· 142,1· 146,12·
 152,4· 158,22· 190,5· 194,1·
 196,14· 198,28· 200,7· 204,3·
 214,6· 218,8· 212,22· 240,25·
 252,20· 266,3· 272,25· 284,19·
 292,7· 306,23· 318,18· 324,27·
 334,1· 340,13· 344,9· 346,22·
 358,24· 368,19· 370,7· 372,20·
 374,1· Κύριος τῆς δόξης 60,28
 Κύρος 142,28· 228,9
 Κώμοδος (διάκονος) 144,10
 Κωνσταντίνος Β' (19· 20· 235)·
 146,15· 152,26· 158,7· 232,21·
 234,2· 314,8
 Κωνσταντίνος ὁ Μέγας (14· 15·

19· 160· 166· 182· 196· 227·
 228· 298· 314)· 156,14· 178,
 13· 186,24· 226,10· 230,11
 (Κωνσταντία 312)
 Κωνσταντίνος (9· 15· 17· 18· 19·
 20· 21· 22· 23· 228· 238· 245·
 272· 284· 298· 312)· 204,24·
 220,3· 230,11· 232,21· 236,23·
 244,4· 250,9· 252,4· 256,5·
 258,18· 260,12· 270,1· 274,14·
 280,22· 286,13· 288,11· 292,9·
 296,2· 298,6· 304,13· 306,6·
 308,19· 318,9· 320,23· 324,17·
 338,8· 344,14· 346,23· 358,14·
 364,23· 368,15· 370,20· 372,9·
 374,5· 376,1· 378,7
 Κωνσταντινούπολις (19· 33· 227·
 230· 231)· 228,27· 360,10
 Κώνστας (20· 22· 312)· 232,22·
 234,13· 244,1· 254,13· 260,9·
 268,15· 298,24· 300,30· 312,
 19

Λ

Λάζαρος 64,22
 Λαοδικεία (15· 226)· 248,20·
 360,2
 Λεόντιος Ἀντιοχείας 226,18·
 256,2· 266,15
 (Λιαινίος 182)
 Λιβέριος Ρώμης (21)· 280,28·
 282,9· 284,27· 286,6· 288,1·
 290,2· 292,18· 294,7· 296,19·
 306,4· 308,3
 Λιβύη 146,10· 166,14· 194,17·
 248,15· 250,20· 262,9· 268,5·
 350,7· 352,1
 Λόγγος (πρεσβύτερος) 142,26
 Λόγος (10· 11)· 34,13· 38,6· 42,

5· 46,1· 48,19· 52,1· 56,8· 60,
 1· 66,2· 68,17· 70,6· 72,1· 74,
 2· 76,12· 78,3· 80,3· 84,8· 86,
 17· 90,5· 92,1· 94,1· 98,4· 102,
 11· 104,13· 106,7· 112,13·
 4· 116,4· 118,10· 120,22· 136,
 2· 140,4· 164,4· 214,17· 216,
 27· Λόγος ἀληθινὸς τοῦ Πα-
 τρὸς 42,6· Λόγος μονογενῆς
 106,12· Λόγος τοῦ Θεοῦ (11).
 30,20· 56,10· 72,6· 78,15·
 100,5· 110,14· 134,23· 122,21·
 108,7· Λόγος τοῦ Πατρὸς 58,2
 Λούκιος Ἀδριανουπόλεως (251)·
 134,17· 250,22
 Λουκίφερ Καλάρεως (278· 284·
 308)· 278,11
 Λουκίφερος Καλάρεως 292,20·
 308,12· 362,10
 Λυκία 268,4
 (Λυῶν 271)
 Λῶτ 372,23

M

Μαγνέντιος (235· 271· 312)·
 270,14· 358,21
 Μακάριος (224)· 224,8
 Μακάριος (διάκονος) 144,2
 Μακάριος (διάκονος) 144,6
 Μακεδονία 268β
 Μακεδόνιος Κων/πόλεως (230)·
 230,3
 Μανιχαῖος, -οἱ 270,11· 330,6·
 334,15· 342,16· 356,20
 μανία 254,2· 280,29· 294,21·
 342,11
 (Μάνης 342)
 (Μαξέντιος 298)
 Μαξιμιανὸς (48· 244)· 290,24·

298,15· 338,8
 Μάξιμος (ἐπαρχὸς Αἰγύπτου)
 376,2· 378,22·
 Μαρεώτης 130,29· 132,7· 144,
 12· 246,5
 Μαρία (ἡ Θεοτόκος) 64,13
 Μάρκελλος Ἀγκύρας (228· 243)·
 228,16
 Μαρκίων (100)· 100,25
 Μάρκος 352,19· 354,2· 354,3
 Μάρκος (διάκονος) 144,10
 Μάρκος (διάκονος) 144,28
 Μάρκος (διάκονος) 146,3
 Μαρμαρική 148,4
 μαρτύριον 332,6
 ματαιότης 174,16
 Μαῦρος (διάκονος) 144,28
 Μεδιόλανον (21· 284· 308)· 272,
 4· 360,5
 (Μέλισσος 116)
 Μελιτιανός, -οἱ (23· 148)· 224,
 9· 366,10· 368,12· 370,4
 Μελίτιος 148,11· 150,10
 μετάνοια 186,12· 264,12· 268,
 14· 280,13· 362,11· 370,11
 Μηνᾶς 134,18
 Μηνόφαντος Ἐφέσου 248,20
 (Μιλάνον 272· 286)
 μίμησις 28,2· 82,25
 μῖσος 294,10· 304,25· 336,3
 Μολλαρίων 146,1
 μοναρχία 100,12· 104,16
 μοναχός, -οἱ (329)· 356,4
 μονογενῆς 44,1· 52,7· 56,27· 66,
 25· 126,3· 138,3· 374,1· μο-
 νογενῆς Λόγος 106,12· μονο-
 γενῆς Υἱὸς 62,23· 66,26· 70,6·
 88,2· 122,22· 136,28· μονογε-
 νῆς Υἱὸς καὶ Λόγος 70,6· μο-

νογενής Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ
 Πατρὸς 70,6
 μόρφωμα 172,18
 Μοῦσις 354,2
 (Μουρσαι 270)
 Μουσουνιανὸς 244,11
 Μυσία 268,2
 μύσος 292,14· 350,23
 μυστήριον 194,5· μυστηρίων οἰ-
 κονόμοι 194,5
 Μωσῆς 38,7· 42,15· 46,5· 62,15·
 104,1

N

Ναβουθαι 222,17· 304,27· 320,
 7· 346,7·
 (Ναΐσος (Νις) 271· 312)
 Νάρκισσος Νερωνιάδος 248,21·
 266,19
 Νειλάμμων 354,3
 Νειλαρᾶς 142,24
 Νεῖλος (διάκονος) 144,11
 Νεῖλος (ποταμὸς Αἰγύπτου)
 174,24
 Νεμέσιος 142,25
 (Νερωνιάς 248)
 Νεστόριος (ἐπαρχὸς Αἰγύπτου)
 258,29· 316,10
 Νίκατα (9· 10· 11· 12· 13· 14· 120·
 178· 226)· 26,10· 32,19· 96,7·
 122,1· 146,7· 152,6· 284,10·
 296,11
 (Νικόδημος ὁ ἅγιος 226)
 Νικομήδεια (32· 178· 186· 228)·
 134,1· 230,8· 360,2
 Νόμβρα 344,24
 νόμος 134,7· 150,4· 154,20· 160,
 1· 162,11· 182,6· 234,5· 288,

16· 358,13· νόμος τοῦ Θεοῦ
 174,3· 304,22
 νοτάριος, -οι 272,14· 286,16·
 310,15· 316,10· 376,29
 νοῦς 90,2· 92,19· 108,11· 172,28
 Νῶε 38,8
 Νωρικὸν 268,1

Ξ

(Ξενοφάνης 116)

O

οἰκονομία 28,19· 164,8· οἰκονο-
 μία τοῦ Σωτῆρος 98,2
 Ὀλυμπιάς 348,7
 Ὀλύμπιος Αἰνῶν 250,28
 Ὀλύμπιος (διάκονος) 144,4
 (*Ὀμοιοι 35)
 ὀμοούσιος (10· 11· 13)· 26,11·
 34,10· 82,21· 84,17· 92,12· 98,
 6· 108,20· 124,19· 128,9· 152,
 16
 (*Ὀμοιουσιανός, -οι 227· 230)
 ὀμοίωμα 98,23
 ὀμοίωσις 82,22· 114,24· ὀμοίω-
 σις τοῦ Υἱοῦ 82,24· ὀμοίωσις
 τοῦ Πατρὸς 114,21
 ὀμολογητῆς, -αί 280,18· 290,
 24· 292,11· 294,22
 ὀμολογία (12)· 372,5
 ὀμόνοια 132,21· 176,10· 182,1·
 184,19· 226,7· 266,3
 ὀμοφροσύνη 292,5· 372,5
 ὀμοφυλία 268,8· 292,5
 ὄργη 286,8· 312,3
 ὀρθοδοξία (14· 16· 226· 279)·
 212,16· 368,8
 ὀρθόδοξος, -οι (100· 234)· 252,

- 2· 286,28· 346,2
 ὄρκος 270,16· 348,4· 380,1
 *Όσιος (ἐπίσκοπος Κορδούης)
 (20· 21· 244· 296· 299· 302)·
 244,10· 246,25· 268,1· 294,19·
 296,7· 298,2· 304,16· 306,7·
 308,4· 312,10· 346,8
 Οὐαλεντῖνοι 342,16
 (Οὐαλεντῖνος 342)
 Οὐάλης (21· 270)· 248,21· 264,
 4· 268,11· 272,22· 280,14·
 284,24· 292,25· 298,20· 300,17·
 302,2· 306,16· 362,12· 370,11
 οὐρανός, -οί 50,15· 62,16· 66,
 27· 72,21· 74,16· 116,26· 126,
 6· 152,17
 Οὐρσάκιος (21)· 248,21· 264,4·
 272,22· 268,11· 280,13· 284,24·
 292,25· 298,20· 300,17· 306,17·
 362,12· 370,11
 οὐσία (10· 11· 13)· 26,11· 34,10·
 42,5· 62,27· 72,13· 88,8· 96,
 14· 108,20· 116,12· 126,12·
 128,5· 134,26· 136,7· 152,23,
 164,4· 178,20· οὐσία ἀκατά-
 ληπτος 88,11 οὐσία νεογενής
 καὶ νεόκτιστος τοῦ Χριστοῦ
 170,24· οὐσία τοῦ Θεοῦ 78,
 21· 90,5· 92,1· οὐσία τοῦ Λό-
 γου 94,18·⁴ οὐσία τοῦ Πατρὸς
 80,7· 84,7· 90,24· 92,4· 96,17·
 100,6· 112,14· 126,3· 128,13·
 138,7· 180,4· 182,11· οὐσία
 τοῦ Υἱοῦ 96,16· 164,15
 250,18· 262,4· 268,4
 παλινωδία 266,7
 Παλλάδιος 316,9
 (Παλμύρα 54)
 Παννονία 268,1
 παράδεισος 44,7
 παράδοσις (10)· 34,16· 242,4·
 παράδοσις ἐκκλησιαστική 242,4
 παράμμων 132,9
 Παρθένος Μαρία 64,13
 παρρησία 284,14· 290,3
 Πάσχα (14)· 150,20· 202,2· 254,
 28
 Πατέριος 178,10
 Πατὴρ (9· 10· 12· 35)· 30,6· 34,
 12· 42,1· 44,19· 46,12· 52,8·
 54,12· 56,17· 58,1· 60,11· 62,
 6· 64,14· 66,25· 68,24· 70,7·
 72,7· 74,10· 78,13· 80,6· 82,
 21· 84,5· 86,17· 88,1· 92,27·
 94,1· 96,1· 98,3· (98)· 104,11·
 106,2· 112,12· 116,1· 118,4·
 120,21· 122,19· 124,2· 126,2·
 128,5· 130,13· 134,22· 136,7·
 138,5· 140,1· 152,11· 160,5·
 164,11· 170,5· 172,3· 178,17·
 180,2· 194,11· 288,12· 374,2·
 Πατὴρ ἀγαθός 28,19· Πατὴρ
 ἀπαθής 56,24· Πατὴρ προσκυ-
 νητὸς 58,9· Πατὴρ βούλημα
 70,11· Πατὴρ γέννημα 114,1·
 Πατὴρ εἰκῶν 74,9· Πατὴρ οὐ-
 σία 80,7· 100,6· 180,4· 182,11
 (Πατροπασχίτης 98)
 (Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως 262)
 Παυλῖνος Τρεβίρων (226)· 278,
 10· 308,12· 362,10
 Παῦλος 38,15· 46,15· 54,18· 76,
 9· 80,8· 138,20· 140,25· 196

Π

- πάθος 58,4· 124,23· 128,13
 Παλαιστίνη (35· 248)· 34,14·

- 13· (214)· 290,11· (323)· 342,
22· 370,26
- Παῦλος Κων/πόλεως (19· 32·
230)· 230,6
- Παῦλος Σαμοσατεὺς (54)· 350,21
- Παῦλος Τρεβίρων 264,14
- Παφνούτιος 354,13
- πειρασμὸς 370,25
- Πεντάπολις 146,10· 268,5· 352,1
(Πεντηκοστή 19)
- Πέρσης, -αι 238,11· 246,21
- Περώους (πρεσβύτερος) 142,27
(Πέτρα Ἀραβίας 330)
- Πέτρος 284,2· 286,5· 288,11
- Πέτρος Ἀλεξανδρείας (148)· 352,
14· 366,6
- Πέτρος (διάκονος) 144,6
- Πέτρος (πρεσβύτερος) 264,30
- Πιλάτος 202,4· 276,5· 294,4·
346,16
- πίστις (9· 12· 14· 152)· 58,22·
72,19· 76,10· 106,25· 118,1·
120,27· 122,6· 124,5· 128,25·
130,24· 140,27· 142,6· 154,1·
158,17· 160,24· 162,31· 164,21·
166,9· 168,10· 170,11· 176,24·
178,24· 182,6· 186,17· 192,25·
198,4· 212,17· 214,3· 218,3·
226,8· 228,22· 280,12· 292,2·
294,16· 296,11· 298,4· 308,2·
344,19· 366,12· 372,1· πίστις
ἀληθῆς 180,28· πίστις ἀχραντος
188,15· πίστις εἰλικρινῆς 156,
8· 180,13· πίστις Ἐκκλησίας
(12)· πίστις ἐκκλησιαστικῆ
34,8· 152,9· 284,9· 342,5· πί-
στις καθολικῆ 132,3· πίστις τοῦ
Χριστοῦ 174,2
- Πιστὸς Ἀλεξανδρείας (15· 194)·
132,8· 206,21
- Πιστὸς (διάκονος) 144,3
- Πλήνης 354,3
- Πνεῦμα 50,26· 66,5· 196,13
- Πνεῦμα Ἅγιον (227)· 96,5· 100,
22· 104,12· 118,4· 122,28·
124,3· 126,10· 152,4· 156,3·
194,12· 374,2· Πνεῦμα ζω-
ποιὸν καὶ πανάγιον 120,23·
Πνεῦμα τοῦ Λόγου 118,12·
Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ 118,15
- ποίημα 34,11· 42,8· 52,2· 58,8·
78,12· 84,14· 98,5· 100,5· 102,
4· 104,2· 128,3· 134,25· 136,
1· 138,5· 146,28
- Πολέμιος 256,25
- Πολύβιος (διάκονος) 144,9
- Πορφυριανοὶ 156,23· 314,16
- Πορφύριος ὁ Τύριος (156)· 156,17
- Ποτάμων 238,25
- προαίρεσις 132,4· 176,25· 188,
13· 262,7· 268,24· 294,11·
310,2
- πρόνοια 70,12· 94,15· πρόνοια
θεῖα 152,28· 188,6· 260,25
- προσκύνησις 120,21
- πρόσωπον (11)· 64,7· 148,8·
150,10· 174,14· 204,23
- Προτέριος 142,28
- προφητεία 28,12
- προφήτης 38,5· 72,19· 74,4· 114,
3· 138,14· 292,9· (306)· 320,
2· 372,10
- πρωτόπλαστοι 50,5
- πρωτότοκος 74,15· 104,2· 129,22
- Πτολεμαῖς 148,5

Ρωμαῖος, -οι (306)· 150,23· 296,
3· Ρωμαίων ἐκκλησία 282,22·
294,5· 302,18
Ρωμανία 282,2
Ρωμανός (διάκονος) 144,11
Ρώμη (12· 15· 20· 29· 243)· 98,
7· 100,7· 210,9· 228,20· 234,
12· 236,24· 242,22· 244,2· 264,
7· 266,23· 268,22· 280,28·
282,2· 286,15· 288,1· 300,23·
308,3· 360,18

Σ

(Σαβελλιανισμός 98· 226)
Σαβέλλιος (98)· 100,8
Σαδδουκαῖος, -οι 54,6· 276,1
Σαμοσατεὺς (Παῦλος) 54,7· 94,21
Σαούλ 286,4· 278,1· 344,15
Σαραπάμμων 238,24
Σαραπίων (διάκονος) 144,26
Σαραπίων (ἐπίσκοπος) 132,9·
230,24· 352,20
(Σαρδηνία 278)
Σαρδική (229· 244· 245· 302)·
228,22· 246,23
Σαρμάτης 134,16
Σαρμάτων (διάκονος) 146,4
σάρξ 34,25· 66,2· 98,2· 130,10·
174,9· 216,10
Σάρρα 46,5
Σεβαστιανός 330,6· 334,15· 352,23
Σεβάστεια 226,21
Σεκοῦνδος Πενταπόλεως 134,19·
148,5· 340,6· 352,18
Σεραπίων (διάκονος) 144,10
Σερδινία 266,24· 278,11
Σέρας (διάκονος) 146,2
Σερήνος (πρεσβύτερος) 144, 20
Σήθ 84,4

(Σίβιλλα 166)
(Σιγγιδῶν 248)
Σιγγυρα Μεσοποταμίας 230,12
Σικελία 266,24
Σιλβανός (πρεσβύτερος) 142,26
Σινά 46,7
Σίρμιον 228,10· 306,10· 360,1
Σισίννιος 352,21
Σισκία 268,1
Σκύθης, -αι 330,21· 332,13
(Σκυθόπολις 262)
Σόδομα 372,22
Σοήνη 354,11
Σολομών 72,25· 216,3· 348,14
Σόφια (20· 244)
σοφία (11)· 60,1· 68,2· 72,6· 74,
2· 78,12· 92,13· 94,12· 102,11·
104,3· 106,9· 114,26· 136,2·
138,10· σοφία ἀληθινή 42,7·
134,27· σοφία τοῦ Θεοῦ 66,23·
σοφία τοῦ Πατρὸς 66,21
Σπανία 266,26· 300,8· 306,7·
308,5
Στέφανος Ἀντιοχείας 226,19·
248,19· 256,1· (266)· 340,7
(Στράβων 324)
Συγκλήτιος 156,12· 178,9
συγγνώμη 148,15· 188,3· 266,10
συκοφαντία, -αι 246,16· 264,9·
274,16· 290,17· 300,19· 308,8·
370,12
συνειδησις 176,11· 184,7
Συρία (226· 248· 299)· 228,9·
278,19
Συριανός 272,13· 310,21· 312,1·
316,13· 374,17· 376,8
σχίσμα 154,3· σχίσμα Ἀντιο-
χειανόν (226)· σχίσμα Μελι-
τιανόν (14)

σῶμα 174,10· 180,8· 266,11
 Σωστράς (πρεσβύτερος) 144,17
 Σωτήρ 30,4· 60,19· 64,16· 98,2·
 102,1· 108,21· 114,29· 118,
 19· 120,1· 130,15· 140,19·
 142,1· 154,14· 178,15· 194,9·
 198,28· 202,25· 204,5· 208,20·
 276,14· 288,10· 310,9· 320,8·
 344,13· 346,4· 364,21· 368,6·
 370,6
 σωτηρία 122,24· 126,7· 152,18·
 166,25· 302,15· 374,28
 σωφροσύνη 154,18

Τ

ταπεινότης 180,10
 Ταῦρος 230,15· 256,25
 τελειότης 70,16· τελειότης τοῦ
 Λόγου 70,16
 Τερμίνιος 360,2
 τιμωρία 172,23· 178,22
 Τραϊανούπολις 250,28
 Τρέβιρα (196· 278· 308· 314)·
 264,14· 278,10
 τρεπτὸς 84,19· 126,13· 136,4·
 138,12
 (Τρήρ 278)
 Τριάς ἁγία (11)· 102,1· Τριάς
 θεία 100,22· 104,15
 Τρίπολις 226,19· 228,11
 Τρίφων (διάκονος) 144,29
 Τύραννος (πρεσβύτερος) 144,18
 Τῦρος (15· 18· 32· 196· 224· 225)

Υ

Υἱὸς (9· 11· 12· 35· 98)· 28,3· 42,
 1· 44,2· 46,2· 48,4· 54,1· 56,
 17· 60,8· 62,4· 68,12· 70,6· 72,

1· 74,3· 76,18· 78,11· 80,10·
 82,3· 84,5· 86,19· 92,11· 96,
 14· 98,6· 100,17· 102,5· 104,
 5· 106,5· 110,19· 112,10· 114,
 5· 118,4· 120,22· 124,3· 128,2·
 134,25· 136,7· 140,1· 178,18·
 180,2· 194,12· 374,1· Υἱὸς ἀγα-
 πητὸς 58,2· Υἱὸς ἀληθινὸς 54,
 5· Υἱὸς μονογενὴς 62,23· 66,
 26· 88,3· 122,22· 136,28· Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ 34,12· 52,6· 54,9·
 64,11· 66,20· 70,24· 72,5· 90,1
 126,2· 130,10· 138,10· 146,
 25· 152,13· 178,23· 198,29·
 216,19· 288,6· Υἱοῦ γέννησις
 (10)· 58,18· 60,6· Υἱοῦ οὐσία
 164,15
 Ὑμέναιος 140,18
 ὑπόστασις 58,26· 100,13· 104,
 18· 126,12· 128,20· 152,23·
 164,13· ὑπόστασις ἀφθεγκτος
 106,6
 Ὑψιστος 358,16

Φ

(Φαινῶ 330)· 330,25
 φαντασία 92,18· 274,26· 308,26·
 336,29
 Φαραῶ 270,24· 280,6· 328,1·
 346,10
 Φαρισαῖος, -οι 28,13· 30,14· 276,2
 Φαυστίνος 322,12· 328,6
 (Φαῦστος 298)
 Φήλιξ (ἐπίσκοπος) 360,23
 φθόνος 220,9· 268,6· 274,25·
 368,9
 φθορά 212,5
 Φιλάργιος (15· 16· 19· 231)· 198,

- 5· 230,20· 236,5· 238,22· 250,
11· 316,2
- φιλανθρωπία 180,28· 314,19
- Φίλητος 140,18
- Φιλικίσσιμος (δούξ) 316,10
- Φιλιππησίοι 318,5
- Φίλιππος (ἀπόστολος) 288,10
- Φίλιππος (ἑπαρχος) 232,4· 316,11
(Φιλισταῖοι 326)
- φιλοκαλία 262,27
- φιλονεικία 40,17· 182,3
- φιλόνοιος 108,9
- Φιλόξενος 238,2
- Φίλων (ἐπίσκοπος) 354,9
- Φλάβιος (ἐπίσκοπος) 354,13
- Φλωρέντιος 256,25
- φόβος 238,12· 248,3· 268,7· 270,
9· 276,22· 286,20· 296,5· 298,
2· 308,23· 310,1· 330,5· 376,
25· φόβος Θεοῦ 268,24· 284,8
(Φοινίκη 326)
- φρόνημα (9· 12· 16)· 32,10· 44,
25· 54,7· 74,24· 76,28· 94,21·
104,24· 298,3
- φρόνησις 260,17· 278,3
- φύσις 42,6· 52,23· 54· 10· 56,13·
72,11· 84,6· 86,18· 92,8· 112,
16· 118,9· 128,7· 134,27· 136,
5· 160,10· 164,2· 168,23· 216,
20· 288,7· φύσις τοῦ ἀνθρώ-
που 60,5· φύσις τοῦ Πατρὸς
128,15
- φῶς 58,28· 74,11· 80,27· 84,9·
90,15· 92,21· 94,2· 96,6· 106,
3· 122,21· 126,4· 136,22· 176,
2· 220,14· 376,21· φῶς ἀληθι-
νὸν 64,24· φῶς ἐκ φωτὸς 152,
15· φῶς τῆς ἀληθείας 74,23·
178,4· φῶς τοῦ Πατρὸς 94,24·
φωτὸς ταυτότης 92,27· 94,5
- X
- χάρις 42,28· 44,7· 46,8· 50,25·
66,25· 90,11· 148,7· 146,9·
152,29· 156,1· 178,3· 202,20·
218,21· 220,4
- χειροτονία 148,20
(Χρῆστος Νικαίας 186)
- Χριστιανισμὸς (156)· 364,11·
366,13
- Χριστιανός, -οὶ 70,7· 182,4· 204,
9· 248,18· 254,6· 272,25· 280,
21· 286,3· 290,4· 292,18· 294,
4· 298,18· 322,2· 330,19· 338,
2· 358,2· 360,4· 364,15· 366,
13· 374,23· 378,12
- Χριστομάχος, -οὶ 36,3· 68,5· 78,
2· 90,22· 96,12· 120,8· 132,26·
134,6· 218,1· 240,17· 278,6·
286,25· 288,1· 308,26· 312,24·
318,20· 324,5· 334,1· 344,13·
346,23· 352,9· 364,17· 370,13·
372,8
- Χριστὸς (38· 54)· 46,16· 66,22·
68,9· 74,7· 80,9· 82,9· 98,12·
100,27· 102,12· 104,12· 118·
19· 122,21· 126,2· 136,23·
138,18· 142,1· 152,4· 158,22·
160,22· 170,9· 172,11· 174,2
178,15· 180,6· 196,14· 198,29·
202,5· 204,6· 218,3· 220,17·
220,21· 222,3· 224,23· 240,7·
262,16· 272,26· 284,20· 318,24·
334,6· 336,7· 346,16· 354,25·
358,7· 360,7· 366,12· 368,25·
372,25· 374,1· Χριστοῦ οὐσία

170,24
Χριστούγεννα (270· 312)

Ψ

Ψάις (ἐπίσκοπος) 354,15
Ψευδοσιρις 354,3
Ψίναβλα 354,10
ψυχή (116)· 36,12· 108,12· 124,

7· 142,12· 168,7· 178,4· 180
11· 188,7· 260,23· 288,7· 292,
4· 326,7· 348,24

Ω

*Ωασις άνω 354,2
*Ωριγένης (12· 98· 226)· 104,20·
*Ωρίων (πρεσβύτερος) 144,19

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Είσαγωγή	9
Κείμενον - Μετάφρασις	26
Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου	26
'Εγκύκλιος 'Επιστολὴ	190
'Επιστολὴ πρὸς Μοναχοὺς	214
Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' 'Αρειανῶν	220
Εύρετήρια.	383
1. Εύρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	383
2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	387
Πίναξ Περιεχομένων	407